

370.65
DAK

875

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΣΕΙΡΑ Α, ΑΡ. 5

Μ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, ΘΡ. ΣΤΑΥΡΟΥ, Μ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ

Η ΓΛΩΣΣΑ ΜΟΥ

ΚΕΙΜΕΝΑ, ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ, ΑΣΚΗΣΕΙΣ

ΓΙΑ ΤΗΝ 5η ΚΑΙ 6η ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ
ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΡΩΤΕΣ ΤΑΞΕΙΣ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΑΝΑΤΥΠΩΣΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

1965

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΣΕΙΡΑ Α, ΑΡ. 5

Μ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, ΘΡ. ΣΤΑΥΡΟΥ, Μ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ

Η ΓΛΩΣΣΑ ΜΟΥ

ΚΕΙΜΕΝΑ, ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ, ΑΣΚΗΣΕΙΣ

ΓΙΑ ΤΗΝ 5η ΚΑΙ 6η ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ
ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΡΩΤΕΣ ΤΑΞΕΙΣ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΑΝΑΤΥΠΩΣΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

1965

Ελκόνες : Όρεστης Κανέλλης.

Τσιγκογραφίες : Εύαγ. Χαλκιόπευλος, Αγ. Μάρκου 14, Αθήνα.

ΣΤΟ ΜΑΘΗΤΗ

Τὸ βιβλίο τοῦτο θὰ σὲ βοηθήσῃ νὰ μάθης καλύτερα τὴν νεοελληνικὴ γλώσσα, ποὺ εἶναι ἡ γλώσσα σου ἡ μητρικὴ. Θὰ σὲ βοηθήσῃ νὰ καταλαβαίνῃς βαθύτερα δ, τι λέγεται καὶ γράφεται σ' αὐτὴ καὶ νὰ τὴν μιλῆς δ ἵδιος καὶ νὰ τὴν γράφης σωστότερα.

Βέβαια, ἀφοῦ εἶναι ἡ μητρικὴ σου γλώσσα, τὴν ξέρεις ἀρκετά, ἀλλὰ πρέπει νὰ προχωρήσῃς ἀκόμη περισσότερο. "Ολοὶ οἱ Ἑλληνες ἔλληνικὰ μιλοῦμε, ἀλλά, δπως ξέρεις, ἀπὸ τόπο σὲ τόπο ὑπάρχονν μερικὲς διαφορές." Ετοι λ.χ. τὸ νὰ σοῦ πῶ τὸ λένε σὲ μερικὰ μέρη νὰ σὲ πῶ. "Οπως δμως πάνω ἀπὸ τὸν τόπο δπον γεννήθηκε δ καθένας μας, πάνω ἀπὸ τὴν μικρὴ ἵδιαίτερη πατρίδα τοῦ καθενός μας, ὑπάρχει ἡ κοινὴ μεγάλη Πατρίδα μας, ἡ Ἑλλάδα, ἔτοι πάνω ἀπὸ τὶς τοπικὲς γλωσσικὲς διαφορές ὑπάρχει ἡ ἐθνικὴ νεοελληνικὴ μας γλώσσα, ἡ κοινὴ δημοτικὴ καὶ δσο ὁραῖα καὶ ἀν εἶναι τὰ ἔλληνικά, δπως τὰ μιλεῖ ὁ καθένας μας στὴν ἵδιαίτερη τὸν πατρίδα, πρέπει δλοι μας—Βορειοελλαδίτες, Θεσσαλοί, Στερεοελλαδίτες, Μοραΐτες καὶ νησιῶτες—νὰ ξέρωμε, νὰ μιλοῦμε καὶ νὰ γράφωμε σωστὰ τὴν κοινὴ ἔλληνικὴ γλώσσα, ἔναν ἀπὸ τοὺς πιὸ σημαντικοὺς δεσμοὺς ποὺ μας ἔνωνυν ἐθνικά. Αὐτὴν εἶναι ἡ γλώσσα ποὺ καθιερώθηκε ἀπὸ τὴν λογοτεχνία μας πολλὲς δεκαετίες τώρα καὶ εἶναι πολύτιμο στοιχεῖο τοῦ πολιτισμοῦ μας.

Τὴν μητρικὴ τὸν γλώσσα δ καθένας τὴν μαθαίνει φυσικά, χω-
οὶς νὰ αἰσθάνεται πὼς τὰ φαινόμενά της ἀκολουθῶν κάποιους
κανόνες ποὺ τὰ κυριεροῦν. Καὶ δμως ὑπάρχονν τέτοιοι κανόνες,
ποὺ βγαίνουν μέσα ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν γλώσσα, ὑπάρχει ἡ γραμμα-
τικὴ τῆς γλώσσας αὐτῆς. Αὐτὴν τὴν γραμματικὴ πρέπει νὰ τὴν
μάθης. Τότε θὰ μεταχειρίζεσαι τὴν γλώσσα σου μὲ περισσότερη
σταθερότητα, μὲ μεγαλύτερη ἀσφάλεια γιὰ τὴν δρθότητα ἐκείνων
ποὺ λές καὶ γράφεις.

"Επειτα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κοινὴ νεοελληνικὴ γλώσσα, τὴν κοινὴ
δημοτικὴ, ποὺ τὴν μιλοῦμε καὶ τὴν γράφομε, ὑπάρχει καὶ ἡ νεοελ-

ληνική καθαρεύουσα, ποὺ πολλοὶ τὴ γράφουν καὶ ποὺ τὴ μαθάνεις κι ἐσὺ στὸ σχολεῖο παράλληλα μὲ τὴ δημοτική. Ἡ γνώση τῆς γραμματικῆς θὰ σὲ βοηθήσῃ νὰ μὴν κάνης τὸ κακὸν ἀνακατεύης τὶς δύο αὐτὲς γλωσσικὲς μορφές· νὰ μὴ μεταχειρίζεσαι, δταν γράφης τὴ δημοτική, τύπους ποὺ δὲν τῆς ταιριάζουν, καὶ τὸ ἀντίστροφο.

Σὲ δλα αὐτὰ θὰ σὲ βοηθήσῃ τὸ βιβλίο ποὺ κρατᾶς τώρα στὰ χέρια σου. Μελέτα το μὲ ἀγάπη, μὲ προσοχὴ καὶ μὲ σύστημα. Διάβαζε πρῶτα γιὰ κάθε μάθημα τὸ κείμενο ποὺ βρίσκεις στὴν ἀριστερὴ σελίδα του βιβλίου καὶ κοίταζε νὰ τὸ καταλάβης καλά· θὰ σὲ βοηθοῦν σ' αὐτὸν οἱ «Παρατηρήσεις στὸ κείμενο», στὸ ἔπανω μέρος κάθε δεξιᾶς σελίδας. Προχώρει ἔπειτα στὴ μελέτη του μαθήματος τῆς «Γραμματικῆς», ποὺ είραι κάτω ἀπὸ τὶς «Παρατηρήσεις». Μόνον ἀφοῦ τὸ μάθημα καλά, νὰ προχωρῆς στὰ δυὸ τελευταῖα μέρη τῆς δεξιᾶς σελίδας, στὴν «Ἐφαρμογὴ» καὶ τὴν «Ἐπανάληψη».

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΙΜΕΝΑ¹

1. Ὁ Διάκος (ἀρχὴ ἀπὸ τὸ δημοτικὸ τραγουδὶ τοῦ Διάκου, Ἐκλογαί, Ν. Γ. Πολίτη ἀρ. 11).
2. Δύο ἀδερφάκια (Φωτεινῆς Τζωρτζάκη, Ἰστορία παλιὰ καὶ νέα).
3. Παιδιά στὸ πανηγύρι (Φ. Τζωρτζάκη, Ἰστορία παλιὰ καὶ νέα).
4. Ἡ Σαμαρείτισσα (Πηνελόπης Δέλτα, Ἡ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ).
5. Ὁ τζίτζικας καὶ τὸ μωρομήγκι (Αἰσώπειος μύθος).**
6. Ὁ μύλος (ποίημα, Ἀλ. Πάλλη, Παιδιάτικα).
7. Ἡ νυφίτσα (Στεφ. Γρανίτσα, Τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ λόγκου).*
8. Ἡ ἀλεπού καὶ ὁ τράγος (Αἰσώπειος μύθος).**
9. Ὁ λύκος καὶ τὸ ἄρνι (Αἰσώπειος μύθος).**
10. Ἡ ἀλεπού που πρήστηκε ἡ κολιά της (Αἰσώπειος μύθος).**
11. Ὁ ἀετός καὶ ἡ ἀλεπού (Αἰσώπειος μύθος).**
12. Τὸ πρῶτο ταξίδι στὴν Ἀθήνα (Γρ. Ξενοπούλου, Ἡ ἀδελφούλα μου).

1. "Ἐνας ἀστερίσκος ἔπειτ" ἀπὸ τὸν τίτλο καὶ τὴν πηγὴν τοῦ κειμένου σημαίνει πῶς εἶναι ἀλλαγμένο. Οἱ δύο ἀστερίσκοι φανερῶνουν μεγαλύτερη ἀλλαγὴ ἢ διασκευή. Στ' ἀλλὰ ἡ δὲν ἔγιναν ἀλλαγές οὐ ἔγιναν διῆματες.

*Τετραδὸς τὸν τίτλο τοῦ κάθε κειμένου διαγράφεται ἡ πηγὴ του. Τὰ κείμενα στὰ δύοις δὲ σημειώνεται πηγὴ ἔχουν γραφῆ ἀπὸ τὸν κ. Θρασ. Σταύρου.

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ²

- Οὐδιαστικὸ κύνοιο, κοινό.** Ἐπίθετο.
Ἀριθμητικό. Ἀριθμός 333-6, 455, 501, 326 (485-486, 619, 667, 477) σ. 3
- Ρῆμα.** Ἐνεστώτας, ἀόριστος. Θέμα ἐνεστωτικό, ἀοριστικό, κατάληξη 599, 624-625, 642-645 (800, 828, 832, 857-860) σ. 5
- Ἀντωνυμία.** Προσωπική, ἀναφορική.
Μετοχὴ ἐνεργητική, παθητική 535-538, 567-575, 618 (710-714, 762-770, 882) σ. 7
- Δέξη,** συλλαβή, πνεῦμα, τόνος 36, 38, 45, 58 (75, 77, 84, 94) σ. 9
- Φωνήντα.** Σύμφωνα. Ἡ διαιρεσή τους. Φθόγγος 2, 8, 10, 24 (41, 47, 49, 638) σ. 11
- Γένος,** ἀριθμὸς δρομάτων 324 (475) σ. 13
- Πρόταση.** Υποκείμενο. Ἀντικείμενο. Πτώσεις 599, 602, 323 (800, 803, 427) σ. 15
- Κλιτὰ καὶ ἄκλιτα** μέρη τοῦ λόγου. Τὰ ἄκλιτα 321, 741-744, 761, 772, 777 (742, 982-984, 988, 1009, 1032, 1070) σ. 17
- Μόρια** δειχτικό, βουλητικό, δρκωτικό 775-776 (1061-1068) σ. 19
- Εἴδη συνδέσμων** καὶ προτάσεων 772-774 (1032-1058) σ. 21
- Εἴδη συνδέσμων** καὶ προτάσεων (συνέχεια) 772-774 (1032- 1058) σ. 23
- Δαικές** καὶ λόγιες λέξεις 146-149 (218-221) σ. 25

2. Οἱ ἀριθμοὶ ποὺ είναι ἀμέσως μετά τὸν τίτλο τοῦ κάθε μαθήματος παραπέμπουν στὸν παραγάρφους τῆς «Μίκρης Νεοελληνικῆς Γραμματικῆς» τοῦ Μαν. Τοιανταφυλλέτη. Οἱ ἀριθμοὶ μέσα σὲ παρένθετη παραπέμπουν στὴ «Νεοελληνική Γραμματική» (τῆς θημοτικῆς) τοῦ Κρατικοῦ «Οργανισμοῦ Εκδόσεως Σχολικῶν Βιβλίων».

13. Δύο ποντίκια (Αἰσώπειος μύθος).**
14. Ὁ καημὸς τοῦ Κωστάκη.
15. Μαθητικὴ παράσταση.
16. Μαθήτρια σὲ μοδίστρα.
17. Ὅ θεῖος Πελοπίδας.
18. Παροιμίες.
19. Παροιμίες.
20. Κυριακάτικο πρωινὸ μὲ βροχῆ.
21. Τὸ προγονικὸ σπίτι τοῦ καπέτανὸ Θύμιου (Ἐννας Βλάμη, Ὁ σκελετόβραχος).*
22. Ψάρεμα στὸ γλαφονήσι.
23. Τὸ δύμορφο χωρὶ (Ἄργ. Ἐφταλιώτη, Νησιώτικες ἴστορίες).**
24. Τὸ ἀστεῖα τοῦ παπποῦ.
25. Κλέφτικα τραγούδια: Ὁ διτός, Ὁ Βασίλης (Ν.Γ. Πολίτη, Ἐκλογαί, ἀριθ. 24, 25).
26. Ὁ γιδοβοσκός καὶ τὸ ἀγριοκάτικο (Αἰσώπειος μύθος).**
27. Ὁ ἡλεκτρισμὸς (F. G. Carpenter - Γ. Ντεγμάνη, Πῶς στεγάζεται ὁ κόσμος).
28. Οἱ γιορτὲς τῶν βοσκῶν τῆς Ρούμελης (Δημ. Λουκόπουλου, Ποιμενικά τῆς Ρούμελης).*
29. Τὰ δάθάνατα (Δ. Λουκόπουλου, Νεοελληνικὴ μυθολογία).*
30. Μουσικὰ ὅργανα τῶν βοσκῶν (Δ. Λουκόπουλου, Ποιμενικά τῆς Ρούμελης).*
- Υποκοριστικά, μεγεθυντικά** 179-189, (267-278) σ. 27
- Ἐθνικά** 191-194, (282-285) σ. 29
- Βαφτιστικά, οἰκογενειακά** 312 - 315, (460-464), σ. 31
- Γένος οὐσιαστικῶν. Σχηματισμὸς θηλυκοῦ. Οὐσιαστικὰ μὲ δύο γένη** 345-351, (494-505), σ. 33
- Παράγωγα εῆματα** 172-175, (256-260) σ. 35
- Διαθέσεις τῶν εημάτων. Ἐνεργητικά μεταβατικά, ἀμετάβατα. Μέσα 600 α, (801 α)** σ. 37
- Διαθέσεις τῶν εημάτων. Παθητικά. Οὐδέτερα. Φωνές. 600 α, (801 α)** σ. 39
- Ἐπίθετα παράγωγα ἀπὸ οὐσιαστικά. Παράγωγα ἐπιερήματα** 205, 212, (298-307) σ. 41
- Ἡ σημασία τῶν συνθέτων** 221-227, (318-331) σ. 43
- Ο τονισμὸς τῶν συνθέτων** 274-278, (392-394) σ. 45
- Σημασία συγκενοιμένη, ἀφηημένη. Κυριολεξία, μεταφορὰ** 286-288, (416-419) σ. 47
- Ομώνυμα, παρώνυμα** 286-296, (422-430) σ. 49
- Συνώνυμα** 297-298, (433-434) σ. 51
- Ιδιωτισμοί. Παροιμιακὲς φράσεις** 306-311, (488-453) σ. 53
- Δέξεις λαϊκὲς καὶ λόγιες** 146-149, (218-224) σ. 55
- Διπλὰ γράμματα. Ὁμοια σύμφωνα** 16, 28, (55-56, 67-68) σ. 57
- Διψηφα φωνήνετα. Διφθογγοί. Καταχρηστικοὶ διφθογγοὶ** 19, 26, 27, (58-59, 65-66) σ. 59
- Διψηφα σύμφωνα. Ρινικὰ συμπλέγματα** 21, 32, (60-62, 71-73) σ. 61

31. Διάλογος Ξέρην καὶ Δημάρα-
του (κατά τὸν Ἡρόδοτο).
32. Ὁ ὄδυσσας παρακαλεῖ τὴν
Ναυσικᾶ ('Οδύσσεια § 149 α με-
τάφρ. Ἀργυρη 'Εφταλιώτη).
33. Ὁ γυρισμὸς τοῦ πατέρα (Φ.
Τζωρτζάκη, Ἰστορία παλιὰ καὶ
νέα).*
34. Δεῖπνο (Γρ. Ξενοπούλου, Ἡ
ἀδελφούλα μου).*
35. Ἐπιδρομὴ ἀεροπλάνων (Φ.
Τζωρτζάκη Ἰστορία παλιὰ καὶ
νέα).*
36. Νανουρίσματα (Ν. Γ. Πολίτη,
Ἐκλογαί, ἀριθ. 148, 149, 153).
37. Κούνια κοριτσιῶν.
38. Γιορτινὲς συνήθειες τῶν γεωρ-
γῶν (Δ. Λουκόπουλου, Ποιμε-
νικά τῆς Ρούμελης).
39. Ὁ Πηγειός ('Α. Καρκαβίτσα, Ὁ
Ζητιάνος).*
40. Αισώπειοι μύθοι ('Ο Ἀγελαδά-
ρης καὶ τὸ λιοντάρι. — Ἡ γῆρα
καὶ οἱ ὑπηρέτριες τῆς. — Ἡ γυ-
ναίκα καὶ ἡ κότα).**
41. Τὸ δημιρό τοῦ Πανάγου.
42. Λαικὴ ζωολογία (Στεφ. Γρανί-
τσα, Τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ λόγ-
κου).**
43. Ἡ λευτερὰ ἔρχεται (Ιουλίας
Δραγούμη, Στὴν Κοξάνη).**
44. Σκεύη καὶ φαγιά τῶν Αἰτωλῶν
(Δ. Λουκόπουλου, Αἰτωλικαὶ οἰ-
κήσεις, σκεύη καὶ τροφαῖ).*
45. Ἰστορίες ζώων (Στ. Γρανίτσα,
Τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ λόγκου).**
46. Τὰ πλεξίματα (Δ. Λουκόπουλου,
Πῶς ὑφαίνουν καὶ ντύνονται οἱ
Αἰτωλοί).*
47. Μιὰ βιβλιοθήκη.
48. Τρεῖς εἰκόνες ('Ο καιρὸς—Στὸν
κῆπο—'Ο Κύκλωπας).
- Λέξεις. Συλλαβισμὸς 36-42, (75-81) σ. 63**
- Χρόνος συλλαβῶν. Τονισμὸς 43, 45-47,
51, (82, 84, 86, 100) σ. 65**
- Κανόνες τονισμοῦ. Πνεύματα 53-63,
(86-95) σ. 67**
- Ὀρθογραφικὰ σημάδια. Στίξη 67 α,
(103 α) σ. 69**
- Στίξη (συνέχεια) 78 α, (113 α) σ. 71**
- Συνίζηση, ἐκθλιψη, ἀφαίρεση, ἀπο-
βολὴ 105, 111, 119, 129, (149, 157, 164,
172) σ. 73**
- Τὸ τελικὸ -ν 135 (187) σ. 75**
- Ο ἀριθμὸς τῶν οὐσιαστικῶν. Οὐσια-
στικὰ μ' ἕναν ἀριθμὸ 357-362, (511-516)
σ. 77**
- Τὸ δριστικὸ ἀρθρο. Ἡ κλίση του 323,
326-329, (477-480) σ. 79**
- Τὸ ἀδριστο ἀρθρο. Ἡ κλίση του 330-
332, (481-483) σ. 81**
- Ἡ κλίση τῶν ἀρσενικῶν οὐσιαστικῶν.
Ἐνικὸς 368 α, (525 α) σ. 83**
- Ο ἐνικὸς τῶν θηλυκῶν οὐσιαστικῶν
392 α, (550 α) σ. 85**
- Ο ἐνικὸς τῶν οὐδέτερων οὐσιαστικῶν
415 α, (574 α) σ. 87**
- Ο πληθυντικὸς τῶν ἀρσενικῶν οὐσια-
στικῶν 368 α, (525 α) σ. 89**
- Ο πληθυντικὸς τῶν θηλυκῶν οὐσια-
στικῶν 392 α, (550 α) σ. 91**
- Ο πληθυντικὸς τῶν οὐδέτερων οὐσια-
στικῶν 415 α, (574 α) σ. 93**
- Γενικὴ οὐσιαστικῶν. Συγκεντρωτικὴ
ουμπλήρωση 368-433, (525-593) σ. 95**
- Οι καταλήξεις τῶν οὐσιαστικῶν στοὺς
δύο ἀριθμοὺς (συγκεντρωτικὸς πίνακας)
368-433, (525-593) σ. 97**

49. Ἡ Γαλιλαία (Π. Δέλτα, Ἡ Ζωὴ τοῦ Χριστοῦ). Ἐπίθετα σὲ -ος, -η, -ο 458, (622) σ. 99
50. Ἡ βραχοστύλωτη ἐκκλησιά. Ἐπίθετα σὲ -ος, -α, -ο καὶ σὲ -ος, -α, -δ 459-465, (623-629) σ. 101
51. Ἡ λειτουργία στὸ χωριό. Ἐπίθετα σὲ -ύς καὶ -ής 466-469, (630-633) σ. 103
52. Οἱ λαγοὶ καὶ οἱ βάτραχοι (Αἰσώπειος μύθος).** Ἐπίθετα μὲ τὸ ἀρσεν. σὲ -ης (ἀνισούλλαβα) 470-474, (634-638) σ. 105
53. Ὁ τραγουδιστής καὶ ἡ χορεύτρια (Γ. Δροσίνη, Παιδικά παραμύθια).** Οἱ προσωπικές ἀντανυμίες τοῦ α' καὶ β' προσώπουν 537-539, (713-715) σ. 107
54. Μύθοι: Τ' ἀδέρφια ποὺ δὲ μόνοιαζαν—Τὸ περδικογέρακο καὶ τὸ φίδι (Αἰσώπειοι).** Ἡ προσωπικὴ ἀντανυμία τοῦ γ' προσ. 539-552, (715-729) σ. 109
55. Ἡ καλιακούδα, ὁ κούκος καὶ τὰ περιστέρια (Αἰσώπειος μύθος).** Τὰ ρήματα ἔχω καὶ είμαι 658-659, (876-877) σ. 111
56. Παραμονὴ Πρωτομαγιάς. Ρήματα α' συζυγίας, Ἐνεργητ. φωνή. Όριστική, Ἐνεστώτας, παρατατικός 662 α, (884 α) σ. 113
57. Παροιμίες, γνωμικά καὶ ἄλλα. (Παροιμίες καὶ γνωμικά—Σκόρπιοι στίχοι ἀπὸ δημοτικὰ τραγούδια—”Ἄλλοι σκόρπιοι στίχοι”). Οἱ ἄλλοι χρόνοι τοῦ ἐνεστωτικοῦ θέματος 662 α, (884 α) σ. 115
58. Ἡ Δέσπω ή Σουλιώτισσα (Κατὰ τὸ δημοτικὸ τραγούδι).** Οἱ χρόνοι τοῦ ἀοριστικοῦ θέματος 662 α, (884 α) σ. 117
59. Στὴ στάση τοῦ λεωφορείου. Παθητικὴ φωνὴ α' συζυγίας· ἐνεστώτας καὶ παρατατικός δριστικῆς 663 α, (885 α) σ. 119
60. Βουνό ή θάλασσα; (Διάλογος). Παθητικὴ φωνὴ α' συζυγίας· οἱ ἄλλοι χρόνοι τοῦ ἐνεστωτικοῦ θέματος 663 α, (885 α) σ. 121
61. Οἱ Σειρῆνες ('Απὸ τὴν 'Οδύσσεια).** Παθητικὴ φωνὴ α' συζυγίας· ἀπαρέμφατο, μετοχὴ 663 α, (885 α) σ. 123
62. Μεταμορφώσεις (Λαϊκὴ παράδοση).** Παθητικὴ φωνὴ α' συζυγίας· οἱ ἄλλοι χρόνοι τοῦ ἀοριστικοῦ θέματος 663 α, (885 α) σ. 125
63. Τὰ ἔλατα (Σερ. Τσίτσα, Στὰ ἄγρια ὅρη).* Προθέσεις 761-768, (1009-1020) σ. 127
64. Παροιμίες καὶ σκόρπιοι στίχοι. Σύνδεσμοι καὶ μόρια 772 α, (1032 α) σ. 129
65. Παροιμίες καὶ σκόρπιοι στίχοι. Σύνδεσμοι καὶ μόρια (συνέχεια) 872 α, (1032 α) σ. 131
66. Τὸ κυπαρίσσι τοῦ Μυστρᾶ ('Ιουλίας Δραγούμη, Παραδόσεις καὶ Παραμύθια).** Ἐπιφωνήματα 777-781, (1070-1074) σ. 133

67. Στήν πλατεία τοῦ χωριοῦ.
68. Οἱ ἀκούραστοι χορευτὲς (Τάσου Στύπα, Γύρω ἀπὸ τὴν Φυσική).**
69. Στὸν Ἀι-Νικόλα.
70. Ὁ Μύρμηγκας (Λαικὴ παράδοση).**
71. Δύο ξαδέρφια στὸ τηλέφωνο
72. Τὸ γεράκι (Ἐλ. Πολίτη).
73. Τὸ δραμα τῆς Παναγίας (Ἄ. Καρχαβίτσα, Θεῖον Ὄραμα, ἀπὸ τὰ Λόγια τῆς Πλώρης).
74. Ἡ ἀγάπη τῆς θάλασσας (Ἄ. Καρχαβίτσα, Ἡ θάλασσα, ἀπὸ τὰ Λόγια τῆς Πλώρης).
75. Ὁ ὄρεστης στὸ σπίτι τῆς θείας του.
76. Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ἐπιτυχία.
77. Ἡ ἀλεπού καὶ ἡ βατομουριά (Αἰσώπειος μύθος).**
78. Τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια.
79. Θρεπτικὲς οὐσίες (Δημήτρη Σαράτση. Μαθήματα Ὑγιεινῆς).*
80. Χρώματα (Πῶς στεγάζεται ὁ κόσμος, F. G. Carpenter — Γ. Ντεγιάννη).*
81. Χριστούγεννα μὲ τὴ μητέρα.
82. Χάρτες μὲ ζωγραφιές.
83. Γράμματα στὴ μητέρα.
84. Ὁ Λύκος (Ζ. Παπαντωνίου, Τὰ Ψηλὰ Βουνά).**
- Οὐσιαστικὰ παράγωγα ἀπὸ οὐσιαστικά τοπικά, περιεχτικά, ἐπαγγελματικά κατὰ 189-190, 195-199, (280-281, 286, 288-289) σ. 135**
- Οὐσιαστικὰ παράγωγα ἀπὸ οἶματα καὶ ἀπὸ ἐπίθετα 176-178, 200-201, (262-265, 292-294) σ. 137**
- Ἐπίθετα παράγωγα ἀπὸ οἶματα, ἐπίθετα, ἐπιρροήματα 202-204, 210-211, (296-297, 304-306) σ. 139**
- Ἀχώριστα μόρια 214-217, (309-314) σ. 141**
- Δόγια ἀχώριστα μόρια 218-219, (315-317) 143**
- Σύνθετα. Μορφὴ τῶν συνθέτων 161, 235-237, (239, 336-339) σ. 145**
- Τὸ πεδῶτο συνθετικὸ 241-256, (347-365) σ. 147**
- Τὸ δεύτερο συνθετικὸ 257-273, (367-391) σ. 149**
- Παρατηρήσεις σὲ λόγια σύνθετα 239, 246-247, (344-346, 355-356) σ. 151**
- Παρατηρήσεις σὲ λόγια σύνθετα (συνέχεια) 245, 249, 260, 265, 266, 268, (354, 358, 370, 379, 381, 383) σ. 153**
- Συμπληρωματικὲς παρατηρήσεις στὴν παραγωγὴ καὶ τὴ σύνθεση 164α, 165β, (242, 244) σ. 155**
- Οἰκογένειες λέξεων 169-170, (251-253) σ. 157**
- Λέξεις λαϊκὲς καὶ λόγιες στὴν παραγωγὴ καὶ στὴ σύνθεση 171, (254) σ. 159**
- Σύνθετα μὲ λόγια συνθετικὰ 279, (399) σ. 161**
- Γνήσια καὶ καταχρηστικὴ σύνθεση. Παρασύνθετα 282-284, (402-403, 405) σ. 163**
- Τοπωνυμίες 317-319, (465-469) σ. 165**
- Όνοματοποίία. Ἀλλαγὴ γραμματικοῦ εἴδους 151-155, (220-233) σ. 167**
- Ἀντιστοιχία φθόγγων καὶ γραμμάτων. Προφορὰ φθόγγων 7, 28-35, (45, 67-74) σ. 169**

85. Ὁ οδύσσεας στὴν Ἰθάκη (Ὁ δύσσεια ν 93 α, μετάφρ. Ἀ. Ἐφαλιώτη).
 86. Ἡ βρύση (Ζ. Παπαντωνίου, Ψηλὰ Βουνά).**
 87. Ἀπολύμανση (Δ. Σαράτση, Μαθήματα Ὑγιεινῆς).*
 88. Κλέφτικα Τραγούδια: 1. Τοῦ λαβωμένου κλέφτη — 2. Τοῦ κλέφτη τὸ κιβούρι (Ἐκλογαὶ Ν. Δ. Πολίτη, ἀριθ. 39, 43).
 89. Ὁ μπαρμπα-Σπύρος στὴν Ἀθήνα.
 90. Ἐκθεση γιὰ τὴ συγκοινωνία.
 91. Ὁ διανομέας.
 92. Συζήτηση στὴν αὐλὴ τοῦ σχολείου.
 93. Παροιμίες καὶ σκόρπιοι στίχοι.
 94. Ἡ ἀριθμηση τῶν αἰώνων.
 95. Παιδιά στὸ ψάρεμα.
 96. Πεθαίνει τὸ δάσος.
 97. Σκόρπιοι στίχοι.
 98. Ὁ Ἀι-Λιάς.
 99. Νοσταλγία.
 100. Τὰ Ἐφτάνησα.
 101. Τὸ Αιγαῖο καὶ τὰ νησιά του.
 102. Τὸ παράδοξο καντηλέρι (Τ. Στύπα, Γύρω ἀπὸ τὴ φυσική).**
 103. Σχολικὴ ἐκδρομὴ (Φωτ. Τζωρτζάκη, Οἱ νέοι Ἀργοναύτες).**
- Βασικὸς τόνος** 50, (85) σ. 171
Προτακτικὰ καὶ ἐνωτικό. Στίξη (συμπληρώσεις) 70, 86, 90, 92, 94, (106, 124, 128, 130, 131) σ. 173
Συντομογραφίες 99, (136-137) σ. 175
Χασμαδία, πάθη φωνηέντων 101-133, (145-179) σ. 177
Συμπροφορὰ συμφώνων. Συμφωνικὰ συμπλέγματα 138-141, (185-191) σ. 179
Ἀρχαιόκλιτα θηλυκὰ οὐσιαστικά: σκέψη, ἔγκυκλοις 407-408, (560-562) σ. 181
Ἴδιόκλιτα ἀδρενικά: δεκανέας, συγγενῆς 439-440, (601-602) σ. 183
Ἴδιόκλιτα οὐδέτερα 441-442, (603-604) σ. 185
Τὸ ἐπίθετο: πολὺς 475, (639) σ. 187
Ἄριθμητικὰ ἀπόλυτα, ταχτικά 501-521, (667-693) σ. 189
Τ' ἄλλα εἴδη τῶν ἀριθμητικῶν 524-529, (696-701) σ. 191
Ρήματα τῆς β' συζυγίας στὴν ἐνεργητικὴ φωνὴ 661, 679, 681, 685, (880, 902, 904, 908) σ. 193
Ρήματα τῆς β' συζυγίας στὴν παθητικὴ φωνὴ 680, 683, 686, (903, 906, 909) σ. 195
Ἀνόμαλα οὐσιαστικά: ἄκλιτα, ἐλλειπτικὰ 435-437 (594-599) σ. 197
Ἀνόμαλα οὐσιαστικά: διπλόκλιτα, διπλόμορφα, διπλοκατάληχτα 443-454, (605-615) σ. 199
Περιφραστικὰ παραθετικά. Σημασία κάθε βαθμοῦ 477 α, (641 α) σ. 201
Μονολεχτικὰ παραθετικὰ 477 α, (641 α) σ. 203
Ἀνόμαλα καὶ ἐλλειπτικὰ παραθετικά 484, 488-493, (650, 654-659) σ. 205
Ἐπιεργήματα τοπικά, χρονικά, τροπικά 741-744, (982-944) σ. 207

104. Τ' Ἀμπελάκια (Φ. Τζωρτζάκη, Οἱ νέοι Ἀργοναύτες).**

105. Ἀλεποῦδες στὸ κοτέσι (Ζ. Παπαντωνίου, Τὰ ψηλὰ βουνά).**

106. Ο γάμος τῆς Ἀφρόδιτος (Ζ. Παπαντωνίου, Τὰ ψηλὰ βουνά).**

107. Στίχοι ἀπὸ δημοτικὰ τραγούδια.

108. Παροιμίες.

109. Τὸ πάρσιμο τῆς Τροίας.

110. Ο ὁδυσσέας στὸ κυνήγι (κατὰ τὴν Ὁδύσσεια, τ 413 α)***

111. Μελτέμια ('Ε. Πολίτη).*

112. Ὁ ευλοκόπος καὶ ὁ Ἐριῆς (Αἰσώπειος μύθος).*

113. Ἰφιγένεια.

114. Ἀνέλπιστο ἀντάμωμα.

115. Τὸ σχέδιο τῆς Ἰφιγένειας.

116. Ἀπὸ τὸ ναὸ στὸ καράβι.

117. Ἡ σωτηρία.

118. Στερεὰ σχήματα (Α.Θ.Σ.)

119. Ὁ Ἀργος.

120. Προλήψεις ('Ε. Πολίτη).

'Ἐπιφρήματα' ποσοτικά, βεβαιωτικά, δισταγικά. **Παραδειτικά ἐπιφρημάτων** 751-753, 495 496, (998-1002, 661-652) σ. 209

'Ἀντωνυμίες κατηγορίες, ἴδιοπαθεις, δριστικὲς

559-565, (740-752) σ. 211

Συναιρεμένα ρήματα 687-689, (910-912) σ. 213

Οἱ ἔξι κατηγορίες τῶν ἐνεστωτικῶν θεμάτων 692, (915) σ. 215

'Ἐνεστωτικὲς καταλήξεις καὶ ἡ δοθογραφία τους 693, (913) σ. 217

'Ἀνωμαλίες στὸ σχηματισμὸ τοῦ ἐνεστωτικοῦ ἀερίστου 705, (939) σ. 219

'Ἄδριστος ἄστιγμος 707-710, (940-943) σ. 221

'Ορθογεαφία ἐνεργητικῶν ἀσφιστικῶν τύπων 713, (946) σ. 223

'Ἀντωνυμίες δειχτικές, ἐσωτηματικές 566, 577-580, (753-761, 774-779) σ. 225

'Ἀναφορικὲς ἀντωνυμίες. 'Ἀναφορικά ἐπιφρήματα. 'Ἀναφορικὲς προτάσεις 567-575, (762-772) σ. 227

'Ἄδριστες ἀντωνυμίες. **Συσχετικὲς** 581, 598, (780-799) σ. 229

'Ἀντιστοιχία ἐνεργητ. ἀσφ., παθητικ. ἀσφίστου, παθ. μετοχῆς 714-716, (948-950) σ. 231

'Ορθογεαφία παθ. μετοχῆς. **Παραδειτικὰ μετοχῶν** 729, 494, (952, 660) σ. 233

Παθητικὸς ἀδριστος β' 722-723, (956-957) σ. 235

Θηλυκὰ ἐπίθετα (συγκέντρωση καὶ συμπλήρωση). 'Ἀντρωνυμικὰ 455 α, 196, (619 α, 287) σ. 237

Παραλληλα, διπλοσχημάτιστα, ἀπρόσωπα ρήματα 694-700, 731-732, (919-930, 965-966) σ. 239

Μερικὰ ἀνώμαλα ρήματα 733, (967-968) σ. 241

Πίνακες	σ. 243-263
Κανόνες για τη στέξη	σ. 264
Κανόνες τονισμού	σ. 267

Κανόνες συλλαβισμοῦ	σ. 268
Λίγα λόγια γιά τοὺς δασκάλους καὶ τοὺς γονεῖς	σ. 269
Σημειώσεις γιά τὸ δάσκαλο	σ. 273

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

ἀρ. ἦ ἀριθ. = ἀριθμὸς	λ. ποιητ. = λέξη ποιητική
βλ. = βλέπε	λ. χ. = λόγου χάρη
δηλ. = δηλαδὴ	μάθ. — μάθημα
κ. ἢ. = καὶ ἢ λοιπά	μαθήματα
κτλ. = καὶ τὰ λοιπά	π. Χ. = πρὸ Χριστοῦ
λ. = λέξη	σ. ἦ σελ. = σελίδα

Τὸ καθένα ἀπὸ τὰ 120 μαθήματα τοῦ βιβλίου πιάνει δύο σελίδες.

Στὴν ἀριστερὴ σελίδα εἶναι τὸ κείμενο, μὲ τὰ στοιχεῖα ποὺ χρειάζονται κάθε φορὰ γιὰ τὴ γλωσσικὴ διδασκαλία.

* Η δεξιὰ σελίδα εἶναι χωρισμένη σὲ 4 μέρη. Στὸ πρῶτο ἐργηνόνται μερικὲς λέξεις καὶ φράσεις τοῦ κειμένου καὶ ἀναλύεται τὸ περιεχόμενο. Στὸ δεύτερο, ποὺ εἶναι καὶ τὸ κύριο μέρος, ἔξετάζονται κάθε φορὰ δρισμένα γραμματικὰ φαινόμενα. Τὸ τρίτο μέρος δίνει θέματα γιὰ νὰ ἐφαρμοστοῦν οἱ παρατηρήσεις ποὺ ἔγιναν στὸ δεύτερο μέρος· εἶναι ἀσκήσεις προφορικὲς καὶ γυμνάσματα γραπτά. Στὸ τέταρτο μέρος δίνονται γραπτὰ γυμνάσματα γιὰ ἐπανάληψη προηγούμενων μαθημάτων.

1.— Ο ΔΙΑΚΟΣ

Τρία πουλάκια κάθονται ψηλά στή Χαλκωμάτα·
τό 'να τηρᾶ τή Λιβαδειά καὶ τ' ἄλλο τὸ Ζιτούνι·
τὸ τρίτο, τὸ καλύτερο, μοιρολογᾶ καὶ λέει:
«Πολλὴ μαυρίλα πλάκωσε, μαύρη σὰν καλιακούδα·
μὴν δὲ Καλύβας ἔρχεται, μὴν δὲ Λεβεντογιάννης;»
— «Οὔτ' δὲ Καλύβας ἔρχεται οὔτ' δὲ Λεβεντογιάννης,
Ομέρ - Βριόνης πλάκωσε μὲ δεκοχτώ χιλιάδες.»

‘Ο Διάκος σὰν τὸ ἀγροίκησε, πολὺ τοῦ κακοφάνη.
Ψιλὴ φωνὴν ἐσήκωσε, τὸν πρῶτο του φωνάζει:
«Τὸν ταϊφά μου σήκωσε, μάσε τὰ παλικάρια,
δᾶσ' τους μπαρούτη περισσῆ καὶ βόλια μὲ τὶς χοῦφτες·
γρήγορα καὶ νὰ πιάσωμε κάτω στὴν Ἄλαμανα,
πού 'ναι ταμπούρια δυνατὰ κι ὅμορφα μετερίζια.»

Παίρνουνε τὸ ἀλαφριά σπαθιά καὶ τὰ βαριά τουφέκια,
στὴν Ἄλαμανα φτάνουνε καὶ πιάνουν τὰ ταμπούρια.
«Καρδιά, παιδιά μου», φώναξε, «παιδιά, μὴ φοβηθῆτε·
σταθῆτε ἀντρεῖα σὰν “Ελληνες καὶ σὰ Γραικοὶ σταθῆτε.»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Χαλκωμάτια χωριό ποντά στὴν Ἀμφισσα.—Ζιτούνι παλιὰ ὄνομασία τῆς Λαμίας.—καλιακούδα ἀρπαχτικὸ πουλὶ κατάμαυρο (τὸ ἕδιο μὲ τὴν κάρια ἡ κάργα).—Καλύβας, Λεβεντογιάννης δηλαφηγοὶ τοῦ Διάκου.—^οΟὐεὸς Βοιόνης δι Τουρκαλβανός στρατηγὸς ποὺ χτύπησε τὸ Διάκο στὴν Ἀλαμάνα.—(ἀ)γροικῶ ἀκούω.—τὸν πρῶτο τὸν τὸ πρωτοπαλίκαρό του.—ταῖφας (λ. ξένη) συντροφιά, παρέα: ἐδῶ: στρατός.—Ἀλαμάνα ὁ Σπερχειός ποταμός.—ταμπούνι (λ. ξένη) χαράκωμα, δχνόωμα.—μετερζίζει (λ. ξένη) πρόχωμα.—Γραικοὶ παλαιότατη ὄνομασία τῶν Ἑλλήνων, ποὺ συνηθίζοταν στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας.

Περιεχόμενο. α) Σὰν τί ψάχνουν νὰ δοῦν τὰ τρία πουλάκια τοῦ τραγουδιοῦ; Ποιὰ εἰδηση φέρνει τὸ τρίτο πουλάκι;—β) Τί κάνει ὁ Διάκος καὶ τί προστάζει, δταν ἀκούη τὴν εἰδηση;—γ) Τί κάνουν ἀμέσως ἔπειτα τὰ παλικάρια τοῦ Διάκου; Τί τοὺς λέει ὁ Διάκος γιὰ νὰ τοὺς δώσῃ θάρρος;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. α) Ἡ λέξη παιδὶ φανερώνει πρόσωπο, ἡ λέξη καλιακούδα φανερώνει ζωο, ἡ λέξη σπαθὶ φανερώνει πράγμα. Οἱ λέξεις αὗτες ὄνομάζονται ούσιαστικά.

β) Τὸ ούσιαστικὸ Λεβεντογιάννης φανερώνει ἔνα ὄρισμένο πρόσωπο· τὸ ούσιαστικὸ Λιβαδειά φανερώνει ὄρισμένη πόλη. Τέτοια ούσιαστικὰ ὄνομάζονται κύρια ούσιαστικὰ ἡ κύρια δύναματα.

γ) Τὸ ούσιαστικὸ παλικάρι δὲν εἶναι κύριο ὄνομα· εἶναι κοινό, γιατὶ φανερώνει δταν τὰ ούσιαστικὰ ποὺ ἀνήκουν στὸ ἕδιο εἰδος. “Ἐτοι καὶ τὰ ούσιαστικὰ φωνή, σπαθὶ κτλ.

2. Τὸ τραγούδι λέει: «βαριὰ τουφέκια»· ἐδῶ ἡ λέξη βαριὰ δείχνει τί λογῆς εἶναι τὰ τουφέκια. Ἐπίσης λέει: «ψιλὴ φωνή»· κι ἐδῶ ἡ λέξη ψιλὴ δείχνει τί λογῆς εἶναι ἡ φωνή. Τέτοιες λέξεις ποὺ δείχνουν τί λογῆς εἶναι τὰ ούσιαστικά, δύναμάζονται ἐπίθετα.

3. Τὸ τραγούδι λέει: «τρία πουλάκια»· ἡ λέξη τρία φανερώνει ἀριθμό. Ἡ λέξη τρίτο δείχνει τὴ σειρά. Τέτοιες λέξεις δύναμάζονται ἀριθμητικά.

4. Ἐμπρὸς ἀπὸ τὰ ούσιαστικὰ ἡ τὰ ἐπίθετα μπαίνουν πολλὲς φορὲς μερικὲς λεξούλες: δι Διάκος, ἡ καλιακούδα, τὸ πουλί, τὰ παλικάρια, τὶς χοῦφτες κτλ. Οἱ λεξούλες αὗτες ὄνομάζονται ἀρθρα.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση (προφορική). α) Ποιὲς λέξεις δύναμάζονται ούσιαστικά; Ποιὰ ούσιαστικὰ δύναμάζονται κύρια καὶ ποιὰ κοινά; Ποιὲς λέξεις δύναμάζονται ἐπίθετα, ἀριθμητικά καὶ ἀρθρα;—β) Νὰ βρῆς δταν τὰ ούσιαστικά, τὰ ἐπίθετα καὶ τὰ ἀρθρα ποὺ βρίσκονται στὸ τραγούδι. Ἀπὸ τὰ ούσιαστικά αὗτὰ ποιὰ εἶναι κύρια καὶ ποιὰ εἶναι κοινά;

Γύμνασμα (γραπτό). Γράψε ἀπὸ 5 ούσιαστικὰ (μιαὶ μὲ τὰ ἀρθρα τους) ποὺ νὰ φανερώνουν πρόσωπα, ζῶα καὶ πράγματα. Γράψε δίπλα τους ἀπὸ ἔπιθετο ποὺ νὰ ταιριάζη.

Γύμνασμα (γραπτό). Συμπλήρωσε τὶς παρακάτω φράσεις μὲ τὶς λέξεις ποὺ λείπουν: “Ο χρόνος ἔχει—μῆνες. Η ἑβδομάδα ἔχει—μέρες. Η ὥρα ἔχει—λεπτά πρῶτα. Ο Ιανουάριος εἶναι δι πρῶτος μήνας τοῦ χρόνου, δι Φεβρουάριος εἶναι—καὶ δι Μάρτιος.”

2.- ΔΥΟ ΑΔΕΡΦΑΚΙΑ

Πηγαίνουν πάνω κάτω στὸ περιβόλακι καὶ σπέρνουν καὶ αὐτά, δπως ὁ πατέρας τους κάτω στὰ μεγάλα χωράφια, μὲ τὸ τραγούδι στὰ χεῖλη :

*Νὰ σᾶς δείξω πῶς τὸ σπέρνει,
τὸ σιτά—τὸ σιτάρι ὁ γεωργός !*

Καὶ χώνουν τάχα τὰ χεράκια τους στὸ ταγαράκι τους, καὶ χτυποῦν τὰ πόδια τους στὴ γῆ καὶ ξαναρχίζουν :

Νὰ σᾶς δείξω πῶς τὸ σπέ...

— “Οχι ! Πάλι τὸ ξεχάσατε ; Φωνάζει ἡ μητέρα.

Συλλογίζεται γιὰ λίγο ὁ Φώτης κι ἔπειτα χαμογελᾷ χαρούμενος :

Νὰ σᾶς πῶ πῶς τὸ ποτίζει... .

‘Η Φλωρίτσα τὸν κοιτάζει κατάματα, κι ἔπειτα παίρνει τὸ τραγούδι καὶ λέει κι αὐτῇ μαζί του :

Νὰ σᾶς πῶ πῶς τὸ ποτίζει τὸ σιτά—τὸ σιτάρι ὁ γεωργός !

Καὶ κουνοῦν μπρὸς πίσω τὰ χέρια τους, ὅλο καὶ μὲ περισσότερη φόρα, κι ἔπειτα στέκουν λαχανιασμένα.

— Τώρα, μανούλα ;

— Πῶς τὸ σκαλίζει. Πάρτε δμως κι ἔνα σκαλιστηράκι, γιὰ νὰ σκαλίσετε !

Καὶ γονατισμένα τὰ μικρὰ σκαλίζουν τὸ χῶμα καὶ τραγουδοῦν.

— “Ἐπειτα τί κάνει, μανούλα ;

— Τὸ μαζεύει.

Καὶ σκύβουν τότε καὶ σηκώνονται μὲ γεμάτες τάχα τὶς χούφτες, καὶ γεμίζει πιὰ ἀπὸ σιτάρια ἡ ποδίτσα τῆς Φλωρίτσας. Τὸ θυμᾶται τώρα καὶ τὸ παρακάτω ὁ Φώτης καὶ συνεχίζει θαρρετά :

Νὰ σᾶς πῶ πῶς τ’ ἀλωνίζει τὸ σιτά—τὸ σιτάρι ὁ γεωργός !

Κι ἀμέσως τρέχουν καὶ τὰ δυὸ τρελά καὶ κάνουν κύκλους σὰ μικρὰ δρμητικὰ ἀλογάκια ποὺ ἀλωνίζουν τὸ γέννημα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις, ταγαράκι σακουλάκι.—παίρων τὸ τραγούδι ἀρχῆς καὶ ἔγὼ τὸ τραγούδι.—λαχανιάζω ἀναστίνω δύσκολα ὑστερ' ἀπὸ τρεῖς ψι, ἀνήφορο κτλ.—συνεχίζω λέω τῇ συνέχεια, ἔξακολονθῶ.

Περιεχόμενο. Τὸ παιχνίδι τῶν δύο ἀδερφιῶν εἰναι μάμηση ἐργασίας τῶν μεγάλων. Ξέρεις ἄλλα τέτοια παιχνίδια;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Ἡ ἰστορία τοῦ σημερινοῦ μαθήματος μιλεῖ γιὰ τὸ γεωργό, γιὰ δυὸ ἀδέρφια καὶ γιὰ τὴ μητέρα τους. "Ἄν μᾶς ἔλεγε μόνο τὰ οὐσιαστικὰ γεωργός, Φώτης, Φλωρίτσα, μητέρα, θὰ καταλαβαίνωμε πῶς γίνεται λόγος γιὰ αὐτούς, δὲ θὰ ἔρωμε ὅμως τί κάνουν ἡ τοὺς συμβαίνει. —Γιὰ νὰ μᾶς δώσῃ νὰ τὸ καταλάβωμε αὐτό, ἡ ἰστορία μεταχειρίζεται **ρήματα**. Μᾶς λέει γιὰ τὸ γεωργό: σπέσσον, ποτίζει, σκαλίζει, μαζεύει, ἀλωνίζει. Γιὰ τὰ παιδιά: σπέσσον, ποτίζον, σκαλίζον, μαζεύον, ἀλωνίζον· καὶ ἀλλιμη: χώνον, χυτοῦν, ξαραρχίζον, κονυοῦν, στέκον, τραγουδοῦν, σκύβον, σηκώνονται, τρέχον. Γιὰ τὴ μητέρα: φωνάζει. "Ολες αὐτές οἱ λέξεις εἰναι **ρήματα**.

2. "Ἄν πάλι θέλωμε νὰ ποῦμε πῶς τὸ πότισμα καὶ τὶς ἄλλες δουλειές τὶς κάνει δι γεωργὸς τῷρα ἡ κάθε τόσο, βάζομε τὰ ρήματα στὸν **ἐνεστώτα** καὶ λέμε: ποτίζει, σκαλίζει, μαζεύει, ἀλωνίζει.

"Ἄν θέλωμε νὰ ποῦμε πῶς ὁ γεωργὸς τὶς δουλειές αὐτές τὶς ἔκαμε, πῶς τὶς τέλειωσε, θὰ βάλωμε τὰ ρήματα στὸν **ἀόριστο** καὶ θὰ ποῦμε: πότισε, σκάλισε, μαζέψε, ἀλώνισε.

Λέμε: ὁ γεωργὸς ἀλωνίζει. Γιὰ τὸ ἀλώνισμα ποὺ κάνουν τὰ παιδιά, θὰ λέγαμε: ἀλωνίζουν. Θ' ἀλλάξωμε δηλαδὴ μόνο τὴν **κατάληξη**, τὸ -ει τὸ κάμωμε -ον, τὸ **Θέμα** ὅμως ἀλωνιζ- μένει τὸ ἵδιο.

Καὶ στὸν ἀόριστο θὰ ποῦμε: ὁ γεωργὸς ἀλώνισε, τὰ παιδιὰ ἀλώνισαν. Δηλ. πάλι μόνο τὴν κατάληξη θ' ἀλλάξωμε, ἐνῶ τὸ θέμα ἀλώνισα μένει τὸ ἵδιο.

Παρατηροῦμε πῶς ἄλλο εἰναι τὸ θέμα γιὰ τὸν ἐνεστώτα καὶ ἄλλο γιὰ τὸν ἀόριστο. Αὐτὸ γίνεται σὲ ὅλα τὰ ρήματα. Κάθε ρήμα ἔχει ἕνα **ἐνεστωτικό** θέμα καὶ ἕνα **ἀօριστικό**.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Μεταχειρίσου ρήματα γιὰ νὰ πῆς τὶς δουλειές ποὺ κάνει ὁ ναύτης (π.χ. ἀρμενίζει, ταξιδεύει κτλ.), ὁ βισκός, ὁ ψωμάς. Βάλε αὐτὰ τὰ ρήματα στὸν πληθυντικό τὶ κάνουν οἱ ναύτες, οἱ βισκοί, οἱ ψωμάδες;

Στὸν ἀόριστο τὶ ἔκαμε ὁ ναύτης κτλ.; Τί ἔκαμαν οἱ ναύτες κτλ.;

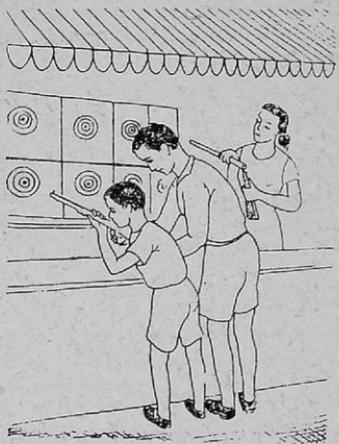
Γύμνασμα. 1) Γράψε 5 ρήματα, γιὰ νὰ δείξης τὶ κάνει ἕνα παιδί ἀπὸ τὴν στιγμὴ ποὺ κάνει ἔνα διπλό θέμα στὸ σχολεῖο.

2) Βάλε αὐτὰ τὰ ρήματα στὸν πληθυντικὸ τοῦ ἐνεστώτα, στὸν ἑνικὸ καὶ στὸν πληθυντικὸ τοῦ ἀօριστου, χωρίζοντας μὲν μιὰ γραμμούλα τὸ θέμα ἀπὸ τὶς καταλήξεις.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ψάξε στὸ κείμενο τῆς ἀντικρινῆς σελίδας γιὰ νὰ βρής καὶ νὰ γράψης: 1) τὶς λέξεις ποὺ εἰναι κύρια δύνοματα, 2) τὰ οὐσιαστικὰ ποὺ φανερώνουν πρόσωπα, 3) τὰ οὐσιαστικὰ ποὺ φανερώνουν ζῶα, 4) τὰ οὐσιαστικὰ ποὺ φανερώνουν πράγματα, 5) δύο ἐπίθετα.

3.- ΠΑΙΔΙΑ ΣΤΟ ΠΑΝΗΓΥΡΙ

Βιολιά, φυσαρμόνικες άκουονται άπό κάθε γωνιά· οι πουλητές διαλαλούν τὴν πραμάτεια τους καὶ οἱ καμπάνες τῆς ἐκκλησιᾶς χτυποῦν χαρμόσυνα. Ὁ Βαγγέλης βγαίνοντας ἀπὸ τὴν τέντα κάποιου μάγου ἀνταμώνει τὸν Κώστα καὶ τὸ Λάμπρο.

— Στοὺς μάγους πᾶς τώρα;
Τὸν ρώτησαν ἐκεῖνοι χαμογελῶντας.

— Περνώντας ἀπ' ἔξω αἰσθάνθηκα τὴν περιέργεια νὰ δῷ τί εἶναι.

— Εἶσαι εὐχαριστημένος;
— Μπά! Χαμένα χρήματα.

Τώρα δὲ Κωστής καὶ δὲ Λάμπρος προχωροῦν γιὰ τὴ μεγάλη ρόδα ποὺ γυρίζοντας ἀδιάκοπα πότε σὲ πάει ψηλὰ ψηλὰ καὶ πότε σὲ κατεβάζει κάτω κάτω καὶ δλο σὲ κάνει νὰ τρέμησ καὶ νὰ γελάς. Ὁ Βαγγέλης πάει γιὰ τοὺς στόχους. Ὁ μικρούλης Φώτης ἐκεῖ κοντύ χαζεύει πλάι στὴ μητέρα του.

— Μητέρα, δὲ Βαγγέλης!
— Ποῦ πᾶς, Βαγγέλακή; ρωτᾷ ἡ κυρα-Μαρία.
— Στὴ σκοποβολή, νὰ ρίξω στὸ σημάδι.
— Θέλω κι ἔγω, κι ἔγω! παρακαλεῖ ὁ Φώτης.
— Εἶσαι μικρὸς ἐσύ, δὲν μπορεῖς ἀκόμη.
— "Οχι, δχι, θέλω. Ἐμένα αὐτὸ μοῦ ἀρέσει, ἐπιμένει αὐτός.
— Σὰ σοῦ ἀρέσει, πᾶμε. Μονάχα νὰ μὴν κλαῖς, ἅμα δὲν τὰ καταφέρῃς.

— "Οχι, δὲ θὰ κλαίω, θὰ τὰ καταφέρω.

‘Ο Βαγγέλης τοὺς πάει στὴ «σκοποβολή». Ὁ Φώτης πάει νὰ δοκιμάσῃ, μὰ τὰ καταφέρνει πολὺ ἄσκημα. Εἶναι ἔτοιμος ν' ἀρχίσῃ τὰ κλάματα.

— Νὰ σὲ βοηθήσω; τὸν ρωτᾷ δὲ Βαγγέλης. Πιάνει τὸ χεράκι τοῦ Φώτη, σημαδεύει, καὶ τραβοῦν τάχα μαζί! “Ω, χαρά!

— Μπράβο, μικρέ! λέει ἔντρας ποὺ στεκόταν ἐκειδά.

— Κέρδισες! λέει καὶ τὸ κορίτσι ποὺ ἔδινε τὰ τουφέκια.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. μάγος ἐδῶ: ἄνθρωπος ποὺ κάνει διάφορα μαγικά παιχνίδια, ταχυδακτύλουργίες κτλ. γιὰ νὰ διασκεδάσῃ τοὺς θεατές.—στόχος τὸ σημάδι ποὺ σκοπεύει κανεὶς στὴ σκοποποβολήν πάει γιὰ τὸν στόχον της πηγαίνει ἐκεῖ ποὺ σημαδεύουν, δηλαδὴ στὴ σκοποποβολή.

Περιεχόμενο. α) Τί μᾶς λένε οἱ δύο πρῶτες φράσεις τοῦ κειμένου γιὰ τὸ πανηγύρι τοῦ χωριοῦ; Τὶ ἀκοῦμε καὶ τί βλέπουμε σ' αὐτό; — β) Ποιὰ πρόσωπα ἀναφέρονται στὴ διηγηση; Τί κάνει καὶ τί λέει τὸ καθένα; — γ) Διηγῆσουν ἰδιαίτερα τί γίνεται μὲ τὸ μικρὸ Φώτη στὴ σκοποποβολή.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ κείμενο διαβάζομε: «τὸν ρώτησαν ἐκεῖνοι». Ἐδῶ βλέπουμε ὅτι ἀντὶ νὰ πῆ τὸ Βαγγέλη ρώτησαν, λέει τὸν ρώτησαν· καὶ ἀντὶ νὰ πῆ ὁ Κωστής καὶ ὁ Λάμπρος λέει ἐκεῖνοι. Δηλαδὴ ἀντὶ γιὰ τὸ ὄνομα βάζομε **ἀντωνυμία**.

2. Στὸ κείμενο βρίσκονται ἀρκετὲς ἀντωνυμίες:

α) «θέλω κι ἔγώ»—«εἰσαι μικρὸς ἐσύ»—«ἐπιμένει αὐτός». Ἐδῶ ἔχομε τὶς ἀντωνυμίες ἔγώ, ἐσύ, αὐτός, ποὺ λέγονται **προσωπικές**, γιατὶ δείχνουν τὰ **τελαπρόσωπα τοῦ λόγου**: α' πρόσωπο: ἔγώ, β' πρόσωπο: ἐσύ, γ' πρόσωπο: αὐτός.

β) «Ο ἄντρας ποὺ στεκόταν ἐκειδά». Ἐδῶ τὸ ποὺ ἀναφέρεται στὴ λέξη ἄντρας.—«Τὸ κορίτσι ποὺ ἔδινε τὰ τουφέκια». ἐδῶ τὸ ποὺ ἀναφέρεται στὴ λέξη κορίτσι. Τέτοιες ἀντωνυμίες ποὺ ἀναφέρονται σὲ μιὰν ἄλλη λέξη λέγονται **ἀναφορικές**.

3. α) Οἱ λέξεις βγαίνοντας, γυρίζοντας—χαμογελώντας, περνώντας είναι **μετοχές ἐνεργητικές**. Αύτες ἔχουν κατάληξη -οντας ἢ -ώντας· ὅταν τονίζωνται στὴν προπαραλήγουσα, γράφονται μὲ σ. (-οντας)· ὅταν τονίζωνται στὴν παραλήγουσα, γράφονται μὲ ω (-ώντας).

β) Οἱ λέξεις εὐχαριστημένος, χαμένη είναι **μετοχές παθητικές**. Αύτες ἔχουν κατάληξη -μένος, -μένη, -μένο: χαμένος, χαμένη, χαμένο.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. 1. Σχημάτισε τρεῖς φράσεις μὲ τὶς προσωπικές ἀντωνυμίες ἔγώ, ἐσύ, αὐτός.—2. Σχημάτισε μιὰ φράση μὲ τὴν ἀναφορική ἀντωνυμία ποὺ.—3. Νά βρης ποιὲς μετοχὲς είναι στὸ κείμενο.

Γυμνασματικός. Γράψε τὶς ἀκόλουθες φράσεις συμπληρωμένες, βάζοντας ὅπου είναι γραμμούλα τὴ λέξη ἢ τὸ μέρος τῆς λέξης ποὺ λειπει: «Ἐγὼ ἔχομαι γελώντας, — ἔρχεσαι κλαί — , — ἔρχεται πηδ — . Γάτα — κοιμάται ποντικούς δὲν πιάνει. Ο ἄνθρωπος μύτος είναι εύτυχισμένος. Ή γυναίκα αὐτὴ είναι εύτυχ — . Τὸ παιδί αὐτὸν είναι εύτυχ — . Ρωτ — πάει κανεὶς στὴν Πόλη.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τὰ κοινὰ οὐσιαστικὰ ποὺ είναι στὶς 5 πρῶτες γραμμὲς τοῦ κειμένου, βάζοντας δίπλα τους ἔνα ἐπίθετο ἢ μιὰ μετοχὴ ποὺ νὰ ταιριάζῃ στὸ καθένα.

Παραδειγματικός: βιολιὰ γιορτινά, φυσαρμόνικες λυπητερές.

4.-Η ΣΑΜΑΡΕΙΤΙΣΣΑ

”Ηταν περίπου μεσημέρι, σάν
έφτασε δὲ Ἰησοῦς στὴ Συχάρ, πό-
λη τῆς Σαμάρειας, ἀλλοτε με-
γάλη καὶ πλούσια πρωτεύουσα,
ἀλλὰ ξεπεσμένη πιὰ ἐκεῖνο τὸν
καιρό. Περπατούσε διὰ τὸ πρωΐ,
καὶ δὲ ἀνοιξιάτικος ἥλιος ἔκαιγε
δυνατὰ ἐκείνη τὴν ώρα. Πλάι
τὸ μεγάλο δρόμο ἦταν τὸ πη-
γάδι τοῦ Ἰακώβ, ὃς μισή ώρα
μακριὰ διὰ τὴν χώρα.

Κουρασμένος διὰ τὸ δρό-
μο, σκονισμένος καὶ ἰδρωμένος,
κάθισε δὲ Ἰησοῦς στὸ πεζούλι
τοῦ πηγαδιοῦ καὶ περίμενε τοὺς

μαθητές του, ποὺ εἶχαν τραβήξει γιὰ τὴν χώρα νὰ ψωνίσουν τροφές.

’Αντίκρυ του τὸ Γαριζὸν ὑψώνε τὴν ἀπαλὴ καὶ διοπράσινη
ράχη του μὲ τὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ του, τὶς ἀσημένιες φουντωτὲς
έλιές, τ’ ἀνθισμένα ὁπωροφόρα δέντρα καὶ τὰ μυριόχρωμα
ἄγριολούλουδα. Ἡ Σαμάρεια τότε, δπως καὶ ἡ Γαλιλαία, ἦταν
κατάφυτη, εἶχε δάση πολλὰ, πηγές δλόδροσες· ἦταν ἡ ἀντίθεση
τῆς αὐτηρῆς, ξερῆς καὶ ἄχαρης Ἰουδαίας.

Μονάχος στὴν ώραία αὐτὴ φύση διαλογίζεταιν καθισμένος
δὲ Ἰησοῦς, δταν μιὰ γυναίκα μὲ τὴ στάμνα στὸν δμο ἔφτασε
νὰ πάρη νερό. Τὴν εἶδε δὲ Ἰησοῦς ποὺ σίμωσε, ποὺ ἔδεσε τὸ ἄν-
τλημά τῆς καὶ τὸ ἔριξε στὸ πηγάδι. Καὶ σάν τὸ τράβηξε πάνω
καὶ γέμισε τὴ στάμνα της, τῆς εἶπε δὲ Ἰησοῦς:

— Δῶσ’ μου νὰ πιῶ!

’Η διμιλία του καὶ τὰ ροῦχα του μαρτυροῦσαν πώς δὲν ἦταν
Σαμαρείτης. Μὲ ἀπορία τοῦ εἶπε ἡ γυναίκα:

— Πῶς ἐσύ, Ἰουδαῖος, ζητᾶς διὰ μένα τὴ Σαμαρείτισσα νὰ
σοῦ δώσω νὰ πιῆς; Οἱ Ἰουδαῖοι δὲ συντροφιάζουν μὲ τοὺς Σα-
μαρείτες.

Τῆς εἶπε δὲ Ἰησοῦς :

— Ἄν ἤξερες τὸ δῶρο τοῦ Θεοῦ καὶ ποιός εἶναι ἐκεῖνος ποὺ
σοῦ εἶπε «δῶσ’ μου νὰ πιῶ», ἐσύ θὰ τοῦ ζητοῦσες καὶ θὰ σοῦ
ἔδινε νερό ζωντανό,—ποὺ θὰ ἔδινε ζωὴν ψυχική.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Σαμάρεια ἐπαρχία τῆς Παλαιστίνης οἱ κάτοικοι της, οἱ Σαμαρεῖτες, εἰχαν μεγάλη ἔχθρα μὲ τοὺς Ἰουδαίους.—Γραμμὴ βουνὸς στὴ Σαμάρεια σ' αὐτὸν εἶχε ἴδουμνὴ ὁ περίφημος ναὸς τῶν Σαμαρειτῶν, ποὺ ἀργότερα καταστράφηκε.

Περιεχόμενο. Ποὺ καθόταν ὁ Ἰησοῦς, ὅταν πλησίασε ἡ Σαμαρείτισσα; Γιατί ἀπόρησε ἡ γυναίκα; Τί ἐννοεῖ ὁ Ἰησοῦς λέγοντας «νερὸς ζωντανού»;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ κείμενο διαβάζουμε: «*Ἔταν περίπου μεσημέρι*». σ' αὐτὴν τὴν φράσην ἔχουμε τρεῖς λέξεις. «Περιπατοῦσε ἀπὸ τὸ πρῶτον» ἔδοι ἔχουμε τέσσερεις λέξεις. «Οπως βλέπομε, κάθε λέξη γράφεται χωριστά.

2. Ἡ λέξη ἢταν ἔχει δύο κομμάτια: ἥ - ταν. Ἡ λέξη περίπου ἔχει τρία κομμάτια: πε - ρί - που. Αὐτὰ τὰ κομμάτια τῆς κάθε λέξης λέγονται συλλαβές. Διάβασε τίς λέξεις ποὺ βρίσκονται στὶς δύο πρώτες γραμμὲς τοῦ κειμένου. Πόσες συλλαβές ἔχει κάθε λέξη:

3. Οἱ λέξεις Ἰησοῦς, ἀνοιξιάτικος, ἀπλή, διλογάρσινη ἀρχίζουν ἀπὸ φωνῆν καὶ πάνω σ' αὐτὸν παίρνουν ἔνα σημαδάκι. Κάθε λέξη ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ φωνῆν παίρνει πάνω σ' αὐτὸν ἔνα τέτοιο σημαδάκι, ποὺ λέγεται πνεῦμα. «Οπως βλέποιε, τὰ πνεύματα είναι δύο, ἡ ψιλή (') καὶ ἡ δασεία (').

Νὰ βρής στὸ κείμενο πέντε λέξεις ποὺ νὰ ἔχουν στὸ ἀρχικό τους φωνῆν μόνο τὸ σημάδι τῆς ψιλῆς καὶ πέντε ποὺ νὰ ἔχουν μόνο τὸ σημάδι τῆς δασείας.

4. Στὴ λέξη χώσα ἡ πρώτη συλλαβὴ προφέρεται πιὸ δυνατὰ ἀπὸ τὴ δεύτερη. Στὴ λέξη ἐσύ ἡ δεύτερη συλλαβὴ προφέρεται πιὸ δυνατὰ ἀπὸ τὴν πρώτη. Σὲ κάθε λέξη ποὺ ἔχει δύο ἡ περισσότερες συλλαβές μία συλλαβὴ προφέρεται πιὸ δυνατὰ ἀπὸ τὶς ἄλλες. Πάνω στὸ φωνῆν τῆς συλλαβῆς ποὺ προφέρεται πιὸ δυνατὰ βάζουμε ἔνα σημαδάκι ποὺ λέγεται τόνος: χώρα, ἐσύ — γέμισε, μεγάλη, δυνατά· τόνο παίρνουν καὶ οἱ περισσότερες ἀπὸ τὶς λέξεις ποὺ ἔχουν μία συλλαβὴ: καὶ, σάν, τό, νά.

Πρόσεστε τὶ τόνο παίρνουν οἱ λέξεις: θέλω νὰ πιῶ· καθεμιὰ ἀπὸ τὶς λέξεις αὐτές παίρνει διαφορετικὸν τόνο. Οἱ τόνοι είναι τρεῖς: ἡ δεξεία ('), ἡ βαρεία (') καὶ ἡ περιστωμένη (').

Μερικὲς λέξεις παίρνουν τόνο καὶ πνεῦμα στὴν ἴδια συλλαβή: ἢταν, ὥρα.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Διάβασε τὶς τρεῖς τελευταῖς γραμμὲς τοῦ ἀντικρινοῦ κειμένου. Νὰ βρῆς πόσες λέξεις ὑπάρχουν σ' αὐτές καὶ πόσες συλλαβές ἔχει κάθε λέξη. «Ἐπίστης νὰ βρής τὶ πνεῦμα καὶ τὶ τόνο ἔχει καθεμιὰ ἀπὸ τὶς λέξεις αὐτές.

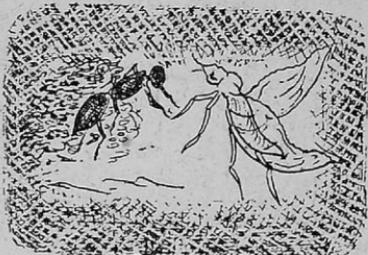
Γύμνασμα. Γράψε ὅλες τὶς λέξεις τοῦ κειμένου ποὺ ἔχουν πνεῦμα καὶ τόνο στὶν ἴδια συλλαβή. Δίπλα σὲ κάθε λέξη γράψε τὶ πνεῦμα καὶ τὶ τόνο ἔχει.

Παραδειγματα: ἢταν—ψιλή, περιστωμένη.
ἄλλοτε—ψιλή, δεξεία.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Απὸ τὸ ἀντικρινὸ κείμενο νὰ βρῆς καὶ νὰ γράψῃς: 1) ὅλα τὰ κύρια δύναμα, 2) πέντε ἐπίθετα καὶ 3) τρεῖς παθητικὲς μετοχές.

5.—Ο ΤΖΙΤΖΙΚΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΜΥΡΜΗΓΚΙ

νον. 'Εσύ μὲ γνωρίζεις ;

— Οὕ, βέβαια ! Εἶσαι τὸ μυρμήγκι. Πάντα δουλειές, βλέπω.

— "Ε, τί νὰ κάμω ; "Επιασε ξαφνικά μπόρα, μοῦ ἔβρεξε τὸ ἀποθηκεμένο σιτάρι καὶ τὸ ἔβγαλα στὸν ἥλιο νὰ στεγνώσῃ. Σὲ λίγο θὰ τὸ μπάσω πάλι. Μποροῦσα νὰ τὸ ἀφήσω νὰ σαπίσῃ ; Μὰ ἐσύ πως ἀπὸ δῶ;

— "Η ἀνάγκη μ' ἔφερε, κύρ μύρμηγκα. Χειμώνας, βλέπεις, κρύο· μὲ σφίγγει ἡ πείνα καὶ δὲν ἔχω τὸ παραμικρὸ νὰ βάλω στὸ στόμα μου. 'Εσύ τὰ ἔχεις δλα περίσσια. "Αφησε νὰ τσιμπήσω κάτι ἀπὸ τ' ἀγαθά σου καὶ νὰ πάρω καὶ μαζί μου τίποτε.

— Μὰ γιατί νὰ μὴν ἔχης ; Γιατί δὲ μάζεψες κι ἐσὺ μερικὰ πράματα, νὰ τ' ἀποθηκέψης, ώστε νὰ μὴ σου λείψουν τώρα ποὺ εἰναι χειμώνας ; Τί ἔκανες δλο τὸ καλοκαΐρι ;

— Τραγουδοῦσα. Δὲ μὲ ἄκουες ; ζζζ....

— Μόνο τραγούδι ; Ντροπή ! Δὲ συλλογίστηκες πῶς θὰ ἐρχόταν δι κακός καιρός ! Αφοῦ λοιπόν τότε τραγουδοῦσες, τώρα χόρευε.

— "Α ! Τί θησαυρο! Πόσα σπυριά σιτάρι! Εἶσαι πολὺ πλούσιος, ἀφέντη, καὶ εύτυχισμένος.

— "Ω, καλῶς τὸν κύρ τζιτζικα! Δὲν εἶσαι δ τζιτζικας ; "Έχω καιρό νὰ σὲ δῶ καὶ σὲ βλέπω ἀδυνατισμέ-

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Θησαυρὸς πράματα πολλὰ καὶ ἀκριβά.—πάμπλουτος πάρα πολὺ πλούσιος.

Περιεχόμενο. Γιὰ ποιὸ λόγῳ ὁ τεῖτζικας καλοπιάνει τὸ μυρμῆγκι καὶ τὸν λέσι ἀφέντη καὶ κύρι μύρμηγκα; Ὁ μύθος εἶναι γραμμένος διαλογικά· νὰ πῆς τὺ περιεχόμενό του σὰν ἀφήγησῃ, χωρὶς διάλογο.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Τί κάνεις γιὰ νὰ πῆς **α**; Ἀνοίγεις τὸ στόμα σου σὲ μιὰ δρισμένη θέση καὶ βγάζοντας ἀπὸ τὰ πνεύματα σου ἀέρα τὸν ἀφήνεις νὰ περάσῃ ἀνεμπόδιστα. Ἔτσι κάνεις καὶ γιὰ νὰ πῆς **ο, ου, ε, ι**, μόνο ποὺ κάθε φορὰ δίνεις στὸ ἀνοιγμένο στόμα σου ἄλλο σχῆμα. Τὸ **α, ο, ου, ε, ι**, εἶναι **φωνήεντα**.

2. Γιὰ νὰ πῆς **φ**, ἀκουμπᾶς τὰ πάνω δόντια στὰ κάτω χείλια καὶ ἀφήνεις νὰ περάσῃ ἀέρας· ἐπειδὴ τὸ φράξιμο δὲν τὸ ἔκαμες τέλειο, ὁ ἀέρας βρίσκει θέση καὶ περνᾷ, καὶ γιὰ αὐτὸν τὸ λόγο τὸ φ μπορεῖς καὶ τὸ λέσι ἔξακολουθητικά, πολλὴ ὥρα.

Γιὰ νὰ πῆς **δ**μως **π**, κλείνεις καλὰ τὸ στόμα σου, τὰ πάνω χείλια μὲ τὰ κάτω, κι ἐπειτα τὸ ἀνοίγεις ξαφνικά, ἀφήνοντας νὰ περάσῃ ὁ ἀέρας ποὺ βγάζεις τὸ π λοιπὸν μόνο στιγμὴ μπορεῖς νὰ τὸ προφέρεις· γιὰ νὰ τὸ ξαναπῆς, πρέπει νὰ ξανανοίξεις καὶ νὰ ξανακλείσης τὸ στόμα σου.

Τὸ φ καὶ τὸ π εἶναι **σύμφωνα**· τὸ πρῶτο εἶναι **ἔξακολουθητικό**, τὸ δεύτερο **στιγματικό**. Στιγματικά σύμφωνα ὅπως τὸ π εἶναι ἄλλα 7: **μπτ, κ, γκ, τ, ντ, τσ, τξ**. Ἐξακολουθητικά ὅπως τὸ φ εἶναι ἄλλα 11: **γ, χ, λ, ρ, σ, ζ, θ, δ, β, μ, ν**.

3. Τὰ σύμφωνα **μπτ, γκ, ντ, τξ, γ, λ, ρ, ζ, δ, β, μ, ν** εἶναι **ἡχηρά**· ἔχουν ἥχο ποὺ τὸν αἰσθανόμαστε ἀκούμπαντας τὸ δάκτυλο στὸ λαιμὸ ἐμπρός.

Τὰ σύμφωνα **κ, τ, τσ, χ, σ, θ, π** εἶναι **ἄηχα**.

4. Τὰ 20 σύμφωνα καὶ τὰ 5 φωνήεντα, δῆλα μαζὶ, λέγονται **φθόγγοι**. Μὲ τοὺς φθόγγους σχηματίζουμε συλλαβές καὶ λέξεις. Ἐνα φωνήεν μπορεῖ καὶ μόνο του νὰ σχηματίσῃ συλλαβὴ καὶ λέξη. Τὰ σύμφωνα δῆλα τους δὲ σχηματίζουν οὕτε λέξη οὕτε συλλαβὴ.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Στὸ μύθῳ τῆς ἀντικρινῆς σελίδας ποιεὶς εἶναι οἱ λέξεις ποὺ τὴν καθεμιά τους τὴν ἀποτελεῖ ἔνα μόνο φωνήεν;

΄Ακούοντας ἔνα συμμαθητή σου νὰ διαβάζῃ ἀργά ἀργά τὸ μύθο, νὰ βρῆς ποιεὶς εἶναι οἱ λέξεις ποὺ τὴν καθεμιά τους τὴν ἀποτελεῖ ἔνα σύμφωνο κι ἔνα φωνήεν. Θὰ λογαριάσης μαζὶ καὶ τις λέξεις **καλ**, **μοῦ**, **μου**, **σοῦ**, **σου**, ποὺ (ὅχι δῆλως καὶ τὸ **κι**).

Προφορικὴ ἀσκηση στὸ σπίτι. Γιὰ νὰ προφέρωμε ἔνα σύμφωνο, σχηματίζουμε ἔνα φράξιμο στὴν κοιλότητα τοῦ στόματός μας, σὲ δρισμένη θέση ἀπὸ τὸ λάρυγγα ώς τὰ χείλια μας. Προσπάθησε νὰ βρῆς τὴν θέση ὅπου σχηματίζεται αὐτὸ τὸ φράξιμο γιὰ κάθε σύμφωνο.

Κοίταξε στὸ καθρέφτη τὶ σχῆμα δίνεις στὸ στόμα σου, γιὰ νὰ προφέρεις τὸ καθένα ἀπὸ τὰ 5 φωνήεντα.

Γύμνασμα. Γράψε τὰ παρακάτω δύνομάτα καὶ βάλε κάτω ἀπὸ τὸ καθένα ἔναν ἀριθμὸ ποὺ νὰ δείχνῃ πόσους φθόγγους ἔχει: **Βαλαωρίτης, Παλαμᾶς, Λροσίνης, Τσαμαδός, Μπουμπούλινα, Τζαβέλας, Μεσολόγγι.**

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε δύο ούσιαστικά, δύο ἐπίθετα, δύο μετοχές, δύο ἀντωνυμίες καὶ δύο ρήματα ἀπὸ τὸ κείμενο.

6.—Ο ΜΥΛΟΣ

Στὸ ζέφαντο τηρᾶτε ἐκεῖ,
ψηλὰ ψηλὰ στὴ ράχη,
ό Μύλος κι δληκατοικεῖ
τοῦ Μύλου ἡ φαμελιά,
ἐννιά παιδιά ποὺ τά 'χει
βαλμένα στὴ δουλειά.

'Ασπροντυμένα μὲ λινὸ
σὰν τὰ γυρνάει τὸ ἀγέρι,
ποιὸ πρῶτο πρῶτο, ποιὸ στερνὸ
νὰ πιλαλάη παιδὶ¹
κανεὶς νὰ πῆ δὲν ξέρει,
σὰν τρέχουν ἀν τὰ δῆ.

Τρέχουν τοῦ Μύλου τὰ παιδιά
κι αύτὸς τὰ καμαρώνει,
δμως, σὰ ν'χη ἀναποδιά,
στιγμὴ δὲ σταματᾶ,
μόν' σκούζει καὶ μαλώνει
καὶ βγάζει μουγκρητά.

Τρέχουνε, τρέχουν τὰ παιδιά,
γυρίζουν τὸ λιθάρι
καὶ μ' ὅλη ἀλέθουν τὴν καρδιά
γιὰ τὴν καλή Μαριώ,
ἀλέθουν δσο στάρι
τοὺς φέρνει ἀπ' τὸ χωριό.

Γιατὶ ἡ Μαρούλα ἡ ζηλευτὴ
ζυμώνει, πλάθει, ψήνει
τοῦ λιοκαμένου δουλευτῆ
τὸ μελανὸ ψωμί,
καλὸ ψωμί, ποὺ δίνει
δ κόπος μὲ τιμή.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ξέφαντο ψηλὸς μέρος ποὺ φαίνεται ἀπὸ μακριά.—φα-
μελὰ οἰκογένεια.—τοῦ Μύλου ἡ φαμελά, ἐνιά παιδιά· ἡ φράση ἔχει μεταφορική
σημασία: ποιά εἶναι τὰ ἐννιά παιδιά τοῦ Μύλου;—ἀσπρογυτυμένα μὲ λινό· ἐπει
φαίνονται, ὅπως γυοίζουν γρήγορα.—πιλαλάω τρέχω.

Περιεχόμενο. Ήδης περιγράφει ὁ ποιητὴς τὸ γύρισμα τοῦ μύλου; Ποιὸ
εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐργασίας του;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Ξέρομε (μάθ. 1.) ὅτι τὰ ἄρθρα δ, ἥ, τὸ μπαίνουν. ἐμπρός ἀπὸ τὰ ὄνό-
ματα (οὐσιαστικὰ καὶ ἐπίθετα): δ μύλος, ἥ Μαριώ, τὸ παιδί.

"Οσα ὄνόματα πάρονται τὸ ἄρθρο δ εἶναι ἀρσενικά, ὅσα παίρονται τὸ
ἄρθρο ἥ εἶναι θηλυκά καὶ ὅσα πάρονται τὸ ἄρθρο τὸ εἶναι οὐδέτερα. Λέμε
λοιτὸν ὅτι τὰ ὄνόματα ἔχουν τρία γένη: ἀρσενικό, θηλυκό, καὶ οὐδέτερο.

2. "Οταν λέμε ὁ μύλος, ἡ ωάρη, τὸ παιδί, μιλοῦμε γιὰ ἔνα μύλο, γιὰ μία
ωάρη, γιὰ ἔνα παιδί. "Έχομε δηλαδὴ ἐνικὸς ἀριθμό. "Οταν πάλι λέμε οἱ μύλοι,
οἱ ωάρες, τὰ παιδιά, μιλοῦμε γιὰ πολλοὺς μύλους, γιὰ πολλὲς ωάρες, γιὰ πολλὰ
παιδιά. Δηλαδὴ ἔχομε πληθυντικό ἀριθμό.

"Ωστε οἱ ἀριθμοὶ τῶν ὄνομάτων εἶναι δύο: ὁ ἐνικὸς καὶ ὁ πληθυντικός. 'Ο
ἐνικὸς φανερώνει πώς γίνεται λόγος γιὰ ἔνα. 'Ο πληθυντικὸς φανερώνει πώς
γίνεται λόγος γιὰ πολλά.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ασκηση. Ἀπὸ τὸ ἀντικρύνω ποίημα νὰ βρῆς 1) τὰ οὐσιαστικὰ ποὺ
βρίσκονται στὸν ἐνικὸ ἀριθμῷ· σὲ ποιὸ γένος ἀνήκει τὸ καθένα; 2) τὰ οὐ-
σιαστικὰ ποὺ βρίσκονται στὸν πληθυντικὸ ἀριθμῷ· σὲ ποιὸ γένος ἀνήκει τὸ
καθένα;

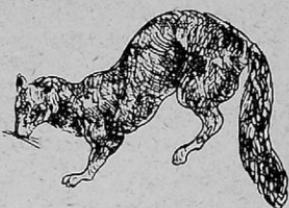
Γύμνασμα. 1) Γράψε σὲ τρεῖς χωριστές στήλες τ' ἀρσενικά, τὰ θηλυκά
καὶ τὰ οὐδέτερα ἀπὸ τὸ ἀκόλουθα οὐσιαστικά: ὁ μαθητής, ἡ μητέρα, τὸ ποντί,
ἡ Ἐλένη, τὸ μάτι, τὸ χέρι, ὁ Πέτρος, ἡ σημαία, ὁ ραύντης, τὸ κεφάλι, τὸ πόδι,
ὁ φίλος, ἡ γειτονιά, ἡ χασά, ὁ στρατός, τὸ δέντρο, ὁ δήμαρχος, ἡ νίκη.

2) Γράψε σὲ δύο στήλες χωριστά τὰ οὐσιαστικά ποὺ βρίσκονται στὸν ἐνικὸ^ν
καὶ στὸν πληθυντικό: ὁ ἄνθρωπος, οἱ δόρμοι, οἱ βελόνες, ἡ χώρα, οἱ διδάσκα-
λοι, η βιβλιοθήκη, τὰ κλειδιά, τὸ τραπέζι, τὰ μάσμαρα, ὁ ἀγρότης, ὁ ἐγγάτης, τὰ
θρανία, τὸ γάλα, οἱ μαθήτριες, οἱ ψωμάδες, ἡ πατρίδα, οἱ ὕδρες, τὸ βιβλίο, οἱ οὐ-
ρανοί, οἱ φίλες, τὸ αὐγό, οἱ φύλακες, τὰ δέματα, οἱ μέλισσες.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. 1) Γράψε τὶς παρακάτω φράσεις καὶ ὑπογράμμισε μὲ μία γραμμὴ
τὰ οὐσιαστικά καὶ μὲ δύο γραμμές τὰ ἐπίθετα: ὁ καλὸς μαθητής, ὁ δυνατὸς ἄνε-
μος, τὸ ψηλὸ δέντρο, ὁ γαλανὸς οὐρανός, τὸ ωραῖο τραγούδι, ἡ ἐνδιοξὴ χώρα, τὸ
βαθὺ πηγάδι, ἡ ψιλὴ βροχή, ὁ πλατὺς δρόμος, ἡ ξένη γλώσσα, ὁ σοφὸς ἄνθρωπος,
ἡ ἀπέουστη θάλασσα, τὸ μικρὸ χωριό. 2) Γράψε τρία οὐσιαστικά ποὺ ν' ἀρχίζουν
ἀπὸ ἔξακολουθητικό σύμφωνο καὶ τρία ποὺ ν' ἀρχίζουν ἀπὸ στιγματικό σύμφωνο.

7.—Η ΝΥΦΙΤΣΑ

‘Η νυφίτσα, αύτὸ τὸ ξανθοκόκκινο τετράποδο, ποὺ μοιάζει περίπου σὰν ἔνας μεγάλος ποντικός, εἶναι δὲ τρόμος τῶν κοριτσιῶν. Γυρίζει τὴν νύχτα στὰ σπίτια καὶ κατακόβει τὰ ύφαδια τῶν ἀργαλειῶν, χώνεται στὶς

κασέλες καὶ σκίζει τὰ φορέματα, πριονίζει τὰ ύφασματα — μπορεῖ τέλος σὲ μία νύχτα νὰ κάμη κουρέλια δλη τὴν προίκα ἐνὸς κοριτσιοῦ.

“Ενας μύθος λέει πώς ἡ νυφίτσα ἦταν κάποτε κοπέλα πολὺ ἐργατική, ἀλλὰ τὴν παραμονὴ τοῦ γάμου τῆς ἐκλεψαν τὴν προίκα καὶ ἀπὸ τότε ἀναζητεῖ μέσα στὰ σπίτια τὰ ἐργάχειρά της.

Πολλὰ βράδια ἡ νυφίτσα παρουσιάζεται στὰ νυχτέρια τῶν κοριτσιῶν. Τριγυρίζει δίπλα τους, σὰ νὰ γυρεύῃ κάτι. Τὸ θάρρος αύτὸ τὸ ἔχει πάρει, γιατὶ ποτὲ δὲν τὴν πειράζουν. Οὔτε γυρίζουν μάλιστα τὰ μάτια πρὸς αὐτή. Ἐξακολουθοῦν τὴν ἐργασία τους καὶ μιλοῦν γιὰ τὴν νυφίτσα, τάχα σὰ νὰ μὴν τὴν εἰδαν :

— Καλὴ κι ἄξια κοπέλα ποὺ εἶναι ἡ νυφίτσα! ”Ἐφτιασε τὴν προίκα της καὶ ἀκόμα δουλεύει.

“Αμα δμως φύγη, τὰ κορίτσια λένε ἔνα ἀστεῖο τραγούδι γιὰ τὸ γάμο της:

Πέντε ποντικοὶ καὶ δεκοχτὸ νυφίτσες
γάμο κάνανε μὲν ἔνα σπυρὶ σιτάρι
καὶ τὸ λάζανε στῆς βατσινᾶς τὸ φύλλο·
τὸ γοργάλεθαν στοῦ σφοντυλιοῦ τὴν πλάκα.
Σκνίπα ζύμωνε, κοννούπι ἀνεβατίζει
κι δ σκαντζόχοιρος βάζει φωτιὰ στὸ φοῦρνο.
Σπίθα πήδηξε τοῦ καίει τὸ ποδαράκι.
Τρέχει δὲ μπάκακας μὲ τὸ νερὸ στὸ στόμα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ἕφαδι τὸ νῆμα ποὺ τὸ περονοῦμε στὸν ἀργαλειὸν καὶ διασταυρώνεται μὲ τὰ κάθετα νήματα, ποὺ λέγονται στημάτηα.—ἡ βατσινιὰ ὁ βάτος.—σφοντύλι τὸ βαρύδι τοῦ ἀδραχτιοῦ.—ἀνεβατίζω φουσκώνω τὸ ξυμάρι.

Περιεχόμενο. Γιατὶ ἡ νυφίτσα εἶναι ὁ τρόμος τῶν κοριτσιῶν; Τί λέει ἔνας μύθος γιὰ τὴ νυφίτσα; Τί κάνουν τὰ κορίτσια, ἄμα παθουσιάζεται ἡ νυφίτσα καὶ τὶ τραγουδοῦν ἄμα φύγη;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. «Ἡ νυφίτσα εἶναι ὁ τρόμος τῶν κοριτσιῶν». Αὐτὲς οἱ λέξεις μᾶς δίνουν ἓνα δόλοκληρο νόημα, δηλαδὴ σχηματίζουν **πρόταση**.—Προτάσεις εἶναι καὶ αὐτές: «γυρίζει τὴ νύχτα στὰ σπίτια»—«κατακόβει τὰ ὑφάδια τῶν ἀργαλειῶν»—«σκίζει τὰ φροέματα»—«ποιονίζει τὰ ὑφάσματα» κτλ. «Ωστε τί λέγεται πρόταση;

2. Σὲ κάθε πρόταση βρίσκεται πάντα ἔνα σῆμα, γιατὶ χωρὶς αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ βγῆ νόημα. Στὴν πρόταση «ἡ νυφίτσα κατακόβει τὰ ὑφάδια τῶν ἀργαλειῶν» ἔχουμε τὸ σῆμα κατακόβει.

Ἐχομεῖ δόμως καὶ μερικές ἄλλες λέξεις ποὺ ἀπαντοῦν στὶς ἀκόλουθες ἐρωτήσεις:

- α) ποὶς κατακόβει;—ἡ νυφίτσα: **ὑποκείμενο (πτώση δυναμαστική)**.
- β) τί κατακόβει;—τὰ ὑφάδια: **ἀντικείμενο (πτώση αἰτιατική)**.
- γ) τὰ ὑφάδια ποιῶν;—τῶν ἀργαλειῶν: **πτώση γενική**.

“Ωστε μὲ ποιὰ ἐρώτηση βρίσκομε τὸ ὑποκείμενο καὶ σὲ ποιὰ πτώση πηγαίνει; Μὲ ποιὰ ἐρώτηση βρίσκομε τὸ ἀντικείμενο καὶ σὲ ποιὰ πτώση πηγαίνει; “Οταν ωστοῦν τίνος εἶναι κάτι, μὲ ποιὰ πτώση ἀπαντοῦμε;

3. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν δυναμαστική, τὴν γενική καὶ τὴν αἰτιατική, μεταχειριζόμαστε καὶ τὴν **κλητική**: Γιώργο, ἔλα ἐδῶ.—Νυφίτσα μου, γιατὶ σκίζεις τὰ φροέματα;—Πότε χρησιμοποιοῦμε τὴν κλητική;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. 1) Μὲ κατάλληλες ἐρωτήσεις νὰ βρῆς τὸ ὑποκείμενο καὶ τὸ ἀντικείμενο στὶς ἀκόλουθες προτάσεις: «Ἡ νυφίτσα πῆρε θάρρος.—Τὰ κορίτσια ἔξακολουθοῦν τὴν ἐργασία.—Κάποιος ἔκλεψε τὴν προίκα.—Ο σκαντζόχοιρος ἀνάβει τὸ φουρόνο.

2) Νὰ βρῆς ὅλες τὶς γενικές ποὺ εἶναι στὸ κείμενο.

Γύμνασμα. Στὶς τρεῖς πρῶτες ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες προτάσεις λείπει τὸ ὑποκείμενο, στὶς ἐπόμενες τρεῖς λείπει τὸ ἀντικείμενο καὶ στὶς τελευταῖς τρεῖς τὸ φῆμα: συμπλήρωσέ τες μὲ λέξεις ταιριαστές:

1. ‘Ο . . . κόβει ἔντλα.—2. ‘Ο . . . κοίταξε τὸν ἀρρωστο.—3. ‘Η . . . ἔδωσε στὸ ἐγγόνι τῆς ἔνα μῆλο.—4. ‘Ο Κώστας δὲν ἥπιε τὸ . . . του.—5. ‘Η μηλιά μας ἔσκεις δλο τῆς τὸν . . . —6. Τὸ σκυλί κονυγά τὴν . . . του.—7. ‘Ο ψαράς . . . πολλὰ ψάρια.—8. ‘Η γάτα . . . —9. ‘Ο γεωργός . . . τὸ χωράφι του.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. 1) Γράψε τ’ ἀριθμητικὰ ποὺ βρίσκονται στὸ κείμενο.

2) Γράψε τὰ ἐπίθετα ποὺ βρίσκονται στὸ κείμενο καὶ δίπλα τὸ ούσιαστικὸ ποὺ συνοδεύει τὸ καθένα.

8.—Η ΑΛΕΠΟΥ ΚΙ Ο ΤΡΑΓΟΣ

— Κι έγώ γι' αύτό ήρθα. Είμαι ξερδς από τη δίψα. Είναι καλό τό νερό;

— Ού! "Εξοχο! "Έγώ δέν ήρθα σήμερα γιά πρώτη φορά· έρχομαι συχνά σε τούτο τό πηγάδι. "Έλα καί θά δής.

Κατέβηκε δ τράγος, ἥπιε, ἥπιε — μά έπειτα κατάλαβε πώς δέν ήταν καθόλου εύκολο νά ξανανεβῇ.

— Καί τώρα τι θά κάμωμε; ρωτά τήν άλεπού.

— "Έχω ξναν τρόπο, άλλα πρέπει νά μ' ἀκούσης καί νά κάμης άκριβως δ, τι θά σοῦ πω. Σύμφωνοι;

— Σύμφωνοι.

— 'Εμπρός! Στηλώσου πρώτα κι ἀκούμπησε τά μπροστινά σου πόδια στὸν τοῖχο τοῦ πηγαδιοῦ. "Έτσι, ώραία... Κάτω τό κεφάλι! "Έγώ, από τὰ πόδια σου, τοὺς ὅμους σου καί τὰ κέρατά σου θά πηδήσω στὰ χείλια τοῦ πηγαδιοῦ καί θά σε τραβήξω μὲ τρόπο έπειτα κι έσένα.

Σάν πήδησε θμως έπάνω ή άλεπού, ἀποχαιρέτησε τὸν τράγο.

— Φίλε, γειά σου. "Ήθελα νά σε σύρω, μά είσαι βαρύς. Δέν μπορεῖς, λές, ν' ἀνεβῆς μόνος σου; Μά, ἀν είχε τό κεφάλι σου τόσο μυαλό, δσες τρίχες ἔχεις στό πιγούνι σου, δὲ θ' ἀποφάσιζες τό κατέβασμα, πρὶν σκεφτῆς γιά τό ἀνέβασμα. "Ας είναι θμως. 'Εσένα οι ἄνθρωποι σ' ἀγαποῦν πολύ. Φώναξε δυνατά καί κάποιος θά σ' ἀκούση καί θά έρθη νά σε βγάλη.

— Ούφ! Θά σκάσω ἐδώ μέσα, έλεγε ή άλεπού από τό βάθος τοῦ πηγαδιοῦ, δπου είχε πέσει.

— Τί θά γίνω τώρα; "Η θά μὲ πιρουνιάση ή ύγρασία καί θά μὲ ἀποτελειώση ή θά πεθάνω από τήν πείνα. 'Αλιμονο! 'Αλιμονο!

"Έξαφνα στὸ φωτεινὸ κύκλο τῶν χειλιῶν τοῦ πηγαδιοῦ ζωγραφίστηκαν τὰ κέρατα καί τὰ γένια ἐνδός μεγάλου τράγου.

— Γειά σου, φίλε!

— Μπά! 'Εσύ, κυρα-Μαριώ; Τί κάνεις ἔκει κάτω;

— Κατέβηκα νά πιω.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Ζωγραφίστηκαν ἐδῶ σημαίνει μεταφορικά: φάνη-
καν.—στηλώνομαι στηρίζομαι καλά στὰ πόδια μου, γιατί νὰ μήν πέσω.

Περιεχόμενο. Ο μύθος εἶναι γραμμένος διαλογικά. Διηγήσου τον ἀλλιῶς.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. α) Τὸ ἄρθρο, τὸ οὐσιαστικό, τὸ ἐπίνετο, ἡ ἀντωνυμία, τὸ οῆμα καὶ ἡ παθητικὴ μετοχὴ καὶ λίνον ταῖς αἰ, δηλ. τὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ παρουσιάζει πολλὲς μορφές: ὁ ἄνθρωπος, τοῦ ἄνθρωπου, τὸν ἄνθρωπο, οἱ ἄνθρωποι, τῶν ἄνθρω-
πων, τοὺς ἄνθρωπους — καλός, τοῦ καλοῦ κτλ.—αὐτός, αὐτῶν, αὐτοὺς—δένω,
δένει, δένει—δέμενος, τοῦ δεμένου κτλ. Αὐτὰ λέγονται ἄκλιτα μέρη τοῦ λόγου.

β) Υπάρχουν δύμας καὶ λέξεις ποὺ δὲν καλούνται λέξεις τοῦ κειμένου: οὐφ!,
θά, ἐδῶ, μέσα, ἀπό, σπου, τώρα κτλ. Οι τέτοιες λέξεις δύνομάζονται ἄκλιτα
μέρη τοῦ λόγου.

2. Οἱ ἄκλιτες λέξεις οὐφ! ἀλιμονο! γεά σου! μπά! οῦ! φανερώνουν στενοχώρια, λύπη, χαιρετισμό, ἀποκία. Αὐτές οἱ λέξεις δύνομάζονται ἐπιφωνήματα.

3. Οἱ ἄκλιτες λέξεις έδῶ, μέσα — τώρα, σήμερα — ξει, ωραΐα — καθόλου,
πολὺ φανερώνουν τότο, χρόνο, τρόπο, ποσὸ καὶ συνοδεύουν τίς περισσότερες
φορές ρήματα. Παρόμοιες λέξεις δύνομάζονται ἐπιφρέματα. Ἀπὸ τὴν σημασία
τους λέγονται: τοπικά, χρονικά, τροπικά, ποσοτικά.

4. Οἱ ἄκλιτες λέξεις ἀπό, γιά, μέ, σὲ κτλ. πηγαίνουν πρὶν ἀπὸ δύνοματα
(ἡ ἀντωνυμίες): ἀπὸ τὸ βάθος, γιὰ πρώτη φορά, μὲ τρόπο, σὲ τοῦτο τὸ πηγάδι.
Οι τέτοιες ἄκλιτες λέξεις δύνομάζονται προθέσεις.

5. «Τὰ κέρατα καὶ τὰ γένια» ἐδῶ ἡ ἄκλιτη λέξη καὶ ἐνώπιον (συνδέει) δύο
λέξεις. «Θὰ πηδήσω στὰ κείλη τοῦ πηγαδιοῦ καὶ θὰ σὲ τραβήξω». ἐδῶ τὸ καὶ
συνδέει δύο προτάσεις. Οι τέτοιες ἄκλιτες λέξεις δύνομάζονται σύνδεσμοι. Σύνδε-
σμοι στὸ κείμενο εἶναι ἀρκετοί: η, καὶ, ἀλλά, σάν, δμως, ἄν, πολ', νὰ κτλ.

6. Ἐκλιτες εἶναι καὶ οἱ ἐνεργητικὲς μετοχὲς (σ. 7): βγαίνοντας—περνώντας.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. 1) Νὰ βρῆς δύλα τὰ ἐπιφρέματα, τίς προθέσεις καὶ τοὺς συνδέ-
σμους ποὺ ὑπάρχουν στὸ κείμενο. 2) Νὰ πῆς τὶ σημασία ἔχει τὸ καθένα καὶ
μὲ ποιὰ λέξη πηγαίνει. 3) Νὰ βρῆς τὶ φανερώνει καθένα ἀπὸ τὰ ἐπιφωνήματα
τοῦ κειμένου.

Γύμνασμα. Συμπλήρωσε τίς παρακάτω φράσεις μὲ τίς προθέσεις, τοὺς συν-
δέσμους καὶ τὰ ἐπιφρέματα ποὺ λείπουν: Ἡ ἀλεπού εἶχε πέσει — στὸ πηγάδι.
Δὲν ήξερε — ν' ἀνεβῆ καὶ νὰ βγῆ — τὸ πηγάδι. Επεισε — πονηριὰ τὸν τράγο —
κατεβῆ — αὐτός. Επειτά — τὴ βοήθεια τοῦ τράγου βγήκε —, — ἀφησε τὸν τρά-
γο —. Αὐτὰ ἔπαιδε ὁ τράγος, — δὲν εἶχε μυαλὸ νὰ συλλογιστῇ — μπῆ — θὰ βγῆ.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ βρῆς στὸ κείμενο τρία οὐσιαστικὰ ἀρσενικά, τρία θηλυκὰ
καὶ τρία οὐδέτερα. Νὰ τὰ γράψῃς μαξὶ μ' ἓνα ταιριαστὸ ἐπίθετο δίπλα στὸ
καθένα.

9.—Ο ΛΥΚΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΑΡΝΙ

ρεμα. 'Ο λύκος κατεβαίνοντας τὴν ἀκροποταμιὰ τὸ ἀντίκρισε.

— Μά τὴν ἀλήθεια, εἶπε μέσα του, δὲν τὸ πίστευα πώς θὰ ἥμουν τόσο τυχερὸς σήμερα. Θὰ γλιτώσω ἀπὸ τὸν κόπο νὰ τρέχω στὴ στάνη. Θὰ τὸ χάψω βέβαια· μᾶ νὰ βρῶ καὶ καμιὰ δικαιολογία ποὺ νὰ ἔρχεται σὲ λογαριασμό.

— Νά σοῦ πῶ! φωνάζει· τρόπος εἰν' αὐτὸς νὰ θολώνης τὸ νερὸ καὶ νὰ μὴν ἀφήνης νὰ πιοῦνε κι ἄλλοι;

—'Εγώ θολώνω τὸ νερό; Ποῦ, κύρ λύκο;

— Νά ἐδω ποὺ εἰμαι. Γιά ἔλα νὰ δῆς.

—'Αφέντη μου, αὐτὸ δὲ γίνεται. 'Εγώ μόλις ἀκουμπῶ τὰ χειλια μου στὴν ἀκρη τοῦ νεροῦ. Πῶς νὰ τὸ θολώσω; "Επειτα ἐσύ εἰσαι ψηλότερα. Αύτοῦ ἀπάνω θὰ ἔρθῃ τὸ θόλωμα;

—"Ας εἰναι, ᾧς τὸ παραδεχτοῦμε αὐτό. Ξέρεις δμως πώς σοῦ χρειάζεται τιμωρία, γιατὶ ἔβρισες τὸν πατέρα μου;

—'Εγώ ;... Πότε;

— Πέρσι.

— Μά έγώ πέρσι δὲν ἥμουν κὰν γεννημένο! Μά τὰ χορταράκια ποὺ εἰναι ἡ τροφή μου, κύρ λύκο!

—"Α! ἐσύ, βλέπω, ξέρεις καὶ βρίσκεις δικαιολογίες. Αύτὸ δμως δὲ θὰ πῇ πὼς έγώ πρέπει νὰ μείνω νηστικός.

Kai τὸ ἔφαγε.

Τὸ ἀρνάκι; μικρούλικο, κάτασπρο, χαρούμενο, ἔσκυψε ἀπὸ τὴν πράσινη ὅχθη κι ἔπινε ἀπὸ τὸ ποτάμι, που ἔρεε ἀργά καὶ ἥ-

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. στάνη ἡ μάντρα ὅπου φυλάγονται τὰ πρόβατα.— μά τὰ χορταράκια ποὺ εἶναι ἡ τροφή μου εἶναι δρκος τοῦ ἀρνιοῦ (δπως οἱ ἄνθρωποι λένε «μά τὸ ψωμί ποὺ τρῶμε»).

Περιεχόμενο. Τί σκέφτηκε ὁ λύκος, δταν εἰδε τὸ ἀρνί; Μὲ ποιὸ τρόπο θέλει νὰ πετύχῃ τὸ σκοπό του; Τί ἔκαμε στὸ τέλος;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Ως τώρα μάθαμε πώς ἡ Ἑλληνικὴ γλώσσα ἔχει ἔξι κλιτά καὶ τέσσερα ἄκλιτα μέρη τοῦ λόγου. Ποιὰ εἶναι; Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ δυμας ὑπάρχουν καὶ μερικὲς λεξοῦλες ποὺ δὲν ἀνήκουν σὲ κανένα ἀτ' αὐτά τὰ μέρη τοῦ λόγου. Ἀρκετὲς τέτοιες βρίσκονται στὸ κείμενο: «μά τὴν ἀλήθεια», «νά σου πῶ», «νά ἐδῶ ποὺ εἰμαι», «γιά ἔlla νὰ δῆς», «πίστευα πὼς θὰ ἥμουν», «θὰ γλιτώσω», «ᾶς εἶναι». Στίς φράσεις αὐτές ὑπάρχουν οἱ λεξοῦλες μά, νά, γιά, θά, ἄς—ποὺ λέγονται **μόδια**.

Μερικὰ ἀπ' αὐτὰ πρέπει νὰ τὰ ἔχωρίζωμε ἀπὸ ἄλλες λέξεις ποὺ προφέρονται τὸ ἴδιο:

α) Στὸ κείμενο διαβάζομε πὼς δ λύκος ὁρκίζεται καὶ λέει: «μά τὴν ἀλήθεια». Παρακάτω καὶ τὸ ἀρνάκι ὁρκίζεται: «μά τὰ χορταράκια». Αὐτὸ τὸ μά (ποὺ παίρνει πάντοτε δξεία) λέγεται **δρκωτικό**. Πρέπει νὰ τὸ ἔχωρίζωμε ἀπὸ τὸ σύνδεσμο μὰ (ποὺ παίρνει πάντα βαρεία): θὰ τὸ χάψω βέβαια· μὰ νὰ βρῶ καὶ καμά δικαιολογία.

β) Στὴ φράση «νά ἐδῶ ποὺ εἰμαστε» ὑπάρχει τὸ μόριο νά (πάντα μὲ δξεία) ποὺ χρησιμεύει γιὰ νὰ δεῖξωμε κάτι. Αὐτὸ λέγεται **δειχτικό**.

γ) Στὴ φράση **νά σου πῶ** ὑπάρχει τὸ μόριο νά ποὺ χρησιμεύει γιὰ νὰ φανερώσωμε κάτι ποὺ θέλομε νὰ κάμωμε. Αὐτὸ λέγεται **βουλητικό**. Τὸ βουλητικὸ παίρνει δξεία, δταν προφέρεται μὲ ἔμφαση. Ἀλλιῶς παίρνει βαρεία.

Πρέπει νὰ ἔχωρίζωμε τὸ δειχτικὸ νά καὶ τὸ βουλητικὸ νά ἢ νά ἀπὸ τὸ σύνδεσμο νά: πρέπει **νὰ μείνω νησιώκος**.

δ) Ἐπίσης τὸ μόριο γιά: **γιά ἔlla ἐδῶ**, πρέπει νὰ τὸ ἔχωρίζωμε ἀπὸ τὴν πρόθεση γιὰ: **ἀρνάκι γιά φάγωμα**, φεύγω γιὰ τὸ σπίτι.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Νὰ βρῆς ὅλα τὰ μόρια ποὺ ὑπάρχουν στὸ κείμενο καὶ τὸ εἰδος τοῦ καθενός.

Γύμνασμα. Ν' ἀντιγράψης τὶς ἀκόλουθες φράσεις καὶ νὰ σημειώσης κάτω ἀπὸ κάθε δειχτικὸ νά τὸν ἀριθμὸ 1, κάτω ἀπὸ τὸ βουλητικὸ τὸν ἀριθμὸ 2 καὶ κάτω ἀπὸ τὸ σύνδεσμο νά τὸν ἀριθμὸ 3.

Πήγαινε **νὰ φέρῃς τὸ βιβλίο μου**. Νά τὸ βιβλίο σου, νά καὶ τὸ μολύβι σου. Πήγαινε **καὶ νὰ μή σὲ ἔτασθα ἐδῶ**. Τρέχω **νὰ δῶ τι γίνεται**. Ποῦ **νὰ καθίσω ἐγώ**; Νά **ἐδῶ εἶναι ἡ θέση σου**. Νά **μείνω ἢ νὰ φύγω**; Πρέπει **νὰ μείνης**.

Γύμνασμα. Γράψε πέντε φράσεις ποὺ ἡ καθεμιὰ νὰ ἔχῃ ἀπὸ ἔνα μόριο: μά, νά, γιά, θά, ἄς.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ γράψης δέκα ρήματα ποὺ νὰ βρίσκωνται στὸ κείμενο καὶ πλάι τὸ ὑποκείμενο ποὺ ἔχει τὸ καθένα.

10.- Η ΑΛΕΠΟΥ ΠΟΥ ΠΡΗΣΤΗΚΕ Η ΚΟΙΛΙΑ ΤΗΣ

Μιά αλεπού, πολύ πεινασμένη, δὲν ἔβρισκε τίποτε νὰ φάῃ. Παραφύλαξε τὰ πουλιά που τσιμπούσαν σπόρους καὶ σκουληκάκια στὸ χῶμα, ἀλλὰ δὲν μπόρεσε νὰ τσακώσῃ κανένα· τριγύρισε γιὰ κάμποση ὅρα ἔξω ἀπὸ ἔναν ὁρνιθώνα, μὰ ἡ πόρτα ἥταν καλὰ κλειστή. Δὲν ἤξερε ποῦ νὰ πάῃ καὶ τί νὰ κάμη.

«Ἡ πρέπει νὰ πάρω πολὺ δρόμο», ἔλεγε μὲ τὸ νοῦ της, «καὶ νὰ πάω σὲ μακρινὸ χωριό ἢ θά πεθάνω τῆς πείνας.»

Ξαφνικὰ περνώντας μπροστά ἀπὸ μιὰ πελώρια βαλανιδιά, νιώθει μιὰ πολὺ εὐχάριστη μυρωδιά ἀπὸ φαγώσιμα. Πλησιάζει προσεχτικὰ καὶ βλέπει πῶς μέσα στὴν κουφάλα τοῦ δέντρου ἥταν ψωμιά καὶ πολλὰ κομμάτια κρέας, που τὰ εἶχαν ἀφήσει κάτι βοσκοί. Στὴν ἀρχὴν φοβήθηκε μήν τῆς εἶχαν στήσει καμιὰ παγίδα καὶ συλλογιζόταν ἀν ἐπρεπε νὰ μπῆ. Κοιταξε δεξιά, ἀριστερά, μυρίστηκε παντού καὶ, ἀφοῦ πείστηκε πῶς δὲν ἥταν κίνδυνος, μπῆκε στὴν κουφάλα... Τί θησαυροί ἥταν ἔκεινοι! «Ἐφαγε, ἔφαγε, ἔφαγε, δο δὲν εἶχε φάει ποτὲ στὴ ζωὴ της.

«Οταν χόρτασε καλά κι ἔκαμε νὰ βγῆ, εἶδε πῶς δὲ χωρούσε. Εἶχε πρηστῇ ἡ κοιλιά της. Καὶ ἄρχισε τοὺς θρήνους καὶ τὰ βογκητά! Καὶ τί ἀγωνία! »Εβλεπε ὅτι ἔκεινη τὴ στιγμὴ δὲν ἥταν κανεὶς ἔκει κοντά, ἀνησυχούσε δύως μήπως πάρουσιαστῇ ἄξαφνα κανένας καὶ τὴν πιάσῃ.

Ἐνῶ λοιπὸν ἔμενε φυλακισμένη ἔκει μέσα, πέρασε μιὰ ἄλλη αλεπού κι ἀκούοντας τὰ βογκητά της τὴ ρώτησε τί ἔπαθε καὶ γιατὶ ἀναστέναζε. «Οταν ἔμαθε τὴν αἰτία, τῆς εἶπε: «'Υπομονή. Περίμενε νὰ γίνης δπως ἥσουν ὅταν μπῆκες, καὶ θὰ βγῆς.»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις πελώριος πολὺ μεγάλος.—ἀγωνία τρομάρα, ἀνησυχία.

Περιεχόμενο. Ποῦ ἔψαχνε νὰ βρῇ τροφὴ ἡ πεινασμένη ἀλεπού; Ποῦ τὴ βρῆκε ἀνέλπιστα; Τί ἐπαθεῖ στὸ τέλος;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ ἀντικρινὸ κείμενο ἔχομε πολλὲς προτάσεις. Πολλὲς ἀπὸ αὐτὲς συνδέονται μεταξύ τους. "Ἄς δοῦμε πᾶς γίνεται ἡ σύνδεσή τους.

1. "Υπάρχουν στὸ κείμενο προτάσεις ποὺ συνδέονται:

α) Μὲ τὸ σύνδεσμο καὶ ποὺ λέγεται *συμπλεκτικός*, β) μὲ τοὺς συνδέσμους ἀλλὰ καὶ μὰ ποὺ λέγονται *ἀντιθετικοί*, γ) μὲ τὸ σύνδεσμο ἢ ποὺ λέγεται *διαχωριστικός*.

β) Νὰ βρῆς ποιὲς προτάσεις συνδέονται μὲ τέτοιους συνδέσμους.—"Ἡ σύνδεση τῶν προτάσεων μὲ συνδέσμους συμπλεκτικούς, ἀντιθετικούς καὶ διαχωριστικούς λέγεται *παράταξη προτάσεων*.

2. "Υπάρχουν προτάσεις ποὺ συνδέονται: α) μὲ τοὺς συνδέσμους διτὶ καὶ πῶς (μὲ βαρεία), ποὺ λέγονται *εἰδικοί*, β) μὲ τοὺς συνδέσμους μήπως καὶ μὴ ποὺ λέγονται *δισταχτικοί*, γ) μὲ *ἔρωτηματικής* λέξεις ποὺ (μὲ περισπωμένη), πᾶς (μὲ περισπωμένη), τί, γιατί (μὲ δξεία), ἄν: ποῦ νὰ πάῃ, πῶς νὰ βγῆ, τί νὰ κάμη, γιατί ἀναστέναζε, ἄν ἐπρεπε νὰ μπῆ, δ) μὲ τὶς *άναφορικές* λέξεις ποὺ (μὲ βαρεία), δοσο, δπως.

3. "Οταν μιὰ πρόταση ἀρχίζει μὲ εἰδικὸ σύνδεσμο, λέγεται *εἰδική* ὅταν ἀρχίζει μὲ δισταχτικὸ σύνδεσμο, λέγεται *δισταχτική*. "Οταν μιὰ πρόταση συνδέεται μὲ ἄλλη καὶ ἀρχίζει μὲ *ἔρωτηματική* λέξη, λέγεται *πλάγια ἔρωτηματική*. "Οταν ἀρχίζει μὲ *άναφορική* λέξη, λέγεται *άναφορική*.

Νὰ βρῆς ποιὲς τέτοιες προτάσεις ὑπάρχουν στὸ κείμενο.

4. Οἱ εἰδικές, οἱ δισταχτικές, οἱ πλάγιες *ἔρωτηματικές* καὶ οἱ *άναφορικές* προτάσεις λέγονται *δευτερεύουσες* (ἢ *ὑποταγμένες*).

Αὐτὲς δὲν μποροῦν νὰ σταθοῦν μόνες τους, παρὰ συμπληρώνουν τὸ νόημα κάποιας ἀλλῆς, ποὺ λέγεται *κύρια πρόταση*.

"Ἡ σύνδεση δευτερεύουσας μὲ κύρια πρόταση λέγεται *ὑπόταξη προτάσεων*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Διάβασε τὶς 10 πρῶτες γραμμὲς τοῦ κειμένου. Νὰ βρῆς ποιὲς προτάσεις ὑπάρχουν καὶ πᾶς γίνεται ἡ σύνδεσή τους.

Γύμνασμα. Συμπλήρωσε τὶς ἀκόλουθες φράσεις μὲ τὶς λέξεις ποὺ λείπουν, γιὰ νὰ γίνῃ ἡ σύνδεση τῶν προτάσεων: Οἱ ἀρχαῖοι πλοτεναν ... οἱ θεοὶ ἡταν πολλοί.—Θέλω νὰ πετάξω... δὲν μπορῶ.—Ἐίμαι ἐλαφριὰ ντυμένος καὶ φοβοῦμαι... κρυώσω.—Γάτα ... κοιμάται ποντικούς δὲν πιάνει.—Δὲν ξέρω ... γίνεται δ φίλος μου.—Ο Νίκος διαβάζει ... γράφει καλά.—"Ἡ ἄκουε ... φύγε.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ βρῆς καὶ νὰ γράψῃς χωριστὰ τὰ τοπικὰ καὶ τὰ χρονικὰ ἐπιρρήματα ποὺ ὑπάρχουν στὸ κείμενο. Ἐπίσης τὶς ἐνεργητικές καὶ παθητικές μετοχές.

11.—Ο ΑΪΤΩΣ ΚΑΙ Η ΑΛΕΠΟΥ

“Ενας άιτός καὶ μιὰ ἀλεπού ἔγιναν φίλοι, γιατὶ καταλάβαιναν πῶς σὲ μερικὰ πράγματα ἔμοιαζαν τὰ φυσικά τους. Μιὰ μέρα λέει ὁ άιτός :

—'Αγαπητή μου, ἀν γίνωμε γειτόνοι, ἡ φιλία μας θὰ στερεωθῇ ἀκόμη περισσότερο. Δὲν τὸ νομίζεις;

— Δίκιο ἔχεις, εἶπε ἡ ἀλεπού· ἂς γειτονέψωμε λοιπόν, γιὰ νὰ μποροῦμε νὰ βοηθοῦμε ὁ ἔνας τὸν ἄλλον εὐκολώτερα.

“Ἐτσι καὶ ἔγινε. Ὁ άιτός ἀνέβηκε σ' ἔνα Ψηλὸ δέντρο κι ἐκεῖ ἔβγαλε τὰ πουλιά του, ἡ ἀλεπού πάλι μπῆκε καὶ γέννησε τὰ μικρά της μέσα στὰ χαμόκλαδα ποὺ ἦταν ἀπὸ κάτω. Ὁ άιτός δύμως, ἀν καὶ εἶχε δρκιστὴ φιλία καὶ βοήθεια, δὲ στάθηκε πιστὸς στὸν δρκὸ του. Μιὰ μέρα, ἐπειδὴ δὲν ἔβρισκε τροφὴ γιὰ τὰ παιδιά του, παραφύλαξε μιὰ στιγμὴ ποὺ ἔλειπε ἡ ἀλεπού ἀπὸ τὴ φωλιὰ της, ἀρπαξε τ' ἀλεπόπουλα καὶ τ' ἀνέβασε στὴ δική του φωλιὰ.

“Οταν γύρισε ἡ ἀλεπού καὶ κατάλαβε τὶ εἶχε γίνει, λυπήθηκε κατάκαρδα καὶ ἔξαγριώθηκε γιὰ τὴν ἀπιστία τοῦ φίλου της. “Ηθελε νὰ ἐκδικηθῇ, ἀλλὰ πῶς νὰ κάμῃ; Πῶς νὰ κυνηγήσῃ τὸν άιτό, ἀφοῦ αὐτὸς ἔχει φτερά, ἐνῶ ἔκείνη εἶναι πεζή; ”Επρεπε λοιπὸν νὰ περιμένη, ὥσπου νὰ βρῇ τὴν εύκαιρία. Στὸ ἀναμετάξυ καταριόταν τὸν ἀπιστο φίλο.

“Ο άιτός δὲν ἀργήσε νὰ τιμωρηθῇ γιὰ τὴν κακή του πράξη. Βλέποντας κάτι ἀνθρώπους ποὺ θυσιάζαν στοὺς θεοὺς μιὰ κατσίκα χίμηξε κάτω, ἀρπαξε ἀπὸ τὸ βωμὸ ἔνα φλογισμένο κομμάτι ἀπὸ τὰ σπλάχνα καὶ τὸ ἀνέβασε ψηλά. Σὰν τὸ ἔφερε στὴ φωλιὰ του, φύσηξε ἀέρας καὶ ἀπὸ ἔνα λιανὸ ξερὸ ξυλαράκι ἀναψε φλόγα δυνατή. Τ' ἀιτόπουλα ἦταν ἀπλερα ἀκόμα, ὥστε δὲν μποροῦσαν νὰ πετάξουν. Μισοκαμένα, ἐπεσαν στὴ γῆ. Ἡ ἀλεπού ἔτρεξε καὶ τὰ ἔφαγε μπροστά στὰ μάτια τοῦ άιτοῦ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ἔμοιαζαν τὰ φυσικά τους εἶχαν τίς ίδιες συνήθειες, ἔμοιαζε ὁ χαρακτήρας τους.—ἄπλερος ἀγίνωτος, μικρός.

Περιεχόμενο. Τί κακό ἔκαμε δ' ἀετὸς καὶ πῶς τιμωρήθηκε; Ποιὸ δίδαγμα βγαίνει ἀπὸ τὸ μύθο τοῦ ἀετοῦ καὶ τῆς ἀλεποῦ;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1) Στὸ κείμενο διαβάζομε: Δίκιο ἔχεις, εἰπε ή ἀλεπού· ἂς γειτονέψωμε λοιπόν. Ἐδῶ δὲ σύνδεσμος λοιπὸν φανερώνει συμπλέρασμα. Γι' αὐτὸ δόνομάζεται συμπλερασματικός.

Οἱ συμπλερασματικοὶ σύνδεσμοι συνδέουν κύριες προτάσεις μεταξύ τους, δηλ. χρησιμεύονταν στὴν παράταξη προτάσεων (ὅπως καὶ οἱ συμπλεχτικοὶ, ἀντιθετικοὶ καὶ διαχωριστικοὶ, ποὺ εἰδαμε στὸ προτογούμενο μάθημα).

2) Υπάρχουν διμοις στὸ κείμενο καὶ ἄλλοι σύνδεσμοι, ποὺ συνδέουν δευτερεύουσες προτάσεις μὲ κύριες, δηλ. χρησιμεύονταν στὴν ὑπόταξη προτάσεων. Ετοι βρίσκονται προτάσεις ποὺ συνδέονται:

α) Μὲ τοὺς συνδέσμους δταν, ὡσπου, σὰν ποὺ φανερώνουν χρόνο καὶ γι' αὐτὸ δόνομάζονται χρονικοί.

β) Μὲ τοὺς συνδέσμους γιατὶ (μὲ βαρεία), ἐπειδή, ποὺ δείχνουν αἰτία καὶ γι' αὐτὸ δόνομάζονται αἰτιολογικοί.

γ) Μὲ τὸ σύνδεσμο ἀν, ποὺ χρησιμεύει γιὰ νὰ κάγωμε ὑπόθεση καὶ γι' αὐτὸ δόνομάζεται ὑποθετικός.

δ) Μὲ τὸ σύνδεσμο γιὰ ποὺ δείχνει σκοπὸ καὶ δόνομάζεται τελικός.

ε) Μὲ τὸ σύνδεσμο ωστε, ποὺ δείχνει κάποιο ἀποτέλεσμα καὶ γι' αὐτὸ δόνομάζεται ἀποτελεσματικός.

Αὐτὲς οἱ δευτερεύουσες προτάσεις δόνομάζονται ἀπὸ τὸ εἶδος τοῦ συνδέσμου ποὺ ἔχουν χρονικές, αἰτιολογικές, ὑποθετικές, τελικές, ἀποτελεσματικές.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Νὰ βρῆς ποιὲς δευτερεύουσες προτάσεις βρίσκονται στὸ κείμενο καὶ πῶς γίνεται ἡ σύνδεσή τους.

Γύμνασμα. Γράψε τὶς παρακάτω φράσεις καὶ συμπλήρωσε τὶς προτάσεις ποὺ ἀρχίζουν μὲ τοὺς συνδέσμους:

1) Τὸ μάθημα τελείωσε· λοιπόν . . . 2) Ἀρχίζει νὰ νυχτώνῃ, δταν . . . 3) Ο Πέτρος δὲν ηθε στὸ σχολεῖο, γιατὶ . . . 4) Θέλω νὰ πάμε ἐκεῖ μαζί· δὲ θὰ πάω κι ἐγώ, ἀν . . . 5) Οι ἀνθρώποι πρέπει νὰ ἐργάζωνται, γιὰ νὰ . . . 6) Είναι τόσο στενὸς δ δρόμος, ωστε . . .

Γύμνασμα. Νὰ βρῆς ποιοὶ σύνδεσμοι βρίσκονται στὸ σημερινὸ μάθημα τοῦ Αναγνωστικοῦ σου. Γράψε τὶς προτάσεις ἡ τὶς λέξεις ποὺ συνδέονται μὲ τοὺς συνδέσμους αὐτούς.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ βρῆς στὸ κείμενο τρία ούσιαστικά ἀρσενικά, τρία θηλυκά καὶ τρία οὐδέτερα καὶ νὰ τὰ γράψῃς στὴν δόνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ μαζὶ μ' ἔνα ἐπίθετο ποὺ νὰ ταιριάζῃ στὸ καθένα.

12.- ΠΡΩΤΟ ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

Σηκώθηκα νωρίς τό πρωί στο δενδοχείοντα ντύθηκα, ανοιξα τήν μπαλκονόπορτα καὶ βγῆκα. Τί θέαμα, Θεέ μου, τί πανόραμα! Καὶ τί ίκανοποίηση γιά δλες μου τις ταλαιπωρίες! Ἀπό τό ψύφος ἐκεῖνο δλη ἡ Ἀθήνα, ἡ ὥραία, ἡ φωτεινή, ἡ κάτασπρη πόλη, ἀπλωνόταν μπροστά στά μάτια μου. Ὁκεανὸς ἀπό ρόδινες σκεπές, σειρὲς κανονικὲς ἀπό δρόμους πλατιούς, παλάτια κομψά, δλοιμάρματα.

Πρασινάδες σπαρμένες ἔδω κι ἐκεῖ καὶ ἀρχαῖα μνημεῖα μὲ τό κοκκινωπό χρῶμα ποὺ τά ἔβαψε δ καιρός. Ἀσυνήθιστος ἀπό τέτοια μεγαλοπρέπεια κι δμορφιά, ἔμεινα ἐκστατικός, βλέποντας μὲ ἀχόρταγο μάτι.

"Ἐνας λόφος τετράγωνος, σοβαρός, σκοταδερός, βασίλευε ἐκεῖ πέρα μὲ δλο τό μεγαλεῖο, μὲ δλη τήν ἐπιβλητικότητα. Στήν κορυφή του ἀπάνω πρόβαινε μιὰ σειρὰ ἀπό συντριμμένα ἀετώματα καὶ κολόνες. Ἀνάμεσα στά παλιά, στά μισοκιτρινισμένα μάρμαρα τῶν ἐρειπίων φαίνονταν κομμάτια ἀπό τό γαλάζιο οὐρανὸν καὶ, κάτω, νέα καταπράσινη χλόη ἔζωνε δειλά τά ριζώματα τοῦ γέρου βράχου.

Δέν εἶχα ἀνάγκη νά ρωτήσω, γιά νά μάθω πώς ἡταν ἡ Ἀκρόπολη. "Ω νά, πατούσα τό χῶμα καὶ ἀνάσαινα τόν ἀέρα τῆς μεγάλης, τῆς αἰώνιας πόλης, τῆς πιὸ δοξασμένης τοῦ κόσμου!

Τήν ἴδια μέρα ἐγκαταστάθηκα στό σπίτι ποὺ ἤμουν συστημένος νά μείνω οἰκότροφος, γράφτηκα στό Πανεπιστήμιο καὶ ἀρχισα νά γυρίζω στήν πόλη, γιά νά βλέπω τ' ἀξιοθέατα.

Π Α Ρ Α Τ Η Ρ Η Σ Ε Ι Σ Σ Τ Ο Κ Ε Μ Ε Ν Ο

Λέξεις και φράσεις. σκεπή στέγη.—έκστατικός έκεινος πού τὰ χάνει, ὅταν βλέπῃ κάτι ἀξιοθαύμαστο.—οικότροφος ἔκεινος πού ἔχει κατοικία και τροφή μὲ πληρωμή σε ξένο σπίτι.

Περιεχόμενο. Ὁ συγγραφέας περιγράφει πῶς ἀντίκρισε γιὰ πρώτη φορά τὴν Ἀθήνα, πῶς εἰδε τὸ θέαμα τῆς πόλης και τί ἔνιωσε.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Ἡ ἐλληνικὴ γλώσσα ἔχει πολλὲ, χιλιάδες λέξεις. Ἀπὸ πότε ὅμως βρίσκονται στὴ γλώσσα μας δὲς αὐτές; Ἐς προσέξουμε μερικές λέξεις τοῦ κειμένου:

1. α) Πρωὶ, μάρμαρα, Θεέ μου, ἀπὸ τὸ ὑγος ἔκεινο, ἡ ὁραία, ἡ φωτεινή, ὥκεινος, ἔκει, χρῶμα, καιόρος—πόλη, μάτι, μπροστάς, βλέποντας κτλ. Οἱ λέξεις αὐτὲς εἰναι κληρονομημένες ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐποχὴ και λέγονται χωρὶς διακοπῆς σήμερα. Καὶ ἡ ἔμειναν ἀπαράλλαχτες ὅπως ήταν ἐδῶ και τρεῖς χιλιάδες χρόνια ἡ μὲ τὸν καιρὸν ἄλλαξαν λιγάκι στὴ φωνητική τους μορφὴ ἡ στὴν καταλήξη. Τέτοιες ἀρχαίες λέξεις ἔχομε πολλές.

β) Οἱ λέξεις μπαλκόνι, πόρτα, παλάτι, σπίτι εἶναι παραμένεις ἀπὸ ἔνες γλῶσσες. Ἐτοι και πολλὲς λέξεις ποὺ τὶς λέμε συχνά: σόλλα, καπέλο, ωάσο, πανταλόνι, κάλτου, κατσαρόλα, τενεκές, κάστρο, ἀκουμπᾶ, λονκάνικο, καρές, γιασούτε, τράμ. Τέτοιες λέξεις ἀπὸ ἔνες γλῶσσες μπήκαν σὲ διάφορες ἐποχές, γιὰ νὰ δηλώσουν νέα πράγματα ἡ νέες ἔννοιες. Ἀπὸ τότε ὅμως ποὺ μπήκαν, ἔμειναν οἱ περισσότερες και λέγονται χωρὶς διακοπῆς σήμερα. Βρίσκονται πάντα στὸ στόμα τοῦ λαοῦ μας κληρονομημένες και αὐτὲς ἀπὸ πολλὰ χρόνια.

Ολες αὐτές οἱ λέξεις, ποὺ ἔχουν κληρονομηθή ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐποχὴ ἡ μπήκαν σ' αὐτὴν ἀργότερα και ἔμειναν πιὰ στὴ γλώσσα μας, λέγονται λαϊκὲς λέξεις.

2. Ἐχομε ὅμως και ὅλλα εἰδος λέξεις, ποὺ δὲν εἶναι κληρονομημένες ἀπὸ τὴν παλιὰ ἐποχὴ. Λ.χ. οἱ λέξεις τοῦ κειμένου ξενοδοχεῖο, πανόραμα, ἵκανοποιη, μεγαλοψέπεια, ἐκστατικός, οικότροφος, πανεπιστήμιο κτλ. ἡ εἶναι ἀρχαίες λέξεις ποὺ γιὰ πολλοὺς αἰώνες είχαν πάρει νὰ λέγονται ἡ σχηματίστηκαν τελευταῖα ἀπὸ ἀρχαίες λέξεις. Τέτοιες εἶναι και πολλὲς λέξεις ποὺ λέγονται σὲ διάφορες ἐπιστήμες και τέχνες: ἀκαδημία, γυμάσιο, τηλέγραφος, τηλέφωνο, ἀσύρματος, φωτογραφία, οὐρανοζύντης, αὐτοκίνητο, ἀτμομηχανή κτλ. Αὐτές οἱ λέξεις δὲν εἶναι καὶ λόγονο μηνες ἀπὸ γενιά σε γενιά ὡς τὴν ἐποχὴ μας.

Τὶς χρησιμοποίησαν πρῶτοι οἱ λόγιοι (δηλαδὴ οἱ μορφωμένοι ἀνθρώποι) και γι' αὐτὸ λέγονται λόγιες λέξεις.

3. Ὡστε ἔχομε δύο εἰδῶν λέξεις: λαϊκὲς και λόγιες.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση.—α) Νὰ βρῆς 10 λαϊκὲς και 5 λόγιες λέξεις ἀπὸ τὸ κείμενο.—
β) Νὰ βρῆς ποιὲς ἀρχαίες λέξεις ἀπὸ τὸ «Πάτερ ήμων» χρησιμοποιοῦμε και ἔμεις σήμερα ἡ μὲ τὴν ἴδια μορφὴ ἡ μὲ κάπως ἀλλαγμένη. (Λ.χ. οὐρανός, πατέρας κτλ.)

Γύμνασμα. Γράψε 5 φράσεις ποὺ σὲ καθημερινὰ νὰ ὑπάρχουν λέξεις λαϊκὲς και λόγιες ἀπὸ τὰ παραδείγματα τοῦ σημερινοῦ μαθήματος.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. 1) Χώρισε τὶς προτάσεις ποὺ ὑπάρχουν στὸ τελευταῖο κομμάτι τοῦ κειμένου και σημείωσε πλάι στὴν καθημειά τὶ εἰδους πρόταση εἶναι.

2) Γράψε τὶς παθητικές μετοχές ποὺ ὑπάρχουν στὸ κείμενο και σημείωσε δίπλα στὴν καθημειά τὸ γένος, τὸν ἀριθμὸ και τὴν πτώση τῆς.

13.—ΔΥΟ ΠΟΝΤΙΚΙΑ

“Ενας ποντικός έξοχικός είχε φίλο του ένα σπιτικό ποντικό και τὸν κάλεσε στὰ χωράφια νὰ φάνε μαζί. ‘Ο σπιτικός, βλέποντας αὐτὰ ποὺ τοῦ πρόσφερε δὲ φίλος του, κριθαράκι δηλαδὴ καὶ σιταράκι, τοῦ λέει:

— ’Εσύ, ἀγαπητέ μου, ζῆς σὰν τὰ μυρμηγάκια· ἔλα μαζί μου, νὰ εύφρανθῇ ἡ καρδούλα σου. Στὸ

σπίτι ποὺ μένω ἔχω ἀπ’ ὅλα: κάτι φετάρες ψωμί, κομματάρες τυρί, λαρδί, σύκα, χουρμάδες, φρούτα. “Έλα νὰ χοντρύνης, νὰ γίνης σπουδαῖος ποντίκαρος, καὶ δχι νὰ εἰσαι ἔτσι ἀδυνατούτοικος, ὅπως τώρα.

Ξεκίνησαν ἀμέσως καὶ οἱ δύο καὶ πήγαν στὴν πόλη.

— Τί σιταρόνα! ψιθυρίζει δὲ έξοχικός.

— ’Εδω μένω, λέει δὲ ἄλλος. ‘Ανέβηκαν γρήγορα γρήγορα καὶ χώθηκαν σὲ μιὰν ἀποθηκούλα.

— Τί θησαυροί! ’Εσύ, φιλαράκι, εἰσαι εύτυχισμένος.

Μόλις ὅμως στρώθηκαν στὸ φαῖ, ἀκούονται ἀπὸ δίπλα ἀγριοφωνάρες καὶ νιασουρίσματα.

— Γάτος! λέει τρομαγμένος δὲ μουσαφίρης.

— Μὴ φοβᾶσαι, ἀπαντᾶ δὲ ἄλλος· εἶναι γατούλα μικρή καὶ δὲν ἔρχεται ποτὲ ἔδω μέσα· μὰ καὶ νὰ ἔρθῃ, θὰ χωθούμε στὶς τρυπίτσες.

Σὲ λιγάκι ἀνοίγει δὲ πόρτα καὶ μπαίνει ἔνας ύπηρετάκος, κάτι νὰ πάρῃ ἀπὸ τὴν ἀποθήκη. Τὰ ποντίκια τρυπώνουν στὶς χαραμάδες. “Οταν ἔφυγε δὲ μικρός, πρόβαλαν δειλά δειλά, γιὰ νὰ σύρουν στὸν κρυψώνα τους κανένα συκαλάκι. Μὰ πάλι ἀνοίγει δὲ πόρτα καὶ παρουσιάζεται δὲ νοικοκύρης, ἔνας ἄντρακλας ὃς ἔκει ἀπάνω. Δρόμο τὰ ποντίκια στὴν τρύπα.

Γυρίζει τότε δὲ έξοχικός καὶ λέει στὸν ἄλλον: «Φίλε μου, ἔχει γειά· σοῦ εὔχομαι νὰ χαίρεσαι τὰ πλούτη σου, ποὺ τὰ ζώνουν οἱ φόβοι καὶ οἱ κίνδυνοι. ’Εγώ, δὲ κατημενούλης, θὰ ζῶ φτωχικὰ ὅπως πρῶτα, θὰ τρώγω τὸ σιταράκι μου καὶ τὸ κριθαράκι μου, μὰ θὰ εἶμαι ξέγνοιαστος, ἐλεύθερος, χωρίς αὐτὸν τὸ ἀδιάκοπο χτυποκάρδι.»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ποντικὸς ἐξοχικὸς ὁ ποντικὸς ποὺ ζῆ στοὺς ἄγροὺς (ἀρουραῖος).—νὰ εὐφρανθῇ, τύπος τοῦ ϕήματος εὐφραίγματι νιώθω μεγάλη εὐθαρίστησῃ.—λαρδὶ χοιρινὸ λίπος, παστό ἢ καπνισμένο.—χουρμάδες οἱ καρποὶ τῆς χουρμαδιᾶς (φοινικιᾶς).

Περιεχόμενο. Ὁ μύθος μᾶς λέει, πῶς ζῆ ὁ ἐξοχικὸς ποντικὸς καὶ πῶς ὁ σπιτικός. Νὰ περιγράψης τὴν ζωὴν τοῦ καθενός.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Πολλές λέξεις παραγόνται ἀπὸ ἄλλες, δηλαδὴ σχηματίζονται ἀπὸ ἄλλες παίροντας στὸ φέμα τους μιὰν ἄλλη κατάληξη. ‘Ετσι λ.χ. ἡ λέξη κουθράκι ἀπὸ ποιὰ λέξη παράγεται; Ποιὰ κατάληξη παίρνει; Τί σημαίνει;

Μὲ τὸν ἔδιο τρόπο καὶ μὲ διμόρφους καταλήξεις ἔγιναν οἱ λέξεις μωρηγκάκι, καρδούλα, ἀνυατούτοικος κτλ. Αὗτες φανερώνουν κάτι μικρό: ἀποθηκόλα (μικρῷ ἀποθήκη) ἢ τις λέμε, ὅταν μιλούμε χαϊδευτικά: ἀσύ, φιλαράκο. Οἱ τέτοιες λέξεις ὀνομάζονται **ὑποκοριστικά**.

Τὰ ὑποκοριστικά εἰναι: α) ο ὑσιαστικὰ ποὺ γίνονται ἀπὸ ἄλλα οὐσιαστικά: μυριηγκάκι, καρδούλα (ἀπὸ ποιὰ οὐσιαστικὰ παράγονται;) καὶ β) ἐπὶ θεταὶ ποὺ γίνονται ἀπὸ ἄλλα ἐπίθετα: ἀνυατούτοικος, καημενούλης (ἀπὸ ποιὲς λέξεις παράγονται);

2. Οἱ λέξεις ποτίκ-αρος, φετ-άρα, σπιτ-αρόντα ἔγιναν ἀπὸ ἄλλες. Ἀπὸ ποιὲς λέξεις παράγονται; Ποιὲς καταλήξεις παίρνουν; Τί σημαίνουν; Οἱ τέτοιες λέξεις ὀνομάζονται **μεγεθυντικά**.

Τὰ μεγεθυντικά εἰναι οὐσιαστικά ποὺ γίνονται ἀπὸ ἄλλα οὐσιαστικά.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Νὰ βρῆς ὅλα τὰ ὑποκοριστικά ποὺ εἰναι στὸ κείμενο. Ἀπὸ ποιὲς λέξεις παράγονται καὶ μὲ ποιὲς καταλήξεις; — Νὰ βρῆς ὅλα τὰ μεγεθυντικά. Ἀπὸ ποιὲς λέξεις παράγονται καὶ μὲ ποιὲς καταλήξεις;

Γύμνασμα. Νὰ σχηματίσῃς τρεῖς στήλες: στὴν α' νὰ γράψῃς τὶς παρακάτω λέξεις ὅπως εἰναι, στὴ β' ἔνα ἀντίστοιχο ὑποκοριστικὸ τῆς καθημειᾶς καὶ στὴν γ' ἔνα ἀντίστοιχο μεγεθυντικὸ (μὲ δοπιαδήποτε κατάληξη): τραπέζι, στόμα, κλωστή, πατέρα, πόρτα, παράθυρο, μολύβι, κομμάτι, βαρέλι, φωνή, γάτος, σκύλος, ἀκούνδα.

Γύμνασμα. Γράψε τὰ ὑποκοριστικὰ τῶν παρακάτω λέξεων (ὅσο περισσότερα μπορεῖς νὰ βρῆς ἀπὸ καθεμιά): ἄνθρωπος, δρόμος, ἄγγελος, μαθητής, στρατιώτης, Κώστας, πατέρας, χάρακας, κονταλιά, φωλιά, ζάχαρη, βρύση, Ἐλένη, ψυχή, Φρόσω, ἀλεπού, ἀγόρι, βουνό, πεῦκο, τραγούνδι, κρέας, φῶς, καλός, μικρός, ἀκριβός, πονηρός, δμοδόφος.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ βρῆς ὅλα τὰ ἐπίθετα ποὺ ὑπάρχουν στὶς δώδεκα πρῶτες γραμμές τοῦ κειμένου καὶ νὰ τὰ γράψῃς στὸν πληθυντικό.

14.- Ο ΚΑΗΜΟΣ ΤΟΥ ΚΩΣΤΑΚΗ

γάνδριος, παρά που είμαι Αθηναῖος, καὶ νὰ λέηται γιὰ μένα δὲ κόσμος πώς είμαι ἀπὸ ἐκείνους που ἀπαρνήθηκαν τὴν Σαλαμίνα.»

Καὶ δὲ Κωστάκης θὰ ἐπιθυμοῦσε νὰ ἥταν νησιώτης, αὐτὸς δῆμος γιὰ ἄλλο λόγο. 'Ο πατέρας του, λοιστρόμος σ' ἔνα βαπτοράκι, τὸν εἶχε πάρει τὴν ἄνοιξη καὶ τὸ καλοκαίρι μαζὶ του σὲ κάμποσα ταξίδια στὶς Κυκλαδεῖς. Φόρτωναν βερίκοκα ἀπὸ τὴν Νάξο, ντομάτες ἀπὸ τὴν Σύρα, ἄλλα ἐμπορεύματα ἀπὸ ἄλλα νησιῶν καὶ τὰ ἔφερναν στὸν Πειραιά. Τὸ βαπτοράκι ἔμενε ἀρκετὲς ὥρες σὲ κάθε λιμάνι καὶ δὲ Κωστάκης γνωρίστηκε μὲ πολλὰ νησιωτάκια τῆς ἡλικίας του. Ἐκαμε ἔτσι φίλους Συριανούς, Ναξιώτες, Σιφνιούς, Μυκονιάτες. Ψάρευαν μαζὶ, ἔκαναν ἐκδρομούλες, καὶ οἱ μέρες αὐτές ἥταν γιὰ τὸν Κωστάκη οἱ ὥραιστερες τῆς ζωῆς του. Στὴν Τήνο μάλιστα ἔμεινε δόλσκηρη βδομάδα, γιατὶ ἡ μητέρα του ἥταν Τηνιακιά καὶ εἶχε ἐκεῖ συγγενεῖς.

— Γιατί, πατέρα, δὲ μὲ παίρνεις κανένα ταξίδι ἀκόμα; Οἱ καιροὶ εἰναι τώρα τὸ φθινόπωρο τόσο ὡραῖοι!

— Καὶ τὰ μαθήματα ποὺ ἄρχισαν; Δούλεψε τώρα καλά στὸ σχολεῖο σου καὶ τοῦ χρόνου θὰ πᾶμε κι ἄλλοῦ.

'Ο Κωστάκης καταλαβαίνει πώς αὐτὸς εἰναι τὸ σωστό. 'Ανοίγει τώρα τὴν Γεωγραφία καὶ διαβάζει: Τὰ σκυριανὰ σπίτια εἰναι στολισμένα μὲ ὥραῖα ντόπια ἐπιπλα καὶ σκεύη... Τὰ σκοπελίτικα ἀχλάδια εἰναι περίφημα... Διαλεχτά εἰναι τὰ σαντορινιά κρασιά, δπως—στὸ Ίόνιο—τὰ θιακά...

'Ο νοῦς τοῦ Κωστάκη ταξιδεύει. Τώρα θυμάται τὴν Ιστορία: «Οἱ Ύδραῖοι, οἱ Σπετσιώτες, οἱ Ψαριανοί, τὰ ἡρωικὰ θαλασσοπούλια μας...»

Π Α Ρ Α Τ Η Ρ Η Σ Ε Ι Σ Σ Τ Ο Κ Ε Μ Ε Ν Ο

Λέξεις καὶ φράσεις. Σικινίτης ἐκεῖνος ποὺ κατάγεται ἀπὸ τὴ Σίκινο (νησάκι τῶν Κυκλαδῶν).—Φολέγάνδριος ἐκεῖνος ποὺ κατάγεται ἀπὸ τὴ Φολέγανδρο (ἄλλο νησάκι τῶν Κυκλαδῶν).—λοιστόρμος ὁ πρώτος ἀπὸ τοὺς ἀπλούς ναυτικοὺς ἐμπορικοῦ πλοίους, δηλαδὴ ἀπὸ τοὺς ἄντρες ποὺ ἀπαρτίζουν τὸ πλήρωμα.

Περιεχόμενο. Διηγήσου μας τί διαβάσεσ ὁ Κωστάκης στὸ ἰστορικὸ βιβλίο.—Γιατί ἥθελε νὰ ἴται τηνησιώτης; —Τί ζητοῦσε ἀπὸ τὸν πατέρα του καὶ τί ἀπαντοῦσε ἐκεῖνος; —Τί διαβάζει ὁ Κωστάκης ἀπὸ τὸ βιβλίο τῆς Γεωγραφίας; —Τί θυμάται πάλι ἀπὸ τὴν ἰστορία; —Νὰ πῆς ποὺ βρίσκονται οἱ τοποθεσίες ποὺ ἀναφέρονται στὸ κείμενο.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ κείμενο βρίσκονται οἱ λέξεις: ³Αθηναῖος, Μεγαρίτης, Σικινίτης, Φολέγανδριος κτλ. Τὰ οὐσιαστικὰ αὐτὰ φανερώνουν ἀνθρώπους ποὺ κατάγονται ἀπὸ δρισμένους τόπους καὶ λέγονται ἔθνικὰ δόνόματα (ἢ πατριδωνυμικά). Ὁπως βλέπομε, τὰ ἔθνικὰ παράγονται μὲ διάφορες καταλήξεις ἀπὸ τὰ δόνόματα τόπων: ³Αθηναῖος, Μεγαρίτης, Μυρονιάτης, Ναξιώτης, Σκυριανός, Τημιακός, Σαντορινός. —Ἀπὸ ποιὰ δόνόματα παράγονται τὰ ἔθνικὰ αὐτά; Ποιές καταλήξεις παίρνουν; Σχηματίσε τὸ θηλυκὸ τοὺς (πρόσεξε ποιὰ κατάληξη παίρνει τὸ θηλυκὸ τοῦ καθενὸς ἀπὸ τὰ ἔθνικὰ αὐτά).

Μερικά ἔθνικά παίρνουν ἄλλες καταλήξεις: Μοραΐτης, Πρεβεζάνος, Καλαβρυτινός, Άλγερινός, Κορητικός, Κινέζος, Κώτης. Ἀπὸ ποιὰ δόνόματα παράγονται καὶ ποιές καταλήξεις παίρνουν τὰ ἔθνικὰ αὐτά; Πῶς σχηματίζουν τὸ θηλυκό τους;

2. Πόλλα ἔθνικά σὲ -ος ἔχουν θηλυκὸ σὲ -ίδα: Γαλλίδα, Ἀγγλίδα, Γερμανίδα, ³Ιταλίδα κλπ. Ὁμοια καὶ τὸ ἔθνικὸ Ἐλληνας ἔχει θηλυκὸ Ἐλληνίδα. Μερικά ἔχουν θηλυκὸ καὶ μὲ δεύτερο τύπο σὲ -α: Βούλγαρος - Βούλγαρίδα καὶ Βούλγαρα, Ρώσος - Ρώσιδα καὶ Ρώσα. —Οσα τελειώνουν σὲ -δος ἔχουν θηλυκὸ σὲ -δή: ³Ινδός - ³Ινδή, ³Σουηνός - Σουηνήδη.

3. Τὰ ἔθνικά γράφονται μὲ τὸ ἀρχικὸ γράμμα κεφαλαῖο, ἐκτὸς ἂν προσδιορίζουν οὐσιαστικά (γιατὶ τότε είναι ἐπίθετα): σκυριανὰ σπίτια.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Άσκηση. Ποιὰ είναι τὰ ἔθνικὰ ποὺ βλέπεις στὸ κείμενο; Ἀπὸ ποιὸ δνομα τόπου παράγεται τὸ καθένα καὶ μὲ ποιὰ κατάληξη; Ποιὸ είναι τὸ θηλυκὸ τοῦ καθενὸς ἀπ' αὐτά;

Γύμνασμα. Γράψε τὰ παρακάτω δόνόματα τόπων καὶ πλάι στὸ καθένα τὸ ἔθνικὸ ποὺ παράγεται ἀπ' αὐτὸ (στὸ ἀρσενικὸ καὶ στὸ θηλυκό): Σούλι, Κέρκυρα, Ζάκυνθος, Λευκάδα, Λάρισα, Εύρωπη, ³Ασία, ³Αφρική, ³Αμερική, Αύστραλία, Καλαμάτα, Κόρινθος, ³Ανατολή, Μάρη, Χίος, Πάτρα, ³Αγιο(ν) δρός, Πήλιο (δρός).

Γύμνασμα. Νὰ βρής 10 ἔθνικά δόνόματα (ἐκτὸς ἀπ' ὅσα ἀναφέρονται στὸ σημερινὸ μάθημα) καὶ δίπλα στὸ καθένα νὰ γράψῃς ἀπὸ ποιὸ δνομα παράγεται.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Νὰ βρής ἀπὸ τὸ κείμενο καὶ νὰ γράψῃς 5 κοινὰ οὐσιαστικά, 5 ἐπίθετα, 5 ορήματα καὶ 5 ἀκλιτά.

15. – ΜΑΘΗΤΙΚΗ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ

παράσταση. Κάνομε λοιπόν τώρα την εισήγησή μας.

Τὸ πρόσωπο τοῦ Ἀγαμέμνονα, ποὺ ἦταν ὁ ἀρχιστράτηγος, λέμε νὰ τὸ δώσωμε στὸ Μανόλη τὸν Παξινό, γιατὶ ἔχει καλὸ παράστημα καὶ βαριὰ φωνὴ. Τὸ Μενέλαο, τὸν ἀδερφὸ τοῦ Ἀγαμέμνονα, νὰ τὸν κάμη ὁ Ζήσης ὁ Ἀλευρᾶς. Γιὰ τὸν Ἀχιλλέα, ποὺ ἦταν ὁ δέσθυμος, γρήγορος στὶς κινήσεις του καὶ δμορφος, καλὸς εἶναι ὁ Πάτροκλος Ξανθάκης. Ἐπειτα ἔρχονται ξνας γέρος κι ξνας ἀγγελιοφόρος προτείνομε γι' αύτοὺς τὸν Ἰορδάνη Αύγερινὸ καὶ τὸ Μαθιδ τὸν Κυριακίδην.

Γυναικεῖα πρόσωπα εἶναι δύο: ἡ βασίλισσα Κλυταιμῆστρα καὶ ἡ κόρη της ἡ Ἰφιγένεια γιὰ τὴν πρώτη κατάλληλη εἶναι ἡ Μερόπη Κρητικοῦ τὴ δεύτερη, ποὺ πρέπει νὰ εἶναι πιὸ μικρόσωμη, λεπτὴ καὶ ξανθή, νὰ τὸν κάμη ἡ Δέσποινα Παπαδημητρίου. Θέλομε δύμως ἔπειτα κάμποσσα κορτσια ποὺ θ' ἀποτελέσουν τὸ Χορὸ τοῦ δράματος. Ποιὲς θέλουν νὰ λάβουν μέρος;

Δηλώνουν πῶς δέχονται ἡ Ἐλισάβετ Παλαιολόγου, ἡ Ἀννα Τσόχα, ἡ Ἀγγελικὴ Δημητρέα, ἡ Ἀρχόντω Χατζῆ, ἡ Γαρουφαλιά Μανολάτου, ἡ Ζαχάρω Ξέδη, ἡ Μόσχω Σουλιώτη.

— Θά μπορούσα κι ἔγω, εἶπε ἡ Ἐλένη Κουτσαύτη, μὰ ἔλειπα στὴν προηγούμενη σύσκεψη καὶ δὲν ξέρω τὴν ύπόθεση.

— Νὰ σοῦ τὴν πῶ, εἶπε ὁ Φωτιάδης. Ὁ στόλος τῶν Ἀχαιῶν εἶχε μαζευτῆ στὴν Αύλιδα, ἔτοιμος νὰ ξεκινήσῃ γιὰ τὴν Τροία. Ἀλλὰ δὲν ἔκανε κατάλληλο καιρὸ καὶ οἱ Ἀχαιοὶ ἦταν στενοχωρεμένοι. Ὁ μάντης ὁ Κάλχας μάντεψε πῶς ἦταν θυμωμένη ἡ θεὰ Ἀρτεμῇ καὶ πῶς γιὰ νὰ ξεθυμώσῃ ἔπρεπε νὰ τῆς θυσιάσουν τὴν Ἰφιγένεια. Ἡ Ἰφιγένεια, δταν τὸ ἔμαθε, στὴν ἀρχὴ τρόμαξε, ταράχτηκε κι ἔπιασε τὰ κλάματα. Ὁταν κατάλαβε δύμως πῶς ἀπὸ τὴ θυσία τῆς ζωῆς της κρεμόταν ἡ δόξα τῆς Ἑλλάδας, δέχτηκε πρόθυμα νὰ θυσιαστῇ. Στὸ τέλος ώστόσο ἡ Ἀρτεμῇ κάνει ξνα θαῦμα παίρνει μακριά, σὲ ξένη χώρα, τὴν Ἰφιγένεια καὶ στὴ θέση της οἱ Ἀχαιοὶ θυσιάζουν ξνα ἐλάφι.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. εἰσήγηση ἡ γνώμη ποὺ προτείνει κανεὶς σὲ ἄλλους γιὰ κάποιο ζήτημα καὶ τὴν θέτει στὴν κρίση τοὺς, γιὰ νὰ τὴν δεχθοῦν ἢ δχι.— Αὐλόδα μικρὴ παραλιακὴ πόλη τῆς Βοιωτίας ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Εὐβοια, πρὸς τὰ ΝΔ τοῦ Εύριπου (τὸ σημερινὸν Βαθύ).

Περιεχόμενο. Στὸ κείμενο βλέπομε μιὰ συνεδρία παιδιῶν τοῦ γυμνασίου. Θέλουν νὰ παραστήσουν τὴν «Ιφιγένεια» τοῦ Εύριπιδη. Ποιὰ εἶναι τὰ πρόσωπα τοῦ ἔργου καὶ ποιὰ εἶναι ἡ υπόθεσή του;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Τὰ κύρια δύνοματα προσώπων, δηλ. τὰ δύνοματα τῶν ἀνθρώπων, εἶναι δύο εἰδῶν: **βαφτιστικά καὶ οἰκογενειακά.**

1. **Τὰ βαφτιστικά.** Ἄν προσέξωμε τὰ βαφτιστικὰ δύνοματα ποὺ υπάρχουν στὸ κείμενο, παρατηροῦμε ὅτι αὐτὰ ὡς πρὸς τὴν καταγωγὴ τους εἶναι:

α) Ἀρ ρ ζ α ἵ α : Εὐριπίδης, Πάτροκλος, Ἐλένη.

Ποιὰ ἄλλα τέτοια βαφτιστικά εἶναι στὸ κείμενο;

β) Χ ο ι σ τ ι α ν ι κ ἄ , παρεμένα ἀπὸ τὴν Παλαιὰ καὶ τὴ Νέα Διαθήκη καὶ ἀπὸ δύνοματα ἀγίων: Μανδῆς (Ἐμμανουὴλ), Μαθίος (Ματθαῖος), Ἐλισάβετ, Ἀρρα, Δέσποινα (ἀπὸ τὴν ἐπωνυμία τῆς Παναγίας), Σταῦρος (ἀπὸ τὴ γιορτὴ τοῦ Σταυροῦ), Κώστας (Κωσταντῖνος). Ποιὰ ἄλλα τέτοια βλέπεται στὸ κείμενο,

γ) Β υ ζ α ν τ ι ν ἄ : Θεοφάνης. Ἐτσι καὶ Κομηνός, Φωκᾶς, Θεόφιλος.

*Ανδρόνικος.

δ) Ν ἔ α Ἀ λ λ η ν ι κ ἄ : Αρχόντω (ἀπὸ τὴν προσφώνηση ποὺ συνηθίζοταν σὲ ἀρχοντικὲς γυναῖκες), Γαρονφαλιά (ἀπὸ τὸ δόνομα τοῦ λουλουδιοῦ), Ζαχάρω (ἀπὸ τὸ δόνομα τῆς ζάχαρης, ποὺ εἶναι εὐχάριστη), Ζήσης (ἀπὸ τὴν εὐχή: πού νὰ ζήσῃ!) κτλ.

2. **Τὰ οἰκογενειακά.** Ας δοῦμε τώρα τὰ οἰκογενειακὰ δύνοματα τοῦ κειμένου καὶ τὴν καταγωγὴ τους:

α) Π α τ ρ ω ν υ μ ι κ ἄ , ποὺ δημοάζουν τὸ παιδί μὲ τὸ βαφτιστικὸ δύνομα τοῦ πατέρα ἢ μὲ παράγωγό του: Μαρολάτος, Γιαννόπουλος, Φωτιάδης, Κυριακίδης. (Ἀπὸ ποιὰ πατρικὰ δύνοματα ἔγιναν καὶ μὲ ποιὲς καταλήξεις;)— «Υπάρχει ποικιλία καταλήξεων κατὰ τόπους. Ἐτοι στὴν Κεφαλληνία συνηθίζεται ἡ κατάληξη -άτος: Μαρολάτος στὴ Μάνη -έας: Δημητρέας στὴν Κερύτη (ἄλλα καὶ ἄλλοι) -άτης: Γιαννάκης, Δημάκης κ.ά.

Μερικὰ εἶναι σὲ γενική: ὁ Παπαδημητρίου, δηλ. ὁ γιός τοῦ Παπαδημήτρη.

β) Ἐ π α γ ἐ μ α τ ι κ ἄ : Μυλωνᾶς, Άλενορᾶς. Ἐτσι καὶ Λαδᾶς, Ψωμᾶς, Καρετζής, Σαποντζῆς κ.ά.

γ) Ἐ θ ν ι κ ἄ , ποὺ φανερώνουν τὸν τόπο τῆς καταγωγῆς ἢ διαμονῆς: Κορηκός, Σαντιάρης. Ἐτοι καί: Αλιγιάτης, Δαμασκηρός, Μανιάτης κ.ά.

δ) Π α ρ α τ σ ο ύ κ λ ι α : Κουτσαύτης, Τσόχας. Ἐτσι καὶ Κόκκινος, Ελαφρός, Περιμένης, Πλακοκέφαλος, Σκληρός κ.ά.

ε) Β υ ζ α ν τ ι ν ἄ : Παλαιολόγος. Ἐτσι καὶ Λούκας, Ραγκαβής, Ροδοκανάκης κ.ά.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

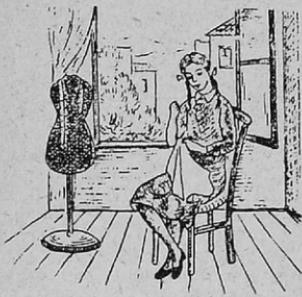
Άσκηση. Νὰ βρῆς δύλα τὰ βαφτιστικὰ καὶ οἰκογενειακὰ δύνοματα τοῦ κειμένου. Ἀπὸ ποὺ βγῆκε τὸ καθένα;

Γύμνασμα. Γράψε 10 βαφτιστικὰ καὶ 10 οἰκογενειακὰ δύνοματα γνωστῶν σου (δχι ἀπ’ αὐτὰ ποὺ εἶναι ἔδω) καὶ σημείωσε δίπλα στὸ καθένα ἀπὸ ποὺ βγῆκε.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε δύλα τὰ οὖσιαστικὰ τοῦ κειμένου (κύρια ἢ κοινὰ) ποὺ βρίσκονται σὲ πτώση γενική.

16.— ΜΑΘΗΤΡΙΑ ΣΕ ΜΟΔΙΣΤΡΑ

‘Η Μαλάμω άκούμπησε στό τραπέζι τής δουλειάς τό ψαλίδι και τή βελόνα, σηκώθηκε, πλησίασε στό παράθυρο και κοίταξε έξω. Αισθανόταν τήν άναγκην’ άνασάνη λίγο και νά ξεμουδιάσῃ. Κάτω άπό τό παράθυρο ήταν οικόπεδο, δύπου πρασινίζαν λίγες τσουκνίδες. Τρεῖς κότες κι ένας κόκορας τσιμπούσαν στό χωμα. Πάνω στόν άντικρινό τοῦχο ένας γάτος παραφύλαγε κάτι πουλιά που τρύπωναν στόν κισσό. “Ένα φορτωμένο κάρο, πού τό έσερνε ένα δυνατό άσπρο άλογο, περνούσε τρίζοντας άπό τόν πέρα δρόμο. Τής Μαλάμως δ νομίζε πέταξε στό χωριό της, άπ’ δύπου έλειπε κάπου δέκα μήνες τώρα. Θυμήθηκε τή φοράδα τους, πού τήν καβαλίκευε και πήγαινε στό χωραφάκι τους, πότε γιά τή μιά και πότε γιά τήν άλλη δουλειά.

‘Η Μαλάμω ήταν μοναχοπαίδι και δρφανή άπό πατέρα. “Οσο ζούσε δ πατέρας της, δουλευτής και καλός νοικούρης, περνούσαν καλά, μολονότι όχι βέβαια πλούσια. “Όταν έκεινος πέθανε, κατάλαβαν πώς ή δρφανή έπρεπε νά μάθη μιά τέχνη, ν’ άκολουθήσῃ ένα έπαγγελμα, γιά νά μπορέσῃ νά ζήσῃ ή ίδια, νά βοηθήσῃ και τή μητέρα της. Πώς θά ζούσαν με τό χωραφάκι τους, τή μιά άγελάδα τους και τό τέσσερα πέντε πρόβατα που είχαν;

Τή φοράδα είχαν άναγκαστή νά τήν πουλήσουν. Και ή γιαγιά της — μακαρίτισσα τώρα κι έκεινη — και δ θείος της και ή δασκάλα τού χωριού και δ παπάς, γειτόνοι και γειτόνισσες, τήν παρακινούσαν νά πάγι στήν Αθήνα, νά μείνη γιά κανένα χρόνο με μιά ξαδέρφη που είχε έκεινη και νά σπουδάσῃ κάτι. Και τό άποφάσισε. ‘Η ξαδέρφη, πού ήτανε νοσοκόμα, τή συμβούλευε ν’ άκολουθήσῃ τό δικό της έπαγγελμα, μά ή Μαλάμω προτίμησε νά γινη ράφτρα και ποκαμισού.

“Ορθιά δίπλα στό παράθυρο, κοίταζε πέρα και εύχάριστες σκέψεις ήρθαν στό νοῦ της. «Τρεῖς τέσσερεις μήνες άκόμη και θά είμαι με τή μανούλα μου...»

— “Ε, Μαλάμω, τής φώναξε ή διευθύντρια· πάλι διειρεύεσαι· έλα κάθισε, κι έχομε δουλειά. ’Αλλά τής τό είπε καλόκαρδα και χαμογέλαστά, γιατί ήξερε πώς ή Μαλάμω ήταν δουλεύτρα και φιλότιμη.

‘Έκεινη άναστέναξε, χαμογέλασε και ξανακάθισε στήν καρέκλα της.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Τῆς Μαλάμως ὁ ροῦς πέπαξε στὸ χωριό της, μεταφορικὴ ἔκφραση· πῶς θὰ τὸ ποῦμε στὴν κυριολεξία;

Περιεχόμενο. Γιὰ ποὺ πρόσωπο μᾶς μιλεῖ τὸ σημερινὸ κείμενο καὶ τί λέει γι' αὐτό;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Ξέρομε δτὶ τὰ ούσιαστικὰ ἔχουν τρία γένη: ἀρσενικό, θηλυκό καὶ οὐδέτερο. "Ἄς προσέξωμε τώρα στὸ κείμενο τὸ γένος τῶν ούσιαστικῶν.

1.—α) δ νοῦς, ἡ δούλειά, τὸ φαλλόν. Αὐτὰ ἔχουν ἔναν τύπο μόνο, δηλαδὴ εἰναι ἡ ἀρσενικὰ ἡ θηλυκά ἡ οὐδέτερα. Τέτοια είναι τὰ περισσότερα ούσιαστικά.

β) Τὸνομα γείτονας σχηματίζει θηλυκὸ γειτόνισσα. "Ἐτσι, πολλὰ ούσιαστικά ποὺ φανερώνουν πρόσωπα ἔχουν δύο τύπους, ἔνα γιὰ τὸ ἀρσενικὸ καὶ ἔνα γιὰ τὸ θηλυκό, μὲ χωριστὴ κατάληξη. —Νὰ βρής ποιὸ είναι τὸ θηλυκὸ τῶν ούσιαστικῶν ποὺ ἔχουν δύο τύπους. —Τὸ ούσιαστικὸ ἀρσενικὸ ἔχει θηλυκὸ ἀρσενικά καὶ ἀρσενικά ποὺ ούσιαστικὸ γιατρὸς ἔχει θηλυκὸ γιάτραινα καὶ γιατρίνα (—ἢ γυναίκα τοῦ γιατροῦ) καὶ γιάτρισσα (—ἢ γυναίκα ποὺ κάνει τὸ γιατρό).

γ) Τὰ ούσιαστικὰ πατέρας, γιός, παττούς, γιαπρός, ἄντρας, ἀγόρι ἔχουν γιὰ τὸ θηλυκὸ διαφορετικὴ λέξη (ποιά;)

2.—α) Τὰ δύνοματα τῶν ζώων ὁ ἀπός, ἡ ἀλεπού, τὸ λαβράκι ἔχουν ἔναν τύπο γιὰ τὸ ἀρσενικὸ καὶ τὸ θηλυκό. Τέτοια δύνοματα ζώων δύνομάζονται ἐπίκοινα. Γιὰ νὰ ξεχωρίσωμε τὸ ἀρσενικὸ ἀπὸ τὸ θηλυκὸ ζῶο, λέμε: ὁ ἀρσενικὸς ἀπός, ὁ θηλυκὸς ἀπός κτλ.

β) Τὸ ούσιαστικὸ σκύλος ἔχει θηλυκὸ σκύλα. Δηλαδὴ μερικὰ δύνοματα ζώων ἔχουν δύο τύπους, ἔνα γιὰ τὸ ἀρσενικὸ ζῶο καὶ ἔνα γιὰ τὸ θηλυκό. Γιὰ τὸ ἀρσενικά ζῶα μεταχειρίζόμαστε τὴν κατάληξη τοῦ ἀρσενικοῦ -ος ἢ ὁ οὐδέτερο τύπο: σκύλος, γάτος, κούνελος, πρόβατο, λύκος, γάλος. Ποιὲς καταλήξεις βάζομε σ' αὐτά, γιὰ νὰ φανερώσουμε τὰ θηλυκά ζῶα.

γ) ἄλογο - φροάδα, κόκορας ἡ πετενίος - δογμῆθα ἡ κότα, βόδι - σάγελαδά, κούάρι - προβατίνα ἡ ἀμνάδα, τράγος - γίλα ἡ κατοίκα. Σ' αὐτά, γιὰ νὰ φανερώσουμε τὸ ἀρσενικὸ καὶ τὸ θηλυκὸ ζῶο, μεταχειρίζόμαστε διαφορετικὴ λέξη.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Ποιὰ ούσιαστικά τοῦ κειμένου ἔχουν ἔναν τύπο καὶ ποιὰ ἔχουν δύο τύπους μὲ ξεχωριστὲς καταλήξεις γιὰ τὸ ἀρσενικὸ καὶ γιὰ τὸ θηλυκό: Ποιὰ ἔχουν διαφορετικὴ λέξη γιὰ τὸ θηλυκό;

Γύμνασμα. Νὰ τρέψης στὸ ἀρσενικὸ γένος τὰ ὑπογραμμισμένα θηλυκὰ ούσιαστικὰ στὶς παρακάτω φράσεις: "Ἡ γιαγιά λέει στὴν ἔγγονη παραμύθια γιὰ τὴ δράκαινα, γιὰ τὴν ἀρσενική, γιὰ τὴ μάγισσο, ἢ γιὰ τὴ λύκαινα ποὺ τρώει τὰ κορδετσια. —«Όχι, γιαγιά, μὴ μου λέει τέτοια. Ἡ δασκάλα μου μᾶς λέει παραμύθια γιὰ τὴ βιοσκοπούλα, γιὰ τὴ δυσλεπτούρα ποὺ ίδρωνει νὰ κερδίσῃ τὸ ψωμὶ της, γιὰ τὴν ἡρωίδα ποὺ ἔχει λεβέντικη καρδιά. Τέτοια παραμύθια μου ἀρέσουν.»

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε πέντε ἄκλιτες λέξεις τοῦ κειμένου καὶ σημειώσε πλάι στὴν καθεμιὰ τί μέρος τοῦ λόγου είναι.

17.- Ο ΘΕΙΟΣ ΠΕΛΟΠΙΔΑΣ

Καμιά γεωργική δουλειά, δσο βαριά και νά είναι, δέν τὸν τρομάζει. Κατὰ τὴν ἐποχήν, τσαπίζει, ποτίζει, ἀλετρίζει, φυτεύει, κλαδεύει, θερίζει, θημωνίζει, ἀλωνίζει, κορφολογά.

Προχτές ξεκίνησα ἀπό τὸ πρώι, μόλις φέγγιζε, νά πάω νά περάσω τὴν ἡμέρα μαζὶ του. 'Ανηφόρισα, καί, μόλις ἔστριψα τὸ μονοπάτι, ἀγνάντεψα τὸ σπιτάκι ν' ἀσπρολογᾶ ἀνάμεσα στὰ δέντρα. Γεναριάτικη μέρα, μὲ δραΐα λιακάδα, κι ὁ ἥλιος ζέσταινε. Μόλις σίμωσα στὴν καγκελόπορτα, δ σκύλος του μὲ μυρίστηκε, ἔτρεξε κοντά μου καί ἀρχισε νά γαβγίζη φιλικά, σὰ νά μὲ καλωσόριζε. Μπῆκα στὸ κτήμα· δ θεῖος δὲ συνηθίζει νά κλειδώνη. Μιὰ προβατίνα, δεμένη στὴ ρίζα μιᾶς κορομηλιᾶς, μασούλιζε. "Οταν μπῆκα στὸ σπιτάκι, ποὺ λαμποκοποῦσε ἀπό καθαριότητα, βρήκα τὸ θεῖο νά καρφώνη τὶς λίγες καρέκλες ποὺ είχε. Μὲ δέχτηκε μὲ χαρὰ δπως πάντα.

— Αὕτη τὴν ἐποχὴ δέν ἔχω πολλές δουλειές, μοὺ εἶπε, τὴν ἀνοιξη δμως νά ἔρχεσαι νά μὲ βοηθᾶς. Τώρα ποὺ μεγάλωσες, πιστεύω νά σ' εύχαριστη κι ἐσένα νά ζωή τοῦ γεωργοῦ.

— Πδες! Καὶ πολὺ μάλιστα. Προπάντων τὴν ἀνοιξη, ποὺ θ' ἀνθίσουν τὰ δέντρα καί θὰ μοσκοβιόλοιν, θὰ είναι πολύ δραΐα· καὶ σὰν καλοκαιριάσῃ, ποὺ θὰ δριμάσουν τὰ φρούτα... Τώρα δμως τὸ χειμώνα, δταν φυσομανοῦν οἱ ἄνεμοι καί τὰ γυμνὰ κλαδιά τριζοβιολοῦν, είναι εύχαριστα;

— Κι αὐτὸ ἔχει τὴν δμόρφιά του καί τὸ μεγαλεῖο του.

‘Η μέρα πέρασε δραΐα. Δὲ μοὺ ἔκανε καρδιά νά φύγω. Μὰ τώρα τὸ χειμώνα νυχτώνει νωρίς. 'Από τὸ παράθυρο ἀντίκρισα τὸν ἥλιο νά χαμηλώνῃ· κόντευε νά βραδιάσῃ. Καληγύχτισα τὸ θεῖο καὶ πήρα τὸν κατήφορο γιὰ τὸ χωριό.

Ίδιόρρυθμος ἄνθρωπος δ θεῖος δ Πελοπίδας. Εἴκοσι πέντε δλόκληρα χρόνια δούλευε στὴν πόλη, ύπαλληλος σὲ τράπεζα· ή ἀγάπη του δμως καὶ δ μεγάλος του καημός ήταν ή ἀγροτική ζωή. Αὔτὴν εἶχε πρωτογνωρίσει παιδί, αὐτὴν δνειρευόταν πάντα. Καὶ μόλις πήρε τὴ σύνταξή του, πενηντάρης, χῆρος, χωρὶς παιδιά, παράτησε πόλη καὶ γνωριμίες, ἀποτραβήχτηκε στὸ παλιό πατρικό του σπιτάκι, μισή ὥρα ἔξω ἀπό τὸ χωριό μας, καὶ ἀφοσιώθηκε στὴν καλλιέργεια τοῦ κτήματος ποὺ τὸ τριγυρίζει.

Π Α Ρ Α Τ Η Ρ Η Σ Ε Ι Σ Σ Τ Ο Κ Ε Μ Ι Μ Ε Ν Ο

Λέξεις καὶ φράσεις. ίδιορρυθμος ἐκεῖνος ποὺ ἔχει δικό του ρυθμό στη ζωή, ἀλλόκοτος.—ἀλεπίζω ἐργάζομαι μὲ τὸ ἀλέτοι (δηλ. μὲ τὸ ἀφοτρο), δργώνω.—θημωνιάζω σχηματίζω θημωνίες (δηλ. σωρούς ἀπὸ σιτηρά ἢ χορτάρι).—ἀγναπεύω (λ. ποιητ.) βλέπω ἀπὸ μακριά, ἀντικρίζω.

Περιεχόμενο. Γιὰ ποιὸν μίλει τὸ κείμενο; Τί ἐργασία είχε πρὸιν καὶ σὲ τί καταγίνεται τώρα; Πῶς περιγράφει ὁ ἀνεψιὸς ὅσα εἰδει καὶ ὅσα εἰπώθηκαν κατὰ τὴν ἐπίσκεψή του;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Πολλὰ ρήματα είναι παραγόντας λέξεις.

1. Ρήματα τοῦ κειμένου καθὼς τὰ φεγγίζω, μάσουλλζω παράγονται ἀπὸ ἄλλα ρήματα (ἀπὸ ποιά;) καὶ φανερώνουν διτὶ ἢ ἐνέργεια ποὺ δηλώνουν γίνεται σὲ μικρῷ βαθμό, ἔχουν δηλ. ὑπὸ κοριστικῆς σημασίας.

2. Ἐπίσης στὸ κείμενο ὑπάρχουν τὰ ρήματα τρομάζω, ἀλωτίζω, φυτεύω, κλειδώνω, ζεσταίνω. Αὐτὰ παράγονται ἀπὸ δύνματα, οὐσιαστικὰ ἢ ἐπίθετα. Ἀπὸ ποιὰ δόνυματα παράγονται καὶ μὲ ποιὲς παραγωγικὲς καταλήξεις;

3. Παρουσιάζονται ἀκόμη τὰ ρήματα μοσκοβιλῶ, τριζοβιλῶ (=ενωδιάζω πολὺ, τρίζω επίμονα), λαμποκοπῶ, (=λάμπω ἀκατάπαυτα), κορφολογῶ (=συνάξω τὶς κορφὲς τῶν φυτῶν), ἀσπρολογῶ (=φαίνομαι πολὺ ἀσπρός), φυσομανῶ (=φυσῶ πολὺ). Αὐτὰ παράγονται ἀπὸ δύνματα ἢ καὶ ἀπὸ ρήματα. Ποιὲς παραγωγικὲς καταλήξεις παίρουν καὶ τὶ σημαίνουν τότε;

4. Τέλος ὑπάρχουν τὰ ρήματα τριγυρίζω, ἀγναπτεύω, σιμώνω, γαβγίζω ποὺ παράγονται ἀπὸ ἄκλιτα. Ἀπὸ ποιὰ ἄκλιτα παράγονται καὶ μὲ ποιὲς καταλήξεις; Ἐτοι καὶ τὰ ρήματα καλωσορίζω, καληνυχτίζω (=λέω «καλῶς ὅρισε», «καληνύχτα»), παραμερίζω, συγκάζω κ.α.

Ρήματα λοιπὸν παράγονται: 1) ἀπὸ ἄλλα ρήματα, 2) ἀπὸ δόνυματα καὶ 3) ἀπὸ ἄκλιτα.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Νὰ βρήσῃς ἀπὸ ποιὲς λέξεις καὶ μὲ ποιὲς παραγωγικὲς καταλήξεις παράγονται τὰ ρήματα τοῦ κειμένου: δνειρένομαι, τοσπίζω, κλαδεύω, θριζίζω, θημωνιάζω, ἀλωτίζω, ἀνήφορίζω, καρφώνω, μεγαλώνω, πιστεύω, ἀνθίζω, καλοκαιριάζω, ρωμάζω, ἀντικρίζω, καμηλώνω, κοντεύω, βραδιάζει.

Γύμνασμα. Γράψε τὰ ρήματα ποὺ παράγονται ἀπὸ τὶς παρακάτω λέξεις μὲ τὶς κατάλληλες παραγωγικές καταλήξεις: ἀποθήκη, θρίαμβος, μάγος, ἄριστος, χειρότερος, ταξίδι, ἀντιπόσωπος, ἐμπόρος, ἐμπιστος—ἀγορά, χλεύη, ἀηδία, νοίκι, ἐτοιμος, ἀνάγκη, κόπος—φυλακή, ἔγνωση, ἡλεκτρό, φόβος, δρόκος, ρυθμός, δπλο, ἀσπρος, μαῦρος, φως (γεν. φωτός), χρώμα (γεν. χρώματος)—δύναμη, χρέος, οἵτα, αὐλάκι, κρύο, πάρος, λάδι—θερμός, πάνδος, λευκός, ξερός—παράμερα, καμηλά, ψηλά.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. 1. Γράψε δέκα ρήματα τοῦ κειμένου καὶ πλάι στὸ καθένα τὸ ὑποκείμενό του. 2. Νὰ βρήσῃς τὰ οὐσιαστικὰ τοῦ κειμένου ποὺ σχηματίζουν θηλυκό μὲ χωριστὴ καταλήξη ἢ μὲ διαφορετικὴ λέξη. Γράψ’ τα στὰ δύο γένη.

18.- ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ

1. Νηστικὸς ἀρκούδι δὲ χορεύει.
2. Σκυλὶ ποὺ γαβγίζει δὲ δαγκάνει.
3. "Οποιος δὲ θέλει νὰ ζυμώσῃ πέντε μέρες κοσκινίζει.
4. Πέτρα ποὺ κυλᾶ μαλλί δὲν πιάνει.
5. "Οποιος κυνηγᾶ πολλούς λαγούς δὲν πιάνει κανένα.
6. "Οποιος δὲν παινᾶ τὸ σπίτι του, πέφτει καὶ τὸν πλακώνει.
7. 'Η δουλειὰ νικᾶ τὴ φτώχεια.
8. 'Αγαπᾶ ὁ Θεός τὸν κλέφτη, μὰ ἀγαπᾶ καὶ τὸ νοικοκύρη.
9. Καθαρὸς οὐρανὸς ὀστραπὲς δὲ φοβᾶται.
10. 'Η βιάσῃ ψήνει τὸ ψωμί, μὰ δὲν τὸ καλοψήνει.
11. 'Η σκύλα ἀπὸ τὴ βιάσῃ τῆς γεννᾶ στραβά κουτάβια.
12. 'Η κότα πίνει τὸ νερό, κοιτάζει καὶ τὸν οὐρανό.
13. Τὸ μάτι τοῦ ἀφέντη παχαίνει τ' ἄλογο.
14. Στὸν κατήφορο κυλιέται κι ἡ χελώνα.
15. "Οποιος ἀνακατώνεται μὲ τὰ πίτυρα, τὸν τρῶν οἱ κότες.
16. 'Η γιδα, δταν θέλη νὰ φάῃ ξύλο, τρίβεται στὴ μαγκούρα τοῦ τσοπάνη.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Στὶς παροιμίες 7, 9, 10, παριστάνονται ἄψυχα πράγματα μὲν ἰδιότητες ἐμψύχων (πρὸ σωποῦ οἱ η σημαῖα).

Περιεχόμενο. Σὲ ποιὰ περίπτωση μεταχειρίζομαστε καθεμιὰ ἀπὸ τὶς παροιμίες τοῦ κειμένου;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. *'H δουλεὶα νικᾶ τὴ φτώχεια, σκυλὶ ποὺ γαργίζει.* Ἐδῶ τὰ ὡρήματα φανερώνουν πώς τὸ ὑποκείμενο ἐνέργει. Εἰναι δηλ. ὡρήματα μὲν ἐνεργητικὴ σημασία καὶ γένιοντας τὰ ὡρήματα μὲν διάθεση ἐνεργητικὴ ἢ ἐνεργητικά ωρήματα. Ποιὰ ἄλλα ὡρήματα τοῦ κειμένου εἰναι τέτοια;

2. *Σὲ τὸν κατήφορο κυλιέται καὶ ἡ χελώνα.* Ἐδῶ τὸ ὡρῆμα κυλιέται σημαίνει ὅτι τὸ ὑποκείμενο (ἡ χελώνα) κυλᾶ τὸν ἑαυτό της, δηλ. κάνει μιάν ἐνέργεια ποὺ γυρίζει στὸ ἴδιο τὸ ὑποκείμενο. "Οσα ὡρήματα ἔχουν τέτοια σημασία δονομάζονται ὡρήματα μὲν διάθεση μέση ἢ μέσα ωρήματα. Ποιὰ ἄλλα ὡρήματα τοῦ κειμένου εἰναι τέτοια;

3. Τὰ ἐνεργητικὰ ὡρήματα εἰναι δύο ειδῶν:

a) *'H δουλεὶα νικᾶ τὴ φτώχεια: Ποιὸς νικᾷ;—'H δουλεὶα (ὑποκείμενο). Τὶ νικᾶ;—Τὴ φτώχεια (ἀντικείμενο).* Ἐδῶ τὸ ὡρῆμα φανερώνει ὅτι ἡ ἐνέργεια του πηγαίνει σὲ κάτι ἔξω ἀπὸ τὸ ὑποκείμενο: στὴ φτώχεια. Τέτοια ἐνεργητικά ὡρήματα δονομάζονται μεταβατικά.

b) *Τὸ ἀκονόδιο χορεύει.* Ἐδῶ τὸ ὡρῆμα δὲν ἔχει ἀντικείμενο, δηλ. φανερώνει ὅτι ἡ ἐνέργεια του δὲν πηγαίνει σὲ κάτι ἔξω ἀπὸ τὸ ὑποκείμενο. Τέτοια ἐνεργητικά ὡρήματα δονομάζονται ἀμετάβατα.

"Ἀπὸ τὰ ἐνεργητικὰ ὡρήματα τοῦ κειμένου ποιὰ εἰναι μεταβατικὰ καὶ ποιὰ ἀμετάβατα;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. 1) Νὰ βρῆς ποιὰ ἀπὸ τὸ ἀκόλουθα ὡρήματα εἰναι ἐνεργητικά καὶ ποιὰ εἰναι μέσα: τρέχω, ποτίζω, πτύνομαι, γυμνάζω, ἀναστενάζω, μοιράζω, γυμνάζομαι, προμηθεύομαι, δένω, ἐποιμάζομαι, σπάζω, βογκῶ, πηδῶ, κτενίζομαι, ξυρίζομαι, διψῶ. 2) Απὸ τὰ παραπάνω ἐνεργητικά ὡρήματα νὰ βρῆς ποιὰ εἰναι μεταβατικά καὶ ποιὰ ἀμετάβατα.

Γύμνασμα. Σὲ καθένα ἀπὸ τὰ παρακάτω ὑποκείμενα νὰ βρῆς ἓνα ἐνεργητικὸ ὡρῆμα ἢ μόνο του (ἄν εἰναι ἀμετάβατο) ἢ μὲν ἓνα ἀντικείμενο (ἄν εἰναι μεταβατικό):

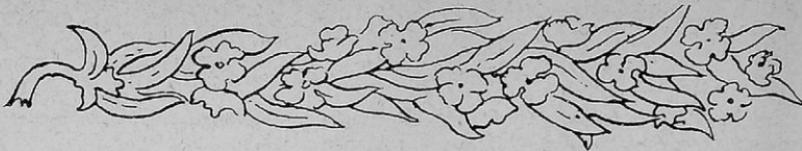
ἡ μητέρα . . . , ὁ σκύλος . . . , ἡ γάτα . . . , ὁ ἥλιος . . . , τὸ νερό . . . , ὁ φάρτης . . . , τὰ παιδά . . . , ὁ δάσκαλος . . . , τὰ φύλλα . . . , οἱ ἐργάτες . . .

Γύμνασμα. Σχημάτισε πέντε προτάσεις μὲν ὡρήματα μέσα. (Παράδειγμα: κάθε πρωὶ σηκωνομαὶ νωρίς.)

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. 1) Γράψε ὅλα τὰ ἐπίθετα τοῦ κειμένου καὶ δίπλα στὸ καθένα σημείωσε τὸ γένος, τὸν ἀριθμὸ καὶ τὴν πτώση του.

2) Γράψε ὅλα τὰ οὐσιαστικὰ τοῦ κειμένου ποὺ φανερώνουν ζῶα καὶ πλάι στὸ καθένα σημείωσε τὸ ὑποκοριστικό του.

19.—ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ

1. Ἡ ἀλήθεια δὲν κρύβεται.
2. Τὸ πονηρὸ πουλὶ πιάνεται ἀπ'τὰ δυό πόδια.
3. Γιὰ χάρη τοῦ βασιλικοῦ ποτίζεται κι ἡ γλάστρα.
4. Μαζὶ μὲ τὰ ξερὰ καίονται καὶ τὰ χλωρά.
5. Πιότερο ψωμὶ τρώγεται μὲ τὸ μέλι παρὰ μὲ τὸ ξῖδι.
6. Ὁ κόσμος ποντίζεται κι ἡ γριὰ χτενίζεται.
7. Τὶ γίνεται καὶ δὲν ἀκούεται;
8. "Οποιος κιηκε στὸ κουρκούτι φυσάει καὶ τὸ γιαούρτι.
9. Γλυκάθῃκε ἡ γριὰ στὰ σύκα κι ἔφαγε καὶ τὰ συκόφυλλα.
10. Τὰ γραφτὰ δὲ λιώνουνε.
11. Φασούλι τὸ φασούλι γεμίζει τὸ σακούλι.
12. "Οταν κοιμᾶται δὲ γιόκας μας, ψωμὶ δὲ μᾶς γυρεύει.
13. "Ας γελοῦμε κι ἀς πηδοῦμε, γιὰ νὰ λέν πώς δὲν πεινοῦμε.
14. Μαθημένο εἶναι τ' ἀρνὶ νὰ κουρεύεται, νὰ ζῆ.
15. Λείπει δὲ γάτος καὶ χορεύουν τὰ ποντίκια.
16. Λείπει δὲ Μάρτης ἀπ' τὴ Σαρακοστή;
17. "Οποιος πεινᾶ, στὸν ὕπνο του πολλὰ καρβέλια βλέπει.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ποντίζομαι βυθίζομαι στὴ θάλασσα, βουλιάζω, πνί· γοιμαι,—τὸ κονοκούτι βρασμένος χυλός ἀπὸ ἀλεύρου.

Περιεχόμενο. Σὲ ποιὰ περίπτωση μεταχειριζόμαστε καθεμιὰ ἀπὸ τις παροιμίες τοῦ κειμένου;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Εἶδαμε στὸ προηγούμενο μάθημα ρήματα μὲ διάθεση ἐνεργητικὴ καὶ μέση. Ἐχομε ὅμως ρήματα καὶ μὲ δύο ἄλλες σημασίες:

α) Στὴν πρόταση γὰρ ζάρη τὸ βασιλικὸν ποτίζεται κι ἡ γλάστρα τὸ ρῆμα ποτίζεται σημαίνει ὅτι τὸ ὑποκείμενο (ἡ γλάστρα) δέχεται μιὰν ἐνέργεια ἀπὸ ἄλλον: κάποιος ποτίζει τὴ γλάστρα—ἡ γλάστρα ποτίζεται. Τὰ ρήματα ποὺ ἔχουν τέτοια σημασία ὀνομάζονται ρήματα μὲ διάθεση παθητικὴ ἢ παθητικὰ ρήματα. Ποιὰ ἄλλα παθητικὰ ρήματα ὑπάρχουν στὸ κείμενο.

β) Στὴν πρόταση κοιμᾶται ὁ γιός μας τὸ ρῆμα κοιμᾶται σημαίνει ὅτι τὸ ὑποκείμενο (ὁ γιός μας) οὔτε ἐνέργεια οὔτε δέχεται τὴν ἐνέργεια ἄλλου, παρὰ βρίσκεται σὲ μιὰ κατάσταση. Τὰ ρήματα ποὺ ἔχουν τέτοια σημασία ὀνομάζονται ρήματα μὲ διάθεση οὐδέτερη ἢ οὐδέτερα ρήματα. Ἔτσι καὶ στὴν πρόταση ὅποιος πενᾶ, τὸ ρῆμα πενᾶ είναι οὐδέτερο, γιατὶ δείχνει σὲ ποιὰ κατάσταση βρίσκεται τὸ ὑποκείμενο.

Πόσες λοιπὸν είναι ὅλες οἱ διαθέσεις τῶν ρημάτων καὶ ποιές;

2. Τὰ ρήματα σχηματίζουν, ὅπως κλίνονται, πολλοὺς τύπους. Ὁ πρῶτος τύπος τῶν ρημάτων είναι αὐτὸς ποὺ παίρνει ὑποκείμενο ἐγώ καὶ δείχνει ὅτι αὐτὸς ποὺ σημαίνει τὸ ρῆμα γίνεται τῷρα:

1. ἐγώ γνωρίω, λείπω, φυσῶ	2. ἐγώ κορύθομαι, πιάνομαι, κοιμοῦμαι
Ἐνεργητικὴ φωνή: κατάληξη —ω (ῶ)	Παθητικὴ φωνή: κατάληξη —μαι.

“Ωστε ἀπὸ τὴ μορφὴ τους τὰ ρήματα ξεχωρίζονται σὲ δύο εἰδή ποὺ ὀνομάζονται φωνές. Ποιές είναι οἱ φωνές; Πῶς τελεώνουν τὰ ρήματα σὲ κάθε φωνή;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

“**Ασκηση.** α) Νὰ βρῆς ποιὰ είναι παθητικὰ καὶ ποιὰ οὐδέτερα ἀπὸ τὰ ρήματα τῶν παρακάτω φράσεων: Ἐδῶ χτίζεται ἔγα σπίτι. —Τὸ δέντρο ξεριζώθηκε. —Τὸ παιδί κάθεται. —Ἡ γῆ θεωράνται ἀπὸ τὸν ἥλιο. —Ο Νίκος διψᾷ. —Τὰ ωριμά φρούτα τρώγονται εὐχάριστα. —Τὰ πρόβατα κουνεύονται καὶ τὸ τυρί ζυγίζεται. —Ο εξυπνος δὲ γελίεται ευχολά. —Οταν εύνυχη ἡ πατείδα μας, ὅλοι εὐτυχοῦμε.

β) Νὰ βρῆς πέντε ρήματα τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς καὶ πέντε τῆς παθητικῆς.

Γύμνασμα. Σχημάτισε πέντε προτάσεις μὲ ρῆμα ἐνεργητικὸν μεταβατικὸν καὶ ἄλλαξε ἔπειτα τὴν ἐνεργητικὴ σύνταξη σὲ παθητική. (Παράδειγμα: ἡ βροχὴ δροσίζει τὰ δέντρα—τὰ δέντρα δροσίζονται ἀπὸ τὴ βροχὴ.)

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. 1) Ἀπὸ τὰ ρήματα τοῦ κειμένου γράψε δσα ἔχουν κατάληξη —εται καὶ διπλὰ στὸ καθένα πρόσθεσε τὸ ὑποκείμενο του. 2) Γράψε πέντε ἐνεργητικὰ ρήματα, ποὺ νὰ ἔχουν ὑποκείμενο ἔσεις. (Παράδειγμα: ἐσεῖς τρέχετε, ἐσεῖς φεύγετε κτλ.)

20.—ΚΥΡΙΑΚΑΤΙΚΟ ΠΡΩΙΝΟ ΜΕ ΒΡΟΧΗ

Τής 'Αννούλας πολὺ τής άρέσουν οι κυριακάτικες έκδρομές. Σήμερα δμως δ καιρός είναι βροχερός καὶ θὰ μείνη στὸ σπίτι. Φόρεσε τὴ μάλινη μπλούζα της καὶ ἀνέβηκε στὴν ταράτσα, ἀλλὰ ξανακατέβηκε σχεδόν ἀμέσως.
— Θὰ βρέξῃ, τῆς φώνας ἡ μητέρα της.

'Εχτές, ἀν καὶ δὲν εἰναι ζηλιάρα, εἶχε ζηλέψει λίγο τὴ συμμαθήτριά της τὴ Φρόσω, ποὺ τὴν πήρε ἡ γιαγιά της στὸ 'Ελληνικό, νὰ περάσῃ μαζὶ της τὸ Σαββατοκύριακο. «Τὶ ὥραῖα, τὶ εὐχάριστα ποὺ θὰ εἰναι» εἶχε πει τότε μέσα της. Τώρα δμως, συλλογίζεται

πῶς καὶ ἡ Φρόσω θ' ἀναγκαστῇ νὰ κλειστῇ στὸ σπίτι κι ὅς εἰναι σὲ μέρος ἔξοχικό.

— Τὶ νὰ κάμω τώρα; λέει ἡ 'Αννούλα. 'Ανοίγει ἔνα συρτάρι ποὺ ἔχει φυλαγμένα τὰ παλιά της παιχνίδια. Νά ἡ μεγάλη ἀμερικάνικη κούκλα ποὺ τῆς ἐστειλε δ θεῖος της πρόπερσι ἀπὸ τὴ Νέα 'Υδρκη. Τὴ βγάζει καὶ τὴ στήνει στὸ τραπέζι. Τὸ φόρεμά της εἰναι μεταξωτό, θαλασσί, σὰν τὸ δικό της τὸ λαμπριάτικο· τὰ μάγουλά της τριανταφυλλιά, σὰν ἀφράτα μῆλα· τὰ γυάλινα μάτια της γαλανά, σὰ ζαφειρένια. Μά ἡ 'Αννούλα εἰναι μεγάλη καὶ οἱ κοῦκλες δὲν τὴν εὐχαριστοῦν πιά· τὴν ξαναβάζει στὸ χαρτονένιο κουτί της. Σ' ἔνα ἄλλο συρτάρι σκόρπια παιχνίδια ἀγορίστικα: ἔδω μολυβένια στρατιωτάκια, ἀλλοῦ αύτοκινητάκια τενεκεδένια. Εἰναι τοῦ μεγάλου ἀδερφοῦ της, ποὺ κι ἐ-ινος τὰ ἔχει παρατήσει ἀπὸ χρόνια. Παίρνει ἔνα στρατιό, ἀκι καὶ τὸ στήνει ὅρθιο.

— Τὶ παλικαρίστιο ὕφος! λέει ἡ 'Αννούλα λίγο εἰρωνικά. Μά τι; Μὲ τέτοια μωρούδιστικα παιχνίδια θὰ χάνω τώρα τὸν καιρό μου; Καὶ ξανακλείνει τὰ συρτάρια.

— Τὶ νὰ κάμω;

Τὰ μαθήματά της τὰ ἔχει μελετήσει ἀπὸ χτές. Παίρνει ἔνα βιβλίο μὲ διηγήματα καὶ ἀρχίζει νὰ διαβάζῃ. Τὶ φραΐς θαλασσινὲς Ιστορίες! Αύτὸ μάλιστα.

"Εξαφνα ἀκούεται δυνατὰ στὴ σκάλα «καλημέρα». 'Η 'Αννούλα πετιέται ἔξω. Εἰναι ἡ φίλη της ἡ Λαμπρινή, ποὺ περιφρονώντας τὸν κινδυνο τῆς βροχῆς ἥρθε νὰ τῆς κάμη ἐπίσκεψη. 'Η ἀλήθεια εἰναι πῶς τὰ σπίτια τους εἰναι γειτονικά. Τώρα ἡ 'Αννούλα δὲ φοβᾶται πῶς θὰ πλήξῃ. Τὰ κοριτσίστικα γέλια γεμίζουν τὸ σπίτι χαρούμενα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ζαφειρόνιος καμιαμένος ἀπὸ ζαφείρι, πολύτιμο πετράδι μὲ χρώμα γαλαζίο, σὰ ζαφειρόνια· ἐδῶ γίνεται παρομοίωση. — θὰ πλήξῃ εἰναι τύπος τοῦ φίλιατος πλήττω στενοχωριέμαι ἀπὸ τὴν μοναξιά καὶ τὴν ἔλλειψη εὐχάριστης ἀσχολίας.

Περιεχόμενο. Πώς περνᾷ ἡ Ἀλνούνλα τὸ βροχερὸ κυριακάτικο πρωινό; Νά περιγράψης δὲς τίς κινήσεις της, ὥσπου ἔφτασε ἡ φίλη της.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ σημειούν κείμενο ὑπάρχουν ἀρκετὰ ἐπίθετα καὶ ἐπίθετα ματικά, ποὺ παράγονται ἀπὸ ἄλλες λέξεις. "Ἄς προσέξωμε πρῶτα τὰ ἐπίθετα καὶ ἔπειτα τὰ ἐπιφρήματα τοῦ κειμένου.

1. Τὰ ἐπίθετα κυριακάτικος, βροχ-ερός, μάλλ-ινος ἀπὸ ποιές λέξεις παράγονται: Τί μέρος τοῦ λόγου είναι οἱ λέξεις αὐτές; Ποιές καταλήξεις πρῶν τὰ παράγωγα αὐτὰ ἐπίθετα: — "Ἐτσι πολλὰ ἐπίθετα παράγονται ἀπὸ οὐσιαστικά στικά.

Νά βρῆς δὲλτα τὰ ἐπίθετα τοῦ κειμένου ποὺ παράγονται ἀπὸ οὐσιαστικά. Ἀπὸ ποιά οὐσιαστικά παράγονται καὶ μὲ ποιές παραγωγικές καταλήξεις; Γράψε καὶ μάθε τὶς καταλήξεις αὐτές, για νὰ ξεχωρίζης εύκολα τὰ ἐπίθετα ποὺ παράγονται ἀπὸ οὐσιαστικά.

Πρόσεξε ποιές καταλήξεις παίρνουν τὰ παράγωγα ἐπίθετα ποὺ φανερώνουν χρώμα: θαλασσής, θαλασσιά, θαλασσοί—τριανταρφυλλής, τριανταρφυλλιά, τριανταρφυλλί.

2. α) Τὰ ἐπίθετα (ἀπὸ ποιά;) μὲ τὴν κατάληξη -α, εὐχάριστα, εἰρωνικ-ά παράγονται ἀπὸ ἐπίθετα (ἀπὸ ποιά;) μὲ τὴν κατάληξη -ε, δηλ. σχηματίζονται διπλῶς ὁ πληθυντικός τοῦ οὐδετέρου.

β) Τὸ ἐπιφρήμα ἀμέσως παράγεται ἀπὸ τὸ ἐπίθετο ἄμεσος μὲ τὴν κατάληξη -ως: ἔτοι καὶ μερικά ἐπιφρήματα σὲ -α σχηματίζονται καὶ μὲ κατάληξη -ως: καλά καὶ καλᾶς (καλῶς νύ δρίση, καλῶς τον), ἀπόλυτα καὶ ἀπόλυτως, βέβαια καὶ βέβαιος.

γ) Τὸ ἐπιφρήμα ἀλλοῦ παράγεται ἀπὸ τὴν ἀντωνυμία ἄλλος μὲ τὴν κατάληξη -οῦ. "Ἐτοι καὶ τὸ ἐπιφρήμα αὐτοῦ ἀπὸ τὴν ἀντωνυμία αὐτός.

"Ωστε ἀπὸ ποιές λέξεις (δηλ. ἀπὸ ποιά μέρη τοῦ λόγου) παράγονται ἐπιφρήματα καὶ μὲ ποιές καταλήξεις;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

"Ασκηση. Νὰ βρῆς α) Ποιά ἐπίθετα παράγονται ἀπὸ τὰ παρακάτω οὐσιαστικά καὶ μὲ ποιές παραγωγικές καταλήξεις: καλοκαίρι, χωριό, φαρμάκι, ξύλο, πεῖσμα, βράδυ, ἀλήθεια, σύντροφος, σελήνη, σύνορο, ἀγκάθι, σπόνδυλος, βύσσινο, στάχη, κανέλα, ἀσήμι, σίδερο, κούκλα, ἀρνί, βουνό.—β) Ποιά ἐπιφρήματα παράγονται ἀπὸ τὶς παρακάτω λέξεις: ἀληθινός, ἀσκημος, περίφημος, βαθύς, βαρύς, θλιψιμένος, ἔγκαιρος, σύγχρονος.

Γύμνασμα. Γράψε ἀπὸ δύο ἐπίθετα ποὺ νὰ παράγωνται ἀπὸ οὐσιαστικά καὶ μὲ τὶς καταλήξεις: -άρης, -άτος, -ενίος, -ινος, -ερός, -ωτός, -ικός, -ιάτικος, -ίσιος.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. α) Γράψε δὲλτες τὶς λέξεις ποὺ ἀρχίζουν ἀπὸ φωνῆν μὲ δασεία. β) Γράψε δὲλτες τὶς λέξεις ποὺ ἀρχίζουν ἀπὸ δίνηψη φωνῆν.

21.- ΤΟ ΠΑΤΡΟΓΟΝΙΚΟ ΣΠΙΤΙ ΤΟΥ ΚΑΠΕΤΑΝ ΘΥΜΙΟΥ

Τὸ ἀρχοντικὸ δρθώνεται ὄλομόναχο στὴν κορφὴ τῆς βραχουριάς μ' ἔναν ἀνεμοδείχτη πλάι του· οἱ πέτρες ἀπὸ τὴν πολυκαιρία ἔχουν πάρει ἔνα σταχτοπράσινο χρῶμα καὶ μοιάζει μὲ γλαροφωλιά, μὰ ἀπὸ κοντὰ ξεχωρίζεις τὸ σύνολό του. Πυργωτὸ εἶναι, τρίπατο, μὲ σίγουρη ξυλοσκεπή καὶ μὲ διπλὸ τὸν τοῖχο.

Στὸ ἀπάνω πάτωμα εἶναι οἱ κρεβατοκάμαρες τοῦ ἀντρόγυνου καὶ τοῦ γιοῦ τους τοῦ Νικόλα. Στὸ δεύτερο, κατὰ τὴ θάλασσα, εἶναι ἡ μεγάλη

σάλα καὶ μπροστά της ἡ τραπεζαρία, χωρισμένες μὲ στενό-μακρο πέρασμα. Στὸ κάτω πάτωμα εἶναι τὸ κατώγι μὲ τὶς σοδειές καὶ μὲ τὴ χαμοκέλα στὴν πίσω μεριά του, ὅπου γίνεται ἡ λάτρα.

Στὴν τραπεζαρία, σιμὰ στὸ παραθύρι, εἶναι στημένος ὁ ἀργαλειδὸς τῆς καπετάνισσας μὲ τὸ νῆμα τὸ χρυσοκίτρινο, περασμένο στὸ καλαμοκάνι του· ἐκεῖ περνᾶ τὶς ὁρες τῆς ἡ καπετάνισσα τὰ βραδινὰ τῆς χειμωνιᾶς.

‘Η ψυχοπαίδα ἡ Ἀντριανὴ σιγορίχνει κούτσουρα στὸ τζάκι καὶ δλόκληρη ἡ ψηλοτάβανη κάμαρη φωτίζεται ἀπὸ τὴν ἀναλαμπὴ του. ‘Ο Μάρτης ἔχει μπῆ, μὰ τῆς Λιάκουρας οἱ κορφὲς σηκώνουν ἀκόμα χιόνι πολὺ καὶ κατεβάζουν τὸ βοριά παγωμένο· παλουκοκαύτης ἥταν ἀληθινὰ τούτη τὴ χρονιά καὶ δχὶ ἀνοιξιάτης.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. βραχονιὰ σειρὰ ἀπὸ βράχους.—χαμοκέλα χαμηλὸς σπιτάκι, χαμόσπιτο.—καλαμοκάνι (τοῦ ἀργαλειοῦ) ἔνα κομμάτι καλάμι, ποὺ τυλίγουν γύρῳ του τὸ νῆμα.—Ιιάκονδα ὁ Παρνασσός (βιουνό τῆς Στερεᾶς στὴ Φοικίδα).

Περιεχόμενο. Πῶς φαίνεται ἀπὸ μακριά τὸ ἀρχογυικὸ σπίτι τοῦ καπετάν Θύμιου; Τί ἔχωράζει κανεὶς ἀπὸ κοντά; Ποιές λεπτομέρειες περιγράφονται;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

"Ἄς δοῦμε τὶς σύνθετες λέξεις ποὺ ἔχει τὸ κείμενο καὶ ἃς τὶς ἔχωράς σιωπεῖ κατὰ τὴ σημασία τους.

1. σταχτοποάσινος, δηλ. σταχτής καὶ πράσινος, ἀντρόγυρο, δηλ. ἄντρας καὶ γυναίκα. Τὰ σύνθετα αὐτὰ σημαίνουν ὅ,τι καὶ τὰ δύο συνθετικά τους ἐνωμένα μὲ τὸ σύνδεσμο καὶ.

Τέτοια σύνθετα λέγονται παραταχτικά. Στὸ κείμενο ὑπάρχουν ἄλλα δύο. Ποιὰ εἶναι;

2. ἔνιοσκεπή, δηλ. σκεπὴ ἔνιων δλομόναχο, δηλ. δλότελα μοναχό γλαροφωλιά, δηλ. ἡ φωλιά τῶν γλάρων. ("Οταν ἀνάλυσαμε τὰ σύνθετα αὐτά, τὸ πρῶτο συνθετικὸ γίνεται προσδιορισμός τοῦ δεύτερου, ἐπιθετικὸς ἢ ἐπιφρηματικὸς ἢ προσδιορισμὸς σὲ γενικὴ κτλ.).

Τέτοια σύνθετα λέγονται προσδιοριστικά. Ποιὰ ἄλλα προσδιοριστικά σύνθετα ὑπάρχουν στὸ κείμενο;

3. ψηλοτάβανο, δηλ. ἔκεινο ποὺ ἔχει ψηλὸ ταβάνι. Τὸ σύνθετο αὐτό, ὅπως βλέπομε, μπορεῖ ν' ἀναλυθῇ στὴ φράση ἔκεινος ποὺ ἔχει, μὲ ἀντικείμενο τὸ β' συνθετικὸ (ταβάνι) καὶ μ' ἐπιθετικὸ προσδιορισμὸ τὸ α' συνθετικὸ (ψηλό). "Ετσι καὶ τοτέτο (ἔκεινο ποὺ ἔχει τρία πατώματα)." Ομοια λέμε: μαυρομάτης (ἔκεινος ποὺ ἔχει μαύρα μάτια), καλότυχος (ἔκεινος ποὺ ἔχει καλὴ τύχη).

Τέτοια σύνθετα λέγονται κτητικά.

4. ἀνεμοδείχης, δηλ. ἔκεινος ποὺ δείχνει τοὺς ἀνέμους παλουκοκαΐτης, ἔκεινος ποὺ κατεῖ τὰ παλούκια. Δηλαδὴ στὰ σύνθετα αὐτὰ τὸ ἕνα συνθετικὸ είναι αντικείμενο τοῦ ἄλλου.

Τέτοια σύνθετα λέγονται ἀντικειμενικά.

"Ωστε πόσα καὶ ποιὰ εἶναι τὰ εἰδή τῶν συνθέτων κατὰ τὴ σημασία τους;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Νὰ βρῆς τὶς ἀπόδοσες σύνθετο εἶναι κατὰ τὴ σημασία του καθένα ἀπὸ τὸ ἀκόλουθα: ἀγροιολύσινδο, ἀκριβοπληγώνω, ἀμπελόφυλλα, ἀνεβοκατεβαίνω, ἀνγόλεμονο, βιβλιοδέτης, γαλανομάτης, γιδοποδόβατα, γλυκόφωνος, γυναικόπαιδα, δισκοπότηρο, ἐρημονήσι, ζωδφύλος, ἥλεκτροφωτισμός, θαλασσοδαρμένος, θαλασσοπόντι, καλοπεγῶν, καλονυμένος, καντηλανάφης, κλειδομανταλάνω, κοκκινοσκούφης, κοκκινόχωμα, κρεατομηχανή, λαμπροστολισμένος, μεγαλύκραδος, μοναχογός, νοτιοανατολικός, ξανθομάλλης, διμορφοστολισμένος, πηγαινόέρχομαι, ωροπότηρο, σιγοτραγουδῶ, ταβανόσκουπα, φαγοπότι, χαρτοσακούλα, ώροδείχης.

Γύμνασμα. Γράψε ἀπὸ δύο σύνθετα παραταχτικά, προσδιοριστικά, κτητικά καὶ ἀντικειμενικά.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. 1) Νὰ βρῆς ὅλα τὰ οὐδέτερα οὐσιαστικὰ τοῦ κειμένου καὶ νὰ τὰ γράψῃς στὴν δύνομαστικὴ τοῦ ἔνικον μαζὶ μ' ἔνα ἐπίθετο ποὺ νὰ ταιριάζῃ στὸ καθένα.—2) Γράψε στὰ 3 γένη τὶς παθητικὲς μετοχές τοῦ κειμένου.

22.—ΨΑΡΕΜΑ ΣΤΟ ΓΛΑΡΟΝΗΣΙ

χαμε ετοιμάσει ἀποβραδίς· γιὰ δόλωμα θὰ παίρναμε λιανδύψαρα, ἀμμοσκούληκα, καὶ γιὰ τὰ κεφαλόπουλα ψωμοτύρι· καὶ θὰ ξεκινούσαμε πρὶν βγῆ ὁ ἥλιος. "Ημαστε πέντε.

Τὸ Γλαρονήσι — γεμάτο γλαροφωλιές — εἶναι κατάντικρυ στὸ χωριό μας, πρὸς τὰ βορειοδυτικά. Μὲ γερδ κουπὶ φτάνεις σὲ μισὴ ὅρα. Μὰ δὲ παλιόκαιρος δὲ μᾶς ἄφηνε νὰ κάμωμε τὴν ἐκδρομή. 'Ο φετινὸς Μάρτης ἦταν σωστὸς παλουκοκαύτης. Ξεροβόρια τὶς πρῶτες του μέρες, ποῦ καὶ ποῦ κι ἀνεμόβροχα, τὴν Μεγαλοβδομάδα μάλιστα σηκώθηκε φοβερὴ ἀνεμοζάλη καὶ θαλασσοταραχή. 'Αλλὰ τώρα, ξώλαμπρα, ἦταν χαρὰ Θεοῦ.

Ξεινήσαμε ξημερώματα καὶ πηγαίναμε ώρατια. 'Αλλὰ πέντε λεπτά πρὶν μποῦμε στὸ μικρολίμανο τοῦ Γλαρονησιοῦ, τὸ ξακουπὶ τῆς βάρκας μας ἔπεισε στὴ θάλασσα καὶ τὸ ρέμα γρήγορα τὸ παράσυρε. 'Ωστόσο καὶ μ' ἔνα κουπὶ δὲ συμμαθητής μου δὲ Γιακουμῆς ἔφερε τὴ βάρκα στὴν ἀμμουδιά. «Γειά σου, λεβεντόπαιδο» τοῦ φώναξε δὲ Λευτέρης δὲ χταποδάς ποὺ στεκόταν ἔξω ἀπὸ μιὰ βραχοσπηλιά.

— Πῶς θὰ γυρίσωμε δώμας μ' ἔνα κουπὶ, κύρι Λευτέρη;
— 'Αράξε τὴ βάρκα, ψαρέψτε καὶ γιὰ τὸ γυρισμὸ θὰ δοῦμε.
Ψαρέψαμε δρες. Πιάσαμε σπάρους, περκόχαννα κι ἄλλα μικρόψαρα, μὰ καὶ πέντε μελανούρια μεγαλούτσικα.

Τὸ ἀπομεσήμερο δὲ Λευτέρης μᾶς ἔδωσε ξα κομμάτι ἀπὸ καραβόπανο· δέσαμε δλόρθο στὴ βάρκα τὸ ξα καὶ κουπὶ, στερεώσαμε ἀπάνω του τὸ πανί καὶ δὲ Γιακουμῆς κάθισε στὸ τιμόνι. Καθὼς φυσούσε λιγο ἀπὸ τὰ βορειοδυτικά, σὲ λιγύτερο ἀπὸ μισὴ ὅρα ἤμαστε στὸ χωριό. Στὴν ἀκρογιαλιά του βρήκαμε καὶ τὸ χαμένο μας κουπὶ, ποῦ τὸ εἶχαν φέρει τὰ κύματα.

'Απὸ ἑβδομάδες εἶχαμε καταστρώσει τὸ σχέδιό μας. 'Ο μπαρμπα-Στρατής, δὲ λεβεντάνθρωπος, ἀνοιχτόκαρδος ψαράς, θαλασσόλυκος στὰ νιάτα του, συμπέθερος ἐνὸς ἀπὸ τὴ συντροφιά μας, θὰ μᾶς ἔδινε τὴ μικρότερη ἀπὸ τὶς δύο ψαρόβαρκές του· καθετές καλές, ἀπὸ μονοκόμματες μεσηνέζες καὶ ἀπὸ ἀλογότριχες, εἶχαμε δλοι μας· τὰ σύνεργα τῆς ψαρικῆς θὰ τὰ εἰ-

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ἡ καθετή σύνεργο γιὰ ψάρεμα· είναι ἔνα νῆμα μὲ βαρίδι καὶ ἀγκίστρια στὴν ἄκρη.—ἡ μεσσηρέζα (καὶ μεσήρα) τὸ ψιλὸ καὶ στερεὸ νῆμα, ποὺ δένονται μ' αὐτὸ τ' ἀγκίστρια στὴν ἄκρη.—ξώλαμπρα μετὰ ἀπὸ τὴ Δαμπρή, ὑστερ' ἀπὸ τὸ Πάσχα.—σκαρμός μικρός καὶ λεπτός ξύλινος ἡ σιδερένιος κύλινδρος στὴν κουπαστή τῆς βάρκας, ὃπου δένεται τὸ κουπί μὲ θηλιά.—σπάροι, περοχάννα (πέρκες καὶ χάρνοι) εἴδη ψαρών.

Περιεχόμενο. Στὸ κείμενο περιγράφεται μιὰ ἐκδρομὴ γιὰ ψάρεμα. Τὰ κυριότερα σημεῖα τῆς περιγραφῆς είναι: ἡ ἑτοιμασία, ἡ ἐκδρομή, κάποιο ἀτύχημα, ἡ ἀφίξη στὴν ἀμμουδιά, τὸ ψάρεμα, ὑστερ' ἀπὸ τὸ ψάρεμα, ἡ ἐπιστροφή. Νὰ τὰ διηγηθῆσ.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

"Αν προσέξωμε τὶς σύνθετες λέξεις τοῦ κειμένου, βλέπομε ὅτι τὸ β' συνθετικὸ ἡ κρατεῖ τὸν τόνο του ἡ τὸν ἀνεβάζει ψηλότερα στὴ σύνθετη λέξη, ὅπως δείχνει ὁ παρακάτω πίνακας:

1. Κρατοῦν τὸν τόνο τοῦ β' συνθετ. (στὴ συλλαβὴ ποὺ τονίζεται)	2. Ἀνεβάζουν τὸν τόνο ἀπὸ τὴ λήγουσα στὴν παραλήγουσα	3. Τὸν ἀνεβάζουν ἀπὸ τὴ λήγουσα ἡ τὴν παραλήγουσα στὴν προπαραλήγ.
φωλιὰ : γλαροφωλιὰ στρωνώ : καταστρωνώ ἄνθρωπος : λεβεντάνθρωπος	τυρὶ : ψωμοτύρι ηνσὶ : γλαρονήσι δρόθος : ὄλδροθος	Λαμπρή : ξώλαμπρα πεθερός : συμπέθερος λόκος : θαλασσόλυκος

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Σχημάτισε σύνθετα ἀπὸ τὰ παρακάτω ζευγάρια λέξεων τονίζοντάς τα ὅπου πρέπει: ἄνεμος-σκάλα, ἄνεμος-μύλος, ἔρεδος-βήχας, μύλος-πέτρα, κουφός-βράση, τριάντα-φύλλο, κόκκινο-χῶμα, θάλασσα-λύκος, ωύζι-γάλα, λάχανο-κήπος, γλυκός-ξινός, ἀσπόδος-γαλανός, ἀμπελο-χωράφι, λύκος-σκύλος, κεφάλι-πόνος, ἀπὸ-κοντά, κατά-βαθιά· κορητή-βουνά, μακρύς-λαιμός, χτύπος-καρδιά, φαγὶ-ποτό, μάτι-γυαλί, παλιός-χωριό· κατά-φέργω, τοέμω-σθήνω, σιγά-μιλιώ, θάλασσα-πνίγομαι, ἄνεμος-ζάλη, ἄρχοντας-χωριάτης.

Γύμνασμα. Σχημάτισε σύνθετα ποὺ νὰ ἔχουν β' συνθετικὸ τὶς παρακάτω λέξεις καὶ γράψε σὲ χωριστὲς στῆλες: α) ἐκεῖνα ποὺ κρατοῦν τὸν τόνο τοῦ β' συνθετικοῦ, β) ἐκεῖνα ποὺ τὸν ἀνεβάζουν στὴν παραλήγουσα, καὶ γ) ἐκεῖνα ποὺ τὸν ἀνεβάζουν στὴν προπαραλήγουσα: γάτα, τρύπα, μύγα, φύσκα, βρύση, θέση, πλήξη, ξύλο, κτήμα, σκύλος, βροντή, δόπτη, ωύζι, λάδι, πηγάδι, θάλασσα, βράδυ, γέρος, ἀκριβός, παχύς, κλειδί, ἐργάτης, μάστορης, φάρτης, ξύλο, πουλητής, μηλιά, φωλιά, πηγή, δάφνη, δέργω, μυριζώ, τραγουδῶ, ἔρχομαι, βλέπω, μέρος, δάσος, βάρος.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. 1) Εσχώρισε τὰ σύνθετα τοῦ κειμένου κατὰ τὴ σημασία τους (παραταχτικά, προσδιοριστικά, κτητικά, ἀντικειμενικά) καὶ γράψ' τα σὲ 4 χωριστές στῆλες.—2) Γράψε τὰ ἐνεργητικά μεταβατικά θήματα ποὺ βρίσκονται στὶς πρώτες δεκαπέντε γραμμές τοῦ κειμένου μὲ τὸ ὑποκείμενο καὶ τὸ ἀντικείμενό τους.

23.-Τ' ΟΜΟΡΦΟ ΧΩΡΙΟ

στά σπίτια — παράξενο θάμα! — βράχος πού στεκόταν σάν κολοσσός ούρανόγγιχτος, πού τό μεγαλείο του σ' ἔκανε καὶ τὸν σεβόσουν. Καὶ ἀπάνω στοῦ κολοσσοῦ τὴν κορφὴν μεγάλη κατάλευκη ἐκκλησία, καὶ δίπλα στὴν ἐκκλησία τὸ καμπαναριό, κάτασπρο κι αὐτό, χαριτωμένο.

Τόση δμορφιὰ δ Παναγῆς δὲν τὴν περίμενε. Ό μεσινὸς μάλιστα δ βράχος, δ μονόπετρος ἐκεῖνος δ δράκος, μὲ τὴν ἐκκλησία στημένη στὴν περήφανή του κορφῇ — τέτοιο πράμα δὲν τὸ χωροῦσε δ νοῦς του.

Ροβόλησαν τὸν κατήφορο βιαστικὰ καὶ, χωρὶς νὰ τὸ νιώσουν, βρέθηκαν δλόμπροστα στὸ χωριό. Τὰ παρατηροῦσε δλα δ Παυλῆς μὲ ὀχόρταγη δίψα. "Ἐβλεπε τὰ καταπράσινα περιβόλια, τὶς πορτοκαλιές, τὰ νόστιμα σπιτάκια. Διάβηκαν τέλος καὶ πλάι στὸ βράχο, καὶ καλοδέτασε τὸ πέτρινο τὸ θεριό, τὰ ἀμέτρητα λιθάρια ποὺ κρέμονταν ἀπὸ τὶς ράχες του. Πήγαιναν κατὰ τὸ σπίτι τοῦ ἄρχοντα τοῦ Μαυρουδῆ ποὺ τοὺς εἶχε προσκαλεσμένους.

"Ως πενήντα πέντε χρονῶν ἄνθρωπος δ κύρ Μαυρουδῆς. Ἀνοιχτόκαρδος, γλυκομίλητος, πρόσχαρος. Τίποτε δὲν τὸν ἔκανε νὰ χαλάσῃ τὴν καρδιὰ του, δλα στὸ χωρατὸ συνήθιζε καὶ τὰ γύριζε. Ζούσε μὲ τὴ γυναίκα του καὶ τὴν κόρη τους τὴ Σμαράγδα. "Αλλὰ παιδιά δὲν εἶχαν καὶ δλη του ἡ ἀγάπη στὴ Σμαράγδα καταστάλαζε. Ἡ μικρὴ εἶχε πάρει ἀπὸ τὸν πατέρα της· ἦταν ἀνοιχτόκαρδη σάν ἐκεῖνον. Ἡ μητέρα της τὴν ἔλεγε ἀγριοκάτσικο.

"Ο Παυλῆς καὶ δ νονός του ἔφτασαν στὸ ἀρχοντικό. Κατάμπροστα στὴ μεγάλη θύρα, κάτω ἀπὸ πυκνόφυλλες κληματαριές, διντίκρυ στὶς φουντωμένες πορτοκαλιές, μὲ τὸ συντριβάνι στὴ μέση ποὺ ἔστιναζε τὸ ἀργυρά του νερά, ἐκεῖ καθόταν δ κύρ Μαυρουδῆς. Μόλις εἶδε τοὺς καλεσμένους του, προσηκώθηκε, τοὺς καλωσόρισε θερμά καὶ τοὺς ἔβαλε νὰ καθίσουν πλάι του.

Μόλις δ Παυλῆς καὶ δ νονός του βγῆκαν ἀπὸ τὸ λάξευτὸ δρόμο, ἔφυτρώνει μπροστά τους πεντάμορφη θέα. Κάμπιος βαθὺς καὶ δεντροσκέπαστος, βουνά παραπέρα ἀραδιασμένα σάν κύματα, ἀπὸ τὰ δεξιά λάδι ἡ θάλασσα, δίπλα στὸ ἀκρογιάλι τὸ δμορφό χωριό. Τὰ σπίτια του ἔφεγγαν σὰ γλάστρες μὲ τὰ λουλούδια καὶ καταμεσίς

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. λαζευτός σκαλιστος, καμωμένος μὲ τέχνη.—κολοσσός μεγάλο ἄγαλμα μὲ ὑπερφυσικές διαστάσεις, λ.χ. «ὁ κολοσσὸς τῆς Ρόδου», πελώριο ἄγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνα στὸ λιμένα τῆς Ρόδου· γενικά κολοσσός λέγεται καθετεῖ μεγάλο, πελώριο.—δράκος φανταστικὸς ὃν μὲ ἀνθρώπινη μορφὴ και τεραστία δύναμη (θηλ. δράκαια).—ροβολῶ κατεβαίνω γρήγορα ἀπὸ ἔνα υψηλό πόδις τὰ κάτω.

Περιεχόμενο. Νὰ χωρίσης τὸ περιεχόμενο τοῦ κειμένου σὲ 4 κομμάτια και νὰ βρής την κατάλληλη επιγραφὴ στὸ κάθε κομμάτι.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. α) Νὰ βρῆς: ποιὰ οὐσιαστικὰ τοῦ κειμένου φανερώνουν πρόσωπα, ζῶα ἢ πρώγματα (λ.χ. ὁ νονός, τὸ θεού, ἡ θάλασσα), ποιὰ ἐπίθετα φανερώνουν ἰδιότητες ποὺ μᾶς τὶς δίνουν οἱ αἰσθήσεις μας (λ.χ. βαθύς, δεντροσκέπαστος) και ποιὰ οήματα φανερώνουν πράξεις αἰσθητές (λ.χ. ξεφυτρώνω, ροβολῶ).

Αὗτες οἱ λέξεις ἔχουν **συγκεκριμένη σημασία**. Δηλαδὴ είναι οὐσιαστικά, ἐπίθετα ἢ οήματα **συγκεκριμένα**.

β) Νὰ βρῆς στὸ κείμενο οὐσιαστικά, ἐπίθετα και οήματα ποὺ δὲν ἔχουν συγκεκριμένη σημασία, παρὰ φανερώνουν ἐνέργειες, ἰδιότητες, καταστάσεις ἢ πράξεις ποὺ τὶς ἔννοούμε μὲ τὴν κρίση τοῦ μυαλοῦ μας (λ.χ. δυοφριά, περήφρων, ἐλπίζω).

Αὗτες οἱ λέξεις ἔχουν **ἀφηρημένη σημασία**. Δηλαδὴ είναι οὐσιαστικά, ἐπίθετα ἢ οήματα **ἀφηρημένα**.

2. «ξεφυτρώνει τὸ λουλούδι»: ἐδῶ ἔχομε τὸ ρῆμα ξεφυτρώνω μὲ τὴν πραγματική σημασία του (δηλαδὴ ἔχομε **κυριολεξία**)—«ξεφυτρώνει μπροστά τους πεντάμορφη θέα», ἐδῶ ἔχομε τὸ ρῆμα ξεφυτρώνω μὲ ἀλλαγμένη τῇ σημασίᾳ του (δηλαδὴ ἔχομε **μεταφορά**). Μὲ αὐτὴ τὴν ἀλλαγὴ τῆς σημασίας κρατούμε ἀπὸ τὸ ρῆμα ξεφυτρώνων μόνο ἔνα καρακιτεστικό: ὅτι γίνεται κάτι ἀπότομα, γρήγορα.

“Οποις γιὰ ἔνα φυτό ποὺ γίνεται και μεγαλώνει γρήγορα λέμε πῶς ξεφυτρώνει, ἔτσι και γιὰ καθετεῖ ποὺ φαίνεται ἀπότομα μπροστά μας θὰ πούμε πῶς αὐτὸν ξεφυτρώνει. Όστε στὴ μεταφορά ὑπάρχει κάποτε κρυμμένη παρομίωση.—Νὰ βρῆς ποιὰ οὐσιαστικά, ἐπίθετα και οήματα τοῦ κειμένου ἔχουν μεταφορικὴ σημασία.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Νὰ βρῆς: α) σὲ ποιὲς λέξεις ἀπὸ τὶς παρακάτω ὑπάρχει κυριολεξία και σὲ ποιὲς μεταφορά: χρυσὴ ἀλυσίδα, χρυσὴ καρδιά, καθαρὰ χέρια—καθαρὰ λόγια, τρέχει το παιδί—τρέχεις ἡ μύτη μου, τί τρέχεις; παιδί μάλαμα—δαχνύλιδι ἀπὸ μάλαμα, ἡ ωλέα τοῦ δέντρου—ἡ ωλέα τοῦ κακοῦ, σκάβω βαθιὰ—τιώδω βαθιά, β) Ποιὲς λέξεις ἀπὸ τὶς παρακάτω ἔχουν σημασία συγκεκριμένη και ποιὲς ἀφηρημένη: καλοσύνη, τραπέζι, ἔργασία, δργωμα, μαθήτρια, ἐλπίδα, γράψιμο, εὐγένεια, πέτρα, | εὐγενικός, ἀσπόδος, γενναῖος, κοντός, πρόσθυμος, γράφω, ἐλπίζω, φρούσμα, τρέχω, καίρουμαι.

Γύμνασμα. Μὲ καθεμιὰ ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες λέξεις νὰ σχηματίσης δύο φράσεις. Στὴ μιὰ τους νὰ λέγωνται κυριολεχτικά και στὴν ἄλλη μεταφορικά: ἀνοίγω, φίλων, σηκώνω, βαθύς, πικρός, καρφώνω, νεράκι, μέτωπο, κουρέλι, ἀνάποδα (ἐπίρ.). Παραδειγμα: ἀνοίγω τὸ παράθυρο—ἀνοίγω τὴν καρδιά μου.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε ἀπὸ τὸ κείμενο: 1) “Ολες τὶς προπερισπώμενες λέξεις. 2) “Ολα τὰ ἐνεργητικά ἀμετάβατα οήματα.

24.-Τ' ΑΣΤΕΙΑ ΤΟΥ ΠΑΠΠΟΥ

δὲν εἰναι ἀνάγκη νὰ σᾶς βάλωμε σὲ κόπο.

— Τι κόπο, καλέ; Πέστε τι σᾶς ἀρέσει. Πές, Ντίνο... 'Εσύ, Φροσούλα; Μὴν ντρέπεσαι· μίλα.

— Ποῦ νὰ τὰ βρής τέτοια ἐποχῇ τὰ μῆλα; λέει δ παππούς· δὲ ρίχνεις μιά ματιά πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι σου, νὰ δῆς πώς εἰναι ἀκόμα αγίνωτα;

— Οὔ, καημένε Θανάση, πάλι τ' ἀστεῖα σου ἄρχισες. Εἶπα τῆς Φροσούλας νὰ μιλήσῃ καὶ νὰ πῆ τι θέλει. Σήκω, Ντίνο...

— Σύκο! λέει πάλι δ παππούς· μᾶς ἔμεινε κανένα;

— "Αχ, ἄφησέ με, καημένε Θανάση. Σήκω, Ντίνο, πετάξου μέσα στὸ σπίτι καὶ στὸ δεξὶ συρτάρι τοῦ ἀρμαριοῦ ἔχω χαλβά πολίτικο. Βάλε τέσσερα κομμάτια σ' ἔνα πιάτο καὶ φέρ' τα. Καὶ, μιά ποὺ θὰ μπῆς, φέρε μου καὶ τὸ μαλλί ποὺ ἔχω σ' ἔνα καλαθάκι καὶ τὸ ἀδράχτι μου, νὰ γνέσω λίγο. "Α, καὶ τὴ ρόκα.

— Ρόκα ἔχω στὸ περιβόλι δῃ θέλεις.

— Τελοσπάντων, δὲν ὑποφέρεσαι, Θανάση, μὲ αὐτὰ τ' ἀστεῖα.

— 'Η ἀλήθεια εἰναι, ἀπάντησε ὁ παππούς, πώς, δταν κανεὶς τὸ παρακάνη, γίνονται σαχλά. Μὰ τὰ παιδιά πηγαίνουν στὸ σχολεῖο καὶ πρέπει νὰ μάθουν νὰ ξεχωρίζουν τὰ δμώνυμα, τὶς λέξεις δηλαδὴ ποὺ προφέρονται τὸ ἴδιο, μὰ ἔχουν διαφορετικὴ σημασία. Νὰ ξεχωρίζουν καὶ τὴν ὀρθογραφία τους, δταν διαφέρη. "Αλλο εἰναι ή λίρα, ποὺ τὴν ἀλλάζεις καὶ παίρνεις δραχμές, καὶ ἄλλο τὸ μουσικὸ δργανο ή λύρα ποὺ παίζεις· ἄλλο ή ψηλὴ λεύκα καὶ ἄλλο ή ψιλὴ βροχή· ἄλλο νὰ κλείνης τὸ παράθυρο καὶ ἄλλο νὰ κλίνης ἔνα ρημα. Πῶς θὰ γράψης, Φροσούλα, « ντύνω τὸν Ντίνο; »

— Τὸ ξέρω, παππού· ύψιλο καὶ ώμέγα τὸ ρῆμα, γιῶτα καὶ δμικρο τὸν Ντίνο μας.

— Σωστά! Τώρα ποὺ γέρασα καλλιεργῶ τὸ περιβολάκι μας, μὰ τὰ ἔγγονάκια μου ξέρουν πώς στὰ νιάτα μου ἥμουν δάσκαλος. 'Αργύτερα θὰ σᾶς πῶ καὶ γιὰ τὰ παρόνυμα. Τώρα τρέξτε νὰ φέρετε τὸ χαλβά· φέρτε καὶ τὸ μαλλί ποὺ θέλει ή γιαγιά σας.

Τὸν παππού τὸν βρήκαμε νὰ ποτίζῃ τὰ λαχανικὰ στὸ κηπαράκι του, καὶ τὴ γιαγιά κάτω ἀπὸ τὴ μηλιά, νὰ μπαλώνη ἀσπρόρουχα, προχτές ποὺ μὲ τὴν ἀδερφούλα μου πήγαμε νὰ τοὺς δοῦμε στὸ ἔξοχικό τους σπιτάκι.

— Τι θέλετε νὰ σᾶς φιλέψωμε; μᾶς ρωτᾷ ή γιαγιά.

— Εύχαριστούμε, γιαγιά,

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. πολίτικος ἐκεῖνος ποὺ ἔχει κάποια σχέση μὲ τοὺς Πολίτες (τοὺς Κωσταντινοπολίτες) χαλβᾶς πολίτικος ὁ χαλβᾶς ποὺ γίνεται ὅπως τὸν κάνουν στὴν Πόλη.—ὅρκα τὸ ξύλινο φαβδὶ ποὺ σ' αὐτῷ τυλίγουν τὸ μαλλιὰ γνέθουν' ὥρκα λέγεται καὶ τὸ γνωστὸ σαλατικό.

Περιεχόμενο. Ποιὲς λέξεις μεταχειρίζεται ὁ παπποὺς γιὰ ν' ἀστειευτῆ; — Τί θέλει νὰ διδάξῃ μ' αὐτές;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ κείμενο ὁ ἵδιος ὁ παπποὺς μᾶς ἔξηγετ ποιὲς λέξεις ὀνομάζονται **δμώνυμα** (ἢ **δμόηχα**).—Ομώνυμα γίνονται καὶ μὲ δύο ἢ περισσότερες λέξεις: σὰν εἰδα - σαγίδα, θὰ μένω - θαυμέρω, σ' ἄλλα - σάλα, σ' ὄλα - σόλα, τὰ χύνει - ταχίνι, τὰ βάνει - ταβάνι, ἀσ' τα κεῖ - ἀστακοί, θὲς ἄλλο νοίκι - Θεσσαλονίκη.

2. Κάπως διαφορετικὰ είναι τὰ **παρώνυμα**: αὐτὰ δὲν προφέρονται ἀκριβῶς τὸ ἵδιο, μοιάζουν ὅμιος στὴν προφορά, ἐνῶ στὴ σημασία διαφέρουν ὀλότελα: πέραμα - πέρασμα, σφήκα - σφήγγα, φτηγός - φτενός (λεπτός), ἀμυγδαλιά - ἀμυγδαλή (ὸ ἀδένας μέσα στὸ λαιμό), ἀγοστά - ἀροστά, ζημιώνω - ζυμώνω, ζυγάνω - ζυρίζω, αἰθέρας - ἀθέρας (ἢ ἀκρη τοῦ σταχυοῦ), ἀμάδα - ὄμάδα, σημειού(τ)ος - ισημειού(τ)ος.

3. Μερικὲς λέξεις πάλι εξεχωρίζουν μὲ τὸ διαφορετικό τους τονισμὸ (καὶ ἔχουν τὴν ἴδια ἢ καὶ διαφορετικὴ ὁρθογραφία): νόμος - νομός, θόλος - θολός, γέρος - γερός, φόρα - φορά, γέρων - γερῶν, (τὰ) μάγια - (ἢ) μαγιά, (ἢ) πούλια - (τὰ) πουλιά· πίνω - πεινῶ, παίρων - πεογῶ, ξέρω - ξερός, χῶρος - χορός. Οἱ λέξεις αὐτές λέγονται **τονικὰ παρώνυμα**.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Νὰ βρής δλα τὰ δμώνυμα ποὺ ἀναφέρονται στὸ κείμενο καὶ νὰ πῆς ποιὰ είναι ἡ σημασία τοῦ καθενός. Νὰ βρής ἀκόμη ἀπὸ ἔνα παρώνυμο γιὰ κάθε λέξη ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες (μπροεῖς ν' ἀλλάζεις τὸ γένος, τὴν κατάληξη ἢ τὸ μέρος τοῦ λόγου): δείχηται, κερί, τύχη, πότε, ἄλλα, μίσος, μετάλλιο, σφάγιο.

Γύμνασμα. Σχημάτισε φράσεις ποὺ ἡ καθεμιὰ νὰ ἔχῃ μιάν ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες δμώνυμες λέξεις: δανικὸς (ἀπὸ τὴ Δανία) - δανεικὸς (δανεισμένος), νοίκινη, ὑλη-λη (λόχος ἱππικοῦ), δ τοῖχος (τοῦ σπιτιοῦ) - τὸ τεῖχος (τῆς πόλης), ψηλὸς-ψηλός, ἄρματα (πολεμικὰ ἀμάξια, ὀχήματα) - ἄρματα (ὅπλα), δ ὅρος (συμφονία) - τὸ ὅρος (τὸ βουνό).

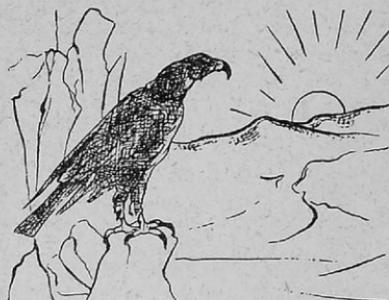
Γύμνασμα. Σχημάτισε φράσεις μὲ τὶς παρακάτω λέξεις καὶ μὲ τὰ παρώνυμα ποὺ θὰ βρής σὲ καθεμιὰν ἀπ' αὐτές: ἀξιος, ἀργός, δάφνη, λάμια, κουλούρι, γέρων, πέρασμα.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε α) ὅλες τὶς λέξεις τοῦ κειμένου ποὺ παίρνουν δασεία· β) δλα τὰ ἀρσενικὰ ούσιαστικὰ ποὺ είναι σ' αἵτιατικὴ πτώση· γ) δλα τὰ οὐδέτερα ούσιαστικὰ ποὺ είναι σὲ πληθυντικὸ ἀριθμό.

25.—ΚΛΕΦΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Ο ΑΪΤΟΣ

“Ενας άιτος περήφανος,
ένας άιτος λεβέντης
ἀπό τὴν περηφάνια του
κι ἀπό τὴ λεβεντιά του
δὲν πάει τὰ κατώμερα
νὰ καλοξεχειμάσῃ,
μόν’ μένει ἀπάνω στὰ βουνά,
ψηλά στὰ κορφοβούνια.
Κι ἔριξε χιόνι στὰ βουνά
καὶ κρούσταλλα στοὺς κάμπους,

ἔμάργωσαν τὰ νύχια του καὶ πέσαν τὰ φτερά του.

Κι ἀγνάντια βγῆκε κι ἔκατσε σ’ ἔνα ψηλὸν λιθάρι
καὶ μὲ τὸν ἥλιο μάλωνε καὶ μὲ τὸν ἥλιο λέει:

«“Ἄλιε, γιά δὲ βαρεῖς κι ἐδῶ σ’ αὐτὴ τὴν ἀποσκιούρα,
νὰ λιώσουνε τὰ κρούσταλλα, νὰ λιώσουνε τὰ χιόνια,
νὰ γίνη μιὰ ἀνοιξη καλή, νὰ γίνη καλοκαίρι,
νὰ ζεσταθοῦν τὰ νύχια μου, νὰ γιάρουν τὰ φτερά μου,
νὰ ρθοῦνε τ’ ἄλλα τὰ πουλιά καὶ τ’ ἄλλα μου τ’ ἀδέρφια;»

Ο ΒΑΣΙΛΗΣ

Βασίλη, κάτσε φρόνιμα, νὰ γίνης νοικοκύρης,
γιὰ ν’ ἀποχήστης πρόβατα, ζευγάρια κι ἀγελάδες,
χωριά κι ἀμπελοχώρασφα, κοπέλια νὰ δουλεύουν.

— *Μάνα μου, ἔγώ δὲν κάθομαι νὰ γίνω νοικοκύρης,
νὰ κάμω ἀμπελοχώρασφα, κοπέλια νὰ δουλεύουν,
καὶ νὰ μαι σκλάβος τῶν Τουρκῶν, κοπέλι στοὺς γερόντους.*
Φέρε μου τ’ ἀλαφρὸν σπαθὶ καὶ τὸ βαρὺ τουφέκι,
νὰ πεταχτῶ σὰν τὸ πουλὶ ψηλὰ στὰ κορφοβούνια,
νὰ πάρω δίπλα τὰ βουνά, νὰ περπατήσω λόγκους,
νὰ βρῶ λημέρια τῶν κλεφτῶν, γιατάκια καπετάνων
καὶ νὰ σουρίξω κλέφτικα, νὰ σμίξω τοὺς συντρόφους,
ποὺ πολεμοῦν μὲ τὴν Τουρκιὰ καὶ μὲ τοὺς Ἀρβανίτες.

Πουρνὸν φιλεῖ τὴ μάνα του, πουρνὸν ξεπροβοδιέται.

— Γειά σας, βουνά μὲ τοὺς γκρεμούς, λαγκάδια μὲ τὶς πάχνες.
— Καλῶς το τ’ ἄξιο τὸ παιδὶ καὶ τ’ ἄξιο παλικάρι.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. κατώμεσα τὰ κάτω μέρη, ὁ κάμπος.—καλοξεχειμάζω ξέχειμωνιάζω καλά, περνῶ καλὰ τὸ χειμώνα.—μαργάρω παγώνω, ναρκώνομαι ἀπό τὸ κρύο, μουδιάζω, κοκαλιάζω.—γιά (λ. ποιητική) γιατί· γιά δὲ βαρεῖς; γιατί δὲ χτυπᾶς;—ἀποσκιούρα τόπος ποὺ ἔχει λίσκιο.—ζευγάρι (ἐδῶ) ζευγάρι ἀπὸ βόδια γιὰ ὄργωμα.—κοπέλι ὑπηρέτης, ἀκόλουθος.—γερόντοι οἱ ἀρχοντες, οἱ προεστοί τῶν κοινοτήτων κατὰ τὴν τουρκοκρατία.—λημέρι ὁ τόπος ὃπου ἔμεναν κρυμμένοι οἱ κλέφτες.—μιατάκι τόπος κατάλληλος γιὰ ὑπνοῦ ἢ ἀνάπαυση.—πουροῦ πρώο.—ξεποβοῦδη καταβοδώνα, συνοδεύω ὡς ἔνα σημεῖο κάποιον ποὺ φεύγει παῦθητος.—ξεπροβοῦδημα καταβοδώνομαι ἀπὸ ἄλλους, φεύγω.—λαγκάδι μέρος δασωμένον ἀνάμεσα σὲ βουνά, κοιλάδα.

Περιεχόμενο.—α) Τὸ πρῶτο ποίημα μιλεῖ γιὰ ἔναν αἰτὸ περήφανο καὶ λεβέντη, πραγματικὰ δῆμοις ἔννοει τοὺς ἡρωικοὺς Ἑλληνες, τοὺς κλέφτες, ὅπως τοὺς ἔλεγαν στὴν τουρκοκρατία. Στὸ ποίημα δηλαδὴ τὰ λόγια ἔχουν κάποιο ἀλλιώτικο νόημα. Αὐτὸ λέγεται ἀλληγορία. Τί ἀκοιβῶς λέει καὶ τί ἔννοει ὅλο τὸ ποίημα μὲ τὴν ἀλληγορία του;

β) Στὸ δεύτερο ποίημα τί λέει ἡ μητέρα στὸ γιό της καὶ τί ἀπαντάει αὐτός;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ α' ποίημα ὑπάρχει ἡ λέξη λεβέντης. Στὴ θέση της μποροῦμε κατὰ τὴν περίσταση νὰ μεταχειριστοῦμε τὶς λέξεις παλικάρι, παλικαράς, ἀντριομένος, γενναῖος, ἥρωας. Οἱ λέξεις αὐτές, διαφορετικὲς ματαξύ τους, ἔχουν τὴν ἴδια περίπου σημασία. Τέτοιες λέξεις λέγονται συνώνυμες λέξεις ἢ συνώνυμα. Ἔτσι καὶ ἡ λέξη κοπέλι στὸ β' ποίημα ἔχει τ' ἀκόλουθα συνώνυμα: ὑπηρέτης, ἀκόλουθος, βιοηδός, σύντροφος, ὑποταχτικός.

Τὰ συνώνυμα ἔκφραζουν τὸ ἴδιο νόημα, ἀλλὰ μὲ κάποιες διαφορὲς μεταξύ τους. Νὰ βρῆς ποιὲς διαφορὲς ἔχουν στὸ νόημα τὰ παραπάνω συνώνυμα. Ἐπίσης νὰ βρῆς ποιὲς διαφορὲς ἔχουν στὸ νόημα τὰ συνώνυμα: περήφανος, καμαρωτός, μεγαλόπερος, ἀγέρωχος, καυχησιάρχης, παινεσιάρχης, φουσκωμένος, ἀκατάδεχτος.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Νὰ βρῆς στὰ δύο ποιήματα τοῦ κειμένου δλα τὰ συνώνυμα τῶν λέξεων ποὺ είναι τυπωμένες μὲ πλάγια στοιχεῖα. Ποιὲς διαφορὲς στὸ νόημα ἔχουν μεταξύ τους τὰ συνώνυμα ποὺ βρῆκες:

Γύμνασμα. Νὰ σχηματίσης μικρές φράσεις, δπου νὰ ὑπάρχουν τ' ἀκόλουθα συνώνυμα (νὰ τὶς κάμης ὅμως ἔτσι ποὺ νὰ μὴν ταιριάζῃ στὴν καθεμιά τους ἄλλο συνώνυμο ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ θὰ βάλης): ζεψυχῶ, πεθαίνω, τελειώνω, ψυφῶ—ἄστραφτω, γναλίζω, λάμπω—καλύβα, μέγαρο, παλάτι, πολυκατοικία, σπίτι.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα.—α) Νὰ γράψης δλες τὶς σύνθετες λέξεις ποὺ βρίσκονται στὸ πρῶτο ποίημα καὶ δίπλα στὴν καθεμιά τὰ συνθετικά της μέρη.—β) Νὰ γράψης δλα τὰ ἐπιφρέματα ποὺ ὑπάρχουν στὸ δεύτερο ποίημα.

“Ενας γιδοβοσκός συνήθιζε νά πηγαίνη τὸ κοπάδι του γιὰ βοσκὴ στὴν πλαγιὰ ἐνδὲ βουνοῦ. Μικρὸ ἦταν τὸ κοπαδάκι του, δεκαπέντε κατσίκες δλες δλες. Ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς δπότομους γκρεμούς ποὺ ύψωνονταν λίγο παραπάνω ξεπρόβαλλαν πότε πότε ἀγριοκάτσικα, ἀν δμως δ κατσικάς κυνηγοῦσε καμιὰ φορά κανένα, αὐτὸ τὸ ἔβαζε στὰ πόδια καὶ δπου φύγη φύγη.

Μιὰ μέρα ἔνα ἀγριοκάτσικο πλησίασε περισσότερο. Ὁ γιδοβοσκός ἔκανε πῶς δὲν τὸ ἔβλεπε, ἐκεῖνο πήγανε μὲ τὰ ἥμερα. Τὸ βράδυ ἀκολούθησε τὸ κοπάδι, βρέθηκε, χωρὶς κι αὐτὸ νὰ καταλάβῃ πῶς, μέσα στὸ γιδομάντρι, κι δ βοσκός ἔκλεισε γρήγορα γρήγορα τὴν πόρτα.

Τὴν ἄλλη μέρα ἔπιασε τρομερὴ κακοκαιρία· κρύο, βροχὴ καὶ κακό. Ὁ βοσκός κράτησε τὰ κατσικια του κλειστά, μαζὶ φυσικὰ καὶ τὸ ἄγριο. Στὰ δικά του ἔριχνε λίγη τροφή, δσο γιὰ νὰ μὴν παραπεινοῦν. «Ἄς περάσουν δπως δπως» ἔλεγε. Ἀπεναντίας στὸ ξένο ἔκανε μεγάλες περιποιήσεις· κάθε λίγο καὶ λιγάκι τοῦ πήγαινε πολλὴ καὶ διαλεχτὴ τροφὴ μὲ τὴν ἐλπίδα πῶς, ἀν τὸ καλόπιανε, αὐτὸ θὰ ἡμέρευε καὶ θὰ ἔμενε πάντα στὸ κοπάδι.

Ἡ κακοκαιρία δὲ βάσταξε παραπάνω ἀπὸ εἰκοσι τέσσερεις δρες. Τὸ ἄλλο πρωὶ — ἦταν μιὰ μέρα χαρὰ Θεοῦ — δ κατσικάς μὲ τὸ κοπάδι του τράβηξε γιὰ τὴ συνηθισμένη του πλαγιὰ. Τὸ ἀγριοκάτσικο, μόλις ἔφτασε στὰ γνωστά του λημέρια, ξέκουψε καὶ πήρε τὸν ἀνήφορο. Ὁ βοσκός τὸ καλούσε, τὸ καλόπιανε, μὰ ἐκεῖνο δὲ γύριζε.

— Ἀχάριστο ζῶο, τοῦ φώναξε· ἔχτες δλη τὴν ἡμέρα ἐγὼ σοῦ ἔδινα κι ἔτρωγες καλύτερα κι ἀπὸ τὰ δικά μου κατσικια, κι ἐσύ τώρα φεύγεις.

— Γι’ αὐτὸ ἵσα ἵσα φεύγω, ἀπάντησε ἐκεῖνο. Ἀφοῦ ἔμένα, ποὺ μόλις τώρα μὲ γνώρισες, μὲ πρότιμησες ἀπὸ τὶς παλιές σου κατσικές, ποὺ τόσο καλό σοῦ ἔκαμαν ὡς τώρα, εἶναι φανερό πῶς, ἀν ἀργότερα βρῆς καμιάν ἄλλη, αὐτὴ θὰ τὴν προτιμήσῃς ἀπὸ μένα.

Κι ἔτσι δ κατσικάς μὲ τὴν πονηριά του ἔκαμε μιὰ τρύπα στὸ νερό.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις, γιδομάντραι μάντραι γιὰ τὰ γίδια.—λημέροι τὸ μέρος, ὅπου συνηθίζει κανεὶς νὰ μένῃ.

Περιεχόμενο. Νὰ διηγηθῆται τὸ μύθο μὲ λόγια δικά σου καὶ νὰ βρῆς τί μᾶς διδάσκει.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ κείμενο διαβάζομε τὴ φράση: μικρὸ ἡταν τὸ κοπαδάκι του, δεκαπέντε κατοίκες ὅλες ὅλες. Ἐδῶ βλέπομε πώς ἡ λέξη ὅλες λέγεται δύο φορὲς κι ἔτσι δυναμώνει ἡ σημασία τῆς.—Νὰ βρῆς:

α) Σὲ ποιὲς ἄλλες φράσεις τοῦ κείμενου γίνεται τέτοια ἐπανάληψη τῆς ἵδιας λέξης χωρὶς σύνδεσμον.

β) Σὲ ποιὲς φράσεις γίνεται ἐπανάληψη τῆς ἵδιας ἡ συνώνυμης λέξης μὲ τὸ σύνδεσμον καὶ ἀνάμεσα στὶς δύο λέξεις.

Τέτοιες ἑκφράσεις, ποὺ συνηθίζονται μόνο στὴ γλώσσα μας κι ἔχουν πάρει ἐχεῖς ωριμασίας, ποὺ σημαίνουν τὸν λόγον της ἰδιωτισμού.

Κάθε γλώσσα ἔχει τοὺς δικούς της ἰδιωτισμούς, ποὺ δὲν μποροῦν νὰ μεταφραστοῦν κατὰ λέξη σὲ ἄλλη γλώσσα.

Στὸ κείμενο βρίσκομε καὶ ἄλλους ἰδιωτισμούς: τὸ ἔβαζε στὰ πόδια (δηλ. ἔφευγε τρεχάτο), ἦταν μιὰ μέρα χαρὰ Θεοῦ (δηλ. ἦταν πολὺ ώραία μέρα). Στὴν καθημερινή μας ὄμιλία συνηθίζομε πολλές παρόμοιες ἑκφράσεις: τὸ παιδὶ πάτησε στὰ πέντε, περπατεῖ στὰ δύο, ἔγινε καπνός, ἔκαμε φτερά, πήρε φωτιά, δὲν τοῦ κόβει κ.ἄ.

2. Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ἰδιωτισμούς, γιὰ νὰ ἔκφρασωμε πιὸ παραστατικὰ τὰ λεγόμενά μας, μεταχειρίζόμαστε συχνὰ καὶ μεροκές στερεότυπες ἐκφράσεις, ποὺ ἔχουν μεταφορικὴ σημασία. Τέτοια είναι στὸ κείμενο καὶ ἡ φράση: ἔκαμε μάλιστα στὸ νερό (δηλ. δὲν κατόρθωσε τίποτε). Παρόμοιες είναι καὶ οἱ φράσεις: μοῦ ἔγινε κουνούπι, μέλι στάζει ἡ γλώσσα του, κάθεται σ' ἀναμένα κάρβουνα. Αὐτὲς δομούνται παροιμιακές φράσεις.

Μερικές τέτοιες φράσεις ἔμειναν ἀπὸ παροιμίες ἡ ἀπὸ διάφορα περιοτατικά. Ἐτσι λ.χ. γιὰ κάποιον ποὺ πέτυχε στὴ δούλειά του, λέμε: βγῆκε ἀπόρροπόρωπος. Παρόμοιες είναι καὶ οἱ φράσεις: ὁ καρφὸς ἦταν γιὰ τὸ πάπλωμα, ἔχασε τὸ αὐγά καὶ τὰ καλάθια, ἔγινε τοῦ κουτιούλη δύσμος. Είναι φανερὸ πώς οἱ φράσεις αὐτές βγῆκαν ἀπὸ κάποιο περιστατικὸ κι ἔμειναν στὴν δομιλία μας, γιατὶ ζωντανεύουν τὸ νόημα.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Νὰ βρῆς μὲ ποιὲς ἀντίστοιχες λέξεις μποροῦμε ν' ἀποδώσωμε τοὺς παρακάτω ἰδιωτισμούς καὶ τὶς παροιμιακές φράσεις:

Θέλεις σώνει καὶ καλά νὰ μὲ πείσης.—Τὰ ἔκαμε θάλασσα.—Ἐφαγε ἔνδο.—Χόρτασε τὸ μάτι του.—Τὸν ἔχει στὸ μάτι.—Δὲν μπορῶ νὰ τὸ χωνέψω.—Αὐτοὶ οἱ δύο είναι νύχι καὶ κρέας.—Κοιμάται μὲ τὶς κότες.—Τοῦ ἔψαλε δσα σέργει ἡ σκούπα.—Μοῦ ἔψησε τὸ ψάρι στὰ χείλα.

Γύμνασμα. Σχημάτισε φράσεις μὲ τοὺς παρακάτω ἰδιωτισμούς: δσο δσο, δλα κι δλα, πέρα γιὰ πέρα, δσα ἔχει καὶ δὲν ἔχει, ἔδω καὶ τρεῖς μέρες.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε ὄλα τὰ οὐσιαστικὰ ποὺ ὑπάρχουν στὶς πέντε περιτετραγμένες τοῦ κείμενου καὶ σημείωσε τὸ γένος, τὸν ἀριθμὸ καὶ τὴν πτωσή τοῦ καθενός.

27.—ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΣ

‘Η ένέργεια, μὲ τὴ μορφὴ τοῦ ἡλεκτρισμοῦ, βάζει σὲ κίνηση ἔνα σωρὸ μηχανήματα· γυρίζει τὶς ρόδες τοῦ τράμ καὶ μερικῶν σιδηροδρόμων, στέλνει τὴ φωνή μας σὲ μεγάλες ἀποστάσεις μὲ τὸ τηλέφωνο, κάνει τὴ νύχτα μέρα μὲ τὶς ἡλεκτρικὲς λάδμπες. ‘Ο ἡλεκτρισμὸς

εἰναι ἐνέργεια ποὺ μπορεῖ νὰ μεταφερθῇ εύκολωτερα ἀπὸ κάθε ἄλλη καὶ ὑπάρχουν μερικὰ ύλικὰ ποὺ μέσ' ἀπ' αὐτὰ μπορεῖ νὰ τρέξῃ μὲ τὴ γρηγοράδα τῆς ἀστραπῆς. Τὸ χάλκινο σύρμα καὶ ἄλλα σώματα, ποὺ λέγονται καλοὶ ἀγωγοὶ τοῦ ἡλεκτρισμοῦ, τὰ μεταχειριζόμαστε γιὰ τηλεγράφους καὶ τηλέφωνα, γιὰ τὰ τράμ τοῦ δρόμου καὶ γιὰ ἔνα σωρὸ ἄλλες μηχανές, ποὺ δουλεύουν μὲ ἡλεκτρικὸ ρεῦμα.

‘Απὸ τὴν ἄλλη μεριὰ εἰναι πολὺ δύσκολο νὰ κάμωμε τὸν ἡλεκτρισμὸ νὰ περάσῃ ἀπὸ μερικὰ πράματα, δπως εἰναι τὸ γυαλὶ καὶ τὸ λάστιχο, ποὺ γι' αὐτὰ λέμε πῶς εἰναι κακοὶ ἀγωγοὶ τοῦ ἡλεκτρισμοῦ.

Αὕτη τὴν ἴδιότητα τοῦ ἡλεκτρισμοῦ τὴ μεταχειρίζεται ὁ ἀνθρωπὸς γιὰ νὰ στέλνῃ τὴ δύναμή του δπου θέλει ἀναγκάζοντάς τον νὰ περνᾶ μέσα ἀπὸ κατάλληλα ύλικά.

‘Ἀκόμη παρατηρήθηκε πῶς δὲ ἡλεκτρισμὸς μπορεῖ νὰ δώσῃ μεγάλη θερμοκρασία, δταν περάσῃ ἀπὸ κατάλληλο ύλικό καὶ ἐνεργήσῃ πάνω σ' αὐτὸ μὲ τρόπο δρισμένο καὶ σταθερό· καὶ μπορεῖ νὰ τὸ ἀνάψῃ καὶ νὰ τὸ κάψῃ, ἀν εἰναι στὸν ἀέρα. ‘Ἄν δημως αὐτὸ τὸ ύλικό εἰναι κλεισμένο σὲ γυάλινη σφαίρα, ποὺ νὰ μὴν ἔχῃ ἀέρα, θὰ λευκοπυρωθῇ καὶ θὰ φέγγη δλόγυρα μὲ ἀσπρὸ φῶς χωρὶς νὰ καίγεται, γιατὶ γιὰ νὰ καῇ ἔνα σῶμα χρειαζεται τὸ δξυγόνο τοῦ ἀέρα. Αὕτὸ εἰναι τὸ ἡλεκτρικὸ φῶς.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. Θὰ λευκοπυρωθῇ, τύπος τοῦ ρήματος λευκοπυρώνομαι· λέγεται γιὰ τὰ σώματα ποὺ ἀνάβουν (πυρακτώνονται) και φέγγουν μὲ ἄσπρο φῶς.

Περιεχόμενο. Σὲ τί μεταχειρίζομαστε τὸν ἡλεκτρισμό; Ποιὰ σώματα λέγονται καὶ λόγοι ἀγωγοὶ τοῦ ἡλεκτρισμοῦ και ποιὰ λέγονται καὶ λόγοι ἀγωγοί; Πῶς γίνεται τὸ ἡλεκτρικὸ φῶς;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Εἴδαμε (μάθ. 12) ποιὲς λέξεις λέγονται λαϊκές, και ποιὲς λόγιες. Στὸ σημερινὸ κείμενο ὑπάρχουν παραδείγματα και ἀπὸ τὸ δύο αὐτὰ εἰδῆ:

1. **Λαϊκές λέξεις.** α) φωνή, ἀστραψή, καλός, κακός. Λέξεις τέτοιες βρίσκονται πάντα σὸν στόμα τοῦ λαοῦ μας. Τίς ἔχει κληρονομήσει ἀπὸ πατέρα σὲ παιδί, ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐποχή πολλές ἀπὸ τὶς λέξεις αὐτές φυλάγουν και τὴν ἀρχαία σημασία τους.

β) ἡ ρόδα (λ. Ιταλική), τὸ τράμ (λ. ἀγγλική). Τέτοιες λέξεις ἀπὸ ξένες γλώσσες είναι κληρονομημένες και αὐτές ἀπὸ πολλὰ χρόνια.

“Ωστε ποιὲς λέξεις ὄνομαζονται λαϊκές; Ποιες είναι οἱ πηγές τους;

2. **Λόγιες λέξεις.** α) ἐνέργεια, μορφή, ἀγωγός, κατάλληλος. Λέξεις τέτοιες είναι ἀρχαῖες Ἑλληνικές, ἀλλὰ γιὰ πολλοὺς αἰώνες είχαν χαθῆ και ξαναμπήκαν στὴ γλώσσα μας, ὅταν χρειάστηκαν.

β) ἡ ἡλεκτρισμός, αὐτοκίνητο, θερμοκρασία, τηλέφωνο, τηλέγραφος, λευκοπυρώνομαι. Παρόμοιες λέξεις δὲ λέγονται στὴν ἀρχαία γλώσσα, παρὰ τὶς ἔπλασαν στοὺς νεώτερους χρόνους οἱ λόγιοι ἀπὸ ἀρχαῖες Ἑλληνικές λέξεις ἡ ἀπὸ στοιχεῖα ἀρχαίων Ἑλληνικῶν λέξεων.

“Ωστε ποιὲς λέξεις ὄνομαζονται λόγιες; Ποιες είναι οἱ πηγές τους;

Διαφορές ἀνάμεσα στὶς λαϊκές και τὶς λόγιες λέξεις

γνωριμιά - γνωριμία, σοκολέιδο - σοκολέιο

Κάποτε δύο λέξεις, ή μιὰ λαϊκή και ἡ ἀλλη λόγια, ἔχουν διαφορετικὸ φωνητικὸ τύπο, ἀλλὰ τὴν ἴδια σημασία.

γνωτιά - γνωτία (γεωμετρ.), νύφη - νύμφη

(ἀρχ. θεά)

Κάποτε οἱ παράλληλοι φωνητικοὶ τύποι διαφέρουν στὴ σημασία τους.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ασκήση. Πῶς λέγεται ὁ εἰδικὸς γιατρὸς γιὰ τὶς παθήσεις α) τῶν ματιῶν, β) τῶν αὐτιῶν, γ) τῆς μύτης; Ποιά είναι ἡ ὄνομασία καθεμιᾶς ἀπὸ τὶς πέντε αἰσθήσεις μας;—“Ονόμασε και πέντε παιχνίδια, πέντε γεωργικά ἡ ἐργατικά ἔργα γαλεῖα, καθὼς και πέντε μέσα συγκοινωνίας στὴ στεριά, στὴ θάλασσα ἡ στὸν ἀέρα. Ποιές ἀπ’ αὐτές τὶς λέξεις είναι λαϊκές και ποιές είναι λόγιες;

Γύμνασμα. Ἀπὸ τὶς παρακάτω λέξεις εξεχώρισε σὲ δυὸ στῆλες τὶς λαϊκές και τὶς λόγιες: καφές, κεραμίδι, φωτογραφία, οὐρανός, νερό, φαδιόφωνο, ἡλεκτρομαγνήτης, τρέχω, πάιζω, θερμόμετρο, τυπογραφεῖο, φιδές, σταγονόμετρο, ἡλεκτρίζω, ἔχω, ἀσφαλής, ἀεροδρόμιο.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τὰ τρία γένη στὴν ὄνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ ὅλων τῶν ἐπιθέτων ποὺ ὑπάρχουν στὸ κείμενο. Γράψε τα ἐπίσης στὴν ὄνομαστικὴ τοῦ πληθυντικοῦ.

28.- ΟΙ ΓΙΟΡΤΕΣ ΤΩΝ ΒΟΣΚΩΝ ΤΗΣ ΡΟΥΜΕΛΗΣ

νὰ τὰ ζώσουν τρεῖς δίπλες μὲ ζῶσμα, ν' ἀνάψουν λαμπάδες
ἴσαμε τὸ μπόι τους.

Δείχνουν καὶ μὲ ἄλλον τρόπο ὅτι εἰναι φιλόθρησκοι· ση-
κώνονται πρωὶ πρωὶ καὶ νίβοντας τὸ πρόσωπο γυρίζουν κατὰ
τὴν ἀνατολὴν καὶ κάνουν τὸ σταυρό τους. "Οταν θὰ καθίσουν νὰ
«πάρουν δυὸ χαψιές», σταυροκοπιοῦνται. Ἐπίσης στὴν ἀρχὴ
στὸν κοῦρο, στὸ πήξιμο τοῦ τυριοῦ, «Ἀμήν, Παναγία μου» λένε,
κάνουν τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ καὶ τότε βάζουν μπρὸς τὴ δου-
λειά τους. Ξέρουν καὶ γιὰ τὸν δρόκο πῶς εἰναι κακὸ πράμα καὶ
σπάνια τὸν κάνουν.

Τὰ Χριστούγεννα, δπως καὶ σὲ δλες τὶς μεγάλες γιορτές,
φτιάνουν ἰδιαίτερα ψωμιά. Τὸ χριστουγεννιάτικο λέγεται χριστό-
ψωμο. Κολλοῦν πάνω του ἔνα μεγάλο σταυρὸ ἀπὸ ζυμάρι, ποὺ
τὸν στολίζουν, δπως καὶ δλόκληρο τὸ ψωμί, μὲ ὥρατα σχέδια.

'Η γιορτὴ ποὺ θεωροῦν καθαυτὸ τσοπάνικη σὲ πολλὰ χωριά
εἰναι ἡ Ἀνάληψη. Συνήθεια τὸ ἔχει δ κάθε τσοπάνης νὰ σφάξῃ,
νὰ πήξῃ, νὰ κάμη τραπέζι στὴ δικῆ του στάνη δ καθένας, στὸ
λιβάδι πάνω, ποτὲ στὸ χωριό κάτω. 'Ο παπᾶς τελειώνοντας
τὴ λειτουργία στὸ χωριό, παίρνει τὴν ἀγιαστούρα καὶ τὸ βοη-
θό του κι ἀνεβαίνει στὰ λιβάδια. 'Εκείνη τὴν ἡμένα κάνει δλό-
κληρη ἐκστρατεία. "Ολοὶ οἱ τσοπάνηδες τὸν περιμένουν. Σὲ κάθε
στρούγκα διαβάζει ἀγιασμό, βουτά τὴ βρεχτούρα ἢ τὸ βασιλι-
κό καὶ ἀγιάζει τὰ πρόβατα καὶ τὰ γίδια. Τὸν φιλεύουν κανένα
μεζέ, δίνουν τυρὶ στὸ βοηθό του, καὶ φεύγει. "Αλλοτε οἱ τσο-
πάνηδες ἔδιναν κι ἀπὸ ἔνα ποκάρι μαλλιά στὸν παπᾶ, σήμερα
δχι· περιορίστηκαν στὸ τυρὶ.

Τὸ γλέντι αὐτὴ τὴν ἡμέρα στὰ λιβάδια βαστᾶ ὁσπου γέρ-
νουν τ' ἀπόσκια πέρα στὸ ἄλλο, τὸ ἀντικρινὸ βουνό. Οἱ τσο-
πάνισσες τότε συμμαζεύουν δ, τι ἀπομεινῇ, γεμίζουν τὰ σακού-
λια, φορτώνουν καὶ γυρίζουν. Μοιράζουν στὸ χωριό γιασούρτια,
χλωροτύρια, ψητά, ν' ἀκούσουν τὴν εὔχη: «καὶ τοῦ χρόνου κα-
λύτερα· νὰ τὰ χιλιάσετε».

Οἱ βοσκοὶ ἔχουν φόβο
Θεοῦ μέσα τους, σέβονται
πολὺ καὶ τοὺς ἀγίους. "Οταν
ἔχουν πολλὴ δουλειά στὰ
«πράματα» καὶ δὲν μποροῦν
νὰ πεταχτοῦν στὴν ἐκκλησία
τοῦ χωριοῦ, ἀνάβουν κεράκι
στὸ ξωκλήσι. "Αν τύχη καὶ
τοὺς βρῇ κακό, τάζονται στὰ
μοναστήρια καὶ στὰ ξωκλή-
σια: νὰ πάνε στὴ χάρη τους,

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. πρόματα (ἔδω) τὰ κοπάδια (πρόβατα ἢ γίδια).— ζῶσμα ζώνη ἀπὸ κλαδιά ἢ ἀπὸ σκοινί, ποὺ μ' αὐτὴ ζώνουν γύρω γύρω τὴν ἐκκλησιά, γιατὶ τὸ ἔχουν αἴξιο.— νὰ πάρουν δυὸ χαριές νὰ φᾶνε λιγάκι, κάτι πρόχειρο.— δὲ κοῦρος τὸ κούρεμα τῶν κοπαδιῶν.— ἡ σιρούγκα, περιφραγμένο μέρος, δους βάζουν τὰ πρόβατα γιὰ νὰ τ' ἀρμέξουν.— ποκάρι τὰ μαλλιά ποὺ μαζεύονται ἀπὸ τὸ κούρεμα ἐνὸς προβάτου· καὶ γενικά δέμα ἀπὸ μαλλιά.— ἀπόσκιο τόπος ποὺ ἔχει ἵσκιο.

Περιεχόμενο. Ἀπὸ ποιές πράξεις τῶν βισκῶν βιλέποιε τὴν εὔσεβειά τους; Τί κάνουν τὰ Χριστούγεννα; — Ποιὰ γιορτή είναι καθαυτὸ τσοπάνικη καὶ πῶς τῇ γιορτάζουν;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. **ξέρω, ψωμί:** τὰ γράμματα **ξ** καὶ **ψ** λέγονται **διπλά**, γιατὶ τὸ καθένα παριστάνει δύο φθόγγους (**ξ=κσ**, καὶ **ψ=πσ**). Νὰ βρῆς στὸ κείμενο δλες τίς λέξεις ποὺ ἔχουν διπλὰ γράμματα.

2. Στὴ λέξῃ ἐκστρατεία τοὺς φθόγγους **κο** δὲν τοὺς γράφομε μὲ **ξ**, γιατὶ ἡ λέξη ἀντὶ ἔχει πρότο συνθετικὸ τὸ **ἐκ**. "Ἐτσι καὶ: ἐκστρατεύω, ἐκστρατίκης.

3. Ἡ λέξη ἀλλιῶς γράφεται μὲ **λλ**. Ἡ λέξῃ Χριστούγεννα γράφεται μὲ **νν**. Σὲ μερικές λέξεις λοιπὸν γράφομε δύο **δμοια σύμφωνα**, ἐνῷ προφέρομε ἔνα μόνο φθόγγο. Νὰ βρῆς στὸ κείμενο τὶς λέξεις μὲ δύο δμοια σύμφωνα.

Στὶς λέξεις αὐτὲς παρατηροῦμε τὰ ἀκόλουθα:

α) Τὰ δμοια σύμφωνα δὲν μποροῦν νὰ ὑπάρχουν πλάι σὲ ἄλλο σύμφωνο (δηλ. βρίσκονται πάντα ἀνάμεσα σὲ δύο φωνήνετα): **ἄλλος, κολλῶ, τέσσερεις**. Ἐξαιροῦνται οἱ λέξεις ἐκκλησιά, παρεκκλήσι. Ἀλλὰ τὰ σύνθετα ἔωκλήσι, ἐρημοκλησιά, Φραγκοκλησιά γράφονται μὲ ἔνα **κ**.

β) Ἡ λέξη Πελοπόννησος γράφεται μὲ **νν**, ἀλλά: Δωδεκάνησα, Ἐφτάνησα, Χερσόνησος.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ασκηση. Νὰ βρῆς πέντε λέξεις ποὺ νὰ ἔχουν **ξ** καὶ πέντε ποὺ νὰ ἔχουν **ψ** (ἢ στὴν ἀρχὴ ἢ μέσα στὴ λέξη). — Ἐπίσης ἀπὸ τὸ Ἀναγνωστικό σου νὰ βρῆς πέντε λέξεις μὲ δμοια σύμφωνα.

Γύμνασμα. Γράψε τὶς παρακάτω λέξεις καὶ πλάι στὴν καθεμιὰ ὅσα σύνθετα ἡ παράγωγα ἀπὸ αὐτὴν μπορεῖς νὰ βρῆς:

ψάλλω, ψάρι, ψωμί· ξανθός, ξένος, ξύλο — σάββατο, μαλλί, παράλληλος, γράμμα, κομμάτι, πλημμύρα, γενναῖος, γεννᾶ, Πελοπόννησος, θάρρος, ἐπίρρημα, θάλασσα, μέλισσα, πίσσα.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. α) Ἀπὸ τὶς λέξεις ποὺ βρίσκονται στὶς 20 πρῶτες γραμμὲς τοῦ κειμένου γράψε σὲ μιὰ στήλη ὅσες ἀρχίζουν ἀπὸ φωνῆν μὲ ψιλὴ καὶ σὲ ἄλλη ὅσες ἀρχίζουν ἀπὸ φωνῆν μὲ δασεία.—β) Γράψε δλες τὶς λέξεις τοῦ κειμένου ποὺ ἔχουν περισπωμένη στὴ λήγουσα.

29.—ΤΑ ΑΘΑΝΑΤΑ

Οι νεράιδες, πρίν γίνουν νεράιδες, ήταν γυναῖκες σὰν τις ἄλλες τοῦ κόσμου τις γυναῖκες. Ἐπειτα ἀπόχτησαν τὴν ἀθανασία καὶ ζοῦν γιὰ πάντα, ὅπως τὰ βουνά καὶ τὰ ποτάμια ποὺ τὶς κρατοῦν.

Κάλλω ἔλεγαν τὴν πρώτη νεράιδα. Ἡταν γυναίκα πολὺ δμορφή καὶ εἶχε γλυκιὰ φωνή·

ὅταν τραγουδοῦσε, ἔλεγε πῶς σὲ δύο ἀτόφυες πέτρες ποὺ ἀνοιγό- κλειναν, καὶ μὲ κίνδυνο τῆς ζωῆς του θὰ μποροῦσε κανεὶς ν' ἀν- τλήσῃ ἀπὸ τὸ νερό της. Ἀλίμονο, διν οἱ πέτρες τῇ δάγκαναν ἀνά- μεσά τους τὴν Κάλλω· κι δμως δὲ δείλιασε. Ρωτώντας καὶ ὅ- στερα ἀπὸ πολλές ήμέρες τὴ βρῆκε ἐκείνη τὴν πηγή. Περίμενε καὶ, δταν εἶδε πῶς ἄνοιξαν οἱ πέτρες, τρύπωσε σὰν τὸ πουλί, πήρε νερό καὶ βγῆκε πρὶν κλείσουν, τόσο γρήγορα! Ἡπιε ἀθά- νατο νερό κι ἀπὸ τότε ἔγινε κι αὐτὴ ἀθάνατη, νεράιδα εύτυχι- σμένη.

‘Απ’ ὅλα τὰ πουλιά ἡ Κάλλω ἀγαποῦσε τὸν ἀιτὸ καὶ τὸν κόρακα.

—“Ἄχ, κάμε κάτι καὶ γιὰ μᾶς, τῆς ἔλεγαν τ’ ἀγαπημένα της πουλιά, βόηθησέ μας κι ἐμᾶς τὰ καημένα, νὰ μὴν πεθάνωμε.

‘Η νεράιδα τοὺς ἔδωσε νὰ πιοῦν ἀθάνατο νερό κι ἔγιναν ἀθάνατα πουλιά. Γερνᾶ, γερνᾶ ὁ ἀιτός, λές καὶ θὰ πεθάνῃ’ τι- ποτε. Τρυπώνει σὲ σπηλιὰ βράχου καὶ μένει ώσπου νὰ μαδή- σουν τὰ φτερά του κι ἔτσι γίνεται πάλι νέος, ὅπως εἶχε βγῆ ἀπὸ τὸ αύγο του. Στὸ πέρασμα τοῦτο τῶν γεραστειῶν του ἔλλος ἀιτός τὸν τρέφει κι ἔτσι σιγά σιγά ξαναγίνεται πουλί.

Τὸ ἴδιο καὶ τὸν κόρακα γεραστεία δὲν τὸν πιανουν καὶ νά γιατί δινομάζουν κορακοζώητους ἐκείνους ποὺ ζοῦνε πολλὰ χρόνια.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ἀτόφους δὲ λόγληρος, ἀκομματιαστος.

Περιεχόμενο. Κατὰ τὶς παλιές δοξασίες ποιὰ ἡταν ἡ πρώτη νεράιδα καὶ πῶς μπόρεσε νὰ γίνη ἀθάνατη; Πῶς ἔγιναν ἀθάνατοι δὲ ἀιτός καὶ δὲ κόρακας;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. α) Στὸ κείμενο βρίσκομε τὶς ἀκόλουθες λέξεις: οἱ γυναικεῖ, ἐπειτα, τοῦ κόσμου, ζοῦντε. Πῶς προφέρομε ἐδῶ τὸ οἱ, εἱ, αἱ, οὐ;—Αὐτοὶ οἱ συνδυασμοὶ ἀπὸ δύο φωνήντα ποὺ παριστάνονται ἔνα φθόγγο ὀνομάζονται δίψηφα φωνήντα.—Νὰ βρῆς σὲ ποιές ἄλλες λέξεις τοῦ κειμένου ὑπάρχουν δίψηφα φωνήντα.

β) Δίψηφο φωνῆνταν εἶναι καὶ τὸ οἱ: υἱοθετῶ.

γ) αὐτὴ - αὐγό, κορδόιδεναν - εὐτυχισμένη. Στὶς λέξεις αὐτές πῶς προφέρομε τὸ αὐ καὶ τὸ εἱ;

2. νεράιδες, ἀιτός, κελαηδοῦσε, ἀηδόνι, κορδόιδεναν, κορακοζώτες. Σ' αὐτές τὶς λέξεις, τοὺς συνδυασμοὺς τῶν φωνηέντων ἀι (ᾳ), αῃ, οἱ, ωῃ τοὺς προφέρομε σὲ μία συλλαβή. Δηλ. συχνὰ ἔχομε ἔνα ι (η, ν, ει, οι) ὑστερεότερον απὸ φωνῆντα (ὴ δίψηφο), ποὺ προφέρονται σὲ μία συλλαβή. Κάθε τέτοιο συνδυασμὸ τὸν ὀνομάζομε δίφθογγο.

Σὲ ποιές ἄλλες λέξεις τοῦ κειμένου ὑπάρχει δίφθογγος:

3. γαγά, κάποιο, δύο, ἀτόφυες, πιοῦν, γερατεία. Σ' αὐτές τὶς λέξεις ἔχομε τοὺς συνδυασμοὺς φωνηέντων ια, οιο, νο, ειο, ιου, εια ποὺ τοὺς προφέρομε σὲ μία συλλαβή. Δηλ. ἐδῶ ἔχομε ἔνα ι (η, ν, ει, οι) πρὸ τοῦ ἀπὸ ἄλλο φωνῆντα (ὴ δίψηφο). Κάθε τέτοιο συνδυασμὸ τὸν ὀνομάζομαι καταχρηστικὸ δίφθογγο.

Σὲ ποιές ἄλλες λέξεις τοῦ κειμένου ὑπάρχει καταχρηστικὸς δίφθογγος:

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Νὰ βρῆς στὸ Ἀναγνωστικό σου ἀπὸ πέντε λέξεις μὲ δίψηφα φωνήντα, μὲ διφθόγγους καὶ μὲ καταχρηστικοὺς διφθόγγους.

Γύμνασμα. Γράψε τὶς ἀκόλουθες φράσεις καὶ σημείωσε μιὰ γραμμούλα κάτω ἀπὸ κάθε δίψηφο φωνῆντα: Οἱ γεωργοὶ χαίρονται, διταν συννεφιάζῃ ὁ οὐρανὸς καὶ ἀστέρι ὡραῖο τέτοιο ποὺ τρειάζεται. Εὐχαριστοῦν τὸ Θεόν γιὰ τὸ ὥρατο δῶρο ποὺ τοὺς στέλνει.

Γύμνασμα. Γράψε πέντε λέξεις ποὺ νὰ ἔχουν δίφθογγο καὶ ἄλλες πέντε ποὺ νὰ ἔχουν καταχρηστικὸ δίφθογγο (ἐκτὸς ἀτ' αὐτές ποὺ ὑπάρχουν στὸ κείμενο).

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ἀπὸ τὶς λέξεις τοῦ κειμένου γράψε πέντε λέξεις μὲ περισπωμένη στὴν παραλήγουσα, πέντε μὲ δξεία στὴν παραλήγουσα, πέντε μὲ περισπωμένη στὴ λήγουσα καὶ πέντε μὲ δξεία στὴ λήγουσα.

30.—ΜΟΥΣΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ ΤΩΝ ΒΟΣΚΩΝ

—'Αφοῦ θέλετε νὰ μάθετε τι δργανα
έχουν οι βοσκοὶ γιὰ νὰ παίζουν, ἀκού-
στε με. "Αν ἡταν ἐδῶ τὸ γγόνι μου ὁ
Βάγγος, θὰ σᾶς τὰ ἔλεγε, γιατὶ ἔκει-
νος τὰ ξέρει, κι ἀς πάτησε τώρα τε-
λευταῖα στὰ ξεῖ. Μὰ ἐσεῖς, βλέπετε,
τὰ παιδιά τοῦ κάμπου καὶ τῆς πολι-
τείας, μόνο ἀπὸ πιάνα καὶ βιολον-
τέσλα ξέρετε.

Ο μπαρμπα-Βαγγέλης ἀκούμπη-
σε στὴν γκλίτσα του κι ἔξακολούθησε.

— Οι τσοπάνηδες τῆς Ρούμελης ξε-
χωρίζουν τὸ καλάμι ἀπὸ τὴν νταρβί-
ρα. Καὶ τὰ δυὸ εἶναι αὐλοί. Τὸ πρῶτο
εἶναι αὐλὸς δχι μακρύτερος ἀπὸ μιά-

μιση πιθαμή. "Η νταρβίρα ἔχει μάκρος περισσότερο· καὶ μισὸ
μέτρο ἄν πῆς, στὴν ἀλήθεια βρίσκεσαι· κάποτε κοντότερη κάπως,
κάποτε καὶ μακρύτερη. Παίζει πιὸ χοντρὰ καὶ πιὸ βραχνά ἀπὸ
τὸ καλάμι.

"Οταν δ αὐλὸς εἶναι πάρα πολὺ μακρύς, παίρνει τὸ δνομα
φλογέρα. "Οχι σπάνια λέγεται καὶ τζαμάρα. "Έχει φωνὴ πιὸ
μπάσα ἀπὸ τὴν νταρβίρα καὶ βραχνότερη.

"Η νταρβίρα μπορεῖ νὰ χωρέσῃ στὶς διπλεῖς τοῦ σελαχιοῦ
καὶ τοῦ εἶναι βολικὸ νὰ τὴ σέρνη δ τσοπάνης ἀκολουθώντας τὰ
πρόβατα· ἀλλὰ τῆς τζαμάρας τὸ μάκρος εἶναι κάποτε δσο τὸ
ἀνάστημά του καὶ δὲ σέρνεται. "Αναγκάζεται λοιπὸν νὰ τὴν ἀ-
φήνη στὸ κονάκι, δρθωμένη σὲ κάποια γωνιά ἢ μπηγμένη ἀνά-
μεσα σὲ πέτρες.

Οι νταρβίρες καὶ οἱ τζαμάρες γίνονται ἀπὸ ἵσια καὶ στε-
ρεὰ ξύλα. Φαντάσου δμως τὶ δυσκολία βρίσκει κανεὶς νὰ τρυ-
πήσῃ ἔνα τόσο μακρὺ ξύλο κατὰ τὸ μάκρος του. Μὲ σιδερένια
σούβλα, ποὺ νὰ τὴν μπάζης στὴ φωτιά καὶ νὰ τὴ βγάζης πάλι
γιὰ νὰ τὴν μπήγης, νὰ μπορέσῃς ν' ἀνοιξῆς τρύπα ἀπὸ τὴ μιὰ
ώς τὴν ἄλλη ἄκρη τοῦ ξύλου!

"Οσοι θέλουν νὰ γλιτώσουν ἀπ' αὐτοὺς τοὺς μπελάδες ἔ-
ρετε τι κάγουν; Παίρνουν ἔνα κομμάτι ἀπὸ παλιὰ μαντζακάσα,
ἀνοίγουν τὶς ἀνάλογες τρύπες κι ἔχουν ἔτοιμη τὴν τζαμάρα. "Η
ἀγοράζουν μπρούντζινο σωλήνα καὶ τὴ φτιάνουν μπρούντζινη.

Εἶναι πολὺ σπάνιο ν' ἀνταμώσης τσοπάνη ποὺ νὰ τοῦ λει-
πη ἢ φλογέρα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις, βιολογισέλο ἔγχορδο μουσικὸ δργανο, μεγαλύτερο καὶ βαθύτερο ἀπὸ τὸ βιολί.—κονάκι κατοικία.—μαντζακάσα μονόκανο τουφέκι.

Περιεχόμενο. Ποιὰ μουσικὰ δργανα τῶν τσοπάνηδων ἀναφέρονται στὸ κείμενο; Πῶς περιγράφεται τὸ καθένα;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. α) «μπορδ, μπάρμπας, νταρβίρα, γκλίτσα, γγόνι, τζαμάρα». Σ' αὐτὲς τὶς λέξεις ὑπάρχουν ζευγάρια ἀπὸ σύμφωνα ποὺ παριστάνονται ἔνα μόνο φθόγγῳ: **μπτ, ντ, γκ, τσ**. Τὰ ζευγάρια αὐτὰ λέγονται **δίψηφα σύμφωνα**.—Ἐτοι καὶ στὶς λέξεις μπαούλο, μπαρμπούνι, ντομάτα, ντύνομαι, γκρεμός, τσατσάρα, τζάμι, τζιτζικας ὑπάρχουν δίψηφα σύμφωνα.

β) Τὰ δίψηφα σύμφωνα βρίσκονται ἢ στὴν ἀρχῇ ἢ μέσα στὴ λέξη: **μπαίνω - εμπαίνω, τροπή - γκαμπαροτίνα, γκέμι - Γιουγκοσλαβία, τσουβάλι - έτσι, Τζαρέλας - Χατζής**.

2. Σὲ μερικὲς λέξεις τὰ ζευγάρια ἀπὸ τὰ σύμφωνα **μπτ, ντ, γκ (ἢ γγ)** προφέρονται διαφορετικά: **κάμπος** (προφέρεται κάμ-μπος), **κοντός** (προφ. κον-ντός), **Βαγγέλης** (προφ. Βαν-γγέλης), **ἀναγκάζω** (προφ. ἀναν-γκάζω). Σ' αὐτὲς τὶς λέξεις δηλαδὴ ἀκούεται πρὶν ἀπὸ τὸ δίψηφο ἔνα **ἔνοριο μ ἢ ν** (ποὺ γιὰ νὰ προφερθοῦν βγαίνει δ ἀέρας ἀπὸ τὴ μύτη) καὶ ἐπειτα προφέρεται τὸ δίψηφο. Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση τὰ δίψηφα **μπτ, ντ, γκ, γγ** λέγονται **ρινικὰ συμπλέγματα**.

Χρειάζεται κάποια προσοχή, γιὰ νὰ ξεχωρίζωμε πότε τὰ ζευγάρια **μπτ, ντ, γκ, γγ** είναι καθαρὰ δίψηφα σύμφωνα καὶ πότε είναι ρινικὰ συμπλέγματα ποὺ προφέρονται μὲ τὴ μύτη. Παραδείγματα:

Δίψηφα σύμφωνα: μπαρμπούνι, ντομάτα, γκρεμίζω, γγίζω.

Ρινικὰ συμπλέγματα: λάμπω, πέντε, ἀγκαλιά, ἀγγελος, ἐγγίζω.

Πρόσεξε τὴ διαφορὰ στὴν προφορά τους.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Νὰ βρῆς ποιὲς ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες λέξεις ἔχουν δίψηφο σύμφωνο καὶ ποιὲς ρινικὸ σύμπλεγμα: **Κάτσος, ἀμπέλι, Μπάμπης, ἀγγελικός, ἀγκινάρα, δισέγνονο, τζιτζικας, ἀπέντατη, ντοματόσπορος, κόμπος, Δαμπρή, γκαζιμηχανή, γκιόνης, ἀγκυρα, ἀγγούρι, ἐμπορος, ξεμπλέκω, τσακώνομαι, τζαμί, χότζας, φεγγάρι, Ελεγίτσα, Μπότσαρης.**

Γύμνασμα. Ν' ἀντιγράψῃς τὶς παρακάτω παροιμίες καὶ νὰ σημειώσης μιὰ γραμμούλα κάτω ἀπὸ κάθε δίψηφο σύμφωνο καὶ δυὸ γραμμούλες κάτω ἀπὸ κάθε ρινικὸ σύμπλεγμα: **'Η τάβλα ἀς ἔχη τίποτα καὶ τὸ μαντίλι ἀς λείπη.**—**Άδειανδ τσουβάλι δρόδ δὲ στέκεται.**—**Τὸ πρόβατο ποὺ ξεκόβει ἀπὸ τὸ μαντίλι τὸ τρώει δ λύκος.**—**Οἱ κάμποι τρέφονται ἀλογο καὶ τὰ βουνά λεβέντες.**—**'Η δουλειά τροπή δὲν ἔχει.**—**Όλα τὰ χειρὶς ή Ζαφειρίτσα, μόνο δ φερετζὲς τῆς λείπει.**—**Παπούντος ἀπὸ τὸν τόπο σου κι ἀς εἰν' καὶ μπαλωμένο.**—**Μ' ἔνα συμπάρο δυὸ τρυγόνια.**—**Τὸ μάτι τοῦ ἀφέντη τρέφει τὸ ἀλογο.**

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. 1) Γράψε δέκα λέξεις τοῦ κειμένου ποὺ νὰ ἔχουν δίψηφο φωνῆν καὶ βάλε μιὰ γραμμούλα κάτω ἀπ' αὐτό. 2) Γράψε τὰ συνώνυμα τῶν λέξεων: **βοσκός, κάμπος, ἀνταμώνω, βλέπω.**

31.—ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΞΕΡΕΝ ΚΑΙ ΔΗΜΑΡΑΤΟΥ

— Δημάρατε, θέλω νά σέ ρωτήσω κατιτέ. ⁷ Ισαμε τώρα ζήτησα πληροφορίες γιά τους Ἐλληνες ἀπό πολλούς. Κι δική μου είπε δική μου είπε δική μου. Θέλω ώστοσο, πριν ἀρχίσω τὴν ἑκστρατεία μου, ν' ἀκούσω και τὴ δική σου γνώμη. Ἐσύ ξέρεις δλα τὰ καθέναστα. Τι λές λοιπόν; Θά τολμήσουν οἱ Ἐλληνες νά μου ἀντισταθοῦν; Ἐγώ πιστεύω πώς δὲ θά τολμήσουν. Ισαμε μάλιστα νά ἔχουν πάρει κιόλας τὴν

ἀπόφαση νά μου δώσουν χώμα και νερό.

— Τι προτιμᾶς, βασιλιά; Νά σου πω τὴν ἀλήθεια ή ἐκεῖνο που θά σ' εύχαριστήσῃ;

— Τὴν ἀλήθεια, Δημάρατε.

— Αφού τὸ θέλεις, θ' ἀκούσης ἀπό τὸ στόμα μου ὅλη τὴν ἀλήθεια. Ἐξάλλου τὰ ίδια τὰ πράματα θά τὴ δείξουν σὲ λιγο. Οἱ Ἐλληνες εἶναι ἄνθρωποι φτωχοὶ μὰ ἐνάρετοι. Ἡ φτώχεια γεννιέται και ζῇ μαζὶ τους· τὴν ἀρετὴν τὴν καταχτοῦν μὲ τὴν ξυπνάδα και μὲ τὴ δύναμη του ἀνόμου. Μὲ τῆς ἀρετῆς τὴ βοήθεια οἱ Ἐλληνες νικοῦν τὴ φτώχεια και τὸ δεσποτισμό. Μὰ ἀφήνω τώρα τους ἄλλους Ἐλληνες και περιορίζομαι στους Λακεδαιμονίους. Αύτοι δπωσδήποτε δὲ θά δεχτοῦν τὶς προτάσεις σου γιὰ ὑποταγὴ· ἀπεναντίας, δποιοσδήποτε και νά τους χτυπήσῃ και δσυδήποτε στρατό και νά ἔχῃ, θά πολεμήσουν. Εἶναι αλσχρή γι' αὐτοὺς ή ὑποταγὴ.

— Αύτά που λές, Δημάρατε, εἶναι γιὰ γέλια και μου φαίνονται πράματα δλωσδιόλους ἀδύνατα. Και πέντε χιλιάδες ἄν εἶναι ἐκεῖνοι — που δὲν εἶναι —, ἔμετς ἀναλογούμε ἀπό χιλιοι στὸν καθένα τους. Ἐπειτα ποιὸς θά τους ἀναγκάσῃ νά πολεμήσουν; Αύτοι εἶναι ἐλεύθεροι, κάγουν δι, τι θέλουν, δὲν προσκυνοῦν ένα μονάρχη, που νά τους πιάση μὲ τὸ μαστίγιο.

— Μολογότι ἀπαρχῆς τὸ ἥξερα, βασιλιά, πώς δὲ θά σ' εύχαριστοῦσα, σοῦ εἶπα ώστόσο τὴν ἀλήθεια, γιατὶ ἐσύ μὲ πρόσταξες. Ἐγώ εἴμαι πολὺ πικραμένος μὲ τους Λακεδαιμονίους· ἔξαιτίας τους τράβηξα πολλὰ και είμαι ἔξόριστος. Μὰ τὸ σωστὸ σωστό. Οἱ Λακεδαιμόνιοι, πολεμώντας δλοι μαζὶ, εἶναι οἱ πιὸ ἀντρεῖοι ἀπ' δλους τους ἀνθρώπους. Εἶναι τωόντι ἐλεύθεροι, δχι δμως νά κάγουν δι, τι θέλουν· ἔχουν ἀφέντη τὸ νόμο και τὸν ἀκοῦν περισσότερο ἀπό δι, τι ἀκοῦν ἔσένα οἱ ὑπάκοοι σου· κι δ νόμος δὲν τους ἐπιτρέπει νά φεύγουν ἀπό τὴ μάχη· τους προστάζει νά στέκωνται στὴ θέση τους και η νά νικοῦν η νά πεθαίνουν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Αέξεις και φράσεις.—Δημάρατος βασιλιάς τῆς Σπάρτης (πρὸς τὸ τέλος τοῦ δου αἰώνα π. Χ.) ἔξορίστηκε ἀπὸ τὴν Σπάρτην καὶ πήγε στὴν Περσία, ὅπου ἐγινε φίλος καὶ σύμβουλος τοῦ βασιλιᾶ Δαρείου καὶ ἐπειτα τοῦ Ξέρξη.—χῶμα καὶ νερὸ δείγματα ὑποταγῆς.—ἀρετὴ ἐδῶ ἐννοεῖ κυρίως τὴν ἀντρείαν.—δεσποτισμὸς ἀπεριόριστη ἔξουσία ἐνὸς ἀτόμου πάνω στὸ λαό, τυραννία.

Περιεχόμενο.—Ἐδῶ ἔχομε διάλογο. "Ἄς τὸν παραστήσουν δύο παιδιά: τὸ ἕνα νὰ διαβάζῃ τὰ λόγια τοῦ Ξέρξη καὶ τὸ ἄλλο τὰ λόγια τοῦ Δημάρατου.—Πῶς χαρακτηρίζει ὁ Δημάρατος τοὺς συμπατριῶτες του;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Τὸ κιόλας εἶναι μία λέξη. Μερικοὶ νομίζουν πῶς εἶναι δύο καὶ γράφουν χωριστὰ κι διαστήματα. Πρόσεχε νὰ μὴν κάνης κι ἐσὺ αὐτὸς τὸ λάθος. Πρόσεξε νὰ μάθης τὴν δρθιογραφία καὶ τῶν ἄλλων λέξεων τοῦ κειμένου ποὺ εἶναι τυπωμένες μὲ πλάγια γράμματα, ἐπειδὴ καὶ αὐτές μερικοὶ κάνουν τὸ λάθος νὰ τὶς γράφουν χωριστά.

2. Κάθε λέξη ἔχει μία ἡ περισσότερες συλλαβές:

θά,	ει-	ναι,	ἐ-	κει-	νοι,	δ-	λωσ-	διό-	λου,	πλη-	ρο-	φο-	ρι-	ες
1	1	2	1	2	3	1	2	3	4	1	2	3	4	5

(μονογύλ.) (διογύλ.) (τρισύλλαβη) (τολυσύλλαβες)

Πρόσεξε στὶς συλλαβές τῶν παραπάνω λέξεων. "Οποις βλέπομε, ή συλλαβὴ μπορεῖ νὰ σχηματίζεται ἀπὸ ἕνα ἀπλὸ φωνῆν ἢ δίψηφο ἢ δίφθογγο, μόνο του ἢ μαζὶ μὲ ἔνα ἢ περισσότερα σύμφωνα.—Στὶς παραπάνω συλλαβές νὰ βρῆς ἀπὸ ἕνα παράδειγμα γιὰ κάθε τέτοια περίπτωση.

3. Τὸ χώρισμα μιᾶς λέξης σὲ συλλαβές, δηλαδὴ ὁ συλλαβισμός, ἀκολουθεῖ διοισμένους κανόνες:

α) δ- λα, ει- μαι, με- γά- λη.—Πῶς συλλαβίζεται ἕνα σύμφωνο ἀνάμεσα σὲ δύο φωνήντα;

β) πι- στεύω (στ ὄλος), ἐξ- πνάδα (πνίγω), ἐ- τσι (τσ αρρόνχι).—Ἐλ- λάδα, μοιάσ- χης, τολ- μω. (δὲν ἀρχίζει ἐλληνικὴ λέξη ἀπὸ λλ, ρχ, λμ). Δύο σύμφωνα ἀνάμεσα σὲ δύο φωνήντα πότε συλλαβίζονται μαζὶ μὲ τὸ δεύτερο φωνῆν καὶ πότε χωρίζονται;

γ) ἄ- στρο (στρώνω), αι- σχρός (σχῆμα).

ἄν- θρωπος, ἐκ- στρατεία. (δὲν ἀρχίζει ἐλληνικὴ λέξη ἀπὸ ρθρ, ἢ ρθ, κατρρ ἢ κα).

Πότε τρία σύμφωνα ἀνάμεσα σὲ δύο φωνήντα συλλαβίζονται μαζὶ μὲ τὸ δεύτερο φωνῆν; πότε καὶ πῶς χωρίζονται:

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Νὰ συλλαβίσης τὶς λέξεις ποὺ ὑπάρχουν στὶς πέντε πρῶτες γραμμὲς τοῦ κειμένου.

Γύμνασμα. Ν' ἀντιγράψης τὶς 7 πρῶτες γραμμὲς ἀπὸ τὸ κείμενο τῆς σελ. 30, χωρίζοντας τὶς συλλαβές τῶν λέξεων.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. 1) Σχημάτισε πέντε προτάσεις ποὺ ἡ καθημειὰ νὰ ἔχῃ ὑποκείμενο, οἡμα καὶ ἀντικείμενο.—2) Γράψε ἀπὸ τὸ κείμενο ὅλες τὶς λέξεις ποὺ ἔχουν δύο ὅμοια σύμφωνα.

32. – Ο ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΠΑΡΑΚΑΛΕΙ ΤΗ ΝΑΥΣΙΚΑ

Προσπέφτω σου, βασίλισσα,
θνητή ἡ ἀθάνατη εἶσαι.
"Αν εἶσαι ἀπ' τίς ἀθάνατες
ποὺ κατοικοῦν τὰ οὐράνια,
παρόμοια μὲ τὴν Ἀρτεμῆ,
τοῦ μέγα Δία τὴν κόρη,
στὴν ὅψη καὶ στ' ἀνάστημα
καὶ στὴ μορφὴ σὲ κρίνω.
"Αν εἶσαι πάλι ἀπλὴ θνητή,
τοῦ κόσμου κατοικήτρα,
καλότυχοι κι ὁ κύρης σου
κι ἡ βλογημένη μάνα,
καλότυχα τ' ἀδέρφια σου, ποὺ πάντα στὴν ψυχὴ τους
περίσσιας γίνεσαι ἀφορμὴ χαρᾶς, καὶ καμαρώνουν
τέτοιο βλαστάρι σὰ θωροῦν μὲς στοὺς χοροὺς νὰ μπαίνῃ.
Μὰ ἀκόμα πιὸ καλότυχος ἀπ' δλους εἶν' ἔκεινος
ποὺ βγῆ στὰ δῶρα νικητῆς καὶ ταῖρι του σὲ πάρη.
Τὶ σὰν κι ἐσένα ἄλλο θνητὸ τὰ μάτια μου δὲν εἶδαν,
ἄντρα ἡ γυναίκα· θαμασμὸς μὲ πιάνει σὰ θωρᾶ σε.
Τέτοια στὴ Δῆλο, στὸ βωμὸ τοῦ Ἀπόλλωνα τὸ πλάι,
νιοβλάσταρη εἶδα φοινικιὰ κάποτε νὰ φουντώνῃ·
γιατὶ καὶ κεῖθε πέρασσα μὲ λαὸ πολὺ μαζὶ μου
παίρνοντας δρόμο ποὺ ἥταγε γραφτὸ νὰ μὲ παθιάσῃ.
Καὶ καθὼς τότε σάστισα τὴ φοινικιὰ σὰν εἶδα,
τὶ τέτοιο ἀπὸ τὴ γῆ δεντρὶ ποτὲ δὲ βλάστησε ἄλλο,
τώρα μ' ἐσένα, ὡ κορασιά, θαμάζω καὶ σαστίζω,
κι δoso ἀν πονῶ, τὰ γόνατα φοβοῦμαι νὰ σοῦ ἀγγίξω.
Εἴκοσι μέρες ὡς τὰ χτές στὰ μαῦρα ἥμουν πελάγη,
ποὺ ἀνέμοι κι ἄγρια κύματα μὲ σέρναν δλοένα
ἀπ' τὸ νησὶ τῆς Ὁγυγίας· κι ἔδω μὲ ρίχνει ἡ μοίρα
νὰ πάθω κι ἄλλα· τὶ θαρρῶ δὲν ἔπαψαν ἀκόμα,
μόνο οἱ θεοὶ κι ἄλλες πολλές φουρτοῦνες μοῦ τοιμάζουν.
Σπλαχνίσου με, βασίλισσα, ποὺ ἐσένα πρώτη βλέπω
μετὰ ἀπὸ μύρια βάσανα, κι ἄλλο ἄνθρωπο κανένα
ἀπ' δσους κατοικοῦν αὔτδ τὸν τόπο δὲ γνωρίζω.
Τὴ χώρα δεῖξε μου καὶ δῶσ' κουρέλι νὰ φορέσω,
ἄν ἔχης ρουχοτύλιγμα μαζὶ σου ἔδω φερμένο.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις, σὲ πάρη ταῖς τοῦ γυναικαῖ του, σύζυγο.—παθιάς ω κάποιον βασανίζω κάποιον, τὸν κάνω νὰ ὑποφέρῃ...² Ογγύια μυθολογικὸν νησὶ στὴ Μεσόγειο θάλασσα, ὅπου δ "Ομηρος φαντάστηκε πόλες κατοικοῦσες ή νύμφῃ Καλυψῷ.

Περιεχόμενο. Ο 'Οδυσσέας, ἀφοῦ ἔηγυε ἀπὸ τὸ νησὶ τῆς Καλυψῶς (τὴν Όγγυια), περιτλανήθηκε πολὺ στὴ θάλασσα. Σπρωγμένος ἀπὸ τὰ κύματα βγαίνει στὸ νησὶ τῶν Φαιάκων, δηλ. στὴν Κέρκυρα. Ἐκεῖ συναντᾷ τὴ βασιλοπούλα Ναυπικᾶ.—Πῶς φανερώνει τὸ θαυμασμὸν του σ' αὐτῇ: Τί τὴν παρακαλεῖ:

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Τὰ φωνίεντα, ὅπως ἔρθοιε, λέγονται ἡ μακρόχρονα ἢ βραχύχρονα. Κατὰ τὸ εἶδος τῶν φωνήντων ἔχωρίζονται καὶ οἱ συλλαβές.—Πρόσεξε τὶ φωνήντα ἔχουν οἱ συλλαβές στὶς παρακάτω λέξεις: θητή, θωρᾶ, ημονή, μπαίνω, δρόμως, μέσος, εἴσαι, φοβοῦμαι, ἐκπίνω, τέτοιο, ὄγη, μαρφή, σέργω, φρεμένο.

α) Ποιὲς συλλαβές ἀπὸ αὐτὲς ἔχουν βραχύχρονο φωνῆν, ποὺ νὰ μήν τὸ ἀκολουθοῦν διπλὸ σύμφωνο ἢ δύο ἢ περισσότερα σύμφωνα: Αὐτὲς οἱ συλλαβές λέγονται βραχύχρονες. β) Ποιὲς συλλαβές ἔχουν δίψηφο αἱ ἢ οἱ στὸ τέλος τῆς λέξης: κι αὐτὲς είναι βραχύχρονες. γ) Ποιὲς συλλαβές ἀπ' αὐτὲς ἔχουν μακρόχρονο φωνῆν ἢ δίψηφο (σ' αὐτὲς ὅμως νὰ μή λογαριάσης ὅσες ἔχουν αἱ οἱ στὸ τέλος τῆς λέξης). Αὐτὲς οἱ συλλαβές λέγονται μακρόχρονες. δ) Ποιὲς συλλαβές ἔχουν βραχύχρονο φωνῆν μπροστὰ ἀπὸ διπλὸ σύμφωνο ἢ δύο ἢ τρία σύμφωνα: Αὐτὲς λέγονται θέσεις μακρόχρονες.

2. Διάβασε τὶς ἀκόλουθες λέξεις. Πρόσεξε πῶς προφέρονται καὶ τὶ σημάδια ἔχουν:

θητή, κόρη, καλότυχα, θωρᾶ, δάρδαι, ἀφορμή, χαρᾶς·
τέτοιο βλαστάρι σὰ θωροῦν μὲς στοὺς χοροὺς νὰ μπαίνη.

α) Ποιὰ συλλαβὴ προφέρεται πιὸ δινατὰ σὲ καθεμιὰ ἀπὸ τὶς λέξεις τῆς αἱ σειρᾶς:

β) Πρόσεξε ὅτι πάνω στὸ φωνῆν τῆς συλλαβῆς ποὺ τονίζεται πιὸ δυνατά βάζομε ἔνα σημαδάκι. Αὐτὸ λέγεται τόνος.—γ) Στὴ β' σειρὰ βλέπομε πῶς καὶ στὶς μονοσύλλαβες λέξεις σημειώνομε συνήθως τόνο.—δ) Παρατήρησε ὅτι καμια λέξη δὲν παίρνει τόνο πρὶν ἀπὸ τὴν προπαραλήγουσα.—ε) Ἀκόμη παρατήρησε ὅτι ἔχουμε τρεῖς τόνους (τρία σημαδάτα): τὴν ὁξεία (‘), τὴν περισπωμένη (‘) καὶ τὴ βαρεία (‘).—ζ) Οἱ λέξεις δ, η, οἱ, ως δὲν παίρνουν τόνο: είναι ἀτονες λέξεις.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Νὰ βρής τὶ εἶδους συλλαβὴ λέξειν (βραχύχρονη, μακρόχρονη ἢ θέσει μακρόχρονη) καθεμιὰ ἀπὸ τὶς συλλαβές τῶν λέξεων ποὺ ὑπάρχουν στοὺς τέσσερες πρώτους στίχους τοῦ ποιημάτος (παραλείποντας τὶς συλλαβές ποὺ ἔχουν δίχρονο).—Ἐπίσης νὰ βρής σὲ ποιὰ συλλαβὴ τονίζεται καθεμιὰ ἀπὸ τὶς λέξεις αὐτὲς καὶ τὶ τόνο ἔχει.

Γύμνασμα. Γράψε τὶς παρακάτω λέξεις καὶ βάλε πάνω ἀπὸ τὶς μακρόχρονες συλλαβές μία γραμμούλα, πάνω ἀπὸ τὶς θέσει μακρόχρονες δυὸ γραμμούλες καὶ πάνω ἀπὸ τὶς βραχύχρονες ἔνα σημαδάκι τέτοιο ω: ἔρχομαι, ἀλεξίπτωτο, σχολεῖο, ναύτης, Δεκέμβρης, ἀστρομάλλης, ζέστη, Ἀκόπολη, πηγαίνω, σέργομαι, κυντσός, δουλεύω, δίτροχο, κόρη.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Χώρισε τὶς παραπίνω λέξεις σὲ συλλαβές.

33.—Ο ΓΥΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ

Πέρα στὸ μονοπάτι ποὺ ἀνοιγόταν ἀνάμεσα στὰ στάχυα πρόβαλε ἔνας ἄντρας. Φοροῦσε κοῦκο καὶ στὸ ἔνα χέρι κρατοῦσε τὸ σακάκι του κι ἔνα σκαλιστήρι. Εἶχε στηρίξει στὸν ὅμο τὴν ἀξίνα του. 'Ο ἥλιος βασιλεύοντας τοῦ ἔριχνε τὰ χρυσοτριανταφύλλενια χρώματα ποὺ εἶχε ἀπλώσει στὸν οὐρανό. Τὸ ἀεράκι φούσκωνε ἀνάλαφρα τὸ πουκάμισό του καὶ σειοῦσε ἀπαλά τὰ ὅπαρτά, ποὺ τοῦ συντρόφευαν μὲ σιγανοτράγουδο τὴν περπατη-

σιά, μιὰ περπατησιὰ ἀνάλαφρη, ποὺ γινόταν ὅλο καὶ πιὸ γρήγορη καὶ πιὸ ἔλαφριά, δσο ἐρχόταν πιὸ κοντά στὸ σπίτι του.

'Ο Φώτης ἔτρεξε καὶ τὸν ἀπάντησε. 'Ο κύριος Χρίστος χάιδεψε τὸ κεφάλι τοῦ ἀγοριοῦ καὶ τοῦ ἔδωσε τὸ σκαλιστήρι. Αὐτὸς γινόταν κάθε βραδάκι, ζταν γύριζε δι πατέρας ἀπὸ τὴ δουλειά. 'Ο μικρὸς γιός του τὸν ἀπαντοῦσε τρέχοντας καὶ τοῦ ἔπαιρνε τὸ σκαλιστήρι νά τὸν ξεκουράσῃ.

'Η Χρυσή τράβηξε στὸ σπίτι.

— Μητέρα! Έρχεται δι πατέρας!

Μιὰ γεροδεμένη νέα γυναίκα βγῆκε χαρωπή στὴν αύλη καὶ τράβηξε κατὰ τὸ πηγάδι. "Εβγαλε δροσερὸ νερὸ κι ἔπειτα βγῆκε ως τὴν αύλόπορτα νά περιμένη.

— Καλῶς τους! Χαμογέλασε στὸν ἄντρα της.

— Καλησπέρα, Μαρία. Χαμογέλασε κι ἔκεινος κοιτάζοντας τὸ ἀγόρι, ποὺ περπατοῦσε καμαρωτὸ πλάι του σηκώνοντας τὸ σκαλιστήρι.

'Ο Φώτης, σοβαρός, πήγε ν' ἀκουμπήσῃ τὸ σκαλιστήρι στὴ συνθησιμένη γωνιά.

'Η Μαρία πήρε τὸ σακάκι καὶ τὸν κοῦκο τοῦ ἄντρα της καὶ τ' ἀπόθεσε σ' ἔνα σκαμνί. "Επειτα τοῦ ἔχυσε ἔκει ἔξω γιὰ νά πλυθῆ καὶ νά δροσιστῇ ἀπὸ τὸν κόπο καὶ τὸν ίδρωτα τῆς ημέρας.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. σκαλιστήριον ἐργαλεῖο ποὺ χρησιμεύει γιὰ νὰ σκαλίζουν οἱ γεωργοὶ καὶ ν' ἀναδεύουν τὸ χῶμα.—ἀξέτρα ἔτνάρι, σιδερένιο ἢ ἀτάλινο ἐργαλεῖο μὲ ζύλινη λαβῆ, ποὺ χρησιμεύει γιὰ σκάψιμο καὶ ἄλλες γεωργικὲς ἐργασίες.

Περιεχόμενο. Πῶς περιγράφεται ὁ γυρισμὸς τοῦ γεωργοῦ στὸ σπίτι: Πῶς τὸν δέχεται ὁ γιώς του: Πῶς τὸν δέχεται ἡ γυναίκα του:

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. α) Ἀναζήτησε στὸ κείμενο τὶς λέξεις ποὺ τονίζονται στὴν προπαραλήγουσα ἢ σὲ διποιαδήποτε βραχύχορον συλλαβῆ ἢ σὲ παραλήγουσα ἐμπρὸς ἀπὸ μακρόχορην λίγονα παραπομπὴν τόνο παίρουν.

β) Ἐπίσης ἀναζήτησε τὶς λέξεις ποὺ τονίζονται σὲ μακρόχορην παραλήγουσα καὶ ἔχουν λίγουσα βραχύχορην τί τόνο παίρουν;

Ἄλλα οἱ λέξεις ὥστε, οἵτε, μήτε, εἴτε, εἴθε τί τόνο παίρουν:

2. Πρόσεξε πῶς δονομάζονται οἱ λέξεις ἀπὸ τὸν τόνο τους:

α) κανθαρός οὐρωός : δέξιτονες	δ) περιπατῶ, τοῦ ἀγοριοῦ: περισπώμενες
β) πέρα, μιανοπάτι : παροξύντονες	ε) κοϊκος, βγῆκε: περοπεριποτώμενες
γ) ἀνάμειπα, πρόβατε : προπαραξύτονες	ζ) Οἱ λέξεις δ, ἥ, οἵ, ὡς: ἄτονες.

3. Ἀγόρι, ἐκείνος, ἀπαλά, ἰδωτὰς: σὲ κάθε λέξη ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ φωνῆν σημειώνομε σ' αὐτὸν ἓνα σημαδάνιο ποὺ λέγεται πνεῦμα. Τὰ πνεύματα είναι δύο: ἡ ψιλὴ (¹) καὶ ἡ δασεία (²). Οἱ περισσότερες λέξεις παίρουν ψιλή.

4. **Παίρουν δασεία:** α) "Οσες ἀρχίζουν ἀπὸ υ: ὑγρασία, ὑποθέτω.—β) Οἱ ἄτονες λέξεις: δ, ἥ, οἵ, ὡς.—γ) Οἱ ἀριθμοί: ἑνας, ἕξι, ἔφτά, ἑντεκα, ἑκατό.—Ποιὲς ἄλλες λέξεις τοῦ κειμένου ἔχουν δασεία:

5. Παρατήρησε στὶς λέξεις τοῦ κειμένου: α) ποὺ σημειώνομε τὸν τόνο καὶ τὸ πνεῦμα στ' ἀπλὰ μικρὰ φωνίεντα.—β) στὰ ἀπλὰ κεφαλαῖα.—γ) σὲ λέξη ποὺ γράφεται ὅλῃ μὲ κεφαλαια, ὅπως στὶς ἐπιγραφές.—δ) στοὺς διφθόγγους (χάδιειρε).—ε) στὰ δίηπητα φωνήντα καὶ στοὺς καταχρηστικοὺς διφθόγγους;—ζ) ποιὰ θέση ἔχει ὁ τόνος καὶ τὸ πνεῦμα, δταν βρίσκονται στὴν ἵδια συλλαβῆ;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Διάβασε τὶς τρεῖς πρῶτες γραμμὲς τοῦ κειμένου. Κάθε λέξῃ ἀπ' αὐτὲς ποὺ διάβασες τί τόνο ἔχει καὶ γιατί τονίζεται ἔτσι; Πῶς δονομάζεται ἀπὸ τὸν τόνο ποὺ ἔχει; Τί πνεῦμα ἔχει;

Γύμνασμα. Βάλε τὸν τόνο καὶ τὸ πνεῦμα στὶς ἀκόλουθες λέξεις:

Ἐνας ανθρώπος ἔχει εἰς παιδιά.—Οι κηποὶ είναι ωραῖοι.—Ο Πετρος τρέχει στον κατηφορο.—Θελω να παιξω ως τις εἰς.—Η Ελενη καὶ ο Φωτης πηγαίνουν στο σχολείο.—Θα μειρουν ως τις εντεκα.—Επειτα δα σκολασουν.—Ο υπηρετης πηγε στο νησογειο.—Ουτε το εγα ουτε το αλλο.—Ειτε θελεις ειτε δε θελεις.—Ειδε να εισαι παντα καλος, ωστε να σε χαιρωνται οσοι σε βλεπουν.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε α) τὶς ἑνεργητικές μετοχές ποὺ βλέπεις στὸ κείμενο, β) τὶς παθητικές μετοχές στὰ τρία γένη, γ) τὴν πρώτη περίοδο τοῦ κειμένου (δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ὃς ἔκει ὅπου ἔχει τελεία) συλλαβίζοντας τὶς λέξεις.

Τό δεῖπνο! Τό δεῖπνο! Μὲ πόση
ὅρεξη στρωνύμαστε όλοι, ό πατέρας,
ή μητέρα, ή ἀδερφούλα μου ή Λιλή
κι ἔγω, δάμα γυρίζαμε ἀπ' τὸν περί-
πατο. Τό τραπέζι ήταν φορτωμένο
φαγητά, καρπούς, λουλούδια, μέταλ-
λα, κρύσταλλα, πού ἔλαμπαν στὸ δυ-
νατὸ φῶς τῆς κρεμαστῆς λάμπας.
"Ακουες φωνές, γέλια, κρότους, δλα
ἔνωμένα σὲ μιὰ φαιδρὴ συναυλία.
Περνούσαμε λαμπρά. Τό βράδυ καθό-
ταν μαζί μας στὸ τραπέζι καὶ ή θεια-
Κατερίνα, καμιά φορά καὶ διπαρμπα-
Νιόνιος. 'Ο πατέρας μᾶς διηγόταν
περιστατικά τῆς νιότης του: ταξίδια,

θεάματα, ἀνέκδοτα, ἀστεῖα. Τό γέλιο τῆς Λιλῆς ξεσπούσε
ἀκράτητο κάθε στιγμή.

'Αλλ' ἀν ἀρχίσω τώρα νὰ σᾶς λέω τὰ βραδινὰ ἀνέκδοτα
τοῦ πατέρα καὶ τῆς Λιλῆς, βλέπω δι τὸ θά τελειώσω ποτέ. Θὰ
πάθω δηλαδὴ στὴ διήγησή μου δ, τι πάθαινα συχνά στὸ τραπέζι.
Ξεχνιόμουν μὲ τὰ γέλια καὶ μὲ τ' ἀστεῖα, περνοῦσε ή δρα
κι ἀφηνα νὰ μὲ περιμένουν τὰ μαθήματά μου. Τότε ή μητέρα
μοῦ 'ριχνε μιὰ ματιά, χάιδευε τὸ κεφαλάκι τῆς ἀδερφῆς μου καὶ
μᾶς ἔλεγε: «Πηγαίνετε τώρα, παιδιά μου, νὰ μελετήσετε.»

"Ἐπαιρνα τὴ Λιλή κι ἀνεβαίναμε δλόσισα ἀπάνω. Σιωπή,
ή συυχία, σοβαρότητα. Ήταν ή μεγάλη δρα τῆς ἐργασίας. Κι ἔγω
βοηθούσα τὴν ἀδερφούλα μου σ' δ, τι δυσκολία ἔβρισκε, σ' δ, τι
ἀπορία είχε.

Συχνά, πρὶν κοιμηθούμε, στεκόμαστε ἀρκετὴ δρα κοντά
στὸ παράθυρο. Μπροστά μας βλέπαμε τὸν ἀστερισμὸν τῆς Μι-
κρῆς "Ἀρκτοῦ μὲ τὸ πολικὸν ἀστέρι, ποὺ μένει πάντ' ἀκίνητο
στὸ ἕδιο σημεῖο τοῦ οὐρανοῦ. Τριγύρω του γυρίζουν οἱ ἄλλοι
ἀστερισμοί. 'Αλλὰ περισσότερο ἀπ' τοὺς ἀστερισμούς ή ἀδερ-
φούλα μου κι ἔγω ἀγαπούσαμε τοὺς σταθερόφωτους πλανῆτες·
τὸν κοκκινωπὸν "Ἀρη, τὸν ἔξαδερφο τῆς Γῆς μας· τὴ γελαστὴ
'Αφροδίτη μὲ τὴ γλυκιά, τὴ χαϊδευτική, τὴν πραύντική της λάμψη·
τὸν αύστηρὸν Δία πού, δταν φαίνεται, σκεπάζει μὲ τὸ μεγαλεῖο
του δλα τὰ οὐράνια μεγαλεῖα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ἀστερισμὸς πολλὰ ἀστέρια μιᾶς, ἀπὸ αὐτῶν ποὺ λέγονται ἀπλανεῖς καὶ ποὺ τὸ σύνολό τους παρουσιάζει κάποιο ἔχειναστὸ σχῆμα· ἔτσι ὁ ἀστερισμὸς τῆς Μικρῆς Ἰωκοῦ· Ἀλλοτινὸν ἔχει σχῆμα ἀρκούδικας καὶ ἀπαρτίζεται ἀπὸ ἑφτὰ ἀστέρια (τὸ τελευταῖο τῆς οὐρᾶς τῆς λέγεται πολυκό ἀστέρο).

Περιεχόμενο. Μὲ ποιές λεπτομέρειες περιγράφεται τὸ χαρούμενο οἰκογενειακὸ δεῖπνο; Σὲ τί καταγίνονται συνήθως τὰ παιδιά ἔπειτ' ἀπὸ τὸ δεῖπνο:

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς τόνους καὶ τὰ πνεύματα μεταχειρίζόμαστε ὅταν γράφωμε καὶ μερικὰ ἄλλα σημαδάκια, ποὺ λέγονται **ὅρθογραφικὰ σημάδια**.

α) *T'* ἀστεῖα, (= τὰ ἀστεῖα), μοῦ *ριχνε* (= μοῦ ἔριχνε), ἀπ' τὸ δεῖπνο (= ἀπὸ τὸ δεῖπνο). Στὴ θέσῃ ἐνὸς φωνῆντος ποὺ κάνεται σημειώνεται **ἀπόστροφος**.

β) *O, τι ἀπορία εἰχε*. Στὴν ἀναφορικὴ ἀντωνυμίᾳ *δ, τι σημειώνοιε ὑποδιαστολή*, γιὰ νὰ τὴν ἔχωρως ζωμε ἀπὸ τὸν εἰδικὸ σύνδεσμο *δη*.

γ) *χαϊδεντικά, πραϋντικά*. Οἱ δύο τελεῖταις ποὺ σημειώνομε πάνω στὸ *ι* ἢ στὸ *υ*, γιὰ νὰ τὰ προφέρωμε χωριστά, λέγονται **διατάξινα**.

δ) *"Οταν δὲ χωρῇ δλόκληρη ἡ λέξη στὸ τέλος μιᾶς γραμμῆς, τὴ χωρίζοιε μὲ μιὰ γραμμούλα, ποὺ λέγεται ἔνωτικό*. Τὸ χώρισμα ὅμιλος γίνεται σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνες τοῦ συλλαβισμοῦ στὸ κείμενο ποὺ σημειώνεται τέτοιο ἔνωτικο:

2. α) *"Οταν τελεώνῃ μιὰ φράση μὲ δλόκληρο νόημα, σημειώνομε τελεία* (.)

Μὲ αὐτὸ δεῖχνομε ὅτι πρέπει νὰ σταματήσῃ λίγο ἡ φωνή. Τὸ ἀρχικὸ γράμμα τῆς λέξης ποὺ ἔχεται ἔπειτα ἀπὸ τὴν τελεία τὸ γράφομε κεφαλαῖο.

β) *"Οταν θέλωμε νὰ δεῖξωμε λίγο μικρότερο σταμάτημα, σημειώνομε ἐπάνω τελεία* (*)

(Κοιτάξε στὸ κείμενο ποὺ σημειώνεται τελεία καὶ ποὺ ἐπάνω τελεία.)

γ) *Σημειώνομε κόρμα* (,), γιὰ νὰ φανερώσωμε πολὺ μικρὸ σταμάτημα τῆς φωνῆς: *φαγητά, καρφούς, λουλούδια, μέταλλα, κρύσταλλα*. *"Οπως βλέπομε, σημειώνομε κόρμα ἀνάμεσα σὲ λέξεις ἀσύνδετες, ποὺ ἀνήκουν στὸ ἴδιο μέρος τοῦ λόγου.* Ἐπίσης τὴν κλητικὴ τὴ χωρίζοιε μὲ κόρμα: *Πηγαίνετε, παιδιά μου, νὰ μελετήσετε.*

δ) *Τὸ δεῖπνο! Τὸ δεῖπνο!* Οἱ λέξεις αὐτές λέγονται χαρούμενα. *"Υστερὰ ἀπὸ μιὰ φράση ποὺ ἐκφράζει χαρά, λύπη, θαυμαστό, ἀπορία, προσταγὴ σημειώνομε ἔνα τέτοιο σημάδι* (!). Αὐτὸ λέγεται **θαυμαστικό**.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

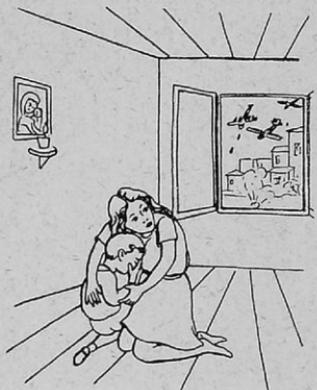
Άσκηση. Ποὺ σημειώνονται στὸ κείμενο ἀπόστροφος, ὑποδιαστολή, διατάξινα, ἔνωτικό, τελεία, ἐπάνω τελεία, κόρμα, θαυμαστικό; Δικαιολόγησε γιατί σημειώνεται τὸ καθένα.

Γύμνασμα. Σχημάτισε τρεῖς φράσεις: ἡ πρώτη νὰ ἔχῃ μία τουλάχιστο λέξη μὲ ἀπόστροφο, ἡ δεύτερη μὲ διατάξινα, ἡ τρίτη μὲ ὑποδιαστολή. Σχημάτισε μιὰ φράση ποὺ νὰ ἔχῃ κλητικὴ καὶ νὰ χρειάζεται στὸ τέλος θαυμαστικό.

ΕΠΛΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. α) Νὰ βρῆς δέκα προπαροχήτονες λέξεις τοῦ κείμενου καὶ νὰ τὶς συλλαβίσῃς. β) Βάλε τοὺς τόνους καὶ τὰ πνεύματα στὶς λέξεις τῶν παρακάτω φράσεων: *Xτες γιορτάζει τα γενεθλία του ο Γιωργος.* Ὁ πατερός του του χαιρεῖς ωραια δωρα, που χαιρεσαι να τα βλεπης.

35.- ΕΠΙΔΡΟΜΗ ΑΕΡΟΠΛΑΝΩΝ

Από τότε πού αρχισε ό πόλεμος (είναι τώρα τέσσερις μήνες) δλα γλλαξιαν στό σπίτι του κύρ Χρίστου. Ο κύρ Χρίστος, ό αξιος δουλευτής, δ στοργικός πατέρας, έπιστρατεύτηκε από τις πρωτες ήμερες και τώρα πολεμά στά βουνά τους έχθρους της Πατρίδας. Αφησε πίσω του την κυρα - Μαρία, τη γυναίκα του, και τά δυό του παιδιά, τη Χρυσή, ώς δώδεκα χρονώ κορίτσι, και τό Φώτη, πού ήταν πολύ πιό μικρός.

Τώρα στό χωράφι πηγαίνει ή κυρα-Μαρία. Έτσι τά παιδιά περιμένουν τη μητέρα, δπως περίμεναν άλλη φορά τόν πατέρα.

Μιά μέρα, ένω ή μητέρα έλειπε, άκούστηκαν έχθρικά άεροπλάνα. "Έκαναν έπιδρομή, γιά νά χτυπήσουν ένα γεφύρι έξω από τό χωριό. Ο Φώτης τόσο τρόμαξε, ώστε ήθελε νά φύγη από τό σπίτι.

— "Οχι, Φώτη, έδω θά μείνωμε. Θυμάσαι τί μᾶς είπε ή μητέρα: « Ών άκούσετε άεροπλάνα, νά μή βγήτε στό δρόμο ».

Η Χρυσή δέν είναι πιά τό ξέγνοιαστο κοριτσάκι πού έπαιζε με τό άδερφάκι της. Μολονότι δέν είναι κι έκεινη μεγάλη, έχει γίνει ή μητέρα τού σπιτιού. Ο Φώτης τό νιώθει, γιατί δλα τώρα έκεινη τά νοιάζεται. Και τώρα καταλαβαίνει πώς πρέπει νά τήν άκούση. Αφού τό λέει ή Χρυσή, έτσι θά είναι τό σωστό. Και άγκαλιασμένα τά δυό άδέρφια συμμαζεύτηκαν κάτω από τό εικόνισμα της Παναγίας και περίμεναν μέ ύπομονή.

— "Επειτ' από ένα τέταρτο τά άεροπλάνα άπομακρύνθηκαν και χάθηκαν.

— Πού νά ήταν τάχα ή μητέρα, Χρυσή, τήν ώρα πού περνούσαν τ' άεροπλάνα; Φοβούμαι μήπως έπαθε τίποτα.

— Μή φοβάσαι. Τό χωράφι μας είναι μακριά από τό γεφύρι. "Έπειτα ή μητέρα ζέρει τί νά κάμη, δταν είναι κινδυνος. Ζέρει πού νά πάη και πώς νά προφυλαχτή.

— Ο Φώτης, χωρίς νά πή πιά τίποτα άλλο, πήγε και στάθηκε στήν πόρτα. Περίμενε, περίμενε. Η μητέρα δέν άργησε νά φανή. "Ηρθε σήμερα νωρίτερα από άλλες φορές. Τά παιδιά έτρεξαν και ρίχτηκαν στήν άγκαλιά της.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. ἀπό τότε ποὺ ἄρχισε ὁ πόλεμος· δι λόγος εἶναι γιὰ τὸν ἑλληνοϊταλικὸ πόλεμο τοῦ 1940.

Περιεχόμενο. Ἀπὸ τὴ σκηνὴν ὅπου περιγράφεται ἐπιδρομὴ τῶν ἀεροπλάνων τὶ καταλαβαίνομε γιὰ τὸ χαρακτήρα τῶν δύο παιδιῶν;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ σημερινὸ κείμενο βλέπομε ὅτι τὸ κόρμα σημειώνεται καὶ σὲ μερικὲς ἄλλες περιπτώσεις:

α) Διάβασε τὶς 6 πρῶτες γραμμὲς τοῦ κειμένου. Παρατήρησε ὅτι μέσα σ' αὐτὲς ὑπάρχουν, δίπλα σὲ δόνόματα, προσδιορισμοὶ βαλμένοι στὴν ἵδια πτώση, ποὺ μποροῦν νὰ λείψουν, χωρὶς νὰ χαλάσῃ ἡ σειρὰ τοῦ λόγου (παραθέσεις καὶ ἐπεξηγήσεις). Νὰ βρῆς ποιοὶ τέτοιοι προσδιορισμοὶ ὑπάρχουν στὸ κομμάτι ποὺ διαβασεῖς καὶ πρόσεξε ὅτι αὐτὸι κλείνονται μέσα σὲ κόμματα.

β) Νὰ βρῆς ποιὲς δευτερεύουσες προτάσεις ὑπάρχουν. Ποιὰ κύρια πρόταση προσδιορίζει καθεμιὰ ἀπ' αὐτές; Βλέπεις ὅτι πολλὲς δευτερεύουσες προτάσεις χωρίζονται μὲ κόμμα ἀπὸ τὶς κύριες προτάσεις ποὺ προσδιορίζουν, ἐνῶ μερικὲς ἄλλες δὲ χωρίζονται. Ἀν προσέξῃς, θὰ δῆς πώς δὲ χωρίζονται μὲ κόμματα ὅι εἰδικές προτάσεις, οἱ δισταχτικὲς καὶ οἱ πλάγιες ἐρωτηματικὲς (δηλ. ὅσσες ἀρχίζουν μὲ συνδέσμους εἰδικοὺς ὅτι, πώς, δισταχτικὸν μῆ, μήπως ἢ μ' ἐρωτηματικὲς λέξεις). Δὲ κωρίζονται μὲ κόμμα καὶ δύσες ἀρχίζουν μὲ τὸν τελικὸ σύνδεσμο νά. Ἐπίσης γράφεται χωρὶς κόμμα ἡ ἀναφορικὴ πρόταση, ὅταν εἶναι ἀπαραίτητος προσδιορισμὸς τῆς κύρωσις: τὸ ξέροιστο κοριτσάκι ποὺ ἔπαιξε μὲ τὸ ἀδερφάκι της. "Ολες τὶς ἄλλες δευτερεύουσες προτάσεις τὶς χωρίζομε μὲ κόμμα ἀπὸ τὶς κύριες.

2. Ἀλλα σημάδια, ποὺ μεταχειρίζόμαστε, εἶναι:

α) Τὸ ἐρωτηματικὸ (;) αὐτὸ σημειώνεται στὸ τέλος ἐρωτηματικῆς φράσης.

β) Ή παρένθεση () μέσα σ' αὐτὴν κλείνομε μιὰ λέξη ἢ φράση ποὺ ἔχει ἢ συμπληρώνει τὰ λεγόμενα.

γ) Τὰ εἰσαγωγικὰ « » μέσα σ' αὐτὰ κλείνομε τὰ λόγια κάποιου, ὅπως ἀκριβῶς τὰ εἰπε.—Παρατήρησε στὸ κείμενο ποὺ σημειώνονται ἐρωτηματικό, παρένθεση καὶ εἰσαγωγικά.

Στὸ προηγούμενο καὶ στὸ σημερινὸ μάθημα εἴδαμε πότε μεταχειρίζόμαστε τελεία, ἐπάνω τελεία, κόμμα, θαυμαστικό, ἐρωτηματικό, παρένθεση, εἰσαγωγικά. Αὐτὰ λέγονται σημεῖα τῆς στίξης.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Νὰ βρῆς στὸ ποίημα 'Ο Βασίλης (σελ. 50) ποὺ σημειώνεται κόμμα καὶ νὰ δικαιολογήσῃ γιατὶ σημειώνεται τὸ καθένα. Νὰ βρῆς στὴ σελ 40 φράσεις μ' ἐρωτηματικὸ καὶ μὲ εἰσαγωγικά.

Γύμνασμα. Γράψε τὶς δύο πρῶτες στροφές τοῦ Εθνικοῦ μας "Υμνου μὲ ὅλα τὰ δρθνγαρικά σημάδια καὶ τὰ σημεῖα τῆς στίξης ποὺ χρειάζονται.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. α) Συλλάβισε τὶς προπερισπώμενες λέξεις τοῦ κειμένου.
β) Γράψε τὰ κύρια δόνόματα τοῦ κειμένου.

Α'

"Υπνε, πού παίρνεις τά μικρά,
έλα πάρε καὶ τοῦτο·
μικρὸ μικρὸ σοῦ τό 'δωσα,
μεγάλο φέρε μού το·
μεγάλο σὰν ψηλὸ βουνό,
ἴσιο σὰν κυπαρίσσι
κι οἱ κλῖνοι του ν' ἀπλώνωνται
σ' ἀνατολὴ καὶ δύση.

Β'

Νὰ μοῦ τὸ πάρης, "Υπνε μου,
τρεῖς βίγλες θὰ τοῦ βάλω·
τρεῖς βίγλες, τρεῖς βιγλάτορες,
κι οἱ τρεῖς ἀντρειωμένοι.

Βάζω τὸν "Ηλιο στὰ βουνά, τὸν ἀετὸ στοὺς κάμπους,
τὸν κύρ Βοριὰ τὸ δροσερὸ ἀνάμεσα πελάγου.

'Ο "Ηλιος ἐβασίλεψε, ὁ ἀιτός ἀποκοιμήθη
κι ὁ κύρ Βοριάς ὁ δροσερὸς στῆς μάνας του πηγαίνει.

— Γιέ μ', ποῦ 'σουν χτές, ποῦ 'σουν προχτές, ποῦ 'σουν
[τὴν ἄλλη νύχτα ;

Μήνα μὲ τ' ἀστρι μάλωνες, μήνα μὲ τὸ φεγγάρι ;
μήνα μὲ τὸν αὐγερινό, πού 'μαστ' ἀγαπημένοι ;

— Μήτε μὲ τ' ἀστρι μάλωνα μήτε μὲ τὸ φεγγάρι
μήτε μὲ τὸν αὐγερινό, πού εἰστ' ἀγαπημένοι,
χρυσόν ύγιον ἐβίγλιζα στὴν ἀργυρή του κούνια.

Γ'

Κοιμήσου, ἀστρί, κοιμήσου αὐγή, κοιμήσου, νιὸ φεγγάρι·
κοιμήσου, ποὺ νὰ σὲ χαρῇ ὁ νιός ποὺ θὰ σὲ πάρῃ.

Κοιμήσου, ποὺ παράγγειλα στὴν Πόλη τὰ προικιά σου,
στὴ Βενετιὰ τὰ ροῦχα σου καὶ τὰ διαμαντικά σου.

Κοιμήσου, ποὺ σοῦ ράβουνε τὸ πάπλωμα στὴν Πόλη
καὶ σοῦ τὸ τελειώνουνε σαράντα δυὸ μαστόροι·

στὴ μέση βάζουν τὸν ἀιτό, στὴν ἄκρη τὸ παγόνι.

Νάνι τοῦ ρήγα τὸ παιδί, τοῦ βασιλιά τὸ γγόνι.

Κοιμήσου, καὶ παράγγειλα παπούτσια στὸν τσαγκάρη,
νὰ σοῦ τὰ κάμη κόκκινα μὲ τὸ μαργαριτάρι.

Κοιμήσου μὲς στὴν κούνια σου καὶ στὰ παχιὰ πανιά σου,
ἡ Παναγιὰ ἡ Δέσποινα νὰ εἶναι συντροφιά σου.

Π Α Ρ Α Τ Η Ρ Η Σ Ε Ι Σ Σ Τ Ο Κ Ε Μ Ε Ν Ο

Λέξεις καὶ φοάσεις. βίγλα σκοτιά, τὸ μέρος ὃ που φυλάγει ὁ σκοπός.—βιγλάτορας φρουρός, σκοτός.—μήνα (λ. ποιητική) μήπως.—ἀγεωνός ὁ πλανήτης Ἄφροδιτη, ἀστρο πολὺ λαμπερό, πού φαίνεται πότε τὴν αὐγὴν καὶ πότε τὸ βράδυ, μόλις δύσῃ ὁ ἥλιος· τὴν αὐγὴν λέγεται αὐγεωνός καὶ τὸ βράδυν ἀποσπερίης.—βιγλίζω φυλάγω σκοπός.

Περιεχόμενο. Τὸ α' νινούρισμα εἶναι γιὰ ἄγρια καὶ γιὰ κορίτσια, τὸ β' μόνο γιὰ ἄγρια καὶ τὸ γ' μόνο γιὰ κορίτσια. Πῆς δείχνεται σ' αὐτὰ ἡ ἀγάπη τῆς μητέρας στὸ παιδί της;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Λέμε δύο (δισύλλαβο), ἀλλὰ καὶ δύο (μονοσύλλαβο). Στὸ δέο τὸ ν καὶ τὸ ο προφέρονται σά χωριστὸν φωνήνετα. Στὸ δύο τὸ ν δὲν προφέρεται καθαρὰ σά χωριστὸν φωνῆν, παρὰ ἀποτελεῖ μαζὶ μὲ τὸ ο ἔναν καταχρηστικὸν δίφθογγο. Σὲ τέτοια περίπτωση λέμε τὸ γίνεται συνίζηση.

Συνίζηση γίνεται καὶ στὶς λέξεις ἀν-τρει-ω-μέ-ρος > ἀν-τρει-ω-μέ-ρος, τε-λει-ώρω > τε-λει-ώ-νο. — Γίνεται καμιά φορά συνίζηση καὶ διαν τὸ πρῶτο φωνήνεται ε(αι): ἐννέα > ἐννιά, παλαιός > παλιός, νέος > νιός. Σὲ πάρα πολλές λέξεις ποὺ ἔχουν καταχρηστικὸν δίφθογγο ἢ συνίζηση ἔχει γίνει σὲ παλιά χρονία καὶ δεν τὶς λέμε πια ποτὲ χωρὶς συνίζηση: γιός, ἥλιος, ἀ-συν-νέ-φια-στος, ποιός, κάπιος, ἀδειος, ἀ-δεια-ζών, τινάρι.

2. Νὰ ἀπλώνεται—τὸ ἔδωσα. Πολλές φορὲς μιὰ λέξη τελειώνει σὲ φωνήνεται καὶ ἡ ἀκόλουθη ἀρχήζει ἀπὸ φωνῆν. Τότε μπορεῖ νὰ λείψῃ ἔνα ἀπὸ τὰ δύο φωνήνεται: ν' ἀπλώνεται—τὸ ὀδωσα. Ποιὸ φωνήνεται στὴν πρώτη περίπτωση καὶ ποιὸ στὴ δεύτερη;

"Οταν χάνεται τὸ τελικὸ φωνῆν τῆς προτυπούμενης λέξης, ἔχουμε ἔκθλιψη. "Οταν χάνεται τὸ ἀρχικὸ τῆς ἀκόλουθης, ἔχουμε ἀφαίρεση. Στὴ θέση τοῦ φωνήνετος ποὺ χάνεται σημειώνομε ἔνα σημᾶδι σάν ψιλή ('), ποὺ λέγεται ἀπόστροφος, ὅπως εἰδαμε καὶ στὸ μάθημα 34.

3. Ο σύνδεσμος καὶ ἐμπρόδος ἀπὸ φωνῆν ἡ γίνεται κι: κι οἱ κλῖσι του. Τὸ ἐπίρρημα μέσα χάνεται τὸ τελικὸ φωνῆν καὶ ἐμπρόδος ἀπὸ σύμφωνο τότε γράφεται μὲς: μὲς στὴν κούνια.

4. Ή λέξη ἐγγόνι λέγεται συγχὺν καὶ γρόνι. Καὶ μερικὲς ἄλλες λέξεις, διπως ἀγελάδα, ἐγγίζω, ἐπάγω, ἡμέρα, λεγονται καὶ χωρὶς τὸ ἀρχικό τους φωνῆν: γειάδα, γρίζω, πάνω, μέρα. Οι λέξεις αὐτὲς ἔπαθαν ἀποβολή. Στὴν ἀποβολὴ δὲ σημειώνομε ἀπόστροφο.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Νὰ βρής σὲ ποιὲς λέξεις τοῦ κειμένου γίνεται συνίζηση, ἔκθλιψη, ἀφαίρεση ἡ ἀποβολή.

Γύμνασμα. Γράψε τὶς ἀκόλουθες παροιμίες κάνοντας τὴν ἔκθλιψη, τὴν ἀφαίρεση ἡ τὴν ἀποβολὴν, διπως ἡμέρες κοσκινίζει. — Ασύλεμφε στὰ μάτα σου, νὰ ξῆς στὰ γερατειά σου. — Ο Απρίλης ἔχει τὸ δύνομα καὶ ὁ Μάης τὰ λουλούδια. — Τὰ δόντια τὰ ἔδωσε ὁ Θεός, γιὰ νὰ κρατοῦν τὴ γλώσσα.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Συλλάβισε τὶς λέξεις: βιγλάτορας, ἀστροί, ἀφγυρή, πάπλωμα, μαστύσοι, πάρνεις, διαμαντικά, κόκκινα, μαργαριτάρι, λέσποινα, κυπαρίσσι, παίρνω, ἀπλώνομαι, ἀλλή, τύχτα, κούνια.

37.—KOYNIA KORITSEION

— Δέ μοι λέες, Γρηγόρη, δὲν ντρέπεσαι νὰ μὴν ἀκοῦμς τὴν ἀδερφή σου, μόνο φεύγεις; Σὲ παρακαλεῖν νὰ τὴ βοηθήσῃς νὰ ἔτοιμάσῃ τὴν κούνια, κι ἐσύ, βλέπω, δὲν τὴν ψηφᾶς.

— Μά, θεία, βιάζομαι γιὰ τὴν ἑκδρομή. Σὲ λίγο θὰ ἔχῃ ἐδῶ τὴν "Αννα, τὴ Βάσω, τὴ Θάλεια, τὴν Κατίνα, τὴν Ξενούλα. Δὲ βάζει καμιὰ ἀπ' αὐτὲς νὰ τὴ βοηθήσῃ;

— Δὲν μποροῦν τὰ κορίτσια νὰ σκαρφαλώσουν ψηλὰ στὸ δέντρο. "Ελα, ἀνέβα νὰ περάσῃς τὸ σκοινὶ, καὶ τὴν ἑκδρομή σου, μὴ φοβάσαι, δὲν τὴ χάνεις.

— Καὶ ποῦ τὴ θέλεις τὴν κούνια, 'Ελένη; Ρώτησε τὴν ἀδερφή του δ Γρηγόρης. Στὴν ἐλιά, στὴ μυγδαλιά, στὴν καρυδιά;

— Νά, σ' αὐτὴ ἐδῶ τὴ συκιά.

— Τί λέες! Στὴν παλιοσυκιά..., νὰ σπάσῃ τὸ κλαδί καὶ νὰ σκωτθῇ καμιά σας!

"Ο Γρηγόρης πῆρε τὴ μιὰν ἄκρη τοῦ σκοινιοῦ, τὴν πέρασε στὴ ζώνη του, σκαρφάλωσε σὰν ἀγριόγατος στὴν καρυδιά καὶ σὲ μιὰ στιγμὴ πέρασε τὸ σκοινὶ σ' ἔνα γερό κλαδί. "Ωσπου νὰ γυρίσης νὰ τὸν δῆς, ἥταν πάλι κάτω στὴ γῆ.

— Καὶ ποῦ θὰ τὴν κάμετε τὴν ἑκδρομή σας; Τὸν ρώτησε ἡ θεία του.

— Στὴ ρεματιά, στὸν πλάτανο· σ' ἐκεῖνο τὸ μεγάλο πλάτανο ποὺ πήγαμε τὴν περασμένη βδομάδα μὲ τὸν μπαμπά καὶ μ' ἔναν τσοπάνη γιὰ δουλειά! Θὰ πεταχτὼ ἀντίκρυ στοῦ Φώτη νὰ τὸν πάρω μαζί μου καὶ στὴν κορυφὴ τοῦ λόφου θὰ περιμένωμε τοὺς ἄλλους. Θὰ πάμε μὲ τὸν 'Οδυσσέα τὸ Ροδόπουλο, μ' ἔναν ξάδερφό του ποὺ ἥρθε ἀπὸ τὴ Λάρισα, μὲ τὸν Πάνο τὸν Ψαρό, τὸ Ζήση τὸν Μπόνη, τὸν Ντίνο τὸν Τζιρίτη κι ἔνα φίλο του ποὺ δὲν ξέρω τ' ὅνομά του. 'Ο πατέρας μοι εἶπε χτές βράδυ νὰ μὴν ἀργήσωμε. Σὰ γυρίση τὸ μεσημέρι, πέστε του πώς, πρὶν βασιλέψῃ δ ἥλιος, θὰ εἴμαστε πίσω στὸ χωριό.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις, ψηφῶ λογαριάζω, δίνω σημασία σὲ κάτι· δὲν τὴν ψηφᾶς δὲ δίνεις σημασία στὰ λόγια της, δὲν τὴν ἀκοῦς.

Περιεχόμενο. Στὸ σημερινὸν κείμενο ποὺ πρόσωπα συνομιλοῦν; Ποιὰ εἶναι τὰ λόγια καὶ οἱ πράξεις τοῦ καθενός;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ κείμενο διαβάζομε: Δὲ μοῦ λέσ, Γρηγόρη, δὲν νιρέπεσαι. Βλέπομε πῶς ή λέξη δὲν ἄλλοτε κρατεῖ τὸ τελικὸν καὶ ἄλλοτε τὸ χάνει. Διαβάζομε καὶ παρακάτω: Σὲ μγα θὰ ἔχῃ ἐδῶ τὴν Ἄννα, τὴν Βάσω, τὴν Θάλεια, τὴν Καΐνα, τὴν Σενούλα. Καὶ τὸ ἀρθρό τὴν ἄλλοτε κρατεῖ τὸ τελικὸν καὶ ἄλλοτε τὸ χάνει.

Τέτοιες λέξεις ποὺ κάποτε φυλάγουν καὶ κάποτε χάνουν τὸ τελικὸν καὶ εἶναι: α) τὰ ἀρθρά τόν, τὴν, β) ή μονοσύλλαβη θηλυκή προσωπική ἀντωνυμία τοῦ τρίτου προσώπου τὴν, γ) τὸ ἀριθμητικό καὶ τὸ ἀδρόστο ἀρθρό ἐναν καὶ δ) τ' ἄκλιτα δέν, μήν, σάρ.

2. Γιὰ νὰ ξέρωμε πότε οἱ λέξεις αὐτὲς φυλάγουν καὶ πότε χάνουν τὸ τελικὸν, πρέπει νὰ προσέχωμε ἀπὸ ποὺ γράμμα ἀρχίζει ή ἀκόλουθη λέξη. Παρατήρησε ἂν τὸ τελικὸν στὶς παραπάνω λέξεις μιένη ή χάνεται.

α) δταν ή ἀκόλουθη λέξη ἀρχίζει ἀπὸ φωνῆν ή ἀπὸ σύμφωνο στιγματίο (χ, π, τ, μπ, ντ, γκ, τσ, ζ, ψ),

β) δταν ή ἀκόλουθη λέξη ἀρχίζει ἀπὸ σύμφωνο ἔξακολουθητικό (γ, β, δ, χ, φ, θ, λ, μ, ν, ρ, σ, ζ).

3. νὰ τὸν δῆς, τὸν ρωτήσε, νὰ τὸν πάρω. Ή μονοσύλλαβη ἀρσενική προσωπική ἀντωνυμία τὸν φυλάγει πάντοτε τὸ τελικὸν (γιὰ νὰ ξεχωρίζει ἀπὸ τὸ οὐδέτερο).

4. μιὰν ἄκρη τοῦ ακονιοῦ. Ή αἰτιατικὴ μιὰ μπορεῖ νὰ πάρει τὸ τελικὸν, δταν ή ἀκόλουθη λέξη ἀρχίζει ἀπὸ α.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. α) Νὰ βρῆς στὸ κείμενο τὶς λέξεις τὸ(ν) καὶ τὴ(ν). Ξεχώρισε καθένα ἀπ' αὐτὰ ὃν εἶναι ἀρθρό ή προσωπική ἀντωνυμία καὶ ὃν φυλάγη τὸ τελικὸν ή τὸ χάνη καὶ γιατί. β) Νὰ βρῆς σὲ ποιὲς φράσεις τοῦ κειμένου ὑπάρχει τὸ ἀρνητικὸ δέ(ν). Ξεχώρισε ποὺ μένει καὶ ποὺ χάνεται τὸ τελικὸν καὶ γιατί. γ) Κάμε τὴν ἴδια ἐργασία γιὰ τὶς λέξεις ἐνα(ν), μή(ν), σά(ν).

Γύμνασμα. Γράψε τὶς παρακάτω φράσεις ἀφήνοντας ή παραλείποντας, ὅπου πρέπει, τὸ τελικὸν ποὺ εἶναι σὲ παρένθεση: Ελδα ἐνα(ν) ξένο.—"Ερχομαι ἀπὸ τὴ(ν) ἀρροά.—Βλέπω τὸ(ν) Νίκο. Τὸ(ν) βλέπω ποὺ τρέχει σά(ν) ζαρκάδι.—Μή(ν) βιάζεσαι, ἀλλὰ καὶ μή(ν) ἀρρῆς πολὺ. Αὐτὴ τὴ(ν) συμβουλή νὰ μή(ν) τὴ(ν) ξεχνᾶς. Λέ(ν) θὰ ἔρθω τὴ(ν) Κυριακή στὸ σπίτι σου. Φωτάζω τὸ(ν) παρόν. Μή(ν) πατάτε τὴ(ν) χλόγη.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ βρῆς ὅλες τὶς πολυσύλλαβες λέξεις τοῦ κειμένου καὶ νὰ τὶς συλλαβίσεις.

νά τά παραδώση στὸν παπά, δταν θὰ διαβάζῃ τὸν ἐσπερινὸν τὸ Σάββατο τοῦ Λαζάρου. 'Απ' αὐτὰ μοιράζει δ παπᾶς στοὺς χριστιανούς, ἀμα ἀπολύση ἡ ἐκκλησιά τοῦ Εὐαγγελισμοῦ.

Τὴν Πρωτομαγιά τῇ γιορτάζουν οἱ γεωργοί. Σὲ παλιότερη ἐποχὴ συνήθιζαν νά χώνουν ἔνα παιδί στὶς πρασινάδες καὶ στὰ λουλούδια, νά τοῦ κρεμνοῦν κουδούνια καὶ νά τὸ γυρίζουν ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι. Τὸ παιδί χόρευε καὶ οἱ συνοδοὶ του τραγουδοῦσαν τὸ τραγούδι τοῦ Μάη:

Τώρα εἰν' ὁ Μάης κι ἡ ἄνοιξη, τώρα εἰν' τὸ καλοκαίρι.

Αύτὸ τὸ ἔθιμο σιγά σιγά τώρα σβήνει.

Στὶς 21 Νοεμβρίου, ποὺ εἶναι τὰ Εισόδια τῆς Θεοτόκου, οἱ γεωργοὶ γιορτάζουν, δπως λένε οἱ ὕδιοι, τὴν Πολυσπορίτισσα. Σὲ πολλὰ χωριά παίρνουν πολυσπόρια (σιτάρι, καλαμπόκι, κουκιά, φασόλια κτλ.), πηγαίνουν στὴν πηγή, τὰ ρίχνουν μέσα καὶ λένε: "Οπως τρέχει τὸ νερό, νά τρέχη τὸ βιό. Παίρνουν ἔπειτα νερὸ καὶ γυρίζουν.

"Ἐκεῖ τριγύρω στὰ 'Αινικολοβάρβαρα ἔρχεται δ χειμώνας. "Αν τότε τύχῃ νά χιονίσῃ, ἀκοῦς τοὺς γεωργούς νά λένε: Σήμερα τ' ἀσπρισε τὰ γένια του.

Μέρες μεγάλης χαρᾶς εἶναι τὰ Χριστούγεννα καὶ δλο τὸ Δωδεκάμερο. Τότε δ γεωργὸς σφάζει τὸ θρεφτό του τὸ γουρούνι καὶ τρώει τὰ λουκάνικα. Τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων, τὸ βράδυ, «παντρεύουν τὴ φωτιά τους». Βάζουν πολλὰ ξύλα καὶ γίνεται μεγάλη ἡ φωτιά, γιὰ νά φεύγουν οἱ Καλικάντζαροι. Τὴ στάχτη τῆς βραδιᾶς ἐκείνης τὴν κρατοῦν, καὶ τὴν ἡμέρα τῶν Φώτων, ποὺ θὰ πέσουν οἱ σταυροὶ στὸ νερὸ καὶ θὰ γίνη ὁ ἀγιασμός, παίρνουν ἀγιασμα, ρίχνουν μέσα καὶ στάχτη καὶ ραντίζουν τ' ἀμπέλια τους.

Τὴ Λαμπροβδομάδα, δηλαδὴ τὴν ἔβδομάδα τῆς Λαμπρῆς, ποὺ ἀρχίζει τὴν Κυριακὴ τοῦ Πάσχα καὶ τελειώνει τὴν Κυριακὴ τοῦ Θωμᾶ, στὰ "Ἄγραφα καὶ γενικά στὴ Ρούμελη τὴν δονομάζουν 'Ασπροβδομάδο· τὴν προηγούμενη τῇ λένε Μεγαλοβδομάδο. Τὸ Μεγαλοβδομάδο ἀρχίζει τοῦ Λαζάρου, μὲ τὸν ἐσπερινό. Τότε οἱ νυφάδες τῆς χρονιᾶς ἐκείνης φέρουν καὶ τὰ βάγια στὴν ἐκκλησιά. Εἶναι ὑποχρεωμένη ἡ κάθε νιόπαντρη νά γεμίσῃ ἔνα κανίστρι κλαδιά δάφνης — τὰ βάγια, δπως τὰ λέει — καὶ νά πάγια τὰ παραδώσῃ στὸν παπά, δταν θὰ διαβάζῃ τὸν ἐσπερινὸν τὸ Σάββατο τοῦ Λαζάρου. 'Απ' αὐτὰ μοιράζει δ παπᾶς στοὺς χριστιανούς, ἀμα ἀπολύση ἡ ἐκκλησιά τοῦ Εὐαγγελισμοῦ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις, καρίσται πλατὺ καλάθι χωρὶς μεγάλο βάθος, πανέρι.—τὸ βιός (ἢ βίος) τὰ πλούτη, ἢ περιουσία.—Ἄπικοιοβάθραρα οἱ τρεῖς γιοφτὲς στὴ σειρά, τῆς Ἀγίας Βαρβάρας, τοῦ Ἀγίου Σάββα καὶ τοῦ Ἀγίου Νικολάου (τις 4, δ καὶ 6 τοῦ Δεκεμβρίου).—Δωδεκάμερο οἱ δώδεκα μέρες ἀπὸ τὰ Χριστούγεννα (25 τοῦ Δεκεμβρίου) ὡς τὴ γιοφτὴ τῶν Φώτων (6 τοῦ Ιανουαρίου).

Περιεχόμενο. Γιὰ ποιὲς γιοφτὲς γίνεται λόγος στὸ κείμενο; — Πᾶς γιοφτάζοντος οἱ γεωργοὶ καθεμιὰ ἀπ’ αὐτές;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. “Οταν γίνεται λόγος γιὰ ἓνα λέμε: ὁ γεωργός, ἢ καρά, τὸ σπίτι. Πᾶς θὰ ποῦμε ὅταν γίνεται λόγος γιὰ πολλά; Κανονικά, πόσους ἀριθμοὺς ἔχουν τὰ οὐσιαστικά;

2. Πολλὰ ὄμισι κύρια ὀνόματα ἔχουν μόνο ἔναν ἀριθμό.

α) Τὰ κύρια ὀνόματα προσώπων (βασιτιστικά ἢ οἰκογενειακά) συγηθίζονται στὸν ἑνικό: ὁ Θωμᾶς, ὁ Λάζαρος, ὁ Γιάννης, ἢ Μαρία, ὁ Κολοκοτρώνης. Όστόσο αὐτὰ σχηματίζονται πληθυντικό, ὅταν γίνεται λόγος γιὰ πολλὰ πρόσωπα μὲ τὸ ἕδιο ὄνομα: σαραπατέντες Γιάννηδες, σήμερα γιοφτάζονται οἱ Μαρίες, ἔχονται οἱ Κολοκοτρώναιοι.

β) Νὰ βοηῇς ποιὰ κύρια ὀνόματα μηνῶν ἢ ἡμερῶν τῆς ἔβδομάδας ὑπάρχουν στὸ κείμενο. Αὐτά, δύοις βλέπομε, ουνηθίζονται προπάντων στὸν ἑνικό· μπροστὴν ὄμισι κάποτε νὰ σχηματίσουν πληθυντικό: πέρασαν ἀπὸ τότε πολλὲς Κυριακές.

γ) Νὰ βοηῇς ποιὰ κύρια ὀνόματα γιοφτῶν ἢ τόπων (τοπωνυμίες) ὑπάρχουν στὸ κείμενο. Αὐτά συνηθίζονται ἢ μόνο στὸν ἑνικὸ ἢ μόνο στὸν πληθυντικό. Ξεχώρισε ποιὰ εἶναι στὸν ἑνικὸ καὶ ποιὰ στὸν πληθυντικό.

3. Καὶ μερικὰ κοινὰ οὐσιαστικά ἔχουν μόνο ἑνικό, γιατὶ φανερώνουν κάτι ποὺ εἶναι πάντοτε ἔνα: ἡ πλάση, ἡ οἰκουμένη, ἡ γῆ, ἡ ἀνθρωπότητα, ὁ ζωτικισμός, ὁ νοῦς, ὁ βῆχας κ.ἄ.

β) Πολυσπόρια, γένια, βάρια· αὐτὰ ἔχουν μόνο πληθυντικό, γιατὶ ἔχουν περὶ ληπτικὰ σημασία. Ἔτοι καὶ τὰ ὀνόματα: ἄμφια, ἄριμα (=τὰ ὄπλα), βαρτίσια, γεράματα, κάλαντα, μεσάνυχτα, περίχωρα, πολεμοφόρδια, ουγκαρητήρια, συλληπτήρια, τρεχάματα, καρδάματα κ.ἄ.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

“**Ασκηση.** α) Ποιὰ κύρια ὀνόματα βρίσκονται στὸ κείμενο; Ποιὰ ἀπ’ αὐτὰ ἔχουν μόνο ἔναν ἀριθμό; — β) Ποιὰ κοινὰ οὐσιαστικά τοῦ κειμένου ἔχουν μόνο ἔναν ἀριθμό;

Γύμνασμα. α) Γράψε στὸν ἑνικὸ τ’ ἀκόλουθα ὀνόματα (ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ δὲν ἔχουν ἑνικό): οἱ γεωργοὶ, οἱ φίλοι, οἱ λείφοι, τὰ παισάνυχτα, οἱ πηγές, οἱ Σέρρες, τὰ ποτάμια, τὰ χιαστέσιματα, οἱ θάλασσες, οἱ φωτιές, τὰ μεσάνυχτα, τὰ καροτιά. — β) Γράψε στὸν πληθυντικὸ τ’ ἀκόλουθα ὀνόματα (ἐκτὸς ἀπὸ ὅσα δὲν ἔχουν πληθυντικό): ὁ κῆπος, τὸ τοαρνόνδι, τὸ παιδί, τὸ λονκούνδι, τὸ Πάσχα, ἡ πηγή, ἡ γῆ, ὁ γωμάς, τὸ Τριώδι, ἡ Σπάρτη, δράντης, τὸ νερό, δ καφές.

ΕΠΛΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε δύλες τὶς λέξεις τοῦ κειμένου ποὺ παίρνουν διασεία· ἐπίσης ὅσες γράφονται μὲ διπλὸ ὄμισι σύμφωνα. — Νὰ τὶς συλλαβίσῃς.

39.—Ο ΠΗΝΕΙΟΣ

ποταμού. Ἐπάνω στὰ ύγρα νῶτα του ροβιολοῦσαν δέντρα δλόκληρα μὲ τὰ κλαδιά, τοὺς κορμοὺς καὶ τὶς ρίζες τους.

Τὰ δρνια τῶν βουνῶν, οἱ διτοὶ καὶ τὰ ξεφτέρια, οἱ πετρίτες καὶ τὰ γεράκια, ἔβλεπαν τοὺς κορμούς, κατέβαιναν ἐπάνω τους καὶ ποταμοδρομοῦσαν μαζὶ τους κοιτάζοντας τὶς ἀπλωτὲς πεδιάδες ζερβόδεξα.

Τὰ ἡμερα πουλιά τῆς πεδιάδας, οἱ πελαργοί, οἱ φασιανοί, οἱ κουροῦνες, οἱ ἀγριόχηνες, κάθιζαν ἐπάνω στὰ κλαδιά. Τὰ χελιδόνια καὶ τὰ σπουργίτια κούρνιαζαν ἐμπιστευτικά στὰ φυλλώματα μαζὶ μὲ τὸ βδελυρὸ φίδι, ποὺ χώνευε στὴν κουφάλα, καὶ μὲ τὸν ποντικό, ποὺ ἀργομασοῦσε τ' ἀκρότιζα.

Κιβωτοὶ θεόσταλτοι τὰ ρουπάκια, ἔφερναν τοὺς φτερωτούς ταξιδιώτες μὲ τὸ βόγκημα τοῦ νεροῦ καὶ μὲ τὴν ταραχὴ τῶν ἀνέμων στὰ γνώριμα μέρη τους.

Περίγύρα, στὸ ἀμφιθεατρικὸ ψήλωμα τῶν βουνῶν καὶ κάτω στὴν ἀπλωτὴ πεδιάδα, στοὺς κυματισμούς τῶν λόφων καὶ τὶς γραμμές τῶν κοιλάδων, ἡ βλάστηση ἀπλωνόταν μὲ δλο τὸ μεγαλεῖο τῆς καὶ μὲ δλη τὴν ἀβρότητα τῶν χρωμάτων.

‘Ο Πηνειός κατέβαινε θολός καὶ φουσκωμένος. Τὸ λιοπύρι τοῦ Ἀπριλομάρτη τίναξε τὰ φιλήματά του στὰ βαρυστοιβαγμένα χιόνια τῶν βουνῶν καὶ καταρράχτες γκρεμίζονταν ἀπὸ τὰ Χάσια καὶ τὸν Πίνδο, ἀπὸ τὴν Γκούρα καὶ τὸν “Ολυμπο, καὶ χύνονταν στὴν πολυδασίδαλη κοίτη τοῦ

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Ισοπόρι καντερή λιακάδα ποὺ φέρνει μεγάλη ζέστη.—πολυδιάδαλος πολύπλοκος.—ξερτέοι εἰδος γεράκι.—πετρίτης ἄλλο εἶδος γεράκι.—ποταμοδρομῶ πλέω στὸ ποτάμι.—φασιανὸς πουλὶ ποὺ μοιάζει σάν κότα, μὲ μακριὰ οὐρὰ καὶ πλούσια στὰ φτερά.—κουρούνα μεγάλο πουλὶ μὲ μαστα φτερά σάν κοράκι.—κουρνιάζω κοιμούμααι, ήσυχαζώ.—βδελυρὸς σιχαμένος.—ρουπάκι ἀγριοβαλανιδιά.—ἄρροντητα ἀπαλοσύνη.

Περιεχόμενο. Ἀπὸ ποῦ κατεβαίνουν τὰ νερά ποὺ χύνονται στὸν Πηνειό; Γιατί κοιτάζουν ζερβόδεξα; Πῶς ταξιδεύουν στὸν ποταμὸ τὰ ὅρνια, τὰ ἡμερά πουλιά καὶ τ' ἄλλα ζῶα; Ποιὸ θέαμα βλέπει κανεὶς γύρω ἀπὸ τὸν Πηνειό;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Τὰ ἄρθρα δ, ή, τὸ συνοδεύουν οὐσιαστικά, διάταν φανερώνωμε μ' αὐτὰ κάτι γνωστὸ καὶ δρισμένο· γι' αὐτὸ δονομάζονται δριστικὰ ἄρθρα.

2. "Ἄς παρακαλούνθσωμε τὴν κλίση τοῦ δριστικοῦ ἄρθρου, δῆπος τραίνονται οἱ πτώσεις του στὸ κείμενο:

Ἄριθμοι	Ἄρσενικό	Θηλυκὸ	Οὐδέτερο
Ἐνικὸς	Ὀν. ὁ Πηνειός	ἡ βλάστηση	τὸ λειτουργί
Γεν. τοῦ ποταμοῦ		τῆς πεδιάδας	τοῦ νεροῦ
Αἰτ. τὸν Ὄλυμπο		τὴν ταραχὴ	τὸ φίδι
Πληθυντ.	Ὀν. οἱ πελαργοὶ	οἱ κουροῦνες	τὰ χελιδόνια
	Γεν. τῶν ἀνέμων	τῶν κοιλάδων	τῶν βουνῶν
	Αἰτ. τοὺς κορμοὺς	τὶς πεδιάδες	τὰ κλαδιά

3. Ἰδιαίτερα πρέπει νὰ παρατηρήσωμε τ' ἀκόλουθα: α) Τὸ δριστικὸ ἄρθρο δὲν ἔχει κλητική. "Οταν τὸ δόνομα βρίσκεται στὴν κλητική, τὸ μεταχειριζόμαστε χωρὶς ἄρθρο: *Βασίλη, κάτισε φρόνιμα νὰ γίνης νοικούνος.*"—Μάρα μου, ἐγὼ δὲν κάθομαι νὰ γίνων νοικούνος.—"Ἔχετε γειά, φηλά βουνά. Κάποτε βάζομε μπροστὰ ἀπὸ τὴν κλητικὴ τοῦ δόνομάτος ἐπιφωνήματα κλητικά: ἐ *Πίτρο!* ὦ Θεέ μου!—β) Ἡ πρόθεσή τοῦ σχάνει τὸ ε μπροστὰ ἀπὸ τὴ γενικὴ καὶ αιτιατικὴ τοῦ ἄρθρου καὶ γράφεται μαζὶ του σὲ μία λέξη: στοῦ, στῆς, στόρ, στήρ, στό, στῶρ, στούς, στίς, στά. Νὰ βρῆς ποὺ ὑπάρχουν στὸ κείμενο τέτοιοι τύποι. (Γιὰ τὸ πότε λέγονται οἱ αιτιατικὲς τόν, τὴν μὲν εἰδαμε στὸ μάθημα 37.)

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Νὰ βρῆς ὅλα τὰ δριστικὰ ἄρθρα ποὺ ὑπάρχουν στὸ κείμενο. Σὲ ποιὸ γένος, σὲ ποιὸν ἀριθμὸ καὶ σὲ ποιὰ πτώση εἶναι τὸ καθένα;

Γύμνασμα. Γράψε τὶς παρακάτω φράσεις μὲ τὸ κατάλληλο δριστικὸ ἄρθρο ἐμπρός ἀπὸ τὰ δόνόματα:

"Ἐρχεται ... ἀδεօφος μου. "Ἐχω ... βιβλίο ... ἀδεօφοῦ μου. Βλέπω ... ἀδεօφο μου. "Ἐρχεται ... ἀδεօφη μου. "Ἀκούω ... φωνή ... ἀδεօφῆς μου. Βλέπω ... ἀδεօφη μου. Αὐτὸ είναι ... σχολεῖο μου. Βλέπω ... παιδιά ... σχολείου μου. Στὴν ἀνὴ μαζεύονται ... μαθητὲς καὶ ... μαθήτριες. Παρακαλούνθω ... παιχνίδια ... παιδιῶν καὶ ἀκούω ... φωνές τους.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ βρῆς στὸ κείμενο καὶ νὰ γράψῃς: 1) τὶς λέξεις ποὺ ἔχουν δασεία (ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἄρθρα)—2) τὰ παραταχτικὰ σύνθετα—3) τὰ ἐνεργητικὰ μεταβατικὰ ρήματα μαζὶ μὲ τὸ ἀντικείμενό τους.

40. — ΑΙΣΩΠΕΙΟΙ ΜΥΘΟΙ

Ο ΑΓΕΛΑΔΑΡΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΛΙΟΝΤΑΡΙ

πρόσφερνε θυσία ἔνα κατσίκι. Ἐξακολούθησε ἔπειτα νὰ ψάχνῃ καὶ μιὰ στιγμή, στὸ ξέφωτο ἐνὸς δάσους, ἀντικρίζει ἔνα λιοντάρι ποὺ ἔτρωγε τὸ μοσχάρι του. Τρομαγμένος τότε σήκωσε τὰ χέρια του πρὸς τὸν ούρανδ καὶ εἶπε: «Ἄφεντη Δία, σοῦ ἔταξα, ἂν κάμης νὰ βρῷ τὸν κλέφτη, νὰ σοῦ θυσιάσω ἔνα κατσίκι τώρα σοῦ τάζω, ἂν κάμης νὰ μὴ μὲ βρῇ ὁ κλέφτης, νὰ σοῦ θυσιάσω ἔναν ταῦρο.»

Η ΧΗΡΑ ΚΑΙ ΟΙ ΥΠΗΡΕΤΡΙΕΣ ΤΗΣ

Οι ὑπηρέτριες μιᾶς πλούσιας χήρας εἶχαν παράπονα, γιατὶ ἀχάραγα ἀκόμα μόλις ἀκουόταν τὸ λάλημα ἐνὸς πετεινοῦ ποὺ εἶχε, τὶς ξυπνοῦσε καὶ τὶς ἔβαζε νὰ δουλεύουν. «Ο κόκορας φταίει ποὺ λαλεῖ» εἶπαν μιὰ μέρα ἀναμεταξύ τους· «νὰ, τὸν σφάξωμε νὰ γλιτώσωμε». Τὸν ἔσφαξαν λοιπόν, ἀλλὰ τὴν ἐπαθῶν χειρότερα· γιατὶ ἡ κυρά τους, μὴν ἔχοντας τώρα κόκορα, ώστε νὰ μαντεύῃ ὅπωσδήποτε τὴν ὥρα, καὶ ἀπὸ τὴν ἀνησυχία της μῆπως εἶναι πολὺ ἀργά, τὶς ξυπνοῦσε ἀκόμα πιὸ νωρίς.

Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ Η ΚΟΤΑ

Μιὰ γυναικά εἶχε μιὰ κότα ποὺ γεννοῦσε κάθε μέρα ἔνα αύγο. «Αν τῆς ρίχνω περισσότερο κριθάρι, συλλογίστηκε, θά γεννᾶ δυὸ αύγά τὴν ἡμέρα.» "Ετσι ἔκαμε λοιπόν. Μὰ ἡ κότα παραπάχυνε καὶ οὕτε μιὰ φορά τὴν ἡμέρα δὲν μποροῦσε νὰ γεννήσῃ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Ξέφωτο ἀνοιχτό μέρος μέσα σὲ δάσος.—ἀχάραγα (ἐπίφ-
ερημα) πρὶν ἀπὸ τὰ χαράματα, πρὶν ξημερώσῃ.

Περιεχόμενο. Διηγήσουν τοὺς τρεῖς μύθους τοῦ κειμένου. Ποιὸ εἶναι τὸ
νόημα τοῦ πρώτου μύθου; Ποιὸ δίδαγμα βγαίνει ἀπὸ τὸ δεύτερο μύθο καὶ
ποιὸ ἀπὸ τὸν τρίτον;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Μποροῦμε νὰ ποῦμε τὴν ἀκόλουθη φράση: «Ἐνας ἀγελαδάρης μιὰ μέρα
ἔβοσκε τὰ βόδια του κοντά σ' ἑνα βουνό». Εδῶ μιλοῦμε γιὰ κάποιον ἄγνωστο
ἀγελαδάρη, δὲν δρίζουμε ποιὰ μέρα ἔβοσκε τὰ βόδια του καὶ δὲν ἀναφέρομε
ποιὸ εἶναι τὸ βουνό. Γι' αὐτὸ λέμε: ἑνας ἀγελαδάρης, μιὰ μέρα, ἑνα βουνό.

Οἱ λέξεις ἑνας, μιὰ (μία), ἑνα ποὺ πηγαίνουν ἔτσι ἐμπρὸς ἀπὸ οὐσια-
στικὰ λέγονται ἀδριστα ἄρθρα.

2. «Ἄς παρακολουθήσωμε τὴν κλίση τοῦ ἀδριστοῦ ἄρθρου, ὅπως φαίνον-
ται οἱ πτώσεις του στὸ κείμενο:

διομαστικὴ	γενικὴ	αἰτιατικὴ
Ἄδριστο :	Ἑνας ἀγελαδάρης	Ἑνδες κοκόρου
Θηλυκό :	μιὰ γυναίκα	μιᾶς πλούσιας χήρας
Οὐδέτερο :	Ἑνα μοσχάρι	Ἑνδες βουνοῦ

3. Ἰδιαίτερα πρέπει νὰ παρατηρήσωμε τ' ἀκόλουθα: α) Τὸ ἀδριστο ἄρ-
θρο δὲν ἔχει κλητικὴ οὐτε πληθυντικό. Ὁταν μιλοῦμε γιὰ πολλὰ ἀδριστα οὐ-
σιαστικά, τ' ἀναφέρομε χωρὶς ἄρθρο: γύρισε λαγκάδια καὶ βουνά. β) Τὸ ἀδριστο
ἄρθρο εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ ἀριθμητικὸ ἑνας, μία, (μία), ἑνα. Καὶ λέμε πὼς ει-
ναι ἀριθμητικό, δταν ἔχῃ ἀριθμητικὴ σημασία: ἡ κότα γεννοῦσα κάθε μέρα ἑνα
αὐγὸ (ἐνῶ ἡ γυναίκα ἥθελε νὰ τὴν κάμη νὰ γεννᾷ δύο αὐγὰ τὴν ἡμέρα).

(Πότε λέγονται οἱ αἰτιατικές ἑνα καὶ μιὰ μὲ ν στὸ τέλος τὸ εἶδαμε στὸ
μάθ. 37.)

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. α) Πῶς κλίνεται τὸ ἀδριστο ἄρθρο σὲ κάθε γένος;
β) Κλίνε τὸ ἀδριστο ἄρθρο μαζὶ μὲ τ' ἀκόλουθα οὐσιαστικά: ἑνας γα-
ράς, μιὰ χώρα, ἑνα παιδί.

Γύμνασμα. Γράψε τὸ παρακάτω κοιμάτι καὶ βάλε τὸ κατάλληλο δριστικὸ
ἡ ἀδριστο ἄρθρο ἐμπρὸς ἀπὸ τὰ δύνοματα, ἔκει δόπου σημειώνεται μιὰ γραμ-
μούλα: Κάποτε—γέρος ἐνλοκόπος γύριζε φροτωμένος μὲ—δεμάτι ξύλα. «Ἐξαφνα
ἄρχισε δυνατή βροχή. Ἐκεὶ κοντά βλέπει—καλύβα. Τούχει καὶ χνυπά—πόστα, «Ποιὸς
είναι;» ἀκούστηκε ἀπὸ μέσα—φωνή. «Ἐλμαι—διαβάτης καὶ ζητῶ νὰ φυλαχτῶ ἀπὸ
—βροχή.» ¹Αμέσως ἀνοίγει—πόστα καὶ παρουσιάζεται—παιδί. Πρόθυμα παλογει—
δεμάτι ἀπὸ—γέρος καὶ τὸν δῆγητ μέσα. «Ἐνχαριστῶ, παιδί μου», λέει—γέρος.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε: 1) δλες τὶς ὑποθετικές προτάσεις ποὺ ὑπάρχουν στὸ
κείμενο. 2) Τὶς φράσεις τοῦ κειμένου ποὺ ἔχουν τὶς λέξεις τό(ν), τή(ν), ἑνα(ν),
μή(ν), δὲ(ν) μὲ τελικὸ ν.

41.- Τ' ΟΝΕΙΡΟ ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΟΥ

στὸ δικαστήριο. «Καὶ γιατὶ τάχα νὰ μείνω δικηγόρος;» ἔλεγε μέσα του· «μὲ τὸ διπλωμα τοῦ νομικοῦ μπορῶ νὰ γίνω δικαστής, πρωτοδικῆς, πρόεδρος, ἀρεοπαγίτης καὶ ἄν ἀποφασίσω νὰ πολιτευτῶ, θὰ γίνω βουλευτής καὶ — γιατὶ δχι; — ὑπουργός· καὶ τότε δῆλοι θὰ μ' ἔχουν ἀνάγκη κι ἐγώ δὲ θὰ ἔχω ἀνάγκη ἀπό· κανένα.»

‘Απὸ τὸ δρόμο ἀκούστηκαν οἱ φωνὲς τοῦ ψαρᾶ, τοῦ μανάβη, τοῦ τροχιστῆ καὶ τοῦ γυρολόγου ἐμπόρου, ποὺ διαλαλούσαν τὶς πραμάτειες τους καὶ τὴν τέχνη τους. ‘Ο Πανάγος αἰσθάνθηκε περιφρόνηση γιὰ δλους. Δὲ σκέφτηκε οὕτε τὸν παπού του, ποὺ ἦταν καπνοπώλης. Πλησίασε στὸ παράθυρο καὶ κόλταξε ἀκατάδεχτα τὸ φούρναρη, ἔπειτα τὸν παπούτση καὶ τὸ ράφτη, ποὺ εἶχαν τὰ μαγαζιά τους κοντά στὸ φούρνο. Λίγο παραπέρα εἶδε τὸ φαναρά, ποὺ δούλευε στὸν Ισκιο. «Χτύπα κι ἐσύ, τενεκετζή, τὸν τενεκέ σου, ψιθύρισε· μεθαύριο θὰ χτυπᾶς τὴν πόρτα μου καὶ θὰ μὲ παρακαλής νὰ βοηθήσω τὸ γιό σου νὰ τὸν πάρουν ὑπάλληλο στὴν τράπεζα· κι ἐσύ, γείτονα φούρναρη, κι ἐσύ ἐμπορε, ποὺ μετρᾶς τὸ χασέ σου, κι ἐσύ μαρμαρά, ποὺ ἀκούω τὸ χτύπο τοῦ σκαρπέλου σου, δὲν εἶναι μακριά δ καιρὸς ποὺ θὰ μοῦ βγάζετε δῆλοι τὸ καπέλο.»

Τὴν νύχτα ἐκείνη δ Πανάγος εἶδε ἔνα παράξενο δνειρο. ‘Εκεῖ ποὺ καθόταν, λέει, σ’ ἔνα θρόνο, παρουσιάστηκαν μπρός του πολλοὶ ἀνθρωποι τῆς δουλειᾶς. Πρῶτος δ γεωργός, ἔπειτα δ ὑφαντής, δ ράφτης, δ χιτσῆς. «Αφέντη Πανάγο, τοῦ λέει δ γεωργός, μάθαμε πώς δῆλοι σ’ ἔχουν ἀνάγκη κι ἐσύ δὲν ἔχεις ἀνάγκη ἀπό κανένα· ἡρθαμε λοιπὸν νὰ σοῦ ποδμε πώς, ἀφοῦ δὲ μᾶς χρειάζεσαι, ἐμεῖς σὲ ἀποχαιρετοῦμε.» Τότε βρέθηκε τάχα δ Πανάγος δλοιδόναχος καὶ δλόγυμνος πάνω σ’ ἔνα τεράστιο διπλωμα, ποὺ σὰν ἀπέραντο σεντόνι ἔφτανε ώς τὸν δρίζοντα καὶ τιποτε ἄλλο δὲ φαινόταν. Τουρτούριζε, πεινούσε, μὰ κανένας δὲν ἦταν ἐκεῖ νὰ τὸν βοηθήσῃ. ‘Ο Πανάγος ἔπνησε τρομαγμένος. ‘Απὸ κείνη τὴν στιγμὴ κατάλαβε πώς εἶχε ἀνάγκη δῆλο τὸν κόσμο καὶ δῆλο τὸν κόσμο τὸν ἀγάπησε.

‘Ο Πανάγος ὁ Τριβώνης εἶχε δώσει εἰσαγωγικές ἔξετάσεις στὸ Πανεπιστήμιο, στὰ νομικά, καὶ, δταν ἔμαθε πώς πέτυχε, πῆγε νὰ πετάξῃ ἀπὸ τὴν χαρά του. Φυσικὸ ἦταν βέβαια νὰ χαρῆ, ἀλλὰ τὸ κακό εἶναι πῶς περηφανεύτηκε ὑπερβολικά, γι’ αὐτὸ πήρε δ νοῦς του ἀέρα, ἔκανε σὰ νὰ τοῦ εἶχαν δώσει κιόλα τὸ διπλωμα, σὰ νὰ ἦταν καὶ δικηγόρος καὶ ἀγόρευε

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. εἰσαγωγικὸς ἐκεῖνος ποὺ γίνεται γιὰ εἰσαγωγή, γιὰ νὰ μπῇ κανεὶς κάπου.—ὅ νῦν μου παίρνει ἀέρα μὲ πιάνει μεγάλομανία, περηφανεύομαι ὑπερβολικά.—ἀγορεύω βγάζω λόγο, μιλῶ μπροστά σὲ κόσμο.—ἀρεοπαγῆτης δικαστής στὸν "Ἀρειο Πάγο, τὸ ἀνώτατο δικαστήριο.—πολιτεύομαι ἀνακατεύομαι στὴν πολιτική.

Περιεχόμενο. Τί ἔκαμε τὸν Πανάγο νὰ περηφανευτῇ καὶ τί τὸν ἔκαμε νὰ συνέρθῃ; Είχε σχέση τ' ὅνειρό του μὲ ὅσα συλλογιζόταν πρὶν κοιμηθῆ; Γιατί οἱ ἀνθρώποι ἔχουν ἀνάγκη ὁ ἔνας ἀπὸ τὸν ὄλλο;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ ἀντικρινὸ κείμενο ὑπάρχουν πολλὰ ἀρσενικὰ οὐσιαστικά, δηλ. οὐσιαστικὰ ποὺ ἀνήκουν στὴν **πρώτη αλίση**. Ἐδῶ είναι ὅλα στὸν ἑνίκοτε γιὰ νὰ βρῆς πῶς κλίνονται σ' αὐτὸ τὸν ἀριθμό, κάμε τὶς ἀκόλουθες ἐργασίες:

1. Χώρισε μὲ τὸ χάρακα μία σελίδα τετραδίου σὲ 4 στήλες, γράψε πάνω πάνω σὲ κάθε στήλη τ' ὅνομα μιᾶς πτώσης (ὄνομαστική, γενική, αἰτιατική, κλητική) καὶ κατάταξε σ' αὐτές τ' ἀρσενικὰ ὄνόματα τοῦ κειμένου ἀνάλογα μὲ τὴν πτώση ποὺ βρίσκεται τὸ καθιντό.

2. Παρατήρησε σὲ ποιὰς φθόγγους τελειώνει ἡ αἰτιατική.

3. Σκέψου ποιὸ φθόγγο πρέπει νὰ προσθέσῃς στὸ τέλος τῆς αἰτιατικῆς, γιὰ νὰ γίνη ὄνομαστική κοίταξε ἀν αὐτὸ τὸ φθόγγο τὸν ἔχουν στὴν ὄνομαστική χωρὶς ἔξαρσης ὅλα τὰ ὄνόματα ποὺ ἔχεις στὴν πρώτη στήλη.

4. Ἐξέτασε σὲ ποιὰ ὄνόματα ἡ γενική καὶ ἡ αἰτιατική είναι δημοιες ἀναμεταξύ τους (ἄσχετα πρὸς τὸ τονικό σημάδι) καὶ σὲ ποιὰ διαφέρουν σημείωσε πῶς τὰ πρῶτα ἀποτελοῦν τὴν α' τάξη τῆς α' κλίσης, καὶ τὰ δεύτερα τὴ β' τάξη τῆς κλίσης αὐτῆς. Πῶς τελειώνουν στὴν ὄνομαστική τοῦ ἑνίκου τὰ πρῶτα καὶ πῶς τὰ δεύτερα;

5. Παρατήρησε ἀν ἡ κλητικὴ τῶν ἀρσενικῶν ποὺ ἀνήκουν στὴν α' τάξη είναι πάντα δημοια μὲ τὴ γενική καὶ τὴν αἰτιατική ἔξετασε τὸ ὄδιο καὶ γιὰ τ' ἀρσενικὰ τῆς β' τάξης.

6. Ἐξέτασε ἀν στὴ γενικὴ ὁ τόνος μένη πάντα στὴ συλλαβὴ ποὺ τὸν ἔχει ὄνομαστική. Ὁ τόνος αὐτὸς τῆς ὄνομαστικῆς ὄνομάζεται **βασικὸς τόνος**.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

"Ασκηση. Πῶς θὰ φωνάξῃς τὸ γαλατά, τὸ ναύτη, τὸν πραματευτή, τὸ Μικέ, τὸν παππού, τὸν ἀδερφό, τὸν ταχυδρόμο, τὸν καλόγερο, τὸ Φίλιππο, τὸν Ἀλέκο, τὸν Πέτρο, τὸ γέρο, τὸν Παύλο;

Γύμνασμα. Κλίνε στὸν ἑνίκο (βάλε δηλ. στὶς 4 πτώσεις του) καὶ μὲ τ' ἀρθρὰ τους τὰ ὄνόματα: βοριάς, κλητήρας, κόρακας, διαβάτης, προσκυνητής, καφές, νῦν, Κρητικός, ἥλιος, πλάτανος, ρινόκερος, Τηλέμαχος.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ν' ἀντιγράψῃς τὸ παρακάτω δημοτικὸ τραγούδι σημειώνοντας τοὺς τόνους καὶ τὰ πνεύματα ὅπως πρέπει:

Ἐχετε γεια, ψηλὰ βουνά και καμποι με τα ροδα,
δροσιες με τα χαραματα, νυχιες με το φεγγαρι,
κι σεσις, μωροι κλεφτοπουλα, που εισαστε παλικαρια,
δε σας τρομαζει ο πολεμος, πηδατε σα λιονταρια.

‘Η πέρδικα τρώει δλα σχεδόγ τὰ χορταρικά, μὰ ἀπαραίτητη τροφή της εἶναι τὸ χαλίκι. Μερικοὶ λένε πῶς τὸ τρώει γιὰ νὰ λαγαφίζῃ ἡ φωνὴ της· ἡ πραγματικὴ δύμως λαϊκὴ ζωολογία ξέρει πῶς αύτὸ τὸ κάνει γιὰ νὰ εὔκολυνη τὴ χώνεψῃ της. ‘Η πέρδικα ἔχει ἀδυναμία καὶ στὰ σταφύλια. Τὴν πέρδικα τὴν τρα-

γουδοῦν πολλὰ τραγούδια· εἶναι τὸ ποιητικότερο σύμβολο τῆς δμορφιᾶς, τῆς γιορτῆς, τῆς χαρᾶς, τῆς δροσιᾶς.

‘Η καλιακούδα εἶναι ξαδέρφη τῆς κλέφτρας κισσας, τῆς λωποδύτρας κουρούνας, τῆς ρημάχτρας καρακάξας. Ἀφοῦ κρατιέται ἀπὸ τόσο... μεγάλη οἰκογένεια, ἀνέβηκε, λένε, μιὰ φορά στὸ θρόνο τῶν πουλιῶν μὲ τὸ νὰ κλέψῃ ἀπὸ τὸ κάθε πουλὶ ἔνα φτερό. Ἀλλὰ σὲ λίγο τὰ πουλιά κατάλαβαν τὴν κλεψιά, μάδησαν τὴν κλέφτρα βασίλισσα καὶ τὴν κατέβασαν ἀπὸ τὸ θρόνο.

‘Αληθινὴ βασίλισσα τοῦ λόγκου εἶναι ἄλλη. ‘Ονομάζεται Κυριαρίνα καὶ μοιάζει μὲ τὴν τρυγόνα. ‘Η ιστορία της λέει πῶς ἦταν κοπέλα καὶ εἶχε δυὸ ἀδερφές, τὴ Μήλω καὶ τὴ Ρόιδω. Ἡταν καὶ οἱ δυὸ δμορφες, μὰ ἡ Κυριαρίνα, ποὺ τότε ὀνομαζόταν Χρυσοφεγγαράτη, ἦταν πιὸ δμορφῇ· ἦταν ἡλιογέννητη. Τόση ἦταν ἡ ζήλια τῆς Μήλως καὶ τῆς Ρόιδως, ώστε ἐσπρωξαν μιὰ μέρα τὴν ἀδερφή τους σ' ἔναν γκρεμό. Χάθηκε ἀπὸ τὰ μάτια τους. ‘Εκεῖνες νόμισαν πῶς σκοτώθηκε, μὰ δὲν εἶχε πάθει τίποτε. ‘Αργότερα τὴ βρῆκε ἔνα βασιλόπουλο καὶ τὴν πήρε γυναίκα του. ‘Η Μήλω καὶ ἡ Ρόιδω τὸ ἔμαθαν — ἡ φήμη ἔφτασε στ’ αὐτιά τους — πήγαν στὸ παλάτι τὴν δρα ποὺ ἐλειπε τὸ βασιλόπουλο καὶ τὴ σκότωσαν. Στὸν τάφο τῆς Χρυσοφεγγαράτης φύτρωσε μιὰ κυδωνιά, ποὺ ἔκαμε μόνο ἔνα κυδώνι. Ἀπὸ τὸ κυδώνι ἐκεῖνο, ὅταν τὸ ἄνοιξε δι περιβολάρης, πήδησε ἡ Κυριαρίνα, πουλὶ πιά, μὲ δλα τὰ σημάδια πάνω της τῆς μεγαλειότητας καὶ τῆς δμορφιᾶς.

Στὴν Ἀκαρνανία τὴν ἀλεποὺ τὴν πιάνουν μὲ τὸν ἀκόλουθο τρόπο: Κόβουν μιὰ νεροκολοκύθα πάνω πάνω, τόσο, ώστε νὰ μπορῇ νὰ περάσῃ μέσα τὸ κεφάλι τῆς ἀλεποῦς. Στὸ βάθος τῆς νεροκολοκύθας βάζουν λίπος. ‘Η ἀλεποὺ τὸ μυρίζεται, βυθίζει τὴ μούρη της, τ’ αὐτιά τῆς δύμως, ποὺ πιέστηκαν γιὰ νὰ χωρέση μέσα, ἀνοίγουν ἔπειτα, καὶ μένει μὲ τὴν κολοκύθα στὸ πρόσωπο, σὰ νὰ φορᾶ μάσκα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ἀπαραιτητος ἀναγκαῖος, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ λείψῃ.—λαγαγῆς καθαρίζω.—λαϊκή ζωολογία ή ζωολογία δύποτε τὴν πιστεύει ό λαὸς καὶ δχι δύποτε τὴν ξέρουν οἱ ἐπιστήμονες.—ἔχω ἀδυναμία σὲ κάποιον ἀγαπῶ πάρου πολύ.—σύμβολο σίσθητὸ σημάδι, ποὺ μὲ αὐτὸ καταλαβαίνομε κάτι ἀφηρημένο.—καλιακούδα, κίσσα, κουρούνα, καρακάζα πουλιά.—σημαδία τῆς μεγαλειότητας ἔχω—τερικά γνωρίσματα τοῦ βασιλικοῦ ὀξειδώματος.

Περιεχόμενο. Τί ἐννοεῖ λέγοντας πώς ή καλιακούδα εἶναι ξαδέρφη ἄλλων πουλιῶν;—κρατεῖται ἀπὸ τόσο ... μεγάλη οἰκογένεια πώς τὸ λέει αὐτό; στὰ σο-βαρὰ ἥ ...;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ ἀντικρυνό κείμενο ὑπάρχουν πολλὰ θηλυκά οὐσιαστικά, δηλ. οὐσια-στικά ποὺ ἀνήκουν στὴ δεύτερη κλίση. Ἐδῶ εἶναι ὅλα στὴν ὀνομαστική, τῇ γενικῇ ἢ τὴν αἰτιατικῇ τοῦ ἔνικοῦ.

1. Κατάταξέ τα κατὰ τὴν πτώση ποὺ βρίσκονται.
2. Παρατήρησε σὲ ποιοὺς τριώγγους τελειώνει ἡ ὀνομαστική.
3. Ἐξέτασε ἂν ἡ αἰτιατικὴ διαφέρῃ ἀπὸ τὴν ὀνομαστική σκείψου τὸ ἕδιο καὶ γιὰ τὴν κλητική.
4. Παρατήρησε τί φιλόγγι παραπάνω ἀπὸ τὴν ὀνομαστική ἔχει ἡ γενική.
5. Ἐξέτασε ἂν δὲ **βασικός τόνος**, ὁ τύνος δηλ. τῆς ὀνομαστικῆς τοῦ ἔνι-κοῦ, ἀλλάζῃ ποτὲ θέση στὶς ἄλλες πτώσεις τοῦ ἕδιου ἀριθμοῦ.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Πέξ, προσθέτοντας καὶ τὸ ἄρθρο, πῶς εἶναι ἡ γενικὴ τοῦ ἔνι-κοῦ τῶν ὀνομάτων: ἄγκυστα, αἴθυνσα, μέλισσαι, τράπεζα, δποτείρονσα, ἀνθρωπό-τητα, θεομότητα, κουνότητα, ταυτότητα, ἀνοιξη, ἀντάμωση, βάρτιση, κουφόβραση.

Γύμνασμα. 1. Κλίνε στὸν ἔνικό, μαξὶ μὲ τὸ ἄρθρο, τὰ δύνοματα: χαρά, λάμψη, Κώ, Χιό, καπελού, νερέ.

2. Συμπλήρωσε τὶς ἀκόλουθες παροιμίες μὲ τὰ δύνοματα: βιάση, κουκουβά-για, Μαρού, οὐρά, πίτα, ρώγα, τάβλα, βάζοντας τὸ καθένα ἐκεῖ ποὺ ταιριάζει καὶ στὴν πτώση ποὺ πρέπει ὅπου εἶναι ἀνάγκη, προσθέτεις καὶ τὸ ἄρθρο:

Τζέτζικας ἀλάλησε, μαύρη—γυάλιος.

Ἡ σκύλα ἀπὸ—τῆς γεννᾶ στραβά κουτάρια.

Ἐγὼ τὸ λέω τοῦ σκύλου μου κι ὁ σκύλος—τοι.

Πέσε,—, νὰ σὲ τράω.

Χόργει, κυνά—, κι ἔχει κι ἔντονα τοῦ σπιποῦ.

Ἄλλα τὰ μάτια τοῦ λαγοῦ κι ἄλλα—.

Σὲ—ποὺ δὲν ἔστρωσες τὸ χέρι μήτρα ἀπλώνης.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

- 1) Νὰ βρής στὶς παραπάνω παροιμίες ὅλα τὸ ἀρσενικά καὶ νὰ τὰ κλινης στὸν ἔνικὸ ἀριθμό. 2) Ν' ἀντιγράψης τὶς δύο τελευταῖς παροιμίες χωρίζοντας τὶς συλλαβής στὴν κάθε λέξη.

43.—Η ΛΕΥΤΕΡΙΑ ΕΡΧΕΤΑΙ

— Μάνα, κάποιος περνά απ' έξω, είπε δ Πέτρος, ένα άγόρι όχτα χρονώ. Μέσα στὸ σκοτεινὸν ύπόγειο, ποὺ τὸ σκοτάδι του μόλις τὸ μαλάκωνε τὸ φῶς τοῦ καντηλιοῦ μπροστὰ στὸ εἰκόνισμα τῆς Παναγίας, ἡ κυρα. Ἀσημίνα σηκώθηκε δρθια κι ἔστησε τὸ αὐτὶ της. Τὸ ίδιο ἔκαμε καὶ ἡ κόρη της, ποὺ ἐκείνη τὴ στιγμὴ καταγινόταν στὸ πλύσιμο ἐνδὸν κατσαρολιοῦ σὲ μιὰ γωνιά τοῦ ύπογείου. «Ἐνα βῆμα βιαστικὸν ἀκούστηκε γιὰ λίγο στὸ στενοσόκακο κι ἔπειτα ἔσβησε. «Χριστιανὸς νὰ είναι ἡ Τούρκος;» Οἱ δυδ γυναῖκες προσπαθοῦσαν νὰ μαντέψουν ἀπὸ τὸν κρότο τοῦ βήματος. Ἀπὸ τὴν ήμέρα τοῦ κλεισμάτος τους σ' αὐτὸν τὸ στενὸ χῶρο—τὸ ύπόγειο εἶχε μόλις τρία μέτρα μάκρος καὶ

δυόμισι πλάτος—ζούσαν δλοι τους σὲ φοβερὴ ἀγωνία.

Ήταν στὰ 1912, στὸν ἐλληνοτουρκικὸ πόλεμο. Ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς δλο προχωροῦσε πρὸς τὰ βορινά, λευτερώνοντας χωριά ποὺ γιὰ αἰώνες δλόκρηρους τὰ πλάκωνε ἡ μαύρη σκλαβιά. Θά ἔφτανε καὶ στὸ χωριὸ δπου ζούσε ἡ χήρα Ἀσημίνα μὲ τὸ κορίτσι της καὶ τὸ ἀγοράκι της; Οἱ Ἐλληνες τοῦ χωριοῦ περίμεναν μὲ λαχτάρα καὶ μὲ ἐλπίδα. Ἀλλὰ καὶ δ φόβος τους ήταν μεγάλος. Ὁ καϊμακάμης τοῦ μέρους αὐτοῦ ήταν φανατικὸς καὶ αἰμοβόρος. Τέρας τὸν ἔλεγαν δλοι καὶ τέρας ήταν. Ἀν μὲ παρακίνηση αὐτοῦ τοῦ τέρατος οἱ Τούρκοι τοῦ χωριοῦ ἔκαναν σφαγές πρὶν φύγουν; Ἡ κυρα—Ἀσημίνα, δπως ἔκαμαν καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ἀποφάσισε τὸ κλείσιμό τους στὸ ύπόγειο. Κατέβασαν ένα στρῶμα, δσα τρόφιμα εἶχαν καὶ ἀμπαρώθηκαν μέσα σ' αὐτό. Μόνο σὰν ἄκουαν ἀπόλυτη ἡσυχία, ἔβγαιναν βιαστικά στὴν αὐλή, γιὰ νὰ πάρουν νερὸ ἀπὸ τὸ πηγάδι.

“Ἐξι μέρες τώρα βαστοῦσε τὸ κλείσιμο καὶ ἡ ἀγωνία τους. Στὰ ΝΔ τοῦ χωριοῦ ήταν ένα δάσος. Ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ δάσους αὐτοῦ καρτεροῦσαν τὴ σωτηρία τους. Τὸ ἀπόγεμα καὶ τὸ βράδυ τῆς ἔβδομης ήμέρας τὸ κανόνι δὲν ἔπαψε νὰ βροντᾶ. Τὴν αύγη, μὲ τὶς πρῶτες ἀκτίνες τοῦ φωτὸς ποὺ μπήκαν ἀπὸ τὶς χαραμάδες τοῦ ύπογείου, φωνὲς χαρᾶς ἀκούστηκαν. Ὁλοὶ οἱ χριστιανοὶ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ εἶχαν ξεχυθῆ στους δρόμους. Στὸ γύρισμα τοῦ ἀμαξωτοῦ δρόμου φάνηκε τὸ πρῶτο ἐλληνικὸ τάγμα ποὺ ἐμπαινει στὸ χωριὸ θριαμβευτικά. Ἡ σημαία του κυμάτιζε περήφανη. Ἡ λευτεριά ἐρχόταν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις, τὸ φῶς τοῦ κατηλιοῦ μαλάκων τὸ σκοτάδι τί σημαίνειν εἶδῷ τὸ μαλακών; — στήνω τὸ αὐτόν· βρές ἔνα συνώνυμο ρῆμα. — καϊμακάμης Τοῦρκος ἐπαρχος. — ἀμπαρώνω κλείνω μὲ τὴν ἀμπάρα, μὲ τὸ σύρτην πλείω στερεά. — θριαμβευτικά μὲ θριαμβοῖ, μὲ τρόπο ποὺ φανερώνει χαρὰ καὶ περηφάνια γιὰ τὴ νίκη.

Περιεχόμενο. Ποιά μέρη ἐλευθερώθηκαν τὸ 1912 καὶ τὸ 1913 καὶ ἐνώπιον καὶ στὸ ἑλληνικὸ κράτος; — Αἰῶνες ὀλόκληρους τὰ πλάκωντες ή σκλαβιά: πόσου χρόνια περίπου; — Πές πάς είσαι ἔνα ἀπὸ τὰ παιδιά τῆς κυρα - 'Αστηγίνας καὶ διηγήσου πῶς περάσατε στὸ ὑπόγειο.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ κείμενο ὑπάρχουν πολλὰ οὐδέτερα οὐσιαστικά, δηλ. οὐσιαστικὰ ποὺ ἀνήκουν στὴν τρίτη κλίσην. "Οσα ἀπ' αὐτὰ είναι στὸν ἐνικό κατάταξὲ τα κατὰ τὴν πτώση ποὺ βρίσκονται (δημοσιατική, γενική, αἰτιατική) καὶ σκέψου πᾶς θά είναι καὶ στὴν κλητική.

1. Ἐξέτασε ἀν ἡ δημοσιατική, ἡ αἰτιατική καὶ ἡ κλητική διαφέρουν ἀναμεταξύ τους.

2. Ξεχώρισε τὶς καταλήξεις ποὺ ἔχουν τὰ οὐδέτερα στὶς 3 αὐτὲς πτώσεις.

3. Ξεχώρισε τὶς καταλήξεις τῆς γενικῆς.

4. Παρατήρησε ἀν δόλα τὰ οὐδέτερα ἔχουν ἵσο ἀριθμὸ συλλαβῶν σὲ δλες τὶς πτώσεις τοῦ ἐνικοῦ· ἀν δχι, κώρισέ τα σὲ ἰσοσύλλαβα καὶ σὲ ἀνισοσύλλαβα.

5. Πρόσεξε τὴ διαφορά τῶν δημοτῶν ὑπόγειο καὶ κλείσιμο ὅς πρὸς τὴν κλίσην.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Νὰ βρῆς τρία οὐδέτερα δεῖντονα καὶ τρία παροξύτονα σὲ -ι (ὅπως αὐτί, ἀγόρι), τρία δεῖντα, καὶ τρία παροξύτα, καὶ τρία προπαροξύτα, σὲ -ο, δύο δισύλλαβα καὶ δύο τρισύλλαβα σὲ -ος, τρία δισύλλαβα καὶ πέντε τρισύλλαβα σὲ -μα, τέσσερα σὲ -σιμο ἢ -ξιμο ἢ -ψιμο (ὅπως: γνέσιμο, τάξιμο, σκέψιμο). — Νὰ πῆς στὴ γενική τοῦ ἐνικοῦ (ἀν ἔχουν) τὰ οὐδέτερα: καφί, κερί, κεχόλ, σακί, δρεπάνι, ἀλεύρι, μεσημέρι, αὐλάκι, σακάκι, σκυλάκι, δεματάκι, παιδάκι, φασουλάκι.

Γύμνασμα. Κλίνε στὸν ἐνικό, μὲ τὸ ἀριθμὸ, τὰ δύνοματα: ἀλσος, πάχος, μέγεθος, δέμα, πρόβλημα ἐπίσης: ρολόι (προσθέτοντας ἔνα γ, ὅπου είναι ἀνάγκη)· ἐπίσης: βράδιο (ὅπως τὸ ἀγόρι, ἀλλὰ μὲ ν στὴν ὄνομ., αἴτ. καὶ κλητ.), δίχτυν, στάχυν (τὸ δίδιο, ἀλλὰ μὲ ν παντοῦ). — Γράψε στὴν ἐν. γενική τὰ: σπρώξιμο, τρίψιμο, λύσιμο. — Κλίνε τὰ δύνοματα καθεστώς καὶ γεγονός (ὅπως τὸ φῶς, μόνο ποὺ ἡ γενική τους τονίζεται στὴν παραλλήλουσα). — Κλίνε τὸ κορέας (ὅπως τὸ τέρας).

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

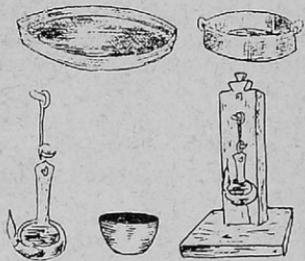
Γύμνασμα. Γράψε τοὺς παρακάτω στίχους μὲ τοὺς τόνους, τὰ πνεύματα, τὰ ἄλλα ὀρθογραφικὰ σημάδια καὶ τὰ σημεία τῆς στίξης ποὺ πρέπει:

Ο μαυρος σκυλος που χω γω
δεν ειναι πρωτο γενος
εχει ακοφτη τ ομολογω
κουλουριασμενη ουρα
κι ολορθα αυτια ο καημενος
σα σουβλες μυτερα

οτι ειχα κατεσι μια σταλια
ψωμι να φαω μια μεσα
τον βλεπω που χωρις μιλια
ομως με ματι αχγο
με κοιταζε απο περα
σα να σκουζε πειγω

(Στὴ λέξη ἔπειτ' ἀπὸ τὴν τελεια θὰ γράφης τὸ ἀρχικὸ κεφαλαιο.)

44.—ΣΚΕΥΗ ΚΑΙ ΦΑΓΙΑ ΤΩΝ ΑΙΤΩΛΩΝ

Τὰ ταψιά τὰ πουλοῦν οἱ καζαντζῆδες, ποὺ δουλεύουν τὸ χάλκωμα καὶ κατασκευάζουν χάλκινα σκεύη. Πρίν δμως μεταχειριστοῦν τὸ ταψί, πρέπει αὐτὸν νὰ γανωθῇ ἀπὸ τοὺς γανωτῆδες. Αὕτοι οἱ τεχνίτες ἔρχονται στὴν Αἴτωλα ἀπὸ τὴν "Η-πειρο.

Οἱ νταβάδες εἰναι μικρὰ ταψιά μὲ χελιὰ κάπως ψηλότερα. Συνή-θως ἔχουν καὶ αὐτιά, γιὰ νὰ τοὺς

κρατοῦν ἀπ' αὐτά. Τοὺς νταβάδες τοὺς κατασκευάζουν ἀπὸ χαλκό. Σπάνια κάνουν χρήση πήλινων νταβάδων.

Τὰ τάσια κατασκευάζονται ἀπὸ χαλκό, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀσήμι· ύπάρχουν καὶ ξύλινα, ἀπὸ ξύλο σφένταμνου ἢ δέιιας. Σὲ πα-λιότερη ἐποχὴ τὰ μεταχειρίζονταν πολύ, γιὰ νὰ πίνουν νερὸν ἢ κρασί, προπάντων στὴν ἔξοχήν. Οἱ κλέφτες ἐπρεπε νὰ ἔχουν πάνω τους τὸ τάσι τους, καὶ οἱ καπεταναῖοι τῶν κλεφτῶν ἐπιναν μὲ ἀσημένιο καὶ πολλὲς φορὲς μὲ μαλαματοκαπνισμένο τάσι.

Οἱ λύχνοι τῶν Αἴτωλῶν, χάλκινοι ἢ τενεκεδένιοι, εἰναι ἔργα τῶν φαναρτζήδων κι ἔχουν τὸ σχῆμα τῶν πήλινων λύχνων τῶν ὄρχαιων Ἑλλήνων. Τοὺς λύχνους τοὺς κρεμοῦν ἀπὸ τοὺς τοίχους ἢ ἀπὸ τοὺς λυχνοστάτες μὲ γάντζους. Κατινε χοιρινὸ λίπος ἢ λάδι. Ἡ χρήση τῶν λυχναριῶν καὶ φυσικὰ καὶ τῶν λυ-χνοστατῶν δὲν εἰναι πιὰ μεγάλη, γιατὶ τώρα ἔμαθαν νὰ μετα-χειρίζωνται ἀλλα εἴδη φωτισμοῦ.

Οἱ κεφτέδες εἰναι συνηθισμένο φαῖ τῶν Αἴτωλῶν. Γιὰ νὰ φτιάσουν κεφτέδες, κομματιάζουν κρέας ψαχνὸ καὶ τὸ χτυποῦν πάνω στὸ κρεατοκόπι, ὥστε νὰ γίνη ζύμη. Μὲ τὴ ζύμη αὐτὴ ἀνα-κατεύουν ἀλάτι, πιπέρι καὶ αὐγά· καμιὰ φορά καὶ μαϊντανὸ καὶ σκορδοκρέμμυδα ψιλοκομμένα. Αὕτην τὴ ζύμη ἢ νοικοκυρὰ τὴ χωρίζει σὲ στρογγυλὰ κομμάτια καὶ τὰ τηγανίζει. Ἡ γεύση τῶν κεφτέδων εἰναι πολὺ νόστιμη.

Οἱ βουνίσιοι Αἴτωλοι δὲν τρῶνε κρέας τὸ Σαραντάημερο. Τότε δμως εἰναι ἡ καταλληλότερη ἐποχὴ γιὰ τὸ κυνήγι τῶν λα-γῶν, γιατὶ οἱ κυνηγοὶ ξεχωρίζουν τ' ἀχνάρια τους πάνω στὸ χιόνι. Μὰ ἐπειδὴ νηστεύουν, τοὺς λαγούς ποὺ σκοτώνουν τοὺς παστώνουν καὶ τοὺς τρῶνε ἀργότερα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. σφένταμνος (ἢ σφεντάμι), δὲ εἰδη δέντρων.—κλέψτες ἐννοεῖ τοὺς κλέφτες τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας.—κρεατοκόπι χοντρὸς ἔύλο ποὺ πάνω του κόβουν ἢ κοπανίζουν τὸ κρέας, κρεατοσάνιδο.—Σαραντάμερο ἢ σαρακοστή πρὶν ἀπὸ τὰ Χριστούγεννα.

Περιεχόμενο. Τί ἄλλα εἴδη φωτισμοῦ ὑποθέτεις πώς ἔμαθαν οἱ Αἰτωλοί; —Περιγραψε μερικὰ ἀπὸ τὰ σκεύη ποὺ μεταχειρίζεστε στὸ σπίτι σας;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Ὄσα ἀρσενικὰ οὐσιαστικὰ τοῦ ἀντικρινοῦ κειμένου είναι στὸν πληθυντικὸν κατάταξέ τα κατὰ τὴν πτώση ποὺ βρίσκονται (ὄνομ., γεν., αἰτ.) καὶ σκέψου πῶς είναι καὶ στὴν κλητική.

2. Ἀπὸ τὰ δύνοματα αὐτὰ ὑπογράμμισε ὅσα ἀνήκουν στὴν α' τάξη, ὅσα δηλ. ἔχουν στὴν ἐν. δόνοματ. καταλήξῃ ἀλλή ἀπὸ -οι, καὶ ἀπ' αὐτὰ πάλι ὑπογράμμισε μὲ ἀλλή μία γραμμὴ τ' ἀνισοσυλλαβα, ὅσα δηλ. ἔχουν στὸν πληθυντικὸν μία συλλαβὴ περισσότερη παρὰ στὴν δόνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ.

3. Παρατήρησε ἂν ἡ ἀνισοσυλλαβία κρατιέται σὲ δλες τὶς πτώσεις τοῦ πληθυντικοῦ.

4. Ἐξέτασε ἂν καμιὰ φορὰ ἔχωμε ἀνισοσυλλαβία καὶ σὲ ἀρσενικὰ ποὺ ἀνήκουν στὴ β' τάξη (ἐν. δόνομαστ. σὲ -οις).

5. Εξεχώρισε τὶς καταλήξεις ποὺ ἔχουν τ' ἀρσενικὰ οὐσιαστικὰ στὴν δόνομαστικὴ τοῦ πληθυντικοῦ καὶ ἔξαρθίσωσε σὲ ποιὰ διαφέρει ἡ αἰτιατικὴ ἀπὸ τὴν δόνομαστική.

6. Βάλε στὴ γενικὴ καὶ στὴν αἰτιατικὴ τοῦ πληθυντικοῦ τὰ δύνοματα: κάτοικος, ἀντίλαος, ἀντίχυτος, ἔμπορος, ρινόκερος, θρόνυβος, καὶ πὲς τί παρατηρεῖς ὡς πρὸς τὴν μετακίνηση τοῦ τόνου.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Πέες στὸν πληθυντικὸν τὰ δύνοματα ποὺ ἀκοῦς στὸν ἐνικό, καὶ στὸν ἐνικό, ὅσα ἀκοῦς στὸν πληθυντικὸν: ὁ ἄγγελος τοῦ οὐρανοῦ, δ ὅρον τοῦ βασιλᾶ, δ τάφος τοῦ ἥρωα, δ ὑμνος τοῦ ποιητῆ, οἱ γοινὶ τῶν παπάδων, οἱ θρόνυβοι τῶν ἀνέμων, δ ἀγοραστής τοῦ καφέ, οἱ προϊστάμενοι τῶν ἀγοραφυλάκων.

Γύμνασμα. Κλίνε στὸν πληθυντικὸν τὰ δύνοματα: αἰθέρας, λοχίας, πίνακας, μήνας ἐργάτης, τραγουδιστής, μπαλωματής καναπές, παππούς τερρόνιος, Δελφοί. Μετατρέψε στὸν πληθυντικὸν τὸ ἀκόλουθο: ὁ γιός τοῦ γεωργοῦ ἔδεσε τὸ σκύλο, δ φαναρὸς κόλλης τὸ σωλήνα τοῦ νιπίτρα καὶ τοῦ νεροχύτη, δ ἀγωγιάτης χάλασ τὸ φράχτη τοῦ πεστιβολάρη, τὸ τενεκὲς τοῦ γανωματή ἔμεινε στὸ δρόμο, δ βάτραχος τρόδυσε ἀπὸ τὸν πῆδο τοῦ λαγοῦ, δ ταχυδρόμος ἔδωσε τὸ λογαριασμὸν τοῦ ἀγροφύλακα στὸν κοινοτάρχη, δ διαβάτης τρόμαξε ἀπὸ τὸν κρότο τοῦ καταρράχη.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε ἀπὸ τρία συνώνυμα γιὰ καθεμιὰ ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες λέξεις:

καράβι	ἄγριος	τύρα	ψάχνω
πολεμιστής	ἄφοβος	ἀργά	λέω
σκαμνί	καινούργιος	υστερα	φοβοῦμαι

Οι ἀλεπούδες δὲν κάνουν ἀδικαιολόγητες ζημιές. Κυνηγοῦν βέβαια τίς κότες, ἀλλὰ κάθε κότα ποὺ πνίγει ἡ ἀλεπού τὴν πηγαίνει στὴ φωλιά τῆς κι ἔπειτα γυρίζει γιὰ νὰ πνίξῃ καὶ ἄλλη. 'Η πονηριὰ τῶν ἀλεπούδων εἶναι πασίγνωστη. "Αν μιὰ ἀλεπού βρεθῇ σὲ κοτέσι καὶ ἀπ' ἔξω εἶναι ἄνθρωποι καὶ αὐτὴ δὲν ἔχῃ καιρὸν νὰ φύγη, γυρίζει τὰ μάτια τῆς πρὸς τὸ βάθος

τοῦ κοτετσιοῦ, γιατὶ ξέρει πῶς ἡ λάμψη τους θὰ τὴ φανερώσῃ. Οἱ ἀλεπούδες γυμνάζουν τ' ἀλεπουδάκια στὸ κυνήγημα τῶν ποντικῶν, τῶν λαγῶν, τῶν ἀκρίδων καὶ ἄλλων ζώων. Πρῶτα φέρνουν τέτοια ζῶα ζωντανὰ στὶς φωλιές τους κι ἐκεῖ γίνεται τὸ μάθημα. "Ἐπειτα ἀρχίζει σειρὰ διδαχτικῶν ἐκδρομῶν στὶς στάνες, στὰ κοτέσια καὶ στὰ περιβόλια. Τ' ἀλεπόπουλα δὲν ἀργοῦν νὰ μάθουν τὶς τέχνες καὶ τὶς πονηριές τῶν μανάδων τους.

Οἱ ἀγριόγατες κάνουν μεγάλες καταστροφὲς στὴ γεωργία, γιατὶ ζοῦνε κυρίως μὲ πουλιά, καὶ τὰ πουλιά εἶναι πολὺ ὀφέλιμα, ἐπειδὴ τρῶνε τὰ ἔντομα, ποὺ προξενοῦν βλάβες στὰ σπαρτά. 'Υπάρχουν σιωπηλές ρεματιές, ποὺ ἔπειτ' ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα γεμίζουν ἀπὸ χιλιόστομες κραυγές· εἶναι ἡ ὥρα ποὺ ἀρχίζουν οἱ ἐπιδρομές τῶν ἀγριόγατων, γιὰ νὰ πιάσουν πετροχελίδονα καὶ ἄλλα πουλιά. Καὶ δύο ήμερῶν νὰ εἶναι τῆς ἀγριόγατας τὰ παιδιά, ἐνῶ εἶναι ἀκόμε θεόστραβα, σηκώνουν τὶς τρίχες τους, ἀμα νιώσουν ἄνθρωπο γύρω τους, λέξι πῶς θὰ πηδήσουν πάνω του· τόσο ἄγρια ζῶα εἶναι.

'Ο Ἀχελώος εἶναι κατοικία πολλῶν βιδρῶν, ἀλλὰ οἱ κυνηγοί, ποὺ τὶς κυνηγοῦν γιὰ τὸ πολύτιμο δέρμα τους, δύσκολα τὶς χτυποῦν. Γιατὶ οἱ βίδρες, πρωτοξαδέρφες τῶν ἀλεπούδων, μιὰ πηδοῦν στὸ ποτάμι, μιὰ κρύβονται στὶς σπηλιές κι εὔκολα γλιτώνουν. Στὴ στεριὰ τρῶνε ποντίκια, φίδια, καβούρια, στὰ νερά εύφραίνονται λογῆς λογῆς ψάρια· οἱ πονηρές δμως πέστροφες καταφέρνουν καὶ τοὺς ξεφεύγουν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. πασίγνωστος γνωστὸς σὲ ὅλους.—σιάνη ἐγκατάσταση γιὰ κοπάδια.—χιλιόστομες κραυγὴς ποὺ βγαίνουν ἀπὸ χιλιάδες στόματα.—’Αχελῶος ποταμὸς τῆς Δ. Στερεᾶς Ἐλλάδας· πηγάζει ἀπὸ τὸν Πίνδο καὶ χύνεται στὸ ’Ιόνιο’ λέγεται καὶ ’Ασπροπόταμος.—βίδρα ποταμόσκυλο, θηλαστικὸ σαρκοφάγο ζῶο, πολὺ ἄξιο στὸ κολύμπι ‘πρωτοξαδέρφη τῆς ἀλεποῦς’ στὴν πονηριά.—εὐφραίνομαι χαίρομαι, εὐχαριστιέμαι πολὺ.—πέστροφα ψάρι, εἰδος σολομοῦ.

Περιεχόμενο. Γιὰ ποιὰ ζῶά γίνεται λόγος ἐδῶ; Διηγήσου τὶς ίστορίες τους.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Κάμε γιὰ τὰ θηλυκὰ τοῦ κειμένου ποὺ βρίσκονται στὸν πληθυντικὸ τὴν κατάταξη ποὺ ἔχουμε στὸ προηγούμενο μάθημα γιὰ τ’ ἀρσενικὰ καὶ ὑπογράμμισε τ’ ἀνισοσύλλαβα.

2. Παρατήρησε τί κατάληξη ἔχει ἡ ὄνομαστικὴ τοῦ πληθυντικοῦ τῶν ἰσοσύλλαβων καὶ τί κατάληξη τῶν ἀνισοσύλλαβων.

3. Ἐξέτασε ἀνὴν ἡ αἰτιατικὴ καὶ ἡ κλητικὴ διαφέρουν ἀπὸ τὴν ὄνομαστικὴ.

4. Ερεύνουμε τὶς γενικὲς τοῦ πληθυντικοῦ ποὺ ἔχουν μετατοπισμένο τὸ βασικὸ τόνο.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Νὰ πῆς στὸν πληθυντικὸ τὰ δύνοματα ποὺ ἀκοῦς στὸν ἐνικὸ καὶ ἀντίστροφα: ἡ ισορρία τῆς γιαγιᾶς, οἱ χαρὸς τῶν μητέρων, ἡ πονηριὰ τῆς ἀλεποῦς, ἡ ἐπιφυλλίδα τῆς ἐφημερίδας, ἡ φωνὴ τῆς σάλπιγγας, ἡ ὥρα τῆς ἐογασίας, οἱ βλάβες τῶν γραμμῶν, ἡ ἀλλαγὴ τῆς ἐπιπομῆς, οἱ κάμαρες τῶν κατοικιῶν, ἡ πλώρη καὶ ἡ πρύμη καὶ ἡ καρδία τῆς βάρκας, οἱ δουλειές τῶν γυναικῶν.

Γύμνασμα. Κλίνε στὸν πληθυντικὸ μαζὶ μὲ τὸ ἄρθρο τ’ ἀκόλουθα δύνοματα, ἔχοντας δύμως ὑπόψη σου πώς πολλὰ θηλυκὰ δὲ σχηματίζουν γενικὴ τοῦ πληθυντικοῦ: γλώσσα, διά, μέλισσα, παλικαριά, τροφή, δίκη, ζέστη, ἀντάμωση, μυλωνού, νερέ.

[Όταν λείπῃ ἡ γενική, βρίσκομε ἄλλον τρόπο νὰ σχηματίσωμε τὴν φράση μας: δηλ.: α) μεταχειριζόμαστε ἄλλο συνώνυμο ποὺ ἔχει γενική, β) βάζομε τὴν αἰτιατικὴ μὲ πρόθεση ποὺ νὰ ταιριάζῃ, γ) ἐκφραζόμαστε πιὸ ἀναλυτικά, μὲ περισσότερα λόγια. “Ετσι λέμε ἡ διακοπὴ τῆς δουλειᾶς ἀλλὰ ἡ διακοπὴ τῶν ἐργασιῶν, νερὸ τῆς βρύσης ἀλλὰ νερὸ ἀπὸ βρύσες, ἡ ζώη τῆς βοσκοπούλας ἀλλὰ οἱ ζῶες ποὺ φρούν οἱ βοσκοπούλες.]

Στὶς παρακάτω φράσεις σκέψου πῶς θὰ βάλης στὸν πληθυντικὸ τὶς πτώσεις τὶς τυπωμένες μὲ πλάγια γράμματα: Ἀγόρασα κανναβίου τῆς καρδερίνας μου· Διάβασα τὴν ἐπιγραφὴ αὐτῆς τῆς βρύσης. Πλήρωσα πολλὰ γιὰ τὴν ἐπισκευὴ τῆς σκάλας. Ο ποιητὴς σύνθεσε ὑμνὸ τῆς ὁμορφιᾶς αὐτῆς τῆς χώρας. Φέρε φαῦ τῆς πάπιας. Τὸ βάψιμο τῆς βαροκούλας πέτυχε. Τὸ φῶς τῆς καντήλας πέφτει στὴν εἰκόνα. Ἡ πονηριὰ τῆς πέστροφας ξεγελά τὴν βίδρα. Στὸ φόρεμά σου ἔμειναν σημάδια τῆς λάσπης.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ βρῆς στὸ κείμενο δύο οὐδέτερα οὐσιαστικὰ ίσοσύλλαβα καὶ δύο ἀνισοσύλλαβα καὶ νὰ τὰ κλίνης στὸν ἐνικὸ ἀριθμό.

46.—ΤΑ ΠΛΕΞΙΜΑΤΑ

Τὴν παραμονὴ τῶν Εἰσοδίων ἥρθε στὴν πόλη ἀπὸ τὸ χωριό τῆς ἡ θεια· Ἀρχόντω. Θὰ ἔμενε στὸ σπίτι μας μερικούς μῆνες, θὰ περνοῦσε μαζὶ μας τὶς γιορτὲς τῶν Χριστουγέννων, τῆς Πρωτοχρονιᾶς καὶ τῶν Φώτων καὶ πολὺ ὀργότερα, τὸ Μάρτη ἵσως, θὰ γύριζε σπίτι τῆς. Ἐμεῖς τὰ παιδιὰ δὲ χορταίναμεν ἀκοῦμε ἀπὸ τὸ στόμα τῆς Ιστορίες, παραμύθια καὶ περιγραφὴ τῆς ζωῆς τῶν χωρῶν τῆς Αἰτωλίας, πού τόσο καλά τὴν ἐρει. Σήμερα

ἡ ἀδερφούλα μου τὴν ρώτησε ὅν τὰ κορίτσια ἔκείνων τῶν μερῶν καταγίνωνται στὸ πλέξιμο. Καὶ ἡ θεια μᾶς διηγήθηκε:

Οἱ Αἰτωλές ἀπὸ μικρές γυμνάζονται στὴν πλεχτικὴ. Τὸ πρῶτο πλέξιμο ὀρχίζει μὲ δύλινα βελονάκια. Κατόπι γίνεται χρήση βελονιῶν σιδερένιων. Πλέκουν κορμοφανέλες, τσουράπια καὶ κουβέρτες. Τ' ἀντρίκεια τσουράπια τὰ φτιάνουν πολὺ κοντά, ἅμα εἶναι γιὰ φουστανελοφόρους· νὰ φτάνουν μόλις στὰ στραγάλια τῶν ποδιῶν. Τὰ γυναίκεια τὰ φτιάνουν ώς τὰ γόνατα.

Τὰ νήματα μὲ τὰ δποῖα πλέκονται τὰ διάφορα πράματα εἰναι λευκά· ἀλλὰ σὲ πολλὰ μέρη συνηθίζονται καὶ νήματα ἀλλων χρωμάτων. Μὲ τὰ χρωματιστὰ αὐτὰ νήματα κεντιοῦνται διάφορα πλούσιδια, κεντίδια, δπως τὰ λένε· τσουράπια μὲ χρωματιστὰ κεντίδια τὰ λένε παρδαλά· αὐτὰ συνηθίζονται γιὰ δράσι.

Τὰ κεντίδια τῶν τσουραπιῶν λέγονται καὶ ξόμπλια. Εἶναι πολλῶν ειδῶν ξόμπλια καὶ ἡ ποικιλία τῶν σχημάτων τους εἶναι μεγάλη.

Ἡ πλεχτικὴ στὴν Αἰτωλία εἶναι γνωστὴ σὲ δλες τὶς γυναίκες. Ποτὲ δὲ γίνεται ξεχωριστά, παρὰ ἔτσι, γιὰ διασκέδαση. Τὶς μακριές νύχτες τοῦ χειμῶνα κοντὰ στὴν πλούσια σὲ δύλα φωτιὰ κάνουν τὰ νυχτέρια τους οἱ γυναίκες μὲ τὰ τσουράπια στὰ χέρια. Ἐπίσης καὶ στὸ δρόμο, ἅμα πάνε γιὰ δύλα, στὸ μύλο καὶ σὲ κάθε ἄλλη δουλειὰ συνηθίζουν νὰ ἔχουν μαζὶ τους καὶ τὸ πλέξιμο.

Π Α Ρ Α Τ Η Ρ Η Σ Ε Ι Σ Σ Τ Ο Κ Ε Μ Ε Ν Ο

Λέξεις καὶ φράσεις. Εἰσόδια ἡ γιορτὴ τῆς Παναγίας ποὺ γιορτάζεται στις 21 Νοεμβρίου.—κοδμοφαρέλα φανέλα ποὺ φοριέται κατάσαρκα.—τσουράπι χωράτικη κάλτσα.—πλουνίδι κεντίδι, στολίδι.

Περιεχόμενο. Τί διαφέρει τὸ πλέξιμο ἀπὸ τὸ φάσιμο καὶ ἀπὸ τὸ κέντημα, καὶ σὲ τί χρησιμεύουν τὰ πρόματα ποὺ γίνονται ἀπ’ αὐτές τις δουλειές;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Κάμε γιὰ τὰ οὐδέτερα τοῦ κειμένου ποὺ εἶναι στὸν πληθυντικὸ τὴν κατάταξη ποὺ ἔκαμες στὰ δύο πρότυπούμενα μαθήματα γιὰ τ' ἄλλα γένη.

2. ‘Υπογράμμισε τ' ἀνισοσύλλαβα, ἔξετασε ἂν ἡ ἀνισοσύλλαβία εἶναι σὲ ὅλες τις πτώσεις τοῦ πληθυντικοῦ καὶ θυμήσου καὶ σὲ ποιὰ πτώση τοῦ ἐνικοῦ τὴν βρῆκες.

3. Ἀφοῦ προσθέστης στὰ παραδίγματα καὶ τὴ λέξη τέρατα, νὰ βρῆς τὶ καταλήξεις ἔχουν στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ τὰ ίσοσύλλαβα καὶ τὶ καταλήξεις τὴν ἀνισοσύλλαβα.

4. Ἐξέτασε τὶ κατάληξη ἔχουν στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ ὅσα οὐδέτερα ἔχουν στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ πληθυντικοῦ τὴν κατάληξη -η.

5. Νὰ βρῆς ποιὲς πτώσεις τοῦ πληθυντικοῦ τῶν οὐδέτερων εἶναι ὅμοιες καὶ θυμήσου ἂν βρῆκες τίποτε παρόμοιο καὶ στὸν ἐνικοῦ.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ασκηση. Σχημάτισε στὸν πληθυντικὸ τὰ ὀνόματα ποὺ ἀκοῦς στὸν ἐνικὸ καὶ ἀντίστροφα: τὸ νερό τοῦ βουνοῦ, τὰ φύλλα τῶν σέλινων, τὸ πέταλο τοῦ ἀλόγου, τὰ λουριά τῶν σκυλιῶν, τὸ κατάρι τοῦ καρδαβιοῦ, τὸ χοῖος τοῦ κράτους, τὰ ἐδάφη τῶν δασῶν, τὸ χωδᾶμα τοῦ δέρματος, τὰ κεντήματα τῶν ὑφασμάτων, τὸ εἶδος τοῦ δεσμάτος, τὰ πλεῖματα τῶν ῥημάτων, τὸ λιπός τοῦ κρέατος, τὸ φῶς τοῦ ἄστρου, τὰ σβησίματα τῶν φράτων.

Γύμνασμα. Κλίνε στὸν πληθυντικὸ μαζὶ μὲ τὸ ἄρθρο τὰ ὀνόματα: πρόσωπο, ρολόι, ἔθνος, πήδημα, ράψιμο, πέρας, γεγονός.

Στὶς ἀκόλουθες φράσεις βάλε στὸν πληθυντικὸ ὅ,τι εἶναι στὸν ἐνικὸ καὶ ἀντίστροφα: Ξεχωρίζω τὸ εἶδος τοῦ ἐδάφους. Οἱ φυσικοὶ μετροῦν τὰ μήκη τῶν κυμάτων. Ἔσπασε τὸ κλειδὶ τοῦ ρολογιοῦ. Σβήστε τὰ φῶτα τῶν γραφείων. Τὰ μπαλώματα τῶν διχτυῶν εἴραι δύσκολα. Ξέδεψα πολὺ χρῆμα γιὰ τὰ σκαψίματα καὶ τὰ κλαδέματα τοῦ ἀμπελιοῦ καὶ τοῦ ἔλαιοκήματος.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Στὶς ἀκόλουθες φράσεις βάλε στὸν πληθυντικὸ ὅ,τι εἶναι στὸν ἐνικό: Ἡ φλόγα τῆς πυρκαϊδὸς πεινέται ψηλά. Ἡ ποίκιλα τῆς θυγατέρας εἶναι ἐτοιμη. Διαβάσα τὴν περιγραφὴ τῆς μάχης. Ἀκούσα τὴν ίστορία τῆς ἀμαζόνων. Ἡ κορδέλλα τῆς λαμπάδας εἶναι ἀσπητή. Ἡ φωνὴ τῆς σειρήνας εἶναι μαγευτική. Ἔδωσα τὴν ἐφημερίδα στὸ φίλο μου. Ὁ βόλος εἶναι σὰ μικρὴ σφαίρα. Ἡ ἐδρα τοῦ σχολείου εἶναι ψηλή.

47.— ΜΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

‘Ο ‘Ηλιας και δ Στρατάκης ἔμεναν μὲν ἀνοιχτὸν τὸ στόμα, δταν δ συμμαθητής τους δ Σπύρος τοὺς πῆρε νὰ τοὺς δείξῃ τὸ γραφεῖο τοῦ πατέρα του.

Ποπό, τι θησαυρός ήταν τὰ βιβλία αὐτά! Μόνο τὸ πάνω μέρος τῶν τοιχων τοῦ μεγάλου δωματίου φαινόταν. “Ολο τὸ ἄλλο τὸ σκέπαζαν οἱ σειρές τῶν βιβλιοθηκῶν, φορτωμένες βιβλία διάφορων μεγεθῶν. Τὰ βλέμματα τῶν μικρῶν ἐπισκεπτῶν ἔτρεχαν ἀπὸ τὴν μία

σειρὰ στὴν ἄλλη, γεμάτα θαυμασμό.

— “Ολων τῶν γειτόνων μας τὰ βιβλία νὰ μαζέψης, εἶπε γελώντας δ Στρατάκης, δὲ θὰ εἶναι δσα τὰ δικά σας. Καταλαβαίνω βέβαια πῶς ἐνδὸς καθηγητῇ θὰ τοῦ χρειάζωνται πολλὰ βιβλία, ...μὰ τόσα πάλι!

— Καὶ δὲ μοῦ λές, Σπύρο; πρόσθεσε δ ‘Ηλιας· τοῦ μένει καιρὸς τοῦ πατέρα σου νὰ τὰ διαβάζῃ δλα τοῦτα;

— “Ε, δὲν τὰ διαβάζει δὰ δλα τώρα! Τὰ μάζευε ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ ήταν μαθητὴς τοῦ γυμνασίου καὶ φοιτητὴς τοῦ πανεπιστημίου. “Ἐπειτα, νὰ σᾶς πῷ, δὲν εἶναι καὶ δλα καθαυτὸ δικά του. ‘Ο πατέρας μου εἶναι φυσικός. Βιβλία φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ μαθηματικῶν εἶναι αὐτὰ ποὺ πιάνουν τοὺς δυδ μεγάλους τολχούς. Γιά κοιτάξτε τοῦτο τὶ δραΐο!

Στὴ ράχη τοῦ δερμάτινου δεσμάτος ἐνδὸς χοντροῦ συγγράμματος ήταν γραμμένο μὲ χρυσά γράμματα «‘Η ζωὴ τῶν ζώων». ‘Ο Σπύρος τὸ ἀνοιξε κι ἔδειξε στοὺς φίλους του τὶς εἰκόνες. Τὶ πολλές καὶ τὶ δραΐες! Μεγάλες χρωματιστές εἰκόνες ζώων κάθε εἰδούς· τῆς Ἐλλαδας καὶ ξένων χωρῶν· δλων τῶν μερῶν καὶ δλων τῶν κλιμάτων· τῆς στεριάς, τῆς θάλασσας, τῶν λιμνῶν, τῶν ποταμῶν, τοῦ ἀέρα· λιονταριῶν καὶ ἐλεφάντων, ρινόκερων καὶ ἴπποπόταμων καὶ κροκόδειλων, λύκων καὶ ἀλεπούδων, γορίλληδων καὶ χιμπαντζήδων, καρχαριῶν καὶ φαλαινῶν καὶ δελφινιῶν, διτῶν, γυπῶν καὶ ἄλλων δρινῶν· μελισσῶν, μυρμηγκιῶν καὶ ἄλλων ἐντόμων· ἀκόμη βατράχων, φίδιῶν καὶ χελωνῶν.

— Τοῦτα πάλι τὰ βιβλία, εἶπε δ Σπύρος, δ πατέρας μου τὰ κληρονόμησε ἀπὸ ἔνα θεῖο του, ποὺ καταγινόταν μὲ τὴν Ιστορία τῆς ζωγραφικῆς καὶ ἄλλων δμοιων τεχνῶν, τῆς γλυπτικῆς, τῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Μιάν ἄλλη μέρα θὰ σᾶς δείξω μιὰ μεγάλη συλλογὴ εἰκόνων ἀπὸ ἔργα τέχνης ποὺ ἔχομε· εἶναι σειρές φωτογραφιῶν ἀρχαίων ναῶν, θεάτρων, ἀγαλμάτων, ἀγγειογραφιῶν.

— Εύχαριστούμε, Σπύρο, θὰ ἔρθωμε.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ωνόκερος, ἐπιοπότιμος, μεγάλα ἄγρια τετράποδα.— γρούλλας, χιμπαγτίχης εἰδὴ μαϊμούδων.— γύπας μεγάλο ἀρταχτικὸ πουλί, δρυνο.— γλυπτικὴ ἡ τέχνη τοῦ γλύπτη.—ἀγγειογραφία ζωγραφιά πάνω σὲ ἀγγεῖα, σὲ βάζα.

Περιεχόμενο. Ἡ ζωολογία εἶναι φυσιογνωστικὸ μάθημα. Ξέρεις ἄλλα τέτοια μαθήματα;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Τ' ἀρσενικὰ σὲ -ος σχηματίζουν τὴ γενικὴ τοῦ ἔνικοῦ ἀλλάζοντας τὸ -ος σὲ -ον· ὅλα τ' ἄλλα παραλείποντας τὸ τελικὸ σ τῆς ὀνομαστικῆς. Ἀντὶ τοῦ ἄντρα, τοῦ μῆνα, τοῦ Δία λέμε καὶ τοῦ ἀντρός, τοῦ μηνός, τοῦ Διός.—Τὰ θηλυκὰ σχηματίζουν τὴν ἔν. γενικὴ προσθέτοντας ἔνα σ στὸ τέλος τῆς ὀνομαστικῆς.—Τὰ οὐδέτερα ἔχουν στὴν ὀνομαστικὴ τίς καταλήγεις -ο -ι -ος -μα -οι -ας (-ώς -ος) καὶ ἀντίστοιχες μὲ αὐτὲς στὴ γενική: -ον -ιοῦ -ονς -ματος -οιματος -ατος -ωτος (-άτος -ότος) μερικὰ οὐδέτερα λοιπὸν εἶναι καὶ στὸν ἔν. ἀνισοσύγγλαβα.

2. Ἡ γενικὴ τοῦ πληθυντικοῦ ὅλων τῶν ὀνομάτων τελειώνει σὲ -ων. Σχηματίζεται ἀνισοσύγγλαβα, ὅταν ἔχουν τὴν ἀνισοσύγγλαβία καὶ οἱ ἄλλες πτώσεις τοῦ πληθυντικοῦ. Πολὺ σπάνια δείχνει μεγαλύτερη προτίμηση πρὸς τὴν ἀνισοσύγγλαβία ἀπ' ὅτι τὸ κάνουν οἱ ἄλλες πτώσεις: λεβέντες ἄλλα λεβέντηδων πεθερέως ἄλλα πεθεράδων, (γιαὶ νὰ μὴν μπερδεύεται μὲ τὸ ἀρσενικό) μανάδες, κυράδες, κυρφάδες, ἀδερφάδες, ἐξαδερφάδες, θειάδες, ἄλλα καὶ μάνες, κυράδες, κύφες, ἀδερφές, ἐξαδερφές, θεῖες, ἐνῶ ἡ γενικὴ εἶναι πάντα ἀνισοσύγγλαβη.

3. Μερικῶν δονομάτων ἡ γενικὴ λείπει. Ἔτοι τὰ πνοκοριστικὰ σὲ -άκι δὲ σχηματίζουν γενικὴ οὔτε στὸν ἔνικο οὔτε στὸν πληθυντικὸ καὶ, ἐνῶ λέμε αὐλακιοῦ, αὐλακιῶν (γιατὶ ἡ λέξη δὲν ἔχει στὸν πνοκοριστικὸ σημασία), Ἀμπελακιῶν (τοπωνυμία), τὸ πνοκοριστικὸ ἀμπελάκι δὲν ἔχει γενική. Προπάντων πολλῶν θηλυκῶν λείπει ἡ πληθ. γενική. Ἔτοι δὲν ἔχουν γεν. τοῦ πληθ. θηλυκά σάνιν αὐτά: ζάχαρη (ἀντάμωση, γέμιση, θύμηση κ.α.), δίψα (καμῆλα, πάπια, πείνα, τρύπα, βούλα, κρέμα, σκάλα κ.α.), μαυρίλα, θολούρα, φωλίτσα, κοπελούνδα, ψαφοπούλα κ.α., φράσουλα, βασιλόπιτα, σαπουνόφουσκα.

4. Ο βασικὸς τόνος τῶν οὐσιαστικῶν καὶ στὶς ἄλλες πτώσεις δὲ μένει πάντα ἀμετακίνητος (οργάδες, τοειγκάδες, ἀφριτάδες, φουρνάρηδες, νυφάδες, συμπεθέροι, ἀνθρώπους, προβλήματα, σκαψίματα, ἑδάρη), ἀλλὰ ἡ πτώση δύο πίνεται συχνότερα η μετακίνηση εἶναι ἡ γενική: ἀνθρώπους ἀνθρώπων, δινέσου δινέρων, λιμανιοῦ λιμανῶν, σκαψίματος σκαψιμάτων, προβλήματος προβλημάτων, κυμάτων, ἑδάρους, ἑδάφους, ἑθνῶν, μηνῶν, χοροῦ(n), γειτόνων, ἐλεφάντων, διωρύγων, κοινοτήτων, ἐπαγγελματιῶν, ἀγροτῶν, κωρῶν, αἰθουσῶν, λικρῶν.—Στὸν ἔνικὸ τῶν θηλυκῶν δὲ τόνος ποτὲ δὲ φεύγει ἀπὸ τὴ βάση του: θάλασσας, αἴθουσας, τράπεζας, ἔρευνας, πρόγοιας.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ασκηση. Σχηματίσε τὴν ὀνομ. καὶ γεν. καὶ στὸν δύο ἀριθμοὺς ὅλων τῶν ὀνομάτων ποὺ ἀναφέρονται στὸ μάθημα τῆς γραμματικῆς.

Γύμνασμα. Διάλεξε 5 ὀνόματα ἀπὸ κάθε γένος καὶ γράψε τὴν ὀνομαστικὴ καὶ γενικὴ τοῦ πληθυντικοῦ.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κλίνε τὰ ὀνόματα: καρχαρίας, ἐπιστήμη, σύγγραμμα.

48. – ΤΡΕΙΣ ΕΙΚΟΝΕΣ

ρεύη· καπετάνιος ήμουν κι ἐγώ καὶ ξέρω.»

‘Ο καιρός. ‘Ο πατέρας μου, μόλις είδε πώς δὲ άρας ἔκοψε, κήθελε νὰ πάη νὰ φαρέψῃ. Εἶναι, βλέπετε, ψαράς. ‘Ο μπάρμπας μου δὲ καραβοκύρδης καὶ δυδ γείτονες, ναύτης θερμαστής δὲ ένας, βουτηχτής δὲ ἄλλος, τὸν συμβούλευαν νὰ περιμένη ἀκόμη. ’Αλλὰ δὲ παππούς, πίνοντας τὸν καφέ του, τούς ἔλεγε: «Μὴ φοβάστε, ἀφεντάδες· δὲ γαρμπής ἔσπασε· δὲ καιρός δὲ λόο καὶ θὰ καλυτε-

Στὸν κῆπο. Κάτω ἀπὸ τὴν κληματαριὰ ἡ νοικοκυρὰ συζητοῦσε μὲ τὴ γιαγιά μου, ποὺ στὸ χωριό μας τὴ λένε νενέ. Πίσω ἀπὸ τὴ δεξαμενή, κοντά στὴ βρύση, ἡ ἀδεοφή μου τραγουδοῦσε. ’Αλλὰ δὲ Φόδσω εἶχε τρέξει νὰ δῆ ποὺ περνοῦσαν μιὰ μαῖμού.

‘Ο Κύκλωπας. ‘Ακοινώνητος, ζοῦσε μὲ τὰ πρόβατα. Μόλις χάραζε, τὰ πήγαινε στὸ λιβάδι ἢ στὸ δάσος. Χωρὶς ἀνθρώπινα αἰσθήματα, μὲ ἄγρια φρεσίματα, σωστὸ τέρας. Αὐτὸ δεῖγινε αἴτια νὰ χάση τὸ φῶς του.

	Ἐνικὸς				Πληθυντικὸς			
Αρσενικὰ	-ας	-ης	-ες	-ος	-ες	-ηδες	-οι	
	-άς	-ής	-ούς	-ές	-ός	-ές	-άδες	-ηδες -οῦδες -έδες -οὶ -αῖοι
Θηλυκὰ	-α	-η		-ω (ο)	-ες			
	-ά	-ή	-ού	-έ	-ώ (ό)	-ές	-άδες	-οῦδες -έδες
Οὐδέτερα	-ο	-ι	-ος	-μα	-σιμο	-ας	-α	-ια -η -ματα -ατα
	-ό	-ι			-ώς (-ος)	-ά	-ιά	-σιματα -ῶτα (-ότα)

*Αντιστοιχία τῶν καταλήξεων τῶν δύο ἀριθμῶν

Καταλήξ.	Πληθυντ.	Ποιὰ δινόματα τὶς παίρνουν
Αρσενικὰ		
-ες		Τὰ περισσότερα παροξύτονα καὶ προπαροξύτονα σὲ -ας : πατέρες, γείτονες. Πολλὰ παροξύτονα σὲ -ης : ναῦτες.
-ές		Πολλὰ σὲ -(τ)ής : θερμαστές.
-άδες		Όλα τὰ δέξιτονα σὲ -άς : ψαράδες. Παροξύτονα καὶ προπαροξύτονα σὲ -ας : μπαρούπαδες, ταελιγκάδες. Μερικά σὲ -(τ)ής, σχηματίζοντας ἔτοι διπλὸ πληθ. : βουτηχτές καὶ βουτηχτάδες. Δεσποτάδες καὶ ἀραπάδες (τῆς Αἰγύπτου) παράλληλα μὲ τὰ δεσπότες καὶ ἀράπηδες, ποὺ ἔχουν ἄλλη σημασίαν : ἀρεντάδες, φαριτάδες, ψαλτάδες, πλάι στὰ ἀφέντες, ράφιτες, ψάλτες.
-ηδες		Πολλὰ παροξύτονα σὲ -ης : καραβομύροδες. Τὰ προπαροξύτονα σὲ -ης : φυουράρηδες. Άλλὰ καὶ ἀσχημορόδες ἀπὸ ένικό σὲ -ας. Τὰ παροξύτονα σὲ -ες :
-ηδες		κόντηδες.
-οῦδες		Πολλὰ σὲ -ής : γαρμπῆδες.
-έδες		Τὰ σὲ -ούς : παπποῦδες.
-οι, -οὶ		Τὰ σὲ -ές : καφέδες.
-αῖοι		Τὰ σὲ -ος, -ός : κῆπος, καιρός. Καὶ μερικὰ προπαροξύτονα σὲ -ας, σχηματίζοντας ἔτοι διπλὸ πληθυντικό : γειτόνοι.
Θηλυκὰ		Οἰκογενειακά : Κολοκοτρωναῖοι. Καὶ καπεταναῖοι, νοικοκυραῖοι πλάι στὰ καπετάνιοι, νοικοκύρηδες.
-ες, -ές		Σχεδόν δῆλα τὰ σὲ -α καὶ -η (ἄτονα καὶ τονισμένα) : κληματαριές, δεξαμενές, βρύσες. Μερικά σὲ -ω : Φρόσες.
-άδες		Λίγα δέξιτονα σὲ -ά : γιαγάδες. Κάποτε καὶ ἄλλα : νοικοκυράδες, ἀδερφάδες, πλάι στὰ ίσοσύλλαβα (μὲ γενικὴ μόνο ἀνισοσύλλαβη).
-οῦδες		Τὰ σὲ -ού : μαϊμοῦδες.
-έδες		Τὰ σὲ -έ (ἐλάχιστα τέτοια ὑπάρχουν) : νενέδες.
Οὐδέτερα		Στὰ οὐδέτερα ἡ ἀντιστοιχία εἶναι κανονικότερη : -ο > -α, -ι > -ια, -ος > -η, μα > -ματα, -σιμο > -σιματα, -ας > ατα, -ώς > -ῶτα. Μόνο πλάι στὰ σηνή, χείλη, ἄνθη, πάθη, πάχη, λάθη λέγεται καὶ σηνήδια κτλ.

*Οταν ἔχης στὸν σου δίσιμένα παραδείγματα, θυμᾶσαι εύκολα δῆλη τὴν κλίσην. Μάθε γι' αὐτὸν ἀπ' ἔξω τὰ παραδείγματα τοῦ ἀντικρινοῦ κειμένου. ΕΙ-ναι τυπωμένα μὲ πλάγια γράμματα. Θὰ τὰ θυμᾶσαι, διταν μάθης ἀπ' ἔξω δῆλο τὸ κείμενο κι ἐντυπώσης στὴ μνήμη σου καὶ τὶς εἰκόνες.

49.—Η ΓΑΛΙΛΑΙΑ

στὰ ποταμάκια, τῶν χωριῶν τὰ σπιτάκια ἥταν σὰν ἀσπρα τετράγωνα πετράδια. Παντοῦ νερά κυλούμσαν χαρούμενα ἀνάμεσα στὰ χαμόδεντρα καὶ κάτω ἀπὸ τὸ σκιερὸ φύλλωμα τῶν πλατάνων, κάπου κάπου ἔνα κυπαρίσσι σήκωνε τὸ μαυροπράσινο κορμί του στήνοντας μιὰ σκιὰ σκοτεινὴ καὶ σοβαρὴ ἀνάμεσα σὲ δλο αὐτὸ τὸ πράσινο χαμόγελο. Καὶ τὴν ἄνοιξη, μυριάδες παρδαλὰ ἀγριολούλουδα σκέπαζαν ὡς πέρα τοὺς κάμπους σὰν πολύχρωμο, μυρωδάτο ἀνατολίτικο χαλί.

Οἱ κάτοικοι τῶν δμορφῶν αὐτῶν τόπων ἥταν χωρικοὶ ἀπλοὶ καὶ φιλόπονοι. Ἡ ζωὴ τους ἥταν ἡσυχὴ καὶ εὔκολη, διχαρακτήρας τους ἔμοιαζε μὲ τὴ φύση τοῦ τόπου τους· ἥταν καλοὶ, δικαιοὶ, φιλόξενοι, ἡρεμοὶ, χαρούμενοι. Τέχνες καὶ γράμματα δὲν ἤξεραν, μά ἐμπρὸς στὶς ἀπαλές γραμμὲς τῶν κατάφυτων βουνῶν καὶ στὴν πρασινάδα ποὺ χυνόταν στὸν κάμπο ἡ ψυχὴ τους μονάχη τῆς ἀνυψώνωταν σὲ ποιητικὴ λατρεία τοῦ Θεοῦ, ποὺ εἶχε χαρίσει στὴν πατρίδα τους τὰ καλὰ τοῦ Παραδείσου. Καὶ ἔτσι, δταν ἀνάμεσά τους σηκώθηκε ἔνας ξεχωριστὸς ἀπ' δλους τοὺς ἄλλους καὶ τοὺς μίλησε γιὰ τὴν ἀπέραντη καλοσύνη τοῦ Θεοῦ, οἱ ἀγροὶ Γαλιλαῖοι συνάχτηκαν γύρω του καὶ τὸν πίστεψαν καὶ τὸν ἀγάπησαν καὶ τὸν λάτρεψαν.

Καὶ τὰ παιδάκια ἔτρεχαν καὶ πιάνονταν ἀπὸ τὰ χέρια καὶ τὰ ρούχα του. Καὶ δταν κανένας τὰ ἀπομάκρυνε γιὰ νὰ μὴν τὸν ζαλίζουν, πάλι τὰ καλούσε ἑκεῖνος κοντά του καὶ τὰ δεχόταν μὲ χαμόγελο καὶ ἔλεγε: «'Αφῆστε τὰ παιδάκια νὰ ἔρχωνται κοντά μου, γιατὶ σὲ δσους εἶναι σὰν αὐτὰ»—ἀγνοὶ καὶ ἄκακοι—«ἀνήκει ἡ βασιλεία τῶν Οὐρανῶν.»

Τὰ μέρη τῆς Γαλιλαίας, ποὺ σήμερα εἶναι ἔρημα καὶ ἄχαρα, ἥταν μιὰ φορά δλοπράσινα, χαρά Θεοῦ. Δάση δλόκληρα ἀπὸ καστανιές σκέπαζαν τὶς πεδιάδες καὶ τὰ βουνά· ἀμέτρητες μηλιές, ροδιές, συκιές καὶ ὅλλα δέντρα γέμιζαν τὰ περιβόλια· πλάι

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. πράσινο χαμόγελο (μεταφορική ἔκφραση) εὐχάριστη πρασινάδα.—φιλόπονος ἐκεῖνος ποὺ ἀγαπᾷ τὴν ἐργασία, ἐργατικός, φίλεργος.

Περιεχόμενο. α) Πῶς περιγράφεται ἡ Γαλιλαία; β) Πῶς ζοῦσαν οἱ κάτοικοι τῆς; γ) Ποιὸς εἰναι δέ ἔχωντος ἀπ' ὅλους ποὺ μίλησε γιὰ τὴν καλοσύνη τοῦ Θεοῦ; δ) Τί ἔκαμαν οἱ Γαλιλαῖοι, σταν τὸν ἄκονταν; ε) Πῶς ἐκεῖνος ἔδειχνε τὴν ἀγάπη του γιὰ τὰ μικρὰ παιδιά;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ κείμενο ἔχομε πολλὰ ἐπίθετα. "Ἄς δοῦμε μερικά :

Ἄρσενικό	δ σκοτεινὸς	Θηλυκὸ	ἡ σκοτεινὴ	Οὐδέτερο	τὸ σκοτεινὸ
ὁ ἄσπρος		ἡ ἄσπρη		τὸ ἄσπρο	
ὁ δμιορφος		ἡ δμιορφη		τὸ δμιορφο	

Ποιὲς καταλήξεις ἔχουν τὰ ἐπίθετα αὐτὰ σὲ κάθε γένος; Πῶς κλίνεται τὸ κάθε γένος τους; Πρόσεξε σὲ ποιὰ συλλαβὴ τονίζεται ἡ ὀνομαστικὴ τοῦ ἔνικου στὸ ἀρσενικό γένος. Ὁ τόνος αὐτὸς ὀνομάζεται **βασικὸς τόνος** τῶν ἐπίθετων. Αὐτὸς ὁ βασικὸς τόνος (ἀσχετα μὲ τὸ εἶδος τοῦ τόνου, δηλ. ἀν εἰναι δξεία, βαρεία ἢ περισπωμένη) ἀλλάζει στὶς ἄλλες πτώσεις καὶ στ' ἄλλα γένη ἢ φυλάγεται παντοῦ στὴν ἵδια συλλαβὴ;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Νὰ βρῆς δλα τὰ δξέντονα ἐπίθετα ποὺ ὑπάρχουν στὸ κείμενο καὶ νὰ σχηματίσης τὰ τρία γένη τους στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἔνικοῦ. Τὸ ἵδιο γιὰ τὰ παροξύτονα. Τὸ ἵδιο καὶ γά τὰ προπαροξύτονα. Σχημάτισε τὴ γενικὴ τοῦ πληθυντικοῦ ὅλων αὐτῶν τῶν ἐπιθέτων καὶ στὰ τρία γένη. Τί παρατηροῦμε;

Γύμνασμα. α) Γράψε τὰ 3 γένη στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἔνικου καὶ πληθ. τῶν παρακάτω ἐπιθέτων: ἀκριβός, γερός, δυνατός, στερεός, ἀφράτος, γεμάτος, μαυρός, ἐτοιμός, φρόνιμος, ἀκέραιος, βέβαιος, μάταιος.

β) Συμπλήρωσε τὶς παρακάτω φράσεις βάζοντας στὴ θέση τῆς παύλας ἔνα κατάλληλο ἐπίθετο: "Ἡ γῆ εἶναι—. Τὸ κάρροντο εἶναι μαῦρο, ἡ κιμωλία εἶναι—. Ὁ—οὐραγὸς ἀστραπὲς δὲ φοβᾶται. Ἡρόαν τὸ ἄγρια κι ἐδιωξαν τὰ—. Ἡ— μέρα φαίνεται ἀπὸ τὸ πρωΐ. Ὄπου ἀκοῦς πολλὰ κεράσια, βάστα— καλάθι. Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη τοῦ σπαθιοῦ τὴν—. Σὲ κάθε τοίγων τὸ ἄθροισμα τῶν γωνιῶν εἶναι ἵσο μὲ δύο—γωνίες.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. α) Κλίνε τὰ οὐσιαστικὰ οὐρανός, μέρα, καλάθι μαζὶ μ' ἔνα ἐπίθετο κατάλληλο γιὰ τὸ καθένα. β) Κάμε γραμματικὴ ἀνάλυση τῶν τεσσάρων πρώτων λέξεων τοῦ κειμένου.

Παραδείγματα: *Τά·* ἀρθρό, οὐδέτερο, πληθυντικός, ὀνομαστική. *Μέρη·* οὐσιαστικό, οὐδέτερο, πληθυντικός, ὀνομαστική.

50.—Η ΒΡΑΧΟΣΤΥΛΩΤΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

‘Η ἐκκλησιά εἶναι χτισμένη πάνω σ’ ἔναν πελώριο, γκρίζο βράχο στὴ μέση τοῦ χωριοῦ. Παλιά, παμπάλαιη, μέτρια σὲ ἔκταση καὶ σὲ ὑψος, ἀλλὰ ἔξαιρετικὰ ὡραῖα καὶ ἐπιβλητική.’ Ανεβαίνεις ἀπὸ μιὰ δύσκολη, σχεδόν ὅρθια σκάλα, ποὺ τὰ σκαλοπάτια τῆς εἶναι σκαλισμένα στὸ βράχο. ‘Οταν φτάσῃς στὸ κεφαλόσκαλο καὶ πρὶν περάσῃς τὴν στέρια σιδερένια πόρτα τοῦ μεγαλόπετρου, τοῦ κυκλώπειου, θὰ ἔλεγες, περιτει-

χίσματος, στάσου καὶ ρίξε γύρω τὰ βλέμματά σου. Θὰ ἔχης ἐμπρός σου μιὰ ἔξαισια θέα. Τὰ μακρινὰ βουνά, μὲ τὶς κορυφὲς καὶ τὶς πλαγιές τους, σὰν τριανταφυλλένιες τὰ ἥλιοφώτιστα μεσημέρια καὶ γαλάζιες τὰ δειλινά, περιτριγυρίζουν μιὰ μεγάλη καὶ πλούσια πεδιάδα. Οἱ ἀκούραστοι ἄντρες καὶ οἱ ἄξιες γυναῖκες τοῦ χωριοῦ ἔχουν κάμει τὸν τόπο σωστὸ παράδεισο μὲ τὴν πολυχρόνια καὶ τίμια δουλειά τους. Παντοῦ ἐλιές φουντωτὲς καὶ καλοκλαδεμένες, λεῦκες ψηλές, λυγερὲς καὶ σὰν ἀσημένιες καλοσκαμμένα χωράφια καὶ ἀμπέλια. Καὶ ἀπὸ τὴ δυτικὴ πλευρὰ ἡ ἀπέραντη θάλασσα, πότε γαλήνια, γελαστὴ καὶ γαλάζια ἢ σὰ σμαραγδένια, καὶ πότε ἄγρια, σκούρα καὶ ἀπειλητική.

Μέσα στὴν ἐκκλησιά, ποὺ ἀπὸ τὰ πολύχρωμα τζάμια τῆς οἱ ξανθές ἀκτίνες τοῦ ἥλιου μπαίνουν γλυκές, ἡ ψυχή σου γαληνεύει.

Τεράστιες ἄγιες εἰκόνες στολίζουν τὸ θόλο καὶ τοὺς τοίχους· αὐτές, καθὼς καὶ οἱ εἰκόνες τοῦ καρυδένιου τέμπλου, εἶναι δουλεμένες μὲ περίσσια τέχνη. Παλιές οἱ περισσότερες, ύπάρχουν δμῶς καὶ λίγες καινούριες. Πλούσια εἶναι τ’ ἀφιερώματα, καὶ οἱ ἀσημένιες καντήλες καῖνε ἀκοίμητες, γιατὶ ἡ φροντίδα τῶν εὐλαβικῶν χωριανῶν ποτὲ δὲν ἀφήνει νὰ τοὺς λείψῃ τὸ λάδι.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. κυκλώπειος πολὺ μεγάλος, τεράστιος· («κυκλώπεια» λέγονται ἀρχαιότατα τεύχη ἀπὸ μεγάλους δύγκολιθους, ποὺ πίστευαν ὅτι τὰ κατασκεύασαν οἱ Κύκλωπες).— τέμπλο τὸ εἰκονοστάσι ποὺ χωρίζει τὸ ἄγιο βῆμα ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τῆς ἐκκλησιᾶς.

Περιεχόμενο. α) Ποὺ είναι χτισμένη ἡ ἐκκλησιὰ τοῦ χωριοῦ; Πῶς ἀνεβαίνει κανεὶς σ' αὐτή; β) Μόλις φτάσῃ κανεὶς καὶ πρὶν μπῆ μέσα, τί βλέπει ἀπὸ ἑκεῖ ψηλά; γ) Μόλις μπῆ, τί αἰσθάνεται; δ) Τί βλέπει μέσα;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Εἴδαμε ὡς τώρα ἐπίθετα ποὺ ἔχουν καταλήξεις -ος, -η, -ο (σκοτεινός, ἀσπρος, ὅμορφος). Στὸ σημερινὸν κείμενο βλέπομε ἐπίθετα μὲ ἄλλες καταλήξεις:

1) ὡραῖος, ὡραία, ὡραῖο — παλίσ, παλιά, παλιό — σχριός, σχριά, σχριό — κυκλώπειος, κυκλώπεια, κυκλώπειο.

Ποιὲς καταλήξεις παίρνουν τὰ ἐπίθετα αὐτὰ στὸ κάθε γένος;

Πουλά ἄλλα ἐπίθετα τοῦ κειμένου παίρνουν τέτοιες καταλήξεις;

2) γλυκός, γλυκιά, γλυκό — ξανθός, ξανθιά, ξανθό.

Ποιὲς καταλήξεις παίρνουν αὐτά; Σὲ ποιά συλλαβὴ τονίζονται ὅλα; Ιδιαίτερα πρόσεξε ποιά είναι ἡ κατάληξη τοῦ θηλυκοῦ καὶ τί διαφορὰ ἔχει ἀπὸ την κατάληξη τῶν προηγούμενων ἐπίθετων. Συχνά ὅμως τὸ θηλυκὸ παίρνει καὶ κατάληξη -η: ἡ ξανθή, ἡ μαλακή.

Στὸν πληθυντικὸ τοῦ θηλυκοῦ γράφομε: οἱ γλυκές, τῶν γλυκῶν, οἱ μαλακές, τῶν μαλακῶν (χωρὶς τι).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. α) Νὰ βρῆς σὲ ποιὸ γένος, ἀριθμὸ καὶ πτώση βρίσκεται τὸ καθένα ἀπὸ ὅλα τὰ ἐπίθετα τοῦ κειμένου. β) Νὰ σχηματίσῃς ἀπὸ κάθε ἐπίθετο τὰ τρία γένη στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ καὶ πληθυντικοῦ. Ἐπίσης στὴ γενικὴ τοῦ πληθυντικοῦ.

Γύμνασμα. α) Νὰ κλίνης στὰ τρία γένη ἔνα ἐπίθετο σὲ -ος, -α, -ο μαζὶ μ' ἔνα οὐσιαστικὸ ποὺ νὰ ταιριάζῃ.

β) Νὰ γράψῃς τὸ θηλυκὸ τῶν παρακάτω ἐπιθέτων μαζὶ μ' ἔνα κατάλληλο οὐσιαστικό: γνωστικός, θηλυκός, κακός, κρητικός, ηητικός, φτωχός, ζακυνθινός.

Τὸ θηλυκὸ αὐτὸ σχηματίζεται μὲ ἔνα μόνο τρόπο;

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ἀντίγραψε τοὺς παρακάτω στίχους σημειώνοντας τοὺς τόνους, τὰ πνεύματα, τὰ ὁρθογραφικὰ σημάδια, τὰ σημεῖα τῆς στίξης:

To χωριό

Μικρούλια κατακαινούρια
γερμενα στ ακρογιαλι
θα πιστενες τα κυματα
πως μοις τα χαν βγαλει
σα γα τα σαρωνε απαλα
θαλασσινη φρεσκαδα
φτωχα σπιτακια χαμηλα
γεματ ασπραδα

Καλοκαιριον τα χρυσωνες
ημερα ηλιοκαμενη
αλλα ψυχη δε θα βλεπες
μες στο χωριο να μενη
ουτε τραγουδι ουτε μιλια
να τρεχη στον αερα
ελειπαν ολοι στη δουλεια
στον τρυγο περα.

51.- ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΣΤΟ ΧΩΡΙΟ

Ντάν, ντάν, ντάν! 'Από τὸν ψηλὸν βράχον ἡ καμπάνα τῆς ἐκκλησιᾶς καλεῖ στὴ λειτουργία τοὺς χριστιανούς μὲ τὴ βαριὰ μᾶ γλυκιὰ φωνή της. Πετάχτηκα ἀπό τὸ παχύ χωριάτικο στρῶμα μου καὶ ἄνοιξα τὸ παράθυρο. 'Αποβραδίς δὲ οὐρανὸς ἦταν βαρύς, μολυβής, μᾶ ἔπειτα ἀπό τὴ βροχὴν τῆς νύχτας εἶχε καθαρίσει πέρα γιὰ πέρα καὶ προμηνοῦσε ὀράσια μέρα. 'Ο ἥλιος δὲν εἶχε ἀκόμη βγῆναι τοῦ ἀντικρινοῦ γυμνοῦ καὶ τραχιοῦ βουνοῦ οἱ κορυφές φωτίζονταν κιόλας, ἀλλοῦ τριανταφυλλιές, ἀλλοῦ χρυσαφιές, σλλάστοις πλατιούς κάμπους τὰ

δέντρα ἦταν σκοτεινὰ καὶ τῆς πλατιᾶς θάλασσας τὰ γερά ἀπλώνονταν θαυμάτα δὲν εἶχαν πάρει ἀκόμη τὸ γελαστό τους χρῶμα, ποὺ κάτω ἀπό τὸν ἥλιο καὶ ἀνάλογα μὲ τὴν ὅρα τῆς ἡμέρας καὶ τὸ βυθό διέναι μαβί ἢ ἀσημί ἢ πρασινωπό.

'Ετοιμάστηκα γρήγορα, συγκινημένος ἀπό τὴ σκέψη πῶς ἔπειτα ἀπό τόσα χρόνια ξενιτιάς θὰ λειτουργηθῶ καὶ πάλι στὴν ἐκκλησιὰ τοῦ χωριοῦ μου. Στὰ μισά τῆς ψηλῆς πέτρινης σκάλας στάθηκα, πήρα μιάν ἀνάσα βαθιά καὶ κοίταξα τὸν κόσμο ποὺ ἀνέβαινε· οἱ γέροι μὲ βαριά βήματα, ἀκουμπώντας στὰ μακριὰ ραβδιὰ τους, οἱ γριές τυλιγμένες στοὺς μαύρους παλαικούς μποξάδες τους, οἱ πιὸ νέες μὲ ἀνοιχτόχρωμες φορεσιές καὶ μὲ φακιόλια στὸ κεφάλι, βυσσινιά, κανελιά, φιστικιά, μενεξεδιά. Τ' ἀγόρια, ζωηρά καὶ λαφριά, πηδοῦσαν δυδό δυδό τὰ τραχιὰ σκαλοπάτια. Γὰ μικρὰ κοριτσάκια μὲ τὶς ποικιλόχρωμες φουστίτσες τους, τὶς ἀσπρες, τὶς θαλασσιές, τὶς κόκκινες, ἔμοιαζαν λουλούδια ποὺ ἀνθίσαν ἀξαφνα πάνω στὸν τραχύ, σταχτὴ βράχον· καὶ δπως ἔτρεχαν, ἔτρεμαν πάνω στὰ κεφαλάκια τους οἱ τριανταφυλλιοί, οἱ οὐρανοί, οἱ πορτοκαλιοί φιόγκοι ποὺ εἶχαν στὰ μαλλιά τους.

"Οταν μπῆκα στὴν ἐκκλησία, ἡ λειτουργία εἶχε ἀρχίσει. 'Ο γερο-παπάς τῶν παιδικῶν μου χρόνων δὲ ζοῦσε πιά, μᾶ καὶ δὲν εἶναι, ποὺ τώρα τὸν πρωτάκουα, ἦταν ἀξιος διάδοχός του. Σεμνός, σοβαρός, ἔψελνε μὲ ἕρεμη, ἐπιβλητικὴ φωνή, καὶ τὰ λερά λόγια ἔβγαιναν ἀπό τὸ στόμα του καθαρά καὶ χάραζαν στὴν ψυχή μου τὸ βαθύ τους νόημα.

Βαθιά γαλήνη ἦταν ἀπλωμένη μέσα μου, δταν ἔπειτα ἀπό τὴ λειτουργία ξανακατέβαινα τὴ σκάλα τῆς βραχοστύλωτης ἐκκλησιᾶς.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. μποξάς σάλι, κομμάτι απὸ μάλλινο ἢ πλεχτὸ υφασμα, ποὺ τὸ ρίχνουν οἱ γυναικεῖς στὶς πλάτες τους.—φακιόλι γυναικεῖος κεφαλόδεσμος απὸ λεπτὸ τουλπάνι, τσεμπέρι.

Περιεχόμενο. Στὸ σημερινὸ κείμενο διηγεῖται κάποιος πῶς ξύπνησε τὴν Κυριακὴ τὸ πρωΐ, γιὰ νὰ λειτουργηθῇ στὴν ἐκκλησίᾳ τοῦ χωριοῦ. Ποιὸς τὸν ξύπνησε; Τί εἰδε ἀπὸ τὸ παράθυρό του τὴν ὥρα ἔκεινη; Στὴ μέση τῆς σκάλας, ὅπου στάθηκε, τί εἶδε; Μέσα στὴν ἐκκλησίᾳ τί ἔγινε;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ κείμενο διαβάζομε: «ὅ οὐφανὸς ἦταν βαρύς, μολυβής». Ἐδῶ ἔχομε δυὸ ἐπίθετα στὸ ἀρσενικὸ γένος: βαρὺς (σὲ -νς) καὶ μολυβής (σὲ -ής). Τί διαφορὰ ἔχουν στὴν ὀρθογραφία τους;

α) Στὸ κείμενο ὑπάρχουν πολλὰ ἐπίθετα ποὺ ἔχουν τὸ ἀρσενικὸ ὄπως τὸ βαρύς. «Ολα αὐτὰ φανερώνουν γνώρισμα σχετικὸ μὲ τὶς διαστάσεις, τὸν ὅγκο, τὸ βάρος καὶ τὴν ποιότητα τῶν σωμάτων. Νὰ τὰ βρῆς ἔνα ἔνα.

β) Ἐπίστις ὑπάρχουν στὸ κείμενο ἐπίθετα ποὺ ἔχουν τὸ ἀρσενικὸ ὄπως τὸ μολυβής. Αὐτὰ φανερώνουν χρῶμα (καὶ εἶναι παραγώγα ἀπὸ οὐσιαστικά). Νὰ τὰ βρῆς στὸ κείμενο.

Πρόσεξε σὲ ποιὸ γένος, ἀριθμὸ καὶ πτώση βρίσκεται τὸ καθένα τους· πρόσεξε ἐπίσης καὶ τὴν ὀρθογραφία του.

γ) Πῶς σχηματίζουν λοιπὸν τὰ τρία γένη, πῶς κλίνονται καὶ ποιάνων ὀρθογραφία ἔχουν σὲ κάθε πτώση τὰ ἐπίθετα ὄπως τὸ βαρύς καὶ τὰ ἐπίθετα ὄπως τὸ μολυβής;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

***Ασκηση.** α) Στὰ ἐπίθετα μὲ τὸ ἀρσενικό σὲ -νς καὶ -ής πῶς γράφεται ἡ κατάληξη τοῦ ἀρσενικοῦ καὶ τοῦ οὐδετέρου στὴν ὀνομαστική, αἰτιατικὴ καὶ κλητική; Πῶς γράφεται ἡ κατάληξη στὶς ἄλλες πτώσεις; β) Πῶς γράφεται ἡ ακτάληξη τοῦ θηλυκοῦ στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ;

Γύμνασμα. α) Νὰ κλιθοῦν: ὁ πλατὺς κάμπος, ἡ πλατιὰ θάλασσα, τὸ πλατὺ πηγάδι.

β) Νὰ βρῆς τὰ ἐπίθετα ποὺ σημαίνουν χρῶμα ὅμοιο μὲ τὸ χρῶμα τοῦ καφέ, τοῦ κεφαλαιοῦ, τοῦ οὐρανοῦ, τῆς στάχιτης, τοῦ λαδιοῦ, τοῦ μενεξέ.

Γράψε τὰ τρία γένη τῶν ἐπιθέτων αὐτῶν στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ καὶ πληθυντικοῦ μαζὶ μὲ ἔνα οὐσιαστικὸ κατάλληλο γιὰ τὸ καθένα.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. α) Κάμε γραμματικὴ ἀνάλυση τῶν λέξεων: τὰ ἵερὰ λόγια ἔβγαιναν ἀπὸ τὸ στόμα του καθαρά.

β) Γράψε τὶς φράσεις τοῦ κειμένου ποὺ ἔχουν μεταφορικὴ σημασία.

Παράδειγμα: μὲ τὴ βαριά, μὰ γλυκιὰ φωνή της.

52.—ΟΙ ΛΑΓΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΒΑΤΡΑΧΟΙ

“Ολο μὲ τὸ χτυποκάρδι ζοῦμε· καλύτερα νὰ πεθάνωμε μιὰ καὶ καλὴ παρὰ νὰ τρέμωμε δλη μας τῇ ζωῇ.»

— Μὰ γιατί νὰ φοβούμαστε τόσο πολύ; εἶπε ἔνας λαγός νεαρός καὶ νοστιμούλης, ποὺ δὲν εἶχε δύμας πείρα τῆς ζωῆς, ήταν λίγο ξιπασιάρης καὶ ηθελε νὰ κάνῃ τὸν παλικαρά· νὰ κοιτάξωμε νὰ ἀμυνόμαστε· ἔχομε τόσες ἀρετές· εἴμαστε ἀνοιχτομάτηδες καὶ γοργοπόδηδες!

— Τί τὰ θέλεις, μικρούλη μου; εἶπε δὲ γέρος φοβιτσιάρης ήταν δὲ πατέρας μου, τρεμουλιάρα ἡ μάνα μου, δλο μου τὸ σόι φοβιτσιάρικο καὶ τρεμουλιάρικο· τὸ ՚διο καὶ τὸ δικό σου· τώρα θὲ ἀλλάξωμε; Δὲν πᾶμε, λέω γώ, καλύτερα νὰ πέσωμε στὴ λιμνη, νὰ γλιτώσωμε μιὰ γιὰ πάντα;

Συμφώνησαν καὶ οἱ ἄλλοι κι ἔτρεχαν δλοι στὴ λίμνη νὰ πνιγούν. Οἱ βάτραχοι ποὺ κάθονταν γύρω γύρω στὸ νερό, μόλις ἀκουσαν τὸ τρέξιμο τῶν λαγῶν, τρόμαξαν καὶ πήδησαν μέσα. Κι ἔνας ἀπὸ τοὺς λαγούς, ποὺ φαινόταν πιὸ λογικὸς ἀπὸ τοὺς ἄλλους, εἶπε: «Γιά σταθῆτε, σύντροφοι· μὴν καταστρέφετε τὴ ζωὴ σας· γιατὶ, δπως βλέπετε, ύπάρχουν ζῶα πιὸ φοβιτσιάρικα κι ἀπὸ μᾶς.»

Μιὰ φορὰ οἱ λαγοὶ εἶχαν σύναξη. Βγῆκε στὴ μέση ἔνας γερο-λαγός, ἀρρωστιάρης καὶ γρινιάρης, καὶ ρίχνοντας φοβισμένα βλέμματα δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ εἶπε: «Δὲν ύποφέρεται πιὰ αὐτὴ ἡ ζωὴ, ἀγαπητοὶ μου· μᾶς ἔξολοι θρεύουσιν οἱ σκληροὶ ἄνθρωποι, οἱ σκύλοι οἱ ἀκούραστοι στὸ τρέξιμο, οἱ ἀιτοὶ οἱ σιδερομύτηδες. Πῶς νὰ φυλαχτούμε ἀπὸ τὰ χέρια καὶ τὰ νύχια αὐτῶν τῶν πεισματάρηδων ἔχθρῶν μας, αὐτῶν τῶν γαμψονύχικων δρνιῶν;

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις, σύναξη συγκέντρωση.— σιδερομύτης ἐκεῖνος ποὺ ἔχει σιδερένια μύτη· ἄτοι σιδερομύτηδες (μεταφορικά), γιατὶ ἔχουν φάμφος σκληρό καὶ δυνατό σὰ σίδερο.

Περιεχόμενο. Ποιὰ παράπονα ἀκούστηκαν στὴ σύναξῃ τῶν λαγῶν; Τί λέει ἔνας νεαρός λαγός; Τί προτείνει ὁ γέρος; Τί γίνεται στὴ λίμνη;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1) Τὰ πρῶτα ἐπίθετα ποὺ βρίσκομε στὸ κείμενο εἰναι: ἀρρωστιάρης, γρυνάρης (ποὺ τελειώνουν σὲ -άρης). Αὐτά, ὅπως βλέπομε, ἔχουν τὸ ἀρσενικὸ παροξύτονο μὲ κατάληξη -ης. Πᾶς σχηματίζουν τὰ τρία γένη τους;

2) Μὲ τὶς ἵδιες καταλήξεις σχηματίζουν τὰ τρία γένη τους καὶ τὰ ἐπίθετα σὲ -ούλης (αὐτά διμως ἔχουν καὶ οὐδέτερο σὲ -ούλι). Νὰ τὰ βρῆς στὸ κείμενο καὶ νὰ σχηματίσης τὰ τρία γένη τους.

3) Ἐπίσης μὲ τὶς ἵδιες καταλήξεις σχηματίζουν τὰ τρία γένη καὶ μερικὰ σύνθετα ἐπίθετα, ποὺ ἔχουν δεύτερο συνθετικὸ τὶς λέξεις μύτη, νύχι, μάτι, πόδι, λαιμός, μαλλί, φρύνι, χελί, χέρι. Νὰ βρῆς τέτοια ἐπίθετα στὸ κείμενο καὶ νὰ σχηματίσης τὰ τρία γένη τους. "Ἐτοι σχηματίζουν τὰ τρία γένη τους καὶ μερικὰ ἃλλα: τεμπέλης, κατσούρης, λιχούδης.

4) "Ολα τὰ παραπάνω ἐπίθετα πᾶς σχηματίζουν τὸν πληθυντικὸ τοῦ ἀρσενικοῦ; Γιατὶ λοιπὸν τὰ ἐπίθετα αὐτὰ ὀνομάζονται **ἀνισοσύλλαβα**;

5) Στὰ ἀνισοσύλλαβα αὐτὰ ἐπίθετα ἡ γενικὴ τοῦ πληθυντικοῦ τῶν θηλυκῶν λείπει καὶ ἀναπληρώνεται μὲ τὸν τύπο τοῦ οὐδετέρου: οἱ ζηλιάρες γυναικεῖς, τῶν ζηλιάρικων γυναικῶν.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. α) Πῶς λέγεται ἐκεῖνος ποὺ ἔχει: **κόκκινη μύτη, γαλανὰ μάτια, στραβά πόδια, μακρὺ λαιμός, ξανθὰ μαλλιά, μαύρα φρύνδια, ἀνοιχτὸ χέρι (αὐτὸς δηλ. ποὺ ξοδεύει πρόσθυμα δπου πρέπει); Σχημάτισε τὰ 3 γένη τους στὴν δηλούμενού καὶ πληθυντικοῦ. β) Πᾶς λέγεται ἐκεῖνος ποὺ εἰναι 30, 40, 50, 60, 70 χρονῶν; Νὰ βρῆς τὴν δηλούμενον τοῦ ἐνικοῦ καὶ πληθ. στὸ ἀρσενικὸ καὶ θηλυκό. γ) Νὰ βρῆς ἐπίθετα σὲ -ούλης (ὑποκοριστικά), ποὺ νὰ παράγωνται ἀπὸ τὰ ἐπίθετα: δομορφος, πονηρός, φτωχός, κοντός, ἀσπρος, φρύνιμος. Τῶν ἐπιθέτων ποὺ βρῆκες νὰ σχηματίσης τὰ 3 γένη στὴν δηλούμενα στικὴ τοῦ ἐνικοῦ καὶ πληθυντικοῦ.**

Γύμνασμα. Νὰ κλίνης τὸ ἐπίθετο ζηλιάρης στὰ τρία γένη μαζὶ μ' ἔνα οὐσιαστικὸ ποὺ νὰ ταιριάζῃ στὸ κάθε γένος.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Άντιγραφε τὸ παρακάτω κοιμάτι σημειώνοντας τοὺς τόνους, τὰ πνεύματα, τὰ δρθιογραφικὰ σημάδια καὶ τὰ σημεῖα τῆς στίξης:

Οταν ο Ἡρακλῆς ηταν μωρὸ η θεα Ἡρα που είχε μεγαλη ἐχθρα με τη μητερα του εστειλε δυο πελωρια φιδια να τον πνιξουν μεσα στην κουνια του η μητερα του οταν ειδε τα φιδια να τιλιγωνται γνωρ απ το κορμακι του παιδιουν της εβγαλε μια φριχητ φωνη η φωνη αυτη ξυπνησ το μωρο που πεταχτηκε αρπαξε τα φιδια ενα με το καθε του χερι και τα πνιξε

53.—Ο ΤΡΑΓΟΥΔΙΣΤΗΣ ΚΑΙ Η ΧΟΡΕΥΤΡΑ

Κάτι μεγάλα μυρμήγκια, ἀπό ἑκεῖνα τὰ μαῦρα ποὺ εἶναι σάνι ἀράπηδες, ἔχτισαν τὴ φωλιά τους κοντά στ' ἀλώνια τοῦ χωριοῦ, καὶ ἀπὸ τὸ πολὺ φαῖ ποὺ ἔβρισκαν δυνάμωσαν πάρα πολὺ καὶ πλήθυναν τόσο, ὡστε ἔκαμαν δικό τους βασιλεῖο καὶ δργάνωσαν καὶ μυρμηγκοστρατό. "Ενα τάγμα τους, ποὺ εἶχε πάει σὲ μακρινὴ ἐκστρατεία, γύρισε ἔπειτα ἀπὸ λαμπρὴ νίκη καὶ ἔφερε κοντά στ' ἄλλα λάφυρα καὶ τέσσερεις αἰχμαλώτους.

"Ο βασιλιάς ἄρχισε ν' ἀνακρίνη τοὺς αἰχμαλώτους καὶ νὰ τοὺς ρωτᾶ πῶς λέγονται καὶ τὶ τέχνη ἔρουν.

—'Εγὼ δνομάζομαι 'Αράχνη, εἶπε δ πρῶτος· ξέρω νὰ ψαίνω· στὴν τέχνη αὐτὴ δὲ μὲ φτάνει κανεῖς.

— Καλά, εἶπε δ βασιλιάς· θὰ μοῦ ὑφαίνης πανικὰ γιὰ τὸ παλάτι μου. "Αν μείνω εὐχαριστημένος, θὰ σὲ ἐλευθερώσω· ἀν δχι, θὰ προστάξω νὰ σοῦ κόψουν τὸ κεφάλι. Καὶ γυρίζοντας στὸ δεύτερο αἰχμάλωτο τοῦ λέει· «μῆλησε τώρα ἐσύ».

—'Εμένα μὲ λένε Μέλισσα, εἶπε ἑκεῖνος· ξέρω καὶ κάνω περίφημα γλυκά.

—'Ωραῖα, εἶπε δ βασιλιάς· κι ἔμας ἔδω μᾶς ἀρέσουν πολὺ τὰ γλυκά· θὰ σὲ κρατήσω λοιπὸν κι ἐσένα, κοίταξε δμως νὰ δουλεύῃς καλά· ἀν μᾶς εὐχαριστήσης μὲ τὴν τέχνη σου, θὰ σὲ ἐλευθερώσω, ἀλλιῶς θὰ σὲ θανατώσω κι ἐσένα. Κι ἔστειλε καὶ τοὺς δυὸ στὴ φυλακή, γιὰ νὰ πιάσουν δουλειά.

—'Εσεῖς τώρα, εἶπε στοὺς δυὸ ἄλλους· πῶς λέγεστε καὶ τὶ ξέρετε;

—'Εμένα μοῦ ἀρέσει νὰ τραγουδῶ, εἶπε δ τρίτος αἰχμάλωτος· τ' δνομά μου εἶναι Τζιτζικας.

—'Εγὼ λέγομαι 'Ακρίδα, εἶπε δ τέταρτος, καὶ εἶμαι χορεύτρα.

— Εἶστε δηλαδὴ χασομέρηδες· ἔσας δὲ σᾶς χρειάζομαι... ἔσας σᾶς πρέπει κόψιμο καὶ ἀμέσως μάλιστα.

—'Εμάς δλοι μᾶς ἀγαποῦν, εἶπε μὲ θάρρος δ Τζιτζικας. "Ολα τὰ ἔντομα καὶ τὰ φυτὰ ἐμεῖς τὰ διασκεδάζομε καὶ κάνομε νὰ περνοῦν μὲ λιγότερη στενοχώρια τῇ ζωῇ. "Αφησέ μας νὰ σοῦ δειξωμε τὴν τέχνη μας καὶ κρίνε.

—'Ο βασιλιάς τόσο εὐχαριστήθηκε ἀπὸ τὸ τραγούδι καὶ τὸ χορό τους, ὡστε τοὺς ἄφησε ἀμέσως ἐλεύθερους.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις, ποὺ εἶναι σὰν ἀράπηδες· ἔδω ἔχομε παρομοίωσεις; Ποιές ἐκφράσεις λέγονται παρομοίωσεις; Γιατί τὶς χρησιμοποιοῦμε;

Περιεχόμενο. Πῶς πιάστηκαν οἱ τέσσερεις αἰχμάλωτοι; Τί εἴπε ο καθένας ἀπ' αὐτούς στὸ βασιλιά;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

"Οπως ξέρομε (μάθ. 3), οἱ προσωπικὲς ἀντωνυμίες φανερώνουν τὰ τρία πρόσωπα τοῦ λόγου: ἔγώ, ἐσύ, αὐτός. Στὸ σημειωνὸν κείμενο βρίσκομε ἀντωνυμίες τοῦ α' καὶ τοῦ β' προσώπου:

'Ον. ἔγώ δινομάζομαι 'Αράχνη

Γεν. ἐμένα θὰ μοῦ ὑφαίνης

Αἰτ. ἐμένα μὲ λένε Μέλισσα

μίλησε ἐσὺ

ἐσένα θὰ σοῦ κόψω τὸ κεφάλι

ἐσένα θὰ σὲ κρατήσω

'Ον. ἐμεῖς διασκεδάζομε

Γεν. ἐμᾶς μᾶς ἀρέσουν

Αἰτ. ἐμᾶς μᾶς ἀγαποῦν

ἐσεῖς πῶς λέγεστε;

ἐσᾶς σᾶς πρέπει κόψιμο

ἐσᾶς δὲ σᾶς χρειάζομαι

"Απὸ τὰ παραπάνω παραδείγματα βλέπομε πῶς κλίνονται οἱ προσωπικὲς ἀντωνυμίες στὸ α' καὶ στὸ β' πρόσωπο. Βλέπομε ἐπίσης δτι στὴ γενικὴ καὶ στὴν αἰτιατικὴ καὶ τῶν δύο ἀριθμῶν ἔχουν διπλοὺς τύπους, δισύλλαβους καὶ μονοσύλλαβους (δυνατοὺς καὶ ἀδύνατούς). Κάποτε πηγαίνουν καὶ οἱ δυὸ τύποι μαζὶ (ὅπως στὰ παραπάνω παραδείγματα). Κλητικὴ ἔχει μόνο τὸ β' πρόσωπο: ἔ, ἐσύ! ἔ, ἐσεῖς!

1. **Πρόσεξε στὸν δισύλλαβον τύπον:** ποιές πτώσεις εἶναι ὅμοιες στὸν ἐνικὸ καὶ ποιές στὸν πληθυντικὸ ἀριθμό;

2. **Πρόσεξε στὸν μονοσύλλαβον τύπον:** ποιές πτώσεις εἶναι ὅμοιες στὸν πληθυντικὸ ἀριθμό.—"Αρησέ μας: Τί γίνεται κάποτε ὁ τόνος τῶν μονοσύλλαβων τύπων;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

"**Ασκηση.** Νὰ βρῆς στὸ κείμενο ὅλες τὶς προσωπικὲς ἀντωνυμίες α' καὶ β' προσώπου καὶ νὰ ξεχωρίσῃς: α) ποιοὶ εἶναι οἱ δυνατοὶ καὶ ποιοὶ οἱ ἀδύνατοι τύποι, β) σὲ ποιὸ πρόσωπο, σὲ ποιὸν ἀριθμὸ καὶ σὲ ποιὰ πτώση βρίσκεται ὁ καθένας, γ) ἀπὸ τοὺς ἀδύνατους τύπους ποιοὶ χάνουν τὸν τόνο, ποιοὶ τὸν κρατοῦν καὶ ποιοὶ τὸν ἀνεβάζουν. Γιατί;

Γύμνασμα. α) Σχημάτισε 4 προτάσεις ποὺ νὰ ἔχουν ὑποκείμενο τὶς ἀντωνυμίες ἔγώ, ἐσύ, ἐμεῖς, ἐσεῖς.

β) Σχημάτισε 4 προτάσεις μὲ τὶς προσωπ. ἀντωνυμίες: ή 1η νὰ ἔχῃ τὴ γεν. τοῦ ἐνικοῦ τοῦ α' προσώπου — ή 2η, τὴ γεν. τοῦ πληθ. τοῦ α' προσ. — ή 3η, τὴ γεν. τοῦ ἐνικοῦ τοῦ β' προσώπου — ή 4η, τὴ γεν. τοῦ πληθ. τοῦ β' προσ. (μὲ τοὺς δυνατοὺς η τοὺς ἀδύνατους τύπους η καὶ μὲ τοὺς δυὸ μαζὶ).

Παράδειγμα: Μοῦ ἀρέσει νὰ τρέχω η ἐμένα μοῦ ἀρέσει νὰ τρέχω.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. α) Γράψε τὰ συνώνυμα τῶν λέξεων; φαῖ, κάρω (γλυκά), κοιτάζω, δουλεύω, λέγομαι, κασσομέρης, ἀμέσως, τοὺς ἄφησε ἐλεύθερους. β) Κλίνε: τι μεγάλο μυρμήγκι, η μακρινὴ ἐκστρατεία.

54.—ΜΥΘΟΙ

Τ' ΑΔΕΡΦΙΑ ΠΟΥ ΔΕ MONOIAZAN

“Ενας γεωργός είχε τρεῖς γιούς. Αύτοι θμώς τὸν πίκραιναν πολὺ κάθε μέρα, γιατὶ δὲ μόνοιαζαν ἀναμεταξύ τους. Τοὺς ἔδινε κάθε τόσο συμβουλέας, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἄλλαζε τὴ γνώμη. “Ακουαν ἐκεῖνοι τὶς συμβουλέας, δὲν τοὺς ἔδιναν θμῶς σημασία. Τότε σκέφτηκε ὁ γεωργός νὰ τοὺς πῆ πράματα πιὸ χεροπιαστά.

Τοὺς φώναξε λοιπὸν μιὰ μέρα καὶ τοὺς ζήτησε νὰ τοῦ μαζέψῃ ὁ καθένας ἀπ’ τὰ χωράφια μιὰν ἀγκαλιὰ βέργες. Μὰ ἀκόμη καὶ γιὰ αὐτὸ ἅρχισαν τὸν καβγά. Ἐπιτέλους ήσύχα-

σαν καὶ, δικαθένας χωριστά, πήγαν νὰ κάμουν τὸ θέλημα τοῦ πατέρα τους.

Σὲ λίγο γύρισε τρέχοντας ὁ πρωτογιός μ’ ἔνα δεμάτι κληματόβεργες. «Πατέρα, τὶς ἔφερα, νὰ τες, πάρ’ τες.» Δὲν ἅργησε καὶ δι δεύτερος. «Πατέρα, λέει καὶ αὐτός, σοῦ ἔφερα δλόκληρη ἀγκαλιά· νὰ τῇ.» Στὸ τέλος νὰ τος καὶ δι μικρότερος, φορτωμένος μὲ πολλές βέργες. “Άμα συνάχτηκαν οἱ βέργες μπροστά του σωρός, δι γεωργός πήρε πολλές ἀπὸ κάθε δεμάτι, τὶς ἔκαμε μάτσο καὶ, ἀφοῦ τὶς ἔδεσε, εἶπε στὸν πρῶτο γιό: «Πάρε αὐτὸ τὸ μάτσο καὶ σπάσ’ το.» “Ἐβαλε αὐτὸς δλα του τὰ δυνατά, μὰ τίποτε. Τὸ ίδιο καὶ οἱ ἄλλοι.

Τότε δι πατέρας ἔλυσε τὸ μάτσο, ἔδινε τὶς βέργες μιὰ μιὰ στὰ παιδιά του καὶ βλέποντάς τα νὰ τὶς τσακίζουν εὔκολα εἰπε: «Βλέπετε, παιδιά μου, πόση δύναμη ἔχει ἡ ἔνωση· σᾶν αὐτὲς τὶς βέργες κι ἔσεῖς, ἀν εἰστε ἔνωμένοι, μονοιασμένοι, θὰ εἰστε ἀνίκητοι· ἀν θμῶς θὰ εἰστε χωρισμένοι, εὔκολα θὰ σᾶς κάνουν καλὰ δσοι θέλουν τὸ κακό σας.»

ΤΟ ΠΕΡΔΙΚΟΓΕΡΑΚΟ ΚΑΙ ΤΟ ΦΙΔΙ

“Ενα περδικογέρακο δρμησε νὰ πιάσῃ ἔνα φίδι. Αύτὸ τὸ παρακαλοῦσε νὰ τὸ ἀφήσῃ, τοῦ ἔλεγε νὰ μὴν τοῦ κάμη κακό, μὰ τὸ δρνιο, ἄπονο, τὸ ἄρπαξε καὶ πέταξε ψηλά. Γυρίζει τότε τὸ φίδι καὶ τὸ δαγκάνει. Τὸ περδικογέρακο, παράλυτο ἀπὸ τὸν πόνο, ἄρχισε νὰ πέφτη σιγά σιγά, κρατώντας τὸ φίδι στὰ νύχια του. Σὲ λίγο νὰ σου τα καὶ τὰ δυδ καταγῆς. Καὶ τὴν ὥρα ποὺ τὸ πουλὶ πέθαινε δηλητηριασμένο τὸ φίδι τοῦ λέει: «Δίκαια τιμωρήθηκες· γιατὶ νὰ θέλης νὰ κάμης κακὸ σ’ ἔναν ποὺ δὲ σὲ πείραξε;»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. περιδικογέρακο ἄρπαχτικὸ πουλί, εἶδος γεράκι, μὲ πολὺ γαμψά νύχια.

Περιεχόμενο. Ποιὸ δίδαγμα ἔδωσε δι γεωργὸς στὰ παιδιά του καὶ μὲ ποιὸν τρόπο; Τί μᾶς διδάσκει δεύτερος μύθος;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Προσωπικὴ ἀντωνυμία τοῦ γ' προσώπου είναι ἡ λέξη αὐτός. Ἐχει τρία γένη καὶ κλίνεται ὅπως τὸ ἐπίθετο καλός· κλητικὴ ὅμως δὲν ἔχει, καὶ μόνο στὸν ἑνικὸ λέμε καμιὰ φράση, στὸ ἀρσενικὸ καὶ τὸ θηλυκό, αὐτέ, αὐτή.

Αὐτὸν νὰ πούμε νὰ αὐτὸς λέμε συχνὰ νά τος. Καὶ τὸ τος προσωπικὴ ἀντωνυμία είναι, δι «ἀδύνατος τύπος» τοῦ γ' προσώπου· ἔχει καὶ αὐτὴ τρία γένη καὶ κλίνεται γενικὰ ὅπως τὸ αὐτός· μόνο στὴ γενικὴ τοῦ πληθυντικοῦ είναι (καὶ γιὰ τὰ τρία γένη) τούς, ἐνῶ δυνατός τύπος ἔχει (καὶ γιὰ τὰ τρία γένη) αὐτῶν· στὴν αἰτιατικὴ πάλι τοῦ πληθυντικοῦ τὸ θηλυκό ἔχει δυὸ τύπους: τὶς καὶ τες· τὸ τὶς μπαίνει πρὶν ἀπὸ τὸ οῷμα, τὸ τες ὑστερού ἀπ' αὐτό: τὶς ἔφερα, πάρε τες.

Ἡ δονομαστικὴ, ἑνικοῦ καὶ πληθυντικοῦ, τῶν ἀδύνατων τύπων δὲν παίρνει ποτὲ τόνο: νά τος, νά τη, νά το, νά τοι, νά τες, νά τα. Στὶς ἄλλες πτώσεις σημειώνομε τόνο, δταν ἡ ἀντωνυμία είναι πρὶν ἀπὸ τὸ οῷμα, καὶ δὲ σημειώνομε, δταν είναι ἔπειτ' ἀπ' αὐτό: τοῦ ἔφερες, φέρετο του.

Ίδιαίτερη προσοσκή χρειάζεται γιὰ τὸ τοὺς είναι αἰτιατικὴ τοῦ πληθυντικοῦ τοῦ ἀρσενικοῦ, ἀλλὰ καὶ γενικὴ τοῦ πληθυντικοῦ δλων τῶν γενῶν.

Παραδείγματα: Αἰτιατική: Κοίταξ τοὺς φραδές, κοίταξε τους.—Τοὺς βλέπω, Γενική: Μίλησε τῶν κυρίων, μίλησε τους.—Τοὺς μίλησα (=μίλησα σ' αὐτούς). Μίλησε τῶν κυριῶν, μίλησε τους.—Τοὺς μίλησα (=μίλησα σ' αὐτές). Μίλησε τῶν παιδιῶν, μίλησε τους.—Τοὺς μίλησα (=μίλησα σ' αὐτά).

“Οπως εῖδαμε στὸ μάθημα 37, ἡ αἰτιατικὴ τοῦ θηλυκοῦ τήν, δταν είναι πρὶν ἀπὸ τὸ οῷμα, φυλάγει τὸ τελικὸ ν, ἀν ἀκολουθῇ λέξη ἀπὸ φωνῆν ἡ στιγματικὸ σύμφωνο: τήν ἔσπασα, τήν πῆρα, ἀλλὰ τή χάρισα. “Οταν είναι ἔπειτ' ἀπὸ τὸ οῷμα ἡ τὸ νά, συνήθως δὲν παίρνει ν, ἐκτὸς ἀν ἀκολουθῇ φωνῆν: κοίταξε την ὅμως.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. α) Νὰ βρῆς δλες τὶς προσωπ. ἀντωνυμίες τοῦ γ' προσώπου ποὺ ὑπάρχουν στὸ κείμενο. Νὰ ξεχωρίσης τὸ γένος, τὸν ἀριθμὸ καὶ τὴν πτώση τους. Ποιές ἀπ' αὐτές κρατοῦν τὸν τόνο, ποιές τὸν ἐγκλινον καὶ γιατί; β) Διάβασε τὶς πρῶτες 10 γραμμές στὸν α' μύθο, ὅπως θὰ ἔπειπε νὰ ποῦμε, ἀν μιλούσαμε γιὰ τρεῖς θυγατέρες. Τὸ ίδιο, ἀν μιλούσαμε γιὰ τρία παιδιά.

Γύμνασμα. Κλίνε τὴν προσωπικὴ ἀντωνυμία τοῦ γ' προσ. (μὲ τοὺς δυνατοὺς καὶ τοὺς ἀδυνάτους τύπους).

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. α) Γράψε δλες τὶς ἐνεργητικὲς μετοχές ποὺ είναι στὸ κείμενο. β) Γράψε δλες τὶς παθητικὲς μετοχές καὶ σημείωσε τὸ γένος, τὸν ἀριθμὸ καὶ τὴν πτώση τῆς καθεμιᾶς.

55. — Η ΚΑΛΙΑΚΟΥΔΑ, Ο ΚΟΥΚΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΑ

Μιά καλιακούδα κι ένας κοῦκος
ήταν καθισμένοι στὸ ἴδιο δέντρο.
Πιὸ πέρα κάτι μικροπούλια πετού-
σαν καὶ κελαηδούσαν. 'Ο κοῦκος,
χαρούμενος, δλο φώναζε «κούκου
κούκου», ή καλιακούδα δμως δὲν
ἄνοιγε τὸ στόμα της.

- Γιατὶ εἶσαι ἀμιλητη, ξαδέρφη; Τὶ ἔχεις;
— Τὶ ἔχω; Τὶ θέλεις νὰ ἔχῃ ένα φτωχὸ καὶ πεινασμένο που-
λὶ σὰν ἐμένα; Δὲ ρίχνεις μιὰ ματιὰ σ' ἑκεῖνον ἔκει τὸν περι-
στέριώνα; Αὐτὰ τὰ περιστέρια εἶναι εύτυχισμένα· δσο φατ θέ-
λουν, τὸ ἔχουν· δλο τὰ ταΐζουν οἱ ἄνθρωποι. 'Εμεῖς εἴμαστε ἄ-
μοιροι· δὲν ἔχομε κανένα νὰ μᾶς φροντίσῃ. "Αν εἰχαμε τὰ μισά
ἀπ' δσα ρίχνουν στὰ περιστέρια, θὰ ήμαστε καλά. 'Αλλὰ πῶς
νὰ τὰ ἔχωμε;
- Ζηλιάρα! "Αλλος ἔχει ένα καλό, ἄλλος ἄλλο. 'Εγὼ δὲν
είμαι παραπονιάρης. Κούκου!
- Δὲ θὰ σοῦ ἄρεσε δηλαδὴ νὰ ήσουν κι ἔσù πάντα χορτά-
τος, νὰ είχες τὴν τύχη τῶν περιστεριῶν; 'Εγὼ δμολογῷ πῶς θὰ
ήθελα νὰ ήμουν σὰν αὐτά.

— "Αν ἔχης τόση ἐπιθυμία νὰ ζῆς σὰν τὰ περιστέρια, ἄσπρι-
σε τὰ φτερά σου νὰ τοὺς μοιάστης καὶ σύρε νὰ κάθεσαι μαζὶ τους
στὸν περιστεριώνα. Λούσου στὸ αὐλάκι τοῦ μύλου· ἔπειτα,
βρεμένη ἀκόμα, κυλήσου στὸ ἀλεύρι καὶ θὰ εἶσαι σὰν τὰ περι-
στέρια· θὰ ἔχης ἔτσι τὰ πλούτη τους. Κούκου!

— Εύχαριστῶ γιὰ τὴ συμβουλή. "Έχε γειά. "Έχετε γειά κι ἐ-
σεῖς, τ' ἄλλα φτωχοπούλια. Φεύγω. 'Αφοῦ εἶστε εύχαριστημένα
μὲ τὴ μοίρα σας, μείνετε. "Αν ήσαστε πιὸ φιλόδοξα, θὰ εἰχατε
κι ἐσεῖς δσα τώρα κι ἐμπρός θὰ ἔχω ἔγώ.

Τὰ περιστέρια, δσο ή καλιακούδα σώπαινε, τὴν ἔπαιρναν γιὰ
περιστέρι καὶ δὲν τὴν πείραζαν. Μιὰ μέρα δμως ποὺ ξεχάστη-
κε καὶ φώναξε, παραξενεύτηκαν γιὰ τὴν ἄγνωστη φωνή, ποὺ
ποτὲ δὲν τὴν είχαν ἀκούσει, καὶ τὴν ἔδιωξαν μὲ τὶς τσιμπιές.
"Η καλιακούδα, μὴν ἔχοντας ἄλλο καταφύγιο, γύρισε στὶς κα-
λιακοῦδες. Αὐτές δμως δὲν τὴ γνώρισαν, γιατὶ εἶχε ἀλλάξει
χρῶμα, καὶ δὲν τὴ δέχτηκαν στὴ συντροφιά τους.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις, καλιακούδα βλ. σελ. 3.

Περιεχόμενο. Στὸ κείμενο βλέπομε τί ἔπαθε ἡ καλιακούδα. Τί θὰ ἔλεγε, ἀν τὴν ἥθελε νὰ διηγηθῇ ἡ ἴδια τὸ πάθημα τῆς σὲ μιάν ἄλλη καλιακούδα;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1) Τὸ ρῆμα **ἔχω** στὴν **δριστική** ἔχει τρεῖς χρόνους: ἐνεστώτα (γιὰ τὸ παρόν), παρατατικό (γιὰ τὸ παρελθόν) καὶ ἑξακολονθητικό μέλλοντα (γιὰ τὸ μέλλον). Ἐτοι λέμε: ἐγὼ σήμερα ἔχω—ἔχτες εἶχα—αὔριο θὰ ἔχω.—Κλίνε τοὺς χρόνους αὐτοὺς τῆς δριστικῆς σὲ ὅλα τὰ πρόσωπα βάζοντας τὶς προσωπικές ἀντωνυμίες: ἔγώ, ἔστι, αὐτὸς—ἔμετς, ἔστες, αὐτοί. Πρόσεξε στὶς καταλήξεις τοῦ μέλλοντα (ποὺ ἔχει ἐμπρός τὸ θά): στὸ β' καὶ στὸ γ' ἐνικὸ πρόσ. ἔχει η (θὰ ἔχῃ, θὰ ἔχη) καὶ στὸ α' πληθ. ἔχει ω (θὰ ἔχωμε).—Τὸ ρῆμα αὐτὸ τὴν **ὑποταχτική** ἔχει μόνο ἐνεστώτα μὲ τὶς ἴδιες καταλήξεις τοῦ ἑξακολουθητικοῦ μέλλοντα: παίρνει δύως ἐμπρός ἕνα ἀπὸ τὰ ἄκλιτα ἄς, νά, δταν, ἄν, μήν (ἀπαγορευτικό): ἂς ἔχη, νὰ ἔχωμε, δταν ἔχης, ἄν ἔχωμε, μήν ἔχης. —**Ἡ προσταχτική** ἔχει μόνο ἐνεστώτα στὸ β' ἐνικό: ἐσὺ ἔχει καὶ στὸ β' πληθυντικό: ἐσεῖς ἔχετε. Λ. χ. ἔχει γειά—ἔχετε τὸ νοῦ σας.—Καὶ ἡ **μετοχή** ἔχει μόνο ἐνεστώτα μὲ ἔνα μόνο τύπο: ἔχοντας. Δ.χ. μήν ἔχοντας ἄλλο καταφύγο. —Νὰ βρῆς ὅλους τοὺς τύπους τοῦ ρήματος **ἔχω** ποὺ ὑπάρχουν στὸ κείμενο καὶ νὰ ξεχωρίσῃς τὴν ἔγκλιση, τὸ χρόνο, τὸ πρόσωπο καὶ τὸν ἀριθμὸ τοῦ καθενός.

2) Καὶ τὸ ρῆμα **είμαι** στὴν **δριστική** ἔχει μόνο τρεῖς χρόνους: ἐνεστώτα, παρατατικό καὶ ἑξακολονθητικό μέλλοντα. Ἐτοι λέμε: ἐγὼ σήμερα είμαι, ἔχεις ἡμουν, αὔριο θὰ είμαι.—Κλίνε τοὺς χρόνους αὐτοὺς βάζοντας τὶς προσωπικές ἀντωνυμίες: ἔγώ, ἔστι, αὐτὸς—ἔμετς, ἔστες, αὐτοί. (Πρόσεξε μόνο τ' ἀκόλουθα: α) Ὁ παρατατικὸς ἔχει σ' ὅλα τὰ πρόσωπα η: ἐγὼ ἡμουν, ἐσὺ ἡσουν κτλ. Τὸ β' πληθυντικό του είναι: ἐσεῖς ἡσαστε, ἐνῶ στὸν ἐνεστώτα: ἐσεῖς είστε.)—β) Ὁ ἑξακολουθητικὸς μέλλοντας είναι ὁ ἴδιος μὲ τὸν ἐνεστώτα, μόνο ποὺ παίρνει ἐμπρός τὸ θά.—**Ἡ υποταχτική** ἔχει μόνο ἐνεστώτα ποὺ είναι ὁ ἴδιος μὲ τὸν ἐνεστώτα τῆς δριστικῆς, (μόνο ποὺ παίρνει ἐμπρός τὰ μόρια η τοὺς συνδέσμους τῆς υποταχτικῆς: ἐγὼ νὰ είμαι, ἐσὺ νὰ είσαι κτλ.).

Νὰ βρῆς στὸ κείμενο ὅλους τοὺς τύπους τοῦ ρήματος **είμαι** καὶ νὰ ξεχωρίσῃς τὴν ἔγκλιση, τὸ χρόνο, τὸ πρόσωπο καὶ τὸν ἀριθμὸ τοῦ καθενός.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

α) Νὰ βρῆς στὸ κείμενο ὅλους τοὺς τύπους τοῦ ἑξακολονθ. μέλλοντα καὶ τῆς υποταχτικῆς τοῦ ρήματος **ἔχω**. Σὲ ποιὸ πρόσωπο είναι ὁ καθένας καὶ τί παρατηρεῖς στὴν δριστική τῶν καταλήξεων;—β) Νὰ βρῆς ὅλα τὰ πρόσωπα τοῦ παρατατικοῦ τῶν ἡρημάτων **ἔχω** καὶ **είμαι**. Πῶς γράφεται τὸ ἀρχικὸ φωνῆν;

Γύμνασμα. Γράψε τὶς ἀκόλουθες φράσεις βάζοντας τὰ ρήματα σὲ ὅλα τὰ πρόσωπα ἐνικοῦ καὶ πληθ.: 1) **"Οταν δὲν ἔχω μελέτη, είμαι πρόθυμος γιὰ πατχνίδι.** 2) **"Αν δὲν είχα μελέτη, θὰ ἡμουν πρόθυμος γιὰ πατχνίδι.**

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κάμε γραμματική ἀνάλυση τῶν λέξεων ποὺ είναι στὴν πρώτη πρόταση τοῦ κείμενου.

— Κατίνα!

Τρία κορίτσια φωνάζουν, καὶ τὰ τρία μαζί, μὲ τὶς καθάριες τραγουδιστές φωνές τους. Ἡ Κατίνα ἀφήνει τὴ δουλειά της — μπάλωνε ἔνα σακάκι τοῦ ἀδερφοῦ της — καὶ τρέχει στὴν πόρτα. Τρεῖς συμμαθήτριές της, ἡ "Αννα, ἡ Λιλή καὶ ἡ Φρόσω, γυρίζουν ἀπὸ τὸν περίπατό τους χαρούμενες, γελαστές, μὲ κόκκινα μάγουλα καὶ φορτωμένες λουλούδια καὶ στεφάνια.

— Μὰ τί, δουλεύεις; Ἐσύ δὲ γιορτάζεις τὸ Μάνη;

— Κάτι μπαλώνω, ἀλλὰ σὲ πέντε λεπτὰ τελειώνω. Καὶ τὸ Μάνη τὸν γιορτάζω — δλοι στὸ σπίτι μας τὸν γιορτάζομε —, αὔριο δμως τὸ πρωΐ. Ἔτσι μᾶς δρμηνεύει ἡ γιαγιά μου καὶ μοῦ ἀρέσει κι ἐμένα. Δέν κοπιάζετε μέσα;

Τὰ τρία κορίτσια τρέχουν καὶ καλησπερίζουν τὴ γιαγιά τῆς Κατίνας, στὸ πίσω μέρος τοῦ σπιτιοῦ, στὸ ύπόστεγο. Ὁ ήλιος βασιλεύει καὶ ἡ ἀκούραστη γριούλα κλώθει ἀκόμα.

— Πάντα δουλεύετε, κυρα-Κατερίνα. Δὲ σᾶς κουράζει ἡ δουλειά.

— Δέν κάνω πιὰ μεγάλα πράματα, Λιλή. Κλώθω λιγο, μπαλώνω κανένα ρούχο, πλέκω καμιὰ κάλτσα, μαγειρεύω ποῦ καὶ ποῦ· δλες τὶς ἄλλες δουλειές τὶς κάνει ἡ μαμά τῆς Κατίνας. Στὰ νιάτα μου βέβαια δούλευα πολὺ· ζύμωνα, ἔπλαθα τὰ ψωμιά, φούρνιζα, ὕφαινα...

— Καὶ φρόντιζες καὶ τὸν κῆπο σου, γιαγιάκα μου· φύτευες, κλάδευες, πότιζες· καὶ θέριζες καὶ τὸ χωραφάκι σου.

— Πῶς γιορτάζατε τὴν Πρωτομαγιά στὸ νησί σας, κυρα-Κατερίνα;

— Πῶς γιορτάζαμε, Φρόσω; Λείπω τόσα χρόνια, μὰ δὲ νοῦς μου πάντα γυρίζει στὰ περασμένα. Ἄνήμερα τὴν Πρωτομαγιά κάθε μητέρα σήκωνε τὰ παιδιά της ἀξημέρωτα ἀκόμα. Ἀν τὸ γκάρισμα κανενὸς γαϊδουριοῦ τοὺς ἔβρισκε στὸ στρῶμα, αὐτὸ τὸ λογάριαζαν γιὰ κακό, τοὺς «ἔπιανε», δπως πίστευαν, δὲ γάιδαρος καὶ θὰ νύσταζαν δλο τὸν καιρὸ ποὺ θὰ θέριζαν. Μικροὶ μεγάλοι ἔπιναν τὸ γάλα τους καὶ ἔτρεχαν πρωὶ πρωὶ στὰ χωράφια. Ἔκοβαν κλαδιά, φύλλα καὶ λουλούδια καὶ στόλιζαν μ' αὐτὰ τὶς πόρτες καὶ τὰ παράθυρά τους· ἔπλεκαν καὶ στεφάνια. Ἐμεῖς οἱ γυναῖκες δέναμε τὴ μέση μας μὲ κλώνους μολόχας· ἀλλιώς, πιστεύαμε, θὰ μᾶς ἔπιανε πονόμεσος τὴν ώρα ποὺ θὰ θερίζαμε.

Π Α Ρ Α Τ Η Ρ Η Σ Ε Ι Σ Σ Τ Ο Κ Ε Ι Μ Ε Ν Ο

Λέξεις καὶ φράσεις. ὁρμηνεύω συμβουλεύω (γίνεται ἀπὸ τὸ ἔρμηνεύω = ἔξηγω).—ἀξημέρωτα πρὸν ἔνημερώσῃ (πρὸν ἀνατείλη ὁ ἥλιος).

Περιεχόμενο. Τί φωτοῦν τὴν Κατίνα οἱ φίλες τῆς καὶ τί ἀπαντᾶ αὐτῇ; Σὲ τί καταγίνεται ἡ κυρα-Κατερίνα; Πῶς γιορτάζουν τὴν Πρωτομαγιὰ στὸ νησί της;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ κείμενο διαβάζομε διτὶ ἡ κυρα-Κατερίνα λέει: *κλώθω... μπαλώνω...* πλέκω... μαγειρεύω. Τὰ ρήματα αὐτὰ σὲ ποιὰ φωνὴ βρίσκονται; Σὲ ποιὰν ἔγκλιση καὶ σὲ ποιὸ χρόνο; Σὲ ποιὸ πρόσωπο καὶ σὲ ποιὸν ἀριθμό;—Τὰ ρήματα αὐτά, καθὼς καὶ ὅλα τὰ ρήματα ποὺ ὑπάρχουν στὸ σημερινὸν κείμενο, ἀνήκουν στὴν πρώτη συζυγία, γιατὶ στὸ α' πρόσωπο τοῦ ἐνικοῦ τοῦ ἐνεργητικοῦ ἐνεστώτα τελειώνουν σὲ -ω καὶ τονίζονται στὴν παραλήγουσα. “Ωστε ποιὰ ρήματα ἔχει ἡ πρώτη συζυγία;

Στὴν δροσικὴ τοῦ ἐνεστώτα γιὰ τὸ α' ἐνικὸ πρόσωπο λέμε: ἔγώ φωνάζω. Γιὰ τ' ἄλλα πρόσωπα ἐνικοῦ καὶ πληθυντικοῦ πᾶς λέμε; Ποιὲς είναι οἱ καταλήξεις:

“Η κυρα-Κατερίνα λέει: «στὰ νιάτα μου δούλευα, ζύμωνα, ἔπλαθα». Καθένα ἀπὸ τὰ ρήματα αὐτὰ φωνερώνει πρᾶξην ποὺ γινόταν στὰ περασμένα ἔξαικολου-θητικά. Δηλαδὴ σὲ ποιὸ χρόνο βρίσκονται;—Στὸ κείμενο βρίσκομε τοὺς τύπους: ἔπλαθα, ἔτρεχαν, ἔπλεκαν (τῶν ρημ. πλάθ-ω, τρέχ-ω, πλέκ-ω ποὺ ὀρχίζουν ἀπὸ σύμφωνο). Τὸ ε ποὺ παίρνουν ἔμπροσθε οἱ τύποι αὐτοὶ λέγεται αὔξηση.

Αὐτὸ τὸ ε δὲν τὸ ἔχουν οἱ τύποι ζύμωνα, φούρνους, θέριζαν, πιστεύαμε. Πότε τὸ ε αὐτὸ μένει καὶ πότε μπορεῖ νὰ λείψη;

Στὸν ἐνεργητ. παρατατικὸ γιὰ τὸ α' πρόσωπο λέμε: ἔγώ ἔ-πλεκ-α. Πῶς λέμε γιὰ τ' ἄλλα πρόσωπα, ἐνικοῦ καὶ πληθυντικοῦ; Ποιὲς είναι οἱ καταλήξεις;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Νὰ βρῆς ὅλα τὰ ρήματα ποὺ ὑπάρχουν στὸ κείμενο καὶ νὰ ξεχωρίσης τὴ φωνή, τὴν ἔγκλιση, τὸ χρόνο, τὸ πρόσωπο καὶ τὸν ἀριθμὸ τοῦ καθενός. Ποιὰ ρήματα ἔχουν αὔξηση στὸν παρατατικὸ καὶ ποιὰ δὲν ἔχουν;

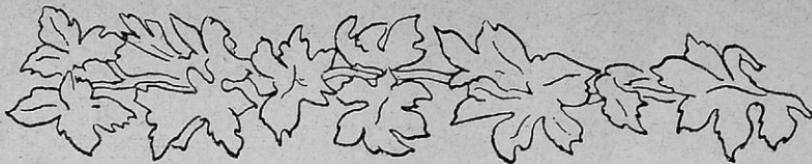
“Ἐπίσης νὰ βρῆς τὸ ὑποκείμενο τοῦ κάθε ρήματος καὶ τὸ ἀντικείμενο, ἀν ἔχη.

Γύμνασμα. α) Γράψε τὸ παρακάτω κομμάτι βάζοντας τὰ ρήματα στὸν παρατατικό: Τὸ πρῶτον ἔργον ἀπὸ τὸ σπίτι μου τρεχάτος καὶ πηγαίνω στὸ σχολεῖο. Βλέπω στὸ δρόμο κι ἄλλα παιδιά. Μαζὶ μ' αὐτὰ φτιάνω γοήγορα στὴ μεγάλη πόρτα τοῦ σχολείου. Μπαίνω στὴν αὐλὴ κι ἔπειτα ἀνεβαίνω στὴν αἴθουσα. Ἀνοίγω τὴ σάκα μου κι ἐτοιμάζω τὰ βιβλία. Σηκώνω τὸ κεφάλι καὶ κοιτάζω τὸ δάσκαλο, ποὺ ἀρχίζει τὸ μάθημα. Στὸ μάθημα προσέχω ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος.

Γύμνασμα. β) Γράψε τὸ παραπάνω κομμάτι βάζοντας τὰ ρήματα στὸ β' πληθ. τοῦ ἐνεστώτα.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κλίνε τὰ δύνοματα: ὁ καλὸς ἀδερφός, ἡ ἀκούραστη γιαγιά, τὸ μαγιάτικο λουλούδι.

57.—ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ, ΓΝΩΜΙΚΑ ΚΑΙ ΆΛΛΑ

ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ ΚΑΙ ΓΝΩΜΙΚΑ

1. Τοῦ Σταυροῦ κι ἀρμένιζε, τοῦ Σταυροῦ καὶ δένε.
2. Τὸ Νοέμβρη καὶ Δεκέμβρη φύτευε καταβολάδες.
3. Γενάρη μήνα κλάδευε, φεγγάρι μήν ετέαζης.
4. Ράβε, ξήλωνε, δουλειά νὰ μὴ σοῦ λείπῃ.
5. Χόρευε, κυρα-Μαρού, κι ἔχε κι ἔννοια τοῦ σπιτιοῦ.
6. Τὸ μυστικὸ τῆς ζωῆς δὲν εἶναι νὰ κάνωμε αὐτὸ ποὺ μᾶς ἀρέσει· εἶναι νὰ μᾶς ἀρέση αὐτὸ ποὺ κάνομε.

ΣΚΟΡΠΙΟΙ ΣΤΙΧΟΙ ΑΠΟ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

7. "Ἐχετε γειά, ψηλά βουνά καὶ κάμποι μὲ τὰ ρόδα.
8. 'Αφέντη μου, τ' ἀλέτρι σου Θεός νὰ τὸ πλουταΐνη,
γιὰ νὰ θερίζης σταυρωτά, νὰ δένης ἀντρειωμένα,
νὰ κοσκινίζης μάλαμα, νὰ πέφτη τὸ χρυσάφι,
τὰ ψιλοκοσκινίσματα νὰ δίνης στὶς βαστρες.
9. Ξέρω νὰ ύφασινω στὸ βλατί, νὰ ύφασινω στὸ βελοῦδο.
10. 'Εμεῖς θὰ λημεριάζωμε κεῖ ποὺ φωλιάζουν λύκοι.
11. Παιδιά μου, μὴ μ' ἀφήνετε στὸν ἔρημο τὸν τόπο.
12. Νὰ μπαινῃ δ ἥλιος τὸ πρωὶ καὶ τὸ δροσιὸ τὸ βράδυ,
νὰ μπαινοβγαίνουν τὰ πουλιά, τῆς ἄνοιξης τ' ἀηδόνια.
13. 'Ο ξένος εἰς τὴν ξενιτιὰ πρέπει νὰ βάζη μαῦρα,
γιὰ νὰ ταιριάζῃ ἡ φορεσιά μὲ τῆς καρδιᾶς τῇ λαύρᾳ.
14. Νὰ πέφτουν τ' ἄνθη ἀπάνω σου, τὰ μῆλα στὴν ποδιά σου.

ΑΛΛΟΙ ΣΚΟΡΠΙΟΙ ΣΤΙΧΟΙ

15. Πάντα τὸ φῶς σου, 'Ελλάδα μου, θὰ λάμπῃ στὴν ψυχὴ μου.
16. Σὰ θὰ γυρίζης στὸ χωριό, θὰ βασιλεύῃ δ ἥλιος.
17. Θ' ἀνάβωμε τὸ λύχνο μας, γιὰ νὰ φωτίζῃ κι ἄλλους.
18. 'Οργώνοντας καὶ σπέρνοντας στὸν πλούσιο θέρο ἐλπίζω.
19. Τὰ βέλη ρίχνοντας βροχὴ τὸν οὐρανὸ θὰ ισκιώνουν.
20. Θερίζετε πιὸ γρήγορα καὶ δὲ μᾶς παίρνει ἡ ὅρα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. τοῦ Σταυροῦ καὶ ἀρμένις, τοῦ Σταυροῦ καὶ δένε· συμβουλὴ στους καπετάνιους καραβιῶν μὲ παντά ν' ἀρχίζουν τὰ ταξίδια τους τὰ Φῶτα (6 τοῦ Γενάρη), ἀφοῦ πρώτα ὅτε παπάς τὸ σταυρὸν στὴ θάλασσα καὶ ἄγιάσῃ τὰ νερά, καὶ νὰ τὰ σταματοῦν τοῦ Σταυροῦ (14 τοῦ Σεπτεμβρῆ) τὸ χειμώνα τὰ ταξίδια ἥταν ἐπικίνδυνα.—καταβολάδα τὸ κλαδί πού, χωρὶς νὰ τὸ κόψουν ἀπὸ τὸ δέντρο, τὸ λυγίζουν καὶ τὸ φυτεύουν στὴ γῆ.—βαῖστρες κοπέλες ποὺ τραγουδοῦν τὰ βατικά, εὐχετικά τραγούδια, τὸ Σάββατο τοῦ Λαζάρου καὶ τὴ γιορτὴ τῶν Βαγιᾶν· εὐχὴ ἀπὸ τέτοιο τραγούδι είναι καὶ δοστίχος ἀρ. 14.—βλατί πολύτιμο πορφυρὸν ὑφασμα.—εἰς τὴν ἔνεστια στὴν ἔνεστια· τὴν πρόθεση σὲ παλαιότερα τὴν ἔλεγαν εἰς.

Περιεχόμενο. Σκέψου τί σημαίνουν οἱ παροιμίες ἀριθ. 2 - 5.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

‘Απὸ τὸ ἔνεστωτικὸ θέμα σχηματίζονται, ἀκτός ἀπὸ τὸν ἔνεστώτα τῆς ὁριστικῆς καὶ τὸν παρατατικό, καὶ ἄλλοι χρόνοι τῆς ἔνεργητικῆς φωνῆς:

1. ‘**Ο ἔνεστώτας τῆς ὑποταχτικῆς.** Είναι ἴδιος μὲ τὸν ἔνεστώτα τῆς ὁριστικῆς, μόνο ὡς πρὸς τὴν ὀρθογραφία διαφέρει ἀπὸ αὐτὸν στὸ α' καὶ στὸ β' πρόσωπο τοῦ ἔνικοῦ καὶ στὸ α' τοῦ πληθυντικοῦ· ἔχει δηλ. καταλήξεις -ης -η -ωμα ἀντὶ -εις -ει -ομε: θερίζης, λείπη, κάνωμα.

Πῶς καταλαβαίνομε πώς ἔνας ἔνεστώτας είναι τῆς ὑποταχτικῆς καὶ δῆλης ὁριστικῆς; Τὸ καταλαβαίνομε ἀπὸ τοὺς συνδέσμους ἢ τὰ μόρια ποὺ τὸν συνοδεύουν γιατὶ ποὺ ἀπὸ τὸν ἔνεστώτα τῆς ὑποταχτικῆς βρίσκεται, πάντα ἔνα ἀπὸ τὰ ἄκλιτα ἄς, νά, δταν, ἄν, μὴ(ν) (ἀπαγορευτικό): ἀς ἔχωμε, νά θερίζη, δταν παίζης, ἄν τρέχης, μήν ἀφήνης.

2. ‘**Ο ἔξακολονθητικός μέλλοντας τῆς δριτικῆς.** Είναι ἀπαράλλαχτος μὲ τὸν ἔνεστώτα τῆς ὑποταχτικῆς σχηματίζεται ἀπὸ αὐτὸν καὶ τὸ μόριο θά: θά λάμπη.

3. ‘**Ο ἔνεστώτας τῆς προσταχτικῆς.** ‘Ἐχει μόνο β' πρόσωπο: ἀρμένις, θερίζετε. Κανένας σύνδεσμος ἢ ἄλλο μόριο δὲ συνοδεύει ποτὲ τὴν προσταχτική· ὥστε τὸ μήν ἀφήνετε είναι ὑποταχτική (δῆλη προσταχτική): ἔχει ἔνικό: μήν ἀφήνης.

4. ‘**Η ἔνεργητικὴ μετοχή:** δργώνοντας.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

‘**Ασκήση.** ‘Οταν προστάζω ἢ παρακαλῶ ἔνα πρόσωπο νὰ γράφη, τοῦ λέω γράφε: ὅταν τοῦ τὸ ἀπαγορεύω, τοῦ λέω μὴ γράψης. Πῶς τοῦ λέω, ὅταν τὸ προστάζω ἢ τὸ παρακαλῶ, καὶ πῶς, ὅταν τοῦ ἀπαγορεύω νὰ γήνη, νὰ δείχνη, νὰ παίζη, νὰ φασένη, νὰ ἐλπίζη; Πῶς δίνα αὐτὲς τὶς προσταγές ἢ κάνω αὐτὲς τὶς παρακλήσεις σὲ δυὸς ἢ περισσότερα πρόσωπα; Πῶς τοὺς λέω, ὅταν τοὺς τὸ ἀπαγορεύω;

‘**Γύμνασμα.** Χώρισε μιὰ σελίδα τετραδίου σὲ 4 στήλες καὶ γράψε στὴν α' δσα ρήματα τοῦ ἀντικρινοῦ κειμένου είναι στὸν ἔνεστώτα τῆς ὑποταχτικῆς (μαξὶ μὲ τ' ἄκλιτα ποὺ τὸν συνοδεύουν) στὴ β', δσα είναι στὸ μέλλοντα (μαξὶ μὲ τὸ θά): στὴν γ', δσα στὸν ἔνεστώτα τῆς προσταχτικῆς στὴν δ', δσα στὴν ἔνεργητικὴ μετοχή.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

‘**Γύμνασμα.** Γράψε στὴν ὄνομαστικὴ τοῦ πληθυντικοῦ τ' ἀκόλουθα οὐσιαστικὰ προσθέτοντας καὶ τὸ ἀρθρο: φάρος, βάρος, δράκος, ωάκος, λάδος, βάδος, ώμος, λύκος, πύργος, ἀνεμος, στέλεχος, μέγθος, ἄγγελος, ἔμπορος, ζωγράφος, ἔδαφος, βράχος, πάχος, κήπος, λίπος, μύθος, ἥθος, δρος, τοῖχος, γύ-

Στοῦ Δημουλᾶ τὸν Πύργο ἄναψε δὲ πόλεμος καὶ τὸ τουφεκίδι πέφτει πυκνό. Τὸν Πύργο τὸν ἔχει ζώσει ἀπὸ ὥρες ή Ἀρβανιτιά. Μέσα κλεισμένες ἔχουν δργανώσει τὴν ἄμυνα ή Δέσπω, οἱ κόρες τῆς, οἱ νύφες τῆς καὶ οἱ ἐγγονές τῆς. "Αντρας κανένας.

"Οταν ἀκουσεις η Σουλιώτισσα πώς οι Ἀρβανίτες εἶχαν πλακώσει στὸ χωριό καὶ ἄρχισαν τὶς σφαγές, φώναξε τὶς δικές της καὶ πρόσταξε: «Κλεῖστε τὴν πόρτα, ἀμπαρώστε τὴν καλά, πιάστε τ' ἄρματα καὶ τρέξτε στὶς πολεμιστρες· θὰ τὸ δειξωμε καὶ σήμερα πώς εἴμαστε

Σουλιώτισσες· καμιά δὲ θὰ δειλιάσῃ. Καμιά νὰ μὴν ξεχάσῃ τὴν γενιά της καὶ τὸ χρέος της.»

— Ρίξε τ' ἄρματα, Γιώργαινα, τῆς φώναξαν οἱ Ἀρβανίτες ἀπ' ἔξω, κι ἀνοίξε τὸν Πύργο. Δέν εἶναι ἐδῶ τὸ Σούλι, ἐδῶ εἰσαι σκλάβα τοῦ πασᾶ καὶ τῶν Ἀρβανιτάδων. "Αμαρίξης τ' ἄρματα, θὰ γλιτώσης.

— Κι ἀν ἔπεισε τὸ Σούλι, κι ἀν τούρκεψε ή Κιάφα, ή Δέσπω ἀφέντες Λιάπτηδες δὲν κάνει· καὶ τὸν Πύργο δὲ θὰ τὸν ἀνοίξω· κανένας δὲ θὰ τὸν ἀνοίξῃ.

— Εδῶ στὸ χωριό τοὺς πατριῶτες σας, ἄλλους τοὺς σφάξαμε καὶ ἄλλους τοὺς σκλαβώσαμε. 'Απὸ πεθαμένες κάλλιο σκλάβες· ἀνοίξτε.

— "Αν σφάξατε καὶ σκλαβώσατε ἄλλους, ἐμᾶς οὔτε θὰ μᾶς σφάξετε οὔτε θὰ μᾶς σκλαβώσετε. 'Απὸ σκλάβες κάλλιο πεθαμένες.

— Οταν λιγόστεψε τὸ μπαρούτι καὶ ή Δέσπω ἔβλεπε πώς κάθε ἀντίσταση πιὰ ἦταν ἀνώφελη, μάζεψε γύρω τῆς τὶς ἄλλες.

— 'Εγώ τὸ ἀποφάσισα· κάλλιο θάνατος παρὰ σκλαβιά. 'Εσεῖς τι θ' ἀποφάσισετε; Λέγε ἐσύ, πρώτη θυγατέρα· τι θ' ἀποφάσισης; 'Εσύ, ή δεύτερη· τὸ ἀποφάσισες; 'Εσύ, ἐσύ...

— 'Απὸ σκλαβιὰ κάλλιο θάνατος, φώναξαν δλες.

— Μπρὸς τότε· νὰ μαζέψωμε ἐδῶ στὴ μέση δσο μπαρούτι περίσσεψε. Καὶ ἀφοῦ τὸ μαζέψωμε, νὰ ρίξωμε ἐπάνω τ' ἄρματά μας.

— Ετρεξαν δλες καὶ τὸ μαζέψαν· καὶ δλα τ' ἄρματα τὰ ἔριξαν πάνω στὸ σωρό. 'Η Δέσπω ἀρπάξε ἔναν ἀναμμένο δαυλό. "Αναψαν τὰ φυσέκια.

Σὲ μιὰ στιγμὴ πυκνὸς καπνὸς τύλιξε τὶς λεβέντισσες καὶ οἱ φλόγες τὶς ἔζωσαν λυτρωτικές.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. Πύογος τοῦ Δημουλᾶ στὴν "Ηπειρο, ἀνάμεσα στὴν Πρέβεζα καὶ τὴν Ἀρτα.—πολεμίστρα στενὸ ἄνοιγμα σὲ τεῖχος, πολεμότρουπα' δῖσοι εἰναι μέσα πυροβολοῦν ἀπ' αὐτὴ τοὺς ἐχθρούς ποὺ εἰναι ἔξω.—Λιάπηδες Ἀρβανίτες ποὺ κατοικοῦν στὸ ΝΔ τμῆμα τῆς Ἀλβανίας.

Περιεχόμενο. Ἡ πράξη αὐτὴ τῆς Δέσποινας ἔγινε τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1803.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Ἄπο τὸ ἀσοριστικὸ θέμα σχηματίζονται οἱ ἀκόλουθοι χρόνοι καὶ τύποι τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς.

1. **Ο ἀδριστος τῆς δριστικῆς.** Ἐχει καταλήξεις -α -εις -ε -αις -ατε -αν καὶ πρὶν ἀπ' αὐτές, συνήθως, τὰ σύμφωνα σ, ξ, ψ: ἀποφάσισα, ἀποφάσισες, μάζεψε, σκλαβάσαμε, σφάξατε, ἔτρεξαν.

(Ἀργότερα θὰ μάθωμε γιὰ τοὺς ἀσιγμούς αἰοίστους, δηλ. γιὰ δῖσους ἔχουν ἄλλα γράμματα πρὶν ἀπὸ τὶς καταλήξεις.)

Ως πρὸς τὴν αὐξηση ὁ ἐνεργητικὸς ἀδριστος ἀκολουθεῖ τὸν ἐνεργητικὸ παρατατικὸ: ἔξωνα - ἔξωσα, φώναζα - φώναζε.

2. **Ο ἀδριστος τῆς ὑποταχτικῆς.** Ἐχει καταλήξεις -ω -ης -η -ωμε -ετε -ουν καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτές δ, τι σύμφωνο ἔχει ὁ ἀδρ. τῆς δριστ.: νὰ μὴν ἔσχάσῃ.

3. **Ο στιγματίσος μέλλοντας τῆς δριστικῆς.** Είναι ἀπαράλλαχτος μὲ τὸν ἀδρό. τῆς ὑποταχτικῆς σχηματίζεται ἀπ' αὐτὸν καὶ τὸ μόριο θά: θά δείξωμε.

4. **Ο ἀδριστος τῆς προσταχτικῆς.** Ἐχει, δπως καὶ ὁ ἐνεστώτας, μόνο β' πρόσωπο: καταλήξεις -ε -τε, καὶ πρὶν ἀπ' αὐτές δ, τι σύμφωνο ἔχουν καὶ οἱ ἀδριστοὶ δριστικῆς καὶ ὑποταχτικῆς: ζῶσε - ζῶστε, ἀνοίξε - ἀνοίξτε, ἀναψε - ἀνάψτε. Συχνὰ δύμα πρὶν ἀπὸ τὸ -ε - το τὸ ζ γίνεται ϕ καὶ τὸ ψ γίνεται φ: ἀνοίχτε, ἀνάψτε. Αντὶς γιὰ φ γράφομε ν, δταν τὸ ρήμα τελείωνη σὲ -άνω ἡ εύω: παῦτε, χορεῦτε.

Λέμε. συνήθως κλείδωσέ το, ἀλλὰ πάσο το. Δηλαδή τὸ β' ἐνικό πρόσωπο τοῦ δι σ ύ λ α β ο υ ἐνεργητικοῦ ἀσοίστου τῆς προσταχτικῆς χάνει κανονικὰ τὸ -ε, δταν ἀκολουθὴν ἀδύνατη τριτοπρόσωπη ἀντωνυμία. Τὸ δῶσε χάνει συνήθως τὸ ε καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ μον καὶ τὸ μας: δῶσ' του, δῶσ' μου, δῶσ' μας.

5. **Τὸ ἀπαρέμφατο.** Ἐχει καταλήξη -ει καὶ πρὶν ἀπ' αὐτὴ δ, τι σύμφωνο ἔχουν οἱ ἀδριστοὶ δριστικῆς, ὑποταχτικῆς, προσταχτικῆς: ζώσει, τυλίξει, ἀνάψει. Τὸ ἀπαρέμφατο είναι τύπος ἀκλιτος' δὲ λέγεται μόνο του' μαζὶ μὲ τὸ ἔχω σχηματίζει τὸν π α ρ α κ ε ί μ ε ν ο, μὲ τὸ είχα τὸν ὑ π ε ρ α σ ν τ ε λ i κ ο καὶ μὲ τὸ θά ἔχω τὸ συντελεσμένο μέλλον τα: ἔχω ζώσει, είχα ἀνοίξει, θά ἔχω μαζέψει. Απὸ τὴν ὑποταχτικὴ τοῦ ἔχω καὶ τὸ ἀπαρέμφατο σχηματίζεται ὁ παρακείμενος τῆς ὑποταχτικῆς.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ασκηση. Λέγε ἀπαγορευτικὰ (μὴ καὶ ὑ π ο τ α χ τ i κ ḥ) δῖσα ρήματα ἀκοῦσ στὴν προσταχτική. (Παράδειγμα: ζῶσε - μὴ ζώσης, χρύψτε - μὴν χρύψετε).

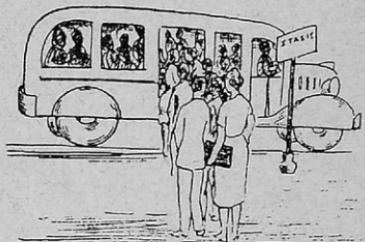
Ακούστε, δεῖξε, ξέχασε, φώναξε, ψήστε, ἀνοίξτε, μαζέψτε, ἀποφασίστε, τρέξτε.

Γύμνασμα. Όσα ρήματα στὸ κείμενο είναι στὴν ἐνεργητικὴ φωνή, ἀνάλυσέ τα γράμματικά γράψε δηλ. γιὰ τὸ καθένα σὲ τὶ πρόσωπο, ἀριθμό, χρόνο καὶ ἔγκλιση βρίσκεται. (Παράδειγμα: ἔτρεξαν γ' πληθυντικὸ πρόσωπο τοῦ ἀσοίστου τῆς δριστικῆς).

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ βοῆς καὶ νὰ γράψης καὶ στὰ τρία γένη, στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ, τὰ ἐπίθετα ποὺ σημαίνουν: ἔκεινον ποὺ ἔχει βάθος, βάρος, μάρκος, πάχος, πλάτος, φάρδος ἔκεινον ποὺ ἔχει τὸ χρώμα τῆς στάχτης, τοῦ καναρινοῦ, τῆς θάλασσας, τοῦ φιτικιοῦ, τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ χρυσαφιοῦ.

59.—ΣΤΗ ΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΛΕΩΦΟΡΕΙΟΥ

Στή στάση τού λεωφορείου σχηματίζεται ούρα. Μαζευόμαστε λίγοι λίγοι καὶ στεκόμαστε δυό δυό, ή μιά δυάδα πίσω ἀπὸ τὴν ἄλλην. Ὁ Διονύσης καὶ δ Γεράσιμος στέκονται καὶ περιμένουν κι αὐτοῖς. Κρατοῦν τίς σάκες τους. Εἶναι συμμαθητὲς καὶ γυρίζουν στὰ σπίτια τους ἀπὸ τὰ πρωινά τους μαθήματα. Μά τὸ λεωφορεῖο ἀργεῖ.

— Καθυστέρηση, φαίνεται, λέει ξνας κύριος στὸ διπλανό του.
— Καὶ δὲ φαντάζεσαι πόσο βιάζομαι, λέει δ Γεράσιμος στὸ Διονύση.

— Γιατὶ βιάζεσαι;

— Πεινῶ, κατημένε. Κι ἔχει γοῦστο νὰ μὴ μᾶς πάρη τὸ πρῶτο λεωφορεῖο ποὺ θά 'ρθῃ. Εἴμαστε, βλέπεις, λίγο πίσω στὴν ούρα. Κι αὐτὲς οἱ ούρές!... Πέρσι, ποὺ δὲ σχηματίζονται ούρές, χωνόμουν ἀνάμεσα στοὺς μεγάλους, πιανόμουν ἀπὸ τὸ σίδερο τῆς πόρτας καὶ βρισκόμουν μέσα μὲ τοὺς πρώτους. Τώρα πρέπει, λέει, νὰ περιμένης τὴ σειρά σου.

— Καὶ σοῦ φαίνεται σωστὸ αὐτὸ ποὺ ἔκανες; 'Εσδ χωνόσουν καὶ πιανόσουν ἀπὸ τὴν πόρτα, δὲ συλλογίζοσουν δύμως πῶς ἀδικούσεις ἄλλους παίρνοντάς τους τὴ σειρά; 'Εκεῖνοι δὲ βιάζονται;

— Σωστὰ μιλεῖς, Διονύση, εἶπε ξνας ἡλικιωμένος ἄνθρωπος, ποὺ στεκόταν ἀπὸ πίσω τους φορτωμένος μ' ξνα δίχτυ ψῶνια. "Ηταν δ κύρ 'Αντρέας, γείτονας τῶν δυό παιδιῶν καὶ οἰκογενειακός τους φίλος. 'Εμεῖς, σὰν ἥμαστε νέοι, τοὺς σεβόμαστε τοὺς μεγαλύτερούς μας.

— Ναί, τοὺς σεβόσαστε, κύρ 'Αντρέα, εἶπε δ Διονύσης· τὸ ἔρω· μᾶς τὸ εἶπε κι δ δάσκαλός μας· μὰ κι ἐμεῖς τοὺς σεβόμαστε. Μήν ἀκοῦτε τί ἔλεγε δ Γεράσιμος· ἀστειευόταν δίχως ἄλλο.

— Τοὺς σέβεστε, παιδιά μου· μόνο ποὺ δὲν τὸ δείχνετε πάντα δπως πρέπει.

'Ο Γεράσιμος κοκκίνισε καὶ δὲν εἶπε λέξη. Στὸ ἀναμεταξὺ παρουσιάζεται καὶ τὸ λεωφορεῖο. 'Η ούρα προχωρεῖ μὲ τάξη. "Ἐρχεται καὶ ή σειρά τῶν δυό παιδιῶν καὶ τοῦ κύρ 'Αντρέα καὶ μπαίνουν. "Ἔχει μάλιστα θέση καὶ γιὰ νὰ καθίσουν. Μὰ δ Γεράσιμος προχωρεῖ, στέκει δρθιος καὶ ἀφήνει τὴ θέση γιὰ ξνα μεγαλύτερό του.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. οὐρὰ (μεταφορικά) μιὰ ἡ περισσότερες σειρὲς ἀνθρώπων ποὺ στέκονται μὲ τᾶξη καὶ περιμένουν γιὰ κάτι.

Περιεχόμενο. Πῶς χαρακτηρίζεις τὰ δυὸ παιδιὰ ἀπ' ὅσα λένε καὶ κάνουν;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Ξεχώρισε ἀπὸ τὸ σημερινὸν κείμενο τὰ ρήματα βιάζομαι, φαντάζομαι, σηκματίζεται, μαζευόμαστε, σέβεστε, στέκονται καὶ χωνόμουν, χωνόσουν, ἀστειευόταν, σεβόμαστε, σεβόσαστε, σηκματίζονται, γιὰ νὰ βρῆς πῶς κλίνονται τὰ ρήματα τῆς α' συζυγίας στὸν ἐνεστώτα καὶ τὸν παρατατικὸν τῆς δριστικῆς τῆς παθητικῆς φωνῆς.

2. Στὸ α' πληθυντικὸν πρόσωπο δὲ ἐνεστώτας καὶ δὲ παρατατικὸς εἰναι ὅμοιοι, ἔχουν τὴν ἴδιαν κατάληξην, -όμαστε, γι' αὐτὸν πρέπει, δταν γράφωμε, νὰ φροντίζωμε νὰ σηκματίζωμε τὴν φράση ἔτοι, ὕστε νὰ μὴ γίνεται σύγχυση. Πρόσεξε στὸ κείμενο πῶς ξεχωρίζει δὲ ἐνεστώτας σεβόμαστε ἀπὸ τὸν παρατατικὸν σεβόμαστε.

3. Στὸ β' πληθυντικὸν πρόσωπο τοῦ ἐνεστώτα δὲν εἰναι σωστὸ νὰ μεταχειρίζομαστε, ὅπως κάνονταν μερικοί, τὴν κατάληξην -όσαστε, γιατὶ τότε γίνεται σύγχυση μὲ τὸν παραποταμὸν χωρὶς καμιὰν ἀνάγκην τὸ σωστὸ διὰ ἡταν νὰ μεταχειρίζομαστε πάντα γιὰ τὸν ἐνεστώτα τὴν κατάληξην -ετοι. (ἔσεις τῶρα) μαζευόεστε, στέκεστε, φαντάζεστε, βιάζεστε, βούσκεστε, καὶ μόνο γιὰ τὸν παρατατικὸν τὴν κατάληξην -όσαστε. (ἔσεις τῶρε) μαζευόσαστε, στεκόσαστε, φαντάζόσαστε, βιαζόσαστε, βρισκόσαστε.

4. **Ορθογραφικὴ παρατήρηση.** Τὸ -ομε καὶ τὸ -ετε εἰναι καταλήξεις τοῦ πληθυντ. τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς, τὸ -ομαι καὶ τὸ -εται καταλήξεις τοῦ ἐνικοῦ τῆς παθητ., καὶ πρέπει νὰ τὶς ξεχωρίζωμε μὲ προσοχὴ δταν γράφωμε: ἐμεῖς δένομε, σηκώνομε, μαζεύομε, τυλίγομε, λούζομε· ἐγὼ δένομαι, σηκωνομαι, μαζεύομαι, τυλίγομαι, λούζομαι—ἔσεις χάνεται, ἀπλώνετε, κουρεύετε, φίχετε, δανείζεται· αὐτὸς χάνεται, ἀπλώνεται, κουρεύεται, φίχνεται, δανείζεται.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Ἀνάλυσε γραμματικὰ τὰ ρήματα: σηκωνόμουν, ἀγωνίζεται, ἀγωνίσσαστε, ἀναπτύσσομαι, δνειρεύεται, γιατρεύεσται, δροσεύόσουν, δπλιζόταν, διορθωνόμαστε (τότε), πειδόμαστε (τῶρα), ζημερωνόσουν. (Παράδειγμα: σηκωνόμουν' α' ἐνικὸν πρόσωπο τοῦ παρατατ. τῆς δριστικῆς.)

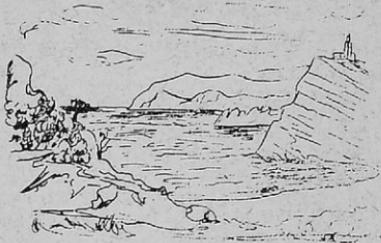
Γύμνασμα. Ἀντικατάστησε τὶς γραμμοῦλες μὲ ε ἡ αι, δπου ταιριάζει τὸ καθένα: "Ο ἐνας φεύγει καὶ δ ἄλλος ἔχετ—. Τι θέλετ—; "Ο, ν γράφετ—, δὲν γε γράφετ—. Τι γράφετ— αὐτοῦ, παιδιά; "Ἐγὼ ἔχομ— κι ἔσεις φεύγετ—. Συνήθισα ἀπὸ μικρὸς καὶ πλένομ— ταχικά. Πάντα πλένομ— τὰ χέρια μας πρὶν ἀπὸ τὸ φαῖ. Προσέχετ— σ' αὐτὲς ποὺ σᾶς λέω; Μάλιστα, προσέχομ—. "Οποιος ἀνακατεύετ— μὲ τὰ πίτυρα τὸν τρῶν οἱ κότες. Γιὰ νὰ φιάσει— αὐτὸ τὸ γλύκυνσμα, παίρνετ— ἀλενοί, αὐγά, βούτυρο καὶ ζάχαρη καὶ τὰ ζυμώντ— δῆλα καλά.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνοσμα. Ἀντίγραψε τὶς παρακάτω φράσεις προσθέτοντας πνεύματα, τονούς καὶ κόδματα καὶ κρατώντας ἡ παραλείποντας, ὅπως πρέπει, τὸ τελικὸν γ:

Ηθελα να κοψω μηλα για το(ν) πατερα και τη(ν) μητερα αλλα ειδα πως δε(ν) σιγαι ακομη ωριμα.—Ενω των ζητουσα στη(ν) καλυβα εκεινος κοιμοταν ησυχος στη(ν) αμμουδια κοντα στο(ν) ποταμο.—Αν και φοβουμαι μηπως βρεξη σιμαι υποχρεωμενος να ξεκινησω μολις μου τηλεφωνησουν.

60.—BOYNO Ἡ ΘΑΛΑΣΣΑ

Θανάσης. Δὲ μᾶς μιλεῖς, Βάσο; Ποῦ τρέχει δ λογισμός σου; Σὰ νὰ δνειρεύεσαι μὲ ἀνοιχτὰ μάτια.

Βάσος. Σὰ νὰ δνειρεύωμαι; Ἀλήθεια δνειρεύομαι, Θανάση. Σὲ μιὰ βδομάδα τελειώνομε τις ἔξετάσεις. Καὶ

σὲ δέκα μέρες θὰ είμαι στὸ χωριό μου, στὰ ψηλὰ βουνά. Ἔκει τρέχει δ λογισμός μου.

Θανάσης. Κι ἐγὼ σὲ δέκα μέρες θὰ βρίσκωμαι στὸ δικό μου τὸ χωριό, πλάι στὴ θάλασσα, στὴ μεγάλη ξανθὴ ἀμμουδιά.

Βάσος. Ποὺ θὰ φλογίζεται δηλαδὴ ἀπὸ τὸν ἥλιο καὶ θὰ φλογίζεσαι κι ἐσύ.

Θανάσης. "Ετσι λές; Δὲν ξέρεις, Βάσο, ἀπὸ θάλασσα, ὅπως δὲν ξέρω κι ἐγὼ ἀπὸ ψηλὰ βουνά. Κάθε μέρα, πρὶν ἀπὸ τὸ μεσημέρι, θὰ βουτῶ στὰ δροσερὰ νερά τοῦ γιαλοῦ μας, θὰ κολυμπῶ, θὰ δροσίζωμαι καὶ ὑστερα θὰ ξαπλώνωμαι στὴν ἀμμουδιά. "Ας πάη τότε νὰ καίη δ ἥλιος δσο θέλει· τις φλόγες του θὰ τις νικᾶ πότε δ μπάτης, πότε τὸ μελτέμι.

Βάσος. Δροσίζου λοιπὸν καὶ ἀς δροσίζωνται καὶ οἱ καημένες οἱ ἀκρογιαλές σου μὲ τὸ ἀεράκι. Ποῦ νὰ ἱσουν στὰ βουνά μας, νὰ βλέπης τοὺς βοσκοὺς στὰ στανοτόπια τους νὰ τυλιγωνται στὶς κάπες τους μέσα στὴν καρδιὰ τοῦ καλοκαιριοῦ, ἀκόμη καὶ δταν βγαίνη πιὰ δ ἥλιος, δταν χρυσώνωνται ἀπὸ τὶς ἀκτίνες του οἱ κορυφές!

Θανάσης. Εἴπαμε νὰ δροσιζόμαστε, ὅχι καὶ νὰ ξεπαγιάζωμε.

Βάσος. Βουνά, ψηλὰ βουνά! Πότε θὰ δῶ τὰ ἔλατά σας νὰ ύψωνωνται πυκνὰ καὶ περήφανα! Δὲν ξέρεις πόσο εύχαριστο είναι νὰ τρέχῃ κανεὶς μέσα στοὺς ἵσκιους τους καὶ νὰ ασθάνεται τὸ στῆθος του νὰ φουσκώνη ἀπὸ τὸ βουνίσιο ἀέρα!

Θανάσης. Θάλασσα, πλατιά θάλασσα! Πότε θὰ δῶ τὰ κύματά σου νὰ ύψωνωνται ἄγρια καὶ θυμωμένα ἢ νὰ στρώνωνται ἡσυχα στὴν ἀκρογιαλιά!

Βάσος. Καλὸς ξεκαλοκαΐριασμα, Θανάση, στὸ γιαλό σου.

Θανάσης. Καλὸς ξεκαλοκαΐριασμα, Βασίλη, στὸ βου-

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. σταντόπια τόποι μὲ πολλὲς στάνες, ἐγκαταστάσεις δηλ. γιὰ κοπάδια.

Περιεχόμενο. Τὰ βουνὰ καὶ οἱ θάλασσες ἔχουν καὶ ἄλλες ὅμορφιες ἐκτὸς ἀπ' αὐτές ποὺ λένε τὰ δυὸ παιδιά;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

'Απὸ τὸ ἐνεστωτικὸ θέμα σχηματίζονται, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἐνεστῶτα καὶ τὸν παρατατικὸ τῆς δριστικῆς, καὶ ἄλλοι χρόνοι τῆς παθητικῆς φωνῆς:

1. 'Ο ἐνεστῶτας τῆς ὑποταχτικῆς. Εἰναι ἵδιος μὲ τὸν ἐνεστῶτα τῆς δριστικῆς καὶ μόνο ὡς πόδις τὴν δρυθογραφία διαφέρει ἀπ' αὐτὸν στὸ α' ἐνικὸ καὶ στὸ γ' πληθυντικὸ πρόσωπο: νὰ δνειρεύ-ωμαι, δταν χρωσάν-ωνται.

Εἶδαμε (μάθ. 57) πῶς καταλαβαίνομε ἂν ἔνας ἐνεστῶτας εἰναι τῆς δριστικῆς ἢ τῆς ὑποταχτικῆς.

2. 'Ο ἔξακολουθητικὸς μέλλοντας τῆς δριστικῆς. Εἰναι ἀπαραίλλαχτος μὲ τὸν ἐνεστῶτα τῆς ὑποταχτικῆς σχηματίζεται ἀπ' αὐτὸν καὶ ἀπὸ τὸ μόριο θά: θὰ βρίσκωμαι.

3. 'Ο ἐνεστῶτας τῆς προσταχτικῆς: δροσίζου, δροσίζεστε· εἰναι πολὺ σπάνιος· συνήθως ἀντὶς γιὰ προσταχτικὴ μεταχειρίζομαστε τὴν ὑποταχτικὴ μὲ τὸ νά: νὰ ἔρχεσαι κάθε μέρα, νὰ πλένεστε ταχτικά.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ασκηση. Ἀνάλυσε γραμματικὰ δσα ρήματα τοῦ κειμένου εἰναι στὴν παθητικὴ φωνή. (Παράδειγμα: (νὰ δνειρεύεσαι· β' ἐνικὸ πρόσωπο τοῦ ἐνεστῶτα τῆς ὑποταχτικῆς.)

Τύμνασμα. α) Γράψε τὶς ἀκόλουθες φράσεις βάζοντας τὰ ρήματα στὸ α' ἐνικὸ πρόσωπο (ὑποκείμενο: ἔγώ): «Εσύ, δταν σηκώνεσαι τὸ πωι, ἀρχίζεις νὰ ἔτοιμαίσσαι γιὰ τὸ σχολεῖο. Πρέπει νὰ πλένεσαι, νὰ χτενίζεσαι καὶ νὰ ντύνεσαι μὲ τάξη, ἀλλὰ χωρὶς νὰ χάνης καιρό.» Αν δὲ συλλογίζεσαι τὴν ὥρα, θὰ βρίσκεσαι ἀργὰ στὸ σχολεῖο καὶ θὰ δλίβεσαι γιὰ τὶς παρατηρήσεις ποὺ θὰ οσῦ κάνονται.

β) Γράψε τὶς ἰδιες φράσεις βάζοντας τὰ ρήματα στὸ γ' πληθυντικὸ πρόσωπο (ὑποκείμενο: τὰ παιδιά).

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Τύμνασμα. Ἀντίγραψε τὰ παρακάτω δπως εἰναι μόνο ἀντὶ «πετεινός» γράψε «κότα» καὶ ἀντὶ «ἀδερφός», «ἀδερφή». Θὰ κάμης φυσικὰ καὶ δσες ἀλλαγὲς εἰναι ἀναγκαῖες ἔπειτ' ἀπ' αὐτὸ:

'Απὸ τοὺς πετεινοὺς ποὺ τρέφαμε στὸ χωρὶο τοὺς δυὸ τοὺς προσορίζαμε γιὰ τὸν ἀδερφὸ μου ποὺ μένει στὴν πόλη. Θὰ τοῦ τοὺς στέλναμε γιὰ τὶς γιορτές. Τοῦ τὸ εἴχαμε γράψει καὶ τοὺς περίμενε. «Οταν πλησίαζαν οἱ μέρες, τοῦ παραγγέλλαμε: «Τὴ Μεγάλη Τετάρτη θὰ ἔρθῃ αὐτοῦ ὁ ξάδερφός μας δ Βασίλης καὶ θὰ ἔχῃ μαζί τον τοὺς πετεινούς» πέρασε ἀπὸ τὸ σπίτι του καὶ ζήτησε τους.» Εγνες δμως κάτι καλλιτερο· «Ο ἀδερφός μου κανόνισε τὶς δουλειές του στὴν πόλη, ηρθε, χωρὶς νὰ τὸν περιμένωμε, στὸ χωρὶο τὴν Κυριακή τῶν Βαΐων καὶ γιορτάσαμε τὸ Πάσχα μαζί.» Ετσι γλίτωσαν καὶ οἱ πετεινοὶ τὴ ζωή τους, γιατὶ σφάξαμε ἀρνί.

Υπογράμμισε τὶς προσωπικὲς ἀντωνυμίες τοῦ γ' προσώπου, γιὰ νὰ τὶς ξεχωρίσης ἀπὸ τὰ ἀρθρα.

— Πολλά ἔχω πάθει, 'Αλκίνοε, μεγάλε βασιλιά, εἴπε δ 'Οδυσσέας· ἔχω ἀγωνιστῇ μὲ ἄγριες τρικυμίες, μὲ σκληροὺς ἀνθρώπους, μὲ φοβερὰ τέρατα. Τ' δνομά μου ἔχει ἀκουστῇ σ' δλη τῇ γῆ. Μὰ νὰ ιστορήσω δλα μου τὰ βάσανα εἰναι ἀδύνατο· πρὶν τελειώσω, θὰ ἔχωμε ξημερώθῃ.

— Ή νύχτα εἶναι μεγάλη, ἀπάντησε δ 'Αλκίνοος, καὶ θ' ἀργήσῃ ἀκόμη πολὺ νὰ ξημερώσῃ· καὶ μοῦ φέρνει τόση χαρὰ ἡ διήγησή σου, 'Οδυσσέα, ποὺ θὰ ἥθελα ν' ἀκούσω κι ἄλλα κατορθώματά σου. Καὶ τότε θὰ σὲ στείλωμε στὴν πατρίδα σου, δταν θὰ ἔχουν μαζευτῇ δλα τὰ δῶρα ποὺ καὶ οἱ ἄλλοι Φαλακες κι ἐγὼ θὰ σοῦ προσφέρωμε.

— Εἶχαμε ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὸ τὸ νησὶ τῆς Κίρκης καὶ σύμφωνα μὲ τὶς δόνηγίες τῆς φοβερῆς αὐτῆς θεᾶς τ' αὔτιὰ τῶν συντρόφων μου εἶχαν βουλωθῆ καλά — τοὺς τὰ εἶχα φράξει μὲ κερί — κι ἐγὼ εἶχα δεθῆ στὸ κατάρτι χεροπόδαρα. Οἱ σύντροφοι μου μὲ εἶχαν δέσει μὲ σκοινιά, καὶ τῶν σκοινιῶν οἱ ἄκριες εἶχαν σφιχτῇ γερά στὸ κατάρτι. Τότε μέσα στὴ γαλήνη καὶ τὴ σιγαλιά ἀκούσαμε ἔξαφνα τὸ τραγούδι τῶν Σειρήνων. Μὲ τὴ γλυκιὰ καὶ μελωδικὴ φωνὴ τους μὲ καλούσαν νὰ πάω κοντά τους νὰ τὶς ἀκούσω. 'Επειδὴ τ' αὔτιὰ τῶν φίλων μου ἦταν βουλωμένα καὶ δὲ θὰ μ' ἄκουαν, ἄρχισα νὰ τοὺς παρακαλῶ μὲ γνεψίματα νὰ μὲ λύσουν. Γιατὶ εἶχα μαγευτῇ ἀπὸ τὴ γλύκα τοῦ τραγουδιοῦ. Μὰ οἱ σύντροφοί μου, δπως τοὺς εἶχα πεῖ ἀπὸ πρὶν, μ' ἔδεσαν ἀκόμη πιὸ σφιχτά. "Ηξεραν πῶς τὸ νησὶ τῶν Σειρήνων θὰ ἦταν ἡ καταστροφή μας. Δεμένος λοιπὸν στὸ κατάρτι, ἔξακολουθούσα ν' ἀκούω τὸ μαγευτικὸ τραγούδι, ὥσπου, μὲ δυνατὸ τράβηγμα τῶν κουπιῶν, φτάσαμε μακριά, ἐκεῖ ποὺ ἡ φωνὴ δὲν ἀκουόταν πιά. Τότε οἱ σύντροφοί μου ἔβγαλαν ἀπὸ τ' αὔτιά τους τὸ κερί, μὲ ἔλυσαν ἀπὸ τὰ δεσμά, κι ἔξακολουθήσαμε τὸ ταξίδι μας.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Σειρῆνες μυθικὰ δυτικά, πλάσματα τῆς φαντασίας τῶν ἀρχαίων είχαν πρόσωπο ὅραιάς γυναικάς, ἀλλὰ φτεροῦγες καὶ πόδια ὅρνιου· τραγουδοῦσαν μελωδικά, ἀλλὰ σκύτωναν τοὺς ταξιδιῶτες ποὺ μαγεμένοι ἀπὸ τὸ τραγούδι τους πλησίαζαν στὸ ἀκρογιάλι τους.—**Ἀλκίνοος** βασιλάς τῆς χώρας τῶν Φαιάκων (τῆς Κέρκυρας).—**Κίρη** μυθική μάγισσα, ποὺ ἔλεγε μεταμορφώσει τοὺς συντρόφους τοῦ Ὀδυσσέα σὲ χοίρους καὶ ποὺ ἀναγκάστηκε ἔπειτα νὰ τοὺς ξαναδώσῃ τὴν ἀνθρώπινη μορφή τους.

Περιεχόμενο. Πῶς θὰ μποροῦσε νὰ διηγηθῇ ἀργότερα σὲ κανένα φίλο του ὁ Ἀλκίνοος δσα ἄκουσε ἀπὸ τὸν Ὀδυσσέα γιὰ τὶς Σειρῆνες;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. **Τὸ παθητικὸ ἀπαρέμφατο.** Τελειώνει κανονικὰ σὲ -θῆ ἢ -τῆ.

Τὸ -τῆ μπαίνει, ὅταν τὸ προηγούμενο γράμμα εἶναι σὲ ἥ χ ἢ φ ἢ ν ποὺ νὰ προφέρεται φ: ἀγωνιστῆ, σφιχτῆ, σκαρπῆ, μαζευτῆ· τὸ -θῆ μπαίνει, ὅταν τὸ προηγούμενο γράμμα εἶναι φωνῆν ἢ ἄλλο σύμφωνο ἐκτὸς ἀπὸ σ, χ, φ: ἑημερωθῆ, ἀπομακρυνθῆ.

Ἄργοτέρα θὰ γίνη λόγος γιὰ ἀπαρέμφατα ποὺ δὲν ἔχουν οὔτε τοὔτε φ πρὶν ἀπὸ τὸ -ῆ.

“Οπως τὸ ἐνεργητικὸ ἔτοι καὶ τὸ παθητικὸ ἀπαρέμφατο εἶναι τύπος ἀκλιτος καὶ δὲ λέγεται ποτὲ μόνο του μαζὶ μὲ τὸ ἔχω σχηματίζει τὸν παθητικὸ παρακείμενο, μὲ τὸ εἰχα, τὸν ὑπερσυντέλικο, καὶ μὲ τὸ θὰ ἔχω, τὸ συντελεομένο μέλλοντα: ἔχω ἀγωνιστῆ, εἴχαμε ἀπομακρυνθῆ, θὰ ἔχωμε ἑημερωθῆ.

2. **Ἡ παθητικὴ μετοχὴ.** Ἐχει κατάλλη ἀρσ. -μένος, θηλ. -μένη, οὐδ. -μένο καὶ κλίνεται σάν τὰ ἐπίθετα. Ἡ κατάλλη ἀρσ.-μένος, -μένη, -μένο γράφεται μὲ δύο μ, -μμένος, -μμένη, -μμένο, ὅταν τὸ ἐνετωτικὸ θέμα τοῦ ὄχιματος τελειώνη σὲ χειλικὸ σύμφωνο β, π, φ: ἀλείβομαι - ἀλειμένος, σκάβομαι - σκάβεμένος, ἐκκαταλείπομαι - ἐκκαταλειμένος, βάφομαι - βαμμένος, γράφομαι - γραμμένος. Τῶν ὄχιμάτων σὲ -εύω, -εύομαι ἡ μετοχὴ γράφεται μὲ ἔτα μ: κονθεμένος, μαγεμένος, γιατρεμένος, σακατεμένος, φυτεμένος, ονειρεμένος. Ἡ παθητικὴ μετοχὴ τοῦ πανόμαι εἶναι πανέμονος.

Μαζὶ μὲ τὸ ἔχω ἡ παθητικὴ μετοχὴ σχηματίζει περιφραστικοὺς χρόνους Ισοδύναμους περίπου μ' ἔκεινους ποὺ σχηματίζονται ἀπὸ τὸ ἔχω καὶ τὸ ἐνεργητικὸ ἀπαρέμφατο: ἔχω, εἰχα, θὰ ἔχω δεμένο (ἀντί: ἔχω, εἰχα, θὰ ἔχω δέσει).

Μαζὶ μὲ τὸ είμαι ἡ παθητικὴ μετοχὴ σχηματίζει περιφραστικοὺς χρόνους Ισοδύναμους περίπου μ' ἔκεινους ποὺ σχηματίζονται ἀπὸ τὸ ἔχω καὶ τὸ παθητικὸ ἀπαρέμφατο: είμαι, ημον, θὰ είμαι δεμένος (ἀντί: ἔχω, εἰχα, θὰ ἔχω δεθῆ).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Λέγε τοὺς ἀντίστοιχους περιφραστικοὺς χρόνους ἐκείνων ποὺ ἀκοῦσες. (Παραδειγμα: τὸ ἔνδο εἰχε σκιστῆ - τὸ ἔνδο ηταν σκισμένο· ὁ Κώστας ἔχει κονδαστῆ - ὁ Κ. εἶναι κονδασμένος.) **Τ'** δημορά μουν^ηέχεις ἀκοντῆ. **Τ'** αὐτιά μουν^ηέχουν βουλωθῆ. **Τὰ σκοινιά** ηταν δεμένα στὸ κατάροι. **Εἴχα** μαγευτῆ ἀπὸ τὴ γλύκα τοῦ τραγουδιοῦ. **Εἴμαι** λυμένος.

Γύμνασμα. Ἄναλυσε γραμματικὰ τὰ ὄχιματα τοῦ κειμένου, δσα εἶναι σὲ χρόνους σχηματισμένους ἀπὸ παθητικὸ ἀπαρέμφατο ἡ παθητικὴ μετοχή.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ἀντίγραψε τὶς παρακάτω φράσεις προσθέτοντας στὰ ὄχιματα τὶς καταλήξεις ποὺ λείπουν: Ἔσν χωρὶς λόγο μαλάων— τὸ παιδὶ καὶ τὸ ἔμποδίζ— νὰ παῖς— ἄφηρέ το καὶ ἂς παῖς— δσο θέλ—. Ἄν ἐμεῖς ἔχ— σύστημα στὴ μελέτη μας, θὰ προοδεύ— σταθερά. Μὴ θέλ— νὰ τὰ ἔχ—δλα ἔσον.

Δέ θά παραδεχτήτε βέβαια καὶ οὕτε μπορεῖ νὰ παραδεχτῇ κανένας πῶς εἶναι δυνατό νὰ μεταμορφωθούμενον ἄνθρωποι σὲ ζῶα ἢ φυτά· ἀλλὰ οἱ παλιοὶ ἄνθρωποι φαντάστηκαν πολλές τέτοιες μεταμορφώσεις καὶ εἶναι διασκεδαστικόν ν' ἀκοῦμε τέτοιους μύθους, καὶ ἀρκετά ἔχομε νὰ διδαχτούμενοις αὐτούς. Βλέπομε πόσο νόστιμα ἔρμηνεύτηκαν ἀπὸ τὸ λαόδιαφορα χαρακτηριστικά πουλιῶν καὶ ἄλλων ζῶων. Ἐτοιμαστήτε ν' ἀκούσετε τὸ μύθο τῆς δεκοχτούρας.

Μιὰ νέα γυναικα εἶχε κακὴ πεθερά, ποὺ τὴ βασάνιζε πολύ. "Ολο τὴ μάλωνε, δόλο τὴν ἔβαζε κι ἔκανε βαριές δουλειές

σὲ ἀκατάλληλες ὁρες, καὶ ποτὲ ή δουλειά της δὲν τῆς ἄρεσε.

— Πάλι, βλέπω, ἐτοιμάστηκες νὰ λουστῆς καὶ νὰ χτενιστῆς καὶ νὰ συγυριστῆς. 'Ο νοῦς σου δλο στὰ λούστηκες; 'Εγώ ἔχω νὰ λουστῶ δυδ μῆνες. 'Ανασκουμπώσου κι ἔχομε δουλειές. 'Εχτές δὲν ἀνοίχτηκε καὶ δὲν καθαρίστηκε δ στάβλος. Νὰ καθαριστῇ σήμερα. Νὰ ποτιστῇ τὸ ἄλογο. Ν' ἀρμεχτούμον οἱ κατσίκες. Νὰ πλυθούμεν τὰ ρούχα καὶ ν' ἀπλωθούμεν. Νὰ σκιστοῦν ξύλα καὶ νὰ μαγειρευτῇ τὸ φαΐ. 'Ο ἀντρας σου εἶπε πῶς τὸ ἀπομεσήμερο θὰ σὲ πάρη μαζί του στὸ χωράφι. Νὰ ἐτοιμαστήτε καὶ νὰ πάτε νωρίς καὶ νὰ γυρίσετε πρὶν σκοτεινιάσῃ. "Οχι σάν προχτές, ποὺ νυχτωθήκατε.

Μιὰν αὐγὴ τῆς λέει : «Συμώθηκε τὸ ἀλεύρι ;»

— Συμώθηκε.

— Γρήγορα νὰ πλαστοῦμεν τὰ ψωμιά καὶ νὰ ψηθούμεν.

Πλάστηκαν τὰ ψωμιά. "Εγιναν δεκαοχτώ. "Οταν δημως ἀνάφηκε δ φοῦρνος καὶ ἔμπαιναν τὰ ψωμιά μέσα, ἡ γριά τους ἔριξε μιὰ γρήγορη ματιά καὶ τῆς φάνηκαν δεκαεννιά. 'Αφοῦ ψήθηκαν, τὰ μέτρησε καὶ τὰ ἔβγαλε δεκαοχτώ.

— Γιατὶ εἶναι δεκαοχτώ;

— Δεκαοχτώ ἦταν, ἀποκρίθηκε ἡ νέα.

— Οχι, δεκαεννιά.

— Δεκαοχτώ.

'Η γριά μὲ τόση ἐπιμονὴ καὶ κακία ἀπαιτοῦσε ἀπὸ τὴ νύφη της νὰ βρῇ τὸ δέκατο ἔνατο ψωμί, ποὺ ή δύστυχη γένα, ἀπελπισμένη, παρακάλεσε τὸ Θεόδι νὰ τὴν κάμη πουλί, γιὰ νὰ γλιτώσῃ.

'Ο Θεόδι τὴ σπλαχνίστηκε καὶ τὴ μεταμόρφωσε σὲ πουλί. Μὰ καὶ πουλί ἀκόμη, ἔκεινη ἔξακολουθεῖ νὰ φωνάζῃ τὸ δίκιο της : δεκοχτώ, δεκοχτώ !

Εἶναι ή δεκοχτούρα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. δεκοχτούρα ἔνα πουλὶ ποὺ μοιάζει μὲ περιστέρα. Περιεχόμενο. Γιατί οἱ παλιοὶ ὀνόμασαν δεκοχτούρα τὸ πουλὶ αὐτό;

ГРАММАТИКИ

1. Ο παθητικὸς ἀδριστος τῆς δριστικῆς. Τελειώνει κανονικὰ σὲ -θηκα-
-θηκες -θηκε -θήκαμε -θήκατε -θηκαν ἢ -ηκα -ηκες -ηκε -ηήκαμε -ηήκατε
-ηηκες τὸ θ ἢ τὸ μπαίνουν ἀνάλογα μὲ τὸ προηγούμενο γράμμα, ἀκριβῶς
διωταὶ καὶ αὐτόρεμφατο: νυχτῶντα, βάλθηκα, ἀπομακρύνθηκα, σύρθηκα φαν-
τάστηκα, διδάχτηκα, κούρτηκα, παιδεύτηκα.

Ο παθητ. ἀδόριστος σχηματίζεται ἀπό τὸ ἀδοριστ. θέμα τῆς παθητ. φωνῆς.
Ἀπὸ τὸ ὕδιο θέμα σχηματίζεται καὶ τὸ παθητ. ἀπαρέμφατο, ποὺν εἰδαμε στὸ προηγούμενο μάθημα. Ἀπ' αὐτὸ σχηματίζονται καὶ οἱ παρακάτω χρόνοι.

2. Ο παθητικὸς ἀδριστος τῆς ὑποιαχεικῆς. Τελειώνει σε -θῶ -θῆς -θῆ
-θοῦμε -θήτε -θῶν ἦ -τῶ -τῆς -τῆ -τοῦμε -τήτε -τοῦν : ρυχτωθῶ, βαλθῶ, ἀπο-
μακρυνθῶ, συρθῶ φαγαστῶ, διδαχτῶ, κρυφτῶ, παιδευτῶ.

Τὸ γ' ἐνικὸ πρόσωπο εἶναι ἀπαράλλαγτο μὲ τὸ ἀπαρέμφατο.

3. Ο στιγμαῖος παθητικὸς μέλλοντας. Εἶναι ἀπαράλλαχτος μὲ τὸν ἀόριστο τῆς ὑποταχικῆς σχηματίζεται ἀπ' αὐτὸν καὶ τὸ μόριο θά: θὰ πλυθῶ, θὰ χτισιωτῶ.

4. Ὁ παθητικὸς ἀδριστος τῆς προσταχτικῆς. Τὸ β' πληθυντικὸ πρόσωπό του είναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ β' πληθυντικὸ τοῦ παθητικοῦ ἀδρίστου τῆς ὑποταχτικῆς, ἀλλὰ δὲ συνοδεύεται ποτὲ ἀπὸ συνδέσμους ἢ ἄλλα μόρια, ὅπως γίνεται στὴν ὑποταχτική: πλυθῆς, χιενιστῆς.

Τὸ β' ἐνικὸ πρόσωπο του σχηματίζεται ἀπὸ τὸ ἐνεργητικὸ ἀριστικὸ θέμα : λούσον, φυλάξον, κρύψον, κονθέψον .— Τὴ διαφορὰ του ἀπὸ β' ἐνικὸ τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀριστον τῆς προστακεικῆς είναι εὔκολο νὰ τὴ βρήξῃ, ἀν παραλληλίσης λίγα παραδέιγματα : δέσον - δέσουν, τάξε - τάξουν, βάψε - βάψουν, δρόσισε - δρόσισουν, κοίταξε - κοιτάξουν, βόλεψε - βολέψουν.

ЕФАРМОГН

Ασκηση. Δέγε στήν παθητική φωνή τίς προσταχτικές που άκους στήν ένεργητική, στὸν ἴδιο χρόνο και ἀριθμό. (Παράδειγμα: λύσε-λύσουν, λύστε-λυθῆ.) Ντύσε-ντύστε, ἄπλωσε-ἄπλωστε, ἐτοιμασε-ἐτοιμάστε, ὅπλισε-ὅπλιστε, κλείσε-κλεῖστε, δάνεισε-δανεῖστε, τύλιξε-τύλιξτε, κοίταξε-κοιτάξτε, βάψε-βάψτε.

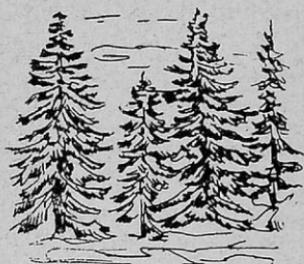
Γύμνασμα. 1. Ἀνάλυσε γραμματικά ὅσα ρήματα τοῦ κειμένου είναι στὴν παθητικὴ φωνὴ καὶ σ' ἔναν απὸ τοὺς χρόνους ποὺ ἐμάθεις σήμερα. (Παράδειγμα: θὰ παραδεχῆτε β' πλημνυτικὸ πρόσωπο τοῦ στιγμιαίου παθητικοῦ μέληοντα τοῦ ρήματος παραδέχομαι.)

2. Ἀντίγραψε τὰ παρακάτω οὕματα βάζοντας στὴ θέση τῆς γραμμούλας ἔνα φὶ ἥ ἔνα υ, ὃπου πρέπει τὸ καθένα: *ρα-ιηκη*, *θὰ-ονιεο-η*, *εἰχε φυτε-η*,
ὅταν *σκα-η*, *σκε-ιηκαμε*, *μαζε-ιηκατε*, *βολε-ιηκαν*, *μπεφδε-ιηκες*, *θ' ἀνα-τοῦν*,
κλε-ιηκη, *πα-ιηκα*.—Βάλε καὶ τὰ τονικὰ σημάδια ὃπου λείπουν.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τὰ παρακάτω ρήματα στὸ β' καὶ τὸ γ' πληθυντικὸ πρόσωπο τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀριστου τῆς δριστικῆς καὶ στὸ β' ἔνικδ καὶ τὸ α' πληθυντικὸ τοῦ ἐνεργητικοῦ στιγμαίου μέλλοντα. (Παραδείγμα: ζεύς - ζέγαπε - ζε-
ψαν - τὰ ζέψης - ζέγαμε). ζώνω, ἀπλώνω, ἐνώνω, δραγανώνω, σκίζω, συγνοίζω,
ἀντικροῖς, δακρύζω, συναθροίζω, δανείζω, διώχνω, ἀπαλλάσσω, σβήνω, σάβω,
ματεύω.

63. – ΤΑ ΕΛΑΤΑ

Τα έλατα άπλωνονται σὲ δλα σχεδόν τὰ έλληνικά βουνά, ἀπὸ τὸν Πάρνωνα καὶ τὸν Ταῦγετο ισαμε τὰ σύνορα καὶ ἀπὸ τὴν Ἡπειρο καὶ τὴν Κεφαλλονιὰ ὡς τὸ Ἀγιονόρος καὶ τὸ Πάγγαιο.

Τὰ κλωνάρια τοῦ έλατου παρουσιάζονται σὲ δριζόντια πατώματα γύρω στὸν κορμό. Οἱ ώραῖοι

αὐτοὶ κλῶνοι — μπάτσες δνομάζονται ἀπὸ τοὺς χωρικοὺς — καταντοῦν δυστυχῶς βορὰ τῶν γιδιῶν. Ὁλόκληρες θημωνίες ἀπὸ χλωρές μπάτσες στοιβάζονται κάθε καλοκαΐρι γιὰ τὴ χειμερινὴ τροφὴ τῶν γιδοπρόβατων. Αὕτη ἡ κλαδοτομὴ ἔχει ταράξει τὰ έλληνικὰ έλατα. Ὁλόκληροι ἐλατιάδες ἔγιναν δάση ἀπὸ τηλεγραφόξυλα, ἀνάπηρους δηλαδὴ κορμούς, χωρὶς κλωνάρια.

'Απ' δλα τὰ δυστυχισμένα έλληνικὰ δασικὰ δέντρα ἐκεῖνα ποὺ ρημάζονται περισσότερο — μετά τὴ βαλανιδιὰ — εἰναι τὰ έλατα. Μὲ τὸν ίδιο ρυθμὸ τῆς καταστροφῆς σὲ μερικὲς δεκαετίες δὲ θὰ μείνῃ κατὰ τὴ γνώμη μου έλατάκι δρθιο πουθενά. Καὶ οἱ πολιτεῖες μὲ τὰ ἄγυρα ἔθιμά τους, παρὰ τὶς συμβουλές τῶν μορφωμένων, ἀντὶ νὰ προστατεύουν τὰ δάση, βοηθοῦν στὸ ἔργο τῆς καταστροφῆς. "Οσα νέα έλατα γλιτώσουν ἀπὸ τοὺς λαθρούλοτόμους κατεβαίνουν στὰ ἀστικὰ κέντρα τὸ χειμώνα, ὡς δέντρα... χριστουγεννιάτικα.

Θεοπέσιο εἰναι τὸ δράμα τοῦ χιονισμένου έλατι. "Ἐνα χειμωνιάτικο ἀνέβασμα, κατὰ τὰ Χριστούγενα λ. χ., πρὸς μιὰ έλατοσκέπαστη χιονισμένη κορυφὴ θὰ εἰναι μιὰ ἐκδρομὴ ἀλησμόνητη.

Π Α Ρ Α Τ Η Ρ Η Σ Ε Ι Σ Σ Τ Ο Κ Ε Ι Μ Ε Ν Ο

Λέξεις καὶ φράσεις. ἡ βορὰ ἡ τροφὴ (λέγεται κυρίως γιὰ τὰ σαρκοφάγα ζῶα).—θημωνιά μεγάλος σωρὸς ἀπὸ δέματα θερισμένων σταχυῶν ἡ χόρτων· ἔδω, μεγάλος σωρὸς ἀπὸ κομμένα κλωνάρια τῶν ἔλατων.—κλαδοτομή τὸ κόψιμο τῶν κλάδων.—ὁ ἐλατιάς (πληθυντ. ἐλατιάδες) τόπος μὲ πολλὰ ἔλατα· ἔτοι λέγεται καὶ πευκιάς (ὅ τόπος μὲ πολλὰ πεῦκα), χαλικιάς (ὅ τόπος μὲ πολλὰ χαλίκια).—λαθρούλοτόμος ἔκεινος ποὺ κόβει ξύλα ἀπὸ τὰ δέντρα κρυφά.—ἀστικὰ κέντρα λέγονται οἱ πόλεις.

2. Περιεχόμενο. Ποὺ βρίσκονται τὰ ἔλατα; Ποιοὶ τὰ καταστρέφουν καὶ γιατί; Πῶς φαντάζεσαι τὸ θέαμα τῶν χιονισμένων ἔλατων;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ σημερινὸ μάθημα ἔχομε πολλὲς προθέσεις. Ὅπως εἰδαμε στὸ μάθ. 8, οἱ προθέσεις εἰναι ἄκλιτες λέξεις, ποὺ μπαίνουν ἐμπρός ἀπὸ τὰ ὀνόματα ἡ τὰ ἐπιρρήματα γιὰ νὰ φανερώσουν μαζὶ τους τόπο, χρόνο, τρόπο, σκοπὸ κτλ.: ἀπὸ τὸν Πάργωνα (φανερώνει τόπο), κατὰ τὰ Χριστούγεννα (χρόνο), μὲ τὸν ἴδιο ρυθμὸ (τρόπο), γιὰ τὴ χειμερινὴ τροφὴ (σκοπό).—Οἱ προθέσεις εἰλαντικές: πέντε μονοσύλλαβες: μέ, σέ, γιά, ώς, πρός—ἔφτα δισύλλαβες: κατά, μετά, παρά, ἀντί(ς), ἀπό, χωρίς, δίχως—καὶ μία τρισύλλαβη: ἵσαμε.

2. Οἱ προθέσεις πρός, μετά, κατά, παρά, ἀντί, ἀπὸ μπαίνουν καὶ γιὰ πρῶτα συνθετικὰ σὲ σύνθετες λέξεις: πρόσχαρος, μεταθέτω, καταλαβαίνω, παραβαίνω, ἀπιλλαλος, ἀποτραβῶ. Οἱ ἄλλες προθέσεις μέ, σέ, γιά, ώς, χωρίς, δίχως, ἵσαμε δὲ συνθέτονται ποτὲ.

3. Ἡ πρόθεση σὲ χάνει τὸ ε ἐμπρός ἀπὸ τὸ τ τοῦ ἄρθρου καὶ γράφεται μαζὶ μὲ αὐτὸ σὲ μία λέξη: στὸν κορόμ, στῶν Ψαρῶν τὴν ὅλομαυη σάχη.

4. Ἡ πρόθεση ἀπὸ τὸ κάποτε χάνει τὸ ο (παθαίνει δηλαδὴ ἀ π ο κ ο π ἡ) ἐμπρός ἀπὸ τὸ τ τοῦ ἄρθρου: ἀπὸ τοὺς λαθρούλοτόμους, ἀπὸ τὰ κόπαλα βγαλμένη.

5. Στὸ κείμενο διαβάζομε: «ἀπὸ τὴν Ἡπειρο καὶ τὴν Κεφαλλονιὰ ὡς τὸ 'Αγιονόρος' καὶ παρακάτω: «κατεβαίνουν στὰ ἀστικὰ κέντρα τὸ χειμώνα ὡς δέντρα χριστουγεννιάτικα». Στὴν πρώτη φράση τὸ ώς εἶναι πρόθεση καὶ σημαίνει δῖ, καὶ τὸ ἵσαμε. ἵσαμε τὸ 'Αγιονόρος. Στὴ δεύτερη φράση τὸ ώς δὲν εἶναι πρόθεση εἶναι ὁμοιωματικὸ μόριο καὶ σημαίνει δῖ, καὶ τὸ σά(γ): σὰ δέντρα χριστουγεννιάτικα. Δὲν πρέπει νὰ μπερδεύωμε τὸ ἔνα· ώς μὲ τὸ ἄλλο.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Νὰ βρῆς δλες τὶς προθέσεις ποὺ ὑπάρχουν στὸ κείμενο. Ἐμπρός ἀπὸ ποιὰ λέξη βρίσκεται ἡ καθημιά καὶ τί φανερώνει (τόπο, χρόνο, τρόπο κτλ.).

Γύμνασμα. Συμπλήρωσε τὶς παρακάτω φράσεις βάζοντας στὴ θέση τῆς παύλας τὴν κατάλληλη πρόθεση. Υπογράμμισε τὸ ἄρθρα ποὺ ἔχουν ἐνωμένη μαζὶ τους τὴν πρόθεση σέ:

Θὰ φτάσωμε — λίγο. Γράφω καλά — αὐτὸ τὸ μολύβι. Ἔφυγα — τὸ σπίτι καὶ πηγαίνω στὸ σχολεῖο. Ἐσύ νὰ βλέπης — τὰ ἔδω καὶ ἔγω — τὰ ἔκει. Ἀπὸ δᾶ — ἔκει. — τὸ μαστρο-Γιάντη καὶ τὰ κοπέλια του. Δυὸ γάιδαροι μαλώνανε — ξένον ἀχυρώνα. — τὴν Πόλη δοχομαὶ καὶ στὴν κορφὴ κανέλα. Ὁ ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ ζήσῃ — τροφή. Θὰ είμαι ἔδω ἀπὸ τὶς πέντε — τὶς ἐφτά. Πήγα στὸ σπίτι μου καὶ ἐφαγα — πολλὴ δρεξῇ.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Άναλυσε γραμματικὰ τὰ παρακάτω ρήματα, δηλ. νὰ βρῆς σὲ ποιὸ πρόσωπο, ἀριθμό, χρόνο καὶ ἔγκλιση εἶναι: ἔχω στολιστή, φορτωτόμουν, εἴχατε ζημιωθῆ, θὰ δεχητής, θὰ ἔχῃς ψηθῆ, νὰ ἔχετε φορτωθῆ.

64. — ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ ΚΑΙ ΣΚΟΡΠΙΟΙ ΣΤΙΧΟΙ

1. Τὸ σκύλο κάμε σύντεκνο καὶ τὸ ραβδὶ σου βάστα.
2. Ὁ Μανόλης μὲ τὰ λόγια χτίζει ἀνώγια καὶ κατώγια.
3. Οὕτε δὲ Αὔγουστος χειμώνας οὕτε δὲ Μάρτης καλοκαίρι.
4. Στὸν ἶσκιο σας δὲν κάθομαι μήτε καὶ στὴ δροσιά σας.
5. Οὐδὲ σὲ γάμο ρίχνονται οὐδὲ σὲ χαροκόπι.
6. Μηδὲ δὲ βοριάς τὰ βάρεσε μηδὲ ἡ νοτιὰ τὰ πῆρε.
7. Ἡ λευτεριά θὰ λάμψῃ ἐδῶ ἢ θὰ μᾶς πάρη δὲ Χάρος.
8. Εἴτε βουνό εἴτε ρέμα βρῆς, μὴ σκιάζεσαι καὶ πέρνα.
9. Ἡ βιάση ψήνει τὸ ψωμί, μὰ δὲν τὸ καλοψήνει.
10. Εἶναι χειμώνας, ἀλλὰ — δές! — οἱ μυγδαλιές ἀνθίσαν.
11. Δὲν πήρανε τὴ δημοσιά, παρὰ τὸ γιδοστράτι.
12. Μπόδια θὰ βρῆς, δμως γερά πολέμα καὶ προχώρει.
13. Πολλοὶ οἱ ἔχθροι του, ώστόσο αύτὸς δὲ δείλιαζε μπροστά τους.
14. Ἐνῷ καλὰ σ' ὅρμήνεψα, στραβὰ τὸ δρόμο πήρες.
15. Ἄν καὶ δὲ λείπουν οἱ χαρές, εἶναι πολλές κι οἱ λύπες.
16. Καὶ, μολονότι δὲν τὸ λές, στὰ μάτια σου τὸ βλέπω.
17. Δὲν εἶναι πανηγύρι ἐδῶ, μόνο σκληρὸς ἄγώνας.
18. Μήν πήτε πώς σκοτώθηκα, νὰ μὴν κακοκαρδίσουν.
19. Ποιός εἰχε πεῖ ποὺ σοῦ 'μελλε, πέτρα, νὰ βγάλης ρόδο;
20. Ὁ, τι γυαλίζει μὴ θαρρεῖς δτι εἶναι καὶ χρυσάφι.
21. Πουλί, σοῦ ἀγοίγω τὸ κλουσβί, γιατὶ πονῶ γιὰ σένα.
22. Ἔσύ, ἐπειδὴ ἔχεις βιός πολύ, θαρρεῖς πώς δλα τὰ 'χεις.
23. Ἀφοῦ, πατέρα, εἶσ' ἄρρωστος, θὰ πάω ἔγω στὸν τρύγο.
24. Πάρε με ἀπάνω στὰ βουνά, τι θὰ μὲ φάη δὲ κάμπος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις, σύντεκνος δὲ νονὸς τῶν παιδιῶν κάποιου, δὲ κοινωνία—ή δημοσιὰ δὲ δημόσιος δερόμος.—γιδοστράτη (καὶ γιδόστρατα) δρόμος ἀνηφορικὸς καὶ ἀπότομος, ποὺ μόνο οἱ γίδες μποροῦν νὰ τὸν ἀνεβοῦν. —τὸ βιὸν ἡ τὸ βιὸς (βλ. σελ. 77).

Περιεχόμενο. Ποιοὶ ἀπὸ τοὺς στίχους τοῦ κειμένου εἰναι παροιμίες καὶ ποιὰ εἰναι ἡ σημασία τῆς καθεμιᾶς;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὴν α' παροιμία τοῦ κειμένου ἡ ἄκλιτη λέξη καὶ ἐνώνει δύο προτάσεις: στὴ β' παροιμία ἐνώνει δύο λέξεις. Οἱ ἄκλιτες λέξεις ποὺ ἐνώνουν (συνδέον) προτάσεις ἡ λέξεις μεταξύ τους λέγονται **σύνδεσμοι** (μάθ. 8).

1) Ὁ σύνδεσμος καὶ ἐνώνει πολὺ στενὰ τὶς προτάσεις ἡ τὶς λέξεις, σὰ νὰ τὶς μπλέχῃ μαζί, ὅπως φαίνεται στὶς δύο πρῶτες παροιμίες. Τὸ ἵδιο ἐνώνει δύο ἡ περισσότερα νοήματα καὶ τὸ οὐστέ, ἀλλὰ ἀρνητικά: «οὔτε ὁ Αὔγουστος χειμώνας οὔτε ὁ Μάρτης καλοκαίρι», δηλ. «καὶ ὁ Αὔγουστος δὲν εἶναι χειμώνας καὶ ὁ Μάρτης δὲν εἶναι καλοκαίρι». Οἱ σύνδεσμοι αὐτοὶ λέγονται **συμπλεχτικοί**.

Στὴ θέση τοῦ οὐστέ συνηθίζομε κάποτε τὸ **μήτε** καὶ πιὸ σπάνια τὰ **οὐδέ**, **μηδέ**. Ο σύνδεσμος καὶ γράφεται κάποτε **κι** (χωρὶς ἀπόστροφο) ἐμπρός ἀπὸ φωνῆν καὶ μάλιστα ἀπὸ **ε** (ἢ **αι**): **κι** ἐγώ.

2) Οἱ σύνδεσμοι ἡ, εἴτε χρησιμεύουν, γιὰ νὰ ἔχωρίζουν λέξεις ἡ προτάσεις. Σὲ ποιὸς στίχους τοῦ κειμένου ὑπάρχουν οἱ σύνδεσμοι αὐτοὶ καὶ ποιὰ νοήματα ἔχωρίζουν; Αὐτοὶ οἱ σύνδεσμοι λέγονται **διαχωριστικοί**.

3) «Ἡ βιάστη ψήνει τὸ ψωμί, μὰ δὲν τὸ καλοψήνει.» Ἐδῶ ὁ σύνδεσμος μὰ φανερώνει ἀντίθετη σημασία: τὸ ψήνει, μὰ δχι καλά. «Ἐτσι φανερώνουν ἀντίθεση καὶ οἱ σύνδεσμοι ἀλλὰ, παρά, δμως, δστόσο, ἐνῶ, ἀν καὶ, μολονότι, μόνο. Γι' αὐτὸι οἱ σύνδεσμοι αὐτοὶ λέγονται **ἀντιθετικοί**.

(Οἱ ἀντιθετικοὶ σύνδεσμοι παρὰ καὶ μόνο συνηθίζονται, δταν πρὶν ἀπ' αὐτὸὺς ὑπάρχῃ ἀρνητική. Πρόσεχε στὰ παραδείγματα 11, 17 τοῦ κειμένου.)

4) «Μήν πήτε πῶς . . .», «ποὺός εἰχε πεῖ πον . . .», «μὴ θαρρής δτι . . .». «Υστερός ἀπὸ ρήματα ποὺ σημαίνουν λέγω, νομίζω (θαρρῶ), κτλ. ἀκολουθοῦν προτάσεις ποὺ ἀρχίζουν μὲ τοὺς συνδέσμους πῶς, ποὺ καὶ δτι. Αὐτοὶ οἱ σύνδεσμοι λέγονται **εἰδικοί**.

Πρέπει νὰ ἔχωρίζωμε τοὺς εἰδικοὺς συνδέσμους πῶς καὶ ποὺ ἀπὸ τὰ ἐπιφράζομετα πῶς καὶ ποῦ.

5) Οἱ σύνδεσμοι ἐπειδή, ἀφοῦ, γιατὶ φανερώνουν αἰτία καὶ λέγονται **αἰτιολογικοί**. Τὸ γιατὶ κάποτε στὴν ποίηση λέγεται τὶ: «τι θὰ μὲ φάη ὁ κάμπος».

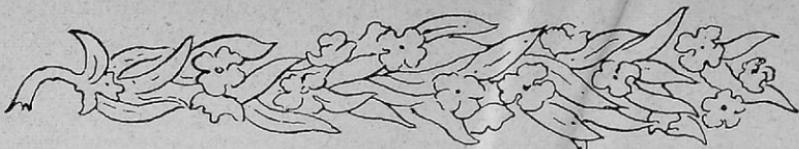
ΕΦΑΡΜΟΓΗ

“Ασκηση. Νὰ βρής δλους τοὺς συνδέσμους ποὺ ὑπάρχουν στὸ κείμενο. Τὶ εἰδους σύνδεσμος είναι ὁ καθένας καὶ ποιές προτάσεις ἡ λέξεις συνδέει;

Γύμνασμα. Γράψε πέντε φράσεις ποὺ ἡ καθεμιά τους νὰ ἔχῃ τὸ λιγότερο ἔνα σύνδεσμο ἀπὸ δσα εἰδη ὑπάρχουν στὸ σημερινὸ μάθημα.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κλίνε τρία οὐσιαστικὰ τοῦ κειμένου, ἔνα ἀρσενικό, ἔνα θηλυκό καὶ ἔνα οὐδέτερο.

65. — ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ ΚΑΙ ΣΚΟΡΠΙΟΙ ΣΤΙΧΟΙ

1. "Οταν λείπη ή γάτα, χορεύουν τὰ ποντίκια.
2. 'Ο Διάκος σάν τ' ἀγροίκησε, πολὺ τοῦ κακοφάνη.
3. 'Ενωδ μιλούσε δέ γέροντας, τοῦ νιοῦ ή καρδιὰ σκιρτούσε.
4. Καθώς ἀρμένιζα, ἔφταναν στεριάς ἄχοι στ' αὐτιά μου.
5. 'Αφοῦ διαβῆς ἀντίπερα, πάρε τὸ μονοπάτι.
6. 'Αφότου δρφάνεψα, σκληρὰ δουλεύω γιὰ νὰ ζήσω.
7. "Οποιος ἔχει νοῦ καὶ γνώση, πρὶν πεινάσῃ, θὰ ζυμώσῃ.
8. Μόλις διαβῆς τὸ διάσελο, τὸν κάμπο θ' ἀντικρίσης.
9. "Αναβε τὸ λυχνάρι σου, προτοῦ νὰ σὲ 'βρη ή νύχτα.
10. "Ωσπου νὰ βρῶ τὸ τόξο μου, τὸ λάφι δρμᾶ καὶ φεύγει.
11. Λαλεῖ τ' ἀηδόνι, ώστου πιὰ χρύσῃ ή αύγῃ προβάλλει.
12. "Αχ, δποτε σὲ θυμηθῶ, μανούλα μου, δακρύζω !
13. "Αν γειτονέψης μὲ κουτσό, θὰ μάθης νὰ κουτσαίνης.
14. Παιδί, σὰ θέλεις λεβεντιά, τὸ κορφοβούνι πιάσε.
15. "Αμα φοβᾶσαι τὸν γκρεμό, πάρε τὸ μονοπάτι.
16. Περνᾶ δέ λαγός, μά νά δέ αιτός χιμᾶ νὰ τὸν ἀρπάξῃ.
17. "Ας γελοῦμε κι ἀς πηδοῦμε, γιὰ νὰ λέν πώς δὲν πεινοῦμε.
18. Εἶμ' "Ελληνας, ώστε κι ἔγω γιὰ λευτεριά διψάω.
19. Τόσο ψηλά εἰν' τὰ κύματα, που κρύβουν τὸ καράβι.
20. Τήρα μὴ μοιάσης τοῦ λαγοῦ δπου γεννάει κι ἀρνιέται.
21. Φοβοῦμαι μήπως δέ βοριάς ξεσκίσῃ τὸ πανί μας.
22. Κάλλιο νὰ κλάψη τὸ παιδί παρὰ νὰ κλάψη ή μάνα.
23. Νά 'χα τὸ σύννεφο ἄλογο καὶ τ' ἀστρι χαλινάρι !
24. Θέλω νὰ 'ρθω, μά τους θεούς, μά ή δύναμη μοῦ λείπει.
25. Γιά δές καιρό που διάλεξε δέ Χάρος νὰ μὲ πάρη !

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Δέξεις καὶ φράσεις. ἀγροικῶ καταλαβαίνω.—σκιρτῶ πηδῶ.—ἀρμενίζω πλέω μὲ τ' ἄρμενα (μὲ ἀνοιχτὰ τὰ παντά), ταξιδεύω.—ἄχος (λ. ποιητ.) ἥχος, θόρυβος.—διάσελο στενὸ πέρασμα ἀνάμεσα σὲ δύο λόφους ἢ σὲ δύο κορυφὲς βουνοῦ.

Περιεχόμενο. Ποιοὶ στίχοι τοῦ κειμένου εἰναι παροιμίες καὶ ποιὰ εἰναι ἡ σημασία τῆς καθηματᾶς;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ σημερινὸ μάθημα ἔχομε συνδεσμοὺς ποὺ ἀνήκουν σὲ ἄλλα εἴδη, ἐκτὸς ἀπὸ ἑκεῖνα ποὺ εἰδαμε στὸ προηγούμενο :

1. «*Οταν λείπῃ ἡ γάτα...*». Ο σύνδεσμος ὅταν φανερώνει χρόνο. (Πότε χορεύουν τὰ ποντίκια;—ὅταν λείπῃ ἡ γάτα.) Εταὶ καὶ οἱ σύνδεσμοι σά(ν)ι, ἐνῶ, καθώς, ἀφοῦ, πρὶν, μόλις, προτοῦ, ὁσπου, ὁστοῦ, ὅποτε φανερώνουν χρόνο (πότε γίνεται κάτι). Γι' αὐτὸ δονομάζονται **χρονικοί**.

2. «*Ἄν γειτονέψης μὲ κουτού...*». Μὲ τὸ σύνδεσμο ἀν ἀρχίζουν προτάσεις ποὺ φανερώνουν ὑπόθεσην ἐπίσης καὶ μὲ τοὺς συνδεσμοὺς σά(ν)ι καὶ ἄμα. Αὐτοὶ δονομάζονται **ὑποθετικοί**.

3. «*Χιμᾶ νὰ τὸν ἀρπάξῃ*, ...*γιὰ νὰ λέν*». Οἱ σύνδεσμοι νά, γιὰ νὰ φανερώνουν σκοπὸ καὶ δονομάζονται **τελικοί**.

4. «*Ἐλμ. Ἐλληνας, ὁστε κι ἐγώ γιὰ λευτεριὰ διψάω*», «*τόσο ψηλὰ εἰν' τὰ κύματα, ποὺ κρύβουν τὸ καράβι*». Ἐδῶ οἱ σύνδεσμοι ὁστε καὶ ποὺ πηγαίνουν μὲ προτάσεις ποὺ φανερώνουν συμπέρασμα τοῦ προτιγούμενα λόγια. Οἱ δύο αὐτοὶ σύνδεσμοι δονομάζονται **συμπερασματικοί**.

5. «*Τήρα μὴ μοιάστης τοῦ λαγοῦ*», «*φοβοῦμαι μήπως...*». Οἱ σύνδεσμοι μὴ καὶ μήπως φανερώνουν φόβον ἢ δισταγμόν γιὰ τοῦτο δονομάζονται **δισταχτικοί**.

6. «*Κάλλιο νὰ κλάψῃ τὸ παιδὶ παρὰ νὰ κλάψῃ ἡ μάνα*». Μὲ τὸ σύνδεσμο παρὰ συγχρόνως δύο προτάσεις ἡ λέξεις μεταξύ τους· γι' αὐτὸ δονομάζεται **συγκριτικός**.

Στὸ σημερινὸ κείμενο βλέπομε καὶ μερικὰ **μόρια**:

- 1) Τὸ **δειχτικὸν νά**: μὰ νά ὁ ἀετὸς χιμᾶ.
- 2) Τὰ **προτρεπτικὰ** ἂς καὶ γιά: **ἄς** γελοῦμε κι **γιά** πηδοῦμε· γιά δὲς καιρὸ ποὺ διάλεξε.
- 3) Τὸ **δρκωτικὸ μά**: μά τοὺς θεούς.
- 4) Τὸ **βουλητικὸ νά**: νά' χα τὸ σύννεφο ἄλογο.
- 5) Τὸ **μελλοντικὸ δά**: **θά** μάθης νὰ κοντσαίνης.

Τὸ δειχτικὸ νά, τὸ προτρεπτικὸ γιά καὶ τὸ δρκωτικὸ μά παίρνουν πάντα δέξεια (βλ. καὶ μάθ. 8).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Νὰ βρῆς ὅλους τοὺς συνδεσμοὺς ποὺ ὑπάρχουν στὸ κείμενο. Τί σύνδεσμος εἰναι διαθένας καὶ ποιὰ εἰναι ἡ σημασία του;—Ποιὰ μόρια ὑπάρχουν στὸ κείμενο; Τί είδος μόριο εἰναι τὸ καθένα;

Γύμνασμα. Γράψεις διαθέσιμες ποὺ ἡ καθημετάνα νὰ ἔχῃ τὸ λιγότερο ἀπὸ ἓνα σύνδεσμο ἢ μόριο τοῦ κάθετος εἰδούς ἀπὸ ἑκεῖνα ποὺ ὑπάρχουν στὸ σημερινὸ μάθημα.

Παραδειγμα: «*Ἄν θέλης, ἄς πάμε.*

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα: 1) Κλίνε ἓνα ούσιαστικὸ ἀρσενικό, ἓνα θηλυκὸ καὶ ἓνα οὐδέτερο ἀπ' αὐτὰ ποὺ ἔχει τὸ κείμενο.—2) Ανάλυσε γραμμιατικά τὰ ρήματα τῆς 1ης καὶ τῆς 4ης παροιμίας.

66. — ΤΟ ΚΥΠΑΡΙΣΣΙ ΤΟΥ ΜΥΣΤΡΑ

Μιά μέρα, στὸν καιρὸν τῆς Τουρκοκρατίας, ἔνας πασάς ἀνέβηκε σ' ἕνα ἐλληνικό βουνό, κοντά στὸ Μυστρά, νὰ χαρῇ τὴν δμορφιὰ τῆς τοποθεσίας. Τὸν δκολούθομσαν πολλοὶ ὑποταχτικοὶ του. Σὰν ἔφτασε στὴν κορυφή, στάθηκε σὲ μιὰ μεριά κι ἔριξε γύρω τὰ βλέμματά του.

— Ποπό! Τὶ δμορφιές! φώναξε. "Α!" Εδῶ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀναγαλλιάζει. Νὰ μείνωμε ὡς τὸ βράδυ, παιδιά. Μπρός! Σφάξτε ἔνα ἄρνι καὶ ψῆστε τὸ στὴ σούβλα, νὰ φάω καὶ νὰ εὐχαριστήθω.

Οἱ δοῦλοι τοῦ πασᾶ στρώθηκαν στὴ δουλειά, γιὰ νὰ εὐχαριστήσουν τὸν ἀφέντη τους. "Ηταν μαζὶ τους κι ἔνας νεαρός" Ἐλληνας, ἔνα βοσκόπουλο, ποὺ δ πασάς τὸ ἥξερε πολὺ ἔξιο καὶ εἶπε νὰ τὸ πάρουν νὰ τοὺς βοηθήσῃ.

Ψήθηκε τὸ ἄρνι καὶ δ πασάς ρίχτηκε λαίμαργα στὸ φαῖ. Ἐνθουσιασμένος, φώναζε κάθε τόσο.

— Γειά σας, παιδιά! Μπράβο! Ωραῖα τὸ ψήσατε.

"Ο μικρὸς" Ἐλληνας, σὰν τέλειωσε τὴ δουλειά του, ἀποτράβηχτηκε λίγο παράμερα. Κοίταζε δλόγυρα λυπημένος κι δλο ἀναστέναζε: "Αχ, ἄχ! Δυστυχία μας! Ἄλιμονο μας!"

— Οὐφ! Πάψε πιά, βαρέθηκα νὰ σ' ἀκούω, τοῦ εἶπε ἔνας Τούρκος δοῦλος ποὺ στεκόταν λίγο παραπέρα. "Ο μικρὸς" ήσυχασε, μὰ σὲ λίγο ἔπιασε πάλι τ' ἀναστενάγματα, ὥσπου τὸν ἀκούσεις στὸ τέλος κι δ πασάς.

— "Ε Ρωμιόπουλο! "Ελα κοντά μου. Γιατὶ ἀναστενάζεις;

— Πᾶς νὰ μὴν ἀναστενάζω, πασά μου, σὰ συλλογίζομαι πὼς δλα αὐτὰ τὰ ὥρατα μέρη ἥταν δικά μας καὶ μᾶς τὰ πήρατε;

— Μπά! Ξέρεις, βλέπω, καὶ Ιστορία, τσοπανόπουλο! Ναι, ἥταν δικά σας, μὰ δ Ἄλαχ θέλησε νὰ τὰ δώσῃ σ' ἔμας.

— Μὰ ξέρεις, πασά μου, τὶ λένε οἱ γερόντοι μας καὶ τὰ τραγούδια μας; Πάλι μὲ χρόνια, μὲ καιρούς, πάλι δικά μας θά 'ναι.

• Ο πασάς θύμωσε.

— Καλέ, τὶ μᾶς λές! Βλέπεις αὐτὴν τὴ σούβλα, ποὺ ψήσαμε τὸ ἄρνι; Νά, τὴν μπήγω στὴ γῆ καὶ, δταν αὐτὴ ρίξῃ ρίζες καὶ γίνη δέντρο, τότε καὶ αὐτὰ τὰ μέρη θὰ ξαναγίνουν ἐλληνικά.

— Μακάρι! εὐχήθηκε τὸ Ἐλληνόπουλο.

• Ο πασάς ἔμπηξε τὴ σούβλα καὶ τότε, δπως λέει ή παράδοση, ἔγινε τὸ θαῦμα. "Η σούβλα ἔπιασε, βλάστησε κι ἔγινε ἔνα ὅρατο ψηλὸ κυπαρίσσι. Τὸ κυπαρίσσι αὐτὸ ἔζησε ὥσπου ή Ἐλάδα ξανάγινε ἐλεύθερη.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Τουρκοχραΐτα τὰ χρόνια ποὺ ἡ Ἑλλάδα ἦταν ὑπόδουλη στοὺς Τούρκους (1453 - 1821). — Μυστρᾶς παλιὰ ὀνομαστὴ πόλη (κοντά στὴ Σπάρτη), πάνω σ' ἕνα ὑψωμα τοῦ Ταύγετου. — Ἀλλὰ ὀνομασία τοῦ Θεοῦ στὴν τούρκικη γλώσσα.

Περιεχόμενο. Στὸ κείμενο ἔχουμε μιὰ παράδοση τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, Διηγήσου την. Ποιὸ εἶναι τὸ βαθύτερο νόημά της;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. «Ποπό! Τί ὁμοφιέις! »Α! Ἐδῶ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀναγαλλιάζει... Μπρός! Σφάξε ἔνα ἄρνι...» Οἱ ἄκλιτες λέξεις ποπό!, ἄ!, μπρός! εἶναι ἐπιφωνήματα.

Τέτοια ἐπιφωνήματα ἔχουμε πολλὰ στὸ σημερινὸν κείμενο. — Ἀναζήτησέ τα καὶ ἔχωρισε ποιὰ ἀπ' αὐτὰ φανερώνουν:

α' θαυμασμό, β' ἀπορία, γ' λύπη, δ' στενοχώρια, ε' εὐχὴ, ζ' ἐπιδοκιμαστα ἥ ἔπαινο, ζ' παρακίνηση, η' κάλεσμα, (ποὺ τὰ χρησιμοποιοῦμε καὶ ἐμπρός ἀπὸ τὴν κλητικὴ τῶν ὄνομάτων).

2. Καὶ μερικὲς ἐκφράσεις ἔχουν τὴν σημασίαν ἐπιφωνήματος: Καλὲ τὶ μᾶς λέσ! (εἰσωνεία).

Ἐπιφωνήματα εἶναι καὶ οἱ χαιρετισμοὶ ἥ οἱ εὐχές: καλημέρα, καλησπέρα, καληνύχτα, καλὸς ξημέρωμα, καλὴ δρεξῆ, καὶ τοῦ χρόνου, στὸ καλὸ κ.ἄ.

3. «Υστερό! ἀπὸ τὰ ἐπιφωνήματα σημειώνεται συνήθως θαυμαστικό: Ποπό! Οταν δῆλη ἡ φράση ποὺ ἀκολουθεῖ τὸ ἐπιφώνημα εἶναι ἐπιφωνήματαική, δηλαδὴ ἐκφράζει θαυμασμό, λύπη, χαρά, εὐχὴ κτλ., τότε ἔπειτα ἀπὸ τὸ ἐπιφώνημα συνήθως σημειώνεται κόμμα, καὶ στὸ τέλος τῆς φράσης θαυμαστικό: »Α, πόσο μοῦ ἀρέσει αὐτό!

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ασκηση. Σχημάτισε φράσεις δικές σου ποὺ ἡ καθεμία νὰ ἔχῃ καὶ ἀπὸ ἔνα ἐπιφώνημα μὲ τὶς σημασίες ποὺ εἴδαμε.

Γύμνασμα. Γράψε φράσεις ποὺ καθεμία νὰ ἔχῃ ἔνα ἐπιφώνημα ἀπὸ αὐτά: ἄχ! μακάρι! ἔ! ενցε! ἀλιμονο!

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ας κάμωμε γραμματικὴ ἀνάλυση τῶν λέξεων ποὺ ὑπάρχουν στὴ φράση: «Ο Νίκος καὶ ἔνας ἀγαπημένος συμμαθητής του ἔπαιξαν σήμερα στὸν ωραῖο κήπο :

δ	ἄριθμο δριστικό, ἀρσενικό, δνομαστικὴ ἐνικοῦ
Νίκος	οὐσιαστικὸ κύριο, ἀρσενικό, δνομ. ἐνικοῦ
καὶ	σύνδεσμος συμπλεκτικὸς
ἔνας	ἄριθμο ἀδριστο, ἀρσενικό, δνομ. ἐνικοῦ
ἀγαπημένος	μετοχὴ παθητική, ἀρσεν., δνομ. ἐνικοῦ
συμμαθητής	οὐσιαστικό, ἀρσενικό, δνομ. ἐνικοῦ
του	ἀντωνυμία προσωπικὴ γ' προσώπου, ἀρσεν. γενικὴ ἐνικοῦ
ἔπαιξαν	γ' πληθ. πρόσωπο τοῦ ἔνεργο. ἀρσ. τῆς δριστ. τοῦ ρήμα. παίζω
σήμερα	ἐπίρρομα χρονικὸ
στὸν	ἄριθμο μαζὶ μὲ τὴν πρόσθ. σέ, ἀρσεν. αἰτιατ. ἐνικοῦ
ωραῖο	ἐπίθετο, ἀρσεν., αἰτιατ. ἐνικοῦ
κήπο	οὐσιαστ., συγκεκριμένο, κοινό, ἀρσεν., αἰτιατ. ἐνικοῦ.

Κάμε κι ἔσν γραμματικὴ ἀνάλυση στὴ φράση: δ Πέτρος θὰ διαβάσῃ στὸ μικρὸ ἀδερφό του ἔνα ποίημα προφέροντας καλὰ τὶς λέξεις.

έστιατόριο. "Αν κανένας ένος αναγκαζόταν να ξενυχτήση έκει, κάποιος χωρικός θά βρισκόταν πρόθυμος να τὸν φιλοξενήσῃ. 'Ο μοναδικός πάλι καφετζής θά τηγάνιζε κανένα ψάρι ή κανένα αύγδ καὶ θὰ ἔκοβε καμιά σαλάτα γιὰ τοὺς περαστικούς. Τις Κυριακές καὶ τις γιορτές τὸ καφενεῖο γινόταν καὶ λουκουματζίδικο, γιατὶ τὸ χωριό δὲν εἶχε ζαχαροπλαστεῖο.

Δίπλα στὸ καφενεῖο ήταν τὸ ταχυδρομεῖο, ἔπειτα τὸ τελωνεῖο, τὰ μόνα κρατικὰ καταστήματα τοῦ χωριοῦ ἐκτὸς ἀπὸ τὸ σχολεῖο. Πιὸ κεῖ ἔβλεπες τὸν παπούτσην νὰ δουλεύῃ ἔξω ἀπὸ τὸ μαγαζί του, γιὰ νὰ δροσίζεται, πολλὲς φορὲς καὶ τὸ ράφτη στὴν πόρτα τοῦ ραφτάδικου. Τὸ μπακάλικο ήταν καὶ ψιλικατζίδικο· γαλατάδικο καὶ μανάβικο δὲ χρειαζόταν τὸ χωριό. 'Ο κάθε χωρικός εἶχε τὴν ἀγελάδα του ἡ τὴν κατσίκα του· δόσο γιὰ χορταρικά πάλι, πήγαιναν οἱ γυναῖκες ίσια στοὺς περιβόλιαρηδες καὶ τ' ἀγόραζαν δροσερὰ δροσερά.

'Απὸ τὴν πλατεία φαινόταν ἡ ἐκκλησιά, πάνω σ' ἐνα βράχο, κατάσπρη, μὲ τὸ ψηλό της καμπαναριό.

Στὸ καφενεῖο οἱ γέροι, μὲ τὰ κομπολόγια στὸ χέρι, ἔπιαναν ἀπὸ νωρὶς τὸ κουβεντολόι, ποὺ δὲν εἶχε τελειωμό. 'Έκει μαζεύονταν, δποτε δὲν εἶχαν δουλειά, καὶ δλοι οἱ χωριανοί: κτηματίες, γεωργοί, βαρκάρηδες, τρατάρηδες καὶ ἄλλοι ψαράδες, χταποδάδες, δ φαναρτζής, δ σαμαράς, δ κουρέας.

Κουβέντιαζα πότε μὲ τὸν ἔναν πότε μὲ τὸν ἄλλο, κι ἔπειτα ἔπαιρνα τὸν παραλιακὸ δρόμο, πλάι στὴν ἀμμουδιά, ποὺ μ' ἔβγαζε στὸ κεραμιδαριό. 'Απὸ κεῖ περνοῦσα τὴν ποταμιά, τὸν ἀμπελώνα, τὸν ἔλαιωνα καὶ ἀνέβαινα στὸ βουναλάκι. Καλὴ καὶ ἡ πλατεία, μὰ τις διμορφιές τὰ μάτια μου ἀπὸ κεῖ πάνω τις χαλιονταν, ἀπὸ τις ἀνηφοριές καὶ τις πλαγιές.

Τὸ καλοκαΐρι ποὺ ἥμουν στὸ χωριό πολὺ μοῦ ὅρεσε νὰ κάθωμαι στὴ μικρή του πλατεία, γιατὶ ἔκει ἔβλεπα συγκεντρωμένη δλη του τὴ ζωή. 'Έκει ήταν καὶ δλα σχεδόν τὰ μαγαζιά του. Δὲ θὰ φανταστῆτε βέβαια πῶς ήταν τὶποτα σπουδαῖα καταστήματα. Οὕτε ξενοδοχεῖο εἶχε τὸ χωριό οὕτε

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. τρατάρηδες οἱ ψαράδες ποὺ ψαρεύουν μὲ τὴν τράτα, δηλ. μὲ δίχτυα ποὺ τὰ σέρνουν ἀπὸ τὴν θάλασσα στὴ στεριά.—ποταμιὰ ἡ στεγνὴ κοίτη τοῦ ἔρωποτάμου.

Περιεχόμενο. Τί βλέπει δποιος κάθεται στὴν πλατεία τοῦ χωριοῦ;—'Απὸ ποὺ θὰ περάσῃ δποιος θέλει ν' ἀνεβῇ στὸ βουναλάκι;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ κείμενο βρίσκομε πολλὰ ούσιαστικὰ ποὺ παράγονται ἀπὸ ἄλλα ούσιαστικά. Κατὰ τὴν παραγωγική κατάληξη ποὺ παίρνουν, ἔχουν διάφορες σημασίες:

1. Τὰ παράγωγα ούσιαστικὰ καμπαν-αριό, μανάβ-ικο, ωρφτ-άδικο, λουκουματ-ίδικο, καφεν-είο σημαίνουν τὸ π ο καὶ ὀνομάζονται τοπικά. 'Απὸ ποιὰ ούσιαστικὰ παράγονται καὶ ποιὲς καταλήξεις παίρνουν;—Τέτοιο εἶναι καὶ τὸ ούσιαστικὸ ἐστιατόρ-ιο (ἀπὸ τὸ ἐστιατόρ-ας) μὲ κατάληξη -ιο.

2. Τὰ παράγωγα ούσιαστικὰ ἀμμουδ-ιά, ποταμ-ιά, ἀμπελ-ώνας, ἐλαι-ώνας σημαίνουν τὸν τόπο ποὺ π ε ρ ι ε χ ε ι πολλὰ ὅμοια πράματα ἀπ' ὅσα φανερώνει ἡ πρωτότυπη λέξη. Αὐτὰ ὀνομάζονται περιεχτικά. Μὲ ποιὲς καταλήξεις σηματίζονται;

3. Τὰ παράγωγα ούσιαστικὰ γρα-άς, περιφολ-άρης, παπονισ-ής, καφε-τέζης σημαίνουν ἐ π α γ γ ε λ μ α τ i κ a . 'Απὸ ποιὰ ούσιαστικὰ παράγονται καὶ μὲ ποιὲς καταλήξεις;

4. Στὸ κείμενο ὑπάρχουν καὶ ἄλλα ούσιαστικὰ παράγωγα ἀπὸ ούσιαστικὰ μὲ διάφορες καταλήξεις καὶ μὲ ποικίλη σημασία: κομπο-λόι, κονθεντο-λόι, κτηματ-ίας κτλ.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ασκηση. Νὰ βρῆς στὸ κείμενο ὅλα τὰ ούσιαστικὰ ποὺ παράγονται ἀπὸ ἄλλα ούσιαστικά. Ποιὰ παραγωγική κατάληξη ἔχει τὸ καθένα καὶ τὶ σημαίνει;

Γύμνασμα: α) 'Απὸ τὰ παρακάτω ούσιαστικὰ νὰ ξεχωρίσης τὰ τοπικά, τὰ περιεχτικά, τὰ ἐπαγγελματικά καὶ ὅσα ἔχουν ἄλλες σημασίες. Γράψ' τα σὲ 4 χωριστές στήλες: στρατώνας, δασαρχεῖο, συγγενολόι, ἀχερώνας, βαρκάρης, τραυματίας, κουλουριτζής, δημαρχεῖο, φωμάς, σκουπιδιάρης, τηλεγραφεῖο, δονιθώνας, παπλωμάτας, καλαμιώγας, ἀλευράς, ἀδηλητιμός, γιασουράδικο, γιασουράτας, μελισσολόι, πεικώνας, προσκοπισμός, καρφουνάρης, καρφουνάρικο, Ἀρθαντιά, ἐπαγγελματίας.

β) 'Απὸ ποιὲς λέξεις σηματίστηκαν τὰ παραπάνω παράγωγα ούσιαστικά; Γράψε τὶς λέξεις αὐτὲς στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἔνικοῦ καὶ τοῦ πληθυντικοῦ.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Ασκηση. Τὰ ὀνόματα μποροῦν νὰ κλιθοῦν μὲ προτάσεις, ποὺ καθεμία νὰ ἔχῃ καὶ μία πτώση:

'Ο Νίκος εἶναι καλὸς γείτονας
Βλέπω τὸ σπίτι τοῦ γείτονα
Θὰ φωνάξω τὸ γείτονα
"Ε! γείτονα, ἔλα νὰ σοῦ πῶ

Οἱ γείτονες εἶναι ἀγαπημένοι
Ἡρθαν ἐδῶ τὰ παιδιά τῶν γειτόνων
Μὴν ἀγησυχῆς τοὺς γείτονες
"Ε! γείτονες, καλῶς ἥρθατε.

Σύμφωνα μὲ τὸ παραπάνω παράδειγμα σχημάτισε γιὰ τὸ καθένα ἀπὸ τὰ ούσιαστικὰ ἥρωας, μητέρα, φῶς 8 προτάσεις, τέτοιες ποὺ κάθε φορὰ τὸ κάθε ούσιαστικὸ νὰ μπαίνῃ σὲ ἄλλη πτώση τοῦ ἔνικοῦ ἢ τοῦ πληθυντικοῦ.

Τρέξιμο, σπρωξίδι, κυνηγητό, ξεφωνητά, γέλια, χαλασμός κόσμου. Ἀναστάτωση τοῦ σπιτιοῦ. Ὁ συμμαθητής μας δὲ Νίκος δὲ Ψάλτης μᾶς εἶχε καλέσει νὰ παιξωμε στὸ περιβόλι του, ἔπειτα δμῶς ἀπὸ καμιά ὥρα παιχνίδι σκέπασε τὸν οὐρανὸ μαυρλα· ἡ λάμψη τῶν ἀστραπῶν ἐσκιζε τὰ σύννεφα, ἄρχισαν

τὰ μπουμπουνητά, καὶ ἡ μπόρα, δλη ἀγριάδα καὶ μανία, δὲν ἀργησε νὰ ξεσπάσῃ. Κλειστήκαμε στὸ σπίτι. Στὴν ἀρχὴ εἶχαμε κάποια σοβαρότητα, ἔπειτα δμῶς ἡ κλεισούρα μᾶς ἔκαμε νὰ νιώσωμε μεγάλη πλήξη καὶ πιάσαμε τὶς τρέλες. Μερικοὶ μᾶλιστα πάλευαν σὰ νὰ βρίσκωνται σὲ γυμναστήριο. Εύτυχῶς ἦταν μαζὶ μας κι ἔνας πιὸ μεγάλος, μαθητής αὐτὸς τοῦ γυμνασίου, γείτονας τοῦ Νίκου, καὶ μᾶς ἔφερε σὲ θεογνωσία.

— Παιδιά, μᾶς εἰπε' δὲν εἶναι σωστὰ αὐτὰ τὰ πράματα· τι παλαβομάρα σᾶς ἔπιασε; Ἡ μητέρα τοῦ Νίκου ἔχει δουλειὰ καὶ θέλει τὴν ήσυχη τῆς μὴ βλέπετε ποὺ ἀπὸ τὴν καλοσύνη τῆς δὲ βγάζει μιλιά. Καθίστε δλόγυρα σιωπηλοὶ καὶ θὰ σᾶς κάμω ἔνα διασκεδαστικό πείραμα.

Σαπούνισε τὰ χέρια του στὸ νιπτήρα, ἔπειτα ζήτησε μιὰ καινούρια λεκάνη καὶ, μολονότι ἦταν καθαρή, τὴν ἐπλυνε πάλι καλά. Ἐπειτα ἀπὸ δεύτερο πλύσιμο, σαπούνισμα καὶ τρίψιμο τῶν χεριῶν του, πήρε κι ἔχωσε σταυρωτὰ τέσσερεις λεπτές βελόνες τοῦ ραψίματος σ' ἔνα μικρὸ στρογγυλὸ φελλὸ καὶ στὶς ἄκρες τους ἀπὸ ἔνα μικρὸ δρθογώνιο φελλό.

Κρατώντας μὲ μιὰ λαβίδα αὐτὸν τὸ σταυρὸ ποὺ ἔφτιασε, τὸν καθάρισε μὲ αἴθέρα καὶ στὰ πλάγια τοῦ κάθε δρθογώνιου φελλοῦ, πάντα πρὸς τὴν ἴδια πλευρά, κόλλησε μὲ βουλοκέρι ἀπὸ ἔνα κομματακι καμφορά. Στὸ ἀναμετοξύ εἶχε πεῖ τοῦ Νίκου νὰ φτιάξῃ ἀπὸ λεπτὸ χαρτὶ δυσδ χορευτές. Πήρε ἔπειτα τοὺς χορευτές, τοὺς στερέωσε στὸ στρογγυλὸ φελλὸ καὶ τέλος ἔβαλε τὸ σταυρὸ πάνω στὸ νερὸ τῆς λεκάνης.

Τί ἔνθουσιασμός τότε δλῶν τῶν παιδιῶν! Ὁ σταυρὸς ἔγινε στρόβιλος. Γύριζε, γύριζε καὶ μαζὶ γύριζαν καὶ οἱ χορευτές, καὶ σταματημὸ δὲν εἶχαν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις, μπουμπουνητὸ βροντή.—πλήξη στενοχώρια, βαρεμάρα, άνια.—στρόβιλος σβούρα.

Περιεχόμενο. Τί ἔκαναν τὰ παιδιά, δταν ἑέσπασε ἡ μπόρα; Πῶς ἡσύχασαν; — Περίγραψε τὸ πείραμα ποὺ ἔκαμε τὸ μεγαλύτερο παιδί.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ σημερινὸ μάθημα ἔχομε πολλὰ ούσιαστικὰ παράγωγα ἀ πὸ οἵτινα ταῦτα. — Αὐτὰ κατὰ τὴν κατάληξην ποὺ παίρονται, ἔχουν διάφορες σημασίες:

α) μαθητής, χορευτής (κατάληξη -ῆτης) σημαίνουν τὸ περόσωπο ποὺ ἔνεργειται.

β) σκοτωμός | ἀναστάτωση, πλήξη, λάμψη | πλύσιμο, ράψιμο | σπασμός—μα | σπρωξῖδι | κυνηγητὸ | κλειστούρα | γέλιο | μιλιά | δουλειά. Αὐτὰ ἔχουν καταλήξεις—μός, -ση(-ξη, -ψη), -σιμο (-ξιμο, -ψιμο), -μα, -ίδι, -ητό, -ούρα, -ιο, -ιά, -ειά καὶ σημαίνουν ἐνέργεια ἡ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐνέργειας.

γ) νιπτήρας, σκαλιστήρι, γυμναστήριο, (καταλήξεις: -ήρας, -ήριο, -ήριοι). Αὐτὰ σημαίνουν τὸ δργανό, τὸ μέσο ἡ τὸν τόπο μᾶς ἐνέργειας.

2. Στὸ κείμενο ὑπάρχουν καὶ ούσιαστικὰ παράγωγα ἀ πὸ ἐπίθετα. Αὐτὰ σημαίνουν ἴδιατετος σχετικὲς μὲ τὸ ἐπίθετο: ἀγορά-άδα, μανού-ίλα, ταπεινούρη, σοφαρ-ότητα, βραχύτητα, καταλήξεις: -άδα, -ίλα, -οσύνη, -ότητα, -ύτητα).

3. Πρόσεξε στὴν δρθογραφία: α) Τὰ παράγωγα σὲ -ωτης γράφονται δλα μὲ ω στὴν παραλήγουσα: ἐλευθερωτής, δργανωτής.

β) Τὰ παράγωγα σὲ -ητης γράφονται μὲ η στὴν παραλήγουσα: μαθητής, νικητής, μετρητής. Ἐξαιροῦνται: ὰδρυτής, μηρυτής, λύτης, κρυτής.

γ) Τὰ παράγωγα σὲ -ήρας, -ήριο, -ήριοι γράφονται μὲ η στὴ συλλαβὴ τη: ἀνεμιστήρας, νιπτήρας, κλαδευτήρι, τρυπητήρι, διαβατήριο, πιεστήριο. Γράφοιμε οὕμως: κεφαλοτύρι, ψωμοτύρι ακτλ., μαρινόρι, χτίριο.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Νὰ βρῆς στὸ κείμενο δλα τὰ ούσιαστικὰ ποὺ παράγονται ἀπὸ οήματα. Ἀπὸ ποιὸ ρῆμα παράγεται τὸ καθένα, ποιὰ κατάληξη παίρνει καὶ τί σημαίνει; — Νὰ βρῆς τὰ ούσιαστικὰ ποὺ παράγονται ἀπὸ ἐπίθετα. Ἀπὸ ποιὸ ἐπίθετο παράγεται τὸ καθένα καὶ ποιὰ κατάληξη παίρνει;

Γύμνασμα. 1) Ἀπὸ τὰ παρακάτω ρήματα σχημάτισε ούσιαστικὰ ποὺ νὰ φανερώνουν τὸ πρόσωπο ποὺ ἔνεργει: δουλεύω, σπουδάζω, θερίζω, ἀγωνίζομαι, νικῶ, κρίνω, ράβω, τρίβω, φέλνω (ἔφαλα), ὑφαίνω (ὑφανα). — 2) Ἀπὸ τὰ παρακάτω ρήματα σχημάτισε ούσιαστικὰ (ποὺ νὰ σημαίνουν ἐνέργεια ἡ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐνέργειας) μὲ τὴν παραγωγ. κατάληξη -μα (ἡ κατάληξη αὐτὴ γράφεται μὲ μμ στὰ ούσιαστικὰ τὰ παράγωγα ἀπὸ ρήματα μὲ χαρακτήρα β, π, φ): γράφω, ράβω, βάφω, τρίβω, ἀλείβω, κόρω, βλέπω, τρέφω (θρέφω) μαγεύω, ψαρεύω—ἀνοίγω, διαλέγω, πλέκω, δείχνω, τυλίγω—ἀγωνίζομαι, ἀλωνίζω, ἀλατίζω, στολίζω—δένω, ἀπλώνω, διπλώνω, ἑδρώνω. — 3) Σχημάτισε ούσιαστικὰ ἀπὸ τὰ ἐπίθετα: νόσιμος, ἔξυπνος, κιτρινος—δίκαιος, καλός, ταπινός, ἀγράμματος—ἀθόος, θεομόρ, δραστήριος, ἀρχαῖος, ἵσος—ξινός, σάπιος, μαρύρος.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. 1) Κλίνε μὲ κατάλληλες φράσεις γιὰ κάθε πτώση τὰ δινόματα: γιατρός, ἀδερφή, πεῦκο. — 2) Κάμε γραμματικὴ ἀνάλυση τῶν λέξεων: νὰ πατέωμε, τῶν ἀστραπῶν, καθίστε, κλειστήκαμε.

του ξεχωρίζει άνάμεσα στά πράσινα πεύκα πού τό αγκαλιάζουν. Τά κύματα, πότε γελαστά, λαμπερά καὶ μὲ ἥρεμη χαῖδευτική κίνηση, πότε ἀφροστόλιστα καὶ ἀγριωπά, ἔρχονται νὰ σβήσουν κάτω ἀπό τό λόφο. Καὶ οἱ ναῦτες πού ἀρμενίζουν ἀνοιχτά, περνώντας ἀνάμεσα στά μικρούτσικα, τά κυματόζωστα ἀντικρινὰ νησιά, ρίχνουν ἀπό πέρα τά βλέμματά τους στό μοναχικὸ ἐκκλησάκι, ζητώντας τή βοήθεια τοῦ σεβαστοῦ προσάτη τῶν θαλασσινῶν.

Αύγη αὐγὴ σήμερα μιὰ πομπὴ γυναικῶν ἀνέβηκε στό ξωκλήσι. Γριούλες ἀσπρομάλλες, σκυφτές, μὲ σκοῦρα τσεμπέρια στό κεφάλι, νέες γυναικες μὲ φορεσιές ἀνοιχτόχρωμες, κοπέλες μὲ βῆμα σβέλτο καὶ πηδηχτό, προχωροῦσαν ἀμίλητες. Ἡ δψη τους ἦταν ἀνήσυχη καὶ θλιβερή. Πήγαιναν ν' ἀνάψουν τά καντήλια τοῦ ἀγίου καὶ νὰ ζητήσουν τή σωτήρια συμπαράστασή του γιὰ τοὺς ἀγαπημένους τους, γιούς, ἀδερφούς, ἄντρες, πατέρες, πού εἶχαν ξεκινήσει χτές ἀπό τό λιμάνι τοῦ νησιοῦ μὲ καράβι γιὰ ξνα κάπως μακρινὸ ταξίδι.

Ἡ χτεινὴ μέρα ἦταν ἡλιόλουστη, δ καιρὸς εύνοϊκός. Φυσοῦσε μέτριος στρωτὸς βοριάς καὶ τό καράβι βγῆκε ἀπό τό λιμάνι καὶ προχώρησε στ' ἀνοιχτὰ καμαρωτό κάτω ἀπό φεγγερό ούρανό. Τή νύχτα δμως δ ἄνεμος δυνάμωσε πάρα πολύ, ἀγριεψε, καὶ οἱ γυναικες ἀκούοντάς τον νὰ σφυρίζῃ καὶ τά κύματα νὰ βογκοῦν ἀνησύχησαν.

Σάν ἕφτασαν στὸν Ἀι-Νικόλα, ἄναψαν τά καντήλια καὶ προσευχήθηκαν γονατιστές. Ὁ παπάς, πού εἶχε ἀνεβῆ μόνος του στό ξωκλήσι, εἶπε στὶς γυναικες λίγα πραΰντικά καὶ ἐνθαρρυντικά λόγια καὶ ἐπανεσε τὸν καπετάνιο πού ἦταν παλιὸς θαλασσόλυκος καὶ πού εἶχε δείξει τήν ἀξία του σὲ πολλὲς παρόμοιες κρίσιμες στιγμές.

Οἱ γυναικες γύρισαν στά σπίτια τους παρηγορημένες καὶ μὲ θάρρος στὴν καρδιά.

Δὲ θέλεις περισσότερα ἀπό εἰκοσι λεπτά, γιὰ νὰ φτάσης πεζός, ἀπό τή μικρούλα πολιτεία, τήν πρωτεύουσα τοῦ νησιοῦ, στὸν Ἀι-Νικόλα. Εἶναι ξνα ὅμορφο ξωκλήσι χτισμένο σ' ξνα βραχόσπαρτο λόφο πλάι στή θάλασσα. Μὲ τούς κιτρινωπούς τοίχους του καὶ τήν κόκκινη σκεπή

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. πομπὴ συνοδεία πολλῶν ἀνθρώπων μαζὶ σὲ τελετή, γιορτὴ κτλ.—τσεμπέρι γυναικεῖο μαντίλι τοῦ κεφαλοῦ ἀπὸ λεπτὸ ὄφασμα.—συμπαράσταση βοήθεια.

Περιεχόμενο. Χώρισε τὸ κείμενο σὲ τρία τμήματα. Ποιὸ εἶναι τὸ νόημα τοῦ καθενός;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ κείμενο βρίσκονται ἐπίθετα παράγωγα ἀπὸ οἱ ματα, ἀπὸ ἐπὶ τα καὶ ἀπὸ ἐπὶ ρήματα: χαϊδεντικὸς (ἀπὸ τὸ ρῆμα χαϊδενώ), ἀγριωπὸς (ἀπὸ τὸ ἐπίθετο ἀγριος), ἀντικρινὸς (ἀπὸ τὸ ἐπίθετο ἀντίκρινο).

1. **Ἀπὸ ρήματα παράγονται ἐπίθετα μὲ τὶς καταλήξεις:**

α) -τικός: χαϊδεντικός, πραϊντικός, ἐνθαρρυντικός. Τέτοια ἐπίθ. σημαίνουν ἔκεινον ποὺ μπορεῖ νὰ κάμῃ αὐτὸ ποὺ λέει τὸ ρῆμα (χαϊδεντικὸς = ἔκεινος ποὺ χαϊδεύει πραϊντικός = ἔκεινος ποὺ καταπράσνει κτλ.).

β) -τός: σκυφτός, ἀγαπητός, στρωτός αὐτά σημαίνουν ὅτι καὶ ή παθητικὴ μετοχὴ: σκυψμένος, ἀγαπημένος, στρωμένος.—Μερικὰ οηματικὰ ἐπίθετα σὲ τὸς σημαίνουν ἔκεινον ποὺ μπορεῖ νὰ δεχτῇ τὴν ἐνέργεια τοῦ ρήματος η ἔχει κάποια σχέση μ' αὐτήν: σεβαστός, πηδητός.—Πολλὰ ἀπὸ αὐτά σηματίζονται καὶ σύνθετα η μόνο σύνθετα: ἀμύλητος, βραχόσπαρτος, ήλιολουστος.

γ) μὲ ποὺ σπάνιες καταλήξεις: -ερός, -ικός, -τήριος, -οίμος: λαμπερός (ἀπὸ τὸ ρ. λάμψης, ενύοικος (εύνοι), σωτήριος (σώζω), κρίσιμος (κρίνω).

2. **Ἀπὸ ἐπίθετα παράγονται ἄλλα ἐπίθετα μὲ τὶς καταλήξεις:**

α) -ούλης, -ούτικος: μικρούλης, μικρούτικος (ἔτσι καὶ κοντούλης η κοντούτικος, νοστιμούλης η νοστιμούτικος). Τὰ παράγωγα αὐτὰ ἐπίθετα εἶναι ὑποκριτικά, δηλ. φανερώνουν ἔκεινον ποὺ ἔχει σὲ μικρὸ βαθμὸ τὴν ίδιότητα τοῦ ἐπιθέτου, ἀπὸ τὸ διόποιο παράγονται, η τὰ λέμε δταν μιλοῦμε χαϊδεντικά.

β) -ωπός: κιτρινωπός, ἀγριωπός. Αὐτά, φανερώνουν ἔκεινον ποὺ ἀπὸ τὸ παρουσιαστικὸ του φαίνεται νὰ ἔχῃ τὴν ίδιότητα τοῦ ἐπιθέτου, ἀπὸ τὸ διόποιο παράγονται.

3. **Ἀπὸ ἐπιρρήματα παράγονται ἐπίθετα μὲ κατάληξη -ινός: ἀντίκρου - ἀντικρινός, μακριά - μακρινός.** (Μερικὰ ἔχουν κατάληξη -ιανός: αὔριο - αὐριανός.)

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

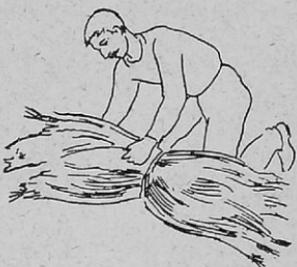
Ἄσκηση. Νὰ βρῆς στὸ κείμενο ὅλα τὰ ἐπίθετα ποὺ παράγονται ἀπὸ ρήματα, ἀπὸ ἐπίθετα καὶ ἀπὸ ἐπιρρήματα. Ἀπὸ ποιὰ λέξη παράγεται τὸ καθένα, ποιὰ κατάληξη παίρνει καὶ τί σημαίνει;

Γύμνασμα. 1) Σχημάτισε ἐπίθετα παράγωγα ἀπὸ τὰ ρήματα: γράφω, ἀγοράζω, ἀκούω, κρύψω, μισῶ, γυρίζω, πλέκω, ἀρπάζω, φυτεύω, σηκώω (μὲ κατάληξη -τός) ἀναπαύω, ἀπολυμαίνω, ἐνοχλῶ, βοηθῶ, κολακεύω, ἐνθουσιάζω, ἀρπάζω (μὲ κατάληξη -τικός).—2) Σχημάτισε ὑποκριτικὰ ἐπίθετα ἀπὸ τὰ ἐπίθετα: ψηλός, καλός, ἀκοιβός, φτωχός, ζεστός, δροσερός, χοντρός, δυορρόφος, πονηρός.—3) Σχημάτισε ἐπίθετα παράγωγα ἀπὸ τὰ ἐπιρρήματα: χτες, σήμερα, πέρσι, τώρα, (ἐ)φέτος, πάντοτε (ὅλα παίρνουν κατάληξη -ινός).

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. 1) Γράψε τὰ τρία γένη στὴν ὄνομαστικὴ τοῦ ἑνικοῦ καὶ τοῦ πληθυντικοῦ τῶν ἐπιθέτων ποὺ σχημάτισες στὸ προηγούμενο γύμνασμα.—2) Γράψε ἀπὸ δύο ἐπίθετα ποὺ νὰ παράγονται ἀπὸ ούσιαστικά μὲ τὶς καταλήξεις: -άρης, -ένιος, -ινός, -ερός, -ωτός, -ικός, -ιστικός, -ίσιος (βλέπε μάθ. 20).

70. — Ο ΜΥΡΜΗΓΚΑΣ

πότε ένα δεμάτι σιτάρι πότε ἄλλους καρπούς, καὶ τὰ κουβαλοῦσε στὸ σπίτι του. Τὸ νοῦ του τὸν εἶχε στὴν ἀρπαγή. Ξεκινοῦσε νύχτα, πρὶν νὰ πᾶνε οἱ ἄνθρωποι στὶς δουλειές τους, γιὰ νὰ μὴν τὸν πάρουν εἰδησῃ. Ἀπὸ τὴν ἔγνοια τῆς κλεψιᾶς ξενυχτοῦσε κιόλας καμιὰ φορὰ ἄσπνος. Καταντοῦσε ν' ἀφῆνη ἀκαλλιέργητο κανένα δικό του κτῆμα, ἀσκαφτο, ἀνόργωτο, ἀσπαρτο ἢ ἀπότιστο, γιὰ νὰ κοκκολογᾶ τὰ ένα. Καὶ μὲ πλημμύρες καὶ μὲ ἀναβροχιές οἱ ἀποθῆκες του ήταν πάντα ξέχειλες καὶ ξεχειμώνιαζε ξένοιαστος. Οἱ ἄλλοι γεωργοὶ ἔβλεπαν πώς τους ἔλειπε πότε τὸ ένα καὶ πότε τὸ ἄλλο καὶ ἀναρωτιόνταν τί νὰ γινόταν ἄραγε, μὰ τὸν κλέφτη δὲν τὸν ἔπιασε κανεὶς, γιατὶ φυλαγόταν καλά.

"Αν δὲν οὐ κύριος Μύρμηγκας ξέφυγε τοὺς ἀνθρώπους, τοῦ Θεοῦ τὸ μάτι δὲν μποροῦσε νὰ τὸ ξεφύγῃ. Θύμωσε δὲν Θεός μαζὶ του καὶ τὸν ἔκαμε ἔντομο, μυρμήγκι. Ἀλλὰ καὶ ἔντομο, τὴν παλιὰ του τέχνη δὲν τὴν ξέχασε. Γυρίζει ἐδῶ, γυρίζει ἐκεῖ, σὲ χωράφια καὶ σὲ σπίτια, καὶ δὲν βρεῖ τὸ σέρνει στὴ φωλιά του, σιτάρι, κριθάρι, ψίχουλα, τρίμματα τυρί καὶ ἄλλα. Ἀκόμη καὶ στὸ μέλι τρέχει, ἀν καὶ αὐτὸς εἶναι δὲν θάνατός του. Γιατὶ σὰν κολλήσῃ στὸ μέλι, δὲν μπορεῖ πιά νὰ ξεκολλήσῃ.

Τὸ μυρμήγκι, λέει ένας μύθος, δὲν ήταν ἔντομο ἀπὸ πάντα, ήταν ἀνθρωπος. Αύτδες δὲν ἀνθρωπος, δὲν Μύρμηγκας, εἶχε πολλὰ χωράφια καὶ ἄλλα ἀγαθά, ήταν δύμως ἀχόρταγος καὶ τὰ δικά του πλούτη δὲν τοῦ ἔφταναν. Γύριζε λοιπὸν τὰ ένα χωράφια, δὲν έλειπαν οἱ νοικοκύρηδες, μάζευε δὲν τὶς ἔβρισκε,

Π Α Ρ Α Τ Η Ρ Η Σ Ε Ι Σ Σ Τ Ο Κ Ε Ι Μ Ε Ν Ο

Λέξεις καὶ φράσεις. κοκκολογῶ μαζεύω κόκκους, δηλ. σπυριά· γενικά· μαζεύω, συνάξω.

Περιεχόμενο. Κατὰ τὸ μύθο τί ἦταν κάποτε τὸ μυρμήγκι; Τί ἐλάττωμα εἶχε καὶ πῶς τυμωρήθηκε;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Οἱ σύνθετες λέξεις τοῦ κείμενου ἀπότιστος, ξενυχτοῦσε, ἀναρωτισταν ἔχουν πρῶτο συνθετικὸ ἔνα- ἢ ξε- ἢ ἀνα-, ποὺ δὲ λέγονται ποτὲ μόνα τους αὐτὰ συνηθίζονται μόνο στὴ σύνθεση σὰν πρῶτα συνθετικὰ καὶ γι' αὐτὸ λέγονται ἀχώριστα μόρια.

1. Τὸ ἀχώριστο μόριο ἀ- λέγεται στερητικό, γιατὶ σημαίνει στέρηση ἢ ἄρνηση: ἀνπνος = ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἔχει ὑπνο· ἀπότιστος = ἐκεῖνος ποὺ δὲν ποτίζεται. — Σπανιότερα τὸ στερητικὸ ἀ- γίνεται ἀνα- ἢ καὶ ἀνε-: ἀναβροχιά, ἀνέμυαλος. Μπροστά ἀπὸ φωνῆν συνήθως γίνεται ἀν-: ἀνδργυντος (ἔτσι καὶ ἀνάλατος, ἀνίκανος, ἀνεργος).

2. Τὸ ἀχώριστο μόριο ξε- εἶναι συχνότατο καὶ πηγαίνει στὴ σύνθεση μὲ κάθε εἰδος λέξεις. Σημαίνει: α) ἔξι ω: ἔχειλος, ξεμυτίζω· β) πολύ: ξεφεύγω, ξεμαχοράω· γ) ἐντελῶς: ξεκολλώ, ξετινάζω· δ) στέρηση: ξένοιαστος, ξεριζώνω.

3. Τὸ ἀχώριστο μόριο ἀνα- κάποτε σημαίνει ξανά: ἀναθυμοῦσαι ξαναθυμοῦμαι. Ἀλλοτε σημαίνει ἐπάνω: ἀνασηκώνω, ἀναπηδῶ. Ἐχει δμως καὶ ἀλλες σημασίες: ἀναρωτιέμαι, ἀναδακρύζω.

Δὲν πρέπει νὰ τὸ μπερδεύωμε μὲ τὸ στερητικὸ ἀχώριστο μόριο ποὺ εἴδαμε στὴ λέξῃ ἀναβροχιά, (ὅπως καὶ στὶς λέξεις ἀναδουλειά, ἀναπαραδιά).

“Ωστε ποιὰ λέγονται ἀχώριστα μόρια; Ποιὰ εἶναι αὐτά;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Νὰ βρής στὸ κείμενο δλες τὶς σύνθετες λέξεις ποὺ ἔχουν γιὰ πρῶτα συνθετικὰ ἀχώριστα μόρια. Ποιὸ ἀχώριστο μόριο ἔχει ἡ καθεμία; Ποιὰ σημασία ἔχει τὸ ἀχώριστο μόριο σὲ κάθε τέτοια σύνθετη λέξη;

Γύμναστικα. Γράψε τὰ παρακάτω γνωμικά ὑπογραμμίζοντας τὶς λέξεις ποὺ εἶναι σύνθετες μὲ ἀχώριστα μόρια: “Ανθρωπος ἀγράμματος ξύλο ἀπελέκητο. — Στὴν ἀναβροχιὰ καλὸ καὶ τὸ χαλάζι. — Τοῦ φρύνιμου ἀναχάραξε καὶ τοῦ τρελοῦ μολόγα. — Τὸ πρόβατο ποὺ ξεκόβει ἀπ' τὸ μαντρὶ τὸ τρώωει λύκος. — Όποιος μπαλνει ἀσυμφώνητος, φεύγει ἀπλήρωτος. — Ό, τι γράφει (ἡ μοίρα) δὲν ξεγράφει. — Ξένα φοῦχα ντύνεσαι, γρήγορα ξετύνεσαι. — Όπου δὲ σὲ σπέρνουν μὴν ξεφυτρώνης. — Ξένος πόνος ξέγδαρμα. — Ακάλεστος στὸ γάμο τὸ γνωστεῖς;

Γύμναστικα. Γράψε τὶς λέξεις ποὺ ἔχουν σημασία ἀντίθετη ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ σημαίνουν οἱ παρακάτω λέξεις: τυχεός, ἀλατισμένος, λημονημένος, ἀξιος, εὐήλιος, γραφτός, καρφωμένος, δίκαιος, δηλισμένος, θυητός, ησυχος, παρηγορημένος, ὑποφερτός, ὑπομονετικός, τελειωμένος.

Παράδειγμα: τυχερός - ἀτυχος, ἀλατισμένος - ἀνάλατος.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμναστικα. α) Νὰ βρής στὸ κείμενο ἔνα οὐσιαστικὸ ἀρσενικὸ ἀνισοσύλλαβο καὶ νὰ τὸ κλίνης στὸν ἔνικὸ καὶ στὸν πληθυντικό. — β) Γράψε δλες τὶς λέξεις τοῦ κείμενου ποὺ ἔχουν δυὸ δμοια σύμφωνα.

71.- ΔΥΟ ΞΑΔΕΡΦΙΑ ΣΤΟ ΤΗΛΕΦΩΝΟ

Γκρρρρρ... Γκρρρρρ...

‘Ο Θέμος τρέχει στό τηλέφωνο και παίρνει τό όκουστικό. Στό πρόσωπό του φάνηκε χαρά και συγκίνηση, δταν ἀκουσε ποιδς τοῦ τηλεφωνεῖ.

— Θέμο, κατάλαβες ποιδς είμαι; ‘Εδω δέ ξάδερφός σου δέ ‘Ορέστης. ‘Εφτασα στόν Πειραιά μὲ τό βαπόρι σήμερα τό πρωὶ στίς έξι και ἀνέβηκα στήν ‘Αθήνα μὲ τόν ἡλεκτρικό σιδηρόδρομο. Σοῦ τηλεφωνῶ ἀπό τό ξενοδοχεῖο τοῦ συμπεθέρου μας τοῦ Χαράλαμπου. ‘Εδω ἔγκαταστάθηκα γιὰ τήν ώρα.

— Τί λές, βρὲ παιδι ‘Ορέστη; γιατὶ ἔτσι; Γιατὶ δὲ μᾶς τηλεγράφησες ἀπό τό νησὶ πώς θά ‘ρχόσουν, νὰ κατεβῶ στόν Πειραιά νὰ σὲ πάρω; Πῶς τὰ κατάφερες μόνος σου; ‘Εσύ πρώτη φορά ταξιδεύεις.

— Μὴ θαρρῆς δά πώς στήν ἐπαρχία είμαστε κουτοῦ. Δὲν ἥρθα δύμως μόνος. ‘Ηταν πολλοὶ ἐπιβάτες συχωριανοὶ μας. ‘Ηταν καὶ δέ ‘Οδυσσέας δέ Πετμεζάς· συγγενής μας λίγο· τόν ξέρεις· ἀρχιεργάτης σὲ τυπογραφεῖο· τώρα ἔφεδρος ὑπαξιωματικός. ‘Ηταν λοιπὸν καὶ αὐτὸς συνταξιδιώτης μας καὶ τοῦ σύστησε δ πατέρας νὰ μὲ βοηθήσῃ. Τό ταξίδι περίφημο· ἔξαιρετικά ώραϊ.

— Καὶ νὰ πᾶς στό ξενοδοχεῖο! ‘Η μητέρα πολὺ θὰ δυσαρεστηθῇ. Θὰ ἔρθω νὰ σὲ πάρω νὰ μείνης μαζί μας ἔδω στό Χαλάντρι, ωσπου νὰ βρῆς σπίτι στήν ‘Αθήνα.

— Καλά, εύχαριστῶ. Αὐτὰ τὰ κανονίζομε. Θὰ βροῦμε τήν εύκαιρια.

— ‘Όχι, κατεβαίνω ἀμέσως κιόλα στήν ‘Αθήνα νὰ σὲ συναντήσω. Στήν ‘Ομόνοια δέν είναι τό ξενοδοχεῖο; Γδέ ξέρω. Καὶ ἥρθες βέβαια γιὰ τήν εισαγωγή σου στή σχολή. Ξέρεις σὲ τί θὰ ἔξετασθῃς;

— Βέβαια· ἔχω τό διάταγμα κι ἔνα ἔντυπο μὲ δδηγίες. Στήν ἐκθεση είμαι καλός καὶ δχι καὶ πολὺ ἀνορθόγραφος. Καὶ στ’ ἄλλα δὲ νομίζω πώς ἔχω πολλὲς ἐλλείψεις. ‘Υποθέτω λοιπὸν πώς θὰ πετύχω.

— Καλά, αὐτὰ θὰ τὰ ποῦμε ἀπό κοντά. Θὰ εἰδοποιήσω τή μητέρα μου ποὺ είναι στήν κουζίνα καὶ φεύγω. Σὲ μισὴ ώρα θὰ είμαι στό ξενοδοχεῖο σου· τόση είναι ἡ διαδρομή. Νά μὲ περιμένης. Σύμφωνοι;

— Σύμφωνοι.

Π Α Ρ Α Τ Η Ρ Η Σ Ε Ι Σ Σ Τ Ο Κ Ε Μ Ε Ν Ο

Λέξεις καὶ φράσεις. ἔγκαταστάθηκα ἥρθα μαζὶ μὲ τὰ πράγματά μου, γιὰ νὰ μείνω, νὰ κατοικήσω κάπου.—**ὑπαξιωματικὸς** κατώτερος ἀπὸ ἀξιωματικὸ (λοχίας ή ἐπιλοχίας).

Περιεχόμενο. Ποιοὶ συνομιλοῦν ἀπὸ τὸ τηλέφωνο; Τί λένε; Πῶς φέρνεται ὁ Θέμος στὸν ἔδερφό του;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Εἴδαμε στὸ προηγούμενο μάθημα τ' ἀχώριστα μόρια ἀ-, ἔτε- καὶ ἀνα-. Βλέπομε σήμερα μερικὰ ἄλλα ἀχώριστα μόρια. Ἐτοι οἱ λέξεις τηλέφωνο, εὐχαριστῶ ἔχουν τ' ἀχώριστα μόρια τηλε-, εὐ-. Τέτοια μόρια ἔχουν μείνει ἀπὸ τὴν ἀρχαία γλώσσα καὶ βρίσκονται σήμερα μόνο σὰν πρῶτα συνθετικά σὲ λόγιες σύνθετες λέξεις. Γιὰ νὰ τὰ ἔχωρίζωμε ἀπὸ τ' ἄλλα, τὰ δυναμάζομε λόγια ἀχώριστα μόρια.—Πρόσεξε ποιά εἶναι τὰ λόγια ἀχώριστα μόρια στὶς παρακάτω λέξεις τοῦ κειμένου:

- 1) ἀρχιεράτης (**ἀρχι-**). Ἐτοι λέμε καὶ ἀρχι-στράτηγος, ἀρχι-νοσοκόμος.
- 2) διάταγμα, διαδομὴ (**δια-**, ποὺ ἐμπρὸς ἀπὸ φωνῆν γίνεται δι-: δι-αγωγή, δι-έξοδος).
- 3) δυσαρεστήθη (**δυσ-**). Ἐτοι καὶ δύστυχος, δύσπιστος.
- 4) εἰσαγωγή (**εἰσ-**). Ἐτοι καὶ εἰσπράττω, εἰσπράχτορας.
- 5) ἔκθεση, ἔξαιρετικά (**ἔκ-**- ἐμπρὸς ἀπὸ σύμφωνο καὶ ἔξ- ἐμπρὸς ἀπὸ φωνῆν).
- 6) ἔντυπο, ἔγκαταστάθηκα, ἔλειψη, ἔμπιστεύομαι (**ἐν-**, ἔγ-, ἔλ-, ἔμ-).
- 7) ἐπιβάτης, ἐπαρχία, ἐφεδρος (**ἐπι-**, ποὺ ἐμπρὸς ἀπὸ φωνῆν γίνεται ἐπ- ή ἐφ-).
- 8) εὐχαριστῶ, εὐκαίρια (**εὐ-**). Ἐτοι καὶ εὐτυχία, εὐαγγέλιο.
- 9) διμόνια (**διμο-**). Ἐτοι καὶ διμόδησκος, διμόγλωσσος.
- 10) περιμένω (**περι-**). Ἐτοι καὶ περικυκλώνω, περιμάξειώ.
- 11) συνταξιδιώτης, συγκίνηση, συμπλέθερος, σύστησα (**συν-**, **συγ-**, **συμ-**, **συ-** κ.ἄ.).
- 12) τηλέφωνο, τηλεγράφησα (**τηλε-** μακριά). Ἐτοι καὶ τηλεσκόπιο, τηλεόραση κτλ.
- 13) δυνοθέτω (**δυτο-**, ποὺ ἐμπρὸς ἀπὸ φωνῆν γίνεται δυτ- ή δυφ-: δυπαρχηγός, δυψυπουργός).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Ποιές λέξεις τοῦ κειμένου ἔχουν λόγια ἀχώριστα μόρια; Ποιὰ ἀπ' αὐτὰ χάνουν τὸ τελικό τους φωνῆν, δταν τὸ β' συνθετικὸ ἀρχίζει ἀπὸ φωνῆν; Ποιὰ ἀλλάζουν τὸ τελικό τους σύμφωνο ή τὸ χάνουν;

Γύμνασμα. 1) Σχημάτισε ἀπὸ μιὰ σύνθετη λέξη μὲ καθένα ἀπὸ τὰ λόγια ἀχώριστα μόρια σὰν πρῶτο συνθετικό. 2) Πᾶς λέγοντας οἱ ἀνθρώποι ποὺ ἔχουν τὴν Ἰδια φθοράκια· ἔκεινοι ποὺ μιλοῦν τὴν Ἰδια γλώσσα· ὅσοι ἀνήκουν στὴν Ἰδια φυλή· ὅσοι θήλασαν τὸ γάλα τῆς Ἰδιας μητέρας (χωρὶς νὰ εἶναι ἀδέρφια)· τὸ σύνολο πολλῶν συγγενικῶν ἔθνων· τὸ φαγητό ποὺ δὲν εἶναι βρασμένο, ψημένο ή μαγειρεμένο κτλ.. ἔκεινοι ποὺ τρῶνται φαγητά· τὸ μέρος τοῦ σώματος, διποὺ οἱ στρατιῶτες στηρίζουν τὸ διπλό τους, δταν βαδίζουν. (Πρόσεξε στὴν δρθογραφία τῶν λέξεων αὐτῶν.)

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τὶς παρακάτω φράσεις σημειώνοντας τοὺς τόνους καὶ τὰ πνεύματα:

Η Ελλάδα είναι ενδοξή χωρα.—Η γη εχει δυο ημισφαιρια και πεντε ηπειρους.—Ο Ήροδοτος λεγεται πατερας της ιστοριας.—Ο Ήρακλης προτιμησε την οδο της Αρετης και οχι της Κακιας.—Η Ελλάδα εχει πολλες αλυκες εκει παρασκευαζεται το αλατι.—Του αιτρειωμενου τ' αρματα.—Τρεχοντα τα αρματα.—Αγορασα με καλους ορους.—Βλεπω πολλα ορη.

*Ηταν μεσημέρι καὶ ὁ Δημήτρης ὁ Μπάρμπας εἶχε ξαπλώσει φαρδιά πλαστιά ἔξω ἀπὸ τὸ στάβλο. Τὸ μέρος χτυπίσταν ὀλημερίς ἀπὸ τὸν ἥλιο κι ἔκανε τόση ζέστη, πού σήμερα, μέρα χειμωνιάτικη, νόμιζες πῶς ἦταν Δεκαπενταύγουστο. "Ολο καὶ προσπαθοῦσε νὰ κοιμηθῇ ἔτσι, δπως ἦταν μισοξαπλωμένος στοῦ στάβλου τὸ κεφαλόσκαλο, μὰ ἡ γυναῖκα του ἡ Βασίλω ἡ Μπάρμπαινα δὲν τὸν ἄφηνε μὲ τὶς φωνές της, καθὼς μάζευε τὶς κότες της· λίγο πρὶν εἶχε περάσει ἔνα μεγάλο, σταχτόμαυρο γεράκι καὶ ἡ κυρα-Βασίλω δὲν ἡσύχαζε, γιατὶ ἦταν σίγουρη πῶς εἶχε κρυφτῇ κάπου στὸ σύδεντρο, πέρα στὸ ποτάμι καὶ παραμόνευε.

— Κόδο μου, κόδο μου, κοκόνες μου... Νά, πιπί, πιπιπί... καὶ τοὺς ἔριχνε καλαμπόκι ἡ κυρα-Βασίλικὴ

καὶ τὶς τάιζε, γιὰ νὰ τὶς κρατήσῃ κοντά.

Κι ὅταν μαζεύτηκαν δλες γύρω της, τὶς μέτρησε κεφάλι κεφάλι. *Ηταν δλες ἑκεὶ: ἡ κοράκω, ἡ κατσαρή, ἡ γυμνολαίμα, ἡ καλογεννούσα, ἡ παρδαλή, τὸ κουφοπετείναρο, κι ἔνα πλῆθος κοτόπουλα, τετράπαχα, καλοθερεμένες πουλάδες πλουμιστές, πού κακάριζαν καὶ ἔσπρωχνε ἡ μιὰ τὴν ἄλλη, γιὰ νὰ τσιμῆσουν τὸν καλαμποκόσπορο ποὺ εἶχε πέσει ἀνάμεσα στὰ πόδια τους.

Μὰ ἑκεῖ ποὺ ἡ Βασίλω τὶς φώναζε μὴν πάη καὶ ξανασκορπίσουν, τὸ μάτι της &ρπαξε τὸ γέρακα νὰ γοργοπετᾶ καταπάνω τους δρμητικός.

Τότε ἡ Βασίλω ἔβαλε τὶς παλάμες στὸ στόμα της σὰ χωνὶ κι ἄρχισε νὰ φωνάζῃ δυνατά χούου...χουουού..., γιὰ νὰ τρομάξῃ τὸ πουλί. Τὰ κοτόπουλα ξαφνιάστηκαν κι ἔτρεξαν νὰ χωθοῦν, δπου ἔβρισκαν, κακαρίζοντας. Καὶ γινόταν τέτοια φασαρία, ποὺ δ ὁ Δημήτρης πετάχτηκε, ἄρπαξε τὸ δίκανό του τὸ κυνηγετικό καὶ γρήγορος ἔριξε διπλὴ τουφεκιά. Τὸ γεράκι φτεροζυγιάστηκε μιὰ στιγμὴ καὶ ὑστερα πήρε τὰ ὑψη καὶ χάθηκε μακριά κατά τοὺς λιόσπαρτους λόφους καὶ τὸν οὐρανὸν τὸν καταγάλανο.

Οἱ κότες καὶ τὰ κοτόπουλα βγῆκαν ἀπ' τοὺς κρυψώνες τους, ξεχύθηκαν ἀλαφροπόδαρα στὸν κάμπο κι ἄρχισαν νὰ βόσκουν στὸ χλωροπράσινο χορτάρι. 'Ο κίνδυνος εἶχε περάσει.

Π Α Ρ Α Τ Η Ρ Η Σ Ε Ι Σ Σ Τ Ο Κ Ε Ι Μ Ε Ν Ο

Λέξεις καὶ φράσεις. σύδεντρο μέρος μὲ πολλὰ δέντρα.—γυμνολαίμα ἡ κότα ποὺ ἔχει γυμνὸ λαιμό, ποὺ δὲν ἔχει φτερὰ στὸ λαιμό.—πουλάδα πλουμιστή, ποὺ ἔχει φτερὰ μὲ διάφορα χρώματα, σὰ στολισμένη μὲ κεντήματα.—φτεροζυγιάζομαι λέγεται γιὰ τὰ πουλιὰ ποὺ ἀνοίγουν τὶς φτεροῦγες τους ψηλὰ στὸν ἀέρα, γιὰ νὰ ἴσορροπήσουν.—λίσταρος τόπος μὲ πολλές ἐλιές (ἐλαιούδεντρα).

Περιεχόμενο. Γιατὶ ἡ γυναίκα συμμάζεψε καὶ μέτρησε τὶς κότες της; Ποιὸς κίνδυνος φάνηκε πάλι στὶς κότες;—Τὶ ἔκαμε τότε αὐτή; Πῶς γλίτωσαν οἱ κότες;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ κείμενο βλέπομε τὶς λέξεις δλημερίς, Δεκαπενταύγουστο, κεφαλόσκαλο, μιοσχαπλωμένος. Καθεμιὰ ἀπ' αὐτὲς σχηματίστηκε ἀπὸ δύο ἄλλες, εἰναι λέξη σύνθετη. "Ετσι ἡ λέξη κεφαλόσκαλο ἔγινε ἀπὸ τὶς λέξεις κεφάλι (πρῶτο συνθετικό) καὶ σκάλα (δεύτερο συνθετικό).

2. κεφαλ-ό-σκαλο, σταχτ-ό-μαυρος, φτερ-ο-ζυγιάζομαι. "Οταν τὸ α' συνθετικὸ εἰναι κλιτό, ἐνώντα μὲ τὸ β' συνθετικὸ μ' ἔνα φωνῆν. Τὸ φωνῆν αὐτὸ εἰναι συνήθως τὸ ο καὶ λέγεται συνθετικό φωνῆρ.

Τὸ συνθετικὸ φωνῆν τὸ παίρνουν καὶ πολλὰ ἐπιφρήματα στὴ θέση τοῦ τελικοῦ τους φωνήντος: γοργά - πετῶ: γοργ-ο-πετῶ.

3. "Οταν τὸ ἀρχικὸ φωνῆν τοῦ β' συνθετικοῦ εἰναι α ἢ ο, τὸ συνθετικὸ φωνῆν ο ἢ ἄλλο τελικὸ φωνῆν τοῦ α' συνθετικοῦ συνήθως χάνεται: δεκαπέντε-Αὔγουστος: Δεκαπενταύγουστο· ἔτσι καὶ μηχανή-δδηγός: μηχανοδηγός, πρώτη-Απρίλης: πρωταπριλιά, πικρό-ἄμυγδαλο: πικραμύγδαλο.

4. σταχτόμαυρος: Τὸ β' συνθετικὸ μαῦρος ἀνεβάζει τὸν τόνο του.

κουφοπετείναρο: Τὸ β' συνθετικὸ πετεύναρο ἀλλάζει καὶ τὴν κατάληξη του. κεφαλόσκαλο: Ἐδῶ τὸ β' συνθετικὸ σκάλα ἀλλάζει καὶ τὸ γένος του.

Βλέπομε λοιπόν, δτὶ συχνὰ στὸ β' συνθετικὸ γίνονται ἀλλαγές στὸν τονισμό, στὴν κατάληξη καὶ στὸ γένος.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

"Ασκηση. Ἀναζήτησε ὅλες τὶς σύνθετες λέξεις τοῦ κείμενου. Ποιὰ εἰναι τὰ συνθετικά μέρη τῆς καθημεῖας;—Σὲ ποιὲς λέξεις ἀπ' αὐτὲς τὸ α' συνθετικὸ παίρνει συνθετικὸ φωνῆν;—Σὲ ποιὲς λέξεις τὸ β' συνθετικὸ παρουσιάζει ἀλλαγὴ στὸ γένος, στὴν κατάληξη ἢ στὸν τονισμό του;

Γύμνασμα. Σχημάτισε σύνθετα μὲ τὶς ἀκόλουθες λέξεις:

σφήκα - φωλιά	κρυφά - ἀκούω	λύκος - σκύλος	σπίτι - νοικοκύρης
συχνά - ρωτῶ	κοντά - ζυγώνω	χιώνι - βροχὴ	γλυκὸς - ἀνάλατος
συχνά - ἀλλάζω	ξανά - φαίνομαι	μόνος - ἀκριβὸς	ἔργο - δηγὸς
ἀργά - διαβαίνω	ξανά - ἀρχίζω	ἄσπρος - κίτρινος	ρύζι - γάλα

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κλίνε τὸν παθητ. ἀόριστο στὴν ὁριστική καὶ στὴν ὑποταχτικὴ τοῦ ρήματος μαζεύομαι.

73.—ΤΟ ΟΡΑΜΑ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ

"Εξαφνα λύχνος ἡλιοστάλαχτος κρεμάστηκε μπρός στῆς μάνας τὴν ψυχή, ἔτοιμος νὰ δεῖξῃ τὸ μέλλον τοῦ νεογέννητου. Καὶ τὸν εἶδε τριαντάχρονο λεβεντονιὸν νὰ μαγνητίζῃ τὶς ψυχὲς τοῦ λαοῦ. Ψηλός, λυγερός, μὲ σεβαστὴ μελαγχολία στὸ ροδόπλαστο πρόσωπο, μὲ τὸ στόμα γλυκοστάλαχτο καὶ τὰ γαλανὰ μάτια, μιλούμε στὸ λαὸ

καὶ τὸν ἔπειθε. Οἱ προφῆτες, ποὺ τὸν προσπερνοῦσαν, πειθαρχοῦν τώρα καὶ πισωδρομοῦν ύποταχτικοὶ του. 'Ο Νόμος τοῦ Μωυσῆ ἔαναζῇ στὰ λόγια του καὶ συμπληρώνεται. 'Η βαριδομοιρη γῆ ἀναδροσίζεται· τ' ἀπελπισμένα πλήθη ἔαναθαρρεύουν. 'Η ἀγάπη τρέχει ἀδαπάνητη ἀπὸ τὰ πλατιὰ στέρνα του καὶ δροσίζει τὸ καμίνι τῆς κακομοιριᾶς. Τὰ Ἱεροσόλυμα στρώνουν τοὺς δρόμους μὲ βάγια νὰ τὸν καλοδεχτοῦν. Σύγκαιρα δμῶς καρφώνουν τὸ σταυρό. 'Ο φθονερὸς μαθητῆς τὸν παραδίνει μὲ φίλημα. Μὰ 'Εκεῖνος, ἀνώτερος ἀπὸ τὰ τέκνα τῶν ἀνθρώπων, συγχωρεῖ τὴν προδοσία καὶ ἀνεβαίνει πράος στὸ μαρτύριο.

— Γυναίκα, νὰ δὲ γιός σου· λέει τὴν τελευταία στιγμή.

Καὶ ἀποχαιρετᾶ, μ' ἔνα βλέμμα μελαγχολικό, τὴ μάνα ποὺ τὸν γέννησε, τοὺς φίλους ποὺ τὸν πίστεψαν, τὸ λαὸ ποὺ τὸν τυρράνησε.

'Η μάνα ἦταν ἔκει καὶ τὰ ἔβλεπε δλα. "Ηθελε νὰ φωνάξῃ, νὰ τρέξῃ, γιὰ νὰ τὸν σώσῃ ἀπὸ τὰ χέρια τῶν κακούργων· ἀλλὰ δὲν μποροῦσε νὰ βγάλῃ φωνή. Τὸ σῶμα δὲν ἀκολουθοῦσε τοὺς πόθους τῆς ψυχῆς· μὰ δταν εἶδε ἔνα στρατιώτη ἀγριοπρόσωπο, ἔτοιμο νὰ λογχίσῃ τὰ πλευρά του:

— Μή!... φώναξε μὲ δλὴ τῆς τὴ δύναμη.

Καὶ μὲ τὸ «μή» ξύπνησε... Δὲν εἶδε δλόγυρά της τίποτα ἀπὸ τὸ φριχτὸ δραμα... Τὸ βρέφος κοιμόταν ἀκόμη πλάι της· μὰ δὲ βασίλευε ἡ σιγὴ καὶ τὸ σκοτάδι, δπως πρίν. 'Αγγελικὴ ἀρμονία κατέβαινε ἀπὸ ψηλά καὶ λαμπρομέτωπο ἀστέρι ἔχυνε θάλασσα τὸ φῶς του στὴ σπηλιά.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις, λύχνος ἡλιοστάλαχτος κρεμάστηκε μπρὸς στῆς μάνας τὴν ψυχήν, λέγεται μεταφορικά, δηλ. στὴν ψυχὴν τῆς Παναγίας ἔλαμψε κάποιο φῶς καὶ ἔτσι εἶδε τί θῦν ἔκανε στὸ μέλλον ὁ Χριστός.— ἀδαπάνητος ἀνεξάντλητος, ποὺ δὲν τελειώνει ποτέ.— σύγκαιρα (ἐπιφρ.) τὸν ἔδιο καιρό, τὴν ἔδια ὥρα.

Περιεχόμενο. Ποιὸ δόγμα εἶδε ἡ Παναγία; — Τί προβλέπει γιὰ τὸ μέλλον τοῦ Χριστοῦ; — Αλήθεψαν οἱ προβλέψεις τῆς;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Παρατήρησε τὰ πρῶτα συνθετικὰ στ' ἀκόλουθα σύνθετα:

1. ἡλιοστάλαχτος (ἀ' συνθετικὸ τὸ οὐ σι α στικὸ ἡλιος).— νεογέννητος (ἀ' συνθετικὸ τὸ ἐπί πι ό ψετο ο νέος).— τριαντάχρονος (ἀ' συνθετικὸ τὸ ἀριθμητικὸ ἐπίθετο τριάντα).

2. πειθαρχῶ (ἀ' συνθετικὸ τὸ ἡ μα πειθω).

3. προσεργῶ, πισωδρομῶ (ἀ' συνθετικά' ἡ πρόθεση πρὸς καὶ τὸ ἐπίρρημα πίσω, δηλ. ἄλιτρα).

Ωστε τί μέρος λόγου μπροστὶ νὰ εἶναι τὸ πρῶτο συνθετικό;

1. "Οταν τὸ α' συνθετικὸ εἶναι ὄνομα (οὐσιαστικὸ ἡ ἐπίθετο), παίρνει (βλ. μάθ. 72) τὸ συνθετικὸ φωνῆν ο: ἡλιοστάλαχτος, λεβεντο-ο-νίσις.

Τὰ ἐπίθετα ὅμως σὲ -νς (ὅπως τὸ βαρύς) ὡς πρῶτα συνθετικά, ὅποιου γένους καὶ ἀν εἶναι ἡ σύνθετη λέξη, ἀλλάζουν κάποτε τὸ τέλος τους σὲ ιο: βαριό-μοιρος ἡ μόνον σὲ (διαν τὸ ο παθαίνη ἐκθλιψη): βαρι-αρασιενάζω.

Τὸ ἀριθμητικὰ ἐπίθετα ἀπὸ τὸ πέντε ὡς τὸ ἑκατὸ ὡς πρῶτα συνθετικὰ ἀλλάζουν τὸ θέμα τους σὲ α (πεντάγωνο, ἕξα-σέλιδος). Ἀπὸ τὸ ἑνα ὡς τὸ τέσσερα γίνονται μονο-, δι- καὶ ἐμπρὸς ἀπὸ φωνῆν δισ-, τρι- τετρα- (μονο-πάτι, δίκοπος, δισέγγονος, τριτόρατο, τετράγωνο).

2. "Οταν τὸ α' συνθετικὸ εἶναι ρῆμα, μπαίνει συνήθως στὴ σύνθεση τὸ ἀριθμητικὸ θέμα μαζὶ μὲ τὸ συνθετικὸ φωνῆν ο. Ἐτσι μὲ α' συνθετικὸ τὸ ρῆμα χάρω (ἀδόρ. ἔχασ-α) γίνεται τὸ σύνθετο χασ-ο-μέρης (τὴ λέξη τὴν εἰδαμε στὸ προηγούμενο μάθημα).

Σπανιότερα μπαίνει τὸ ἐνεστωτικὸ θέμα: πειθ-ω, πειθ-αρχῶ.

3. Τὰ ἀκλίτα ὡς πρῶτα συνθετικὰ παίρνουν καὶ αὐτὰ συνήθως στὸ τέλος τους τὸ συνθετικὸ φωνῆν ο (συχν-ο-ρωτῶ). Σπανιότερα κρατοῦν τὸ τελικό τους φωνῆν: ξανα-θαρρεύω, πισω-δρομῶ.

Τὰ ἐπίρρηματα σὲ -ω ὡς πρῶτα συνθετικά φυλάγουν τὸ ω, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἐπίρρημα χαμω: πανω-φόρι, πισω-δρομῶ, ἀλλὰ χαμο-γελῶ, χαμο-μήλι.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

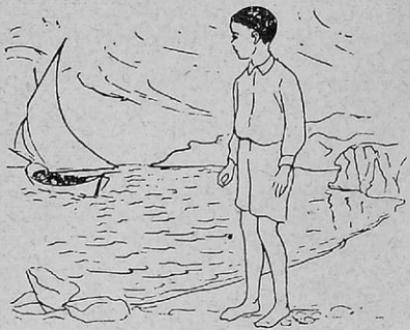
Ασκηση. Τί μέρος τοῦ λόγου εἶναι τὸ α' συνθετικὸ στὸ καθένα ἀπὸ τὰ σύνθετα τοῦ κειμένου? Παρατήρησε ποιὰ μορφὴ παρουσιάζει κάθε φορὰ τὸ α' συνθετικό, δηλ. ἀν ἔγινε ἄλλαγη στὸ θέμα του καὶ ποιά.

Γύμνασμα. 1) Μὲ τὰ πρῶτα συνθετικά ποὺ ἔχουν τὰ σύνθετα τοῦ κειμένου σχημάτισε ἀπὸ μιὰν ἄλλη σύνθετη λέξη.— 2) Πῶς λέγεται ἡ λέξη ποὺ ἔχει δύο συλλαβές, τὸ ποίημα ποὺ ἔχει δύο στίχους, τὸ ποσό ἀπὸ δύο ἑκατομμύρια, ἔκεινος ποὺ δὲν εἶναι εὐτυχισμένος, ἔκεινος ποὺ δὲν εἶναι εὐάρεστος, ἔκεινο ποὺ δὲν εἶναι εὔχολο (πρόσεξε ἀν ἔχη α' συνθετικὸ τὸ δι- η δισ- ἀπὸ τὸ δύο η τὸ ἀχώριστο δυσ-).

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε ἀπὸ τοῖα σύνθετα παραταχτικά, προσδιοριστικά, κτητικά καὶ ἀντικειμενικά (βλ. μάθ. 21).

74.—Η ΑΓΑΠΗ ΤΗΣ ΘΑΛΑΣΣΑΣ

λιοκαμένα τους πρόσωπα καὶ τὰ φανταχτερά ροῦχα· οἱ γέροντες μὲ τίς Ιστορίες τους· τὰ ξύλα μὲ τὴ χτυπητὴ κορμοστασιά.

Ναὶ· τὴν ἀγαποῦσα τὴ θάλασσα! Τὴν ἔβλεπα κατάντικρυν' ἀπλώνεται ἀπὸ τὸ ἀκρωτήρι ὡς πέρα, πέρα μακριά, νὰ χάνεται στὰ οὐρανοθέμελα σὰν πλάκα ζαφειρένια, στρωτή. Τὴν ἔβλεπα δρυγισμένη ἄλλοτε, νὰ δέρνη μὲ ἀφρούς τὸ ἀκρογιάλι. Καὶ δταν ἔβλεπα καράβι νὰ σηκώνῃ τὴν ἄγκυρα, νὰ βγαίνῃ ἀπὸ τὸ λιμάνι καὶ ν' ἀμενίζῃ στ' ἀνοιχτά, ἡ ψυχή μου πετοῦσε, θλιβερὸ πουλάκι, στάτινω του. Τὰ σταχτόμαυρα πανιά τὰ δλοφούσκωτα, τὰ σκοινιά τὰ κοντυλογραμμένα, μ' ἔκραζαν νὰ πάω μαζὶ τους. Καὶ νυχτόμερα ἡ ψυχή μου κατάντησε ἄλλον πόθο νὰ μὴν ἔχῃ παρὰ τὸ ταξίδι.

Δὲν κρατήθηκα περισσότερο· δὲ πατέρας, παλιδές θαλασσομάχος, ἔλειπε σὲ ταξίδι. Μίσευε καὶ δοθεῖος μου γιά τὴ Μαύρη Θάλασσα. Τοῦ ἔπεσα στὸ λαιμό· τὸν παρακάλεσε καὶ ἡ μάνα μου ἀπὸ φόβο μὴν ἀρρωστήσω. Κι ὁ θεῖος μου, ποὺ ἦταν μεγαλόκαρδος ἄνθρωπος, δέχτηκε νὰ μὲ πάρῃ μαζὶ του.

— Θὰ σὲ πάρω, μοῦ λέει, μὰ θὰ δουλέψης. Γέ καράβι θέλει δουλειά· δὲν εἶναι ϕαρότρατα νὰ ἔχης φαῖ καὶ ὅπνο.

‘Αληθινὰ ρίχτηκα στὴ δουλειά μὲ τὴν ψυχή μου. “Εκαμα παιχνίδι τίς ἀνεμόσκαλες. “Οσο ψηλότερα ἡ δουλειά, τόσο πιό πρόθυμος ἔγω.

“Αρχισε ἡ ζωὴ τοῦ ναύτη μὲ τὰ δλα της. Ζωὴ καὶ τάξη. Μυρμήγκι σωστό. Μυρμήγκι στὴ δουλειά, ποτὲ δμως καὶ στὸ σύναγμα. Τὶ νὰ βρής, τὶ νὰ συνάξης; Μεροδούλι μεροφάι. Μὰ μήπως ἥμουν μοναχός! “Ολος δὲ ναυτόκοσμος ἔτσι δέρνεται.

Μιὰ φορά ποὺ γύρισα στὴν πατρίδα, ἔκαμα τρισάγιο τῆς μάνας μου, ἄναψα κερί στὴν ψυχὴ τοῦ πατέρα μου καὶ ξανάφυγα.

‘Απὸ μικρὸς τὴν ἀγαποῦσα τὴ θάλασσα. Τὸ πρῶτο μου παιχνίδι ἦταν ἔνα κουτί ἀπὸ λουμίνια, ποὺ ἡ φαντασία μου τὸ ἔκανε μπάρκο τρικούβερτο. Πήγα καὶ τὸ ἐριξα στὴ θάλασσα μὲ καρδιοχτύπι. ‘Αργότερα ἔγινα πρῶτος στὸ κουπί, στὸ κολύμπι πρῶτος. ‘Εκεῖνα ποὺ εἶχα δλόγυρά μου, ψυχωμένα κι ἄψυχα, μοῦ ἔλεγαν μύρια: οἱ ναύτες μὲ τὰ ἡ-

Π Α Ρ Α Τ Η Ρ Η Σ Ε Ι Σ Σ Τ Ο Κ Ε Ι Μ Ε Ν Ο

Λέξεις καὶ φράσεις, μπάρο καράβι μὲ τρία κατάρτια.—τρικούβεστο λέμε τὸ πλοῖο ποὺ ἔχει τρεῖς κουβέρτες, δηλ. τρία καταστρώματα· ἔτσι λέγεται μεταφορικὰ καθετὶ μεγάλο.—οὐρανοθέμελα, τὰ θεμέλια τοῦ οὐρανοῦ, δηλ. τὸ βάθος τοῦ ὁρίζοντα, ἐκεὶ ὅπου φαίνεται πῶς ἐνώνεται ὁ οὐρανὸς μὲ τὸν ὁρίζοντα.—ζαφιρένιος γαλάζιος, γαλανός.—ἀρμενίζω πλέω, ταξιδεύω.—κοντυλογραμμένος καλοφτιαγμένος, σὰ ζωγραφιστός.—μισένω φεύγω ἀπὸ τὸν τόπο μου, ξενιτεύομαι.—Μαύρη Θάλασσα ὁ Εὔξεινος Πόντος.—ψαρότρατα τράτα εἶναι τὰ δίχτυα ποὺ τὰ ρίχνουν ἀπὸ τὴ βάρκα στὴ θάλασσα κι ἔπειτα τὰ σέρνουν ἀφοῦ βγοῦν στὴ στεριά.

Περιεχόμενο. Στὸ κείμενο λέει κάποιος πῶς ἀγαποῦσε τὴ θάλασσα. Πῶς ἔδειχνε τὴν ἀγάπη του, ὅταν ἦταν μικρός; Τί ἔκαμε, ὅταν μεγάλωσε; Πῶς ἀρχισε τὴ ναυτική του ζωή;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Τὸ σύνθετο ναυτόκοσμος εἶναι οὐσιαστικό, ὅπως οὐσιαστικὸν εἶναι καὶ τὸ β' συνθετικό του κόσμος· τὸ σύνθετο κατάντικον εἶναι ἐπίρημα, ὅπως ἐπίρημα εἶναι καὶ τὸ β' συνθετικό του ἀντίκον. Βλέπομε δηλαδή, ὅτι συχνὰ τὸ σύνθετο εἶναι τὸ ἕδιο μέρος τοῦ λόγου ποὺ εἶναι καὶ τὸ β' συνθετικό του.

2. Δὲ γίνεται ὅμως πάντα ἔτσι. Κάποτε ἄλλο μέρος τοῦ λόγου εἶναι τὸ β' συνθετικό καὶ ἄλλο μέρος τοῦ λόγου ἡ σύνθετη λέξη. Ἔτσι μὲ α' συνθετικὸν τὸ τρία καὶ μὲ β' συνθετικό τὸ κουβέρτα, ποὺ εἶναι οὐσιαστικό, γίνεται τὸ σύνθετο τρικούβεστο, ποὺ εἶναι ἐπίθετο.

“Ωστε μαζὶ μὲ τὶς ἄλλες ἀλλαγές τοῦ β' συνθετικοῦ ποὺ εἰδαμε (μάθ. 72) στὸ γένος, στὴν κατάληξη καὶ στὸν τονισμό, γίνεται κάποτε ἀλλαγὴ καὶ στὸ μέρος τοῦ λόγου. Τὶς ἀλλαγὲς αὐτὲς μπορεῖς νὰ τὶς παρατηρήσῃς, ἀν γράψης σὲ μιὰ στήλη ὅλα τὰ σύνθετα τοῦ ἀντικρινοῦ κειμένου, σὲ δεύτερη στήλη τί μέρος τοῦ λόγου εἶναι τὸ καθένα, σὲ τρίτη τὸ β' συνθετικό καὶ σὲ τέταρτη τί μέρος τοῦ λόγου εἶναι αὐτό. Πρόσεξε καὶ τὶς τυχόν ἀλλαγές στὸ γένος, στὴν κατάληξη καὶ στὸν τονισμό.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Νὰ βρῆς τί μέρος τοῦ λόγου εἶναι τὰ παρακάτω σύνθετα, ποιὸ εἶναι τὸ β' συνθετικό τους, τί μέρος τοῦ λόγου εἶναι αὐτὸ καὶ ποιὲς ἀλλαγές γίνονται στὸ γένος, στὴν κατάληξη καὶ στὸν τονισμό: ἀγγελόμορφος, ἀγυιοποδσωπος, ἀνοιχτομάτης, ἀτάραχος, ἄψυχος, κακομοίόρης, καλοδέχομαι, καρδιοχένπι, μεγαλοδύναμος, προσμένω, σταχτόμαυρος, τετράγωνος, χαλκοπράσινος, ὑποθέτω.

Γύμνασμα. Σχημάτισε σύνθετα μὲ β' συνθετικὸ τὰ οὐσιαστικὰ: καρπός, λόγος, θόρυβος, τρόπος, γλώσσα, καρδιά, δόξα, ψυχή, φωνή, δργανο.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ξεχώρισε κατὰ τὴ σημασία τὰ σύνθετα τοῦ κειμένου (μάθ. 21).

75.—Ο ΟΡΕΣΤΗΣ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΤΟΥ

τρια ἄλλα παιδιά της, τὴ μεγάλη της τὴν κόρη, τὸ Θέμο ποὺ ἦταν συνομήλικος τοῦ Ὁρέστη, καὶ τὸ Γιαννάκη, ἔνα ἀγοράκι ἐννιά χρονῶν.

— Λοιπόν, Ὁρέστη, νὰ κοιτάξῃς τώρα νὰ δώσῃς τίς ἔξετά-σεις σου, καὶ γιατί δωμάτιο νὰ μὴ βιαστῆς. Θὰ φροντίσωμε ἔπειτα μὲ τὴν ἡσυχία μας νὰ σοῦ βροῦμε κανένα εὐήλιο, νὰ μὴν εἶναι ὑπόγειο καὶ ἀνθυγιεινό, δπως εἶναι πολλὰ στὴν Ἀθήνα. Ἐμεῖς ἔδω ἔχομε ἀρκετὴ εύρυχωρία, τώρα μάλιστα ποὺ λείπει δικώστας καὶ ποὺ δὲ θὰ ῥθῇ πρὶν ἀπὸ τὰ Χριστούγεννα. Θὰ μείνης λοιπόν μαζὶ μας. Γιὰ τὶς εἰσαγωγικὲς ἔξετάσεις σου τί λέσ;

— Ἔχω ἐλπίδες, θεία. Στὴ γεωμετρία καὶ γενικά στὰ μα-θηματικά εἰμαι δυνατός. Τὸ ἴδιο καὶ στὴ φυσική. Στὸ σχολεῖο ἥμουν λιγότερο καλός στὴ φυσιογνωσία καὶ στὴ γεωγραφία, σ' αὐτὰ δμως τὰ μαθήματα δὲ θὰ ἔξετασθω τώρα. Στὴν ἔκθεση τὰ καταφέρνω καλά. Δὲν κάνω οὕτε δυσυνταξίες οὕτε γραμματικά λάθη, καὶ στὴν δρθογραφία εἰμαι ἀρκετά δυνατός. Συνήθισα νὰ ἔφαρμόζω τούς κανόνες τῆς γραμματικῆς καὶ δὲ μοῦ ἔξεφεύγουν ἀβλεψίες. Μόνο τὸ λεξιλόγιό μου δὲν εἶναι πολὺ πλούσιο. Τώρα τελευταῖα ἔνας φίλος μου στὸ χωριό μοῦ δάνεισε ἔνα βιβλια-ράκι μὲ λεξιλογικές ἀσκήσεις· γράφει γιὰ τὰ συνώνυμα, τὰ δμώνυμα, τὰ παρώνυμα, γιὰ τὴν παρομοίωση καὶ τὴν περι-φραστή, γιὰ τὴν κυριολεξία καὶ τὴ μεταφορά. Μοῦ φάνηκε πολὺ χρήσιμο, ἀλλὰ δυστυχώς δὲν πρόφτασσα νὰ τὸ μελετήσω διο καὶ νὰ κάμω τὶς ἀσκήσεις ποὺ ἔχει. “Ολο τὸ δεκαπενθήμερο ποὺ μᾶς μένει ἀκόμη ὡς τὶς ἔξετάσεις θὰ καταγίνω μ' αὐτό. Τε-λοσπάντων ἐλπίζω.

— Ὡραῖα, ώραῖα. Καλὴ ἐπιτυχία! Θάρρος μόνο νὰ ἔχης τὴν ὅρα τῶν ἔξετάσεων καὶ αὐτοπεποίθηση. Εἶναι σπουδαῖο νὰ μὴν τὰ χάνῃ κανεὶς καὶ νὰ εἶναι ψύχραιμος.

— Ἐλπίζω νὰ εἰμαι, θεία. Καὶ σᾶς εύχαριστω.

Τὸν Ὁρέστη τὸν δέχτη-καν στὸ σπίτι τοῦ θείου του, στὸ Χαλάντρι, μὲ δγάπη καὶ χαρά. Ὁ θεῖος του ἦταν ζωέμπο-ρος καὶ συχνὰ ταξίδευε γιὰ τὶς δουλειές του καὶ ἔλειπε. “Ἐλειπε καὶ δ μεγάλος του γιὸς δικώστας, ποὺ ἦταν ἔφεδρος ἀνθυπολοχαγός καὶ ύ-πηρετοῦμε στὴ Μακεδο-νία. Στὸ σπίτι ἦταν ἡ θεία τοῦ Ὁρέστη μὲ τὰ

Π Α Ρ Α Τ Η Ρ Η Σ Ε Ι Σ Σ Τ Ο Κ Ε Ι Μ E N O

Λέξεις καὶ φράσεις. εὐήλιος ἐκεῖνος ποὺ λιάζεται καλά, ποὺ τὸν βρίσκει δ ἥλιος.—εὐρυχωρία ἀπλοχωρία, ἄπλα, τόπος πλατύς (τὸ α' συνθετικό: εὐρύς, ἀρχ. ἐπίθ.=πλατύς).—φυσιογνωσία γενικὴ ὄνομασία τῶν μαθημάτων ποὺ ἔξετάζουν τὴ φύση (τὰ ζῶα, τὰ φυτά, τὰ δρυψτά κτλ.).

Περιεχόμενο. Πῶς δέχτηκε τὸν Ὁρέστη ἡ θεία του; Πῶς δείχνει τὴν ἀγάπην της. Τί λέει αὐτὸς γιὰ τίς ἔξετάσεις του;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Οἱ λέξεις ἔφεδρος, ἀνθυπολοχαγὸς εἰναι σύνθετες. Ἡ πρώτη σχηματίστηκε μὲ τὸ λόγιο ἀχώριστο μόριο ἐπι- (ἀρχαία πρόθεση) καὶ τὴ λέξη ἔδρα· ἡ δεύτερη μὲ τὴν πρόθεση ἀντὶ καὶ τὴ λέξη ὑπολοχαγός. Στὴ σύνθεση ὅμως τὸ π καὶ τὸ τ τοῦ α' συνθετικοῦ ἔγιναν φ καὶ φ κατὰ τοὺς κανόνες τῆς ἀρχαίας γλώσσας. Τέτοια σύνθετα ποὺ σχηματίστηκαν κατὰ τοὺς κανόνες τῆς ἀρχαίας γλώσσας ὄνομάζονται λόγια σύνθετα.

Τὰ λόγια σύνθετα παρουσιάζουν μερικὲς διαφορὲς ἀπὸ τὰ συνηθισμένα.

1. Στὴ σύνθετη λέξῃ ζω-έμπορος (ζῶο καὶ ἔμπορος) λείπει τὸ συνθετικὸ φωνῆν ο ἔμπρος ἀπὸ τὸ ἀρχικὸ φωνῆν τοῦ β' συνθετικοῦ. Τὸ ἵδιο βλέπομε καὶ στὰ μεγαλ-έμπορος, φιλ-έλληνας κ.ά.

2. Στὰ σύνθετα ἔφεδρος, ἀνθυπολοχαγὸς ποὺ εἶδαμε παραπάνω, ὅπως καὶ στὰ καχύποπτος (κακός καὶ ὑποπτος), καχεξία (κακὴ ἔξη), ἐφαρμόζω (ἐπι- καὶ ἀρμόζω), ἀνθυγιεινὸς (ἀντὶ καὶ ὑγιεινός), τὰ σύμφωνα κ, π, τ, ποὺ εἰναι στὸ τέλος τοῦ α' συνθετικοῦ, ἔγιναν χ, φ, θ. Αὐτὸ γίνεται στὰ λόγια σύνθετα, ὅταν τὸ β' συνθετικὸ ἀρχίζῃ ἀπὸ φωνῆν μὲ δασεία.

3. Τὰ λόγια σύνθετα εὐρυ-χωρία, λεξι-λόγιο, φυσιο-γνωσία δὲν ἔχουν στὸ τέλος τοῦ α' συνθετικοῦ τὸ συνηθισμένο συνθετικὸ φωνῆν ο- παρὰ τὰ φωνῆναν ν, ι, ιο. Ἐτσι καὶ τὰ σύνθετα δστυ-νομία, δστυ-φύλακας, βαρύ-τονος, βραδύ-γλωσσος, δεύτ-τονος, πλατύ-στομος, ταξι-νόμος, ταξι-θέτης, φυσιο-γνωμία κ.ἄ.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

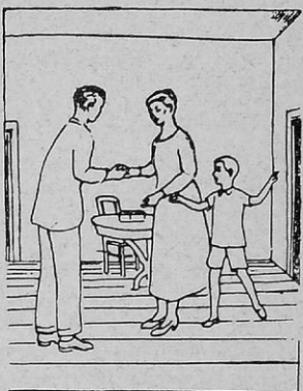
Άσκηση. Ποιὰ εἰναι τὰ σύνθετικὰ μέρη στὶς σύνθετες λέξεις τοῦ κειμένου ζωέμπορος, ἔφεδρος, ἀνθυπολοχαγός, εὐρυχωρία, φυσιογνωσία, δεκαπενθήμερο, ψύχραιμος;—Τί παρατηρεῖς στὸ α' συνθετικό;

Γύμνασμα. Σχημάτισε σύνθετες λέξεις μὲ τὰ συνθετικά: πρῶτος — ἐργάτης, ἀρτος — ἐργάτης, λάδι — ἔμπορος, ἀπὸ — ὁπλίζω, ἀπὸ — δομή, ὑπὸ — ἥλιος, ὑπὸ — ὑπουργός, πρῶτος — ὑπουργός, κατὰ — ἡσυχάζω, κατὰ — ὁρίζω, ἀντὶ — ὑποπλοίαρχος, ἀστυν (=πόλη) — κλινική, δασὺς — τοιχα (γίνεται ἐπίθ.), βαθὺς — φωνή.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τὶς ἀκόλουθες λέξεις καὶ πλάι στὴν καθεμιὰ ὅσα παράγωγα καὶ σύνθετα βρῆς ἀπ' αὐτή: χλόη, ζσκιος, οὐρανός, γελῶ, λουλούδι, χρῶμα, δροσιά, αὐγή, ἀγκάθι, ξένος, φωλιά, κάμπος, φωνή.

76.— ΕΠΕΙΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΙΤΥΧΙΑ

καὶ γιὰ τὸ γλύκυσμα. «Οσο γιὰ ξεκούρασμα, μοῦ χρειάζεται βέβαια, ἀλλὰ μόνο ἀπὸ μελέτῃ· γιατὶ ἵσια ἵσια αὐτές τις πέντε μέρες ποὺ δὲ θὰ ἔχω δουλειά πρέπει νὰ γυρίσω τὴν Ἀθήνα, νὰ δῶ τὰ πιὸ ἀξιοθέατα καὶ νὰ μάθω κιόλας νὰ κυκλοφορῶ.

— Θυμᾶσαι, εἶπε ὁ Θέμος, πρόπεροι ποὺ ἥρθα στὸ χωριό τι σοῦ ἔλεγα; «Ξάδερφε, θὰ πάρωμε τρίστρατα καὶ τετράστρατα καὶ μονοπάτια, νὰ μοῦ δειξης δλες τις δμορφιές τοῦ τόπου.» Τώρα στὴν Ἀθήνα ἔγω θὰ γίνω δ ἔνεαγός σου.

— Ωραῖα! Μοῦ ἀρέσει δμως σὲ δλα νὰ προχωρῶ μεθοδικὰ καὶ νὰ ταξινομῶ τις ἐντυπώσεις μου. Θὰ μοῦ ἄρεσε πρῶτα νὰ πάμε στὴν Ἀκρόπολη, γιατὶ ἔκει πάνω ἥταν οἱ ἀρχαῖοι καλλιμάρμαροι ναοί. Καὶ ἔπειτα ν' ἀνεβοῦμε καὶ στὸ Λυκαβῆτό. Θέλω νὰ σχηματίσω ἀπὸ ψηλά μιὰ γενικὴ εἰκόνα τῆς Ἀθήνας. Δεύτερο, νὰ μπαίνωμε σὲ λεωφορεῖα, ποὺ εἶναι καὶ φτηνὸ μέσο συγκοινωνίας, καὶ νὰ πηγαίνωμε ἀπὸ μιὰν ἄκρη σὲ ἄλλη. Τρίτο, νὰ κατεβοῦμε στὸ ἀεροδρόμιο· στὸ χωριό συχνὰ περνοῦμσαν ἀεροπλάνα πάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια μας — ἀπὸ τὸν... ἐναέριο χῶρο μας, ἔλεγε χαριτολογώντας δ ἀστυνόμος — θέλω δμως νὰ τὰ δῶ καὶ ἀπὸ κοντά καὶ προπάντων πῶς γίνεται ἡ προσγείωση καὶ ἡ ἀπογείωση. Τέταρτο... τὸ τέταρτο πιὰ καὶ τὸ πέμπτο καὶ τὸ έκτο κανόνισέ τα δπως θέλεις, κύριε ζεναγέ μου.

— Ορέστη, παιδί μου, τὰ συγχαρητήριά μου γιὰ τὴ λαμπρή σου ἐπιτυχία. Θὰ φτιάξω κι ἔνα γλύκυσμα, νὰ τὴ γιορτάσωμε. Καὶ τώρα, ώσπου ν' ἀρχίσουν τὰ μαθήματα στὴ σχολή, νὰ ξεκουραστής.

— Μπράβο, Ορέστη, φώναξε τὸ μικρό του ξαδερφάκι, δ Γιαννάκης, καὶ πηδούσε καὶ χειροκροτούσε ἀπὸ τὴ χαρά του.

— Καλά. Μήν κάνης ἔτσι, εἶπε δ Ὁρέστης. Δὲ μένει παρὰ νὰ πάρης κι ἔνα μεγάφωνο καὶ νὰ τὸ διαλαλήσῃς στὴ γειτονιά. Πάντως σᾶς εύχαριστῶ δλους. Εύχαριστῶ, θεία μου, καὶ γιὰ τὰ συγχαρητήρια

Π Α Ρ Α Τ Η Ρ Η Σ Ε Ι Σ Σ Τ Ο Κ Ε Ι Μ Ε Ν Ο

Λέξεις καὶ φράσεις. Ξεναγὸς ἔκεινος ποὺ διδηγεῖ τοὺς ξένους. — χαριτολογῶ λέω ἀστεῖα.

Περιεχόμενο. Ὁ Ὀρέστης πέτυχε στὶς εἰσαγωγικὲς ἐξετάσεις του πῶς δείχνοντας τὴν χαρὰ τους ἡ θεία καὶ τὰ ἔαδέρφια του; — Μὲ ποιὰ σειρὰ θέλει νὰ δῆ τὰ ἀξιοθέατα;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

Πρόσεξε τὶς ἀνωμαλίες ποὺ παρουσιάζουν μερικὰ λόγια σύνθετα:

1. Ἡ σύνθετη λέξη λεω-φρορεῖο (ά' συνθετικὸ λαδὸς) στὸ τέλος τοῦ α' συνθετικοῦ δὲν ἔχει τὸ συνηθισμένο συνθετικὸ φωνήνεον ο' στὴ θέση του ἔχει ω. "Ομοια καὶ τὸ λεω-φρόρος, νεω-κόρος (ά' συνθετικὸ ναός).

2. Μερικὰ ὄντοματα παρουσιάζουν ώς πρῶτα συνθετικὰ ἄλλες ἀνωμαλίες στὸ θέμα τους:

γῆ ὡς α' συνθετ. γίνεται γη- ἡ γεω- ἢ γαι(ο)- : γῆ-πεδο | γεω-γραφία, γεω-μετρία (τέτοιες λέξεις βρίσκονται στὸ προηγούμενο κείμενο) γαι-άνθρωπας.

καλὸς γίνεται καλο- ἢ καλλι- : καλο-καίρι, καλο-βλέπω | καλλι-μάρμαρος, καλλι-γραφία, καλλι-τέχνης, καλλι-έργεια.

μεγάλος γίνεται μεγαλο- ἢ μεγα- : Μεγαλό-χαρη, μεγαλο-δύναμος, μεγά-φωνο. χάρη γίνεται χαριτο- : χαριτο-λογῶ.

χέρι γίνεται χερο- : χερο-δύναμος, χερού-μυλος | χειρο-κροτᾶ.

3. Μερικὰ λόγια σύνθετα παρουσιάζουν ἀνωμαλίες στὸ δεύτερο συνθετικό : Ἡ λ. ὄνομα ώς β' συνθετικό σὲ σύνθετα τῆς σημερινῆς γλώσσας τελειώνει σὲ -ματος: συνονόματος ἀλλὰ σὲ λόγια σύνθετα γίνεται -ώνυμος: δύωνυμος, παρώνυμος, συνώνυμος (τέτοια βρίσκονται στὸ προηγούμενο κείμενο).

4. Οἱ λέξεις δύδυνη (= πόνος), δλεθρος (= καταστροφή), δμαλός, δνομα, δρυκσιδό, δταν γίνονται β' συνθετικά, γράφονται μὲ ω στὴν ἀρχή: αν-ώδυνος, παν-ωλεθρία, ἀν-ώμαλος, ἀν-ώνυμος, μεταλλ-ωρυχεῖο. Ἀλλὰ συνονόματος.

5. Ἡ λ. γῆ, δταν γίνεται β' συνθετικό, ἔχει τὸ θέμα γει- : ὑπόγειο, Μεσόγειος δμοια καὶ στά: ἀπογείωνομαι - ἀπογείωση, ποσαγείωνομαι - προσεγίεωση.

6. Τὰ θηλ. ορηματικὰ οὐσιαστικά σὲ -ση(-ψη,-ξη) ώς β' συνθετικὰ φυλάγουν τὴν κατάληξην τους, δταν τὸ α' συνθετικὸ είναι πρόθεση ἡ λόγιο ἀχώριστο μόριο (ἐκ-, ἐξ-, ἐν-, προ-, συν-, ἀν-, δια-, ἐπ-, ὑπο- ὑπερ-), ἀλλάζουν δμως συχνά τὴν κατάληξην σὲ -σία (-ψία, -ξία), δταν τὸ α' συνθετικὸ είναι ἄλλο μέρος τοῦ λόγου:

βλέψη	ἐπί-βλεψη, πρό-βλεψη	ἀ-βλεψία
γνώση	ἀπό-γνωση, διά-γνωση	φυσιο-γνωσία
λέξη	πρόσθεση, ἐκ-θεση, σύν-θεση	σκηνο-θεσία, πολυ-θεσία
τάξη	διά-λεξη	κυνο-λεξία
	παρά-ταξη, σύν-ταξη	ἀ-ταξία

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ασκηση. Νὰ βρῆς ποιὰ είναι τὰ συνθετικὰ μέρη στὰ σύνθετα: χειρο-κροτῶ, μεγάφωνο, λεωφροεῖο, χαριτολογῶ, προσεγίεωση, ἀπογείωση. Ποιές ἀλλαγὲς παρατηρεῖς;

Γύμνασμα. α) Σχημάτησε λόγια σύνθετα μὲ α' συνθετικὸ τὶς λέξεις γῆ, καλός, μεγάλος, χέρι. **β)** Σχημάτισε λόγια σύνθετα μὲ β' συνθετικὸ τὶς λέξεις γῆ, δνομα, δρυκσεῖο.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Κάμε γραμματικὴ ἀνάλυση τῶν λέξεων: Θέλω νὰ σχηματίσω μιὰ γενικὴ εἰκόνα τῆς Ἀθήνας.

Στήν άλεποφωλιά περίμεναν τ' άλεπουδάκια πεινασμένα. Τό ήξερε ή μάνα τους καὶ μὲ ἀγωνία τριγύριζε τὴ νύχτα νὰ τοὺς βρῇ τροφή. Πολὺ δυσκολεύτηκε αὐτὴν τὴ φορά. Εἶχε βρέξει τὴν ήμέρα, πολλὰ χωράφια τὰ εἶχε ἀκόμη σκεπασμένα ἡ βροχή, καὶ τὰ πουλερικά ἦταν δλα κλεισμένα στὰ κοτέτσια τους. Τέλος κατόρθωσε νὰ πιάσῃ ἔνα κοτόπουλο καὶ κρατώντας τὸ στό

στόμα πῆρε τὸ δρόμο τοῦ γυρισμοῦ. Βιαζόταν νὰ φτάσῃ στὴ φωλιά της πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἥλιου. Στὴ στροφὴ ἐνὸς δρομάκου βρέθηκε μπροστὰ σὲ μιὰ βατοκεπασμένη ζερολιθιά. "Έκαμε νὰ τὴν πηδήσῃ, μὰ γλίστρησε καὶ, γιὰ νὰ μὴν πέσῃ, πιάστηκε ἀσυλλόγιστα ἀπὸ τὴ βατομουριά. Τὴν περίφημη ἀλεπουδίστικη ἔξυπνάδα της τὴν εἶχε ξεχάσει γιὰ μιὰ στιγμή. Τ' ἀγκάθια τῆς βατομουριᾶς χώθηκαν στὰ πόδια της καὶ τῆς τὰ καταξέσκισαν.

Τρελὴ ἀπὸ τὸν πόνο ἡ ἀλεπού καὶ καταματωμένη, ἀκούμπησε τὸ κοτόπουλο στὸ φράχτη καὶ φώναξε θυμωμένη:

— Ντροπή σου, κακὴ βατομουριά. Πρέπει νὰ ντρέπεσαι ἀλήθεια. 'Εγώ ζήτησα τὴν βοήθειά σου, κι ἐσύ μ' ἔφερες σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση.

— "Αδικα τὰ παράπονά σου, κυρα-ἀλεπού. Τὸ λάθος εἶναι δικό σου. Ποῦ ἦταν ἡ ξακουστή σου φρονιμάδα καὶ δὲ σκέφτηκες πώς εἰμαι γεμάτη ἀγκάθια; "Επειτα πῶς θέλησες νὰ πιαστῆς ἀπὸ τὶς βέργες μου, ποὺ αύτὲς ἔχουν ἀνάγκη, γιὰ νὰ στηριχτοῦν, νὰ πιάνωνται ἀπ' δ', τι βροῦν μπροστά τους; Σύρε τώρα στὴ φωλιά καὶ κοίταξε νὰ γιατρευτῆς. Νά 'χες καμιάν ἀλοιφή, καημένη!

Π Α Ρ Α Τ Η Ρ Η Σ Ε Ι Σ Σ Τ Ο Κ Ε Μ Ε Ν Ο

Λέξεις καὶ φράσεις. ἔργοι λιθία τοῖχος χτισμένος μὲ πέτρες χωρὶς συνδετικὴ ὑλὴ.—βατομουσὶα ἄγριος θάμνος μὲ πολλὰ ἀγκάθια.

Περιεχόμενο. Γιατί δυσκολεύτηκε ἡ ἀλεπού νὰ βρῇ τροφή; Τί ἔπαθε ἀπὸ τὴν πολλὴ βιάση της; Ποιὸς διάλογος ὑπάρχει στὸ κείμενο καὶ ποιὸ εἶναι τὸ νόημά του;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. Ερόμε πῶς τὸ οὐσιαστικὸ ἀλεποὺ εἶναι ἀνισούλαβος οὐσιαστικὰ τὰ παράγωγα καὶ τὰ σύνθετα: στὸν ἐνικὸ ἀλεποὺ καὶ στὸν πληθ. ἀλεποῦδες.—Παρατήρησε τώρα τὰ σύνθετα καὶ τὰ παράγωγά του: ἀλεπο-ο-φωλιά (μὲ τὸ θέμα ἀλεπ-), ἀλεποῦδ-άκι, ἀλεποῦδ-ίστικος (μὲ τὸ θέμα ἀλεποῦδ). Ἐτσι καὶ ἀπὸ τὸ ἀνισοσύλλαβο αἷμα σχηματίζονται σύνθετα καὶ παράγωγα μὲ τὰ δύο θέματα: αἷμο-σφαίριο (θ. αἵμ-), αἷματ-ώρω (θ. αἵματ-).

Βλέπομε λοιπὸν ὅτι στὸ ἀνισοσύλλαβο οὐσιαστικὰ τὰ παράγωγα καὶ τὰ σύνθετα μποροῦν νὰ σχηματισθοῦν καὶ ἀπὸ τὰ δύο τους θέματα.

2. Ἀπὸ τὸ οῆμα βεβέχω σχηματίστηκε στὴν ἀρχαία γλώσσα τὸ παράγωγο βροχ-ή. Ἐδῶ παρατηροῦμε ὅτι τὸ θεματικὸ φωνῆν εἶλλαξε καὶ ἔγινε ο. Μὲ τὸν ἰδιο τρόπο σχηματίστηκαν καὶ τὰ παράγωγα τροφ-ή, ἀνατολ-ή, στροφ-ή, τροπ-ή. (Ἀπὸ ποιὰ ρήματα παράγονται;)

Ἐτσι καὶ μερικὰ ρήματα ποὺ ἔχουν στὸ θέμα ει ἄλλαξαν στὰ παράγωγα τὸ ει σὲ οι: ἀμείβω - ἀλοιφή (καὶ λείπω - λοιπόν, ὑπόλοιπο κ.ἄ.).

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

“Ασκηση. Νὰ βρῆς α) παράγωγα καὶ σύνθετα ποὺ νὰ σχηματίζωνται ἀπὸ τὰ δύο θέματα τῶν ἀνισοσύλλ. οὐσιαστικῶν: παπάς, μάλαμα, γάλα, γράμμα, χρέας. β) παράγωγα ποὺ νὰ σχηματίστηκαν ἀπὸ τὰ παρακάτω ρήματα μὲ τροπὴ τοῦ θεματ. φωνήνεντος ε σὲ ο: ἀμείβω, λέγω, πιέω, σπέρων, στρέφω, τρέπω, τρέχω. (Τὰ παράγωγα αὐτὰ μπορεῖ νὰ είγαι αἰσθενικὰ σὲ -ος ἢ θηλυκά σὲ -η ἢ -ά.)

Γύμνασμα. Γράψε τὰ παράγωγα καὶ τὰ σύνθετα ποὺ βρήκες στὴν παραπάνω ἀσκηση. Δίπλα στὸ κάθε παράγωγο γράψε τὴ λέξη ἀπὸ τὴν δοπία παράγεται καὶ δίπλα στὸ κάθε σύνθετο τὰ συνθετικά του μέρη.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Στὸ παρακάτω κοιμάτι ἀναζήτησε τὰ θηλυκὰ οὐσιαστικὰ καὶ ἀπ’ αὐτὰ γράψε χωριστά α) τὰ ισοσύλλαβα σὲ -α, β) τὰ ισοσύλλαβα σὲ -η, γ) ὅσα δὲν ἔχουν πληθυντικό:

Πατρίδα μου, ἀθάνατη εἶναι ἡ ὁμορφιά σου. “Οποιος ξῆ στὴν ξενιτιά, καταλαβαίνει τὴ χάρη σου. Καμιὰ χώρα στὴν οἰκουμένη δέν ἔχει τὴ λεβενιά σου καὶ τὴν ἀγέραστη νιότη σου. Καμιὰ χώρα σ’ δὲν τὴν πλάσῃ δὲν ἔχει τὶς δικές σου θάλασσες, τὶς δικές σου λίμνες, τὶς πεδιάδες, τὶς ρεματιές, τὶς πλαγιές, τὶς βουνοκορφές, τὶς χαράδρες σου, τὶς ἀκρογιαλίες καὶ τὰ νησιά σου. Οἱ σελίδες τῆς ίστορίας σου εἶναι γεμάτες ἀπὸ τὴ δόξα τῆς Ἀθήνας, ἀπὸ τὴ λάμψη τῆς Ἀγια-Σοφιᾶς, ἀπὸ τὴν ψυχὴν παιδιῶν σου.

Τά χέρια λογομαχοῦσαν μὲ τὰ πόδια.
"Έλεγαν πώς αὐτά ἡταν πολυτιμότερα
μέλη τοῦ σώματος, ἐνῶ τὰ πόδια ύπο-
στήριζαν τὸ ἀντίθετο.

—'Ακοδις ἔκει! Θά γίνουν τώρα καὶ
τὰ πόδια ἵσα μ' ἐμᾶς! Μὲ τὰ χέρια κά-
νει ὁ ἄνθρωπος τίς πιὸ πολλές καὶ τίς
σπουδαῖες δουλειές του. Μὲ τὸ χέρι θὰ
πιάσῃ τὴ βουκέντρα καὶ τὴ χειρολαβὴ
τοῦ ἀλετριοῦ του, γιὰ νὰ δργώσῃ... Τί-
ποτα δὲν μπορεῖ νὰ κάμη ὁ ἄνθρωπος,
ἄν δὲ βάλῃ τὸ χεράκι του σὲ καθετέλι.

— Καὶ πῶς θὰ πάνη στὸ χωράφι του,
ἄν δὲν κουνήσῃ τὰ ποδαράκια του;

— Μὲ τὸ χέρι θὰ σημαδέψῃ ὁ κυνη-
γός, θὰ χτίσῃ ὁ χτίστης, θὰ δολώσῃ τὸ
παραγάδι του ἢ θὰ ρίξῃ τὰ δίχτυα του
ὁ ψαράς, θὰ κινήσῃ τὸ χερόμυλο ὁ μυ-
λωνάς. Τίποτα δὲν μπορεῖ νὰ κάμη ὁ
κουτσοχέρης.

— Καὶ ὁ κουτσοπόδης μπορεῖ;

— Χεροδούληδες εἶναι ὅλοι αὐτοί! Καὶ χρυσόχέρα λένε
τὴν κοπέλα ποὺ κάνει τὰ ώρασια ἐργάζειρα καὶ τὰ χειροτεχνή-
ματα. Καὶ ὅλοι ἐπαινοῦν τοὺς χεροδύναμους.

— Μόνο τοὺς χεροδύναμους; Πόσα τραγούδια τραγούδοιν
τοὺς γρήγορους στὰ πόδια καὶ τοὺς λένε γοργοπόδηδες καὶ
ἀνεμοπόδαρους! Γιὰ ἔκείνους ποὺ φέρνουν τὴν εύτυχία λένε
πῶς ἔχουν καλὸ ποδαρικό.

—'Εμεῖς ἀκούσαμε καλὸ χερικό. 'Εσεῖς βοηθᾶτε τοὺς κα-
τεργάρηδες, γιὰ νὰ βάζουν τρικλοποδιές.

— Κι ἔσεῖς, νὰ κάνουν λαθροχειρίες.

— Μὲ τὰ χέρια δὲν κάνουν καὶ τὰ παιδιά τὰ περισσότερα
παιχνίδια τους;

— Καὶ μὲ τὰ πόδια τρέξιμο, ποδόσφαιρο, ποδηλασία..."Ε-
πειτα γιατὶ λογαριάζετε μόνο τὸν ἄνθρωπο; Τὰ ζῶα ἔχουν
μόνο πόδια. "Ολα τὰ τετράποδα.

— Μπά! Οἱ μαίμοδες εἶναι τετράχειρα. Τόσο σπουδαῖα
εἶναι τὰ χέρια, ποὺ οἱ ἄνθρωποι βάζουν χέρια, χερούλια δη-
λαδή, καὶ στὶς χύτρες τους, στὰ καζάνια τους καὶ σὲ τόσα ἄλλα
πράματα.

— Καὶ πόδια στὰ τραπέζια τους, στὶς καρέκλες.

Τὸ κεφάλι ἄκουσε τὴ λογομαχία.

—'Αφῆστε τὶς ἀνοησίες, εἶπε. Γιὰ τὸν ἄνθρωπο εἶναι τὸ
ἴδιο πολύτιμα καὶ τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια.

Π Α Ρ Α Τ Η Ρ Η Σ Ε Ι Σ Σ Τ Ο Κ Ε Μ Ε Ν Ο

Λέξεις καὶ φράσεις. βουκέντρα μαχρὸν φαβδὶ μὲ μυτερὴ ἄκρη, ποὺ μ' αὐτὴν κεντοῦν τὰ βόδια, γιὰ νὰ πηγαίνουν γρήγορα.— δολώνω βάζω στὸ ἀγκίστρῳ δόλωμα, δηλ. τὴν τροφὴ ποὺ τὰ ψάρια ἔρχονται νὰ τὴν τσιμπήσουν καὶ πιάνονται.— παραγάδι ψαράδικο σύνεργο κατασκευάζεται ἀπὸ ἓνα μαχρὸν σπάγο ποὺ πάνω του δένονται, σὲ διαστήματα, μικρὰ ψιλὰ σπαγάκια μὲ ἀγκίστρια στὶς ἄκρες.

Περιεχόμενο. Γιατί μαλώνουν τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια; Ποιὸ εἶναι τὸ νόημα τοῦ μύθου;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Νὰ βρῆς ποιὰ παράγωγα ἀπὸ τὴν λέξη πόδι ὑπάρχουν στὸ κείμενο. Νὰ βρῆς ἐπίσης τὰ σύνθετα ποὺ ἔχουν τὴν λέξη πόδι πρῶτο ἢ δεύτερο συνθετικό.

“Ολες αὐτὲς οἱ λέξεις ποὺ σχηματίζονται ἀπὸ τὴν Ἰδια ἀπλὴ λέξη μὲ παραγωγὴ ἢ μὲ σύνθεση λέμε διτὶ ἀποτελοῦν μιὰ οἰκογένεια λέξεων. Οἱ λέξεις ποὺ ἀνήκουν στὴν Ἰδια οἰκογένεια λέγονται συγγενικές.

2. Στὸ κείμενο βρίσκεται καὶ ἡ οἰκογένεια τῶν λέξεων ποὺ σχηματίζονται ἀπὸ τὴν λέξη χέρι (μὲ παραγωγὴ ἢ μὲ σύνθεση). Πρόσεξε ὅμως πῶς ἐνῶ οἱ περισσότερες ἀπὸ αὐτὲς γίνονται μὲ τὸ θέμα χερ-, μερικὲς γίνονται μὲ τὸ ἀρχαῖο θέμα χειρ-. Σεχώρισε τὶς πρῶτες ἀπὸ τὶς δεύτερες.

3. “Οπως βλέπομε, τὸ θέμα τῶν λέξεων τῆς οἰκογένειας αὐτῆς παρουσιάζει δύο τύπους: τὸν ἓνα μὲ τὴ σημερινὴ μορφὴ του (λαϊκό) καὶ τὸν ἄλλο μὲ τὴν ἀρχαία μορφὴ του (λόγιο): χεράκι - χειροκοπώ κτλ. Ἐτοι καὶ σὲ μερικές ἄλλες λέξεις λ.χ. ἀπὸ τὴ λέξη σίδερο σχηματίζονται λέξεις συγγενικές, ἄλλες μὲ τὸ σημερινὸ θέμα σίδερο καὶ ἄλλες μὲ τὸ ἀρχαῖο θέμα σίδηρο: σίδερο, σιδεράκι, σιδερικό, σιδερένιο, σιδεράς, σιδεράδικο, σιδερώνω, σιδέρωμα, σιδερωτής, σιδερωτήριο, σιδεροκέφαλος, σιδερόξυλο, σιδερόπανο, παλιοσίδερο, παλιοσιδερικό - σιδηρόδρομος, σιδηροδρομικός, σιδηρόστρωση, σιδηροτροχιά, σιδηρουργός, σιδηρουργεῖο, λευκοσίδηρος (=τενεκές).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

“Ασκηση. Νὰ βρῆς ὅλες τὶς συγγενικές λέξεις ποὺ σχηματίζονται ἀπὸ τὶς ἀπλές: γλώσσα, θάλασσα, μαλλί, μάτι, μύτη, κιτρινός, κόκκινος, σάκος, τυρός.

Γύμνασμα. Γράψε τὶς συγγενικές λέξεις ποὺ γίνονται ἀπὸ τὶς ἀπλές λέξεις: ψηλός, ψιλός, φωνή, φόνος, χῶρος, χορός, τεῖχος, τοῖχος, κλείνω, κλίνω.

(Πρόσεξε στὴν ὁρθογραφία τοῦ θέματος τῶν διμώνυμων λέξεων. “Οταν ξέρη κανεὶς τὴν ὁρθογραφία τῆς ἀρχικῆς ἀπλῆς λέξης, εύκολύνεται νὰ ὁρθογραφῇ ὅλες τὶς συγγενικές λέξεις.)

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Σχημάτισε φράσεις μὲ τὰ παρακάτω ρήματα καὶ μὲ τὰ συνώνυμά τους: δέρων, λάμπω, μαζεύω, δέρω.

Τὸ κάρβουνο ποὺ καῖμε στὶς μηχανὲς καὶ στὴν κουζίνα εἶναι ἀνόργανο καὶ εἶναι δυὸς λογιῶν: τὸ ξυλοκάρβουνο, ποὺ γίνεται δταν σιγοκαίγεται τὸ ξύλο στὰ καμίνια, καὶ τὸ πετροκάρβουνο, ποὺ γίνεται ἀπὸ μεγάλα δέντρα, πλακωμένα στὰ βάθη τῆς γῆς.

Τὸ ἀνόργανο λοιπὸν κάρβουνο γίνεται ἀπὸ τὰ φυτά, μὰ καὶ τὸ δργανικὸ ἀπὸ τὰ φυτά γίνεται καὶ νὰ πῶς: Κάθε φυτὸ ρουφᾶ μὲ τὶς ρίζες του νερό, δπου

εἶναι διαλυμένα ἄλατα. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, τὰ φύλλα τραβοῦν ἀπὸ τὸν ἥλιο τὸ φῶς καὶ ἀπὸ τὸν ἀέρα τὸ κάρβουνο, ποὺ βρίσκεται στὸ ἀνθρακικὸ δέξι, καὶ τὸ ἄζωτο. Ἔτσι ἀνακατεύονται δλοι αὐτὰ τὰ ὑλικὰ καὶ μὲ τὴ βοήθεια εἰδικῶν μικροβίων, ποὺ βρίσκονται στὶς ρίζες γύρω, τὸ φυτὸ δημιουργεῖ τὰ δργανά του, ρίζες, φύλλα, ἄνθη κτλ., ποὺ εἶναι... κάρβουνο δργανικό.

Μόνο τὸ φυτὸ παράγει δργανικὸ κάρβουνο ἢ δργανικὸ ἀνθρακα, δπως εἶναι δ ἐπιστημονικὸς δρος· τὸ ζῶο δχι. Ἅν έλειπαν τὰ φυτά, κανένα ζῶο, οὕτε δ ἀνθρωπος φυσικά, δὲ θὰ μποροῦσε νὰ ζήσῃ.

Τὸ δργανικὸ κάρβουνο, ἅμα βρεθῆ σὲ δρισμένο σταθμὸ τῆς ζωῆς τοῦ φυτοῦ καὶ πάρη τὴ μορφὴ τοῦ καρποῦ, γίνεται τρόφιμο κατάλληλο γιὰ νὰ θρέψῃ τὰ ζωικὰ δντα, δηλαδὴ τὰ ζῶα καὶ τὸν ἀνθρωπο. Τὸ δργανικὸ κάρβουνο, δταν γίνεται τρόφιμο, παρουσιάζεται μὲ τρεῖς τύπους, καὶ, γιὰ νὰ λέγεται τρόφιμο, πρέπει νὰ περιέχῃ μία ἢ περισσότερες ἀπὸ τὶς τρεῖς θρεπτικὲς ούσιες ποὺ ἀποτελοῦν τοὺς τρεῖς αὐτοὺς τύπους. Οἱ τρεῖς αὐτές θρεπτικὲς ούσιες εἶναι τὰ λευκώματα, οἱ ύδατανθρακες, τὰ λίπη.

Ξέρετε δλοι σας τὸ σιτάρι, ἄλλὰ δὲν ξέρετε ἵσως ὅτι αὐτὸ ἔχει μέσα του τὶς δυὸ κυριότερες θρεπτικὲς ούσιες, τὸ λεύκωμα, ποὺ τὸ λέμε ἑκεὶ ἀλευρόκολλα ἢ γλουτίνη, καὶ τὸ ἄμυλο, ποὺ τὸ λέμε νισεστέ. Τὸ ἄμυλο ἀνήκει στὰ σώματα ποὺ τὰ δνομάζει ἢ χημεία ύδατάνθρακες· θέλει νὰ πή μ' αὐτὸ πῶς προέρχονται ἀπὸ τὴν ἔνωση ύδρογόνου καὶ ἀνθρακα, δηλαδὴ κάρβουνου, δργανικοῦ πάντοτε.

Γιὰ νὰ μετρήσουν τὴ δύναμη τῆς ζέστης, δρισαν μέτρο τὴ θερμίδα. Θερμίδα εἶναι δση ζέστη χρειάζεται γιὰ ν' ἀνθεῖ ἔνα βαθμὸ ἡ θερμοκρασία σ' ἔνα κιλὸ νερό. Τὸ ξυλοκάρβουνο ἔχει δύναμη θερμαντικὴ 2 θερμ.γες, τὸ πετροκάρβουνο 5 ώς 7, τὸ λεύκωμα 4,5 περίπου, οἱ ύδατάνθρακες ἄλλες τόσες καὶ τὸ λίπος 9.

Π Α Ρ Α Τ Η Ρ Η Σ Ε Ι Σ Σ Τ Ο Κ Ε Μ Ε Ν Ο

Λέξεις και φράσεις. ἀνόργανα λέγονται τὰ δρυκτά, ἐνῶ τὰ ζῶα και τὰ φυτά λέγονται ἐνόργανα, γιατὶ ἔχουν δργανα, ποὺ μὲ αὐτά ζοῦν, ἀναπνέουν, τρέφονται, αὐξάνονται κτλ.—καίνιν κλειστὸς χῶρος, διαμοφωμένος μὲ κατάλληλο τρόπο, που καίονται τὰ ξύλα και γίνονται κάρβουνα.

Περιεχόμενο. Πῶς γίνεται τὸ ἀνόργανο κάρβουνο και πᾶς τὸ δργανικό;—Ποιοι είναι οἱ τρεῖς τύποι τῶν τροφῶν;—Ποιές θρεπτικές οὐσίες περιέχει τὸ σιτάρι;—Τί είναι ἡ θερμιδά;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. 'Απὸ τὴν λέξη ζέστη σχηματίζονται μὲ τὴν παραγωγὴ και τὴ σύνθεση ἀρχετές συγγενικές λέξεις: ζετός, ζέσταμα, ζεστασία, ζεστάνω, ξαναζεσταίνω κ.ά. 'Αλλὰ μαζὶ μ' αὐτές ἔχομε και μερικὰ παράγωγα ἢ σύνθετα ποὺ σχηματίστηκαν ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχη λέξη θερμός· ἔτοι στὸ κείμενο βρίσκομε τὶς λέξεις θερμίδα, θερμοχρασία, θερμαντικός· ἐπίσης ἀπὸ τὴν ἴδια λέξη ἔγιναν τὰ παράγωγα και τὰ σύνθετα θερμότητα, θερμαστής, θερμάστρα, θερμόμετρο κ.ά.

2. Μὲ τὸν ὕδιο τρόπο, μαζὶ μὲ τὰ παράγωγα και τὰ σύνθετα ποὺ ἔγιναν ἀπὸ τὶς σημερινές λέξεις κάρβουνο, ζωή, ἀσπρος, νερό, ἔχομε παράγωγα και σύνθετα ἀπὸ τὶς ἀντίστοιχες λόγιες ἢ ἀρχαῖες λέξεις ἄνθρωπας, βίος, λευκός, ὑδωρ (θ. ὑδατ- ἢ ὑδρ-). 'Αναζήτησε στὸ κείμενο παράγωγα και σύνθετα ἀπὸ τὶς λέξεις αὐτές.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Νὰ βρῆς ὅλες τὶς συγγενικές λέξεις ποὺ σχηματίζονται (μὲ παραγωγὴ ἢ μὲ σύνθεση) ἀπὸ τὶς ἀπλές λέξεις: κάρβουνο - ἄνθρωπας, νερό - ὑδωρ (θέμα: ὑδρ- ἢ ὑδατ-), ζωή - βίος, ἀσπρος - λευκός, ζεστός - θερμός. (Προσπάθησε νὰ συμπληρώσῃς τὶς εἰκογένειες τῶν λέξεων ποὺ γίνονται ἀπὸ καθεμιὰ λέξη σημερινή και ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχη λόγια λέξη.)

Γύμνασμα. Γράψε ὅλες τὶς συγγενικές λέξεις ποὺ γίνονται ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες λαϊκές λέξεις τῆς γλώσσας μας και ἀπὸ τὶς ἀντίστοιχες λόγιες ἢ ἀρχαῖες: ἀλογο - ἵππος αὐτιά - ώτα μάτι - ὀφθαλμός μύτη - φίνα (ἀρχ. ὀνομ. φίς) μπάλα - σφαίρα σκάλα - κλίμακα ψωμί - ἄρτος σπίτι - οίκος

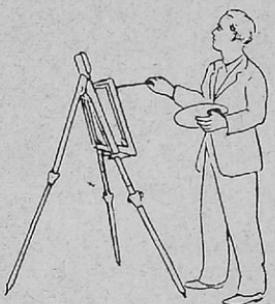
ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τὸ παρακάτω κομμάτι βάζοντας στὸν παθητικὸ ἐνεστώτα τῆς δριστικῆς τὰ θέματα ποὺ είναι στὸν παθητικὸ ἀόριστο:

Νύχτα

'Ο ἥλιος χάμηκε πιὰ και κρύψτηκε πίσω ἀπὸ τὸ βουνό. Οἱ ἀκτίνες του σβήστηκαν. 'Ο κάμπος σκεπάστηκε σιγὰ σιγὰ μ' ἔνα θαμπό τούλι κι ἐπειτα τυλίχτηκε στὸ μαῦρο πέπλο τῆς νύχτας. Τὰ πουλιά, ποὺ κουράστηκαν δλὴ τὴν ἥμερα ἀπὸ τὸ πολὺ κελάρηδημα, χώθηκαν και αὐτά στὶς φωλιές τους και ἀνα-

· "Ολη ἡ φύση ἐνώθηκε μὲ τὸ σκοτάδι και μὲ τὴ σιωπή.

Τὸ κύριο συστατικό, ἡ βάση, στὶς διάφορες μπογιές εἰναι ἡ βαφικὴ οὐσία. Αὐτὴν ἀνακατώναμε μὲ κάποιο στεγνωτικὸ λάδι ἢ μὲ οινόπνευμα, ποὺ ἔχει μέσα γόμα ἢ κόλλα. "Υστερα ἀπὸ τὸ χρωμάτισμα τὸ λάδι ἢ τὸ οινόπνευμα ἔξατμίζεται ἢ ξεραίνεται καὶ μένει ἡ βαφικὴ οὐσία καὶ ἡ γόμα ἢ ἡ κόλλα.

Σπουδαιότατη βαφικὴ οὐσία εἶναι τὸ ἀνθρακικὸ μολύβι, τὸ λεγόμενο στουπέτσι. Τὸ μεταχειρίζονταν καὶ οἱ Ρωμαῖοι ὅχι μόνο στὶς οἰκοδομές παρὰ καὶ γιὰ ν' ἀλείβουν οἱ ἀρχόντισσες τὰ μάγουλά τους. Ἀργότερα κατασκεύαζαν στουπέτσι οἱ Ὁλλανδοὶ καὶ, ὅταν ἔκαμαν τὴν Ἀμερικὴ ἀποικία τους οἱ Εὐρωπαῖοι, ἀρχισε κι ἐκεῖ ἡ βιομηχανία νὰ φτιάνη στουπέτσι· καὶ αὐτὴ ἡ δουλειὰ πρόκοψε γρήγορα ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ βρέθηκαν στὶς Ἐνωμένες Πολιτεῖες μεταλλεῖα μὲ μολύβι.

Χρόματα γίνονται καὶ ἀπὸ ἄλλα μέταλλα καὶ ἄλλες οὐσίες. Τὸ λουλάκι βγαίνει ἀπὸ ἔνα εἶδος καλάμι, ἔνα φυτὸ ποὺ τὸ λένε Ἰνδικόφρο καὶ ποὺ βγαίνει σὲ ἀφθονία στὶς Ἰνδίες καὶ τὴν Ἱάβα.

Μερικὰ κόκκινα χρώματα προέρχονται ἀπὸ τὸ μολύβι, τὸν ύδραργυρὸ καὶ τὸ ἀρσενικό.

Περίεργο χρώμα εἶναι τὸ μελάνι τῆς σουπιᾶς. Τὸ χύνει ἀπὸ ἔνα σακουλάκι. Οἱ ἀνθρωποι βγάζουν τὸ σακουλάκι, τὸ ξεραίνουν, ἔπειτα τὸ διαλύουν μέσα σὲ σόδα καὶ τὸ δουλεύουν μὲ κάποιο δεξύ, ἔτσι ποὺ νὰ χρησιμοποιηθῇ γιὰ χρώμα.

Οἱ μαδρεῖς μπογιές ἔχουν βάση τὸ κάρβουνο. Καῖνε ξύλα ἢ πετροκάρβουνα, πετρέλαιο καὶ ἄλλα δρυχτὰ λάδια καὶ διοχετεύουν τὸν καπνὸ σὲ θαλάμους. Ἔκεῖ ἡ καπνιά κολλᾶ πάνω στοὺς τοίχους καὶ στὸ ταβάνι καὶ ἀπὸ κεῖ τὴν κατεβάζουν ὅστερα καὶ τὴ δουλεύουν, γιὰ νὰ τῆς δώσουν τὴ μορφὴ ποὺ ἔχει στὸ χρώμα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. στουπέτοι τὸ ἀνθρακικὸ μολύβι (παλαιότερη ὄνομασία: ἀνθρακικὸς μόλυβδος), ποὺ χρησιμεύει γιὰ τὴν παρασκευὴ ἀσπροῦ χρώματος, σὲ συγκολλήσεις κτλ.—θάλαμος δωμάτιο, κοιτώνας· μεταφορικά: ἔχωριστὸ διαμέρισμα.

Περιεχόμενο. Ποιὸ εἶναι τὸ κύριο συστατικὸ στὰ διάφορα χρώματα;—Σὲ τί χρησιμεύει τὸ ἀνθρακικὸ μολύβι;—'Απὸ ποιὰ ἄλλα μέταλλα καὶ ἀπὸ ποιὲς ἄλλες οὐσίες γίνονται τὰ διάφορα χρώματα;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

‘Η λέξη βιομηχανία ἔχει α’ συνθετικὸ τῇ λέξῃ βίος (ζωή), ποὺ δὲ συνηθίζεται πολὺ σήμερα. ‘Η λέξη χρησιμοποιῶ ἔχει β’ συνθετικὸ τὸ ἀρχαῖο ρῆμα ποιῶ (κάνω), ποὺ δὲ λέγεται πιά στῇ νέᾳ γλώσσα.

Σὲ πολλὰ λόγια σύνθετα παρουσιάζονται πολλὲς φορὲς τέτοια συνθετικά, ποὺ δὲ συνηθίζονται στὴ σημερινὴ γλώσσα η̄ πού, ἀν λέγονται, ἔχουν ἄλλον τύπο καὶ διαφορετικὴ σημασία. “Ετοι ἔχομε στὸ κείμενο καὶ τὰ σύνθετα:

οἰνόπνευμα μὲ α’ συνθετικὸ τῇ λέξῃ οἴνος (κρασί),
οἰκοδομὴ μὲ α’ συνθετικὸ τῇ λέξῃ οἰκος (σπίτι) καὶ β’ συνθ. τὴν ἀρχαῖα λέξη δομὴ (χτίσιμο, κατασκευή),
ἀποικία μὲ β’ συνθετικὸ τῇ λέξῃ οἰκία (σπίτι),
ὑδράγυρος μὲ α’ συνθετ. τὸ θέμα ὑδρὸς ἀπὸ τὴν ἀρχαῖα λ. ὕδωρ (νερό),
καὶ μὲ β’ συνθετικὸ τῇ λέξῃ ἄργυρος (ἀσήμι),
πετρέλαιο μὲ β’ συνθετικὸ τῇ λέξῃ ἔλαιον (λάδι).

Παρόμοια καὶ τὰ σύνθετα:

βραδύγλωσσος, βραδυκήνητος κτλ. μὲ α’ συνθ. τὸ ἀρχ. ἐπίθ. βραδὺς (ἀργός),
ἄλλοδοξος, δροθόδοξος κτλ., ποὺ ἔχουν β’ συνθετ. τὸ οὖσιαστ. δόξα μὲ τὴν
ἀρχαῖα σημασία (γνώμη), ἐνῶ τὸ σύνθετο φιλόδοξος ἔχει β’ συνθετικὸ^{τὸ οὖσιαστικὸ δόξα μὲ τὴ σημερινὴ σημασία.}
ἀριστοχράτης, γραφειοχράτια κτλ. μὲ β’ συνθετ. ἀπὸ τὸ ρῆμα κρατῶ μὲ τὴν
ἀρχαῖα σημασία (ἔξουσιάζω), ἐνῶ τὸ νεροκοράτης, ἔχει β’ συνθετ. ἀπὸ
τὸ ρῆμα κρατῶ μὲ τὴ σημερινὴ σημασία κτλ.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

“Ασκηση. Νὰ βρῆς ἄλλα σύνθετα, μὲ α’ η̄ β’ συνθετικὸ τὶς ἀρχαῖες λέξεις ποὺ εἶδαμε στὸ σημερινὸ μάθημα: οἴνος, οἰκος, οἰκία, ὕδωρ, ἔλαιον, βραδὺς, δόξα (γνώμη), κρατῶ (ἔξουσιάζω).

Γύμνασμα. Σχημάτισε ὅσα σύνθετα μπορεῖς μὲ α’ η̄ β’ συνθετικὸ τὶς παρακάτω ἀρχαῖες λέξεις: ἄγω (δόηγῶ), ἀλέξω (ἐμποδίζω, προφυλάγω), ἀλλήλους (ὅ ἔνας τὸν ἄλλο), αὐτὸς (ὁ ἴδιος), βραδὺς (ἀργός), ἐτερος (ἄλλος), ἵππος (ἄλογο), ἵχθυς (ψάρι), νόσος (ἀρρώστια), ταχὺς (γρήγορος), ψευδῆς (ψεύτικος), ὀδὴ (τραγούδι).

[Προσπάθησε νὰ βρῆς τέτοια συνηθισμένα σύνθετα μὲ τὶς παραπάνω λέξεις, ποὺ μόνες τους δὲ συνηθίζονται πιά στὴ γλώσσα μας. Παράδειγμα: ἄγω: παράγω, ἐξάγω - παραγωγή, ἐξαγωγή - νηπιαγωγεῖστε κτλ..]

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κλίνε στὰ τρία γένη τὰ ἐπίθετα πλατὺς καὶ σταχτῆς.

81.—ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ ΜΕ ΤΗ ΜΗΤΕΡΑ

Τὸ ἀτμόπλοιο εἶχε καθυστέρηση. Τὸ ξεκίνημα ἀπὸ τὸν Πειραιά δὲν ἔγινε τὴν κανονικὴν ὥρα, χασομέρησε καὶ στὰ λιμάνια ποὺ ἔκαμε προσέγγιση, κι ἔτσι δὲ Μαθιδὸς δὲ Περαχωρίτης ἔφτασε νύχτα πιὰ στὴν χώρα, δπως ἐλεγαν τὴν μικρὴ πρωτεύουσα τοῦ μικροῦ νησιού του. Παραμονὴ Χριστουγέννων. Πέντε χρόνια πέρασαν ἀπὸ τότε ποὺ ἔπιασε δὲ Μαθιδὸς

δουλειὰ στὴν Ἀθήνα καὶ εἶναι τώρα ἡ πρώτη φορά ποὺ καταφερε νὰ πάρῃ ἄδεια καὶ νὰ πάη νὰ κάμη γιορτὲς μὲ τὴ μάνα του καὶ τὶς ἀδερφές του. Θὰ ἔβρισκε τάχα, τόσο ἀργὰ ποὺ ἔφτασε, συγκοινωνιακὸ μέσο νὰ πάη ἀμέσως στὸ χωριό; Τὸ ἔγκαρδο καλωσόρισμα ποὺ τοῦ ἔκαμε στὴν χώρα δὲ παλιός του φίλος δὲ Γρηγόρης, ποὺ ὑπηρετοῦσε ἔκεινος τριατατικός, καὶ ἡ προθυμία του νὰ τὸν φιλοξενήσῃ τὸν συγκίνησαν αὐτὸς δύμως βιαζόταν νὰ φύγῃ.

— Νομίζω, Μαθιέ, πῶς θὰ μποροῦμες νὰ περάσης τὴν νύχτα στὸ σπίτι μου, καὶ αὔριο θὰ κοιτάξωμε νὰ βροῦμε τρόπο νὰ φύγης, ἀν καὶ δὲν πιστεύω νὰ ἔχῃ λεωφορεῖο χριστουγεννιάτικα.

— Εὔχαριστῷ, Γρηγόρη, ἀλλὰ πρέπει νὰ φύγω· πέντε χρόνια ἔχω νὰ πάω στὴν ἐκκλησιὰ μὲ τὴ μάνα μου. Νὰ μὴν πάω αὔριο, τέτοια χρονιάρα μέρα, μιὰ ποὺ ἥρθα ώς ἐδῶ; "Ἐπειτα θὰ ἔλαβαν καὶ τὸ τηλεγράφημά μου καὶ θ' ἀνησυχοῦμν.

— Τότε δὲ μόνος τρόπος, τέτοια ώρα, εἶναι νὰ πᾶς μὲ ἄλογο. Θὰ κάνη δύμως κρύο· δὲ οὐρανὸς εἶναι κατακάθαρος, ἀλλὰ φυσᾶ, καὶ τὸ αἰγαιοπελαγίτικο ξεροβόρι τσούζει.

— Δὲ μὲ πειράζει· θὰ κουκουλωθῶ καλά. Ξέρεις μόνο τὸ λέω; Νὰ ξεκινήσω ἔπειτ' ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα, ποὺ θὰ ἔχῃ φεγγάρι· εἶναι, βλέπεις, τώρα στὴν χάση του.

"Ἐτσι κι ἔγινε. "Ἐπειτα ἀπὸ τρίωρη ἴππασια μέσα στὴν παγωμένη, ἀλλὰ φεγγαρόφωτη καὶ σὰν κρυστάλλινη νύχτα δὲ Μαθιδὸς δὲ Περαχωρίτης χτυποῦμε αύγη αύγη τὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ τους. Τὴ στιγμὴ ἀκριβῶς ποὺ ἡ μητέρα του τὸν ἀγκάλιαζε, χτυποῦμε καὶ ἡ καμπάνα γιὰ τὴν χριστουγεννιάτικη λειτουργία.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. προσέγγιση τὸ πλησίασμα τοῦ πλοίου στὸ λιμάνι. — σὰν κρυστάλλινη νύχτα νύχτα φωτεινή (ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ) καὶ λαμπρή, ὅστε νὰ μπορῇ κανεῖς νὰ βλέπῃ γύφω του καθαρὰ σὰ μέσα ἀπὸ κρύσταλλο.

Περιεχόμενο. Γιατί δὲ Μαθιὸς ἀνυπομονοῦσε νὰ φτάσῃ τὸ γρηγορώτερο στὸ σπίτι του; Πῶς ἔδειξε τὴν ἀνυπομονησία του; Πῶς ἔφτασε;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὰ σύνθετα ποὺ εἰδαμε ὡς τῷδε τὸ β' συνθετικὸ ή τὸ θέμα του συγχωνεύεται μὲ τὸ θέμα τοῦ α' συνθετικοῦ. Ἐτσι καὶ στὰ σύνθετα τοῦ σημερινοῦ κειμένου: Ἑσρός - βοριάς: Ἑροβόροι, φεγγάρι - φῶς (γεν. φωτ - ὄς): φεγγαρόφωτος. Αὐτὴ ή σύνθεση ὀνομάζεται **γνήσια**.

Κάποτε δῆμος στὴ σύνθετη λέξη τὰ δύο συνθετικὰ βρίσκονται τὸ ἕνα πλάι στὸ ἄλλο χωρὶς ν' ἀλλάξῃ η μορφή τους: Χριστοῦ - γέννα: Χριστούγεννα. Ἐτσι καὶ Νέα - πόλη: Νεάπολη. Τέτοια σύνθεση ὀνομάζεται **καταχρηστική**.

2. Ἡ λ. ἐκείνημα δὲν είναι ἀπευθείας σύνθετη ἀπὸ τὸ ἀχώριστο μόριο ἐξαι καὶ ὀνομα κίνημα, ὅπως θὰ μποροῦσε νὰ νομίσῃ κανεῖς π α ο ἀ γ ε τ α ι ἀπὸ τὸ σύνθετο ὄρημα ἐκείνῳ. Ἐτσι καὶ η λέξη καθυστέρηση παράγεται ἀπὸ τὸ σύνθετο καθυστερῶ, η λέξη χασομερῶ, ἀπὸ τὸ σύνθετο χασομέρης κτλ.

Τέτοιες λέξεις ποὺ παράγονται ἀπὸ σύνθετα λέγονται **παρασύνθετα**.

3. Ἡ λ. Περαχωρίτης ἔγινε ἀπὸ τὶς δύο λέξεις Πέρα Χώρα, ποὺ σημαίνουν δρισμένο τόπο. Ἐτοι ἔχομε καὶ:

Ἀλγαιοπελαγίτης ἀπὸ τὶς λέξεις Ἀλγαῖο πέλαγος,
τριατατικὸς ἀπὸ τὶς λέξεις τρία Τ (ταχυδρομεῖα, τηλέγραφοι, τηλέφωνα).

Τέτοιες λέξεις, γεννημένες ἀπὸ δύο λέξεις ποὺ σὲ δρισμένη περίπτωση λέγονται μαζί, ὀνομάζονται **παρασύνθετα**.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Νὰ βρής ἀπὸ ποιὲς σύνθετες λέξεις παράγονται τὰ παρασύνθετα τοῦ σημερινοῦ κειμένου: προσέγγιση, συγκοινωνιακός, καλωσόρισμα, προθυμία, φιλοξενῶ, χριστογεννιάτικος, τηλεγράφημα, αλγαιοπελαγίτικος.

Γύμνασμα. Σχηματίσε παρασύνθετα α) ἀπὸ τὶς σύνθετες λέξεις: βιβλιοπώλης, λιμενάρχης, νοσοκόμος, ταχυδρόμος, δύστυχος, συκοφάντης, φιλόδοξος, φιλότυμος, καλλιεργῶ, προσπαθῶ, προτιμᾶ, συναντῶ· β) ἀπὸ τὶς λέξεις ποὺ λέγονται μαζί: Ἀγια Μάνρα, Ἀγιος Τάφος, Μαύρη θάλασσα, Ἐρυθρὸς Σταυρός.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ βάλης τὸ παθητικὸ ἀπαρέμφατο ή τὴν παθητικὴ μετοχὴ ποὺ πρέπει στὶς φράσεις τῆς β' στήλης:

'Ενεργητικὴ σύνταξη

"Ἐχω δέσαι τὴ βάρκα

"Ἐχω δέσαι τὸ σκοινὶ

'Ο κηπουρὸς ἔχει ποτίσει τὸν κῆπο

'Ο ράφτης ἔχει ράψει τὰ ροῦχα

Παθητικὴ σύνταξη

'Η βάρκα εἶναι —

Tὸ σκοινὶ ἔχει —

'Ο κῆπος ἔχει —

Tὰ ροῦχα εἶναι —

82.- ΧΑΡΤΕΣ ΜΕ ΖΩΓΡΑΦΙΕΣ

‘Η Λίνα καὶ ή Μελίτα ἔχουν ζεχωριστὴν ἀγάπην στὴ γεωγραφία. Ξαδερφούθλες, γειτόνισσες καὶ συμμαθήτριες, μελετοῦν συχνὰ μαζὶ. Τώρα τελευταῖα ἔφτιασαν μὲ συνεργασία ἕνα μεγάλο χάρτη τῆς Ἑλλάδας μὲ ὡραῖα χρώματα· καὶ ἐπειδὴ δὲ χωρισσαν δλες οἱ λεπτομέρειες ποὺ ἥθελαν, ἔφτιασαν ζεχωριστοὺς χάρτες γιὰ κάθε νομό. “Αρχισαν ἐπειτα νὰ ἔξετάζουν ἡ μία τὴν ἄλλην, καὶ τὴν ἔξεταση τῇ γύριζαν καὶ σὲ παιχνίδι.

— Ποῦ εἶναι οἱ Δελφοί, σὲ ποιὸν νομὸν εἶναι ἡ Ἀντραβίδα, ποιὸς ποταμὸς περνᾶ ἀπὸ τὴ Λάρισα, μὲ τὶ μέσο συγκοινωνίας μπορεῖς νὰ πᾶς στὴν Κέρκυρα; Ποῦ εἶναι ὁ Μυστράς; Τὸ Πικέρμι; Τὸ Σαραντάπηχο;

Τὰ περισσότερα τὰ ἔβρισκαν, ἀλλὰ δὲν ἦταν λίγα κι ἔκεινα ποὺ ξεχνούσαν. Ποῦ νὰ θυμάται κανεὶς τόσα δνόματα!

— Ποῦ εἶναι, Μελίτα, ὁ Ἀσπρόπυργος;

— Ἀσπρόπυργος... Ἀσπρόπυργος... Δὲ θυμοῦμαι. Ξέρεις δμως, Λίνα; “Αν ἔκει ποὺ τὸν σημειώσαμε στὸ χάρτη· ζωγραφίζαμε κι ἔναν ἀσπρὸ πύργο, μικρούτσικο, θὰ μᾶς ἐντυπωνόταν στὸ νοῦ καὶ δὲ θὰ τὸν ξεχνούσαμε ποτέ.

— Καλὴ ἴδεα. Καὶ εἶναι ἀλήθεια πολλὰ δνόματα χωριῶν καὶ βουνῶν καὶ ἄλλες τοπωνυμίες ποὺ σοῦ βάζουν στὸ νοῦ νὰ κάνης ζωγραφίες. Νά, κοίταξε στοὺς χάρτες μας: Πύργος, Παλιόπυργος, Μύλοι, Καλύβια, Μάντρες, Πηγάδι, Ἀγγελόκαστρο, Γυναικόκαστρο, Ἐρημόκαστρο, Καστρί, Καστέλι, Ἐλατόβρυση, Πλατανόβρυση...

— Καὶ γιὰ αὐτό, φαίνεται, αὐτὰ τὰ μέρη τὰ ἔβγαλαν ἔτσι. Νά ἔδω, πιὸ πάνω ἀπὸ τὸ Λιδορίκι, αὐτὸ τὸ χωριό γιατὶ νὰ τὸ εἴπαν Πενταγιούς; Θὰ εἶχε, ἐγὼ λέω, πέντε ἑκκλησιές, στ’ δυναμα πέντε ἀγίων.

— Ἔτσι φαίνεται. Οἱ μύλοι καὶ οἱ πύργοι καὶ οἱ ἑκκλησιές εἶναι ἔργα τῶν ἀνθρώπων. “Αλλὰ πάλι δνόματα θὰ δόθηκαν ἀπὸ φυσικὰ γνωρίσματα τῆς γῆς, τῆς τοποθεσίας. Νά, ὅκου: Καρπερή, Ἀηδονοχώρι, Ἀιτοράχη, Καταρράχης, Καστανιά, Μηλιές, Ὁξιά, Μαυρολίθαρο, Φίδαρης, Πλατανιές, Βουλιαγμένη, Λαγκάδια, Βαθύ, Πέτρα, Θερμή, Θερμιά, Θερμοπύλες... Οὕ, πόσα!

— Λοιπὸν ζωγραφίζομε δσα μποροῦμε;

— Εμπρός, ἀμέσως κιόλα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Τὴν ἐξέταση τὴν γύριζαν σὲ παιχνίδι ἐδῶ τὸ ρῆμα γύριζαν ἔχει μεταφορικὴ σημασία· πᾶς θάλαττος λέγαμε στὴν κυριολεξία;

Περιεχόμενο. Μὲ ποιὸ τρόπο οἱ δύο σημαμάθήτριες μελετοῦν τὴν γεωγραφία; Τί προτείνει ἡ μία ἀπ' αὐτές, γιὰ νὰ τὴν μάθουν καλύτερα;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ κείμενο βρίσκομε πολλὰ δύναματα τόπων. Τὰ δύναματα τῶν τόπων, δηλ. τὰ δύναματα τῶν χωρῶν, πόλεων καὶ χωριῶν, ποταμῶν, βουνῶν, νησιῶν, λιμνῶν, τοποθεσιῶν κτλ. δινομάζονται **τοπωνυμίες**.

Οἱ τοπωνυμίες εἰναι κύρια δύναματα καὶ γράφονται μὲ τὸ ἀρχικὸ γράμμα τους κεφαλαῖο: Ἐλλάδα, Δελφοί, Λάρισα, Γραβιά.

Μπορεῖ κανεὶς νὰ ζωτήσῃ: πᾶς οἱ διάφοροι τόποι πῆραν τὰ δύναματά τους; γιατὶ λέμε Βουλιαγμένη, Πύργο, Καρδίτσα, Ἀθήνα κτλ.;

1. Πολλὲς τοπωνυμίες κληρονομήθηκαν ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐποχὴ (ἢ ξαναπῆραν τελευταῖα τὴν δονομασία ποὺ εἶχαν τὴν ἀρχαία ἐποχή): Κέρκυρα, Λάρισα, Δελφοί, Ἄμφισσα, Λαμία κ.ἄ.

2. Ἀλλὲς τοπωνυμίες κληρονομήθηκαν ἀπὸ τὴν μεσαιωνικὴ ἐποχὴ, εἰναι δηλ. βυζαντινές: Μυστράς (ἀπὸ τὸ μυσηθράς), Πικέρμι (ἀπὸ τὸ ἐπικέρωντος οἰνοχόος, βυζαντινό ἀξιώμα), Σαραντάπηχος (ὄνομα βυζαντινοῦ στρατηγοῦ).

3. Πολλὲς τοπωνυμίες γεννήθηκαν στὴν νέα γλώσσα **στοὺς τελευταίους αἰῶνες**. Ὄνομάστηκαν ἔτσι:

α) Ἀπὸ φυσικὰ γνωρίσματα τῆς γῆς: Καρπερὴ (γιατὶ βγάζει πολλοὺς καρπούς), Ἀηδονοχώρι (γιατὶ ἔχει πολλὰ ἀηδόνια). Ἐτσι καὶ Καρδίτσα (ἀπὸ τὸ καρυδίτσα, δηλ., μικρὴ καρυδιά), Βουλιαγμένη (ἀπὸ τὴ γεωλογικὴ σύσταση τοῦ ἐδάφους). Ποιὲς τέτοιες τοπωνυμίες ἀναφέρονται στὸ κείμενο;

β) Ἀπὸ τὴ σχέση τῶν τόπων μὲ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ κατοικησαν ἢ ποὺ ἔκαμαν συνοικισμὸν ἢ ἔργα σ' αὐτούς. Ἐτσι ἔχομε τοπωνυμίες ἀπὸ κατοικίες, χτίσια, ἐκκλησίες, μοναστήρια κτλ. καὶ ἀπὸ δύναματα κατοικών: Πύργος, Μύλοι, Καστροί, Μακρυγιάννη (συνοικία τῆς Ἀθήνας ὅπου κατοικοῦσε ὁ στρατηγὸς Μακρυγιάννης) κ.ἄ. Ποιὲς τέτοιες ἀναφέρονται στὸ κείμενο;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Ν. ἀναφέροης ἀπὸ 3 τοπωνυμίες πόλεων, χωριῶν καὶ γνωστῶν σου τοποθεσιῶν καὶ νὰ βρῆς τὴν καταγωγὴ τους.

Γύμνασμα. Ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες τοπωνυμίες γράψε χωριστὰ τὶς ἀρχαῖες, τὶς βυζαντινές καὶ τὶς νέες· πλάι στὶς τελευταῖες σημειώσε γιατὶ δινομάστηκαν ἔτσι: Ἀγια Τοιάδα, Ἀγια Παρασκευή, Ἀγιοι Σαράντα, Ἀδριανούπολη, Αἴγινα, Ἀνεμόμυλος, Ἀσβεστοχώρι, Βαθύ, Γοργοπόταμος, Δῆλος, Ἐλαφονήσι, Ἐλικώνας, Ἐπίδαυρος, Θεσσαλονίκη, Θήβα, Ιουστινιανούπολη, Κακή Σκάλα, Κοκκινόβραχος, Κουνούρι, Κυπαρισσία, Λίμνη (στὴν Εὔβοια), Μεσολόγγι, Ναύπλιο, Συλόκαστρο, Πολυδέντρι, Σιρογγύλη (νησί), Τείκορφο (βουνό).

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τὰ θηλυκὰ τῶν οὐσιαστικῶν δινομάτων: ἀδερφός, ἀναγνώστης, ἀνεψιός, ἄντρας, αὐγούλας, γαμπρός, γιός, δάσκαλος, ἥρωας, θεῖος, καθηγητής, λέοντας, Σπαρτιάτης (μάθ. 16).

’Από τη Θεσσαλονίκη, διου σπουδάζει νομικά, δ ’Αντρέας δ Φλώρος γράφει στή μητέρα του άναμεσα σέ αλλα:

«Πολύ εύγενικός άνθρωπος δ Κώστας δ ’Αντένας. ’Ενω μπορούσε ν’ αφήσῃ τδ καλάθι μὲ τά πράματα σέ κανένα γγωστό μαγαζί καὶ νὰ περάσω νά τδ πάρω, έκαμε τὸν κόπο καὶ τδ ἔφερε δ ἴδιος σήμερα τδ ἀπόγευμα στδ σπίτι μου, ποὺ δὲν εἶναι δὰ καὶ κοντά στὴν παραλία. Εἶναι καὶ καθημερινή σήμερα, Τετάρτη, καὶ θὰ εἶχε βέβαια καὶ στὸ κατίκι του δουλειά. ”Εμεινε κανένα τέ-

ταρτο τῆς ώρας στδ δωμάτιο μου καὶ μοῦ εἶπε τὰ νέα τοῦ χωριοῦ μας. Πολὺ ἀνοιχτόκαρδος άνθρωπος. ”Ολοὶ οἱ θαλασσινοὶ ποὺ γνώρισα ἔτσι εἶναι. Καληγυχτίζοντάς με μοῦ εἶπε: ”Δὲ σοῦ λέω τδ ἔχει γειά, γιατὶ ὡς τὴν ἡμέρα ποὺ θὰ φύγω θὰ σέ ξανθῶ, γιὰ νὰ πάρω καὶ τίς παραγγελίες σου γιὰ τδ σπίτι σας.”

»Τὸ βράδυ δ καιρὸς ξαφνικά χάλασε. ’Αστραπές, βροντές, βροχή, σωστὴ νεροποντή. Τί κακὸ εἶναι τοῦτο! Πλήτηκα στὴ μελέτη. Νύχτωσε, ή ώρα περνοῦσε, ή βροχὴ δὲν ἐννοοῦσε νὰ σταματήσῃ. Δὲν μποροῦσα νὰ βγῶ νὰ πάω στδ ἑστιατόριο γιὰ δεῖπνο, γιατὶ εἶχα τὴν δύμπρέλα μου στδ μάστορα. ’Αλλὰ γιατὶ κιόλα νὰ πάω στδ ἑστιατόριο; Τδ καλάθι σας, μητέρα, εἶχε ἔρθει πάνω στὴν ώρα. ’Ελιές, πορτοκάλια, ἀμυγδαλωτά. Τί καλύτερο ἥθελα; Ψωμὶ εἶχα. ”Ολη τὴν ώρα ποὺ δειπνοῦσα δ νοῦς μου ἦταν στδ σπίτι μας. Θέλεις ἀπὸ τὴν ἀδιάκοπη βροχή, ποὺ ἦταν σὰν υπόκρουση στίς ἀναμνήσεις μου, θέλεις ἀπὸ τὰ σπιτικά φαγητά ποὺ ἔτρωγα, ἀφαιρέθηκα ἐντελῶς, ξεχάστηκα, καὶ γιὰ ώρα πολλὴ ζούσα μὲ τὸ χυπνητὸ δνειρο πῶς ἥμουν κοντά σας. ’Ο κρότος τῆς βροχῆς στὰ τζάμια μου καὶ τδ πλατσάρισμα τῶν ἀμαξιῶν στὰ νερά ποὺ ἔτρεχαν στδ δρόμο ἔσυραν τὴ φαντασία μου, τὴν ταξίδεψαν καὶ τὴν πήγαν ν’ ἀράξη στὸν κήπο μας καὶ στδ σπιτάκι μας. ’Ο σκύλος μας γάβγιζε, ή γάτα μας νιασούριζε, οἱ κότες μας κακάριζαν καὶ τὰ παπιά μας τσαλαβουτοῦσαν στδ αὐλάκι. Καὶ τὰ γλυκά ποὺ ἔπλασαν τὰ χέρια σου καὶ τὰ χέρια τῆς καλῆς μου τῆς ἀδερφούλας τὰ... τρώγαμε δλοὶ μαζὶ. ’Εσύ, δ πατέρας, ή ’Ελένη μας. ”Ενα πολὺ δυνατό μπουμπουνητὸ μὲ ξύπνησε ἀπὸ τ’ δνειρο. Πήρα τὴν πένα καὶ σᾶς γράφω...»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. νεροποντή πολὺ δυνατή βροχή.— πλατσάρισμα ὁ ἥχος ποὺ ἀκούεται ἀπὸ τὸ τσαλαβούτημα μέσα στὰ νερά.— μπουμπουνητό ἡ βροντή.

Περιεχόμενο. Τί ἀναφέρει στὸ γράμμα του ὁ Κώστας; Πῶς δείχνει τὴ νοσταλγία του, δηλ. τὸν πόθο του νὰ γυρίσῃ στὴν πατρίδα του;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Οἱ λέξεις πλατσάρισμα, μπουμπουνητό δὲ σχηματίστηκαν μὲ τὴν παραγωγὴ ἡ μὲ τὴ σύνθεση ἀπὸ ἄλλες λέξεις τὶς ἔφτιασαν, γιὰ νὰ μιμηθοῦν μὲ τὸν ἥχο τους ἐκεῖνο ποὺ ἐκφράζουν. "Ἐτσι ἀπὸ τὸν ἥχο πλάτης, ποὺ ἀκούεται δταν κανεὶς βουτᾶ στὰ νερά, φτιάχτηκε ἡ λέξη πλατσάρισμα (οῆμα: πλατσαρίζω) ἀπὸ τὸν ἥχο τῆς βροντῆς ἔγινε ἡ λέξη μπουμπουνητό (οῆμα: μπουμπουνίζω).

Αὐτές λέγονται ὀνοματοποιημένες λέξεις καὶ ὁ τέτοιος τρόπος σχηματισμοῦ τῶν λέξεων λέγεται ὀνοματοποιία.

Στὶς ὀνοματοποιές ἀνήκουν καὶ οἱ λέξεις ποὺ μιμοῦνται τὶς φωνὲς τῶν ζώων.

Ποιὲς τέτοιες ὀνοματοποιημένες λέξεις ὑπάρχουν στὸ κείμενο;

2. Στὸ κείμενο διαβάζουμε: «ἔλιές, πορτοκάλια, ἀμυγδαλωτά». Ἡ λέξη ἀμυγδαλωτὸ ἐδῶ δὲν είναι ἐπίθετο (ἀμυγδαλός, ἀμυγδαλωτή, ἀμυγδαλωτό); είναι οὐσιαστικό, δπως καὶ οἱ λέξεις ἔλιές, πορτοκάλια. Τὸ γλυκὸ αὐτὸ ποὺ γίνεται ἀπὸ ἀμύγδαλα ὀνομάστηκε ἀμυγδαλωτός, ἀλλὰ ἡ λέξη δὲ σημαίνει πιὰ μιὰν ἰδότητα, παρὰ ἔνα πρόα, ἔνα είδος γλυκοῦ. Σ' αὐτῇ τὴν περίπτωση ἡ λέξη ἀλλαξὶς γραμματικοῦ εἰδος, δηλ. ἔγινε ἀλλο μέρος τοῦ λόγου.

Καὶ ἄλλες λέξεις τοῦ κειμένου παρουσιάζουν ἀλλαγὴ γραμματικοῦ εἴδους. Ετσι λέμε τομικὰ δχι ὅμως σὰν ἐπίθετο, παρὰ σὰν οὐσιαστικό, ποὺ φανερώνει ὀρισμένη ἐπιστήμη· ἐπίσης λέμε καθημερινή, σὰν οὐσιαστικό ποὺ φανερώνει τὴ μέρα ποὺ δὲν είναι γιορτή ἡ Κυριακή κτλ.

Ἀκόμη στὴ φράση τοῦ κειμένου «θέλεις ἀπὸ... θέλεις ἀπὸ...» τὸ θέλεις ἐδῶ δὲν είναι οῆμα, παρὰ σύνδεσμος ἀντιθετικός, ἀντὶ εἴτε... εἴτε. Ποιὲς ἄλλες λέξεις τοῦ κειμένου παρουσιάζουν τέτοια ἀλλαγὴ γραμματικοῦ εἴδους;

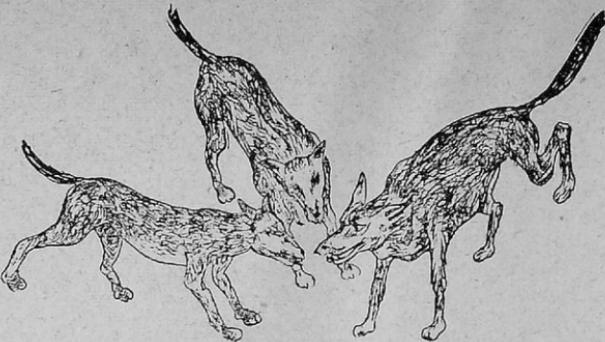
ΕΦΑΡΜΟΓΗ

"Ασκηση. 1) Νὰ βρῆς ὀνοματοποιημένες λέξεις, ποὺ μιμοῦνται τὸν ἥχο ποὺ ἀκούεται, δταν κανεὶς γελᾶ δυνατά (ἀπὸ τὸ χά! χά!), δταν βράζη τὸ νεφό, δταν τρώη κανεὶς κάτι σκληρὸ (ἀπὸ τὸ κρίτι!), δταν τηγανίζεται τὸ λάδι ἡ τὸ βούτυρο, δταν σπάζη κανεὶς κάτι (ἀπὸ τὸ τσάχ!), δταν ἀναταράζωνται τὰ νερά ἡ δταν πέφτουν ἀπὸ ψηλὰ τὰ νερά ἡ δταν τὰ κύματα σπάζουν σὲ κάποιο ἐμπόδιο (ἀπὸ τὸ πάρι!). 2) Νὰ βρῆς ὀνοματοποιημένες λέξεις, ποὺ ἔγιναν ἀπὸ τὴ μίμηση τῆς φωνῆς τοῦ προβάτου, τοῦ γαϊδουριοῦ, τοῦ γουρουνιοῦ, τῆς κότας (ἀπὸ τὸ κά κά κά!).

Γύμνασμα. 1) Γράψε τὶς λέξεις ποὺ βρήκες στὴν προηγούμενη ἀσκηση. 2) Γράψε τὶς μέρες τὶς ἐβδομάδας ποὺ ὀνομάστηκαν ἀπὸ ἐπίθετα μὲ ἄλλαγὴ τοῦ γραμματικοῦ εἴδους.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε στὰ τοία γένη τὶς παθητ. μετοχὲς τῶν οημάτων ἀνάβω, βάφω, κρύβω, προκρύβω, σκάβω, σκύβω.

84.—Ο ΛΥΚΟΣ

‘Ο λύκος εἶδε στὸν ὅπνο του πώς ἔπεσε μέσα σὲ τρεῖς χιλιάδες πρόβατα. ’Απὸ τότε δὲν μπόρεσε νὰ κοιμηθῇ. Ξεκίνησε καὶ πάει νὰ τὰ βρῆ.

Πέρασε βουνά καὶ βουνά. Δάση, ἀπὸ ἔλατα κι ἀπὸ πεῦκα. Περπάτησε τὰ φαράγγια καὶ τὶς ράχες. Τὸ πάτημά του χτυποῦσε δυνατά. Τ’ ὀγρίμια, ποὺ τὸ γνωρίζουν αυτὸ τὸ περπάτημα, ἔτρεξαν στὴν τρύπα τους. Πρώτη ἡ ἀλεπού.

«Γιὰ νὰ φεύγῃ ἡ ἀλεπού, εἰπε δὲσβός, κάποια μεγάλη δουλειὰ τρέχει»· καὶ μπῆκε σὲ μιὰ ζένη τρύπα, ποὺ τὴ βρῆκε ἀδεια. «Γιὰ νὰ φεύγῃ δὲσβός, εἰπε τὸ κουνάβι, δὲν είμαστε καλέδα»· καὶ μπῆκε μέσα στὸν κορμὸν ἐνὸς δέντρου. Μόνον ἡ νυφίτσα δὲν τρύπωσε ἀκόμη. Κάθισε ἀκίνητη πάνω σ’ ἔναν ψηλὸ κλιδνό καὶ συμμαζεύτηκε ἔτσι ποὺ νὰ φαίνεται ἔνα μὲ τὸ κλαδί. ‘Ο λύκος προχώρησε. Μέσα στὰ πολλὰ ἄσπρα πρόβατα ἄρχισε νὰ δνειρεύεται τώρα κι ἔνα μαδρό στὴ μέση. “Ἐνα μὲ χαϊμαλί. Μπορεῖ νὰ εἰναι τὸ λάγιο ἀρνί. ”Εφτασε στὰ τρίκορφα καὶ σταμάτησε εύχαριστημένος. Τὴ στιγμὴ δμως ποὺ ἐτοιμάστηκε νὰ χιμήξῃ, ἔξαφνα εἶδε δυδ ἔαδέρφους του μπροστά· τὸ Μούργο καὶ τὸν Πιστό. Οἱ δυδ αὐτοὶ μαντρόσκυλοι πήδησαν ἀπάνω του. Τότε ἄρχισε γενναῖο πόλεμο καὶ μὲ τοὺς δυδ. Πάνω στὸ σβέρκο του ἔνιωσε σὰ μαχαίρια τὰ δόντια τῶν σκύλων. Μᾶς κι αὐτός, ξεφεύγοντας, χύθηκε νὰ τοὺς ἀρπάξῃ ἀπὸ τὸ ἴδιο μέρος. Κυλισμένοι κάτω, φαίνονται σκύλοι καὶ οἱ τρεῖς· καὶ πάλι φαίνονται λύκοι καὶ οἱ τρεῖς.

Σὲ λιγο ἔφτασε κι ἔνας ἄλλος φοβερὸς μαντρόσκυλος, δὲ Κίτσος. ‘Ο λύκος δὲν μπόρεσε νὰ σταθῇ σὲ τρεῖς ἔχθρούς ἔνωμένους. Εἶχε μιὰ πληγὴ μεγάλη στὸ σβέρκο κι ἄλλες μικρότερες στὸ κεφάλι καὶ στὰ πόδια. Κατάφερε δμως νὰ τοὺς ξεφύγη. Μάζεψε δλη του τὴ δύναμη καὶ τινάχτηκε μακριά. “Ορμήσαν οἱ σκύλοι ἀπὸ κοντά, τὸν ἀρπάξε δ ἔνας, μᾶς πάλι δ λύκος ἔμεινε μοναχός του καὶ χάθηκε.

Τὰ χαράματα μπόρεσε νὰ σταθῇ μέσα στὰ ἔλατα. ‘Ηταν κουρασμένος καὶ ἀγκομαχούμσε. “Αλλα δνειρεύτηκε καὶ ἄλλα βρῆκε.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ἀσβός νυκτόβιο σαρκοφάγο θηλαστικό (μὲ τὶς τρίχες του κατασκευάζουν ἄπαλες βοῦρτσες ξυρίσματος καὶ ἄλλα πράματα).—χαιμαλί (λ. τουρχ.) φυλαχτό, ποὺ τὸ κρεμοῦν στὸ λαιμό.—λάγιο ἀρνὶ μὲ μαῦρο μαλλί.—τρίκορφα βουνά μὲ τρεῖς κορ(υ)φές.—χιμᾶς δρμῶ, οίχνομαι δρμητικά.

Περιεχόμενο. Τί δνειρο εἰδε ὁ λύκος; Τί ἔκαμε ἔπειτα καὶ τί ἔπαθε;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. "Οπως εἴδαμε στὸ μάθ. 5, ἡ γλώσσα μας ἔχει 25 φθόγγους (20 σύμφωνα καὶ 5 φωνήντα). Οἱ φθόγγοι παριστάνονται μὲ γραπτὰ σημάδια, ποὺ λέγονται γράμματα. Θυμήσου ποιοὶ εἰναι οἱ φθόγγοι αὐτοὶ καὶ παρατήρησε μὲ ποιὰ γράμματα παριστάνεται ὁ καθένας.—Ἴδιαίτερα πρόσεξε πῶς παριστάνονται οἱ φθόγγοι οὐ, μπ, ντ, γκ, τσ, τξ. Ἐπίσης παρατήρησε πῶς μερικὰ γράμματα παριστάνουν τὸν ὕδιο φθόγγο. Τὰ γράμματα ο καὶ ω ποιὸ φθόγγο παριστάνουν; Τὰ γράμματα ι, η, υ, καὶ τὰ δίψηφα ει, οι, υι ποιὸ φθόγγο παριστάνουν; Τὰ γράμματα ξ, ψ ποιοὺς φθόγγους παριστάνουν;

"Οπως βλέπομε λοιπόν, δὲν ἔχομε γιὰ κάθε φθόγγο ἴδιαίτερο γράμμα, δηλ. δὲν ὑπάρχει πάντοτε ἀντιστοιχία φθόγγων καὶ γραμμάτων.

2. "Ἐτσι καὶ τὸ γράμμα σ σὲ μερικὲς περιπτώσεις παριστάνει τὸν ὕδιο φθόγγο ποὺ παριστάνει τὸ γράμμα ξ, δηλ. προφέρεται ἡχηρός, σὰ ξ. Πρόσεξε στὶς λέξεις τοῦ κειμένου ποὺ ἔχουν σ καὶ παρατήρησε ἐμπρὸς ἀπὸ ποιοὺς φθόγγους τὸ σ σὲ μιὰ λέξη προφέρεται σὰ ξ.

3. Οἱ συνδυασμοὶ τῶν δύο φωνήντων αυ καὶ ευ προφέρονται αβ, εβ καὶ αφ, εφ (μάθ. 29). Ἀναζήτησε στὸ κείμενο τὶς λέξεις ποὺ ἔχουν αυ καὶ ευ καὶ παρατήρησε ἐμπρὸς ἀπὸ ποιοὺς φθόγγους αὐτὰ προφέρονται αβ, εβ καὶ ἐμπρὸς ἀπὸ ποιοὺς αφ, εφ.

4. Εἴδαμε (μάθ. 28) πῶς σὲ μερικὲς λέξεις γράφομε δύο δρμοια σύμφωνα, ἐνῶ προφέρομε ἔνα μένο φθόγγο. Νὰ βρῆς σὲ ποιὲς λέξεις τοῦ κειμένου ἔχομε δύο δρμοια σύμφωνα.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Νὰ βρῆς σὲ ποιὲς λέξεις ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες προφέρεται τὸ σ ἡχηρὸ σὰ ξ καὶ ἐμπρὸς ἀπὸ ποιοὺς φθόγγους, σὲ ποιὲς λέξεις τὸ αυ, ευ προφέρεται αβ, εβ καὶ σὲ ποιὲς αφ, εφ καὶ τέλος ποιὲς λέξεις ἔχουν δύο δρμοια σύμφωνα: "Ἐνα σγουρομάλλικο παιδί παιζει σβούρα στὴν αὐλὴ τοῦ σπιτιοῦ του. Μαζεύτηκαν καὶ ἄλλα παιδιά καὶ δῆλα εἶναι εὐχαριστημένα ἀπὸ τὸ παιγνύοντας αὐτό. Αδριο εἶναι Κυριακή καὶ γι" αὐτὸ παιζούντας ξένοιαστα. "Υστερό" ἀπὸ πολλὴ ὥρα φεύγουν δῆλοι οἱ φίλοι κονδασμένοι.

Γύμνασμα. 1) Γράψε 5 λέξεις μὲ σ (στὴν ἀρχὴ ἦ μέσα στὴν κάθε λέξη) ποὺ νὰ προφέρεται ξ.—2) Γράψε ἀπὸ 3 λέξεις ποὺ νὰ ἔχουν αυ μὲ προφορὰ αβ, ευ μὲ προφ. εβ, αυ μὲ προφ. αφ καὶ ευ μὲ προφ. εφ.—3) Γράψε 5 λέξεις ποὺ νὰ ἔχουν δύο δρμοια σύμφωνα.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τὸν ἐνεργητικὸ καὶ παθητικὸ ἀόριστο τῆς ὑποταχτικῆς τοῦ ρήματος μαζεύω.

85.- Ο ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΣΤΗΝ ΙΘΑΚΗ

Σάν πρόβαλε τὸ φωτερὸ
τ' ἀστέρι, ποὺ στὰ οὐράνια
τῆς νυχτογέννητης αὔγῃς
πρωτομηνάει νὰ φέξῃ,
τὸ πλοῖο τὸ πελαγόδρομο
ζύγωνε πιὰ στὸ Θιάκι.
Βρίσκετ' ἐκεῖ τοῦ Φόρκυνα,
τοῦ πελαγίσιου γέρου,

- 5 κάποιο λιμάνι, καὶ σ' αὐτὸ δυὸ κάρβοι, ποὺ προβάλλουν
βραχόσπαρτοι, πρὸς τὴν μπασιά τοῦ λιμανιοῦ συγκλίνουν
κι δξω κρατοῦν τὰ κύματα ποὺ οἱ τρικυμίες σηκώνουν
μὰ μέσα τὰ καλόφτιαστα συχνάζουνε καράβια
δίχως δεσμίματα, ἅμα μποῦν καὶ βροῦν ἀραξιοβόλι.
- 10 Εἶναι κι ἔλια μακρόφυλλη βαθιά μὲς στὸ λιμάνι·
καὶ δίπλα τῆς ἀχνόθαμπη σπηλιὰ χαριτωμένη,
ἰερὸ λημέρι τῶν νυμφῶν ποὺ λέγονται Ναϊάδες.
*Ἐχει κι ἀστείρευτα νερά καὶ θύρες δυό· μιὰ θύρα
πρὸς τὸ βοριά, ποὺ δύνονται ν' αύλιζωνται κι ἀνθρῶποι,
15 κι ἀλλη, θεϊκιά, πρὸς τὸ νοτιά, ποὺ ἀνθρῶποι δὲν περνᾶνε,
μόνο εἴναι τῶν ἀθάνατων ἡ θύρα ἐκείνη δρόμος.
Αὕτα ἀπὸ πρὶν γνωρίζοντας μπῆκαν ἐκεῖ ν' ἀράξουν.
Καὶ τὸ καράβι στὴ στεριά ἔξω ἔπεσε ως τὴ μέση·
μὲ τέτοια δρμή τὸ σπρώχνανε στὰ δμπρὸς οἱ λαμνοκόποι.
- 20 Καὶ στὴ στεριά σὰ βγήκανε ἀπ' τὸ γερὸ καράβι,
πρῶτα ἀπ' τὸ πλοῖο τὸ κουφωτὸ τὸν Ὀδυσσέα σηκώσαν
μὲ τὸ σεντόνι τὸ λινὸ καὶ τὸ λαμπρὸ στρωσίδι
στὴν ἀμμουδιά τὸν ἔθεσαν, καθὼς βαριοκοιμόταν,
κι ὅστερα βγάλαν τὰ καλὰ ποὺ οἱ Φαιάκες τοῦ δῶσαν.
- 25 Τὰ βαλαν δλα στῆς ἔλιας τὴ ρίζα σωριασμένα,
δξω ἀπ' τὸ δρόμο, μὴν τὰ δῆ περαστικός κανένας
καὶ πάη καὶ τὰ πειράξη, πρὶν ξυπνήσῃ δ Ὀδυσσέας.
Κι αὐτοὶ ξαναγυρίζανε στὸν τόπο τους.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Θιάκι (οὐδ.) ἡ Ἰθάκη.—Φόρκυνας θαλασσινὸς θεὸς τῶν ἀρχαίων.—κάβος ἀκρωτήρι.—συγκλίνω γέρων πρὸς τὰ μέσα μαζὶ με κάτι ἄλλο.—ἀραξοβόλι μέρος τῆς ἀκτῆς προφυλαγμένο ἀπὸ ἀνέμους, ὅπου ωίχνουν ἄγκυρα (ἀράξουν) τὰ πλοῖα.—λημέρι, βλ. σ. 53.—νῦμφες θεές τῶν ἀρχαίων, ποὺ κατοικοῦσαν σὲ πηγές, σπηλιές, δάση κτλ.—ἄνθρωποι, ποιητικὸς τύπος (κανονικά: ἀνθρώποι).—λαμποκόποις κωπηλάτης, ἔκεινος ποὺ λάμνει, δηλ. τραβᾶ τὸ κουπί.

Περιεχόμενο. Πῶς περιγράφεται τὸ λιμάνι τῆς Ἰθάκης;—Πῶς ἔφτασε ἐκεῖ τὸ καράβι μὲ τὸν Ὄδυσσεα;—Πῶς τὸν ἔβγαλαν ἔξω οἱ σύντροφοί του;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

*Έχομε μιλήσει σὲ προηγούμενα μαθήματα (41, 42, 49) γιὰ τὸ βασικὸ τόνο.

α) **Στὰ οὐσιαστικὰ** βασικὸς τόνος εἶναι ὁ τόνος τῆς ὀνομαστικῆς τοῦ ἔντονοῦ (ἀσχετα μὲ τὸ τονικὸ σημάδι ποὺ σημειώνομε).

*Ο βασικὸς τόνος τῶν οὐσιαστικῶν τις περισσότερες φορὲς κρατιέται στὴν ἴδια συλλαβή, κάποτε ὅμως κατεβαίνει κατὰ μία συλλαβὴ καὶ σπάνια κατὰ δύο συλλαβές:

ἡ Ναϊάδα, τῆς Ναϊάδας, τὴ Ναϊάδα, οἱ Ναϊάδες, τῶν Ναϊάδων κτλ.

ἡ ὁρμή, τῆς ὁρμῆς, οἱ ὁρμές, τῶν ὁρμῶν, τὶς ὁρμὲς κτλ.

ὁ ἀνθρώπος, τοῦ ἀνθρώπου, οἱ ἀνθρώποι, τῶν ἀνθρώπων, τοὺς ἀνθρώπους κτλ.
τὸ λιμάνι, τοῦ λιμανοῦ, τὰ λιμάνια, τῶν λιμανῶν κτλ.
ἡ θάλασσα, τῆς θάλασσας, οἱ θάλασσες, τῶν θαλασσῶν κτλ.

β) **Στὰ ἐπίθετα** βασικὸς τόνος εἶναι ὁ τόνος τῆς ὀνομαστικῆς ἔντονοῦ τοῦ ἀρσενικοῦ γένους:

ὁ βραχόσπαρτος, ἡ βραχόσπαρτη, τὸ βραχόσπαρτο, τῶν βραχόσπαρτων κτλ.

ὁ λαμπρός, ἡ λαμπρή, τὸ λαμπρό, οἱ λαμπροί, τῶν λαμπρῶν κτλ.

Στὰ ἐπίθετα ὁ βασικὸς τόνος μένει ἀμετακίνητος. Αλλὰ τὰ προπαραξόντα επίθετα σὲ -οις ποὺ ἄλλαξαν καὶ ἔγιναν οὐσιαστικά (μαθ. 83) ἀκολουθοῦν ὡς πρὸς τὸ βασικὸ τόνο τὸν κανόνα τῶν οὐσιαστικῶν: ὁ βάρβαρος, τοῦ βαρβάρου, τῶν βαρβάρων, τοὺς βαρβάρους (ὅπως ὁ ἀνθρώπος, τοῦ ἀνθρώπου, τῶν ἀνθρώπων, τοὺς ἀνθρώπους), ἐνῶ, ὅταν ἔχουν σημασία ἐπιθέτου, ὁ τόνος τους μένει ἀμετάκλητος.

γ) **Στὰ ρήματα** ὁ βασικὸς τόνος εἶναι ὁ τόνος ποὺ βρίσκεται στὸ α' πρόσ. τοῦ ἐνεστώτα τῆς δριστικῆς: *Ο τόνος αὐτὸς στοὺς τύπους τοῦ ρήματος συχνὰ μετατοπίζεται: σηκώνω — σήκωνα — σηκωδῆκα, σηκωδήκαμε—θὰ σηκωθῶ.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

***Ασκηση,** α) Νὰ βρῆς τὰ οὐσιαστικὰ ποὺ εἶναι στοὺς στίχους 5, 7, 8, 9, 12, 13, 25 καὶ νὰ σηματίσης τὴ γενικὴ καὶ αἰτιατικὴ τοῦ ἔντονοῦ καὶ πληθυντικοῦ.—β) Νὰ βρῆς τὰ ἐπίθετα ποὺ εἶναι στοὺς στίχους 1, 2, 6, 10, 11, 12, 13, 15. Σημάτισε τὰ τρία γένη.—γ) Νὰ βρῆς τὰ ρήματα ποὺ εἶναι στοὺς στίχους 4, 8, 12, 19 καὶ νὰ σηματίσης τὸ α' ἔνικὸ πρόσ. τοῦ παρατ. τῆς ἴδιας φωνῆς.

Γύμνασμα. Γράψε τὴ γενικὴ καὶ αἰτιατικὴ ἔνικον καὶ πληθ. τῶν οὐσιαστικῶν ποὺ εἶναι στοὺς στίχους 6 καὶ 7 καὶ τῶν ἐπιθέτων ποὺ εἶναι στοὺς στίχους 2 καὶ 22 (στὰ 3 γένη).—Ἐπίσης τὸν παρατατικὸ τῶν ρημάτων ποὺ εἶναι στοὺς στίχ. 4 καὶ 8 (στὴν ἴδια φωνή).

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε δλες τὶς λέξεις τοῦ κειμένου ποὺ ἔχουν δύο ὅμοια σύμφωνα.

γύρω χωριά είχαν ανάγκη από μιά βρύση έδω. Μά καθένας ἔλεγε: «Δες τή φτιάση ἄλλος». Κάθε χωριό ἔλεγε: «Δες τή φτιάση ἄλλο χωριό». Μιά φορά πέρασε κι ἔνας ράφτης, πηγαίνοντας πανηγυριώτης στὸν 'Αι-Λιά. Ὡταν ἀπ' ἄλλοι και είχε ἔνα μικρό μαγαζί κάτω στή χώρα. Καθισμένος σταυροπόδι σ' ἔνα ψηλό ράφι — ἔτσι δά, σά νά τὸν βλέπω τώρα — κεντούσε σεγκούνια και φέρμελες μὲ μιάν ἀργή βελονιά. Είχε μεγάλη γενειάδα κάτασπρη, χυμένη στὸ στήθος, και φορούσε τὶς μακριές του φουστανέλες καθημερινή και γιορτή, κατακάθαρες.

Οταν γύρισε από τὸν 'Αι-Λιά, εἶπε τῆς γριᾶς γυναίκας του: «Γυναίκα, ἐκεῖ πάνω ποὺ πήγαινα, εἰδα πώς χρειάζεται μιὰ βρύση. Ἐμεῖς ἄτεκνοι εἴμαστε, πολλὰ χρόνια δὲ θά ζήσωμε. Λοιπὸν τὸ κομπόδεμά μας θά τὸ δώσω γιὰ κείνη τή βρυσούλα, νά δροσίζωνται οἱ χριστιανοί.»

—'Αφέντη, δ, τι δρίσης καλά δρισμένο, εἶπε ή γριά.

Μὲ ἔξοδά του οἱ ἐργάτες ἔσκαψαν ἐκατὸ μέτρα μάκρος, μάζεψαν τὸ σκορπισμένο νερό, τὸ ἔβαλαν σὲ χτιστὸ κανάλι κι ἔχτισαν τή βρύση. Ἐκεῖνος, αφοῦ πρόφτασε νά δῆ τὸ καλὸ ποὺ ἔκαμε στοὺς ανθρώπους, δὲ ζήτησε τίποτα ἀπ' αὐτούς. Σὲ λίγο καιρὸ κοιμήθηκε στὰ χέρια τοῦ Θεοῦ εύχαριστημένος και λησμονήθηκε. "Υστερα θέριεψε έδω τὸ πλατάνι ποὺ βλέπετε. Η βρύση τρέχει από τριάντα χρόνια, και θά τρέχη γιὰ πολὺν καιρό, δσο βρίσκονται κουρασμένοι διαβάτες...

«Ἐνας ἀγωγιάτης, αφοῦ ἤπιε στή βρύση βάζοντας γιὰ κούπα τὶς χοῦφτες του, μουρμούρισε: «Νὰ δροσιστῇ ἡ ψυχούλα σου!»

—'Η ψυχούλα του... τίνος;... Δὲν καταλαβαίνω.

—"Ημουν παιδί. Τὸν καιρὸ ἐκεῖνο ἔτρεχε δῶ λίγο νερό, μὰ πολὺ λιγόστο, κόμπος. Οἱ διαβάτες ἔπεφταν μπρούμυτα γιὰ νὰ πιοῦν, προσπαθώντας νὰ φτιάσουν κάνουλα μὲ κανένα χλωρόφυλλο. "Ολοι ἀπὸ τὰ

γύρω χωριά είχαν ανάγκη από μιὰ βρύση έδω. Μά καθένας ἔλεγε: «Δες τή φτιάση ἄλλος». Κάθε χωριό ἔλεγε: «Δες τή φτιάση ἄλλο χωριό». Μιὰ φορά πέρασε κι ἔνας ράφτης, πηγαίνοντας πανηγυριώτης στὸν 'Αι-Λιά. Ὡταν ἀπ' ἄλλοι και είχε ἔνα μικρό μαγαζί κάτω στή χώρα. Καθισμένος σταυροπόδι σ' ἔνα ψηλό ράφι — ἔτσι δά, σά νά τὸν βλέπω τώρα — κεντούσε σεγκούνια και φέρμελες μὲ μιάν ἀργή βελονιά. Είχε μεγάλη γενειάδα κάτασπρη, χυμένη στὸ στήθος, και φορούσε τὶς μακριές του φουστανέλες καθημερινή και γιορτή, κατακάθαρες.

—'Αφέντη, δ, τι δρίσης καλά δρισμένο, εἶπε ή γριά.

Μὲ ἔξοδά του οἱ ἐργάτες ἔσκαψαν ἐκατὸ μέτρα μάκρος, μάζεψαν τὸ σκορπισμένο νερό, τὸ ἔβαλαν σὲ χτιστὸ κανάλι κι ἔχτισαν τή βρύση. Ἐκεῖνος, αφοῦ πρόφτασε νά δῆ τὸ καλὸ ποὺ ἔκαμε στοὺς ανθρώπους, δὲ ζήτησε τίποτα ἀπ' αὐτούς. Σὲ λίγο καιρὸ κοιμήθηκε στὰ χέρια τοῦ Θεοῦ εύχαριστημένος και λησμονήθηκε. "Υστερα θέριεψε έδω τὸ πλατάνι ποὺ βλέπετε. Η βρύση τρέχει από τριάντα χρόνια, και θά τρέχη γιὰ πολὺν καιρό, δσο βρίσκονται κουρασμένοι διαβάτες...

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ἀγωγιάτης ἔκεινος ποὺ μεταφέρει μὲ ζῶο ἀνθρώπους ἢ πράματα (ἀγώγη ἢ μεταφορά).—κόμπος, ἐδῶ μεταφορικά: πολὺ λίγο νερό, ποὺ χύνεται σταγόνα μὲ σταγόνα.—μπρούμντα πεσμένος μὲ τὸ πρόσωπο πρὸς τὸ ἔδαφος.—σεγκούνι (οὐδ.) χωριάτικο ἐπαγωφόρι μάλλινο.—φέρμελη (θηλ.) γελέκο κεντημένο μὲ μετάξι καὶ χρυσά στολίσματα, ποὺ τὸ φοροῦσαν μαζὶ μὲ τὴν φυστανέλα.

Περιεχόμενο. Ποιὸς ἔφτιασε τὴν βρύση στὸ μέρος ἔκεινο; Πῶς πῆρε τὴν ἀπόφαση αὐτή; Πῶς κρίνεις τὴν πράξη του;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ κείμενο διαβάζομε ‘Αι-Λιάς, ποὺ ἀπαρτίζεται ἀπὸ τὸ ‘Αι (ποὺ ἔγινε ἀπὸ τὴν λέξη ἄγιος) καὶ ἀπὸ τὸ κύριο δονομα Λιάς (δηλ. Ἡλίας). Αὐτὸ τὸ ‘Αι πηγαίνει ἐμπρὸς ἀπὸ δύναματα καὶ λέγεται προτακτικό. Τέτοια προτακτικὰ είναι καὶ τά: ‘Αγια-, γερο-, γρια-, θεια-, κυρα-, μαστρο-, μπαρμπα-, χατζή-.

Αὐτὰ πηγαίνουν πάντα ποὺν ἀπὸ δύναματα καὶ δὲν παίρνουν τόνο: ‘Αγια-Σοφιά, γερο-Δῆμος κτλ.

‘Υστερος’ ἀπὸ τὰ προτακτικὰ σημειώνομε μιὰ μικρὴ γραμμούλα, δηλ. ἐνωτικό (βλ. μάθ. 34).

Τὰ προτακτικὰ μένουν ἄκλιτα: δ ‘Αι-Λιάς, τοῦ ‘Αι-Λιᾶ, τὸν ‘Αι-Λιά, ἢ ‘Αγια-Σοφιά, τῆς ‘Αγια-Σοφιᾶς, τὴν ‘Αγια-Σοφιά, δ γερο-Δῆμος, τοῦ γερο-Δήμου κτλ.

2. Στὰ σημεῖα τῆς στίξης (μάθ. 35) ἀνήκουν καὶ τ’ ἀκόλουθα:

α) **‘Η διπλὴ τελεία** (...). Αὐτὴ σημειώνεται συνήθως ἐμπρὸς ἀπὸ τὰ λόγια ποὺ ἀναφέρονται κατὰ λέξη καὶ ποὺ κλείνονται σὲ εἰσαγωγικά. Κοίταξε ποὺ σημειώνεται διπλὴ τελεία στὸ κείμενο. (Βλ. καὶ στὰ μαθ. 1, 34, 35, 48 καὶ 49.)

β) **Τ’ ἀποσιωπητικά** (...), ποὺ δείχνουν πῶς ἀποσιωποῦμε κάτι, πῶς δὲν τὸ λέμε, γιατὶ ἡ φράση ἔμεινε ἀτελείωτη ἀπὸ συγκίνηση, ἀπὸ ντροπή ἢ διαν γιὰ ἄλλο λόγο δὲ θέλωμε ν’ ἀποτελείωσωμε τὴν δύμιλία. Παρατίθομε ποὺ σημειώνονται ἀποσιωπητικά τὸ κείμενο. (Βλ. καὶ μαθ. 2, 37 καὶ 53.)

γ) **Παῦλα** (—). Αὐτὴ σημειώνεται στὸ διάλογο καὶ δείχνει ἀλλαγὴ στὸ πρόσωπο ποὺ μιλεῖ. Πρόσεξε στὸ κείμενο τῶν μαθ. 59 καὶ 62 ποὺ σημειώνεται παύλα.

δ) **Διπλὴ παῦλα.** Κάποτε μεταχειριζόμαστε δύο παῦλες, γιὰ ν’ ἀπομονώσωμε μέσα σ’ αὐτὲς μιὰ φράση ἢ μέρος της, ποὺ δὲ μᾶς χρειάζεται καὶ πολὺ στὸ κείμενο. Κοίταξε στὸ σημερινὸ κείμενο ποὺ σημειώνονται δύο παῦλες. (Ἐπίσης βλ. καὶ στὰ μαθ. 26, 41 καὶ 42).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ασκηση. Νὰ βρῆς ποὺ σημειώνονται ἐνωτικό, διπλὴ τελεία, ἀποσιωπητικά, παύλα καὶ διπλὴ παῦλα στὰ μαθ. 56 καὶ 58.

Γύμνασμα. Γράψε 9 λέξεις ποὺ ἡ καθεμία νὰ ἔχῃ καὶ ἀπὸ ἓνα προτακτικό (‘Αγια-, ‘Αι-, γερο-, γρια-, θεια-, κυρα-, μαστρο-, μπαρμπα-, χατζη-).

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τὸ γ’ ἔνικό πρόσωπο σὲ δλους τοὺς χρόνους τῆς ὁριστικῆς τοῦ ρήματος ρεύμομα (παθ. φωνή).

Στὸ δρεινὸ χωριό, δπου πήγαμε νὰ περάσωμε τὸ καλοκαίρι, νοικιάσαμε ἔνα σπίτι παλιό, μὲ δύο μόνο δωμάτια, ἀλλὰ δπωσδήποτε θὰ τὰ βολεύαμε. «Πρὶν μποῦμε, πρέπει νὰ τὸ ἀπολυμάνωμε, εἰπε δ πατέρας, ἀν καὶ δ νοικούρης τὸ ἀσβέστωσε καὶ τὸ καθάρισε. Ἀπὸ τὴν πόλη ἔχω φέρει μαζὶ μου φορμόλη.»

— Τὶ εἶναι ἡ φορμόλη, πατέρα;

— Νά, τοῦτο ἐδῶ τὸ ὄγρο. Ἀπο-

λυμαίνει χωρὶς νὰ πειράζῃ οὕτε

ὑφάσματα οὕτε δέρματα οὕτε χρώματα. Ἐσύ, Χρίστο, εἴπε στὸ μεγαλύτερό μου ἀδερφό, νὰ πᾶς μὲ τὸ Μηνὰ νὰ μετρήσετε πόσα κυβικὰ μέτρα εἶναι τὸ κάθε δωμάτιο. Γιατὶ γιὰ κάθε κυβ. μ. χρειάζονται 10 γραμμάρια φορμόλη. Νά, πάρτε αὐτὸ τὸ μέτρο. Ἐσύ, Ἀγλαΐα, εἴπε στὴν ἀδερφή μας, ἀναψε φωτιά καὶ χώρισέ την στὶς δυὸ φουφούδες ποὺ ἔχει τὸ σπίτι· βάλε τὴ μία στὸ ἔνα δωμάτιο καὶ τὴν ἄλλη στὸ ἄλλο, στὴ μέση. Ἐπειτα θὰ σᾶς πῶ τι θὰ γίνη.

Κάμαμε τὴν ἀπολύμανση σύμφωνα μὲ τὶς δδηγίες τοῦ πατέρα. Μετρήσαμε τὰ δωμάτια καὶ βρήκαμε πῶς τὸ ἔνα εἶχε 3 μ. ὅψος, 4 πλάτος καὶ 4 μάκρος· τὸ ἄλλο εἶχε τὸ 1διο ὅψος καὶ πλάτος, ἀλλὰ $5\frac{1}{2}$ μ. μάκρος, ὥστε τοῦ ἔνδες ἡ χωρητικότητα ἦταν 48 κυβ. μ. καὶ τοῦ ἄλλου 66. Βάλαμε σὲ μιὰ χύτρα 480 γρ., δηλ. 150 δρ. περίπου φορμόλη καὶ σὲ μιὰν ἄλλη 660 γρ., δηλ. κάτι περισσότερο ἀπὸ μισὴ δκά. Προσθέσαμε καὶ τὸ ἀνάλογο νερό, μισὴ δκ. καὶ 50 δρ. στὴν πρώτη, μιὰ δκ. παρὰ 60 δρ. στὴ δεύτερη, καὶ τὶς τοποθετήσαμε πάνω στὶς δύο φουφούδες. Πρωτύτερα εἶχαμε φράξει δλες τὶς χαραμάδες στὰ παράθυρα καὶ στὶς πόρτες, γιὰ νὰ μὴ φεύγη δ ἀτμός. Κλείσαμε καὶ φύγαμε. Τὴ νύχτα ἐκείνη κοιμηθήκαμε μοιρασμένοι σὲ δυὸ φιλικές μας οἰκογένειες. Τὸ πρωὶ ἀνοίξαμε τὰ δωμάτιά μας καὶ τ' ἀερίσαμε. Ἡ ἀπολύμανση εἶχε γίνει.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. φορμόλη χημικὸ διάλυμα, ποὺ εἶναι πολὺ δραστήριο ἀντισηπτικὸ καὶ τὸ μεταχειρίζονται γιὰ ἀπολυμάνσεις.

Περιεχόμενο. Τί ἔκαμαν τὰ παιδιά, γιὰ νὰ βροῦν πόσα κυβικὰ μέτρα εἶναι τὸ κάθε δωμάτιο; Τί ἄλλο ἔκαμαν τὰ παιδιά;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ κείμενο μερικὲς λέξεις γράφονται κοιμένες, ἔχομε συνηθίσει δμως καὶ τὶς διαβάζομε εὔκολα δλόκληρες. "Ἔτσι βλέπομε 3 μ. καὶ διαβάζομε 3 μέτρα, μιὰ ὁκ. παρὰ 60 δρ. καὶ διαβάζομε μιὰ δκὰ παρὰ 60 δράμια κτλ. Τέτοιες γραφὲς λέγονται συντομογραφίες.

Ποιές ἄλλες συντομογραφίες ὑπάρχουν στὸ κείμενο;

2. Οἱ συντομογραφίες συνηθίζονται γιὰ μερικὲς λέξεις πολὺ συχνές καὶ γράφονται μὲ δρισμένο τρόπο, ὥστε εὔκολα μπορεῖ κανεὶς νὰ τὶς διαβάζῃ. Μερικὲς ἀπὸ τὶς πιὸ συνηθισμένες συντομογραφίες εἶναι καὶ οἱ ἀκόλουθες:

ἄγ. (ἄγιος)	λ. (λέξη)	ἄρ. (ἄρες)
ἀρ. (ἀριθμὸς)	M. (Μεγάλος)	κ.ἄ. (καὶ ἄλλα)
βλ. (βλέπε)	σ., σελ. (σελίδα)	λ.χ. (λόγου χάρη)
Δᾶδα (δεσποινίδα)	σημ. (σημείωση)	π.μ. (πρὶν ἀπὸ τὸ μεσημέρι)
δερ. (δραχμὲς)	Σια (συντροφία)	μ.μ. (μετὰ τὸ μεσημέρι)
κ. (κύριος, κυρία)	στρ. (στρέμματα)	π.χ. (παραδείγματος χάρη)
κ.κ. (κύριοι)	χγρ. (χιλιόγραμμα)	π.Χ. (πρὸ Χριστοῦ)

Ἐπίσης καὶ γιὰ μερικὲς πόλεις ἔχομε συντομογραφίες:

Θεσ/νίκη, Θ/νίκη (Θεσσαλονίκη), Κων/πολη (Κωσταντινούπολη, Πόλη).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Διάβασε τὶς ἀκόλουθες φράσεις προφέροντας δλόκληρες τὶς λέξεις δπου εἶναι συντομογραφίες:

"Ο ἄγ. Νικόλαος προστατεύει τοὺς ναυτικούς.—Ο κ. Κρητικὸς θὰ ἔρθῃ νὰ μὲ βρῆ σήμερα στὶς 5 ½ μ.μ.—Τὸν πέμπτο αἰώνα π.Χ. ἔζησαν στὴν Ἀθήνα μεγάλοι καλλιτέχνες, ποὺ ἔκαμαν σπουδαῖα ἔργα τέχνης, ναούς, ἀγάλματα κ.ἄ.—Τὸ ἀεροπλάνο ἔφυγε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα στὶς 11 ½ π.μ. κι ἔφθασε στὴ Θεσ/νίκη στὶς 12 ½, μ.μ., δηλ. χρειάστηκε μόνο 1 ὥρ. καὶ ἔνα τέταρτο.—Στὴ σελ. 97 εἶναι ὁ πίνακας μὲ τὶς καταλήξεις τῶν ἀρσ., θηλ. καὶ οὐδέτ. οὐσιαστικῶν.

Γύμνασμα. Ἄντιγραψε τὶς παρακάτω φράσεις μὲ δσες συντομογραφίες μποροῦν νὰ γίνουν.

Τὸ Βυζάντιο χτίστηκε τὸ 658 πρὸ Χριστοῦ. Ἐκεῖ δὲ Μέγας Κωσταντῖνος τὸ 330 μετὰ Χριστὸ ἰδρυσε τὴν Κωσταντινούπολη, ποὺ ἔμεινε πρωτεύουσα τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας ὡς τὸ 1453 μετὰ Χριστοῦ.

Ἄγροισα 2 δικάδες καὶ 50 δράμια λάδι πρὸς 22 δραχμὲς καὶ ἔδωσα 46.750 δραχμές.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Συλλάβισε τὶς λέξεις: ἐκστρατεία, ἐκστρατεύω, πανστρατιά, ξεσφραγισμένος, συντομογραφία, σύγγραμμα, ἐκλαρυγγίζομαι, σπαρταριστός, γεοελληνικός, προαιώνιος, προϊόντα, Νεούσιοκέντος.

88.—ΚΛΕΦΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

1. ΤΟΥ ΛΑΒΩΜΕΝΟΥ ΚΛΕΦΤΗ

- 1 Κλαίνε τά δέντρα, κλαίνε, κλαίνε τά κλαριά,
- 2 κλαίνε καὶ τά λημέρια ποὺ λημέριαζα,
- 3 κλαίνε τά μονοπάτια ποὺ περπάταγα,
- 4 κλαίνε κι οἱ κρυοβρυσούλες πόπινα νερό,
- 5 κλαίνε καὶ τά μετόχια πόπαιρνα ψωμί,
- 6 κλαίνε τά μοναστήρια πόπινα κρασί.
- 7 Φαρμάκι τὸ μολύβι κι ἡ λαβωματιά·
- 8 τὰ μάτια μου σβησμένα κι δλο μ' τὸ κορμί,
- 9 στήνην ἔρημιά μονάχος, δίχως συντροφιά,
- 10 θεριά θενά μὲ φάνε κι ἄγρια πουλιά.

2. ΤΟΥ ΚΛΕΦΤΗ ΤΟ ΚΙΒΟΥΡΙ

- 1 «Ο ἥλιος ἔβασίλευε κι δ Δῆμος παραγγέλνει:
- 2 «Σύρτε, παιδιά μου, στὸ νερό, ψωμί νὰ φάτε ἀπόψε,
- 3 κι ἐσύ, Λαμπράκη μου ἀνιψιέ, ἔλα κάτσε κοντά μου,
- 4 νὰ σοῦ χαρίσω τ' ἄρματα, νὰ γίνης καπετάνος,
- 5 Παιδιά μου, μὴ μ' ἀφήνετε σ' αὐτὸν τὸν ἔρμο τόπο·
- 6 γιά πάρτε με καὶ σύρτε με ψηλά στήνην κρύα βρύση,
- 7 πού 'ναι τὰ δέντρα τὰ δασιά, τὰ πυκναραδιασμένα.
- 8 Κόψτε κλαδιά καὶ στρώστε μου καὶ βάλτε με νὰ κάτσω
- 9 καὶ φέρτε τὸν πνευματικὸ νὰ μὲ ξομολογήσῃ,
- 10 γιὰ νὰ τοῦ πῶ τὰ κρίματα δσά 'χω καμωμένα
- 11 δῶδεκα χρόνια ἀρματολός, σαράντα χρόνια κλέφτης.
- 12 Καὶ βγάλτε τὰ χαντζάρια σας, φτιάστε μου ὥριδ κιβούρι,
- 13 νά 'ναι πλατὺ γιὰ τ' ἄρματα, μακρὺ γιὰ τὸ κοντάρι·
- 14 κι ἀπ' τὴ δεξιά μου τὴ μεριά ἀφήστε παραθύρι,
- 15 νὰ μπαίνη δ ἥλιος τὸ πρωὶ καὶ τὸ δροσιδ τὸ βράδυ,
- 16 νὰ μπαινοβγαίνουν τὰ πουλιά, τῆς ἄνοιξης τ' ἀηδόνια.»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. λημεριάς ω μένω στὸ λημέρι (βλ. σ. 53).— μετόχι ἔξοχικό κτήμα μοναστηριοῦ.— φραμάκι πικρό σά φαρμακί.— μολύβι ἡ μολυβένια σφαίρα τοῦ τουφεκιοῦ (ποὺ βρῆκε τὸν κλέφτη).— λαβωματιὰ τραῦμα, πληγή.— δασὺς-ιαὶ-ν πυκνός, πυκνόφυλλος.— χαντζάρι μακρὺ πολεμικὸ μαχαίρι.— ὁριός (λ. ποιητ.) ὥραιος.— κιβούρι τάφος.

Περιεχόμενο. Α) Πῶς φαντάζεται ὁ λαβωμένος κλέφτης τὰ δέντρα καὶ γενικά τὴ φύση, γιὰ νὰ νομίζῃ πῶς κλαῖνε τὴν ὥρα ποὺ αὐτὸς πεθαίνει; Οἱ δύο τελευταῖοι στίχοι τοῦ πρώτου ποιήματος δείχνουν πῶς ὁ κλέφτης ἔχει ἔνα παράπονο¹ ποιό; Β) 'Ο Δῆμος δίνει ὁδηγίες πῶς νὰ φτιάσουν τὸν τάφο του· τί τάχα νὰ πιστεύῃ, γιὰ νὰ δίνη τέτοιες παραγγελίες;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Χασμωδία. Πολλὲς φορὲς συναντιοῦνται φωνήνεντα εἴτε μέσα στὴ λέξη, ὅπως *κρύος*, *ἀετός*, *πωái*, εἴτε στὴ συμπτροφορά, δηλ. ἀπὸ λέξη σὲ λέξη, ὅπως *δῆλος*, τὰ *δηνειρά*, θὰ *ἐνώσω*, ἐσὺ *ἔτοιμάσουν*. 'Η συνάντηση φωνηέντων λέγεται **χασμωδία**.

2. 'Η γλώσσα μας ἔχει γενικὰ τὴν τάση ν' ἀποφεύγῃ τὴν χασμωδίαν. 'Η ἀποφυγὴ τῆς γίνεται μὲ πολλοὺς τρόπους. Μερικοὺς ἀπ' αὐτοὺς τους μάθαμε στὸ 36. μάθημα² εἰναι ἡ *συνίζηση*, ἡ *ἐκθλιψη* καὶ ἡ *ἀφαίρεση*. 'Υπάρχουν ὄμως καὶ ἄλλοι τρόποι:

α) '*Η συνεκφώνηση*. Σὲ λέξεις δύος *ἄνθρωπος*, *πλαῦνος*, *κάρκα*, *πρώιμος*, *ἀπλοῦκός*, *ἀνόητος*, *βουητός*, *ἐλεμημοσύνη*, *ἐλεεινός*, *μικροοικογένεια*, *κοιτάσι*, *ἀγριεύων*, *κονδύλωση*, *βασίλειο*, τὰ δυὸ φωνήνεντα ποὺ συναντιοῦνται στὴν καθεμία προφέρονται ἄλλοτε σὲ δυὸ συλλαβέες, μὲ *χασμωδία* δηλαδή, καὶ ἄλλοτε σὲ μια στὴ δεύτερη περίπτωση λέμε πῶς γίνεται *συνεκφώνηση*. Συνεκφώνηση γίνεται συχνὰ καὶ στὴ συμπτροφορά: *ἄλλα ἐδῶ*.

β) '*Η συναίρεση*. Απὸ τὰ δυὸ φωνήνεντα ποὺ συναντιοῦνται μέσα στὴ λέξη κάνεται τὸ ἔνα καὶ ἀπομένει τὸ ἄλλο: *πυκν(ο)αραδιασμένα*.

γ) '*Η κράση*. Τὰ δυὸ φωνήνεντα ποὺ συναντιοῦνται στὴ συμπτροφορά συγχωνεύονται σὲ ἔνα, διαφορετικὸ καὶ ἀπὸ τὰ δυὸ: *ποὺ ἔπινα-πόπινα*, *ποὺ ἔπαιρα-πόπαιρα*. 'Η κράση συνηθίζεται περισσότερο στὴν ποίηση.

3. **Συγκοπὴ** εἰναι τὸ νὰ καθῇ ἔνα φωνῆν *ἀνάμεσα* σὲ δυὸ σύμφωνα: *ἔ(γ)ημος*, *κορ(υ)φή*. 'Ετσι οἱ προσταχτικὲς σύρετε, φέρετε, στρώσετε, κόψετε κτλ. ἔγιναν σύρτε, φέρτε, στρώστε, κόψτε κτλ.

4. '*Ἀποκοπὴ* εἰναι τὸ νὰ καθῇ τὸ τελικὸ φωνῆν μιᾶς λέξης ἐμπρός ἀπὸ τὸ ἀρχικὸ σύμφωνο τῆς ἀκόλουθης: ἀπ' τὴ δεξιά. Στὸν 8. στίχο τοῦ πρώτου ποιήματος βλέπομε «ὅλο μ' τὸ κορμύ». τέτοια ἀποκοπὴ δὲ γίνεται στὴν κοινὴ δημοτικὴ οὕτε στοὺς στιχους. (Γιὰ τὸν ἀπόστροφο βλ. μάθ. 34).

Τὸ μέσα ἔπειτα ἀπὸ ἀποκοπὴ γράφεται μὲς *χωρίς* ἀπόστροφο.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Νὰ βρῆς στὸ κείμενο ποὺ παρουσιάζεται χασμωδία, συνεκφώνηση, συναίρεση, κράση, συγκοπὴ καὶ ἀποκοπὴ.

Γύμνασμα. Γράψε τὶς ἀκόλουθες φράσεις, ἀφοῦ κάμης τὴ συναίρεση, τὴν κράση, τὴ συγκοπὴ καὶ τὴν ἀποκοπὴ, ὅπου μποροῦν νὰ γίνονται:

'Απὸ τὰ κόκαλα βγαλμένη.—'Η κορυφὴ τοῦ βουνοῦ.—*Περιπατώντας* ἡ Δόξα μονάχη.—Οσοι δὲν ἀκούνουν αὐτὰ παθαίνουν.—(Τὸ ἄλογο) χτυπάει τὸ πόδι του, σκάφτει τὸ χῶμα, δαγκάει τὸ σίδερο ποὺ ἔχει στὸ στόμα.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τὸ γ' ἔνικὸ πρόσωπο δλων τῶν χρόνων τῆς ὁριστικῆς τοῦ ρήματος *ἀφήνω*.

— "Ενα λεπτό, μπαρμπα-Σπύρο, νά τηλεφωνήσω στό γραφείο μου πώς έφτασα κι έπειτα θά μπούμε σ' ένα αύτοκινητο νά σέ πάω στό σπίτι.

Ό Πέτρος δ Λεοντόπουλος, που είχε συνοδέψει τόν έβδομηντάρη μπαρμπα-Σπύρο στό πρώτο του αύτό ταξίδι στήν 'Αθήνα, πλησίασε σ' ένα περίπτερο και άγραφας ένα τηλεφωνικό κέρμα.

— "Άλλο πάλι και τούτο, είπε δ γέρος δινεις λεφτά και άγοράζεις λεφτά;

Ό μπαρμπα-Σπύρος δλα τά παρατηρούμε σε και τά λεπτολογούμε.

— Δέν είναι νόμισμα, μπαρμπα-Σπύρο. Αύτό που βλέπεις θά τό ρίξω σ' ένα άνοιγμα που έχει τό τηλέφωνο, γιά νά μπέσω νά μιλήσω. "Έλα μαζί μου στόν τηλεφωνικό θάλαμο, νά δης.

— Τούτο τό κουβούκλιο είναι ό τηλεφωνικός θάλαμος; Βρέ πράματα και θάματα που έχει ή 'Αθήνα! Καλά έλεγε δ συχωρεμένος δ πατέρας μου πώς οι μηχανές θά χαλάσουν τόν κόσμο. 'Εκείνος ποτέ του δε σάλεψε άπό τό κτήμα του. 'Εγώ τί ήθελα νά κουβαληθώ έδω, νά μοῦ πάρη τ' αύτιά ή όχλοιοθή;

Γού μπαρμπα-Σπύρου τού δρεσε ν' αστειεύεται. Είδεμή δλα τά ήξερε και τά καταλάβαινε. "Ενιωθε πολύ καλά τήν δξία τής προόδου, στό χωριό του μάλιστα ήταν ένας άπό τούς πρώτους κτηματίες που έκαμαν έφαρμογή καινούριων μεθόδων στήν καλλιέργεια. «'Εσένα δ νομς σου έχει φτερά» τού δλεγαν οι χωριανοί. Και τώρα πώς νά μή θέλη νά 'ρθη στήν 'Αθήνα, νά μείνη λίγον καιρό με τήν κόρη του, με τό γαμπρό του και με τά έγγονάκια του, που τό περασμένο καλοκαίρι δέν μπόρεσαν νά πάνε στό χωριό και τά λαχτάρησε ή ψυχή του;

— Μέ συγχωρεῖτε, κύριοι, μά είστε τόση δρα μέσα στό θάλαμο και περιμένουν και άλλοι νά τηλεφωνήσουν, είπε ένας βιαστικός.

— Καλά μάς λέει, ξεχαστήκαμε. "Έλα, πάμε. Είπε στόν Πέτρο δ γέρος.

Και ήταν ξεκινούσαν μέ τό αύτοκινητο, δ γέρος πρόσθεσε: «Μή μάς γνωρίσῃ κιόλα κανείς και τρέξη στήν κόρη μου γιά τά συχαρίκια. Νά μάς δοῦνε ξαφνικά.»

Και αύτό δστείο ήταν. Ποιός τόν ήξερε τόν μπαρμπα-Σπύρο στήν 'Αθήνα;

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις, κοινωνίκιο μικρός χῶρος σὰ θάλαμος, συνήθως μὲ θολωτὴ στέγη.

Περιεχόμενο. Ποιές εἶναι οἱ ἐντυπώσεις τοῦ μπαρμπα - Σπύρου ἀπὸ ὅσα πρωτοβλέπει στὴν Ἀθήνα; Τί ἀστεῖα λέει;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Πρόσεξε πῶς προφέρεται τὸ τελικὸ στὶς παρακάτω λέξεις τοῦ κειμένου, ποὺ καθεμία προφέρεται στενά μὲ τὴν ἀκόλουθη τῆς: δίνεις λεφτὰ ἀγοράζεις λεφτά, ὁ πατέρας μου, πῶς νὰ μὴ θέλῃ, ἔνας βιαστικός, μὴ μᾶς γνωρίσῃ, νὰ μᾶς δοῦνε.

Βλέπομε πῶς ἐδῶ ἡ προφορὰ ἀκολουθεῖ τὸν κανόνα ποὺ εἴδαμε γιὰ τὸ σ. μέσα στὴ λέξη (μάθ. 84).

2. 'Αλλαγὴ στὴν προφορὰ παρατηροῦμε καὶ στὸ τελικὸ γ, ὅταν ἡ ἀκόλουθη λέξη ἀρχίζῃ ἀπὸ κ, π, τ, ξ, ψ ἢ ἀπὸ τὰ δίγλυφα γχ, μπ, ντ (σελ. 75). Πρόσεξε πῶς προφέρομε τὸ τελικὸ στὶς ἀκόλουθες περιπτώσεις: τὸν κόσμο, στὸν Πέρρο, στὸν τηλεφωνικὸ θάλαμο, δταν ξεκινοῦσαν, δὲν μπρόσεσαν, τὸν μπαρμπα-Σπύρο. 'Ετσι προφέρομε καὶ: τὸν φαρά, τὸν τσάκωσα, τὸν γκρέμισα, τὴν νιροπή κτλ.

3. Πολλές φορὲς ἔχομε στὴ σειρὰ δύο ἡ περισσότερα σύμφωνα στὴν ἀρχὴ μιᾶς λέξης ἡ μέσα στὴ λέξη: γραφεῖο, Λεωντόπουλος, ἔβδομηντάρης, γαμτρός. Αὐτὸ τὸ συνδυασμὸ τῶν συμφώνων τὸν δονυμάζομε συμφωνικὸ σύμπλεγμα. Συχνὰ οἱ ἵδεις λέξεις ἡ συγγενικὲς παρουσιάζουν κάπια διαφορὰ στὸ συμφωνικὸ σύμπλεγμα. 'Ετσι στὸ κείμενο βλέπομε:

λεφτά, φτερά (μὲ φτ)	ἔγα λεπτό, λεπτολογοῦσσε, περίπτερο (μὲ πτ)
ἀπόχτω ἀπόχτημα (μὲ χτ)	κτῆμα κτηματίας (μὲ κτ)

Κάποτε πάλι μιὰ λέξη ἔχει συμφωνικὸ σύμπλεγμα, ἐνῶ ἄλλη συγγενικὴ στὴ θέση τοῦ συμπλέγματος ἔχει ἔνα μόνο φθόγγο (δηλ. λείπει ἔνα ἀπὸ τὰ σύμφωνα τοῦ συμπλέγματος). 'Ετσι ἔχομε: μὲ συχωρεῖτε (μὲ σύμπλεγμα γχ), ἀλλὰ συχωρεμένος (μόνο μὲ χ). 'Ομοια καὶ: συγχαρητήρια, ἀλλὰ συχαρίκια· πράγμα, πραγματικός, ἀλλὰ πράμα, πραμάτεια κτλ.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Διάβασε τὶς ἀκόλουθες φράσεις προσέχοντας στὴν προφορὰ τοῦ τελικοῦ σ καὶ τοῦ τελικοῦ γ: Φάναξε τὸν Κώστα καὶ τὸν Προκόπη. Θαυμάζω τοὺς μεγάλους ἥρωες σὰν τὸν Μπότσαρη καὶ τὸν Τζαβέλα. Ποιὸς δὲν τοὺς θαυμάζει; 'Οποιος βιάζεται σκοντάρει. Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερήν. Μήν νιρόπεσαι. Μήν κάνης σὰν τρελός. Τοὺς μίλησα, δταν τοὺς είδα, γιατὶ τοὺς λυπήθηκα. Σὰν καλαμιὰ στὸν κάμπο.

Γύμνασμα. Σχημάτισε φράσεις μὲ τὶς ἀκόλουθες λέξεις: φτερούγα, ἄπιερος, φτιύνω, πτυελοδοχεῖο, σκόλη, σχολή.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Αντίγραψε ἀπὸ τὸ κείμενο ὅλους τοὺς τύπους τῶν ορημάτων ποὺ εἶναι στὴν ὑποταχτικὴ (μαζὶ μὲ τὸ σύνδεσμο ἢ τὸ μόριο ποὺ ἔχουν ἐμπρός).

90. – ΕΚΘΕΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑ

‘Ο Γιωργάκης είναι σκυμμένος πάνω στό τετράδιο τών έκθεσών του. Ξαφνικά σηκώνει τό κεφάλι του καὶ ρωτᾷ τὴν ἀδερφή του, ποὺ είναι λίγο μεγαλύτερη ἀπ' αὐτόν.

— Δὲ μοῦ λέξ, Γιαννούλα; “Οταν μιλοῦμε γιὰ μία πλατιὰ δόδο, γιὰ μία λεωφόρο δηλαδή, λέμε ἡ λεωφόρος. “Οταν θέλωμε νὰ μιλήσωμε γιὰ πολλές, δὲ θὰ πούμε οἱ λεωφόρες;

— Ναι, μποροῦμε δῆμος νὰ πούμε καὶ οἱ λεωφόροι.

— Τὸ ἔχω ἀκούσει κι ἐγώ, ἀλλὰ στὴ φράση ποὺ γράφω μοῦ φαίνεται ἀταΐριαστο· λέω «ώρατες πλατιές δεντροφυτεμένες λεωφόρες». πῶς νὰ πῶ «ώρατες πλατιές δεντροφυτεμένες λεωφόροι»;

— Καλά, βάλ’ το «λεωφόρες». Καὶ τὶ γράφεις;

— Μιὰ ἔκθεση γιὰ τὸ πῶς γίνεται ἡ συγκοινωνία μέσα στὴν Αθήνα. Πρέπει γι’ αὐτὸν νὰ θυμηθῶ τὰ δύναματα τῶν κυριότερων λεωφόρων καὶ μερικῶν μεγάλων δόδων.

— “Αν θέλης, σὲ βοηθῶ.

— Εύχαριστῶ. “Άκου! ‘Ο συμμαθητής μου δ Μανολάτος θὰ γράψῃ, λέει, γιὰ τὴν πρόοδο καὶ τὴν ἔξελιξη τῆς συγκοινωνίας. Σοῦ φαίνεται πῶς αὐτὸν είναι εὔκολο; ’Εγώ δὲ θ’ ἀνακατέψω ἔξελιξεις καὶ προδόους, γιατὶ, νὰ σοῦ πῶ, δὲν ξέρω γιὰ αὐτές σχεδόν τίποτε. Τὶ; Νὰ μαζεύω δηλαδὴ φράσεις ἀπὸ τὰ λεξικὰ καὶ νὰ κάνω, δπως λένε, ἐπίδειξη γνώσεων; Προτιμῶ νὰ ἔκθεσω τὶς ἐντυπώσεις μου, δσα βλέπω μὲ τὰ μάτια μου. Καλύτερα δὲν είναι;

— Ναι, νομίζω. Τὸ ζήτημα τῆς ἔξελιξης κ.χ. τῆς προόδου είναι ἄλλο. Μπορεῖς νὰ τὸ πραγματευτῆς ἄλλη φορά, γιατὶ χρειάζονται πρώτα μερικές γνώσεις.

‘Ο Γιωργάκης ξανάσκυψε στό τετράδιό του.

Σὲ λίγο ἡ Γιαννούλα τοῦ λέει γελώντας: «Μὴν ξεχάστης νὰ γράψῃς καὶ γιὰ τὴ συγκοινωνία, δταν πιάνη νεροποντὴ καὶ οἱ δρόμοι τῆς Αθήνας γίνωνται ποτάμια· καὶ ἀν τύχη τότε νὰ βρεθῆς σὲ αὐτοκίνητο, τὸ αὐτοκίνητό σου γίνεται ξαφνικά... κι-βωτὸς τοῦ Νώε!»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ἐξέλιξη (θηλ.) τὸ ἔστυλιγμα, ἡ ἀνάπτυξη, ἡ πρόοδος ποὺ γίνεται σιγά· ἔτσι λέμε: ἡ ἐξέλιξη τῶν μέσων τῆς συγκοινωνίας, τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ πολιτισμοῦ κτλ.

Περιεχόμενο. Τί ωραῖ ὁ Γιωργάκης τὴν ἀδερφή του καὶ τί ἀπαντᾶ ἐκείνη: Ποιοὶ εἰναι τὸ θέμα τῆς ἐκθεσής του καὶ τί χρειάζεται νὰ θυμηθῇ, γιὰ νὰ τὸ ἀναπτυξῃ καλά;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Μερικὰ θηλυκὰ σὲ -η καὶ τὰ θηλυκὰ σὲ -ος δὲν ἀκολουθοῦν τοὺς γενικοὺς κανόνες τῶν ἄλλων θηλυκῶν, παρὰ κλίνονται διαφορετικά. Τέτοια εἰναι στὸ κείμενο τὰ ὄντα: ἔκθεση, φράση, ἐξέλιξη, ἐντύπωση, γνώση — λεωφόρος, πρόοδος, δόδος, κιβωτός. Αὐτά ὅλα ἔχουν τὸν πληθυντικὸν κατὰ τὴν ἀρχαία κλίση καὶ γιὰ τοῦτο ὀνομάζονται **ἀρχαιόκλιτα**.

Πρόσεξε στὰ παραδείγματα τοῦ κειμένου, γιὰ νὰ δης πῶς κλίνονται:

1. Αρχαιόκλιτα θηλυκὰ σὲ -η.

Ἐνικός

Ὀνομ. ἔκθεση γιὰ τὴ συγκοινωνία
Γεν. τὸ ζήτημα τῆς ἐξέλιξης
Αἰτ. γιὰ τὴν ἐξέλιξη

(Ἡ κλητικὴ εἰναι ὅμοια μὲ τὴν ὀνομαστική.)

Ἡ γενικὴ τοῦ ἔνικου κάποτε συνηθίζεται καὶ σὲ -εως κατεβάζοντας στὰ ὑπερδισύλλαβα τὸν τόνο κατὰ μία συλλαβή: τῆς ἐξέλιξεως.

2. Αρχαιόκλιτα θηλυκὰ σὲ -ος

Ἐνικός

Ὀνομ. λέμε ἡ λεωφόρος
Γεν. ζήτημα ἐξέλιξης καὶ προόδου
Αἰτ. γιὰ μιὰ λεωφόρο

(Ἡ κλητικὴ δὲ συνηθίζεται.)

Ποιὲς καταλήξεις ἔχουν τὰ θηλυκὰ ἀρχαιόκλιτα σὲ -η καὶ σὲ -ος; Εἰναι ἰσορρόπια βὴ ἀνισούσιλλαβα; Σύμφωνα μὲ τὰ παραδείγματα κλίνε τὸ ὄνομα ἐντύπωση καὶ παρατήρηση ποὺ κατεβάζουν τὸν τόνο τὰ προπαροξύτονα σὲ η. Κλίνε τὸ ὄνομα πρόοδος καὶ πρόσεξε ποὺ κατεβάζουν τὸν τόνο τὰ προπαροξύτονα σὲ ος.

Πληθυντικός

ώραῖες λεωφόροις (καὶ λεωφόροι)
ὄντα τῶν λεωφόρων καὶ τῶν ὁδῶν
δὲ θ' ἀνακατέψω ἐξελίξεις καὶ προόδους

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ασκηση.

Κλίνε τὰ ὄντα πόλη, θλίψη, δύναμη, ἀβυσσος, διάμετρος.
Γύμνασμα. Στὶς ἀκόλουθες φράσεις βάλε στὸν πληθυντικὸν ὅ,τι εἰναι στὸν ἔνικο καὶ ἀντίστοιφα: Γράφω τὴν ἔκθεση. Ἡ διόρθωση τῆς ἐκφρασης γίνεται ἀπὸ τὸ δάσκαλο. Τὰ παιδιά προσέχουν νὰ εἰναι καθαρογραμμένες οἱ ἐκθέσεις. Γράφουν προσεχτικὰ τὶς φράσεις καὶ ἔχουν μεγάλη πρόδοο. Τὸ μῆκος αὐτῆς τῆς διαμέτρου εἶναι μεγάλο.

ΕΠΑΝΑΔΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τὶς ἀκόλουθες φράσεις συμπληρώνοντας τὸ τέλος τῶν ὄγμάτων, διόπου λείπει: Προσέχετ-, δταν γράφετ-, νὰ μη βιάζεστ-. Τὸ μάθημα δὲν πρέπει νὰ γράφετ- βιαστικά. Ὅταν ἔχετ- ἡ ὥρα τῆς μελέτης, κλείνομ- στὸ δωμάτιο μου καὶ δὲ βιάζομ- νὰ τελειώσω. Ὁλοὶ πρέπει νὰ γράψουν προσοχή, δταν διαβάζωμ- καὶ γράφωμ-, γιὰ νὰ μὴν κάνωμ- λάθη.

— Πέρασε διανομέας, κύρι Γιώργη; ρώτησε από τὸ παράθυρό της ἡ κυρα-Κατίνα τὸν ἀντικρινὸν κουρέα, ποὺ δὲν εἶχε δουλειὰ καὶ καθόταν στὴ λιακάδα ἔξω ἀπὸ τὸ κουρεῖο του.

— "Οχι ἀκόμη, κυρα-Κατίνα, ἀλλὰ ἡ ὥρα τὸν ἔχει.

— Κι ἐγὼ τὸ διανομέα περιμένω, εἰπε διπαρμπα-Σταμάτης, ποὺ στεκόταν λίγο παραπέρα δῆπου καὶ νά 'ναι δμως θά φανή. Ἐδῶ στὴν περιφέρειά μας δῆλοι οἱ διανομεῖς εἶναι πολὺ ταχτικοὶ στὴν ὥρα τους.

Μὲ πόση λαχτάρα περιμένουν ἀλήθεια στὶς διάφορες γειτονιές τοὺς διανομεῖς δῆσοι ἔχουν συγγενεῖς σὲ ἄλλα μέρη! Καὶ ποιὸς δὲν ἔχει κάποιον δικό του μακριά, πατέρα, γιό, ἀδερφό, ἔδε-

δερφο ἡ ἄλλον συγγενή; Τὰ γράμματα τῶν συγγενῶν καὶ τῶν φίλων εἶναι πάντα μεγάλη χαρά. "Οταν ἔχωμε ἀκούσει πώς ένας συγγενής μας ποὺ μένει σὲ ξένον τόπο ἀρρώστησε, μὲ πόση ἀγωνία περιμένομε νεώτερες εἰδήσεις! Γι' αὐτὸ τὸ πέρασμα τῶν διανομέων στὶς διάφορες γειτονιές εἶναι γιά πολλοὺς σημαντικό.

— Καὶ ἡταν ἀρρώστο τὸ μικρὸ ἀγοράκι ἐκείνου τοῦ συγγενῆ μου ποὺ μένει στὴ Λάρισα, εἰπε διπαρμπα-Σταμάτης, καὶ περιμένω γράμμα νά μάθω πώς πάει τώρα.

— Μένει κανένας συγγενής σου στὴ Λάρισα, μιπαρμπα-Σταμάτη; ρώτησε δ κουρέας.

— Ναι, δὲ θυμᾶσαι ποὺ ἡταν ἐδῶ πρὶν ἀπὸ τρεῖς μῆνες καὶ τὸν φιλοξενοῦνσα στὸ σπίτι μου;

— "Α, ἐκείνος ποὺ μοῦ εἴπεις πώς ἡταν γραμματέας τοῦ δήμου στὸν τόπο του; Δὲν ἡξερα πώς εἶναι συγγενής σου, νόμιζα πώς εἶναι φίλος σου.

— Ταχυδρόμος! Ἀκούστηκε ξαφνικά ἡ φωνὴ τοῦ διανομέα ποὺ πρόβαλε στὴ γωνία τοῦ δρόμου.

"Ολα τὰ πρόσωπα ἔλαμψαν. Οἱ πιὸ ἀνυπόμονοι οὕτε ποὺ τὸν περίμεναν νά φτάσῃ στὴν πόρτα τους παρὰ ἔτρεξαν καὶ τὸν περιτριγύρισαν. Ὁ διανομέας μοιράζει τὴ χαρά, τὴν ἡσυχία, ἀλλὰ δχι σπάνια βέβαια καὶ τὴ λύπη.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ἡ ὥρα τὸν ἔχει, ὁ διανομέας μοιράζει τὴν χαρά, τὴν ἡσυχία, ἀλλὰ δχὶ σπάνια βέβαια καὶ τὴ λύπη· αὐτὲς εἰναι μεταφορικές ἐνφράσεις· πῶς μποροῦμε νὰ ποῦμε τὰ ἴδια νοήματα μὲ κυριολεξία:

Περιεχόμενο. Ποιοὶ περιμένουν μὲ ἀνυπομονησία τὸ διανομέα: Πῶς δεῖχνουν τὴν ἀνυπομονησία τους:

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Εἴδαμε (μαθ. 41 καὶ 44) πῶς κλίνονται τὸ ἀρσενικὸν (ἰσοσύλλαβα καὶ ἀνισοσύλλαβα). Θυμήσου πῶς σχηματίζουν τὸν ἑνικὸν καὶ τὸν πληθυντικὸν τὸν ἰσοσύλλαβα ὀνόματα κλητήρας, ναύτης καὶ τὸ ἀνισοσύλλαβα ψαράς, καρφεζῆς.

Στὸ σημερινὸν κείμενο ἔχομε μερικὰ ἀρσενικά σὲ -έας καὶ σὲ -ής πού, ἐνῷ στὸν ἑνικὸν δὲν ἔχουν καμὰ διαφορὰ ἀπὸ τὸ ἄλλα, σχηματίζουν τὸν πληθυντικὸν μὲ ἄλλον τρόπο. Τέτοια εἰναι στὸ κείμενο τὰ ὀνόματα διανομέας, γραμματέας, κουρέας—συγγενῆς. Αὐτὰ λέγονται **ἰδιόκλιτα**. Τὰ ἴδιοκλιτα ἀρσενικὰ στὸν ἑνικὸν κλίνονται κανονικά:

ὅ διανομέας — τοῦ διανομέα — τὸ διανομέα — ἐ διανομέα!

ὅ συγγενῆς — τοῦ συγγενῆ — τὸ συγγενῆ — ἐ συγγενῆ!

Γιὰ νὰ βρῆς πῶς σχηματίζονται στὸν πληθυντικό, χώρισε μὲ τὸ χάρακα μιὰ σελίδα τετραδίου σὲ 4 στήλες, γράψε πάνω πάνω σὲ κάθε στήλῃ τὸ ὄνομα μιᾶς πτώσης (ὄνομαστική, γενική, αἰτιατική, κλητική) καὶ κατάταξε σ' αὐτὲς τὰ ὀνόματα τοῦ κειμένου διανομέας, γραμματέας, κουρέας ἀνάλογα μὲ τὴν πτώση ποὺ βρίσκεται τὸ καθένα στὸν πληθυντικό.

Κάμε γιὰ τὸ ὄνομα συγγενῆς τὴν ἴδια κατάταξη.

Ἡ κλητικὴ τοῦ πληθυντικοῦ σὲ δλα αὐτὰ εἰναι ὅμοια μὲ τὴν ὄνομαστική καὶ τὴν αἰτιατική.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. "Οπως τὸ ὄνομα διανομέας κλίνε τὰ ὀνόματα: γραφέας, εἰσαγγελέας, σκαπανέας, συγγραφέας."—"Οπως τὸ ὄνομα συγγενῆς κλίνε τὸ ὄνομα εὐγενῆς (=εὐπατρίδης, ἀριστοκράτης).

Γύμνασμα. Στὶς ἀκόλουθες φράσεις βάλε στὸν πληθυντικὸν ὅ, τι εἰναι στὸν ἑνικὸν καὶ ἀντίστροφα: 'Ο εἰσαγγελέας εἶναι δικαστικὸς ὑπάλληλος. Τὰ καθήκοντα τῶν εἰσαγγελέων καθορίζονται ἀπὸ τοὺς νόμους. 'Ο εἰσαγγελέας ἔχει βοηθὸν τὸ γραμματέα του.—Τὸ ἔργο τοῦ καλοῦ συγγραφέα διαβάζεται εὐχάριστα.—"Οποιος δὲν ἀγαπᾷ τοὺς συγγενεῖς του πῶς θ' ἀγαπᾷ τοὺς ξένους; — Οἱ μεγάλοι ἐπιστήμονες λέγονται σκαπανεῖς, γιατὶ ἀνοίγουν νέους δρόμους στὶς ἐπιστήμες.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κλίνε μὲ κατάλληλες φράσεις γιὰ κάθε πτώση των ὀνόματα: συμμαθητής, πόλη, χωριό.

“Ωρα διαλείμματος. Στήν αύλη τοῦ σχολείου τά παιδιά τῆς πέμπτης συζητοῦν.

— Λέτε νὰ πήρα κουλουράκι στὴ γραμματική;

— “Α, δχι δὰ καὶ κουλουράκι, Παῦλο! Πῶς μπορεῖ νὰ σοῦ βάλῃ μηδέν; Τ’ ἄλλα τὰ εἰπες καλά, μόνο ποὺ δὲθ μήθηκες πῶς τὸ ον εἶναι ἔνας φθόγγος, ἔνα φωνήν, καὶ δχι διφθόγγος· ἀνήκει βέβαια στὰ διψήφα φωνήντα, ἀφοῦ δὲν ἔχομε ἔνα γράμμα νὰ τὸ παραστήσωμε, εἶναι δμως φωνήν. ‘Οπωσδήποτε, μοῦ

φαίνεται πῶς δὲν ἔχεις μεγάλο ἔνδιαφέρον γιὰ τὸ γλωσσικὸ μάθημα.

— Ναι, ἔγώ θὰ γίνω μαθηματικός, ἀστρονόμος.

— Ο Παυλάκης θὰ μελετᾶ τοὺς νόμους τοῦ σύμπαντος, εἶπε δ ’Αλέκος ποὺ ἦταν λίγο πειραχτέριο.

— Γιατὶ νὰ μὴν τοὺς μελετῶ; Εἶναι κακὴ ἐπιστήμη ἡ ἀστρονομία; Πῶς ἔσυ θέλεις νὰ γίνης ἴστορικός; ’Ακοῦς ἐκεῖ, ἴστορικός! Νὰ καταγίνεσαι ἀδιάκοπα μὲ τὸ παρελθόν. Τὴν ἐποχὴ τῆς ἀτομικῆς βόμβας νὰ μιλᾶς γιὰ ἀσπίδες καὶ δόρατα!

— Απὸ τὸ παρελθόν γίνεται τὸ παρόν, φίλε μου· καὶ δ μελετηῆς τοῦ παρελθόντος γίνεται καλύτερος κρίτης τοῦ παρόντος· ἀκόμη καὶ τὸ μέλλον μπορεῖ ὡς ἔνα σημεῖο νὰ προβλέψῃ, δταν καταλάβῃ τοὺς νόμους ποὺ κυβερνοῦν τὶς τύχες τοῦ κόσμου. ‘Η ἴστορία σὲ βοηθεῖ νὰ καταλάβῃς τὰ πάντα.

— Μάθε ἴστορία χωρὶς νὰ ξέρης γεωγραφία· εἶπε δ Μιχάλης, ποὺ αὐτὸ τὸ μάθημα τοῦ ἀρεσε ἔχωριστά.

— Καὶ ποιδὲ σοῦ εἶπε πῶς θὰ παραμελήσω τὴ γεωγραφία; ’Εσένα δμως σ’ ἔνδιαφέρει ἡ γεωγραφία, γιὰ νὰ ξέρης τὰ προϊόντα κάθε χώρας: ποῦ βγαίνουν οἱ νοστιμότερες μπανάνες, ποῦ κάνουν τὴν καλύτερη σοκολάτα... Φαγά!

‘Ο Μιχάλης εἶναι ἀλήθεια λίγο λιχούδης, τὰ λόγια δμως τοῦ ’Αλέκου δὲν τὸν πείραζαν· ζέρει πῶς τοῦ ἀρέσει νὰ κάνῃ ἀστεῖα.

— Τὸ καθῆκον μας εἶναι, εἶπε δ σοβαρὸς Δημήτρης, νὰ μελετοῦμε δλα τὰ μαθήματα· αὐτὸ δὰ εἶναι καὶ τὸ συμφέρον μας· γιὰ εἰδικότητες ἔχομε καιρὸ ἀργότερα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις, οἱ νόμοι τοῦ σύμπαντος οἱ φυσικοὶ νόμοι ποὺ κυβερνοῦν τὸ σύμπαν, δηλ. τὴ γῆ καὶ τὰ οὐρανια σώματα.—ἐποχὴ τῆς ἀτομικῆς βόρβας ἡ σημερινὴ ἐποχὴ μὲ τὴ μεγάλη πρόοδο.

Περιεχόμενο. Τί συζητοῦν τὰ παιδιά στὴν αὐλὴ τοῦ σχολείου; Ποιὸ μάθημα προτιμᾶ τὸ καθένα;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ προηγούμενο μάθημα εἴδαμε τὰ ἴδιόκλιτα ἀρσενικά. Στὸ σημερινὸ καίμενο ἔχομε ἀρκετὰ **ἴδιόκλιτα οὐδέτερα**. Πρόσεξε τα στὸν παρακάτω πίνακα, ποὺ δείχνει καὶ τὴν κλίση τους:

'Ενικός ἀριθμός

'Ονομ., αἰτ., κλητ.: τὸ μέλλον, συμφέρον, καθήκοντ' παρόν, παρελθόν, προϊόν | πᾶν σύμπαν | φωνῆν | δόρυ

Γεν.: τῶν μέλλοντος, συμφέροντος, καθήκοντος παρόντος, παρελθόντος, προϊόντος | παντός σύμπαντος | φωνήντος | δόρατος.

Πληθυντικός ἀριθμός

'Ονομ., αἰτ., κλητ.: τὰ μέλλοντα, συμφέροντα, καθήκοντα παρόντα, παρελθόντα, προϊόντα | πάντα σύμπαντα | φωνήντα | δόρατα.

Γεν.: τῶν μελλόντων, συμφερόντων, καθηκόντων παρόντων, παρελθόντων, προϊόντων | πάντων συμπάντων | φωνήντων | δοράτων.

Στὸ καίμενο βρίσκομε καὶ τὸ ἴδιόκλιτο μηδὲν ποὺ ἔχει γενικὴ ἔνικοῦ τοῦ μηδενός, ἀλλὰ δὲ σχηματίζει πληθυντικό. "Οταν εἶναι ὁ λόγος γιὰ ἀριθμητικὸ ψηφίο ἢ γιὰ βαθμό, τὸν σχηματίζομε ἀπὸ τὴ λέξη μηδενικό: τὰ μηδενικά, τῶν μηδενικῶν κτλ. Ἰδιόκλιτα εἶναι καὶ τὰ οὐδέτερα ὃν καὶ ἐνδιαφέρον, ποὺ κλίνονται ὅπως τὸ παρόν, μέλλον. Ἐπίσης ἴδιόκλιτο εἶναι καὶ τὸ δέκα, γεν. τοῦ δέκας, πληθ. τὰ δέκα, τῶν δέκαων κτλ.

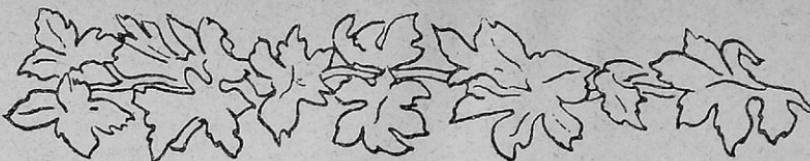
ΕΦΑΡΜΟΓΗ

"Ασκηση. α) Ξεχώρισε τὰ ἴδιόκλιτα οὐδέτερα ποὺ τελειώνουν σὲ -ον, -αν, -εν, -υ.—β) Κλίνε τὰ ἴδιόκλιτα δν καὶ ἐνδιαφέρον.

Γύμνασμα. Βάλε στὴν κατάλληλη πτώση τ' ὄνομα ποὺ εἶναι μέσα σὲ παρένθεση στὶς ἀκόλουθες φράσεις: 'Ο ἥλιος εἶναι σύνεργετικὸς γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ κάθε (δέκα).—Τὰ ζῶα εἶναι κατώτερα (δέκα) ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο. —Οἱ χημικοὶ ἔξετάζονται στὰ συστατικὰ τοῦ κάθε (δέκα).—Ἡ ἀκρη τοῦ (δόρυ) εἶναι μυτερή.—'Απὸ τὴν Ἐλλάδα γίνεται ἑξαγωγὴ ἀρκετῶν (προϊόν).—Ἡ προβλεψη τοῦ (μέλλον) εἶναι δύσκολη.—Δὲν πρέπει νὰ δείχνης ἀμέλεια στὴν ἐκτέλεση τῶν (καθήκον) σου.—Ἡ γραφὴ τῶν (μηδὲν) στὸ τέλος τῶν δεκαδικῶν ψηφίων δὲν ἀλλάζει τὴν ἀξία τοῦ ἀριθμοῦ.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Σχημάτισε οικογένειες λέξεων ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες ἀπλές λέξεις: βουνό, λουλούδι, γεάφω, δλεύρι.

93. — ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ ΚΑΙ ΣΚΟΡΠΙΟΙ ΣΤΙΧΟΙ

- 1 Κόσμος μυρμήγκιαζε πολύς στά χείλη τῆς ἀβύσσου.
- 2 Ὡρθε τῆς νίκης μήνυμα κι εἶναι πολλὴ ἡ χαρά μου.
- 3 Καὶ ρόδο μέσα μου πολύ, κρίνος πολύς ἀνθίζει.
- 4 Δῶρο τῆς καλοσύνης του καὶ τῆς πολλῆς του ἀγάπης.
- 5 Τὰ γόνατα μοῦ κόπηκαν ἀπ' τὸν πολὺ τὸ δρόμο.
- 6 Πολὺν καιρὸν περίμενα τὴ λευτεριὰ νὰ φτάσῃ.
- 7 Γεμάτη ἡ νύχτα ἀπ' τὴν πολλὴ τοῦ τραγουδιοῦ γλυκάδα.
- 8 Ὁποιος ἔχει πολὺ πιπέρι βάζει καὶ στὰ λάχανα.
- 9 Ὁπου λαλοῦν πολλοὶ πετεινοὶ ἀργεῖ νὰ ξημερώση.
- 10 Οἱ πολλὲς γνῶμες βουλιάζουν τὸ καράβι.
- 11 Τὰ πολλὰ λόγια εἶναι φτώχεια.
- 12 Ἀνθρώπων γνώρισε πολλῶν τούς τόπους καὶ τὴ γνώμη.
- 13 Πολλῶν χωρῶν καὶ μακρινῶν τὰ μονοπάτια πῆρα.
- 14 Τὰ μύρα λουλουδιῶν πολλῶν γεμίζουν τὸν δέρα.
- 15 Ὁποιος κυνηγᾶ πολλοὺς λαγοὺς δὲν πιάνει κανένα.
- 16 Πολλὲς φορὲς στὴ βρύση ἡ στάμνα πάει, μὰ ἔρχεται καὶ μιὰ ποὺ σπάει.
- 17 Ὁπου ἀκοῦς πολλὰ κεράσια βάστα καὶ μικρὸς καλάθι.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. κόσμος μυδηγκιαζε πολὺς· ἐδῶ τὸ μυδηγκιαζε λέγεται μεταφορικά ἀντί: μαζευόταν σὰν τὰ μυδηγκια (ποὺ συνάζονται πολλὰ μαζί).— ρόδο, κρίνος (στὸν τρίτο στύχο) καὶ αὐτὰ λέγονται μεταφορικά, ἀντί: χαρὰ καὶ ἀγνότητα.

Περιεχόμενο. Επεχώρισε τὶς παροιμίες ἀπὸ τοὺς σκόρπιους στίχους. Ποιὸ εἶναι τὸ νόημα τῆς κάθε παροιμίας: Πὲς μὲ λόγια δικά σου τὸ περιεχόμενο καθενὸς ἀπὸ τοὺς σκόρπιους στίχους.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Τὸ ἐπίθετο πολὺς δὲν κλίνεται ὅπως τ' ἄλλα· εἶναι ἀνώμαλο ἐπίθετο. Τὰ τρία γένη του στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἔνικου εἶναι:

Ἄρσενικό	Θηλυκό	Οὐδέτερο
δ πολὺς	ἡ πολλή	τὸ πολὺ

2. Στὸ σημερινὸν κείμενο ἔχομε τὸ ἐπίθετο αὐτὸν στὶς πτώσεις τοῦ ἔνικου καὶ τοῦ πληθυντικοῦ καὶ γιὰ τὰ τρία γένη.

Γιὰ νὰ βρῆς πῶς κλίνεται στὸν ἔνικό, χώρισε μιὰ σελίδα τετραδίου σὲ τρεῖς στήλες, γράψε στὴν κορυφὴ κάθε στήλης τ' ὄνομα τοῦ κάθε γένους (ἀρσενικό, θηλυκό, οὐδέτερο) καὶ κατάταξε σ' αὐτὲς κάθε πτώση ποὺ συναντᾶς στὸ κείμενο: ὀνομαστική, γενική, αἰτιατική (κλητική δὲν ἔχει). Θὰ δῆς τότε πώς θὰ μείνῃ ἀδεια ἡ θέση τῆς γενικῆς τοῦ ἀρσενικοῦ καὶ οὐδετέρου. Αὐτὰ τὰ δύο γένη δὲν ἔχουν γενική στὸν ἔνικό.

Κάμε τὸ ἵδιο καὶ γιὰ τὸν πληθυντικὸν ἀριθμό. Ἐδῶ ἔχουν γενική καὶ τὰ τρία γένη, ἀλλὰ εἶναι ἡ ἵδια. Καὶ ὁ πληθυντικὸς ἀριθμὸς δὲν ἔχει κλητική.

3. Παρατήρησε ποιὲς πτώσεις, σὲ ποιὸν ἀριθμὸ καὶ σὲ ποιὰ γένη γράφονται μὲ ἔνα λ καὶ ποιὲς μὲ λλ. Πρόσεξε ἀκόμη πὼς ὅσες πτώσεις γράφονται μὲ ἔνα λ ἔχουν υ ὑστερό ἀπὸ αὐτὸν.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

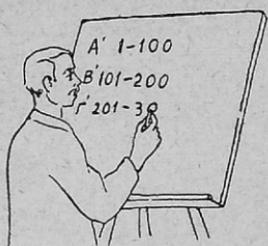
Άσκηση. Κλίνε καὶ στοὺς δύο ἀριθμούς: ὁ πολὺς δρόμος, ἡ πολλὴ χαρά, τὸ πολὺ τραγούδι.

Γύμνασμα. Συμπλήρωσε τὶς παρακάτω φράσεις, βάζοντας στὴ θέση τῆς παύλας ὅ,τι χρειάζεται κάθε φράσα:

"Ἐγινε πολ - θόρυβος γιὰ τὸ τίποτε." Οποιος γυρεύει τὰ πολ - χάνει καὶ τὰ λίγα. "Ἀκουε πολ - καὶ λέγε λίγα. Σήμερα ἥρθαν πολ - ξένοι. Ἀκούονται φωνὲς πολ - παιδιῶν. Ἔπεσε πολ - βροχὴ καὶ πολ - χαλάζι. Τὶ πολ - κακὸ εἶναι αὐτό : "Ἐχω πολ - φίλους. Αὐτὸς ἔχει πολ - ζῆλο καὶ πολ - ὅρεξη γιὰ τὰ γράμματα.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ βρῆς τρία κατάλληλα οὐσιαστικά, ἔνα σὲ κάθε γένος, που νὰ ταιριάζουν μὲ τ' ἀκόλουθα ἐπίθετα: ἀσπρος, μαῦρος, σταχτής, βυσσινής, πλατύς, ἀνοιχτός, ἀκούραστος, λευκός, ἀσημένιος, ξανθός, πεισματάρος, λεβέντης. (Παραδειγμα: ἀσπρος τοῖχος, ἀσπρο πέτρα, ἀσπρο χαρτί.)

— Θεῖε! Οι Τούρκοι τὴν Πόλη στὰ χίλια τετρακόσια πενήντα τρία δὲν τὴν πήραν;

— Ναι, βέβαια.

— Τότε γιατί σ' αὐτὸ δέδω τὸ βιβλίο γράφει τὸ δέκατο πέμπτο αἰώνα; Δὲν πρέπει νὰ πῆ τὸ δέκατο τέταρτο, ἀφοῦ τὴν πήραν στὰ χίλια τετρακόσια τόσα;

— Πολὺ σωστά τὸ λέει τὸ βιβλίο·

γιατί, βλέπεις, εἶναι στὰ χίλια τετρακόσια τόσα· δηλαδή ἔπειτα ἀπὸ τὰ χίλια τετρακόσια· ὥστε αὐτὸς ὁ χρόνος πέφτει μέσα στὸ δέκατο πέμπτο αἰώνα.

— Δὲν τὸ καταλαβαίνω.

— Εἶναι πολὺ ἀπλό. ‘Ο πρῶτος αἰώνας μ.Χ. εἶναι τὰ πρῶτα ἑκατὸ χρόνια ὑστερ’ ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Χριστοῦ. “Ωστε οἱ χρονιές ἔξι, ἐννιά, δεκατέσσερα, εἴκοσι ἔνα, πενήντα ἔξι, ἑβδομήντα δύχτω, δύδοντα, ἐνενήντα, καὶ γενικά ὅσες εἶναι πρὶν ἀπὸ τὸ ἑκατὸ ἀνήκουν στὸν πρῶτο αἰώνα. Τὸ ἑκατὸν ἔνα, ἑκατὸν ἔντεκα, ἑκατὸ δεκαπέντε, ἑκατὸν ἔξηντα, ἑκατὸν ἐνενήντα ἔξι ἀνήκουν στὸ δεύτερο αἰώνα. Τὸ διακόσια πενήντα στὸν τρίτο, τὸ τριακόσια σαράντα στὸν τέταρτο, τὸ τετρακόσια δύδοντα τρία στὸν πέμπτο, τὸ πεντακόσια δύο στὸν ἔκτο κτλ. Στὰ χίλια τελειώνει δέκατος αἰώνας, ὥστε τὸ χίλια εἴκοσι πέντε, νὰ πούμε, ἀνήκει στὸν ἐνδέκατο, τὸ χίλια διακόσια ἔνα στὸ δέκατο τρίτο, τὸ χίλια τετρακόσια πενήντα τρία, ποὺ σὲ μπέρδεψε, στὸ δέκατο πέμπτο, καὶ τὸ χίλια δύχτακόσια εἴκοσι ἔνα στὸ δέκατο ἔνατο.

— Ωστε ἔμετς ποὺ εἴμαστε στὰ χίλια ἐννιακόσια τόσα ζοῦμε στὸν είκοστὸ αἰώνα;

— Φυσικά.

— Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ γιὰ τὰ χρόνια π.Χ.;

— Βέβαια. Τὸ ἑκατὸ σαράντα ἔξι, ποὺ τότε ἡ Ἑλλάδα ἔγινε ρωμαϊκὴ ἐπαρχία, ἀνήκει στὸ δεύτερο αἰώνα π.Χ.

— Καὶ ἡ μάχη τοῦ Μαραθώνα, στὰ τετρακόσια ἐνενήντα π.Χ., στὸν πέμπτο αἰώνα... Εύχαριστω, θεῖε, κατάλαβα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ὁ χρόνος αὐτὸς πέφτει μέσα στὸ δέκατο αἰώνα· ἐδῶ τὸ οῷμα πέφτει λέγεται μεταφορικά· πῶς θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε στὴν χυριολεξία;

Περιεχόμενο. Ποιὲς ἵστορικες χρονολογίες ἀναφέρονται στὸ κείμενο καὶ ποιὰ γεγονότα ἔγιναν σ' αὐτές;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ κείμενο ὑπάρχουν πολλές λέξεις ποὺ φανερώνουν ἀριθμούς: ἔξι, ἑννιά, δεκατέσσερα κτλ. Ὑπάρχουν ἀκόμη καὶ λέξεις ποὺ ἔγιναν ἀπὸ δύνοματα ἀριθμῶν: ἔκτος, ἑνατος, δέκατος τέταρτος κτλ. Ὁλες αὐτὲς οἱ λέξεις ὅνομάζονται **ἀριθμητικὰ ἐπίθετα**.

2. Τὸ ἀριθμητικὰ ἐπίθετα ἔνα, δύο, τρία, τέσσερα κτλ. ποὺ φανερώνουν πλῆθος ἀπὸ οὐσιαστικά ὅνομάζονται **ἀπόλυτα ἀριθμητικὰ ἐπίθετα**.

Σ' αὐτὰ παρατηροῦμε τὸ ἀκόλουθα:

α) Τὸ ἔνα ἔχει μόνο ἑνικὸ ἀριθμό, ἐνῷ τὸ ἄλλα, ἀπὸ τὸ δύο καὶ πέρα, ἔχουν μόνο πληθυντικό.

β) Ἀπὸ τὸ πέντε ὡς τὸ ἑκατὸ ἔχουν ἔνα μόνο τύπο γιὰ τὰ τρία γένη καὶ γιὰ δλες τὶς πτώσεις: πέντε αἰῶνες, πέντε ἑπαρχίες, πέντε βιβλία.

γ) Τὸ ἀπόλυτα ἔνα, τρία καὶ τέσσερα ἔχουν τρία γένη:

·Αρσενικό : ἔνας (αἰώνας). Θηλ.: μία ἡ μιὰ (γυναῖκα). Οὐδέτερ.: ἔνα (βιβλίο).

·Αρσεν. καὶ θηλ.: τρεῖς (αἰῶνες, γυναῖκες). Οὐδέτερο : τρία (βιβλία).

·Αρσεν. καὶ θηλ.: τέσσερες (αἰῶνες, γυναῖκες). Οὐδέτερο : τέσσερα (βιβλία).

Κλίνε τὰ παραπάνω παραδείγματα. Πρόσεξε στὴν δραματική: τρεῖς, τριῶν, τρία κτλ.

Γιὰ τὴν αἰτιατικὴν ἔνα(ν) καὶ μιὰ(ν) θυμήσου δσα εἴπαμε στὸ μάθ. 37.

ε) Τὸ ἀριθμητικὰ διακόσια, τριακόσια, τετρακόσια κτλ. ἔχουν τρία γένη διακόσιοι, διακόσιες, διακόσια καὶ κλίνονται δπως τὸ πλούσιοι, πλούσιες, πλούσια.

δ) Τὸ ἀπόλυτα ἀπὸ τὸ 13 ὡς τὸ 19 χράφονται σὲ μία λέξη: δεκατερεῖς, δεκατέσσερεις, δεκαπέντες κτλ. Ἀπὸ τὸ 21 καὶ πέρα χράφονται σὲ δύο λέξεις: εἴκοσι ἔνα, εἴκοσι δύο κτλ.

3. Σὲ κάθε ἀπόλυτο ἀντιστοιχεῖ ἔνα ἐπίθετο ποὺ δείχνει τὴν τὰ ἄῃ, τὴν κατάταξην, τὴ σειρά: ἔνας—πρῶτος, δύο—δεύτερος, τρεῖς—τρίτος, τέσσερες—τέταρτος κτλ. Τὰ ἐπίθετα αὐτὰ πρῶτος, δεύτερος κτλ. ὅνομάζονται **ταχτικὰ ἀριθμητικὰ ἐπίθετα**.

Αὐτὰ ἔχουν τρία γένη καὶ κλίνονται δπως τὰ ἐπίθετα σὲ -ος, -η, -ο : πρῶτος, πρώτη, πρῶτο, δεύτερος -η -ο κτλ.

4. Πρόσεξε στὴν δραματική: α) ἑννέα (ἡ ἑννιά), ἑννιακόσια μὲ δύο ν, ἀλλὰ ἑνερήντα, ἑνατος μὲ ἔνα ν.

β) Τὸ ἀριθμητικὰ ὀχτώ, ἑννέα, εἴκοσι καὶ τὰ παράγωγά τους παίργουν ψιλή, ἐνῷ δλα τὸ ἄλλα παίργουν δασεία.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

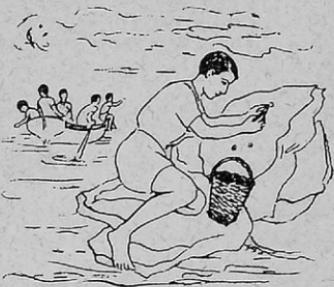
Ασκηση. Ἀπὸ τὸ ἀριθμητικὰ τοῦ κειμένου ξεχωρισε τὸ ἀπόλυτα καὶ τὰ ταχτικά.

Γύμνασμα. α) Κλίνε στὰ τρία γένη τὸ ἀπόλυτα ἔνα, τρία, τέσσερα. β) Γράψε δλόγραφα τὰ κλάσματα: $\frac{9}{90}$, $\frac{7}{8}$, $\frac{900}{1000}$, $\frac{9}{9}$, $\frac{8}{20}$, $\frac{6}{100}$, $\frac{1}{7}$, $\frac{7}{11}$.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κλίνε τὰ ὅνοματα: ἡ ἀκρόπολη καὶ ὁ δεκατέας.

95. — ΠΑΙΔΙΑ ΣΤΟ ΨΑΡΕΜΑ

Έδω οί πέντε, καὶ οἱ ἄλλοι ἔξι ζητήστε ἀπὸ τὸν καπετάνιον. Φώτη νὰ σᾶς δώσῃ τὴ φελούκα του. Ξέρω πώς σήμερα δὲν τὴ χρειάζεται.

“Ετσι κι ἔγινε. Οἱ δυὸς βάρκες, ἡ μία πίσω ἀπὸ τὴν ἄλλη, τράβηξαν κατὰ τὸ βορινὸ ἀκρωτήρι, καλὴ θέση γιὰ πετρόφαρα.

Πρὶν φτάσουν στὸ ἀκρωτήρι, ὁ Βαγγέλης παρακάλεσε τὸ Μιχάλη νὰ τὸν βγάλῃ στὴ στεριά, πάνω σ' ἔνα βράχο, γιατὶ δὲν εἶχε σκοπό, εἶπε, νὰ ψαρέψῃ δὲν εἶχε πάρει καὶ καμιὰ καθετὴ μαζὶ του.

— Καὶ δὲ σοῦ δίνω μιὰν ἀπὸ τὶς δικές μου; ’Ἐγώ, ξέρεις, τὰ σύνεργά μου τὰ παίρνω πάντα διπλὰ καὶ τριπλά. Νά, πάρε τούτη ἔδω· εἶναι μεγάλη καὶ γερή· τὸ νῆμα της ἀπὸ ἀλογότριχες, ἐννιάδιπλο.

— Εύχαριστῶ, Μιχάλη, ἀλλὰ προτιμῶ σήμερα νὰ περπατήσω στὰ βράχια τῆς ἀκρογιασιαῖς.

‘Ο Βαγγέλης εἶχε τὸ σκοπό του· εἶχε πάρει μαζὶ του ἔνα μαχαίρι κι ἔνα καλάθι καὶ ἥθελε νὰ μαζέψῃ πεταλίδες.

‘Αφοῦ τὰ παιδιά ψάρεψαν, ἡ μία βάρκα, στὸ γυρισμό, ζύγωσε πάλι στὸ βράχο, διότου εἶχαν ἀφήσει τὸ Βαγγέλη, καὶ τὸν πήραν μέσα.

— “Εχασες, καημένε Βαγγέλη, ποὺ δὲν ἤρθες μαζὶ μας, τοῦ εἶπε ἔνας ἀπὸ τὴ συντροφιά. Σήμερα οἱ χάννοι τσιμπούσαν πολύ. ‘Ο καθένας ἀπὸ μᾶς ἔπιασε ἀπὸ καμιὰ δεκαριά. ‘Ο Μιχάλης μάλιστα καμιὰ εἰκοσαριά, καὶ μεγάλους μάλιστα.

‘Ο Βαγγέλης τοῦ ἔδειξε τὸ καλάθι του γεμάτο πεταλίδες.

— Μπράβο, Βαγγέλη· θαρρῶ πώς ἔσυ ἔκαμες τὴν καλύτερη δουλειά. Κι ἐμεῖς πετύχαμε, ἀλλὰ κι ἔσένα ἡ μάνα σου θὰ κάμη μιὰ σαλάτα πρώτης.

‘Ο Μιχάλης, ὁ πιὸ ἀξιος ἀπὸ τὴ συντροφιά τῶν παιδιῶν, κρατοῦσε τὴ βάρκα πλευρισμένη διπλὰ στὸ μόλο. Οἱ ἄλλοι ἔτεκα ἥμαστε ἔτοιμοι νὰ πηδήσουμε μέσα.

— Παιδιά, μᾶς λέει ὁ Μιχάλης· ἡ δωδεκάδα μας σήμερα πρέπει νὰ χωριστῇ σὲ δυὸ ἔξαδες· ἡ βάρκα εἶναι μικρή· τοῦ μπαρμπα-Μαθιού, ποὺ εἶχαμε προχτές, ήταν διπλάσια. Μπήτε

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. μόλις τεχνητή προεκβολή τῆς στερεᾶς μέσα στὴν θάλασσα γιὰ νὰ πλευρίζουν τὰ πλοῖα κτλ.— φελύκα βάρκα ποὺ τῇ σέρνει πίσω του τὸ καράβι.— πετρόφαρα ψάρια ποὺ ζοῦν κοντά σὲ βράχους.— πεταλίδα θαλασσινό, ποὺ ζῆ κολλημένο στοὺς βράχους.— χάργος εἰδος ψάρι.

Περιεχόμενο. Πῶς χωρίστηκαν τὰ παιδιά στὶς βάρκες γιὰ τὸ ψάρεμα;— Γιατὶ ὁ Βαγγέλης βγῆκε μόνος του στὸ βράχο;— Τί λένε στὸ γυρισμό;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Ἐκτὸς ἀπὸ τ' ἀ π ὄ λ υ τ α καὶ τὰ τ α χ τ i κ ἀ ἀριθμητικὰ ἔχομε καὶ ἀλλα εἰδη ἀριθμητικῶν, ποὺ τὰ σχηματίζομε ἀπὸ τὰ δύνοματα τῶν ἀριθμῶν προσθέτοντας δρισμένες καταλήξεις.

1. Τὰ πολλαπλασιαστικὰ ἀριθμητικὰ ἐπίθετα φανερώνουν ἀπὸ πόσα ἀπλὰ μέλη ἀπαρτίζεται κάτι καὶ τελειώνουν σὲ -πλός, -πλή, -πλό. Ποιὰ τέτοια ὑπάρχουν στὸ κείμενο;

Στὸ ἀπόλυτο ἔνας ἀντίστοιχει τὸ ἀπλός (ποὺ λέγεται καὶ μονός).

Κοντὰ σ' αὐτὰ συνηθίζονται καὶ τὰ σύνθετα μὲ β' συνθετικὸ τὸ διπλός: τρίδιπλος, τετράδιπλος, πεντάδιπλος κτλ.— Ποιὸ τέτοιο ὑπάρχει στὸ κείμενο;

2. Τ' ἀναλογικὰ ἀριθμητικὰ ἐπίθετα φανερώνουν ποιὰ ἀναλογία ἔχει ἔνα ποσὸ πρὸς ἔνα ἄλλο, πόσες φορὲς δηλ. εἰναι μεγαλύτερο ἔνα ποσὸ ἀπὸ ἔνα ἄλλο, καὶ τελειώνουν σὲ -πλάσιος, -πλάσια, -πλάσιο.

Τὸ ἀπόλυτο ἔνας δὲν ἔχει ἀντίστοιχο ἀναλογικό.

3. Τὰ περιληπτικὰ ἀριθμητικὰ είναι οὐσιαστικὰ ἀφηρημένα. Σχηματίζονται ἀπὸ τ' ἀντίστοιχα ἀπόλυτα μὲ δρισμένες καταλήξεις:

α) -αριά. Φανερώνουν περίπου τὸ πλῆθος μονάδων καὶ συνηθίζονται σὲ στρογγυλοὺς ἀριθμούς: τριανταριά, σαρανταριά, πενηνταριά, δεκαπενταριά κτλ. Ποιὰ τέτοια ὑπάρχουν στὸ κείμενο;— Στὸ ἀπόλυτο ἀριθμητικὸ ἔκατὸ ἀντίστοιχει τὸ ἔκατοστη: ἔχω καμιὰ ἔκατοστὴ δραχμές.

β) -άδα. Αὐτὰ φανερώνουν πλῆθος μονάδες ποὺ συναπαρτίζουν κάτι: δυάδα, τριάδα, τετράδα κτλ. Ποιὰ τέτοια ὑπάρχουν στὸ κείμενο;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Ποιὰ ἀριθμητικὰ ὑπάρχουν στὸ κείμενο; Τί εἴδους ἀριθμητικὰ είναι; Νὰ βρῆς τοῦ καθενὸς ἀπὸ αὐτὰ τὸ ἀντίστοιχό του σὲ δλα τὰ εἰδη. Στὰ ἐπίθετα νὰ βρῆς καὶ τὰ τρία γένη (ὅταν σχηματίζουν).

Γύμνασμα. Γράψε στὰ τρία γένη τὰ πολλαπλασιαστικὰ καὶ ἀναλογικὰ ποὺ σχηματίζονται ἀπὸ τὰ δύνοματα τῶν ἀριθμῶν 3-12.— Γράψε τὰ οὐσιαστικὰ ἀριθμητικὰ σὲ -άδα τῶν ἀριθμῶν 5, 6, 10, 100, 1000.— Γράψε τὰ οὐσιαστικὰ σὲ -αριά δλων τῶν δεκάδων ἀπὸ τὸ 10-90.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ συμπληρώσῃς τὰ ἐπίθετα στὶς παρακάτω φράσεις βάζοντας στὴν θέση τῆς παύλας τὸ τέλος ποὺ λείπει: "Οταν τὸ φαγητὸ ἔχῃ πολὺ ἀλάτι, είναι ἀριά . . ." Οποιος ἔχει τόλμη λέγεται τολμ . . . "Η Ἑλλάδα ἔχει πολλὰ πεδιὰ καὶ πολλὰ ὁροῦ - μέρη. Τὸ μέρος ποὺ ἔχει φως είναι φωτ - , ἐνῶ ἔκεινο ποὺ δὲν ἔχει φως είναι σκοτ - . Τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδας είναι ὑγι . . .

— Τι πελεκάς αύτοῦ, κουμπάρε;

‘Ο κουμπάρος μου δὲ Μήτρος πελεκοῦσε κάτι ἔύλα στὴν αὐλὴ τοῦ σπιτιοῦ του καὶ ἡταν τόσο προσηγλωμένος στὴ δουλειὰ του, που δὲ μὲ ἄκουσε· τοῦ εἰχα μιλήσει ἔξαλλου ἀπὸ τὸ δρόμο, ἔξω ἀπὸ τὸ φράχτη.

— “Ε Μήτρο! Σοῦ μιλῶ· σὲ ρωτῶ· γιά σταμάτα μιὰ στιγμὴ καὶ ἀπάντησέ μου.

Σήκωσε τὰ μάτια του καὶ μὲ εἶδε.

— Σὲ χαιρετῶ, κουμπάρε· δὲ σὲ εἰχα καταλάβει καὶ νὰ μὲ συμπαθᾶς· πέρασε μέσα νὰ σὲ δοῦμε.

Μοῦ ἄνοιξε τὴν πόρτα κρατώντας ἀκόμη τὸ τσεκούρι του. Μὲ μιὰ μα-

τιὰ κατάλαβα τὶ εἶχε γίνει. ‘Ο Μήτρος εἶχε κόψει ἔνα πεῦκο ἀπὸ τὸ δάσος, τὸ κουβάλησε σὲ μεγάλα κομμάτια καὶ τώρα τὸ πελεκοῦσε.

— Δὲν ἔννοεῖς ν’ ἀφήσης τὴν παλιά σου τέχνη, κουμπάρε, καὶ αύτὸ μὲ στενοχωρεῖ. Δὲν τὸν ἀγαπᾶς, θαρρῶ, τὸ λόγκο· κι ἔσυ καὶ οἱ ἄλλοι ἔδω στὸ χωρὶ δὲν τὸν ἀγαπᾶτε, ἐνῶ ἔκεινος σᾶς εὐεργετεῖ. Γι’ αὐτὸ τὸν χαλάτε καὶ ἀδιαφορεῖτε γιὰ τὶς καταστροφὲς που θὰ σᾶς βροῦν, ὅταν τὸν ἀποχαλάσετε.

— Μᾶς ἀδικεῖς, ἀν σοῦ περνᾶ τέτοια ἰδέα. “Ολοι ἔδω τὸν ἀγαποῦμε τὸ λόγκο καὶ δὲν ἀγνοοῦμε τὰ καλὰ ποὺ τοῦ χρωστοῦμε. ‘Αφοῦ δὲν τ’ ἀγνοεῖτε ἐσεῖς ποὺ ζῆτε στὴν πόλη, δὲ θὰ τὰ καταλαβαίνωμε ἔμεῖς ποὺ ζοῦμε πάντα κοντά του; ‘Αλλὰ μποροῦμε καὶ νὰ μὴν ὑλοτομοῦμε;

— Νὰ ὑλοτομῆτε, ἀλλὰ ὅπως σᾶς δόηγοῦν οἱ δασονόμοι· δχι ὅπως τύχῃ· ἀλλιῶς τὸ δάσος θὰ τὸ χαλάσετε γιὰ καλά· θὰ πεθάνη. Σὲ βλέπω καὶ χαμογελᾶς ειρωνικά. Στ’ ἀλήθεια ὅμως τὸ δάσος μπορεῖ νὰ πεθάνη. ‘Ἐπειδὴ ἡ καταστροφὴ προχωρεῖ σιγά σιγά, δὲν τὴν καταλαβαίνομε. ‘Αν ὅμως ἔξακολουθήτε νὰ κόβετε τὸ δάσος ἀσυλλόγιστα, τὰ παιδιά σας θὰ τὸ κληρονομήσουν πιὸ φτωχὸ ἀπ’ ό, τι τὸ κληρονομήσατε ἐσεῖς, καὶ τὰ ἔγγονια σας ἀκόμη πιὸ φτωχό, ὥσπου νὰ ἔρθῃ ἡ δριστικὴ καταστροφή.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. νὰ μὲ συμπαθᾶς νὰ μὲ συγχωρῆς (ἐνῶ τὸ συμπαθεῖς σημαίνει ἀγαπᾶς).—ἔλοτομῷ κόβῳ δέντρα ἀπὸ τὸ δάσος.

Περιεχόμενο. Σὲ τί καταγινόταν ὁ Μῆτρος, ὅταν τοῦ μίλησε ὁ κουμπάρος του; Τί λέει ὁ καθένας ἀπὸ αὐτοὺς γὰρ τὸ κόψιμο τῶν δέντρων; — Ποιὸς ἀπὸ τοὺς δύο ἔχει δίκιο καὶ γιατί;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Τὰ ορόματα ποὺ μάθαμε ὡς τώρα τονίζονται στὴν παραλήγουσα στὸ α' ἑνικὸ πρόσωπο τοῦ ἐνεργητικοῦ ἐνεστώτα τῆς δριστικῆς καὶ στὴν προπαραλήγουσα στὸ α' ἑνικὸ τοῦ παθητικοῦ ἐνεστώτα :

δένω, κρύψω, πλέκω — δένομαι, κρύψομαι, πλέκομαι.

Όλα αὐτὰ ἀνήκουν στὴν πρώτη συζυγία.

Άλλα ὄμως ορόματα τονίζονται στὴ λήγουσα στὸν ἐνεργητικὸ ἐνεστώτα καὶ στὴν παραλήγουσα στὸν παθητικό :

πελεκῶ, θαρρῶ, μιλῶ - ἀγαπέμαι, στενοχωριέμαι, θυμοῦμαι.

Αὐτὰ ἀνήκουν στὴ δεύτερη συζυγία.

2. Τὰ ἐνεργητικὰ ορόματα τῆς β' συζυγίας ἔσχωρίζονται σὲ δύο τάξεις, κατὰ τὶς καταλήξεις ποὺ παίρνουν στὸν ἐνεστώτα καὶ κυρίως σὲ τοία πρόσωπα τοῦ ἐνεστώτα τῆς δριστικῆς :

A' τάξη. Ἐνεστώτας δριστ. καὶ ὑποταχτ.: ἀγαπῶ, -ᾶς, -ᾶ, -οῦμε, -ᾶτε, -οῦν.

Ἐνεστώτας προσταχτικῆς: ἀγάπα - ἀγαπᾶτε καὶ μετοχῆς: ἀγαπῶντας.

B' τάξη. Ἐνεστώτας δριστικῆς: λαλῶ, -εῖς, -εῖ, -οῦμε, -εῖτε, -οῦν.

Ἐνεστώτας ὑποταχτικῆς: λαλῶ, -ῆς, -ῆ, -οῦμε, -ῆτε, -οῦν.

Ἐνεστώτας προσταχτικῆς: λάλει - λαλεῖτε καὶ μετοχῆς: λαλώντας.

Μερικά ορόματα τῆς β' τάξης σχηματίζουν συχνά τὸν ἐνεστώτα τῆς προσταχτικῆς καὶ μὲ τὶς καταλήξεις τῆς α' τάξης: κίνα - κινάτα.

3. Πολλὰ ορόματα κλίνονται στὴν ἐνεργητικὴ φωνὴ καὶ κατὰ τὴν πρώτη τάξη καὶ κατὰ τὴ δεύτερην: μιλῶ, -ᾶς, -ᾶ καὶ μιλῶ, -εῖς, -εῖ.

4. Ό παρατατικὸς καὶ στὶς δύο τάξεις ἔχει τὶς ἵδιες καταλήξεις: ἀγαπῶσσα, -οῦσες, -οῦσε, -οῦσαμε, -οῦσατε, -οῦσαν.

Ἔτοι καὶ λαλόντα, μιλοῦντα κτλ.

5. Ό ἔξακολονθ. μέλλοντας σχηματίζεται, ὅπως καὶ στὴν α' συζυγία, μὲ τὸ θὰ καὶ μὲ τὸν ἐνεστώτα τῆς ὑποταχτικῆς: θ' ἀγαπῶ, θ' ἀγαπᾶτε, θ' ἀγαπᾶ κτλ. — θὰ λαλῶ, θὰ λαλῆς, θὰ λαλοῦμε, θὰ λαλήτε, θὰ λαλοῦν.

6. Ό ἐνεργητικὸς δόριστος τῆς δριστικῆς καὶ στὶς δύο τάξεις σχηματίζεται κανονικά σὲ -ησα: ἀγάπησα, λάλησα, μίλησα. Κλίνεται στὴν δριστικὴ, ὑποταχτικὴ καὶ προσταχτικὴ, ὥπως ὁ δόριστος τῶν ορημάτων τῆς α' συζυγίας: ἔδεσα, δρόσισα κτλ.

7. Θυμήσουν πώς μὲ τὸ θέμα τοῦ ἀσφίστον σχηματίζονται στὰ ορόματα τῆς α' συζυγίας οἱ ἀλλοὶ χρόνοι (στιγματίς μέλλοντας, παρακείμενος, ὑπερσυντέλεικος καὶ συντελεσμένος μέλλοντας). Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο σχηματίζονται οἱ χρόνοι αὐτοῖς καὶ στὰ ορόματα τῆς β' συζυγίας.

8. Μερικά ἐνεργητικά ορόματα τῆς β' συζυγίας σχηματίζουν κάπως διαφορετικά τὸν ἀσφίστο. Νά βρηστε τὸν ἐνεργητικὸν ἀσφίστο τῶν ορημάτων γελῶ, μπορῶ, πετῶ, τραβῶ. Τὰ ορόματα μεθῶ καὶ μηγῶ ἔχουν ἀσφίστο μέθυσα, μήνυσα. Τὸ θαρρῶ ἔχει ἀσφίστο θάρρεμα.

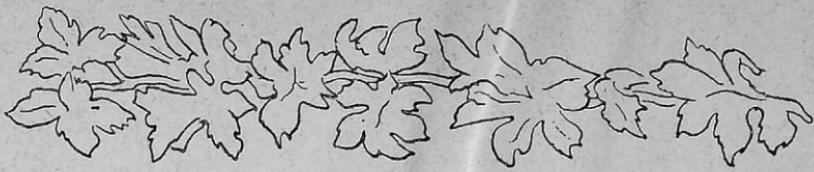
ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Εσχώρισε ἀπὸ τὰ ορόματα τῆς β' συζυγίας ποὺ είναι στὸ κείμενο ποιὰ κλίνονται κατὰ τὴν α' τάξη, ποιὰ κατὰ τὴν β' καὶ ποιὰ καὶ κατὰ τὶς δύο. (Πρόσεξε: τὸ ορόμα ζῶ ἀνήκει στὴ β' τάξη, ἀλλὰ γράφεται μὲ η δπου τ' ἄλλα γράφονται μὲ εἰ: ζῆς, ζῆ, ζῆτε.)

Γύμνασμα. Κλίνε τὸν ἐνεστώτα σὲ δλες τὶς ἐγκλίσεις καὶ τὸν παρατατικὸ τῶν ο. χαιρετῶ, θαρρῶ, προσχωρῶ.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κλίνε τὸν ἀσφίστο σὲ δλες τὶς ἐγκλίσεις τῶν ο. ἀκούω, κόβω.

97.—ΣΚΟΡΠΙΟΙ ΣΤΙΧΟΙ

- 1 Περνᾶ τὸ λάφι, καὶ γοργὰ πετιέμαι ἀπὸ τὸ θάμνο.
- 2 Πένες μου, νὰ ζήσης, λυγερή, ποῦθε γονοκρατιέσαι;
- 3 Γλυκοχαράζουν τὰ βουνά, κι δ αύγερινδς τραβιέται.
- 4 Ἀδέρφια ἐμεῖς, κρατιούμαστε στὶς μπόρες ἀπ' τὸ χέρι.
- 5 Κύματα, στὸν ἔανθδ γιαλδ σᾶς βλέπω νὰ κυλιέστε.
- 6 Μετριούνται τὰ κλεφτόπουλα, καὶ λείπουν τρεῖς λεβέγτες.
- 7 Πίσω νὰ στρέψω ντρέπομαι, μπροστὰ νὰ πάω φοβούμαι.
- 8 Κοιμᾶσαι, κανακάρη μου, κι ἔγώ σὲ νανουρίζω.
- 9 Ὄταν κοιμᾶται δι γιόκας μας, ψωμὶ δὲ μᾶς γυρεύει.
- 10 Λυπούμαστε νὰ βλέπωμε παιδάκια νὰ πεινοῦνε.
- 11 Θυμάστε ποὺ ἔκαθόμαστε στὸν ἵσκιο τοῦ πλατάνου;
- 12 Κοιμούνται στὰ ψηλὰ βουνά καὶ στούς παλιούς τοὺς ἵσκιους.
- 13 Κρατιόμουν ἀπ' τὸ ξώκλαδο καὶ πήδησα στὴ χλόη.
- 14 Ὡ πῶς κουνιόσουν μές στὸ φᾶς, κλαρὶ ἀσημὶ τῆς λεύκας!
- 15 Ἀκόμα δι λόγος ἔστεκε κι ἡ συντυχιά κρατιόταν.
- 16 Μετριόμαστε κάθε φορὰ ποὺ σταματοῦσε ἡ μάχη.
- 17 Ἀλλῃ φορὰ μιλιόσαστε, πῶς τώρα δὲ μιλιέστε;
- 18 Ἐτρωγαν κι ἔπιναν κρασὶ καὶ γλυκοχαιρετιόνταν.
- 19 Θυμόμουν τὴ μανούλα μου καὶ δάκρυζα στὰ ξένα.
- 20 Στὴν ξενιτιά ποὺ γύριζες θυμόσουν τὸ χωριό σου.
- 21 Κοιμόταν καὶ τὸν ἔύπνησα, γιατὶ εἶχε ξημερώσει.
- 22 Λυπόμαστε ποὺ βλέπαμε τὴν τόση δυστυχία.
- 23 Κοιμόσαστε, ὅταν ἔπεσε τὸ πρῶτο τουφεκίδι;
- 24 Στέκονταν πάντ' ἀσάλευτοι καὶ Χάρο δὲ φοβόνταν.
- 25 Στερεῖται ἀπ' δλα, μοναχὰ ἡ ἐλπίδα τοῦ ἀπομένει.
- 26 Κοιμήσου, ἀστρὶ, κοιμήσου, αύγη, κοιμήσου, νιδ φεγγάρι.
- 27 Καρδιά, παιδιά μου, φώναξε, παιδιά, μὴ φοβηθῆτε.
- 28 Θυμήθηκες τὰ νιάτα σου, καὶ πήρε δι νοῦς σου ἀέρα.
- 29 Ἐγώ δὲν εἶχα γεννηθῆ, κύρ λύκε, τότε ἀκόμα.
- 30 Τουφέκι μου περήφανο, σπαθὶ μου παινεμένο.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις, γονοκρατιέμαι ἔχω τὴν καταγωγὴν μου, κατάγομαι.— ἀδέρφια ἐμεῖς, σᾶν ἀδέρφια ποὺ εἴμαστε ἐμεῖς, ἐπειδὴ εἴμαστε ἀδέρφια.— ξώ-κλαδο, τὸ κλαδί ποὺ ἔξεχει, ποὺ βγαίνει ἔξω ἀπὸ τὸ ἄλλα κλαδιὰ τοῦ δέν-τρου.—συντυχιὰ (θηλ., λ. ποιητ.) συνομιλία, κουβέντα.

Περιεχόμενο. Νὰ βρῆς τὶ νόημα ἔχουν οἱ στίχοι 1, 3, 4, 6, 10, 13, 14, 15, 16, 19, 20, 24, 25, 26, 29, 30 καὶ σὲ ποιὰ περίπτωση μποροῦμε νὰ τοὺς μεταχει-ριστοῦμε.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Καὶ στὴν παθητικὴ φωνὴ τὰ ρήματα τῆς β' συζυγίας ἔχειανται σὲ δύο τάξεις, σύμφωνα μὲ τὶς καταλήξεις ποὺ παίρνουν στὸν ἐνεστώτα τῆς δρι-στικῆς:

Α' τάξη: ἀγαπέμαι, -ιέσαι, -ιέται.

Β' τάξη: θυμοῦμαι, -ᾶσαι, -ᾶται.

2. Στοὺς στίχους 1-6 τοῦ κειμένου βρίσκεις στὴ σειρὰ ὅλα τὰ πρόσωπα τοῦ παθητ. ἐνεστώτα ορημάτων τῆς β' συζυγίας, ποὺ ἀνήκουν στὴν πρώτη τάξη.

3. Στοὺς στίχους 7-12 βρίσκεις τὰ πρόσωπα τοῦ παθητ. ἐνεστώτα ορημάτων ποὺ ἀνήκουν στὴ β' τάξη.

4. Στοὺς στίχους 13-24 βλέπεις τὸν παθητικὸν παρατατικὸν τῶν ορημάτων τῆς β' συζυγίας, ποὺ εἶναι ὅμοιος καὶ στὶς δύο τάξεις. Γιὰ τὸ α' καὶ β' πρό-σωπο τοῦ πληθ. τοῦ παθητικοῦ παρατατικοῦ θυμήσου ὅσα εἰδαμε γιὰ τὰ ρή-ματα τῆς α' συζυγίας (μάθ. 59, σ. 119).

5. Στὸ στίχο 25 βρίσκεται τὸ ρῆμα στεροῦμαι, ποὺ κλίνεται στὸν ἐνεστώτα καὶ στὸν παρατατικὸν κάπως διαφορετικά:

Ἐνεστώτας: στεροῦμαι, -εῖσαι, -εῖται, -ούμαστε, -εῖστε, -οῦνται.

Παρατατικός: στερούμασιν, -ούσουν, -οῦνταιν, -ούμαστε, -ούσαστε, -οῦνταν.

6. Στοὺς στίχους 26-30 εἶναι τύποι παθητικῶν ρημάτων τῆς β' συζυγίας στοὺς ἄλλους χρόνους. Νὰ βρῆς τὸ πρόσωπο, τὸ χρόνο καὶ τὴν ἔγκλιση τοῦ καθενὸς ἀπ' αὐτούς.

7. Κανονικὰ τὰ ρήματα τῆς β' συζυγίας σχηματίζονται: α) τὸν παθητ. ἀδ-οιστο τῆς δριστικῆς σὲ -ῆθηκα; κρατήθηκα, μετρήθηκα, λυπήθηκα. β) τὸν παθ. ἀδρ. τῆς προσταχτικῆς σὲ -ήσου, -ῆθητο: κρατήσου-κρατηθῆτο, μετρήσου-μετρη-θῆτο, λυπήσου-λυπηθῆτο, γ) τὴ μετοχὴ τοῦ παθητ. παρακειμένου σὲ -ημένος: κρατημένος, μετρημένος, λυπημένος. Μερικὰ δύμως ρήματα παρουσιάζουν κά-ποιες διαφορές.

Νὰ βρῆς τὸν παθητ. ἀδρ. τῆς δριστ. καὶ τῆς προσταχτικῆς καὶ τὴ μετοχὴ τοῦ παθ. παρακειμένου τῶν ρημάτων: γελιέμαι, πετιέμαι, τραβιέμαι, κυλιέμαι, καιρετιέμαι.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Κλίνε τὸν ἐνεστώτα καὶ τὸν παρατατικὸν τῶν ρημάτων ἀγαπέ-μαι, θυμοῦμαι, στεροῦμαι.

Γύμνασμα. α) Γράψε τὸ β' πληθ. πρόσ. τοῦ ἐνεστώτα καὶ τοῦ παρατατι-κοῦ τῶν ρ. ζητιέμαι, μετριέμαι, κρατιέμαι, κρεμιέμαι, καταριέμαι, ἔχηνιέμαι· πε-τιέμαι, ρουφιέμαι, βαριέμαι, στενοχωριέμαι· κοιμοῦμαι, λυποῦμαι. β) Τῶν ἱδιων ρημάτων γράψε στὸ α' ἐνικὸ τὸν παθητικὸ ἀδριστο τῆς δριστικῆς καὶ τὴ με-τοχὴ τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε στὰ 3 γένη τὰ ταχτικὰ ἀριθμητικὰ τῶν ἀριθμῶν 10-20. Συλλάβισέ τα.

τράμ, ἀπὸ τὸ τράμ στὸ τρόλεῖ, ἀπὸ ἔνα μαγαζὶ σὲ ἄλλο. Καὶ στὰ τελευταῖα συνόδεψα καὶ τὸ Διαμαντή στὸν Πειραιά, ὡς τὸ καράβι.

Εἶμαι ἔαπλωμένος στὸ κρεβάτι μου καὶ συλλογίζομαι. Αὔριο τὸ πρωὶ ἡ κούραση θὰ μοῦ ἔχῃ περάσει, δικαϊός μου δύως ποὺ δὲ ἔαδερφός μου θὰ εἰναι αὔριο στὸ πατρικό του σπίτι, ἐνώ ἔγω εἶμαι ύποχρεωμένος νὰ μείνω γιὰ κάμποσους μῆνες ἀκόμη στὴν Ἀθήνα, δὲ θὰ σβήση.

Καλὴ καὶ ὥραία εἶναι ἡ Ἀθήνα, διξασμένη εἶναι ἡ Ἀθήνα, ἀλλὰ ἡ πίκρα μου ἀπόψε εἶναι πολλή, καὶ ἡ εἰκόνα τοῦ χωριοῦ δὲ θέλει νὰ φύγῃ ἀπὸ τὸ νοῦ μου... τὸ σπίτι μας, ἡ ἀὐλή μας, δὲ Ἀι-Νικόλας, οἱ δρόμοι... Καὶ ἀπ' ὅλα πιὸ ζωηρά καὶ πιὸ ἐπιμονα—δὲν ξέρω γιατί—ύψωνεται μέσα στὴ μνήμη μου τοῦ τόπου μας τὸ βουνό, δὲ Ἀι-Λιάς.

Οὕτε σπουδαῖο εἶναι τὸ βουνό μας οὕτε πολὺ ψηλὸς οὕτε ξακουστό. Δὲ διαβάζεις τ' ὄνομά του στὴν ἴστορία, δπως διαβάζεις τὰ δύναματα τοῦ Ὑμηττοῦ, τῆς Πεντέλης, τῆς Πάρνηθας, ποὺ μὲ ζώνουν ἐδῶ στὴν Ἀθήνα, ἡ τὰ δύναματα τοῦ Ὁλύμπου καὶ τῶν Ἀλπεων. Δὲ σὲ πιάνει γι' αὐτὸ δέκεινο τὸ λερδ δέος ποὺ αἰσθάνεσαι, δταν σοῦ μιλοῦν γιὰ ἔνα Θαβώρ, γιὰ ἔνα Σινά. Ἔκεῖνοι ποὺ δνειρεύονται νὰ πατήσουν τὴν κορυφὴ τοῦ "Ἐβερεστ" ἡ νὰ βροῦν στὸ Ἀραράτ τὴ θέση δπου σταμάτησε ἔπειτα ἀπὸ τὸν κατακλυσμὸ ἡ κιβωτὸς τοῦ Νώε, τὸ δικό μας τὸν Ἀι-Λιά οὕτε ἀκουστὰ δὲ θὰ τὸν ἔχουν. Ἀλλὰ γιὰ μένα εἶναι τὸ πιὸ δγαπητὸ βουνὸ τοῦ κόσμου, γιατὶ ἔκεινο ἀντίκριταν τὰ μάτια μου σὰν ἡμουν παιδι. "Οταν ἔπειτα ἀπὸ μερικοὺς μῆνες θὰ πάω στὸ χωριό, στὸ ξωκλήσι του θ' ἀνεβῶ νὰ προσκυνήσω. Θὰ πάρω λίγους πατλιούς φίλους καὶ θὰ ἔκεινήσωμε τέσσερεις δρες πρὶν νὰ φέξῃ. Τὴν ὕρα ποὺ θὰ βγαίνῃ δὲ ἥλιος ἀπ' τὴν ἀγκαλιά τῆς θάλασσας θὰ εἴμαστε στὴν κορυφή. Τὸ δεῖλι θὰ πάρωμε τὸ δρόμο γιὰ τὸ γυρισμό. Καὶ θὰ ἔχω κλείσει στὰ στήθια μου τόση γαλήνη καὶ ἡρεμία, ποὺ ὅλοι οἱ θόρυβοι τῆς πολιτείας, δταν θὰ ξαναγυρίσω σ' αὐτή, δὲ θὰ μποροῦν νὰ μοῦ τὴν ταράξουν.

Σήμερα κουράστηκα πολύ. Μοῦ εἴχαν κάμει πολλές παραγγελίες ἀπὸ τὸ χωριό, κι ἔπρεπε νὰ φροντίσω σὲ μιὰ μέρα γιὰ δλες, γιὰ νὰ τὶς στείλω μὲ τὸν ἔαδερφό μου τὸν καπετάν Διαμαντή.

Τὶ κούραση, Θεέ μου, τὶ ζάλη! Εἶναι κομμένα τὰ ἥπατά μου. "Ἐτρεχα μὲ τὰ πόδια, ἔμπαινα στὸ λεωφορεῖο, ἀπὸ τὸ λεωφορεῖο στὸ

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Είναι κομμένα τὰ ἥπατά μου, λέγεται μεταφορικά· πῶς θὰ λέγαμε στὴν κυριολεξία; — τρόλεϊ (λ. ξένη) λεωφορεῖο ποὺ κινιέται μὲν ἡλεκτρισμό.—δέος φόβος· αἰσθάνομαι λερὸ δέος νιώθω φόβο καὶ ἔκπληξη γιὰ κάτι μεγάλο, δυνατό, θαυμαστὸ κτλ.

Περιεχόμενο. Αὐτὸς ποὺ μιλεῖ στὸ κείμενο πῶς δείχνει τὴ νοσταλγία του, δηλ. τὴν ἀγάπη του γιὰ τὸ χωριό του καὶ τὴν ἐπιθυμία του νὰ γυρίσῃ σ' αὐτό;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Μερικὰ ούσιαστικὰ δὲ σχηματίζονται σύμφωνα μὲ τοὺς γενικοὺς κανόνες ποὺ ἀκόλουθοιν οἱ τρεῖς κλίσεις. Αὐτὰ δονομάζονται ἀνώμαλα ούσιαστικά.

2. Στὸ κείμενο ὑπάρχουν ἀνώμαλα ούσιαστικά:

α) **Ἄκλιτα**· αὐτὰ φυλάγουν σὲ δλες τὶς πτώσεις τὴν ἔδια κατάληξη.

Τέτοια είναι τὰ προτακτικὰ (μάθ. 86): δ 'Αι-Λιάς, τοῦ 'Αι-Λιᾶ, τὸν 'Αι-Λιά. Τὰ προτακτικά, δπως ξέρομε, είναι ἀτονα· σημειώνομε ἐνωτικὸ ἀνάμεσα σ' αὐτὰ καὶ στὰ δόνηματα ποὺ συνοδεύουν.

Μόνο τὰ προτακτικὰ καπετάν, κὺρο καὶ πάτερ γράφονται μὲ τόνο καὶ χωρὶς ἐνωτικό: ὁ καπετάν Διαμαντής, τοῦ καπετάν Διαμαντῆ — ὁ κὺρο Διαμαντής, τοῦ πάτερ Ματθαίος, τοῦ πάτερ Ματθαίον κτλ.

*Ἀκλιτες είναι καὶ μερικὲς ξενικὲς τοπωνυμίες καὶ ξενικὰ δόνηματα ἀνθρώπων: Θαβώρ, Σινά, "Εβερεστ, Ἀραράτ — Νάρ. *Ἐπίσης ἀκλιτες είναι καὶ μερικὲς λέξεις ξένης καταγγῆς: τράμ, τρόλεϊ κ.ἄ.

'Ακόμη ἀκλιτη είναι καὶ ἡ λέξη **Πάσχα**.

β) **Ἐλλειπτικά**· αὐτὰ συνηθίζονται μόνο σὲ ὄρισμένες πτώσεις ξενικοῦ ἢ πληθυντικοῦ. Στὸ κείμενο βλέπομε τὶς λέξεις δείλι, πρωΐ, ποὺ ἔχουν μόνο δοματικὴ καὶ αἰτιατικὴ ξενικοῦ, καὶ τὴ λέξη ἥπατα, ποὺ ἔχει μόνο δομιαστικὴ καὶ αἰτιατικὴ πληθυντικοῦ. *Άλλα ἐλλειπτικὰ ούσιαστικά είναι:

τὸ ὄφελος καὶ τὸ σέλας, ποὺ ἔχουν μόνο δομαστ. καὶ αἰτιατ. ξενικοῦ (σέλας είναι τὸ φωτεινὸ φαινόμενο ποὺ παρουσιάζεται στὶς βόρειες καὶ νότιες πολικές χῶρες: βόρειο καὶ νότιο σέλας).

τὸ σέβας, πληθ. τὰ σέβη καὶ τὰ σεβάσματα, ποὺ ἔχει μόνο δομαστ. καὶ αἰτιατ. ξενικοῦ καὶ πληθυντικοῦ.

οἱ προάλλες, τὶς προάλλες (μόνο σ' αὐτὲς τὶς πτώσεις).

*Ἐλλειπτικὰ λέγονται ἀκόμη καὶ δσα συνηθίζονται μόνο ἢ προπάντων σ' ἔναν ἀριθμὸ (μάθ. 38): ὁ 'Υμητός, η Πειτέλη, τὸ Πάσχα—οἱ Ἀλπεις.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Νὰ βρῆς τ' ἄκλιτα καὶ τὰ ἐλλειπτικὰ ούσιαστικὰ τοῦ κειμένου. Σὲ ποιὰ πτώση καὶ σὲ ποιὸν ἀριθμὸ είναι τὸ καθένα ἀπ' αὐτά;

Γύμνασμα. Γράψε προτάσεις ποὺ καθεμία νὰ ἔχῃ στὴ γενικὴ τ' ἀκόλουθα δόνηματα μὲν τὸ προτακτικό τους: *Ἀγρα-Σοφιά, γερο-Δῆμος, θεια-Μαρία, καπετάν Νικήτας, κύρο Πέτρος, μαστρο-Νίκος.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κλίνε τὸν ἐνεργητικὸ ἀόριστο σὲ δλες τὶς ἐγκλίσεις τῶν ζ. τρέχω, πετῶ.

Ναί, θά πάω στὸ χωριό. Μ' ἔχουν κουράσει ἡ σκόνη καὶ οἱ καπνοὶ ἀπὸ τὰ ἐργοστάσια, τόσο πολλὰ κοντὰ στὸ σπίτι μου ἔδω στὸ προάστιο ὅπου μένω μὲ τὸ θεῖο μου. Θὰ πάω νὰ γεμίσω τὰ στήθια μου καθαρὸ δέρα. Θὰ κάμω οἰκονομία τοὺς μῆνες αὐτοὺς ποὺ μοῦ μένουν ἀκόμη καὶ θὰ ἔξασφαλίσω τὰ ναῦλα μου γιὰ νὰ φύγω.

Δεσμοὶ πολλοὶ μὲ δένουν μὲ τὸν τόπο ποὺ γεννήθηκα. Δὲν είναι μόνο οἱ γονεῖς μου, ποὺ ἔχω

τρία χρόνια νὰ τοὺς δῶ. Δὲν είναι μόνο δὲ 'Αι-Λιάς, δὲ γίγαντας, δὲ μικρὸς ἔστω γίγας τοῦ χωριοῦ μου, ποὺ λαχταρῶ ν' ἀνεβῶ στὴν κορυφὴ του. Είναι τὰ ἀδέρφια καὶ τὰ ἔχαδέρφια μου, είναι οἱ παλιοὶ μου συμμαθητὲς καὶ φίλοι, ποὺ ἔμειναν καὶ δουλεύουν στὴν ἐπαρχία, ἐνῷ ἐμένα ἡ ἀνάγκη τῆς ζωῆς μ' ἔχει ριγμένο στὴ μεγάλη πόλη. Είναι οἱ γερόντισσες, ποὺ κάθονται μὲ τ' ἀδράχτια τους στὶς ἔξωπορτες τῶν σπιτιῶν, οἱ γέροι μὲ τὰ σοφά τους λόγια, βαριὰ ἀπὸ τὴν πείρα τῆς ζωῆς, ποὺ μαζεύονται στὴν ἴσκιωμένη πλατεία. Είναι καὶ οἱ μικροὶ λόφοι μὲ τὶς ἐλιές, ἡ ἀπέραντη θάλασσα, ποὺ τὰ κύματά της σπάζουν καὶ ἀφρίζουν στὴν ξανθὴ ἀμμουδιά, καὶ πέρα ἀπὸ τὴν ἀμμουδιά οἱ βράχοι μὲ τ' ἀγριοπερίστερα.

Θὰ σηκώνωμαι αὐγὴ αὐγὴ καὶ θὰ παίρνω τοὺς δρόμους καὶ τὰ μονοπάτια μέσα στὸν κάμπο. Ἐδῶ λαχανόκηποι μὲ τὰ μαγκανοπήγαδα. Ἐκεῖ σταροχώραφα μὲ τὰ χρυσά στάχυα ποὺ ἀνεμίζουν στὸ σάλεμα τοῦ δέρα. Ἄλλοιδὲ ἀμπέλια καὶ μποστάνια ἡ χωράφια φυτεμένα μὲ καπνά. Μέσα στὰ κλαδιά τῶν δέντρων καὶ πάνω στοὺς φράχτες μὲ τὰ βάτα πλήθος πουλιά, σπουργίτια καὶ σπίνοι καὶ καρδερίνες, ἐλεύθερα καὶ χαρούμενα, δχι σὰν ἐκεῖνα τὰ δύστυχα καναρίνια καὶ φλώρια ποὺ τὰ ἔχει κλεισμένα δὲ θεῖος μου μέσα στὰ κλουβιά του.

Στὶς ἀκρογιαλιές θὰ ψάχνω δυπόλυτος στὰ βράχια γιὰ καβούρια καὶ πεταλίδες. Καὶ πετώντας τὰ ροῦχα μου πότε σὲ κανένα βράχο πότε στὴν ἀμμουδιά θὰ πέφτω στὴ θάλασσα, γιὰ νὰ κολυμπήσω μέσα στὰ δροσερὰ καὶ διάφανα νερά της.

Π Α Ρ Α Τ Η Ρ Η Σ Ε Ι Σ Σ Τ Ο Κ Ε Μ Ε Ν Ο

Λέξεις καὶ φράσεις, μαγκανοπήγαδο πηγάδι μὲ μαγκάνι, δηλ. μὲ μηχάνημα πού, ὅπως γυρίζει, τυλίγει καὶ ξετυλίγει σκοινὶ ἥ ἀλυσίδα μὲ κάδους, γιὰ ν' ἀντλοῦν τὸ νερό.—μποστάνι κῆπος, ίδιως σπαρμένος μὲ πεπόνια ἥ καρπούζια.—φλάδος ἥ φλώρι είδος πουλί.

Περιεχόμενο. Τὸ κείμενο είναι σὰ συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο. Αὐτὸς ποὺ μιλεῖ θυμάται τὸ χωριό του μὲ νοσταλγία. Ἀπαρίθμησε δσα θέλει νὰ ξαναίδῃ.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Ἐκτὸς ἀπὸ τ' ἄκλιτα καὶ τὰ ἐλλειπτικά, ποὺ εἰδαμε στὸ προηγούμενο μάθημα, ὑπάρχουν ἀκόμη καὶ μερικὰ ἄλλα ἀνώμαλα ούσιαστικά.

1. Τὰ διπλόκλιτα, ποὺ σχηματίζουν διπλὸ γένος στὸν πληθυντικὸ καὶ ἔτσι ἀκόλουθον δύο κλίσεις. Τέτοια είναι στὸ κείμενο τ' ἀκόλουθα:

Ἐνικός	Πληθυντικός
δ βάτος	οἱ βάτοι - τὰ βάτα
δ βράχος	οἱ βράχοι - τὰ βράχια
δ δεσμὸς	οἱ δεσμοὶ (οἱ στενὲς σχέσεις: δεσμοὶ φιλίας) - τὰ δεσμὰ
δ καπνὸς	οἱ καπνοὶ (τοῦ κανονιοῦ, τοῦ τσιγάρου κτλ.) - τὰ καπνὰ (τὸ φυτό)
δ λόγος	οἱ λόγοι - τὰ λόγια (γεν. τῶν λόγων)
δ ναῦλος	οἱ ναῦλοι - τὰ ναῦλα
δ χρόνος	οἱ χρόνοι - τὰ χρόνια
δ ἀδερφός	οἱ ἀδερφοί - τ' ἀδερφια (ἀγόρια καὶ κορίτσια μαζὶ)
δ (ἐ)ξάδερφος	οἱ (ἐ)ξάδερφοι - τὰ (ἐ)ξαδέρφια (ἀγόρια καὶ κορίτσια μαζὶ).
Μερικὰ διπλόκλιτα ἔχουν ἄλλο γένος στὸν ἐνικὸ καὶ ἄλλο στὸν πληθυντικό: δ πλοῦτος - τὰ πλούτη, δ σανὸς - τὰ σανά, δ τάρταρος (δ ἄδης) - τὰ τάρταρα ἔτσι καὶ ἡ νιότη - τὰ νιάτα.—Μερικὰ ὀνόματα ζώων ἔχουν διπλὸ γένος στὸν ἐνικὸ καὶ στὸν πληθυντικό:	
δ κάβουδας καὶ τὸ καβούρι - οἱ καβούδοι καὶ τὰ καβούρια	
δ φλᾶδος καὶ τὸ φλώρι - οἱ φλᾶδοι καὶ τὰ φλώρια	
δ κότσυφας καὶ τὸ κοτούφι - οἱ κοτούφοι καὶ τὰ κοτούφια κτλ.	

2. Τὰ διπλόμορφα, ποὺ ἔχουν δύο τύπους, τὸν ἓνα μὲ μία συλλαβὴ λιγότερη. Τέτοια είναι δέργοντας καὶ γέρος, δράκοντας καὶ δράκος, ποὺ κλίνονται καὶ στοὺς δύο ἀριθμοὺς ὅπως τ' ἀρσενικὰ σὲ -ας καὶ σὲ -ος:

δ γέροντας, τοῦ γέροντα — οἱ γέροντες, τῶν γερόντων, τοὺς γέροντες· δέργοντας, τοῦ γέρου, τὸ γέρον — οἱ γέροις, τῶν γέρων, τοὺς γέρους κτλ. Διπλόμορφα είναι καὶ τὰ γίγαντας καὶ γίγαντες, ἐλέφαντας καὶ ἐλέφας κ.ά.

3. Τὰ διπλοκατάληχτα, ποὺ ἔχουν στὸν πληθυντικὸ καὶ διαφορετικὸν τύπους ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς κανονικούς: δ γονίς - οἱ γονοὶ καὶ οἱ γονεῖς (κατὰ τὸ δεκαετές). Ἐτσι καὶ δ καπετάνιος - οἱ καπετάνιοι καὶ καπεταναῖοι, δ νοικοκύρης - οἱ νοικοκύρηδες καὶ νοικοκυρᾶτοι κτλ. (βλ. καὶ σ. 97).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

“Ασκηση. Ξεχώρισε τὰ διπλόκλιτα, τὰ διπλόμορφα καὶ τὰ διπλοκατάληχτα ποὺ ὑπάρχουν στὸ κείμενο.

Γύμνασμα. “Αλλάξε τις ἀκόλουθες φράσεις στὸν πληθυντικό: ‘Ο ἀσωτὸς ἀνθρωπὸς ξοδεύει τὸν πλοῦτο του.—Τὸ ἀλόγο ἔφαγε τὸ σανό.—Ἡ νιότη περνᾷ.—Φεύγει ἀναυλα δποιος δὲν πληρώνει τὸ ναῦλο.—Βλέπω τὸν καπνὸ νὰ βγαλή ἀπὸ τὸν καπνοδόχο.—‘Ο ἀγρότης φυτεύει καπνὸ στὸ χωράφι του.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Συλλάβισε ὄλες τὶς πολυσύλλαβες λέξεις τοῦ κειμένου (δηλ. δσες ἔχουν περισσότερες ἀπὸ 3 συλλαβές).

100.—ΤΑ ΕΦΤΑΝΗΣΑ

Ἐχω μπρός μου ἔνα μεγάλο χάρτη τῆς Ἑλλάδας καὶ τὰ βλέμματά μου πέφτουν στὸ Ἰόνιο καὶ τὰ νησιά του. Πάνω, στὸ πιὸ βορινὸ μέρος, ἡ Κέρκυρα μὲ κάτι μικροσκοπικὰ νησάκια, ἀκόμη πιὸ βορινὰ ἀπ' αὐτή. Πιὸ χαμηλά, πιὸ νότια δηλαδὴ, ἀλλὰ καὶ λίγο πιὸ δεξιά, μὲ ἄλλα λόγια πιὸ ἀνατολικά, οἱ Παξοί. Ἐπειτα ἡ Λευκάδα εἶναι τὸ πιὸ κοντινὸ πρὸς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα νησὶ τοῦ Ἰονίου σχεδόν κολλημένη στὴν Ἀκαρνανία, ἀπὸ τὴν δοιά τὴν χωρίζει ἔνα πολὺ στενὸ καὶ πολὺ ἄβαθο πέρασμα. Κάτω ἀπὸ τὴν Λευκάδα ἡ Κεφαλληνία καὶ ἡ Ἰθάκη. Τὸ δυτικὸ μέρος τῆς Κεφαλληνίας, ποὺ εἶναι τὸ πιὸ μεγάλο ἀπὸ τὰ ἔφτα νησιά, βγαίνει λίγο πιὸ δυτικά ἀπὸ τὴν Λευκάδα, ἐπειτα δῶμας ἡ Ζάκυνθος, κάτω ἀπὸ τὴν Κεφαλληνία, ἔρχεται πάλι λίγο πιὸ ἀνατολικά μὲ μιὰν ἄκρη τῆς ποὺ ἀντικρίζει τὴν Πελοπόννησο. Τὸ ἔβδομο ἀπὸ τὰ ἔφτα νησιά εἶναι τὰ Κύθηρα, κάτω ἀπὸ τὴν Ασκωνία.

Ἐντύπωση μοῦ κάνει πώς τὰ νησιά βρίσκονται πάνω σὲ μιὰ γραμμὴ ποὺ πηγαίνει ἀπὸ τὰ βορειοδυτικὰ πρὸς τὰ νοτιοανατολικά, ποὺ ἡ γενικὴ τῆς δηλαδὴ κατεύθυνση εἶναι δομοια μὲ τὴν κατεύθυνση τῶν μεγάλων ὁροσειρῶν τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδας.

Ο χάρτης μου ἔχει καὶ κάτι γραμμές μέσα στὴ θάλασσα, βυθομετρικὲς καμπύλες, ὅπως τὶς λένε. Ἀπ' αὐτὲς βλέπω πώς ἀνάμεσα στὰ νησιά καὶ στὴ στεριά ἡ θάλασσα εἶναι βέβαια ἀλλοῦ πιὸ ρηχὴ καὶ ἀλλοῦ πιὸ βαθιά, ἀλλὰ πολὺ μεγάλο βάθος δὲν ἔχει πουθενά ἀντίθετα, δυτικά ἀπὸ τὰ νησιά δι βυθὸς τῆς θάλασσας φτάνει σὲ πολὺ μεγάλα βάθη, ἔνα σημεῖο μάλιστα νοτιοδυτικά ἀπὸ τὰ Κύθηρα εἶναι τὸ πιὸ βαθὺ σὲ δὴ τὴ Μεσόγειο.

Ἄν μιὰ τεράστια μυθικὴ Χάρυβδη ρουφοῦσε γιὰ λίγη ὥρα τὰ νερὰ τοῦ Ἰονίου, θὰ ξεσκέπαζε ἔνα φοβερὸ βάραθρο ποὺ οἱ δυο πλευρές του θ' ἀνηφόριζαν, πρὸς τὴν Ἰταλία ἡ ἀριστερὴ καὶ πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἡ δεξιά. Στὸ μάκρος τῶν δυτικῶν παραλίων τῆς Ἑλλάδας θὰ ξεσκεπάζοταν ἔνα ἀπέραντο πεζούλι, πάνω σ' αὐτὸ σὰ ριζωμένα τὰ νησιά, καὶ μπρός τους δι γκρεμός.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Χάρονβδη μυθιογικὸν θαλασσινὸν τέρας ποὺ οἱ ἀρχαῖοι πίστευαν πώς εἶχε μορφὴ γυναικός καὶ πολὺ μεγάλη δύναμι.

Περιεχόμενο. Ποιὰ εἶναι τὰ Ἐφτάνησα; Ποιὰ εἶναι ἡ θέση τοῦ κάθε νησιοῦ;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Τὸ ἐπίθετο, δταν φανερώνη μονάχα πώς ἔνα οὐσιαστικὸν ἔχει μιὰ ἰδιότητα ἢ ποιότητα (χωρὶς νὰ γίνεται σύγκριση μὲ ἄλλο), λέγεται θετικὸν βαθμοῦ ἢ θετικός: αὐτὸς ὁ χάροις εἶναι πιὸ μεγάλος ἀπὸ ἕκεῖνον. Ο συγκριτικὸς βαθμὸς σχηματίζεται περιφραστικὰ ἀπὸ τὸ θετικό μὲ τὸ ποσοτικὸ πιό: ἡ θάλασσα εἶναι ἀλλοῦ πιὸ θαλασσινή καὶ ἀλλοῦ πιὸ βαθύα.

3. "Οταν τὸ ἐπίθετο φανερώνη πώς ἔνα οὐσιαστικὸν ἔχει μιὰ ἰδιότητα ἢ ποιότητα σὲ πολὺ μεγάλο βαθμὸ ἢ σὲ βαθμὸ ἀνώτερο ἀπὸ ἄλλα ὅμοια, τότε λέγεται ὑπερθετικὸν βαθμοῦ ἢ ὑπερθετικό.

α) Τὸ ὑπερθετικό, δταν φανερώνη πώς τὸ οὐσιαστικὸν ἔχει τὴν ἰδιότητα ποὺ ἐκφράζει σὲ βαθμὸ ἀνώτερο ἀπὸ ἄλλα ὅμοια, λέγεται σχετικὸ καὶ σχηματίζεται μὲ τὸ συγκριτικό, ἀφοῦ πάρη μπροστά του τὸ ἀρθρό: αὐτὸς εἶναι ὁ πιὸ μεγάλος χάροις ἀπὸ δλους, ἡ Κεφαλληνία εἶναι τὸ πιὸ μεγάλο ἀπὸ τὰ ἔργα τῆς θάλασσας φτάνει σὲ πολὺ μεγάλα βάθη.

β) Τὸ ὑπερθετικό, δταν φανερώνη πώς τὸ οὐσιαστικὸν ἔχῃ κάποιο γνώσιμα σὲ πολὺ μεγάλο βαθμό, ἀπόλυτα, χωρὶς νὰ γίνεται σύγκριση μὲ ἄλλα οὐσιαστικά, λέγεται ἀπόλυτο. Τὸ ἀπόλυτο ὑπερθετικὸ σχηματίζεται συνήθως μὲ τὸ ἐπιφρέγμα πολὺ καὶ μὲ τὸ θετικό: αὐτὸς εἶναι πολὺ μεγάλος χάροις, ὁ βυθὸς τῆς θάλασσας φτάνει σὲ πολὺ μεγάλα βάθη.

4. Τὰ συγκριτικὰ καὶ τὸ ὑπερθετικὸ μαζὶ λέγονται μὲ ἔνα ὄνομα παραθετικά.

δ. Παραθετικὰ περιφραστικὰ σχηματίζουν καὶ πολλὰ ἐπιφρέγματα παράγωγα ἀπὸ ἐπίθετα, ἀλλὰ καὶ μερικά ἄλλα.

Θετικὸς βαθμὸς	Συγκριτικὸς βαθμὸς	Ὑπερθετικὸς βαθμὸς
δεξιά	πιὸ δεξιά	πολὺ δεξιά
βαθιά	πιὸ βαθιά	πολὺ βαθιά
ἐπάνω	πιὸ ἐπάνω	πολὺ ἐπάνω

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

"Ασκηση. Νὰ βρῆς τὰ παραθετικὰ τῶν ἐπιθέτων καὶ τῶν ἐπιφρέγμάτων ποὺ εἶναι στὸ κείμενο καὶ νὰ ξεχωρίσης τί είναι τὸ καθένα.

Γύμνασμα. Γράψε τὰ παραθετικά: α) τῶν ἐπιθέτων καλός, κακός, φιωχός, πλούσιος, πλατύς, ζηλιάρχης (στὰ 3 γένη), β) τῶν ἐπιφρέγμάτων γρήγορα, καλά, ἥσυχα, δυνατά, ὀρατά.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κάμε γραμματικὴ ἀνάλυση τῶν λέξεων ποὺ ἀνήκουν στὴν πρώτη πρόταση τοῦ κειμένου.

Πόσα νησιά στὸ Αἴγατο ! "Αλλα μεγάλα, δπως ἡ Κρήτη, τὸ μεγαλύτερο ἀπ' ὅλα τὰ ἐλεύθερα Ἑλληνικὰ νησιά, στὴ μεσημβρινότερη πλευρὰ τοῦ πελάγους· δπως ἡ σχεδόν κολλημένη στὴν Ἀττικὴ καὶ τὴ Βοιωτία Εὔβοια· δπως, πολὺ ἀνατολικότερα, κον-

τὰ στὶς μικρασιατικὲς ἀκτές, ἡ Λέσβος. "Αλλα λίγο μικρότερα, σὰν τὴ Χίο, τὴ Ρόδο, τὴ Σάμο, τὴ Λῆμνο, τὴ Νάξο, τὴν Ἀντρο, τὴ Σύρα. "Αλλα ἀκόμη μικρότερα, ἀλλὰ ὅχι λιγότερο ώραια καὶ ξακουστά.

Τὸ καθένα ἔχει τὶς δμορφιὲς καὶ τὶς χάρες του, ἔχει καὶ τὴν ἴστορία του. Νά ἡ μικροσκοπικὴ Δῆλος, Ἱερώτατο στὴν ἀρχαιότητα νησί, πολυσέβαστη πατρίδα τοῦ Ἀπόλλωνα καὶ τῆς Ἀρτεμῆς, νά τὰ ἐνδοξότατα Ψαρά, ἡ πατρίδα τοῦ Κανάρη, νά ἡ Σκιάθος, ἡ Σκιάθο, δπου γεννήθηκε στὰ νεώτερα χρόνια διηγηματογράφος Παπαδιαμάντης !

Συχνὰ μοῦ ἀναφτερῶνται τὸ νοῦ ἔνα ώραιότατο ὅνειρο : πῶς εἶμαι σ' ἔνα ἀεροπλάνο καὶ πετῶ γιὰ δρες πολλὲς πάνω ἀπὸ τὰ καθαρότατα γαλανὰ νερὰ τοῦ Αἴγαλου· χαίρομαι τὶς δμορφιὲς τῶν νησιῶν του, τὰ βουνά τους, ἄλλα ψηλότερα, ἄλλα χαμηλότερα, γυμνὰ ἡ δασωμένα, τὶς μικρές τους πεδιάδες, εὕφορες αὐτές, ἀγονώτερες ἐκεῖνες, καὶ τὶς ἀκρογιαλιές, στεφανωμένες ἀπὸ τοὺς λευκότατους ἀφρούς τῶν κυμάτων.

Πῶς νὰ ἔγιναν δλα αὐτὰ τὰ νησιά, αὐτὸ τὸ ἀμέτρητο πλῆθος ; Κάποτε, λέει ἡ γεωλογία, σὲ παλαιότατα χρόνια, ἡ Ἐλλάδα ἦταν ἐνωμένη μὲ τὴ Μικρασία. Ἐκεῖ ποὺ εἶναι τώρα τὸ πέλαγος, ἦταν στεριά. "Αλλὰ μὲ τὸ πέρασμα τῶν αἰώνων ἡ στεριά χαμήλωνε, χαμήλωνε καὶ βούλιαξε. Τὰ χαμηλότερα καὶ βαθύτερα μέρη τὰ σκέπασαν τὰ νερά τῆς θάλασσας. "Εμειναν ἔξω μόνα τὰ ψηλότερα μέρη καὶ τὰ βουνά. Αύτὰ εἶναι τὰ νησιά τοῦ Αἴγαλου.

Π Α Ρ Α Τ Η Ρ Η Σ Ε Ι Σ Σ Τ Ο Κ Ε Μ Ε Ν Ο

Λέξεις καὶ φράσεις, μοῦ ἀναφερόντες τὸ νῦν (μεταφορική ἔκφραση), δίνει φτερὰ στὸ νῦν μου, δυναμώντες τὴν φαντασία μου.

Περιεχόμενο. Ποιὰ νησιά ἀναφέρονται στὸ κείμενο; Δεῖξε στὸ χάρτη ποῦ βρίσκεται τὸ καθένα.—Τί λέγεται στὸ κείμενο γιὰ τὴ Δῆλο, τὰ Ψαρὰ καὶ τὴ Σκιάθο;—Πᾶς σχηματίστηκαν τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

Τὰ παραθετικά δὲ σχηματίζονται μόνο περιφράσεις, δηλαμέεις στὸ προηγούμενο μάρθημα. Σχηματίζονται συχνά καὶ μονολεχτικά.

1. Τὸ συγχριτικὸ σχηματίζεται μονολεχτικά ἀπὸ τὸ θετικὸ μὲ τὴν κατάληξη -τερος, -τερη, -τερο:

μικρός : μικρό-τερος, μικρό-τερη, μικρό-τερο
βαθύς : βαθύ-τερος, βαθύ-τερη, βαθύ-τερο

2. Τὸ σχετικὸ ὑπερθετικὸ σχηματίζεται μονολεχτικά μὲ τὸ μονολεχτικὸ ὑπερθετικό, ἀφοῦ πάρη μπροστά του τὸ ἄρθρο: ὁ μικρότερος, ὁ βαθύτερος.

3. Τὸ ἀπόλυτο ὑπερθετικὸ σχηματίζεται μονολεχτικά ἀπὸ τὸ θετικὸ μὲ τὴν κατάληξη: -τατος, -τατη, -τατο.

μικρός : μικρό-τατος, μικρό-τατη, μικρό-τατο
βαθύς : βαθύ-τατος, βαθύ-τατη, βαθύ-τατο.

4. Τὰ ἐπίθετα σὲ -ος μὲ τὶς καταλήξεις -τερος, -τατος σχηματίζονται παραθετικά σὲ -τερος, -τατος (μὲ ο στὴν προπαραλήγουσα): ὡραιότερος—ὡραιότατος, ψηλότερος—ψηλότατος.

Γράφονται δῆμοις μὲ ω στὴν προπαραλήγουσα, ὅταν ἡ προηγούμενη συλλαβὴ ἔχῃ εἶναι καὶ δὲν εἶναι θέσει μακρόχρονη (μάθ. 32, σελ. 65): *νεώτερος*—*νεώτατος*, *ἀγονώτερος*—*ἀγονώτατος* (μὲ ω), ἀλλὰ: *ἐνδοξότερος*—*ἐνδοξότατος*, *σεμνότερος*—*σεμνότατος* (μὲ ο).

5. Τὰ ἐπίθετα σὲ -νς μὲ τὶς καταλήξεις -τερος, -τατος σχηματίζονται παραθετικά σὲ -τερος, -τατος (μὲ υ στὴν προπαραλήγουσα): *βαθύτερος*—*βαθύτατος*, *πλατύτερος*—*πλατύτατος*.

Ἐτοι καὶ: *καλύτερος*, *μεγαλύτερος*.

6. Τὰ ἐπίθετα μὲ τὸ ἀρσενικὸ ἀνισοσύλλαβο σὲ -ης, *ζηλιάρης*, *πεισματάρης* κτλ. ἔχουν παραθετικὰ μόνο περιφραστικά: *πεισματάρης*, *πιὸ πεισματάρης*, ὁ πιὸ πεισματάρης, πολὺ πεισματάρης.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ασκηση. Νὰ βρής τὰ παραθετικὰ τῶν ἐπιθέτων ποὺ εἶναι στὸ κείμενο καὶ νὰ ξεχωρίσης τί εἶναι τὸ καθένα.

Γύμνασμα. Χώρισε μὲ τὸ χάρακα μιὰ σελίδα τοῦ τετραδίου σὲ 4 στήλες σύμφωνα μὲ τὸ παρακάτω ὑπόδειγμα:

Θετικό	Συγχριτικό	Ὑπερθετ. σχετικό	Ὑπερθετ. ἀπόλυτο
--------	------------	------------------	------------------

Στὴ στήλη τοῦ θετικοῦ γράψε τὰ ἐπίθετα ἀθώος, γενναῖος, δυνατός, θολός, ησυχος, νέος, δύσορφος, στερεός—βαρύς, παχύς, πλατύς, φαρδύς· στὶς ἄλλες στήλες γράψε τ' ἀντίστοιχα μονολεχτικὰ παραθετικὰ τοῦ κάθε ἐπιθέτουν.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Η Ψ Η

Γύμνασμα. Κατὰ τὸν ἵδιο τρόπο, δηλαμέεις στὸ προηγούμενο γύμνασμα, γράψε τὰ περιφραστικὰ παραθετικὰ τῶν ἴδιων ἐπιθέτων.

— Εύάγγελε! Έσύ, πού είσαι άριστος φυσικός, δὲ μᾶς κάνεις κανένα πείραμα, ἔτσι σὰν παιχνίδι, νὰ πούμε, νὰ διασκεδάσῃ ἡ συντροφιά;

— Σοῦ ἀρέσει, φίλτατε, νὰ κάνης ἀστεῖα. Έγὼ τώρα μόλις ἀρχίζω νὰ μπαίνω στὸ νόημα τῆς φυσικῆς καὶ γιὰ τὴν ὥρα ἐλάχιστα πράματα ξέρω ἀπ' αὐτή ἀκόμη καὶ στὴν τάξη μου μέσα δὲν είμαι βέβαια δ̄ χειρότερος, ἀλλ̄ ἀμφιβάλλω ἀν είμαι καὶ δ̄ καλύτερος. μόνο ποὺ ἔχω σ' αὐτὸ τὸ μάθημα περισσότερη ἀγάπη ἀπ' δση ἔχουν οἱ ἄλλοι καὶ ἐλπίζω νὰ πάω μπρός. Πάντως, ἀν καὶ νομίζω πῶς θέλεις νὰ μὲ πειράξης, ἐμένα δὲ μοῦ κακοφαίνεται, καὶ θὰ σᾶς κάμω ἔνα μικρὸ πείραμα.

Παίρνω αὐτὸ τὸ ποτήρι· κοινὸ γυάλινο ποτήρι, ὅπως βλέπετε. Τὸ γεμίζω νερό. Στήνω μέσα στὸ νερὸ αὐτὸ τὸ σπερματέτο ἔτσι ποὺ νὰ χωθῇ ὀλόκληρο σχεδὸν μέσα στὸ νερὸ ἐκτὸς ἀπὸ τὸ φιτίλι· γιὰ νὰ τὸ καταφέρω αὐτό, μπήγω στὴ βάση τοῦ σπερματέτου ἔνα καρφὶ. Τώρα ἀνάβω τὸ φιτίλι... Τί νομίζετε πῶς θὰ γίνη;

— Θὰ καῇ λίγο κι ἔπειτα τὸ νερὸ θὰ τὸ σβήσῃ.

— Θὰ γίνῃ τὸ ἀντίθετο· ὀλόκληρο σχεδὸν τὸ σπερματέτο θὰ καῇ σιγά σιγά.

Καὶ ἀλήθεια ἔτσι ἔγινε. Τ' ἄλλα παιδιά ἀπόρησαν καὶ ζήτησαν τὴν ἔκήγηση.

— Εἶναι ἀπλούστατο, εἰπε δ̄ Εύάγγελος. “Οσο καίγεται τὸ σπερματέτο, τόσο τὸ βάρος του μικράνει, καὶ σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχὴ τοῦ Ἀρχιμήδη ἀνεβαίνει σιγά σιγά. Βοηθεῖ ἀκόμη καὶ κάτι ἄλλο: ἀπ' ἔξω τὸ κερὶ τοῦ σπερματέτου λιώνει ἀργότερα ἀπὸ τὸ μέσα, γιατὶ τὸ νερὸ τὸ κρατᾶ κρύο, κι ἔτσι τὸ πάνω μέρος του βαθουλώνεται σὰν ἔνα μικρὸ πηγαδάκι, ὅπως βλέπετε. Αὐτὸ λαφραίνει περισσότερο τὸ σπερματέτο, κι ἔτσι τὸ φιτίλι καίγεται ὡς τὸ τέλος.

Καὶ βλέπετε πῶς κρατήθηκε ἡ φλόγα πάντα ἡ ἔδια; Στ' ἄλλα καντηλέρια χαμηλώνει, δσο τὸ κερὶ καίγεται. Ως πρὸς αὐτὸ τὸ δικό μου εἶναι ἀνώτερο.

Π Α Ρ Α Τ Η Ρ Η Σ Ε Ι Σ Σ Τ Ο Κ Ε Μ Ε Ν Ο

Λέξεις καὶ φράσεις. Ἀρχιμήδης (287-212 π.Χ.) μεγάλος μαθηματικός, φυσικὸς καὶ μηχανικός ἀπὸ τίς Συρακούσες τῆς Σικελίας. Ποιὰ εἶναι ἡ «ἀρχὴ τοῦ Ἀρχιμήδη;»

Περιεχόμενο. Ποιὸ πείραμα ἔκαμε δὲ Εὐάγγελος; Ποιὰ ἐξήγηση ἔδωσε σ' αὐτό;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. Μερικὰ ἐπίθετα σχηματίζουν μονολεχτικὰ παραθετικὰ ἀπὸ διαφορετικὴ ρίζα ἥ μὲ διαφορετικὸ τρόπο ἀπὸ τὸ ἄλλα.

Τέτοια ἀνώμαλα μονολεχτικὰ παραθετικὰ εἶναι:

Θετικό	Συγκριτικό	Ὑπερθετ. σχετικό	Ὑπερθετ. ἀπόλυτο
κακός	χειρότερος	ὁ χειρότερος	χειριστος (σπάνιο)
λίγος	λιγότερος	ὁ λιγότερος	ἐλάχιστος
μικρός	μικρότερος	ὁ μικρότερος	ελάχιστος
χαλός	καλύτερος	ὁ καλύτερος	ἄριστος
μεγάλος	μεγαλύτερος	ὁ μεγαλύτερος	μεγίστος
ἀπλός	ἀπλούστερος	ὁ ἀπλούστερος	ἀπλούστατος
πολὺς	περισσότερος	ὁ περισσότερος	—

2. Μερικὰ ἐπίθετα δὲν ἔχουν καὶ τοὺς τρεῖς βαθμούς, ὅπως τὸ ἄλλα. Εἶναι ὡς πρὸς αὐτὸν ἐλλειπτικά.

α) **Παραθετικὰ χωρὶς θετικὸ εἶναι μερικὰ ἐπίθετα γεννημένα ἀπὸ ἐπιφέρματα ἥ ἀπὸ ἀρχαῖες προθέσεις:**

(ἀπὸ τὸ ἀρχ. ἐπίφρημα ἄνω): ἀνώτερος - ἀνώτατος

(ἀπὸ τὸ ἐπίφρημα κάτω): κατώτερος - κατώτατος

(ἀπὸ τὴν ἀρχ. πρόθεση ὑπέρ): ὑπέρτερος - ὑπέρτατος.

β) **Συγκριτικὰ χωρὶς θετικὸ οὔτε ὑπερθετικὸ εἶναι τὰ ἐπίθετα: προτιμότερος, προγενέστερος, μεταγενέστερος.** Ἀπὸ τὸ ἀριθμητικὸ πρῶτος σχηματίζεται τὸ πρωτύτερος (αὐτὸς ποὺ γένεται πρὸ τοὺς ἄλλους) καὶ ἀπὸ τὸ δεύτερος σχηματίζεται τὸ δευτερώτερος (κατώτερος στὴν ἀξίᾳ ἥ στὴν ποιότητα).

γ) **Ὑπερθετικὰ χωρὶς ἄλλους βαθμοὺς εἶναι μερικὰ ποὺ χρησιμεύουν σὰν προσφρήσεις καὶ τιμητικοὶ τίτλοι: φίλτατος, Ὑψιστος, Ἐκλαμπρότατος, Αἰδεσιμότατος, Μεγαλειότατος κτλ. Τὸ φίλτατος ἔχει θετικὸ βαθμὸ φίλος, τὸ ἄλλα δὲν ἔχουν οὔτε θετικὸ οὔτε συγκριτικό.**

δ) **Δὲ σχηματίζουν παραθετικὰ οὔτε μονολεχτικὰ οὔτε περιφραστικὰ μερικὰ ἐπίθετα ποὺ δὲν ἐπιδέχονται σύγκριση: γυάλινος, ξύλινος, θαλασσινός, κυριακάτικος, ἀθάνατος, πρωτότοκος κτλ.**

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Άσκηση. Νὰ βρῆς στὸ κείμενο α) ὅλα τὸ ἀνώμαλα παραθετικὰ καὶ νὰ σχηματίσῃς τοὺς τρεῖς βαθμούς τοῦ καθενὸς μονολεχτικά· β) τὰ ἐλλειπτικὰ παραθετικά.

Γύμνασμα. Γράψε τὰ τρία γένη στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ καὶ στοὺς τρεῖς βαθμούς τῶν ἐπιθέτων: καλός, κακός, μεγάλος, ἀπλός, λίγος, μικρός, πολὺς.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Γράψε τὸ μονολεχτικὸ συγκριτικὸ καὶ ἀπόλυτο ὑπερθετικὸ τῶν ἐπιθέτων: ἄδοξος, ἔξοχος, εὔκολος, ζωηρός, θερμός, δμορφος, στεγνός, στενός.

— Πότε θά γίνη ή έκδρομή μας, κύριε;

— Αύριο.

“Ολα τὰ πρόσωπα ἔλαμψαν ἀνδ
χαρά.

— Ποῦ θά πάμε;

— “Εχει κανένας σας νὰ προτείνῃ
καμιά θέση;

— Εἶπε δὲ πατέρας μου, κύριε, λέει
δὲ Νικόλας, νὰ πάμε, ἀνθελέτε,
στὸ κτῆμα μας. Δὲν εἰναι μακριά,
εἰναι κάτω, στὴ λάκκα. Καὶ μοῦ
εἶπε πώς δσα σταφύλια βρίσκον-
ται ἀκόμη εἰναι δικά μας.

— Τότε, θὰ περάσωμε περίφημα, λέει ή ‘Αστέρω’ μὰ πῶς
θὰ πάμε:

— Μὲ τὰ πόδια, φυσικά· δπως εἶπε δὲ Νικόλας, τὸ κτῆμα
εἰναι κοντά.

Πρωὶ πρωὶ μαζεύονται τὰ παιδιά καὶ περιμέγουν ἀνυπό-
μονα τὸ δάσκαλο. Νωρὶς ἥρθε κι ἐκεῖνος, δπως συνηθίζει πάντα.
‘Αφοῦ ἔκαμαν τὴν προσευχή τους, ἔκεινομν δλοι χαρούμενα.
Σήμερα ἔχουν καὶ κάποιον καινούριο σύντροφο μαζί· τὴ Σπίθα,
τὴν πιστὴ σκυλίτσα τοῦ Νικόλα.

Μόλις βγῆκαν ἀπὸ τὸ χωριό, τὰ παιδιά ἔνιωθαν πῶς δὲν
ἀγγίζουν τὴ γῆ· σὰ νὰ πετοῦν. Τῶν κοριτσιῶν τὰ γέλια καὶ οἱ
φλυαρίες μπερδεύονται μὲ τῶν πουλιῶν τὰ τιτιβίσματα καὶ μὲ
τὰ μουρμουρίσματα τῶν νερῶν. Ποῦ καὶ ποῦ ἀκοῦσι καμιά ξα-
φνιασμένη φωνούλα. Τί νὰ τρέχῃ; Τί ἄλλο; Μιὰ βατομουριά
γράπωσε μὲ τ’ ἀγκαθωτά κλαδιά της καμιά ποδιά καὶ τὰ κορί-
τσια προσπαθοῦν νὰ ξαγκιστρωθοῦν.

Ξαφνικά ἡ Σπίθα στέκεται, μυρίζεται τὸν ἀέρα καὶ γαβγί-
ζει χαρωπά.

— Νά, ἐκεῖ εἰναι τὸ κτῆμα μας, ἔξηγετ δὲ Νικόλας.

Σὲ λίγο φτάνουν καὶ συνάζονται κάτω ἀπὸ μιὰ καρυδιά.
‘Αντίκρυ εἰναι μιὰ κληματαριά, φορτωμένη δροσερὰ κεχριμπα-
ρένια ἀιτονύχια. ‘Αμέσως δὲ Νικόλας πηγαίνει νὰ τὰ κόψῃ. Τρέ-
χουν μαζί, νὰ τὸν βοηθήσουν, δὲ Αντρέας καὶ η Φανούλα. ‘Ο
Νικόλας πατὰ πάνω στοὺς ὥμους τοῦ ‘Αντρέα κι ἔτσι φτάνει
εύκολα τὰ σταφύλια. Καὶ δσα κόβει τὰ πετά στὴν ἀνοιχτὴ πο-
διά τῆς Φανούλας. ‘Η ποδιά γρήγορα γέμισε.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. λάκκα χαμήλωμα, μέρος βαθύτερο ἀπὸ τὰ γύρω του.—κεχριμπαρένιος αὐτὸς ποὺ ἔχει τὸ χρῶμα τοῦ κεχριμπαριοῦ, δηλ. ἀσπροκίτρινο.—ἀυτούνχια εἰδος σταφύλι μὲν μακρουλές ρῶγες.

Περιεχόμενο. Ποῦ συμφώνησαν νὰ πάνε ἐκδρομὴ τὰ παιδιά; Πῶς περιγράφεται τὸ ξεκίνημα καὶ ἡ πορεία τους;—Τί ἔκαμπαν ὅταν ἔφτασαν;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ κείμενο βρίσκονται πολλὲς ἄκλιτες λέξεις ποὺ φανερώνουν τόπο, χρόνο, τρόπο κτλ.: κάτω, ἀντίκυν — σήμερα, αὔγιο — περίφημα; εἴκολα κτλ. Τ' ἄκλιτα αὐτὰ προσδιορίζουν ίδιως ρήματα καὶ λέγονται ἐπιρρήματα, δύος εἴδαμε στὸ μάθ. 8.

α) Τὰ ἐπιρρήματα ποὺ φανερώνουν τόπο λέγονται τοπικά. Αὐτὰ ἀπαντοῦν στὸ ἐρωτηματικό ποσῷ;

β) Τὰ ἐπιρρήματα ποὺ φανερώνουν χρόνο λέγονται χρονικά. Αὐτὰ ἀπαντοῦν στὸ ἐρωτηματικό ποσῷ;

γ) Τὰ ἐπιρρήματα ποὺ φανερώνουν τρόπο λέγονται τροπικά. Αὐτὰ ἀπαντοῦν στὸ ἐρωτηματικό ποσῷ;

Ποιὰ τοπικά, χρονικά καὶ τροπικά ἐπιρρήματα ὑπάρχουν στὸ κείμενο;

2. Πολλὰ ἐπιρρήματα σὲ -α σχηματίζονται ἀπὸ ἐπίθετα (ἀπὸ τὸν πληθυντικὸ τοῦ οὐδέτερου): περίφημος- περίφημα, χαρούμενος- χαρούμενα, κοντὸς- κοντά. Ποιὰ ἄλλα παρόμιοια είναι στὸ κείμενο καὶ ἀπὸ ποιὰ ἐπίθετα γίνονται;

Ἄπο ἐπίθετα σχηματίζονται ἐπιρρήματα καὶ σὲ -ως: ἀμεσος- ἀμεσως.

3. Ὁρθογραφία ἐπιρρημάτων. α) Τὰ τοπικά ἐπιρρήματα σὲ -ω γράφονται μὲν ω: ἐδῶ, κάτω, πάνω, πίσω, γύρω.

β) Τὰ ἐπιρρήματα σὲ -ια γράφονται ὅλα μὲν ι: βαθιά, φαρδιά, πλατιά.

γ) Τὰ ἐπιρρήματα αὲ -ως γράφονται μὲν ω: ἀμέσως, ίδιως, κυριώς, συνήθως, εὐτυχῶς, πᾶς. Γράφονται δμως μὲν ο τὰ: ἐμπόρος, ἐντός, ἐκτός, τέλος, (ἐ)φέτος.

δ) "Οσα τελειώνουν σὲ -ις γράφονται μὲν ι: νωρίς, ὀλημερίς, δλονυχτίς, κοντολογίς, μόλις. Γράφεται ὄμως μὲν υ τὸ εὐθύς καὶ μὲν η τὰ: ἀπαρχῆς, ἐξαρχῆς, ἐπικεφαλῆς, καταγῆς, καταμεσῆς, ἐπίσης, ἕξης.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

"Ασκηση. Νὰ βρῆς ἐπιρρήματα τοπικά, χρονικά, τροπικά, ὅσα μπορεῖς περισσότερα, ἐκτὸς ἀπ' αὐτὰ ποὺ είναι στὸ κείμενο.

Γύμνασμα. Γράψε 3 ἐρωτηματικές φράσεις μὲν τὰ ἐπιρρήματα ποῦ; πότε; πῶς;—Απάντησε στὶς ἐρωτήσεις αὐτές μὲ φράσεις ποὺ νὰ ἔχομεν ἀντίστοιχα ἐπιρρήματα. (Παραδειγμα: Ποῦ θέλεις νὰ παίξωμε;—Θέλω νὰ παίξωμε ἐκεῖ.)

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. α) Νὰ βρῆς ποιὰ ἐνεργητικά ρήματα τῆς β' συζυγίας είναι στὸ κείμενο καὶ νὰ κάμης γραμματικὴ ἀνάλυση τοῦ καθενὸς ἀπ' αὐτά.—β) Γράψε τὴν ὑποταχτικὴ τοῦ ἐνεστώτα ἐνὸς ἀπ' αὐτὰ ποὺ ν' ἀνήκη στὴ β' τάξη.

Πόσο ξαφνιάστηκαν σήμερα τά παιδιά, μόλις μπήκαν στήν τάξη τους! Στόν πίνακα κρέμονταν κάτι δημορφες χρωματιστές ζωγραφιές.

— Νά έρθωμε, κύριε, νά κοιτάξωμε λίγο από κοντά;

— Ναι, βέβαια, νά έρθετε· καὶ δχι λίγο μόνο· νά τις κοιτάξετε δσο θέλετε.

‘Η εικόνα πού είναι στή μέση, ή μεγαλύτερη, τραβᾶ πιὸ πολὺ τήν προσοχή τους. Είναι ξνα μεγάλο χωριό ή καλύτερα μιὰ μικρή πολιτεία, ἀκουμπισμένη στήν πλαγιά κάποιου βουνοῦ.

— Ποπό νερά! Πιὸ πολλά από τοῦ χωριοῦ μας.

— “Οχι, δὲν είναι πιὸ πολλά, μά φαντάζουν περισσότερο καθώς πέφτουν από τὰ ψηλώματα, έξηγει δ δάσκαλος.

— Καὶ πόσα πλατάνια, καὶ τί θεόρατες βαλανιδιές, καὶ καρυδιές μὲ πυκνή φυλλωσιά! Πῶς πρασινίζουν στὶς πλαγιές τὰ ἀμπέλια!

— Ποιὸ είναι αὐτὸ τὸ βουνό;

— Δὲν τὸ γνωρίζετε; Κοιτάξτε το καλύτερα· ἴσως νά τὸ μαντέψετε. Βρίσκεται στή Θεσσαλία...

— Τὸ Πήλιο είναι! φωνάζει μὲ χαρά μιὰ μαθήτρια, ή Κατερίνα.

— Τόσο πολὺ τὸ ἀγαπᾶς τὸ Πήλιο! Θὰ πάμε λοιπὸν ὅλη φορὰ καὶ στὸ Πήλιο. Μὰ τώρα θ' ἀνεβοῦμε — νοερά — σ' αὐτὴν ἔδω τὴν πλαγιά τοῦ Κισάβου, γιὰ νὰ περπατήσωμε λίγο οτὴ μικρὴ πολιτεία ποὺ τὴ βλέπομε ἀκουμπισμένη ἐκεῖ. Αὐτὴ ή πολιτεία είναι τ' Ἀμπελάκια. Είναι μικρή, ἀλλὰ ἔκει στὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατίας ἔγινε κάτι τὸ πολὺ σημαντικό. Οἱ κάτοικοι τῆς, ταπεινοὶ ραγιάδες, ἐνώθηκαν συντροφικά, γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ περάσουν τὸ φουρτουνιασμένο πέλαγος τῆς σκλαβιᾶς καὶ νὰ φέρουν στὴ μικρὴ πατρίδα τους τὸν πλοῦτο καὶ τὴν εύτυχία. ‘Ἐνωμένοι, ἐργάζονταν δλοι μαζὶ σὲ μιὰ τέχνη: κατεργάζονταν μπαμπάκι, ἔστριβαν νήματα καὶ τὰ ἔβαφαν κόκκινα μ' ξνα φυτό, τὸ ριζάρι. “Ἐτσι ἔφτιασαν μιὰ μεγάλη οἰκογένεια, ποὺ τὴ βάφτισαν «Συντροφιά καὶ Ἄδερφότητα». ‘Ο καθένας ἔδινε σ'. αὐτὴν δ, τι ἥξερε καὶ δ, τι μποροῦσε, καὶ ή 'Ἄδερφότητα πάλι ἦταν γιὰ τὸν καθένα μάνα στοργική καὶ βοηθοῦσε δλους νὰ προκόψουν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. φαντάζω (καὶ σφαντάζω) προκαλῶ ἐντύπωση.—νοερὰ (ἐπίρρημα τροπικὸ) μὲ τὸ νοῦ, μὲ τὴ φαντασία.—ραγιάδες λέγονταν οἱ "Ἐλληνες καὶ γενικὰ οἱ Χριστιανοί, οἱ ὑπόδουλοι στοὺς Τούρκους.

Περιεχόμενο. Ποιὰ εἰκόνα ἔκαμε περισσότερη ἐντύπωση στὰ παιδιά; Τί παρατηροῦν σ' αὐτή;—Τί λέει ὁ δάσκαλος γιὰ τ' Ἀμπελάκια;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ προηγούμενο μάθημα εἴδαμε τὰ τοπικά, χρονικὰ καὶ τροπικὰ ἐπιφρήματα. Στὸ σημερινὸ κείμενο ὑπάρχουν καὶ ἄλλα εἰδή.

α) Τὰ ἐπιφρήματα ποὺ φανερώνουν ποσοτικὸ ἐπίρρημα πόσο; Τέτοια είναι στὸ κείμενο: τόσο, δσο, μόνο, λίγο, πολύ, περισσότερο, πισ.

β) Τὰ ἐπιφρήματα ναὶ, βέβαια φανερώνουν βεβαιωτικά. Τέτοια είναι καὶ τά: μάλιστα, βέβαιότατα, δρισμένως, ἀλήθεια, ἀληθινά, σωστά.

γ) Τὸ ἐπίρρημα ἵσως φανερώνει δισταχτικό, τὸ λέμε δηλ. γιὰ νὰ δεῖξουμε πῶς δὲν είμαστε βέβαιοι γιὰ κάτι. Τὸ ἵδιο δείχνουν καὶ τὰ ἐπιφρήματα τάχα (τάχατε), ἀραγε, δῆθεν, πιθανό(ν). Αὐτὰ λέγονται δισταχτικά.

γ) Τὰ ἐπιφρήματα δχ, δέν, μή(ν) φανερώνουν ἀρνητικά καὶ λέγονται ἀρνητικά.

2. Τονισμὸς τῶν ἐπιφρημάτων. α) Ἡ μακρόχρονη λήγουσα τῶν ἐπιφρημάτων, ἀμα τονίζεται, παίρνει περισπωμένη: ποῦ, παντοῦ, αὐτοῦ, ἐδῶ, ἐκεῖ, εὐτυχῶς, ἔξης, καταγῆς. Παίρνουν δμως δξεία (ἢ βαρεία) τὰ καθώς, μή, εἰδεμή, παμψηφελ. Τὸ πον παίρνει δξεία ἢ βαρεία, σταν είναι ἀναφορικό (μάθ. 113).

β) Καὶ ἡ λήγουσα -ας τῶν ἐπιφρημάτων είναι μακρόχρονη καὶ παίρνει περισπωμένη: διαμιᾶς, μεμιᾶς, μονομιᾶς.

γ) Τὸ α στὸ τέλος τῶν ἐπιφρημάτων είναι βραχύχρονο: τελευταῖα, πρῶτα, ὀραῖα, γενναῖα. Ἐξαιρεταὶ τὸ τώρα.

3. Παραθετικὰ ἐπιφρημάτων. Στὸ μάθ. 100 εἴδαμε πῶς σχηματίζονται τὰ περιφραστικὰ παραθετικὰ τῶν ἐπιφρημάτων. Πολλὰ δμως ἐπιφρήματα σχηματίζουν καὶ μονολεχτικὰ παραθετικὰ μὲ τὶς καταλήξεις -τερα γιὰ τὸ συγχρητικὸ καὶ -τατα γιὰ τὸ ὑπερθετικό: δμορφα - δμορφότερα - δμορφότατα, βαθιὰ - βαθύτερα - βαθύτατα. Δηλαδὴ τὸ συγχρητικὸ καὶ τὸ ὑπερθετικὸ τῶν ἐπιφρημάτων είναι δμοια μὲ τὸ συγχρητικὸ καὶ τὸ ὑπερθετικὸ τῶν ἐπιθέτων στὸ οὐδέτερο πληθυντικὸ καὶ ἀκολουθοῦν τὴν ἴδια ὀρθογραφία. Τὸ ἐπίρρημα νωρὶς ἔχει παραθετικὰ νωρίτερα - νωρίτατα μὲ στὴν προπαραλήγουσα.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

"Ασκηση. Ἀναγνώστε τὸ εἰδος καὶ τὸ βαθμὸ τοῦ κάθε ἐπιφρημάτος τοῦ κείμενου. Σχηματίστε τὰ παραθετικὰ τοῦ καθενὸς (περιφραστικὰ καὶ μονολεχτικά).

Γύμνασμα. Γράψε 4 φράσεις ποὺ ἡ καθεμία νὰ ἔχῃ τὸ λιγότερο ἔνα ἐπίρρημα ποσοτικό, βεβαιωτικό, δισταχτικό, ἀρνητικό.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ἀνάλυσε γραμματικὰ τὶς λέξεις ποὺ ἀνήκουν στὴν πρῶτη πρόταση τοῦ κείμενου.

‘Η αλεπούδη έτοιμαστηκε νά βγή γιά έπιδρομή. Δέθα πάχη μόνη της. Θά την άκολουθήσουν τά έφτα αλεπουδάκια της. Καί θά πάνε στό άντικρυν δρούνδ, δηπου έχουν κατασκηνώσει είκοσι πέντε γυμνασιόπαιδα κι έχουν καί τό κοτέτσι τους με δέκα κότες καί δυδ κοκόρους.

«’Εμπρός, παιδιά, ξεκινούμε», είπε ή αλεπούδη κατά τά

μεσάνυχτα. «Καί φρόνιμα στό δρόμο. Πίσω από την ούρα μου θά περπατάτε δλα μαζί.»

Περπατούσαν με προφύλαξη, μέσα από χαμόκλαδα, κι έκαναν μεγάλους γύρους. Οι ἄνθρωποι έχουν τους δρόμους τους καί ή αλεπούδη έχει τό δικό της.

Τρεῖς κότες κι ένας κόκορας ήταν τά θύματα τής έπιδρομής.

—“Άν είχαμε κλείσει γερά τό κοτέτσι, έλεγαν τά παιδιά, θά γλίτωναν οι κότες μας καί δικημένος δ χωριάτης δ κόκοράς μας.

Ξαφνικά πρόβαλε από τους θάμνους δ ἄλλος κόκορας που τὸν είχαν φέρει μαζί τους από την πόλη.

«Έχετε κόκορα» σά νά έλεγε καμαρωτός. “Ολος δ κόσμος τοῦ φαινόταν δικός του. Σήκωσε ψηλά τό κεφάλι του κι έκαμε ένα σιγαλδ κό κό κό. Γιά τὸν έαυτό του βέβαια θά μιλούσε. “Ενα παιδί θυμήθηκε τό «Τραγούδι τοῦ κόκορα καί τοῦ γερακιού».

1. *Ἐνας κόκορας δλάσπρος
μὲ ψηλὸ λειρὶ¹
καμαρώνει καὶ φουσκώνει
καὶ λιλιὰ φορεῖ,
καὶ θαρρεῖ πὼς τὸ κοτέτσι
μόλις τὸν χωρεῖ.*

3. *Τὴ στιγμὴ ποὺ σουλατσάρει
μὲ τὸ βῆμα ἀργό,
«δὲν ξανάειδα, λὲν οἱ κότες,
τέτοιο στρατηγό».
Μὰ κι δ ἔδιος συλλογιέται :
Μωρέ, τ² εἰμ³ ἐγώ !»*

2. *Ἄμα βρῆ κανένα σπόρο
μέσα στὴν ἀνή,
τὸ κεφάλι του σηκώνει
καὶ τὸ διαλαλεῖ,
νὰ τὸ μάθουνε σὲ δύση
καὶ σ' ἀνατολή.*

4. *Ξάφνου βλέπει ένα γεράκι...
“Ἄχ ! τὴν ὥρα αὐτῆ
τὸ βαρύ περπάτημά του
έχει μπερδευτῆ,
κι ἀστραπή μὲς στὸ κοτέτσι
τρέχει νὰ κρυφτῆ.*

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Ιλιὰ παιχνιδάκι γιὰ μικρὰ παιδιά· πληθ. Ιλιὰ στολίδια.—σουλατσάρω (λ. ξένη) περοπατῶ, βηματίζω, σεριανίζω.

Περιεχόμενο. Πώς ἔγινε ἡ ἐπιδρομὴ τῆς ἀλεποῦς; Ποιὰ ἦταν τὰ θύματά της; Τί λέει τὸ τραγούδι ποὺ θυμήθηκε κάποιο παιδί;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

*Απὸ τὶς ἀντωνυμίες ἔχομε μάθει ὅς τώρα τὶς προσωπικές: ἐγώ, ἐσύ, αὐτὸς (μαθ. 53 καὶ 54). Στὸ σημερινὸν κείμενο ὑπάρχουν καὶ ἄλλες ἀντωνυμίες.

1. **Κτητικές** λέγονται οἱ ἀντωνυμίες ποὺ φανερώνουν σὲ ποιὸν ἀνήκει κάτι, δηλ. φανερώνουν τὸν κτήτορα: ὅλος ὁ κόσμος τοῦ φαινόταν δικός τοῦ.
α) Κτητικές ἀντωνυμίες εἶναι οἱ γενικὲς τῶν ἀδύνατων τύπων τῆς προσωπικῆς ἀντωνυμίας μου, σου, του, της· μας, σας, τους (των), ποὺ ἀκολουθοῦν ἐνα οὐσιαστικό: πίσω ἀπὸ τὴν οὐρὰ μού, οἱ κότες μας.

Αὐτὲς εἶναι μονοδεχτικές κτητικές ἀντωνυμίες.

β) Όταν θέλωμε νὰ τονίσωμε τὸ νόημα τῆς κτητικῆς ἀντωνυμίας ή νὰ ξεχωρίσωμε καλύτερα τὸν κτήτορα, μεταχειριζόμαστε τὶς ἵδιες γενικὲς τῶν ἀδύνατων τύπων τῆς προσωπικῆς ἀντωνυμίας βάζοντας ἐμπρός τὸ ἐπίθετο δικός, δική, δικό.

*Ἐτοι ἔχομε τὶς περιφραστικές κτητικές ἀντωνυμίες:

Γιὰ ἔναν κτήτορα

α' πρόσ. δικός μου, δική μου, δικό μου
β' > δικός σου, δική σου, δικό σου
γ' > δικός του -της, δική του -της, δικό του -της

Γιὰ πολλοὺς κτήτορες

δικός μας, δική μας, δικό μας
δικός σας, δική σας, δικό σας
δικός τους, δική τους, δικό τους

Τὸ δικός - ή - ὁ κλίνεται δύος τὸ καλός - ή - ὁ.

2. **Ίδιοπαθεις** λέγονται οἱ ἀντωνυμίες ποὺ τὶς μεταχειριζόμαστε στὴ θέση καποιού οὐσιαστικοῦ ποὺ τὸ ἵδιο ἐνεργεῖ καὶ τὸ ἵδιο παθεῖνει: ὁ κόκορας γιὰ τὸν ἐαυτὸν τὸν βέβαια θὰ μιλοῦσε (δηλ. γιὰ τὸν κόκορα).

Οἱ ἰδιοπάθεις ἀντωνυμίες ἔχουν μόνο γενικὴ καὶ αἰτιατικὴ καὶ σχηματίζονται περιφραστικά:

Ἐνικός

Γεν. τοῦ ἑαυτοῦ μου (σου, του ἢ της)
Αἰτ. τὸν ἑαυτό μου (σού, του ἢ της)

Πληθυντικός

τοῦ ἑαυτοῦ μας (σας, τους ἢ των).
τὸν ἑαυτό μας (σας, τους ἢ των)

*Ο πληθυντικός ἔχει καὶ τοὺς τύπους:

Γεν. τῶν ἑαυτῶν μας, σας, τους (των). Αἰτ. τοὺς ἑαυτούς μας, σας, τους (των).

3. **Οριστικές** λέγονται οἱ ἀντωνυμίες ποὺ ὁρίζουν καὶ ξεχωρίζουν κάτι ἀπὸ ἄλλα τοῦ ἵδιου εἶδους. Τέτοιες εἶναι:

α) Τὸ ἐπίθετο ὁ ἵδιος, ἡ ἵδια, τὸ ἵδιο (πάντα μὲ τὸ ἄρρενο).

β) Τὸ ἐπίθετο μόνος, μόνη, μόνο μὲ τὶς γενικὲς τῶν ἀδύνατων τύπων τῆς προσωπικῆς ἀντωνυμίας: μόνος μου, μόνη μου, μόνο μου κτλ.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Ποιές κτητικές, ίδιοπαθεις καὶ δριστικές ἀντωνυμίες ὑπάρχουν στὸ κείμενο; Άναγνώρισε τὸ πρόσωπο, τὸ γένος, τὸν ἀριθμὸ καὶ τὴν πτώση τους.

Γύμνασμα. Γράψε τὶς παρακάτω φράσεις μετατρέποντες τὶς ἀντωνυμίες σὲ ὅλα τὰ πρόσωπα, τὸνς ἀριθμοὺς καὶ τὰ γένη. ("Οπου είναι ἀνάγκη όλα-ξης καὶ τὸ πρόσωπο καὶ τὸν ἀριθμὸ τοῦ φύματος): Τὸ βιβλίο μου είναι καλό. Τὸ βιβλίο είναι δικό μου. Μιλῶ γιὰ τὸν ἑαυτό μου. *Ἐργάζομαι μόνος μου. *Ἐργάζομαι δικός μου.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κάμε γραμματικὴ ἀνάλυση τῶν λέξεων ποὺ ἔχει ἡ πρώτη πρόταση τοῦ κειμένου.

— Φάνη, Κωστάκη! φώναξε δ 'Αντρέας. Δέν όκοδτε; Σήμερα τό ἀπόγευμα παντρεύεται ἡ Ἀφρόδω ή βλαχοπούλα.

— Τι λές; Ποιός σοῦ τό είπε;

— 'Ο μικρός δ ἀδερφός της. «Δὲ φυλᾶς, Λάμπρο, σήμερα τὰ γύδια σας;» τοῦ εἶπα. «"Οχι", μιδ λέει. «σήμερα τὰ φυλάει ἄλλος. σήμερα παντρεύομε τὴν Ἀφρόδω μας.»

— Καὶ θὰ πᾶς στὸ γάμο, 'Αντρέα;

— Μόνο ἔγώ θὰ πάω; «Όλοι μας θὰ πᾶμε· δλοι μας εἴμαστε καλεσμένοι· δλα τὰ παιδιά ποὺ μένομε στὴν κατασκήνωση.

“Ερχονται οι συμπεθέροι. “Ερχονται στ' ἄλογα μὲ τὰ κόκκινα καὶ μὲ τὰ πράσινα κιλίμια. Μπροστά εἰναι δ παπάς μὲ τὸ ἀσπρα γένια. Εἶναι καὶ τὸ φλάμπουρο μὲ μῆλο κόκκινο στὴν κορυφή. 'Ακολουθεῖ δ κουμπάρος, δ γαμπρός καὶ οἱ συμπεθέροι· οἱ ἄντρες μὲ τὴν κάτασπρη φουστανέλα· οἱ γυναῖκες. Ξεκίνησαν καὶ τὰ γυμνασιόπαιδα, ποὺ εἰναι καλεσμένα, νὰ πάνε στὶς βλάχικες καλύβες.

Μέσα σὲ μιὰ καλύβα οἱ γυναῖκες καὶ τὰ κορίτσια στολίζουν τὴ νύφη. «Ολη τὴν ὥρα ποὺ τὴ στολίζουν τὰ βιολιά παίζουν λυπητερὸ σκοπό. Λέεις καὶ κλαῖνε τὰ βιολιά. Τὸ ἀπόγευμα ἔγιναν τὰ στεφανώματα.

Τὸ βράδυ ἔστρωσαν τὸ τραπέζι ἔξω ἀπὸ τὶς καλύβες. 'Η νύφη κάθισε στὸ ἔνα μέρος μὲ τὶς συμπεθέρες μαζί, καὶ στὸ ἄλλο οἱ ἄντρες. Τὰ πρῶτα ξαδέρφια τῆς νύφης καὶ δ Λάμπρος φέρνουν τὰ φαγητά καὶ κερνοῦν τὸ κρασί. Οἱ καλεσμένοι τρῶνε καὶ πίνουν μὲ ὅρεξη. Σὲ μιὰ στιγμὴ δλοι σωπαίνουν. «Ο γέρος δ παπάς ψέλνει τὸν ὅμνο τῆς Θεοτόκου. «Υστερα ἀπὸ τὸ τροπάρι δ Γεροθανάσης λέει τὸ πρῶτο τραγούδι ποὺ τελειώνει μὲ τὰ λόγια: «νὰ γινόμουν κι ἔγώ νιός, δπως ήμουν μιὰ φορά».

“Υστερα τραγουδοῦν οἱ συμπεθέροι τῆς νύφης:

Πουλάκι κλαίει στὸν ποταμό·
κι ἔγώ ἔτυχε καὶ διάβηκα
καὶ στάθηκα καὶ τὸ ρωτῶ:

— Τί ἔχεις καὶ κλαῖς, πουλάκι μου;

— 'Εχτὲς ήμουν στὴ μάρα μου
κι ἀπόψε στὰ πεθερικά.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. κιλίμι γαλὶ φτιαγμένο στὸν ἀργαλειὸν τοῦ σπιτιοῦ.— φλάμπουφο (λ. ξένη) λάβιαρι ἀπὸ ὑφασμα κρεμασμένο σὲ κοντάρι, σὰ σημαία.

Περιεχόμενο. Πῶς περιγράφεται στὸ κείμενο ὁ γάμος τῆς Ἀφρόδως;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Μερικὰ ρήματα σὲ δρισμένους τύπους παθάνουν συναίρεμένα ρήματα. (μάθ. 88, σ. 177) καὶ γ' αὐτὸν λέγονται συναιρεμένα ρήματα.

1. Στὸ κείμενο βρίσκονται οἱ συναιρεμένοι τύποι φυλᾶς, ἀκοῦτε, ποὺ ἔγιναν ἀπὸ τοὺς τύπους φυλά(γ)εις, ἀκού(γ)ετε. Δηλαδὴ ἔγινε συναίρεση τοῦ θεματικοῦ φωνήντος μὲ τὸ φωνῆν τῆς κατάληξης. Τέτοια συναίρεση σ' αὐτὰ τὰ ρήματα γίνεται στὸν ἐνεστώτα τῆς δριστικῆς, ὑποταχτικῆς καὶ προσταχτικῆς.

'Ενεστώτας δριστικῆς καὶ ὑποταχτικῆς
ἀκούω, ἀκοῦς, ἀκούει (ὑποταχτ. ἀκούνη)
ἀκοῦμε, ἀκοῦτε, ἀκοῦνε (καὶ ἀκοῦν)
κλαίω, κλαῖς, κλαίει (ὑποταχτ. κλαίη)
κλαῖμε, κλαῖτε, κλαῖνε

'Ενεστ. προσταχτικῆς
ἀκούεις καὶ ἄκον, ἀκοῦτε
κλαῖγε - κλαῖτε

"Οπως τὸ κλαίω κλίνονται τὰ καίω καὶ φταίω.

2. "Ομοια κλίνονται καὶ μερικὰ ρήματα μὲ χαρακτήρα γ, ὅταν τὸν χάσουν καὶ τὸ θέμα τους μείνη μὲ τὸ φωνῆν στὸ τέλος:

λέ(γ)ω, λές, λέει, (ὑποταχτ. λέη), λέμε, λέτε, λένε. Προσταχτ. λέγε, λέ(γ)ετε.
"Ετοι κλίνονται καὶ τὰ τρώ(γ)α καὶ φυλά(γ)ω.

3. Συναιρεμένο εἶναι καὶ τὸ πάω :
πάω, πᾶς, πάει (ὑποταχτ. πάη), πάμε, πάτε, πᾶνε. Προσταχτ. πήγαινε - πηγαίνετε.
"Ομοια καὶ ὁ στιγματιὸς μέλλοντας τοῦ τρώων :
θὰ φάω, θὰ φᾶς, θὰ φάγη, θὰ φάμε, θὰ φᾶτε, θὰ φᾶντε (ἢ θὰ φάγουν).
"Ετοι κλίνεται καὶ ἡ ὑποταχτικὴ ἀσέριστου τοῦ τρώ(γ)ω :

φάω, φᾶς, φάγη κτλ. Προσταχτ. φά(γ)ε, φᾶτε. Ἀπαρέμφατο φά(γ)ει.

4. 'Ανάλογα σηματίζεται καὶ τὸ θέλω :
"Οριστική : θέλω, θέλεις καὶ θέσ, θέλει, θέλομε, θέλετε καὶ θέτε, θέλουν καὶ θένε.
Στὴν ὑποταχτικὴ οἱ ἵδιοι τύποι, ἀλλὰ μὲ καταλήξεις ὑποταχτικῆς στοὺς ἀσυναίρετους τύπους : θέλης, θέλη, θέλωμε.

5. Τὰ καίω, κλαίω, φταίω παίρονταν συνήθως ἔνα γ, ὅταν ἔπειτ' ἀπὸ τὸ θέμα ἀκολουθεῖ ἔνα ε : προσταχτικὴ ἐνεστώτα : καίγε, κλαίγε, παρατατ. ἔκαιγε, ἔφταιγε, παθητ. ἐνεστώτας : καίγεται, κλαίγεται.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

"Ασκηση. Ποιὰ συναιρεμένα ρήματα βρίσκονται στὸ κείμενο ; — Νὰ βρῆς τὸ πρόσωπο, τὸν ἀριθμό, τὸ χρόνο καὶ τὴν ἔγκλιση τοῦ καθενός.

Γύμνασμα. Νὰ βρῆς ποιὰ συναιρεμένα ρήματα εἶναι στὶς παρακάτω φράσεις καὶ νὰ κάμης γραμματικὴ ἀνάλυση τοῦ καθενός : "Αγ θές καλὰ ν' ἀκοῦς, μάθε καλὰ νὰ λές.—"Οσα σοῦ λένε ἄκον τα κι δύο συμφέρει κάνε.—Ποῦ πᾶς, καρφάκι, μὲ τέτοιο καιρό ; "Οσοι θέτε νὰ φᾶτε, ἐλάτε καὶ φᾶτε.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ βρῆς ὅλες τὶς ἀντωνυμίες ποὺ εἶναι στὸ κείμενο καὶ νὰ κάμης γραμματικὴ ἀνάλυση τῆς καθεμιᾶς.

107. — ΣΤΙΧΟΙ ΑΠΟ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

- 1 Ἀκούω τὰ δέντρα ποὺ βογκοῦν καὶ τίς δξιές ποὺ τρίζουν.
- 2 Βλέπεις ἔκεινη τὴ φωτιά, μαῦρο καπνὸς ποὺ βγάζει!
- 3 Λάμπουν τὰ χιόνια στὰ βουνά κι ὁ ἥλιος στὰ λαγκάδια.
- 4 Φέτο μᾶς ἥρθε ἡ Ἀραπιά καὶ κόβει καὶ σκλαβώνει.
- 5 Στρώνει γοργά τὸ μαῦρο του, γοργά καβαλικεύει.
- 6 Οἱ κάμποι θρέφουν ἄλογα καὶ τὰ βουνά λεβέντες.
- 7 Χρόνους τῆς γράφουν τὰ προικιά, χρόνους τ' ἀπανωπροϊκια.
- 8 Πέφτουν τὰ βόλια σὰ βροχή, κανόνια σὰ χαλάζι.
- 9 Ἐκεῖ τὴ βρίσκουν κι ἔπλεκε τ' ὀλόχρυσο γαῖτάνι.
- 10 Κινᾶ ἡ μηλιά καὶ ψύγεται καὶ κιτρινοφυλλιάζει.
- 11 Σοῦ φέγγει τίς γλυκές αύγες καὶ τὰ καλά σου βάζεις.
- 12 Ὁ ζωντανὸς δ χωρισμὸς παρηγοριά δὲν ἔχει.
- 13 Ὁ Κίσαβος ρίχνει βροχή κι ὁ "Ολυμπος τὸ χιόνι.
- 14 Στὸ Δερβενάκι κείτονται στὸ χῶμα ξαπλωμένοι.
- 15 Τοῦ Κίτσου ἡ μάνα κάθεται στὴν ἄκρη στὸ ποτάμι.
- 16 Χρυσὸς θρονὶ νὰ κάθεται, μῆλο χρυσὸς νὰ παլζη.
- 17 Θέλω νὰ πάω στὴ μάνα μου, νὰ πάω στὰ γονικά μου.
- 18 Ὁ ἥλιος ἔβασίλευε κι ὁ Δῆμος παραγγέλνει.
- 19 Στέλνει τρακόσιους ἄρχοντες καὶ μητροπολιτάδες.
- 20 Εἶναι μικρὸς γιὰ φαμελιά κι ἀπ' ἄρματα δὲν ζέρει.
- 21 Σέρνω φουσέκια στὴν ποδιά καὶ βόλια στὶς μπαλάσκες.
- 22 Ὡς τρέμει τὸ καρυδφύλλο, νὰ τρέμῃ τὸ γεφύρι.
- 23 Ἡ Δέσπω ἀφέντες Λιάπηδες δὲν ἔκαμε, δὲν κάνει.
- 24 Ἀπὸ τὴ γῆ βγαίνει νερὸ κι ἀπ' τὴν ἐλιά τὸ λάδι.
- 25 Σημαίνει δ Θεός, σημαίνει ἡ γῆ, σημαίνουν τὰ ἐπουράνια.
- 26 Σπέρνουν, θερίζουν τὸν καρπὸ κι ἡ καλαμιά ἀπομένει.
- 27 Τὰ περιστέρια κουβαλοῦν, τὰ χελιδόνια χτίζουν.
- 28 Φιλοῦν τὶς πέτρες καὶ τὴ γῆ κι ἀσπάζονται τὸ χῶμα.
- 29 Σειέται, λυγιέται ἡ λυγερή, γεμίζει ἡ γῆ λουλούδια.
- 30 Κοιμοῦνται στὰ ψηλὰ βουνά καὶ στοὺς παχιοὺς τοὺς ἵσκιους.

Π Α Ρ Α Τ Η Ρ Η Σ Ε Ι Σ Σ Τ Ο Κ Ε Ι Μ Ε Ν Ο

Λέξεις καὶ φράσεις. Ἀραιά, κυρίως ἡ Ἀραιβία· ἔπειτα δύνομάστηκε ἔτσι ἡ Ἀφρική καὶ ἴδιαιτερα ἡ Αἴγυπτος μᾶς ἥρθε ἡ Ἀραιά, δηλ. ἥρθε ὁ Αἴγυπτιας στρατός μὲ τὸν Ἰμροῖτον πασὰ στὴν Πελοπόννησο (τὸ 1825).— κινᾶ ἡ μηλιὰ καὶ ψύγεται ἀρχίζει νά μαραίνεται.

Περιεχόμενο. Ποιοὶ στίχοι σου εἰναι γνωστοί; Ποιές λέξεις ἡ ποιές φράσεις λέγονται μεταφορικά;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

Τὸ ἐνεστωτικὸ θέμα (μάθ. 2, σ. 5) τὸ βρίσκομε, ἀν ἀφαιρέσωμε τὴν κατάληξη ἀπὸ τὸ α' ἐνικὸ πρόσωπο τοῦ ἐνεστώτα τῆς δριστικῆς:

ἀκούν-(ω), φιλ-(ῶ), κάθ-(ομαι), λυγ-(έμαι), κοιμ-(οῦμαι)*

Κατὰ τὸ ἐνεστωτικό τους θέμα τὰ ρήματα τῶν δύο συζυγῶν διαιροῦνται στὶς παρακάτω ἔξι κατηγορίες:

1. Τὸ πρῶτο ρῆμα τοῦ κειμένου ἀκούν-ω ἔχει χαρακτήρα τὸ δίψηφο φωνῆν ου. "Ομοια καὶ τὰ ρήματα κρούν-ω, καί-ω, κλαί-ω. Τὰ ρήματα ἐλκύ-ω, ἰδρύν-ω, πλέ-ω, ἔχουν χαρακτήρα φωνῆν. Τέτοια ρήματα λέγονται φωνηντόληχτα.

2. 'Αναζήτησε τοὺς στίχους 2-8 τοῦ κειμένου τὰ ρήματα ποὺ ἔχουν χαρακτήρα π, β, φ, μπ. Τὰ σύμφωνα αὐτὰ λέγονται χειλικὰ καὶ τὰ ρήματα ποὺ ἔχουν τέτοιο χαρακτήρα τὰ λέμε χειλικόληχτα. Χειλικόληχτα εἰναι καὶ τὰ ρήματα σὲ -αύω, -εύω, -φωτα, -πιω.

3. 'Αναζήτησε στοὺς στίχους 9-13 τὰ ρήματα ποὺ ἔχουν χαρακτήρα κ, γ, χ. Τὰ σύμφωνα αὐτὰ λέγονται λαρυγγικὰ καὶ τὰ ρήματα ποὺ ἔχουν τέτοιο χαρακτήρα τὰ λέμε λαρυγγικόληχτα.

4. Τὸ σύμφωνα τ, ντ, θ, δ λέγονται δόδοντικὰ καὶ δσα ρήματα ἔχουν τέτοιο χαρακτήρα τὰ λέμε δόδοντικόληχτα. 'Αναζήτησε τέτοια ρήματα στοὺς στίχους 14-16.

Τὰ σύμφωνα τσ, τζ, σ, ζ λέγονται διπλοδοντικὰ ἡ συριστικὰ καὶ δσα ρήματα ἔχουν τέτοιο χαρακτήρα λέγονται συριστικόληχτα. Ποιὸ τέτοιο ρῆμα ὑπάρχει στὸ στίχο 15:

5. Τὰ σύμφωνα λ, ρ λέγονται γλωσσικὰ ἡ ὑγρὰ καὶ τὰ μ, ν λέγονται ρινικά. "Οσα ρήματα ἔχουν χαρακτήρα λ, ρ καὶ μ, ν λέγονται ὑγρόληχτα καὶ ρινικόληχτα. 'Αναζήτησε τέτοια ρήματα στοὺς στίχους 17-26

6. Ποιὰ ρήματα τῆς β' συζυγίας ὑπάρχουν στοὺς στίχους 27-30;

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Άσκηση. Νὰ βρῆς ἀπὸ δυὸ ρήματα καθεμιᾶς ἀπὸ τὶς ἔξι κατηγορίες (ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ ποὺ εἰναι στὸ κείμενο).

Γύμνασμα. Ἀπὸ τὸ κείμενο τοῦ μαθ. 2 ξεχώρισε τὰ ρήματα κατὰ τὸ ἐνεστωτικό τους θέμα: 1) φωνηντόληχτα, 2) χειλικόληχτα, 3) λαρυγγικόληχτα, 4) δόδοντικόληχτα καὶ συριστικόληχτα, 5) ὑγρόληχτα καὶ ρινικόληχτα, 6) ρήματα β' συζυγίας.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Σχημάτισε οἰκογένειες λέξεων ἀπὸ τὶς παρακάτω ὄπλες λέξεις: καπνός, βουνό, λάμπω, νερό, λάδι.

108. – ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ

- 1 "Αναβε τὸ λυχνάρι σου, προτοῦ νὰ σέ 'βρη ἡ νύχτα.
- 2 Ράβε, ξήλωνε, δουλειὰ νὰ μὴ σοῦ λείπῃ.
- 3 Γυρεύει μὲ τὸ βελόνι ν' ἀνοίξῃ πηγάδι.
- 4 "Οταν λείπῃ ἡ γάτα, χορεύουν τὰ ποντίκια.
- 5 Μὲ τὸ νοῦ πλουταίνει ἡ κόρη, μὲ τὸν ὄπνο ἡ ἀκαμάτρα.
- 6 Τοῦ Σταυροῦ κι ἀρμένιζε, τοῦ Σταυροῦ καὶ δένε.
- 7 Τὰ ἔχει πᾶνε κι ἔρχονται, κι ἡ ἀρχοντιὰ ἀπομένει.
- 8 Φταίει ὁ γάιδαρος καὶ δέρνουν τὸ σαμάρι.
- 9 "Οσα φέρνει ἡ ὥρα δὲν τὰ φέρνει ὁ χρόνος.
- 10 "Αν δώσης τὸ δάχτυλο, σοῦ παίρνουνε καὶ τὸ χέρι.
- 11 "Οποιος βιάζεται σκοντάφτει.
- 12 Φασούλι φασούλι γεμίζει τὸ σακούλι.
- 13 "Οποιος δὲ θέλει νὰ ζυμώσῃ πέντε μέρες κοσκινίζει.
- 14 Στοῦ σκύλου τὸ προσκέφαλο ψωμὶ δὲν ξημερώνει.
- 15 Σὰ σ' ἀρέσει, μπαρμπα-Λάμπρο, ξαναπέρνα ἀπὸ τὴν "Αντρο.
- 16 Τ' ἀρεσούμενο τ' ἀνθρώπου, τὸ καλύτερο τοῦ κόσμου.
- 17 'Η κότα πίνει τὸ νερό, κοιτάει καὶ τὸν οὐρανό.
- 18 Τὸ θές νὰ κάμης σήμερο γι' αὔριο μὴν τ' ἀφήνης.
- 19 'Η βιάση ψήνει τὸ ψωμὶ, μὰ δὲν τὸ καλοψήνει.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ἀκαμάτρα τεμπέλα, ὀκνηρὴ (ἀρσ. ἀκαμάτης).—τὸ θές,
(ποιητικό) ἀντί: αὐτὸ ποὺ θέλεις.

Περιεχόμενο. Ποιὸ είναι τὸ νόημα τῆς κάθε παροιμίας;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Πρόσεξε στὴν δρθογραφία τῶν ἐνεστωτικῶν καταλήξεων:

1) - ἀβω (στ. 1, 2): ἀνάβω - ὁράβω, σκάβω κ.ἄ. μὲ β.

Αλλά: παύω, ἀναπαύω, ἀπολαύω μὲ αυ.

2) - εύω (στ. 3, 4): γυρεύω, χορεύω - ἀριστεύω, βραβεύω, κλαδεύω, παιδεύω, πορεύομαι, ἐμπορεύομαι, δινερεύομαι μὲ ευ.

Αλλά: κλέβω, σέβομαι μὲ β.

3) - αίνω (στ. 5): πλουτάνω - βγαίνω, μπαίνω, φαίνομαι κ.ἄ. μὲ αι.

Αλλά: δένω, μένω, πλένω μὲ ε.

4) - ἔρω (στ. 8, 9): δέρνω, φέρνω - γδέρνω, γέρνω, σπέρνω κ.ἄ. μὲ ε.

Αλλά: παίρνω μὲ αι.

5) - ιάζω (στ. 11): βιάζω, βιάζομαι - ἀγκαλιάζω, κοπιάζω κ.ἄ. μὲ ια.

Αλλά: ἀδειάζω, χρειάζομαι μὲ εια.

6) - ίζω (στ. 12, 13): γεμίζω, κοσκινίζω - ἀντικρίζω, φτερνίζομαι κ.ά. μὲ ιι.

Αλλά: μπήζω, πήζω, πρήζω μὲ η
ἀγαθίζω, ἀναβρόζω, γογγήζω, δακρύζω, κατακλύζω, δλοκλύζω
(θρηνῶ), συγχέζω, σφέζω μὲ υ'.

δαρείζω μὲ ει - ἀθροίζω μὲ οι.

7) - λω (στ. 13): θέλω - ὀφείλω, μέλει μ' ἔνα λ.

Αλλά ὅλα τ' ἄλλα ορήματα τῆς α' συζυγίας σὲ -λλω μὲ δύο λ: ἀγαθάλλω; ἀναγέλλω, ἀνατέλλω, θάλλω κτλ.

8) - ώνω (στ. 13, 14): ζυμώνω, ξημερώνει - ἀπλώνω, βεβαιώνω κτλ. γράφονται μὲ ω σὲ δλους τοὺς κρόνους: ζυμώνω, ζύμωσα, ζυμώθηκα, ζυμωμένος.

9) - σω (στ. 15, 16): ἀρέσω μ' ἔνα σ. "Ολα τ' ἄλλα σὲ -σσω μὲ δύο σ: ἀναπιύσσω, ἀπάλασσω, ἔξελισσω (ξετυλίγω), ἔξιργόσσω (ξεσκάβω).

10) - ίνω (στ. 17): πίνω - δίνω, κρίνω κλίνω (ἔνα ονομα, ἔνα ωῆμα) μὲ ι.

- ήνω: ἀφήνω, ψήνω, σιήνω, στήνω μὲ η.

- ύνω: γδύνω, λένω, ντύνω, ξύνω, φτύνω, χύνω, εύκολύνω, διευθύνω, μεγεθύνω, ἀμύνομαι κ.ἄ. μὲ υ.

- είνω: κλείνω (τὸ παράθυρο, τὴν πόρτα κτλ.), τείνω (τεντώνω) μὲ ει.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

"Ασκηση. Νὰ πηγαίνεις ἐνεστωτικὲς καταλήξεις ξεχωρίζονται στὸ σημεὶον μάθημα καὶ νὰ φέρῃς ἀπὸ ἔνα παράδειγμα.

Γύμνασμα. Γράψε ὅστα ορήματα μπορεῖς νὰ βρῇς μὲ τὶς ἀκόλουθες ἐνεστωτικὲς καταλήξεις: 1) -άβω, -άνω, 2) -εύω, -έρω, 3) αίνω, -έρνω 4) -έρων, -αίρων, 5) -ιάζω, -ειάζω, -οιάζω, 6) -ίζω, -ήζω, -είζω, -οίζω, -ύζω, 7) -λω, -λλω, 8) -ώνω, 9) -σω, -οσω, 10) -ίνω, -ήνω, -ύνω, -είνω.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τὶς λέξεις τοῦ κειμένου ποὺ παρουσιάζουν συνίζηση, ἔκθλιψη, ἀφαίρεση, ἀποβολή, συνεφώνηση (μαθ. 36 καὶ 88).

‘Η Τροία ἔπεσε. Δέκα χρόνια τὴν προστάτεψαν τὰ τείχη τῆς καὶ τὰ παιδιά της· δέκα χρόνια βάσταξε, περισσότερο δὲν μπόρεσε νὰ βαστάξῃ. Ο “Εκτορας, τὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ παλικάρια τῆς, εἶχε σκοτωθῆ, καὶ μολονότι ἔπειτ’ ἀπ’ αὐτὸν σκοτώθηκε καὶ δὲ πιὸ ἀντρειωμένος ἀπὸ τούς ’Αχαιούς, δὲ ’Αχιλλέας, οἱ πο-

λιορκητές της κατόρθωσαν νὰ τὴν πάρουν, ἀφοῦ πέρασαν μὲ δόλῳ ἀπὸ τὶς πύλες της τὸ ξύλινο ἄλογο, τὸν περίφημο δούρειο Ἰππο.

Οἱ νικητὲς μάζεψαν πλῆθος λάφυρα κι ἔκαψαν τὴν πόλην. Ἐτοιμασαν τὰ καράβια τους, γιὰ νὰ γυρίσουν στὴν πατρίδα, καὶ τώρα περιμένουν νὰ φυσήξῃ εύνοϊκὸς ἄνεμος, γιὰ νὰ σηκώσουν τὶς ἄγκυρες. Στὴν παραλία ἔχουν συγκεντρωμένες πολλές αἰχμαλωτισμένες Τρωαδίτισσες, ποὺ θὰ τὶς πάρουν μαζὶ τους. ’Ανάμεσά τους είναι ἡ ’Εκάβη, ἡ γριὰ χήρα τοῦ Πρίαμου. Ἡ περήφανη βασίλισσα, δυστυχισμένη σκλάβα τώρα, θρηνεῖ :

«Τὰ χρόνια τῆς εὐτυχίας πέταξαν. ”Εζησα μέσα στ’ ἀγαθὰ καὶ τώρα ποὺ γέρασα πηγαίνω σκλάβα στὰ ξένα, ἔρημη, χήρα, χωρὶς παιδιά. Τοὺς γιούς μου τοὺς σκότωσαν, τὶς κόρες μου, δύσεις σώθηκαν, τὶς παίρνουν σκλάβες καὶ αὐτές. Τὶ τραβήξαμε ώς τώρα καὶ τί θὰ πάθωμε ἀκόμα! ”Η Μοίρα μᾶς κέρασε νὰ ρουφήξωμε δόλο τὸ πικρὸ κρασὶ τῆς συμφορᾶς. ”Ἐτσι τὸ θέλησαν οἱ θεοί!

Δια, γιατὶ μᾶς ἀπαρνήθηκες; ”Εφταῖξε δὲ Πάρης, ναὶ, ποὺ πλάνεσε τὴν ξένη γυναίκα καὶ τὴν ἔφερε ἀπὸ τὴ Σπάρτη στὴν Τροία· ἀλλὰ ἐπρεπε νὰ τιμωρηθῇ δλος δὲ λαδὸς γιὰ τὸ φταίξιμό του; Σὲ πιστέψαμε γιὰ προστάτη μας, εἶχαμε κρεμάσει ἀπὸ σένα δλες τὶς ἐλπίδες μας, σοῦ προσφέρναμε τόσες θυσίες, ἐσὺ δημως τὰ ξέχασες δλα αὐτὰ καὶ μᾶς παράδωσες στοὺς ἔχθρους. ”Έκλαψα, ἔκλαψα, τὰ μάτια μου στέγνωσαν καὶ ἀλλα πιὰ δάκρυα δὲν ἔχω νὰ χύσω. Μεγάλε θεέ, συχώρεσέ με γιὰ τὰ πικρά μου παράπονα, μὰ δὲ πόνος μου ξεχείλισε. Σὲ λίγο θὰ καλέση ή σάλπιγγα τὶς δύστυχες Τρωαδίτισσες νὰ μποῦν στὰ καράβια. ”Ω, νὰ μᾶς εἶχες καλύτερα κάψει κι ἐμᾶς στὴ φωτιὰ ποὺ ἔκαψε τὴ χώρα μας!»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Ἡ μοίρα μᾶς κέρδας νὰ ρουφήξωμε δῆλο τὸ πικρὸ κχρασὶ τῆς συμφορᾶς ἔξηγησε τὴν προσωποποίηση καὶ τὴ μεταφορὰ ποὺ ὑπάρχουν σ' αὐτὴ τῇ φράσῃ.

Περιεχόμενο. Ποιὰ ἦταν ἡ Ἐκάβη; — Ποιὰ παράπονα ἔλεγε στὸ Δία;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Μερικὰ ρήματα παρουσιάζουν ἀνωμαλίες στὸ σχηματισμὸ τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀօρίστουν. Τέτοια εἰναι ἀρκετά στὸ σημερινὸ κείμενο:

A.—Ρήματα α' συζυγίας.

1. Φωνητοληχτα: καλῶ - ἔκαμψα, κλαίω - ἔκλαψα, φταίω - ἔφταξα, πλέω - ἔπλευσα, πνέω - ἔπνευσα.

2. Χειλικόληχτα: τὸ πέφτω ἔχει ἀόριστο ἔπεσα.

3. Ρινικόληχτα: τὸ δίνω ἔχει ἀόριστο ἔδωσα (παραδίνω - παράδωσα κτλ.).

B.—Ρήματα β' συζυγίας.

1. Σὲ -εσσα ἀντὶ -ησα τελειώνουν οἱ ἀόριστοι τῶν οημάτων: καλῶ, πλανῶ, συγχωρῶ, διαιρῶ, βαρῶ, ἐπαινῶ, μπορῶ, φορῶ, χωρῶ, ἀφαιρῶ, διαιρῶ, ἔξαιρῶ, συναρωῶ κ.ἄ.: βάρεσσα, κάλεσσα, πλάνεσσα, συγχώρεσσα κτλ.

2. Σὲ -ασσα ἀντὶ -ησα τελειώνουν οἱ ἀόριστοι τῶν οημάτων γελῶ, κρεμῶ, διψῶ, πεινῶ, χαλῶ, σπῶ, γερωῶ, κερωῶ, περοῦ, ξεχωρῶ, κ.ἄ. γέλασσα, κρέμασσα κτλ.

3. Σὲ -υσσα ἀντὶ -ησα τελειώνουν οἱ ἀόριστοι τῶν οημάτων μεθῶ καὶ μηρῶ: μέθυσσα, μήνυσσα.

4. Σὲ -αξα ἀντὶ -ησα τελειώνουν οἱ ἀόριστοι τῶν οημάτων βαστῶ καὶ πετῶ: βάσταξα, πέταξα.

5. Σὲ -ηξα ἀντὶ -ησα τελειώνουν οἱ ἀόριστοι τῶν οημάτων ρουφῶ, τραβῶ, βογκῶ, ζουλῶ, σιραμπούλω, κ.ἄ. ρουφηξα, τράβηξα κτλ.

Τὸ βαστῶ ἔχει σπάνια καὶ ἀόρ. βάστηξα.

C.—Μερικὰ ἀλλα ρήματα.

1. Τὸ θέλω καὶ τὸ βόσκω ἔχουν ἀόριστο θέλησα, βόσκησα, σὰ νὰ ἦταν τῆς β' συζυγίας.

2. Τὸ θαρρῶ ἔχει ἀόριστο θάρροεψα κατὰ τὴν α' συζυγία.

3. Τὸ διδάσκω ἔχει ἀόριστο δίδαξα.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

“Ασκηση. Ἀναζήτησε τοὺς ἀόριστους ποὺ εἰναι στὸ κείμενο, ἀνάλυσέ τους γραμματικὰ καὶ ξεχωρισε τὴν ἀνωμαλία ποὺ παρουσιάζει ὁ καθένας.

Γύμνασμα. Στὸ παρακάτω κομμάτι νὰ βρῆς δῆλους τοὺς ἐνεργητικούς ἀօρίστους ποὺ παρουσιάζουν ἀνωμαλία καὶ νὰ κάμης τὴ γραμματική τους ἀνάλυση:

Κάποιε τὰ πουλιὰ θέλησαν νὰ ἐκλέξουν βασιλιά. Ὁ Θεὸς τότε τὰ κάλεσε καὶ εἶπε νὰ γίνη βασιλιὰς ὅποιος μπορέσῃ νὰ πετάξῃ ψηλότερα. Άντο στενοχώρεσε τὰ πουλιά. Μόνο ὁ καλογιάνος γέλασε. «Ἐγὼ θὰ βγω βασιλιάς, γιατὶ ὁ ἀπός γέρασε πιά», εἶπε. Ὁ ἀγώνας ἀφύσιε, ἀλλὰ δὲ βάσταξε πολύ. Γρήγορα ὁ ἀπός ξεπέρασε δῆλα τὰ πουλιὰ κι ὅταν ἔφτασε ὃς ἔκει ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ πετάξῃ πιὸ πάνω, φώναξε: «Ποιὸ μπορεῖ νὰ πετάξῃ ψηλότερα ἀπὸ μένα;» Ὁ καλογιάνος ποὺ εἶχε κυριαρχῆσε τὴν γάλη τοῦ ἀπού, ἀνατινάχτηκε λίγο καὶ φώναξε: «Ἐγώ!» Κι ἔτσι ἔγινε βασιλιάς!

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ βρῆς δῆλα τὰ ἐπιφρέσματα τοῦ παραπάνω κομματιοῦ καὶ νὰ κάμης τὴ γραμματική τους ἀνάλυση.

Κάποτε δὲ Ὀδυσσέας, θταν ἦταν πολὺ νέος, ἔφυγε ἀπὸ τὴν πατρίδα του τὴν Ἰθάκην καὶ πήγε νὰ ἰδῃ τὸν παππόδο του τὸν Αὔτόλυκο, πατέρα τῆς μητέρας του, ποὺ ἔμενε στὰ μέρη τοῦ Παρνασσοῦ. Ο γέρος τὸν εἶδε μὲ μεγάλη χαρὰ καὶ παράγγειλε

στοὺς γιούς του νὰ ἐτοιμάσουν πλούσιο τραπέζι γιὰ τὸν ἔγονό του καὶ ἀνιψιό τους. Ἐκεῖνοι, σύμφωνα μὲ δσα τοὺς εἶπε δὲ πατέρας τους, πήγαν στὸ λιβάδι, πήραν ἔνα παχὺ βόδι καὶ τὸ ἔφεραν στὸ σπίτι. Τὸ ἔσφαξαν, τὸ ἔγδαραν, τὸ ἔκοψαν κομμάτια, τὸ λιάνισαν μὲ τέχνη, τὸ πέρασαν στὶς σοθίλες καὶ τὸ ἔψησαν. Ἔφαγαν δλοι καὶ ἥπιαν γερά ἐκείνη τὴν ἡμέρα.

Τὴν ἄλλη μέρα, πρὶν ἀνατελὴ δὲ ἥλιος, οἱ γιοὶ τοῦ Αὔτολυκου βγῆκαν κυνήγι καὶ πήραν μαζὶ τους καὶ τὸν Ὀδυσσέα. Ἀνέβηκαν στὸν Παρνασσό καὶ μπήκαν μέσα στὸ δάσος τὴν ὕρα ποὺ πρόβαλε δὲ ἥλιος. Ἐμπρὸς ἔτρεχαν οἱ σκύλοι ψάχνοντας νὰ βροῦν τ' ἀχνάρια τῶν ἀγριμιῶν καὶ ἀκολουθοῦσαν οἱ κυνῆγοι. Σ' ἔνα πυκνό, σκοτεινὸδ μέρος τοῦ δάσους κειτόταν ἔνα μεγάλο ἀγριογούρουνο. Αὐτό, μὲ τὸ θόρυβο ποὺ ἔγινε, πετάχτηκε δρθιο καὶ στάθηκε ἀντίκρυ στοὺς κυνηγούς, δρθότριχο καὶ μὲ φλόγες στὰ μάτια. Πρῶτος δρμησε καταπάνω του δὲ Ὀδυσσέας προβάλλοντας τὸ μακρύ του κοντάρι, ἀλλὰ τὸ θεριδ πρόλαβε, τοῦ ἔμπηξε τὸ δόντι του πάνω ἀπὸ τὸ γόνατο καὶ τοῦ ἔσκισε τὴ σάρκα· δὲν τοῦ ἄγγιξε δμως τὸ κόκαλο. Ο Ὀδυσσέας, ἀφοβος, ἀν καὶ πληγωμένος, πέτυχε τὸν κάπρο στὸ δεξὶ του δμοή σουβλερή μντη τοῦ κονταριοῦ πέρασε καὶ βγῆκε ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά· τὸ ἀγρίμι μουγκρίζοντας κυλίστηκε στὸ χῶμα καὶ σὲ λίγο πέθανε.

Οι γιοὶ τοῦ Αὔτολυκου ἤρθαν κοντὰ στὸν ἀνιψιό τους, ἐπλυναν τὴν πληγή του, ἔβαλαν πάνω της, γιὰ νὰ γλυκάνουν τὸν πόνο, κάτι βότανα ποὺ εἶχαν μαζὶ τους κι ἔπειτα τὸν ἔφεραν στὸ σπίτι. Ο Ὀδυσσέας ἔμεινε λίγον καιρὸ ἀκόμη στὸ σπίτι τοῦ παπποῦ του, διποὺ νὰ κλείσῃ καλὰ ἡ πληγή. Ἐπειτα παππούς καὶ θεῖοι τὸν φόρτωσαν δῶρα καὶ τὸν ἔστειλαν πίσω στὴν Ἰθάκην.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ἀγριογούρουνον· λέγεται καὶ ἀγριόχοιρος (τέτοιες διαφορετικές λέξεις ποὺ ἔχουν τὴν ἴδια σημασία λέγονται ταυτόσημες λέξεις ἡ ταυτόσημα).—ἀγοίμι ἄγριο ζῶο, θηρίο.—κάπρος ἀρσενικὸς ἀγριογούρουνον.

Περιεχόμενο. Νὰ περιγράψης δοσα ἔγιναν ἀπὸ τῇ στιγμῇ ποὺ ἤρθε ὁ Ὀδυσσέας στὸν παππού του ὡς τὴν ἡμέρα ποὺ ἔψυγε.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

A.—‘Ο ἐνεργητικὸς ἀόριστος σὲ πολλὰ ωήματα σχηματίζεται μὲ κατάληξῃ -α, χωρὶς σ (ψ, ξ) πρὸν ἀπ' αὐτό: φεύγω - ἔψυγα, πλέω - ἔπλυνα.

Ρήματα ποὺ ἔχουν ἐνεργητικὸ ἀόριστο χωρὶς σ (ψ, ξ) εἰναι:

1. Μερικὰ ἀνώμαλα ποὺ σχηματίζουν τὸν ἀόριστο ἀπὸ διαφορετικὸ θέμα: βλέπω - εἶδα, ἔρχομαι - ἥρθα, λέγω - εἶπα, τρώγω - ἔφαγα.

2. Τὰ φεύγω - ἔψυγα, βάζω - ἔβαλα, βγάζω - ἔβγαλα, πίνω - ἥπια, παίρων - πῆρα.

3. Μερικὰ ποὺ σχηματίζουν τὸν ἀόριστο σὲ -ηκα: ἀνεβαίνω - ἀνέβηκα, κατεβαίνω - κατέβηκα, διαβαίνω - διάβηκα, βρίσκω - βρήκηκα (καὶ σπάνια ἥρθα), μπάνω - μπήκα, βγαίνω - βγῆκα.

4. Τὰ ὑγρόληχτα (χαρακτ. 1, ρ) καὶ μερικὰ ωινικόληχτα (χαρακτ. μ, ν). Αὐτὰ ἔχουν ἀօριστικὸ θέμα ἡ ὅμοιο μὲ τὸ ἐνεστωτικό ἡ κάπως ἀλλαγμένο. Ἄρκετα τέτοια εἰναι στὸ κείμενο.

α) Ἐχουν ἀօριστικὸ θέμα ὅμοιο μὲ τὸ ἐνεστωτικό: κρίνω - ἔκρινα, γίνομαι - ἔγινα· ἔτοι καὶ κλίνω - ἔκλινα, εὐκολύνω - εὐκόλυνα κ.ἄ.

β) Ἐχουν τὸ ἀօριστικὸ θέμα κάπως ἀλλαγμένο:

προβάλλω - πρόβαλα	μένω - ἔμεινα	πετυχαίνω - πέτυχα
ἀνατέλλω - ἀνάτειλα	πλένω - ἔπλυνα	πηγαίνω - πήγα
παραγγέλω - παράγγειλα	φέρων - ἔφερα	προλαβαίνω - πρόλαβα
στέλνω - ἔστειλα	γδέρων - ἔγδαρα	πεθαίνω - πέθανα,

B.—1. Τὸ φωνῆν τοῦ θέματος τοῦ ἐνεργητ. ἀօριστου τῆς ὁριστικῆς ἀλλάζει κάποτε στὴν ὑποταχτική, τὴν προσταχτική καὶ τὸ ἀπαρέμφατο: παίρων, ἀδρ. ὁριστ. πῆρα, ὑποτ. πάρω, προστ. πάρε, ἀπαρ. πάρει πηγαίνω, > πῆγα > πάω > ἄμε, ἀπαρ. πάρει

2. Ἀλλα ωήματα σχηματίζουν τὸν ἀόριστο στὶς ἄλλες ἐγκλίσεις χωρὶς τὸ φωνῆν τοῦ θέματος: μπάνω - μπήκα, μπᾶ, ἔμπα, μπῆ βρίσκω - βρῆκα, βρῶ, βρές, βρεῖ. Ἐτοι καὶ τὰ βγαίνω, ἀνεβαίνω, κατεβαίνω, διαβαίνω.

3. Οἱ ἀόριστοι εἶδα, εἶπα, σχηματίζονται συνήθως στὶς ἄλλες ἐγκλίσεις χωρὶς τὸ ἀρχικὸ φωνῆν ἐπίσης καὶ στὸ ἀπαρέμφατο: δταν δῆς, ἵσως πῆτε, ἔχουν πεῖ· τὸ ἥπια πάντα σχηματίζεται στὶς ἄλλες ἐγκλίσεις χωρὶς τὸ ἀρχικὸ φωνῆν: ἄν πιῆτε, πιὲς κτλ.

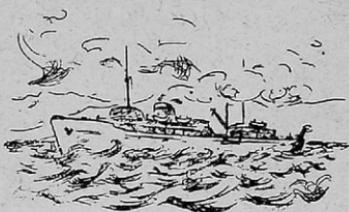
ΕΦΑΡΜΟΓΗ

‘Ασκηση. Ἀναζήτησε στὸ κείμενο τοὺς ἐνεργ. ἀօριστους ποὺ δὲν ἔχουν σ (ψ, ξ) στὸ τέλος τοῦ θέματος. Κάμε τὴν γραμματική τους ἀνάλυση. Ξεχώρισε ποιές διαφορές παρουσιάζει τὸ ἀօριστικὸ θέμα τοῦ καθενὸς ἀπὸ τὸ ἐνεστωτικό.

Γύμνασμα. Γράψε τὸν ἐνεργητ. ἀօριστο τῆς ὑποταχτικῆς καὶ προσταχτικῆς τῶν ορημάτων προβάλλω, μένω, διαβαίνω, προλαβαίνω, πλένω, στέλνω.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τὰ παραθετικὰ (μονολεχτικὰ καὶ περιφραστικὰ) πέντε ἐπιθέτων τοῦ κειμένου, στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ καὶ στὰ τρία γένη.

κώθηκε ή ἄγκυρα καὶ τὸ καράβι ἔκεινησε.

‘Ο καπετάνιος κανόνισε τὴν πορεία καὶ κάθισε νὰ πιῇ τὸν καφέ του.

— Τὸ μελτέμι δυνάμωσε ἀπὸ τὸ πρωὶ, εἶπε κι ἔκλεισε τὸ στόμα του, σὰ νὰ τὸ κλείδωσε.

Μεμιᾶς ἥρθε ἔνας ἀέρας καὶ γιὰ μιὰ στιγμὴ ἔδειρε τὶς τένες καὶ τὰ κατάρτια. “Ασπρισαν κοντά μας τὰ πρῶτα κύματα, χτύπησαν τὸ ἀριστερὸ πλευρὸ τοῦ καραβιοῦ καὶ ἔφτισαν σὲ ἀφρούς, ραντίζοντας μὲ ἀρμύρα τὸ κατάστρωμα. Δεύτερο, τρίτο κύμα ἔσεισαν τὸ καράβι σύγκορμο καὶ τὸ ἔγειραν στὰ δεξιά. ‘Ο λοστρόμος ἔλυσε βιαστικὰ τὴν τέντα, δ ἀέρας πήρε τὸ καπέλο ἐνὸς ἐπιβάτη, τὸ κύλησε κάμποσο κι ὑστερα τὸ ἔστειλε στὴ θάλασσα, ποὺ τὸ ρούφηξε μεμιᾶς. Τὰ κύματα τώρα ἔρχονταν καταποδιαστά, τὸ καράβι μέθυσε, ξεχείλισε τὸ κατάστρωμα νερά, σκόρπισε δ κόσμος, κατέβηκε στὰ κλειστὰ τοῦ καραβιοῦ κι ἔμειναν μόνο δυὸ τρεῖς ποὺ ἀψήφησαν τὴν κακοθαλασσιά.

Σὲ λίγο διο τὸ ἐπιτελεῖο τοῦ καραβιοῦ ἀνέβηκε στὴ γέφυρα. ‘Ο καπετάνιος ἔμπηξε τὶς φωνές, ἔδινε διαταγὲς κι δ τιμονιέρης, μούσκεμα στὸν ίδρωτα, προσπάθησε νὰ δώσῃ στὸ καράβι ίσια πορεία ἀποφεύγοντας τὸ κύμα στὰ πλευρά.

Δὲν ξέρω κι ἔγῳ πόσο τράβηξε αὐτὸς δ ἄγριος χορδὸς μὲ τὴ θάλασσα. Σιγὰ σιγὰ δμως τὰ κύματα ἔγιναν μικρότερα, δ ἀέρας ἀδυνάτισε κι δταν δ ἥλιος ἔγειρε, τὰ πάντα ἡσύχασαν.

Στὸ βάθος πρόβαλαν τὰ πρῶτα νῆσιά.

— Γερή θάλασσα εἰχαμε, εἶπα στὸν καπετάνιο.

— Μελτεμάκι καλό, μοῦ ἀποκρίθηκε. Ποῦ νὰ ίδης τὶ κατεβάζει τὸ χειμώνα δ Καβοντόρος! Κι ἄρχισε νὰ μοῦ λέη μιὰ χειμωνιάτικη θαλασσινὴ ίστορία ποὺ θυμήθηκε.

‘Η θάλασσα τώρα μᾶς τριγύριζε ἥσυχη καὶ τρυφερή.

Τὸ καμπανάκι τοῦ καραβιοῦ χτύπησε νὰ φύγουν οἱ ἐπισκέψεις. Δάκρυσαν μάτια, ἄνοιξαν ἀγκαλιές, κι ἔδωσαν φιλιά σταυρωτὰ οἱ ταξιδιώτες κι ἔκεινοι ποὺ θὰ ἔμεναν.

“Υστερα δ καπετάνιος σφύριξε τρεῖς ἀπανωτές φορές, οἱ μοιτσοὶ σήκωσαν τὴ σκάλα, ση-

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. μελτέμια βιορειοιανατολικοὶ ἄνεμοι ποὺ πνέουν τὸ καλοκαιρί. — ἀπανωτές τὴν μία ὑστερό· ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἀλλεπαλληλες. — μούστος ναυτόπουλο, μαθητεύμενος ναύτης. — λοιστρόμος ὁ πρῶτος ἀπὸ τὸ πλήρωμα τοῦ πλοίου. — ἀψηφῶ δὲ λογαριάζω, περιφρονῶ. — Καροντόρος τὸ νοτιότερο ἀκρωτήριο τῆς Εὐβοίας.

Περιεχόμενο. Διηγήσου πῶς ἔκεινησε τὸ πλοῖο, πῶς ἄρχισε ἡ τρικυμία, πῶς δυνάμωσε καὶ πῶς σιγὰ σιγὰ ἤσύχασε.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ σημερινὸν κείμενο εἰναι πολλὰ ῥήματα στὸν ἐνεργητικὸν ἀδριστο. Πρόσεξε στὴν ὁρθογραφία τους καὶ κυρίως στὸ πῶς γράφεται τὸ φωνήν τῆς τελευταίας συλλαβῆς τοῦ θέματος, δηλ. τὸ θεματικὸν φωνῆν.

1. Στὰ ρήματα α' συζυγίας τὸ φωνήν αὐτὸν κανονικὰ εἰναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ φωνῆν τοῦ ἐνεστωτικοῦ θέματος (βλ. μάθ. - ἀρχίζω - ἔγινα - δακρύζω - δάκρυσα· ἀφήνω - ἀφησα· σιήνω - ἔσβησα· ἀνοίγω - ἀνοιέσα· κλείνω - ἔκλεισα· κλειδώνω - κλειδωσα, σηκώνω - σήκωσα.

2. α) Γράφονται μὲν οἱ ἀδριστοὶ σὲ -υνα τῶν οημάτων ποὺ τελειώνουν σὲ -άγνω : ὅμορφαίνω - ὅμδορφυνα, βαραίνω - βάρυνα, ἀκριβαίνω - ἀκριβύνα· ἐπίσης δὲ ἀδριστοὶ ἔπλινα τοῦ πλένω.

β) Γράφονται μὲν η οἱ ἀδριστοὶ βρῆκα, βγῆκα, μπῆκα, ἀνέβηκα, κατέβηκα, διάβηκα, πῆρα, αῦξησα, βόσκησα κτλ.

γ) Γράφονται μὲν ει οἱ ἀδριστοὶ ἔγινερα, ἔδειρα, ἔσπειρα, ἀνάγγειλα, κατάγγειλα, ἀνάτειλα, ἔστειλα, ἔμεινα, ἀπόμεινα κτλ.

δ) Γράφεται μὲν ι ὁ ἀδρ. κάθισα τοῦ ῥήματος κάθομαι.

3. Τὰ ρήματα τῆς β' συζυγίας γράφονται μὲν η στὸν ἀδριστο : χτύπησα, χαιρέτησα, ἔσκινησα, κύλησα, ρούφηξα κτλ.

Γράφονται μὲν υ τὸ μέθυσα καὶ μήνυσα.

4. α) Γράφονται μὲν ω ὁ ἐνεργητικὸς ἀδριστος τοῦ δίνω καὶ οἱ χρόνοι ποὺ γίνονται ἀπὸ τὸ θέμα του : ἔδωσα, δώσω, δᾶσε, δᾶσ' μου, ἔχω δώσει, παραδώσουν ὅμοια καὶ τὸ παράγωγο δωσίλογος.

β) Γράφεται μὲν οἱ παθητικὸς ἀδριστος τοῦ δίνω καὶ δλα τὰ παράγωγα : δόθηκα, δοθῶ, ἔχει ἔκδοθῆ, παραδοθῆσε, δοσμένος, παραδομένος

η δόση, δέκδιτης, παραδοτέος, ἀποδοτικός, δοσοληψία.

5. Μ' ἔνα η μὲ δύο λ; Τὰ ρήματα μὲ λλ στὸ ἐνεστωτικὸ θέμα, ἔχουν στὸ ἀδριστικὸ μόνο ἔνα λ: ἀνατέλλω - ἀνάτειλα, προβάλλω - πρόβαλα κτλ. Χρειάζεται προσοχὴ γιὰ νὰ γράφωμε μὲ λλ τοὺς χρόνους ποὺ γίνονται ἀπὸ τὸ ἐνεστωτικὸ θέμα καὶ μ' ἔνα λ τοὺς χρόνους τοῦ ἀδριστικοῦ θέματος.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

"Ασκηση. Ἀναζήτησε στὸ κείμενο τὰ ῥήματα ποὺ εἰναι στὸν ἐνεργ. ἀδριστο, κάμε τὴ γραμματικὴ τους ἀνάλυση καὶ δικαιολόγησε τὴν ὁρθογραφία.

Γύμνασμα. Γράψε τὸ α' πρόσωπο τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀδριστον στὴν ὁριστικὴ καὶ ὑποταχτικὴ τῶν οημάτων: ἀθροίζω, ἀνατέλλω, ἀφήνω, βοηθῶ, γίνομαι, δανείζω, δίνω, δροσίζω, κάθισμαι, κλείνω, κυλῶ, μεθῶ, μηρῶ, σιήνω, ὑπόβαλλω.

ΕΠΑΝΑΔΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε δλα τὰ ἐπιφρήματα τοῦ κειμένου, χωριστὰ κατὰ είδος.

κούρι; αὐτὸν ἡ ζωὴ μου· καὶ εἶχα δῶσει τόσα χρήματα γιὰ νά τὸ ἀγοράσω!

‘Ο θεὸς δὲ Ἐρμῆς ἀκούσει τοὺς θρήνους τοῦ φτωχοῦ ἀνθρώπου, τὸν λυπήθηκε, τὸν πλησίασε, βούτηξε ἐπειτα στὸν ποταμὸν καὶ ἀνέβασε ἔνα χρυσὸν τσεκούρι.

— Τοῦτο εἶναι τὸ τσεκούρι σου;

— “Οχι, εἶπε ἐκεῖνος· τὸ δικό μου δὲν ἡταν τέτοιο· ἡταν ἔνα ἀπλὸ σιδερένιο τσεκούρι.

Ξαναβούτηδε δὲ θεὸς στὸ νερὸν κι ἔφερε πάνω ἔνα τσεκούρι ἀσημένιο.

— Οὔτε αὐτὸν εἶναι τὸ δικό μου.

‘Ο Ἐρμῆς ξανακατέβηκε γιὰ τρίτη φορά στὸ βυθὸν κι ἔφερε ἐκεῖνο ποὺ εἶχε πέσει.

— Ναι, αὐτὸν εἶναι ποὺ ἔχασσα, εἶπε δὲν ἀνθρωπος.

‘Ο Ἐρμῆς εὐχαριστήθηκε γιὰ τὴν τιμιότητά του καὶ τοῦ ἔδωσε καὶ τὰ τρία.

“Ἐνας ἄλλος ξυλοκόπος ποὺ ἀκούσει γι’ αὐτὸν τὸ περιστατικό, πήγε στὴν ἀκροποταμιὰ καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα πῶς θὰ πετύχαινε κι αὐτὸς τὰ ἵδια ἀφησεις ξεπίτηδες τὸ τσεκούρι του νὰ πέσῃ στὸ ρέμα κι ἐπειτα κάθισε στὴν ὅχθη κι ἔκλαιγε. Παρουσιάστηκε καὶ σ’ αὐτὸν δὲν ἔρμῆς καὶ, ἀφοῦ ἔμαθε γιὰ ποιὰ αἰτία θρηνοῦσε, κατέβηκε δπως τὴν ἄλλη φορά, ἔβγαλε ἔνα χρυσὸν τσεκούρι καὶ τὸν ρώτησε ἀν τὴν αὐτὸν ποὺ τοῦ ἔπεισε.

— Ναι, αὐτὸν εἶναι, φῶναξε ἐκεῖνος μὲ χαρά.

‘Ο θεὸς θύμωσε γιὰ τὴν ἀδιαντροπιὰ του καὶ ὅχι μόνο κράτησε τὸ χρυσό, παρὰ δὲν τοῦ ἔδωσε πίσω οὔτε καὶ τὸ δικό του.

‘Ἐνδιαίς ξυλοκόπος ἔκοβε ἔύλα κοντά σ’ ἔναν ποταμό, τὸ τσεκούρι τοῦ ξέφυγε ἀπὸ τὸ χέρι κι ἐπεσε μέσα στὸ νερό. Ἡ κοίτη του ἡταν βαθιά, τὸ ρέμα δρμητικό, καὶ δ δύστυχος δ ἀνθρωπος ἡταν ἀδύνατο νὰ πιάσῃ τὸ ἔργαλεῖο. Κάθισε στὴν ὅχθη ἀπελπισμένος.

— Τί θὰ κάμω τώρα; ἔλεγε· πῶς θὰ δουλεύω χωρὶς τσε-

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. κοίτη ἡ κοιλότητα τοῦ ἐδάφους ὅπου φένει ὁ ποταμὸς ἢ τὸ ψαύκι.

Περιεχόμενο. Διηγήσου τί ἔγινε μὲ τὸν πρῶτο ξυλοκόπο καὶ τί μὲ τὸ δεύτερο.—Ποιὸ δίδαγμα βγαίνει ἀπὸ τὸ μύθο;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Ἄπὸ τίς ἀντωνυμίες ἔχομε μάθει ὡς τῷρα τίς προσωπικὴς (μαθ. 53, 54), τίς κατητικές, τίς ἴδιοπαθεῖς καὶ τίς ὄριστικές (μαθ. 105).

Στὸ σημερινὸ κείμενο ἔχομε δύο ἄλλα εἰδῆ.

1. Ἐφωτηματικές ἀντωνυμίες λέγονται ἔκεινες ποὺ τίς μεταχειριζόμαστε ὅταν φωτούμε. Τέτοιες είναι οἱ ἀκόλουθες τρεῖς:

α) τὸ τί; : τί θὰ κάμω τώρα; τί διαγωγὴ ἔδειξε; τί ἄνθρωπος ἦταν;

β) τὸ ποιός; ποιά; ποιό; ποὺ κλίνεται ὅπως τὸ ἐπίθετο καλός: ποιός βοήθησε τὸν τίμιο ξυλοκόπο; γιὰ ποιά αἰτία θρησκοῦσε; ποιός ἦταν τὸ τσεκούρι του;

Γιὰ τὴ γενικὴ τοῦ ποιός χρήσιμενε κάποτε καὶ ή γενικὴ τίνος γιὰ τὸν έννικὸ καὶ (σπανιότερα) τίνων γιὰ τὸν πληθυντικό: τίνος είναι τὸ τσεκούρι; τίνων είναι αὐτὸ τὸ παιδί;

γ) τὸ πόσος; πόση; πόσο; ποὺ κλίνεται ὅπως τὸ ἐπίθετο μαῦρος: πόσος καιρὸς πέρασε; πόση ωρὰ περίμενε; πόσα χρήματα ἔδωσε;

2. Δειχτικές ἀντωνυμίες λέγονται ἔκεινες ποὺ τίς μεταχειριζόμαστε ὅταν δείχνωμε καὶ είναι οἱ ἀκόλουθες πέντε:

α) αὐτός, αὐτή, αὐτό. Τὴ μεταχειριζόμαστε ὅταν δείχνωμε κάτι ποὺ είναι κοντά ἢ τὸ ἀναφέραμε λίγο πρίν: αὐτὸς είναι τὸ δικό μου, αὐτὰ είπε.

β) τοῦτος, τούτη, τοῦτο. Τὴ μεταχειριζόμαστε γιὰ νὰ δείχνωμε κάτι ἀπὸ πολὺ κοντά: τοῦτο είναι τὸ τσεκούρι μου.

γ) ἔκεινος, ἔκεινη, ἔκεινο. Τὴ μεταχειριζόμαστε γιὰ νὰ δείχνωμε κάτι ποὺ είναι μακριὰ ἢ ποὺ τὸ ἀναφέραμε πρίν ἀπὸ κάποιο ἄλλο: ἔκεινος ἔκει πέρα είναι τίμιος, εἴτοι είπε ἔκεινος.

δ) τέτοιος, τέτοια, τέτοιο. Τὴ μεταχειριζόμαστε γιὰ νὰ δείχνωμε τὴν ποιότητα τοῦ οὐσιαστικοῦ: τὸ δικό μου δὲν ἥταν τέτοιο.

ε) τόσος, τόση, τόσο. Τὴ μεταχειριζόμαστε γιὰ νὰ δείχνωμε τὴν ποσότητα ἢ τὸ μέγεθος: εἴχα δώσει τόσα χρήματα, τόσο μεγάλος, τόσο μικρός.

Ἡ ἀντωνυμία αὐτὸς κλίνεται ὅπως τὸ ἐπίθετο καλός, οἱ ἀντωνυμίες τοῦτος, ἔκεινος, τόσος ὅπως τὸ μαῦρος καὶ ή ἀντων. τέτοιος ὅπως τὸ πλούσιος.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

"Ασκηση. Ἄνακητησε στὸ κείμενο τίς ἐφωτηματικές καὶ τίς δειχτικές ἀντωνυμίες. Σὲ ποιὸ γένος, ἀριθμὸ καὶ πτώση είναι ἡ καθεμία καὶ τί φανερώνει;

Γύμνασμα. Γράψε ἔξι προτάσεις μὲ καθεμία ἀπὸ τίς ἐφωτηματικές ἀντωνυμίες ποιός, πόσος στὰ τοιά γένη, στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ έννικοῦ. Γράψε ἔπειτα ἄλλες ἔξι προτάσεις ποὺ ν' ἀπαντοῦν μὲ κατάλληλη δειχτικὴ ἀντωνυμία. (Παράδειγμα: ποιὸς πέταξε τὴν πέτρα; —ἔκεινος ὁ μικρὸς τὴν πέταξε.)

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τὸ παρακάτω κομμάτι, ἀλλάζοντας τὰ ρήματα ἀπὸ τὸν ἐνεστώτα στὸν ἀόριστο: "Ο ἥλιος ἀνατέλλει. Προβάλλει τώρα λαμπρὸς καὶ φωτίζει τὰ πάντα. Τὰ παιδιά ἔυπνοιν χαρούμενα. Πλέονται καλά τὸ σῶμα τους καὶ ἔπειτα, δμοια καθαρὰ καὶ στὴν ψυχή, κάνονται τὴν προσευχὴ τους. Βάζονται τὰ βιβλία στὴ σάκα τους καὶ ἐτοιμάζονται τὰ πρώματα τους γιὰ τὸ σχολεῖο. "Υστερα τρώουν τὸ πρωινό τους. Ἡ ωρὰ δύμως κυλᾶ καὶ βιαστικὰ χαροεστοῦν τοὺς γονεῖς τους καὶ φεύγουν. Προλαβαίνουν καὶ φτάνουν στὸ σχολεῖο στὴν ωρὰ τους. Μπαίνουν στὴν αὐλή, μιλοῦν, γελοῦν καὶ παίζουν. Μόλις χιτπᾶ τὸ κουδούνι, ἀνεβαίνουν φρόνιμα καὶ κάθονται στὴ θέση τους.

Στή βορινή παραλία τῆς Μαύρης Θάλασσας, στή χερσόνησο πού σήμερα λέγεται Κριμαία, κατοκύσε σε πολὺ παλιά χρόνια ἔνας βάρβαρος καὶ ἀφιλόξενος λαός, οἱ Ταῦροι. Αύτοι λάτρευαν τὴν "Ἄρτεμη καὶ τῆς εἰχαν χτισμένο ναδ κοντά στὴν ἀκρογιαλιά. 'Ο τρόπος δύως μὲ τὸν δποῖο τῆς ἔδειχναν τὸ σεβασμό τους ἡταν ἄγριος καὶ ἀπάνθρωπος' θυσίαζαν πάνω στὸ βωμό τῆς δποῖον ἔνο ἐπιαναν.

Οι ἄλλοι ἀνθρώποι ἀπόφευγαν φυσικά νὰ πηγαίνουν σε χώρα τόσο ἐπικίνδυνη, ἀλλὰ δσοι τύχαινε νὰ βρεθοῦν ἕκει, ἢ ἐπειδὴ ἡ τρικυμία τοὺς ἀνάγκαζε νὰ καταφύγουν σε κανέναν δρυο τῆς ἢ ἐπειδὴ ἄλλη μεγάλη ἀνάγκη τοὺς ἔσπρωχνε νὰ πᾶνε, ἔκαναν δ, τι μποροῦσαν, τὸ καθετί, γιὰ νὰ μὴ συναντηθοῦν μὲ τοὺς ντόπιους.

Ίερεια στὸ ναδ ἡταν μιὰ 'Ἐλληνοπούλα, ή 'Ιφιγένεια, κόρη τοῦ 'Αγαμέμνονα, τοῦ βασιλιὰ τῶν Μυκηναίων' ἡ ἴδια ἡ θεά τὴν εἶχε μεταφέρει ἕκει κάποτε ἀπὸ τὴν 'Ἐλλάδα καὶ τὴν ἔβαλε νὰ ὑπηρετῇ στὸ ιερό της. "Ἐνα ἀπὸ τὰ καθήκοντά της ἡταν νὰ προετοιμάζῃ τοὺς ἔνους γιὰ θυσία ραντίζοντάς τους μὲ ἀγιασμένο νερό. 'Η 'Ιφιγένεια ἡταν τρυφερὴ καὶ πονετική, καὶ καταλαβαίνει κανένας τὶ σπαραγμὸ ἔνιωθε στὴν καρδιά της κάθε φορὰ ποὺ βρισκόταν στὴν ἀνάγκη νὰ κάμη αὐτὸ τὸ ἔργο.

'Η δύστυχη κοπέλα νοσταλγοῦσε τὴν πατρίδα της, τ' δ- νειρό της ἡταν νὰ γυρίσῃ σ' αὐτήν. 'Αλλὰ πῶς; Νὰ μποροῦσε τουλάχιστο νὰ στείλῃ ἔνα γράμμα στὸν ἀδερφό της τὸν 'Ορέστη, ποὺ τὸν εἶχε ἀφήσει μικρὸ παιδάκι, δταν ἔφυγε ἀπὸ τὴν 'Ἐλλάδα, νὰ τὸν εἰδοποιήσῃ πῶς ζῇ σ' αὐτὴ τὴ μακρινὴ χώρα καὶ νὰ τὸν παρακαλέσῃ νὰ βρῇ ἔναν τρόπο νὰ τὴν πάρῃ ἀπὸ κεῖ! Τὰ παμπάλαια ἔκεινα χρόνια οἱ γυναῖκες δὲν ἡξεραν γράμματα, καὶ οἱ ἀντρες ποὺ ἡξεραν ἡταν κι αὐτοὶ λιγοι. Κάποιος 'Ἐλληνας, ποὺ οἱ Ταῦροι τὸν εἶχαν πιάσει γιὰ θυσία, δέχτηκε νὰ γράψῃ μερικὰ λόγια ποὺ τοῦ ὑπαγόρεψε ἡ Ίερεια, ἐπειδὴ κατάλαβε πῶς αὐτὴ δὲν ἔφταιγε γιὰ τὸ κακὸ ποὺ τὸν περίμενε. 'Η 'Ιφιγένεια φύλαξε τὸ γράμμα, μὲ τὴν ἐλπίδα πῶς κάποτε θὰ ἔβρισκε τρόπο νὰ τὸ στείλῃ στὸν ἀδερφό της.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Μαύρη Θάλασσα ὁ Εὐξεινος Πόντος ("Ασπρη Θάλασσα τὸ Αἰγαῖο πέλαγος).—ὅρμος λιμάνι κατάλληλο για ν' ἄγκυροβολοῦν τὰ πλοῖα, καραβοστάσι.—σπαραγμός ξέσκισμα, κομμάτιασμα· ἐδῶ μεταφορικά πόνος ψυχικός.

Περιεχόμενο. Τί λαδὸς ἡταν οἱ Ταῦροι; Πῶς μποροῦμε νὰ χαρακτηρίσωμε ἔνα λαὸς ποὺ συνήιτες ἀνθρωποθυσίες στοὺς θεούς του; Γιατὶ τοὺς ἀπόφευγαν οἱ ἄνθρωποι; Πῶς βρέθηκε ἐκεῖ ἡ Τιριγένεια καὶ ποιὸς ἡταν ὁ πόθος της;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ σημερινὸν κείμενο διαβάζομε: «στὴ χερσόνησο ποὺ σήμερα λέγεται Κριμαία». Ἐδῶ μὲ τῇ λέξῃ ποὺ ἀρχίζει μιὰ πρόταση ποὺ ἀναφέρεται στὴ λέξῃ χερνότησο, για νὰ τὴν προσδιορίσῃ. Τέτοιες λέξεις μὲ τὶς ὅποιες δλόκηληρη πρόταση ἀναφέρεται σὲ μιὰν ἀλλὴ λέξη λέγονται ἀναφορικὲς ἀντωνυμίες.

"Υπάρχουν οἱ ἀκόλουθες ἀναφορικὲς ἀντωνυμίες:

α) Τὸ ἄκλιτο πού. Αὐτὸ παίρνει πάντα βαρεία ἥ δέξεια καὶ ἀναφέρεται σὲ δύναματα κάθε γένους, ἀριθμοῖς καὶ πτώσης; δ ἀνθρώπος ποὺ εἶδα, ἥ μέρα ποὺ πέρασε, οἱ φωνὲς τῶν παιδιῶν ποὺ παίζουν στὴν αὖλή.

β) δ πτοῖος, ἥ δποια, τὸ δποῖο. Κλίνεται μαζὶ μὲ τὸ ἀρθρο κατὰ τὸ ἐπίθετο ὠραῖος: δ τρόπος μὲ τὸν δποῖο τῆς ἔδειχναν τὸ σεβασμό τους.

γ) δποιος, δποια, δποιο. Κλίνεται χωρὶς ἀρθρο δπως τὸ ἐπίθετο πλούσιος: θυσίαζαν δποιον ἔρεο ἐπιαγαν.

δ) Τὸ ἄκλιτο δ, τι ποὺ γράφεται μὲ ὑποδιαστολὴ (μάθ. 34, σ. 69) γιὰ νὰ ξεχωρίζῃ ἀπὸ τὸν εἰδικὸ σύνδεσμο δι. Αὐτὸ μόνο του είναι οὐδέτερο (όνομαστικὴ ἥ αἰτιατική): δ, τι ἔγινε ἔγινε ἔκαναν δ, τι μπροῦσαν. "Οταν ὅμως προσδιορίζῃ ἄλλη λέξη, μπορεῖ νὰ είναι κάθε γένους καὶ ἀριθμοῦ (όνομαστικῆς ἥ αἰτιατικῆς): δ, τι καιρὸς είναι ἐδῶ, είναι κι ἔκει· δ, τι μέρα ἔρθης ἀγόρασα δ, τι βιβλία βρῆκα.

ε) δσος, δση, δσο. Αὐτὴ ἀναφέρεται σὲ ποσότητα καὶ κλίνεται δπως τὸ μαῦρος: δσοι τύχαινε νὰ βρεθοῦν ἔκει.

Οἱ ἀναφορικὲς ἀντωνυμίες δποιος καὶ δσος συνθέτονται κάποτε καὶ μὲ τὸ ἄκλιτο ἀριστολογικὸ -δήποτε γιὰ β' συνθετικό, ἐνῶ οἱ λίδιες ἔξακολουθοῦν νὰ κλίνωνται· τὸ δ, τι συνθέτεται καὶ αὐτό, ἀλλὰ μένει πάντοτε ἄκλιτο: δποιοσδήποτε, δσοσδήποτε, δποιοισδήποτε, δσωσδήποτε.

2. Πολλές προτάσεις ποὺ ἀναφέρονται σὲ ἀλλὴ λέξῃ ἀρχίζουν δχι μὲ ἀναφορικὲς ἀντωνυμίες παρὰ μὲ ἀναφορικὰ ἐπιφρήματα.

'Αναφορικὰ ἐπιφρήματα είναι: α) το πικά πού (ἔκει πού), δπον, δπου-δήποτε, β) χρονικά πού (τότε πού), δπον, δποτεδήποτε, γ) τροπικά δπως, καθώς, δπωσδήποτε, δ) ποσοτικά δσο, δσοσδήποτε.

3. Οἱ προτάσεις ποὺ ἀρχίζουν μὲ ἀναφορικὲς λέξεις (ἀντωνυμίες ἥ ἐπιφρήματα) λέγονται ἀναφορικές προτάσεις.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

"Ασκηση. Νὰ βρῆς δλες τὶς ἀναφορικὲς προτάσεις τοῦ κειμένου. Μὲ ποιὰ ἀναφορικὴ λέξη (ἀντωνυμία ἥ ἐπιφρήματα) ἀρχίζει ἡ καθημεία;

Γύμνασμα. Κλίνε στὰ τρία γένη τὶς ἀντωνυμίες δ πτοῖος, δποιοσδήποτε, δσοσδήποτε.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Συλλάβισε τὶς λέξεις τῆς πρώτης περιόδου τοῦ κειμένου.

ἄγαλμα τῆς θεᾶς, ποὺ εἶχε πέσει, δπως πίστευαν, ἀπὸ τὸν οὐρανό, καὶ νὰ τὸ φέρη στὴν Ἀθήνα. 'Ο ἄλλος εἶναι δ Πυλάδης, ξάδερφός του καὶ ἀφοισιωμένος φίλος του, ποὺ ἀπὸ ἀγάπη τὸν συνόδεψε στὴ δύσκολη ἀποστολή του.

'Η Ἰφιγένεια ἔτοιμάζεται νὰ βοηθήσῃ στὴ θυσία τοῦ ἀγαπημένου της ἀδερφοῦ κι ἐνδὲ στενοῦ συγγενῆ της, χωρὶς νὰ ξέρῃ τίποτε. Πῶς νὰ τὸ μαντέψῃ; Δοκίμασε νὰ τοὺς ἀνακρίνῃ, μὰ δ 'Ορέστης δὲ θέλησε νὰ φανερώσῃ οὕτε τ' ὅνομά του οὕτε ἀπὸ ποιὰ οἰκογένεια εἶναι· εἶπε μόνο πῶς ήταν ἀπὸ τὴ Μυκήνα.

— Κάτι μοῦ ἥρθε στὸ νοῦ, τοῦ εἶπε ἡ Ἰφιγένεια. Δὲν μπορῶ νὰ σᾶς σώσω καὶ τοὺς δυό, τὸν ἔναν δύμας μπορῶ. Θὰ πείσω τὸ βασιλιά νὰ τὸν ἀφήσῃ. 'Αλλὰ θὰ κάμωμε μιὰ συμφωνία· σὲ αὐτὸν ποὺ θὰ τὸν ἀφήσωμε ἐλεύθερο θὰ δώσω ἔνα γράμμα, νὰ τὸ πάη στὴ Μυκήνα σὲ κάποιο δικό μου πρόσωπο· ἔτσι καὶ αὐτὸς θὰ γλιτώσῃ καὶ σ' ἔμενα θὰ κάμη καλό.

— Σύμφωνοι, λέει δ 'Ορέστης· θὰ πάη δ φίλος μου· ἥρθε γιὰ χάρη μου καὶ δὲν εἶναι σωστὸ νὰ σωθῶ ἔγῳ, κι ἐκεῖνος νὰ χαθῇ.

— Νὰ δρκιστῇ πῶς θὰ κάμη τὴν παραγγελία μου.

— 'Ορκίζομαι, λέει δ Πυλάδης· δν δύμας τὸ πλοῖο ποὺ θὰ πηγαίνω ναυαγήσῃ καὶ τὸ γράμμα χαθῇ ἀλλὰ ἔγῳ σωθῶ, νὰ εἶμαι ἐλεύθερος ἀπὸ τὸν δρκό.

— Θὰ σοῦ πῶ δ, τι γράφει τὸ γράμμα, ὁστε, ἀν αὐτὸ χαθῇ, νὰ πῆς προφορικά ἐκεῖνο ποὺ θέλω. Νὰ βρής τὸν 'Ορέστη, τὸ γιὸ τοῦ Ἀγαμέμνονα. Εἶμαι ἡ ἀδερφή του ἡ Ἰφιγένεια, ποὺ τὴ νομίζουν πεθαμένη. Ζῶ, πές του, καὶ τὸν παρακαλῶ νὰ προσπάθηση νὰ μὲ πάρη ἀπὸ δῶ νὰ μὲ πάη στὴν πατρίδα.

"Ἔτσι ἔγινε ἡ ἀναγνώριση.

Πέρασε κάμποσος καιρός. Μπροστά στὴν Ιέρεια τῆς "Ἀρτεμῆς, στὴ χώρα τῶν Ταύρων, στέκονται δυό νέοι "Ἐλληνες. Τοὺς ἔπιασαν στὴν ἀκρογιαλιά, καὶ δ βασιλιάς τοὺς ἔστελλε στὴν Ιέρεια μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ τοὺς ἔτοιμάσῃ γιὰ τὴν καθιερωμένη θυσία. 'Ο ζνας εἶναι δ 'Ορέστης. Πῶς βρέθηκε στὴ μακρινή καὶ ἀφιλόξενη αὐτὴ χώρα; Τὸν εἶχε προστάξει δ 'Απόλλωνας νὰ πάη ἐκεῖ νὰ πάρη μέσα ἀπὸ τὸ ναδ τὸ ξύδανο, ένα παμπάλαιο ξύλινο

Π ΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. καθιερωμένος δικό μου πρόσωπο», «κάτι μιοῦ

ηρθε στὸ νοῦ» οἱ λέξεις κάποιο, κάτι εἶναι ἀντωνυμίες ποὺ λέγονται ἀδριστα
γιὰ ἐνα πρόσωπο ἡ πράγμα, χωρὶς νὰ τ' ὀνομάζουν. Αὐτὲς λέγονται ἀδριστες
ἀντωνυμίες. Οἱ ἀδριστες ἀντωνυμίες εἶναι κλιτὲς καὶ ἄκλιτες.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὶς φράσεις «νὰ τὸ πάτη σὲ κάποιο δικό μου πρόσωπο», «κάτι μιοῦ
ηρθε στὸ νοῦ» οἱ λέξεις κάποιο, κάτι εἶναι ἀντωνυμίες ποὺ λέγονται ἀδριστα
γιὰ ἐνα πρόσωπο ἡ πράγμα, χωρὶς νὰ τ' ὀνομάζουν. Αὐτὲς λέγονται ἀδριστες
ἀντωνυμίες. Οἱ ἀδριστες ἀντωνυμίες εἶναι κλιτὲς καὶ ἄκλιτες.

A. **Κλιτές:** α) ἔνας, μια (μία), ἔνα, β) κανένας (κανείς), καμιὰ (κα-
μια), κανένα, γ) καθένας (καθείς), καθεμιὰ (καθεμία), καθένα. Αὐτές
κλίνονται μόνο στὸν ἐνικό δῆμος τὸ ἀδριστο ἄρθρο ἔνας, μιὰ (μία), ἔνα (σ. 81).
Αναζήτησε στὸ σημερινὸ κείμενο καὶ στὸ προηγούμενο τέτοιες ἀντωνυμίες.

δ) μερικοὶ, μερικές, μερικά. Αὐτὴ κλίνεται δῆμος τὸ καλοὶ μόνο στὸν
πληθυντικὸ χωρὶς ἄρθρο καὶ συνοδεύει συχνὰ ὀνόματα: μερικοὶ ἄνθρωποι,
μερικές χῶρες, μερικά λόγια (μάθ. 113).

ε) κάποιος, -α, -ο, που κλίνεται δῆμος τὸ πλούσιος: κάποιος "Ἐλληνας
(μάθ. 113), κάποιο δικό μου πρόσωπο.

ζ) κάμπτοσσ, -η, -ο καὶ η) ἄλλος, -η, -ο. Αὐτές κλίνονται δῆμος τὸ μα-
ρος: πέρας κάμπτοσσ καιρός, ὁ ἄλλος εἶναι δι Πινάδης.

B. **"Ἀκλιτές:** α) κάτι, κατιτί, καθετή, τίποτε (ἢ τίποτα). Αὐτές, μόνες
τους, εἶναι οὐδέτερα ἐνικοῦ (δινομαστική ἢ αἰτιατική): κάτι μοῦ ἥρθε στὸ νοῦ,
δενούσα κατιτί, ἔκαναν καθετή (μάθ. 113), χωρὶς νὰ ξέρῃ τίποτε.

Τὸ κάτι καὶ τὸ τίποτε συντάσσονται καὶ μὲ δόνηματα τῶν τριῶν γενῶν
στὸν πληθυντικό: φάνηκαν κάτι ἄνθρωποι, ἔκαναν τὶς φωνὲς κάτι παιδιῶν, ἔμα-
θες τίποτε νέα;

β) κάθε μὲ ἄρθρο καὶ χωρὶς ἄρθρο. Αὐτὸ δὲ λέγεται μόνο του, παρὰ
συνοδεύει δόνηματα καὶ τῶν τριῶν γενῶν στὸν ἐνικό: (δ) κάθε ἄνθρωπος, (ἥ) κάθε
χώρα, (τοῦ) κάθε παιδιοῦ, κάθε φροά.

γ) ὁ δεῖνα(ς) καὶ ὁ τάδε(ς), πάντοτε μὲ ἄρθρο. Αὐτές λέγονται στὸν
ἐνικό καὶ γιὰ τὰ τρία γένη χωρὶς νὰ κλίνωνται: ἥρθε ὁ τάδε καὶ βρήκε τὸ δεῖνα
στὸ τάδε μέρος. Τὶς λέμε, ὅταν δὲ θέλωμε νὰ δονομάσωμε τὰ πρόσωπα ἢ τὰ
πράγματα.

2. Σὲ κάθε ἐρώτηση ποὺ κάνομε μὲ μιὰ ἐρωτηματικὴ ἀντωνυμία μπορεῖ
νὰ δοθῇ ἀπάντηση μὲ δόσιμένες κάτιθε φροὰ ἀντωνυμίες ἀδριστες, δειχτικὲς ἢ
ἀναφορικές. Έτσι στὴν ἐρώτηση ποιὸς ἥρθε: μποροῦμε ν' ἀπαντήσωμε μὲ ἀδ-
ριστη ἀντωνυμία: ἥρθε κάποιος μὲ δειχτική: αὐτὸς ἥρθε ἢ μὲ ἀναφορική:
ἥρθε ὄποιος ἥρθε.

"Ολες αὐτές οἱ ἀντωνυμίες, οἱ ἐρωτηματικὴ ἀντωνυμία, οἱ ἀριθμοὶ, οἱ
διανοητικὲς καὶ οἱ ἀναφορικὲς, καὶ οἱ ἀντωνυμίες. Ποιές ἀπ' αὐτές εἶναι κλιτές, ποιές ἄκλιτες καὶ τὶ
θεση ἔχουν στὴν πρόταση;

Γύμνασμα. Κλίνε τὴν ἀντωνυμία καθένας στὰ τρία γένη.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κλίνε τὰ κύρια δόνηματα τοῦ κειμένου στὸν ἀριθμὸ ποὺ εἶναι.

Ξετρελαμένη από τή χαρά της ή 'Ιφιγένεια, κρατοῦσε δύκαλιασμένο τὸν ἀδερφό της, ποὺ τόσο ἀνέλπιστα βρέθηκε κοντά της. Συγκινημένος καὶ δ' Ὁρέστης, στεκόταν ἀμίλητος, μὲ δακρυσμένα μάτια. Οἱ Πυλάδης δύμως τοὺς θύμισε πῶς δὲν ἔπρεπε νὰ παραδοθοῦν στὴν εὐχαρίστηση τῆς στιγμῆς αὐτῆς, δύο ὁραία καὶ ἄν ἦταν, παρὰ νὰ σκεφτοῦν μὲ τὶ τρόπο θὰ γλίτωναν ἀπὸ τοὺς βαρβάρους τώρα ποὺ ἀναγνωρίστηκαν.

'Η 'Ιφιγένεια ἤξερε πῶς ἦταν ἀδύνατο νὰ καταφέρῃ τὸ βασιλιά νὰ τοὺς ἀφήσῃ καὶ τοὺς τρεῖς νὰ φύγουν καὶ μαλιστα νὰ πάρουν μαζὶ τους καὶ τὸ ἄγαλμα τῆς θεᾶς· ἦταν ἀνάγκη νὰ τὸν ξεγελάσῃ· καὶ ἀφοῦ συλλογίστηκε κάμποσο, κατάστρωσε μέσα στὸ νοῦ της ἔνα σχέδιο καὶ τὸ ἀνακοίνωσε στὸν ἀδερφό της καὶ στὸν ξάδερφό της.

— Θὰ πῶ στὸ βασιλιά, τοὺς λέει, πῶς μόλις μπήκατε μέσα στὸ ναό, ἔγινε ἔνα θάμα· πῶς τὸ ἀγαλματάκι τῆς θεᾶς στράφηκε ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά καὶ πῶς ἀνακρίνοντάς σας ἀνακάλυψα πῶς εἰστε φονιάδες. Καὶ θὰ ἔξακολουθήσω νὰ τοῦ λέω: «Γι' αὐτὸ δὴ θεά δὲ θέλησε νὰ τοὺς ἀντικρίσῃ, ἐπειδὴ εἶναι μολυσμένοι ἀπὸ αἷμα· καὶ δὲν εἶναι σωστὸ νὰ σφαχτοῦν οἱ ξένοι, νὰ προσφερθοῦν θυσία στὴ θεά, πρὶν πλυθοῦν, πρὶν καθαριστοῦν ἀπὸ τὸ μόλυσμα καὶ ἔξαγνιστοῦν.» Κι ἐπειδὴ τάχα καὶ τὸ ἀγαλμα μολύνθηκε ἀπὸ τὴν παρουσία σας, θὰ προσθέσω πῶς κι ἐκεῖνο χρειάζεται νὰ πλυθῇ καὶ νὰ ἔξαγνιστῇ. Μοῦ εἰπεις πρωτύτερα, 'Ορέστη, πῶς τὸ καράβι ποὺ σᾶς ἔφερε ἀπὸ τὴν 'Ελλάδα τὸ ἔχετε ἀραγμένο ἀρκετά μακριά ἀπὸ δω, καλά κρυμμένο σ' ἔνα ἐρημικό σημείο τῆς ἀκρογιαλιᾶς· ἔτσι δὲν εἶναι;

— Ναι.

— Καὶ πῶς οἱ ναῦτες σᾶς περιμένουν ἑκεῖ, ἔτοιμοι γιὰ τὸ ξεκίνημα;

— Ναι, βέβαια.

— Λοιπόν! Θὰ πῶ στὸ βασιλιά πῶς μόνο στὴ θάλασσα ἔπλενονται καλὰ τὰ μολύσματα καὶ οἱ ἀμαρτίες καὶ θὰ τὸν πείσω νὰ μὲ ἀφήσῃ νὰ σᾶς πάω, δεμένους βέβαια, στὴν ἀκρογιαλιά, γιὰ νὰ κάμω σᾶν ἵερεια τὸν ἔξαγνισμὸ τὸ δικό σας καὶ νὰ καθαρίσω καὶ τὸ ἀγαλμα, μακριά ἀπὸ τὰ μάτια τῶν ἀνθρώπων. Καὶ δταν φτάσωμε κοντά στὸ καράβι σας, τότε πιὰ ἔσεται οἱ δυδ θὰ φροντίσετε γιὰ τὴ φυγή.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις, παραδίνομαι στὴν εὐχαρίστηση τῆς στιγμῆς ἀφήνω νὰ γημίσῃ ἡ ψυχή μου ἀπὸ τὴν εὐχαρίστηση ποὺ αἰσθάνομαι αὐτὴν τῇ στιγμῇ καὶ ἔχων ὅλα τὸ ἄλλα.—ἀνακοινώνω λέω καὶ σὲ ἄλλους κάτι ποὺ μόνο ἔγώ ἢ μόνο λίγοι τὸ ἔρομε.—μολυσμένοι ἀπὸ τὸ αἷμα· ἐννοεῖ ἡθικὸ μόλυσμα.—ἔξαγνίζω κάνω ἄγνω, ἡθικὰ καθαρό.

Περιεχόμενο. Χώρισε τὸ κείμενο σὲ τέσσερα μέρη σύμφωνα μὲ τὸ νόημα καὶ προσπάθησε νὰ πῆς περιληπτικά ὅλο τὸ περιεχόμενο μὲ τέσσερεις μικροὺς φράσεις.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Ὁ ἐνεργητικὸς καὶ ὁ παθητικὸς ἀδρίστος καὶ ἡ παθητικὴ μετοχὴ τῶν οημάτων δένω, συγκινῶ, καθαρίζω, κρύψω, οίχγω, φέρω εἰναι: ἔδεσα, δέδηκα, δεμένος—συγκίνησα, συγκινήθηκα, συγκινημένος—καθάρισα, καθαρίστηκα, καθαρίσμενος—ἔκουψα, κρύψιτηκα, κρυψιμένος—ἔριξα, οίχηκα, ωγμένος—ἔφερα, φέρθηκα, φερμένος. Οποιας βλέπομε, στὶς καταλήξεις τῶν παραπάνω χρόνων τὸ οημάτων αὐτῶν ὑπάρχου κάποια ἀντιστοιχία· στὸ -σα τοῦ ἐνεργ. ἀδρίστου ἀντιστοιχοῦν τὸ -θῆκα ἢ τὸ -στήκα τοῦ παθητικοῦ καὶ τὸ -μένος ἢ -σμένος τῆς παθ. μετοχῆς στὸ -ψα ἀντιστοιχοῦν τὸ -φτηκα καὶ τὸ -μμένος στὸ -ξα, τὸ -χτηκα καὶ τὸ -γμένος τὸ ρ ποὺ ἔχει τὸ ἔφερα τὸ ἔχουν καὶ τὸ φέρθηκα καὶ τὸ φερμένος.

2. Ἄραγε αὐτὴ ἡ ἀντιστοιχία παρουσιάζεται κανονικὰ στὰ οημάτα ποὺ εἰναι ὅπως τὰ παραπάνω; Γιὰ νὰ τὸ ἔξαριθμωσης, γράψε σὲ τέσσερεις στῆλες τὸν ἐνεργ. ἐνεστώτα, τὸν ἐνεργ. ἀδρίστο, τὸν παθ. ἀδρίστο καὶ τὴν παθ. μετοχὴ (ὅσο ὑπάρχουν) τῶν παρακάτω οημάτων (ποὺ βρίσκονται στὰ κείμενα 61, 62, 115, 116, 117) καὶ κάμε τὶς παρατηρήσεις σου: ἔνυσσω, ψήνω, πλάθω, σπρώχω, πεστῶ, καλῶ, δόηγω, ὀρέζω, δακρύζω, βάζω, λούζω, διδάσκω, λύνω, στήνω, σφίγγω, φράζω, στέλνω, ἀκούω, ἀνοίγω, ἀρμέγω, σκίζω, παίρνω, ἀνάβω, ἀρπάζω, κλείνω, ἀράζω, πειθῶ, δέρνω, ταράζω.

3. Ἰδιαίτερα πρόσεκε πῶς σχηματίζουν τοὺς δυὸς ἀδρίστους καὶ τὴν παθ. μετοχὴ τὰ οινικόληχτα οημάτα ὅπως: ἀναχείρω, ἀνάχοινα, ἀνακοινένος—πλέων, ἔπινα, πλύθηκα, πλυμένος—μολύνω, μόλυνα, μολύνθηκα, μολύνσενος—ξεδιαλύνω, ξεδιαλύνηνα, ξεδιαλύθηκα, ξεδιαλυμένος—ξετρέλανω, ξετρέλανα, ξετρέλαθηκα, ξετρελαμένος—ἀπολυμαίνω, ἀπολύμανα, ἀπολυμάνθηκα, ἀπολυμασμένος—νφαίνω, ὑφανα, ὑφάθηκα, ὑφασμένος.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

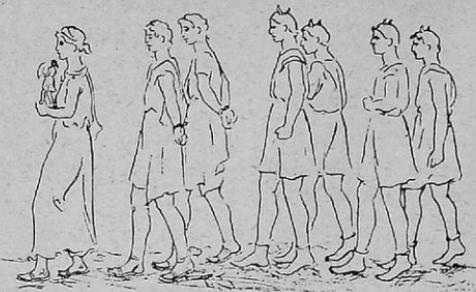
“Ασκηση. Σχηματίσε τὸν πάθητ. παρακείμενο τῆς δριστικῆς τῶν οημάτων ποὺ τὸ ἀκούς στὸν παθ. ἀδρίστο τῆς προσταχτικῆς νὰ τὸν πῆς καὶ μὲ τοὺς δυὸς τρόπους (παράδειγμα: πλύσουν—ἔχω πλυνθῆ, εἴμαι πλύμενος): κλείσουν, λύσουν, κρύψουν, κλειδώσουν, μαζέψουν, τυλίξουν, φυλάξουν, ἀρπάζουν, λούσουν, χτενίσουν, ἀποτρέπουν, παρηγορήσουν, ἀπολυμάνσουν.

Γύμνασμα. α) Γράψε στὸ γ' πληθ. πρόσωπο τὸν ἐνεργ. καὶ τὸν παθ. ἀδρίστο τῆς δριστικῆς τῶν οημάτων: ξεγελῶ, μαραίνω, πυκραίνω, ύφανω, γδέονω, ἀλέθω, στενοχωρῶ (στενοχρέσσα κτλ.). παραχωρῶ (παραχωρησα κτλ.), ράβω, σκάβω, φυτεύω, λατρεύω.

β) Γράψε τῶν ἴδιων οημάτων τὸ θηλυκὸ τῆς παθ. μετοχῆς προσέχοντας ποὺ θὰ βάλῃς δυὸς μ (βλ. σ. 123).

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Συλλάβισε τὶς λέξεις τῆς πρώτης περιόδου τοῦ κειμένου.

τούς φονιάδες ξένους ἀπό τὸ ναὸν στὴ θάλασσα· δρίσε καὶ τέσσερεις ἀνθρώπους του νὰ πᾶνε συνοδοί, ἀπὸ φόβῳ μήπως στὸ δρόμο οἱ αἰχμάλωτοι λυθοῦν, σκοτώσουν τὴν λέρεια καὶ φύγουν.

"Ἐτσι ξεκίνησαν ἀπὸ τὸ ναὸν δὸν Ὁρέστης καὶ δὸν Πυλάδης μὲ τὰ χέρια δεμένα στὴν πλάτη, ἡ Ἰφιγένεια μὲ τὸ ξύλινο ἀγαλματάκι στὴν ἀγκαλιά της, καὶ οἱ συνοδοί. Λίγο πρὶν φτάσουν στὸ μέρος ποὺ ἦταν ἀραιγμένο τὸ πλοῖο, ἡ Ἰφιγένεια εἶπε στοὺς συνοδούς πῶς ἔπρεπε νὰ σταθοῦν ἐκεῖ, γιατὶ τάχα στὴν λεροπραξία ποὺ θὰ ἔκανε γιὰ τὸν ἔξαγγισμὸν δὲν ἔπιτρεπόταν νὰ εἴναι κανένας μπροστά· δταν θὰ τέλειωνε, εἶπε, θὰ τοὺς φώναζε. Οἱ συνοδοί εἶχαν ἐντολὴ ἀπὸ τὸ βασιλιά νὰ ὑπακοῦνε στὴν λέρεια κι ἔτσι ἔκαμαν δπῶς τοὺς εἶπε.

Πέρασε πολλὴ ὥρα καὶ οἱ συνοδοὶ δὲν ἄκουαν τὴν Ἰφιγένεια νὰ τοὺς καλῇ. Ἀνησύχησαν καὶ, μολονότι εἶχαν λάβει ἀντίθετη διαταγὴ, ἀποφάσισαν νὰ προχωρήσουν καὶ νὰ δοῦν τὸ τρέχει. Καὶ τὶ βλέπουν; "Ἔνα μεγάλο ἐλληνικὸ καράβι, μὲ σηκωμένη κιόλας τὴν ἄγκυρα, ἔτοιμο νὰ φύγῃ. Μερικοὶ ναῦτες, δρθιοὶ στὴν πλώρη, συγκρατοῦσαν τὸ πλοῖο μὲ κοντάρια, γιὰ νὰ μὴν τὸ διπλαρώσῃ τὸ κύμα. Ἀπὸ τὴν πρύμη (ποὺ ἦταν γυρισμένη πρὸς τὸ μέρος τῆς στεριάς) ἄλλοι ναῦτες κατέβαζαν στὴ θάλασσα μιὰ σκάλα, γιὰ ν' ἀνεβοῦν δὸν Ὁρέστης, δὸν Πυλάδης καὶ ἡ Ἰφιγένεια, ποὺ ἦταν ἀκόμη ἔξω. Οἱ δύο "Ελληνες νέοι ἦταν τώρα λυμένοι.

Οἱ συνοδοὶ ἔτρεξαν κοντά καὶ προσπάθησαν νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἐπιβίβαση. Δὲν ἦταν δπλισμένοι· ρίχτηκαν λοιπὸν ἀσπολοὶ πάνω στὸν Ὁρέστη καὶ τὸν Πυλάδη καὶ τοὺς ἔδιναν γροθιές καὶ κλοτσιές. Οἱ δύο νέοι, ἀσπολοὶ καὶ αὐτοὶ, ἀπάντησαν μὲ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ἀνάγκασαν τοὺς Ταύρους ν' ἀπομακρυνθοῦν μὲ μελανιασμένα μάτια καὶ ματωμένα πρόσωπα. Ὁ Ὁρέστης ἀρπάζει τότε τὴν ἀδερφή του, τὴν καθίζει πάνω στὸν ἀριστερό του δμο καὶ δρμᾶ πρὸς τὴ σκάλα. Σὲ μιὰ στιγμὴ καὶ χωρὶς καθόλου νὰ βραχῆ, ἡ Ἰφιγένεια βρέθηκε πάνω στὸ καράβι μὲ τὸ ἀγαλματάκι στὴν ἀγκαλιά της. Ἀμέσως ἔπειτ' ἀπὸ τὰ δύο δέρφια ἀνέβηκε καὶ δὸν Πυλάδης.

'Ο βασιλιάς τῶν Ταύρων, δὸν Θόας, δέχτηκε τὴν πρόταση τῆς λέρειας χωρὶς τίποτα νὰ ὑποψιαστῇ. Σύμφωνα μὲ τὶς ὑποδεξεῖς τῆς ἔβαλε καὶ διαλάλησαν νὰ μελνουν δλοὶ οἱ πολίτες κλεισμένοι στὰ σπίτια τους, γιὰ νὰ μὴ μολυνθοῦν τὴν ὥρα ποὺ θὰ δδηγοῦσαν

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ἴεροπραξία θρησκευτικὴ τελετή.—ἔξαγνισμὸς καθαρισμὸς ἀπὸ ἡμικό μόλυσμα, ἀπὸ μιὰν ὄμαρτία.

Περιεχόμενο. Πῶς ἐκτελέστηκε τὸ σχέδιο τῆς Ἰφιγένειας; Πότε καὶ πῶς φανερώθηκε; Τί ἔγινε τότε;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Α. Χρειάζεται κάποια προσοχὴ στὴν ὁρθογραφία τῆς παθητικῆς μετοχῆς. Δηλαδὴ πρέπει νὰ ξέρωμε πώς ἡ παθητικὴ μετοχὴ γράφεται:

1. -μμένος, μὲ δύο **μ**, στὰ ρήματα μὲ χαρακτηρὰ π, β, φ, πτ, φτ (βλ. μάθ. 61, σ. 123). Σ' αὐτὰ τὸ φωνῆν πρὶν ἀπὸ τὸ -μμένος εἶναι τὸ ἔδιο μὲ τὸ θεματικὸ φωνῆν (μόνο σὲ μερικὰ ἀλλάζει τὸ ε σὲ α): ἐγκαταλειμμένος, τριμένος, κρυμμένος (μάθ. 115), σκυμμένος (στρέφω) στραμμένος.

2. -εμένος, πάντοτε μὲ ε στὴν παραλίγουσα: δεμένος, βασιλεμένος, μαγεμένος, βαρεμένος, πηγεμένος, παινεμένος, στενοχωρεμένος.

3. -υμένος, μὲ ν, ὅταν τὸ θεματικὸ φωνῆν εἶναι υ: λυμένος, τυνμένος, χυμένος, ἰδρυμένος. Ἐπίσης στὰ ρήματα πλένω- πλυμένος, μηνῶ- μηνυμένος, ἀστατῶ- ἀστυμένος.

4. -ημένος, ὅταν τὸ θεματικὸ φωνῆν εἶναι η: ἀφημένος, στημένος, ψημένος. Ἐπίσης σὲ μερικὰ ρήματα σὲ -ύνω καὶ αἴνω: ἀποθαρρημένος, ἐπιβαρημένος, μαθημένος, πετυχημένος, ἐγκαταστημένος σὲ μερικὰ ἀλλὰ τῆς α' συζυγίας: αὐξημένος, διαμαρτυρημένος καὶ στὰ περισσότερα τῆς β' συζυγίας: ἀγαπημένος, ἀδικημένος, καλλιεργημένος, κολλημένος, κρατημένος, πατημένος, πουλημένος, τιμημένος, τρυπημένος, φιλημένος, ὀφελημένος κ.ἄ.

5. -ιμένος, ὅταν ἔχουν θεματικὸ φωνῆν ε: κλίνω- κλιμένος, κρίνω- κριμένος (ἀνακριμένος - ἀνακριμένος).

6. -ισμένος, στὰ ρήματα σὲ -ίζω: ἀλατισμένος, ἀνθισμένος, ζαλισμένος, μεταχειρισμένος κτλ. Ἐπίσης στὸ ρήμα κάθισμαι καθίσμενος καὶ σὲ μερικά τῆς β' συζυγίας: ἀρσυνισμένος, ἀρχινισμένος, κυλισμένος, τυραννισμένος κ.ἄ.

7. -υσμένος στὰ ρήματα σὲ -ύζω καὶ σὲ μερικά σὲ -ύνω, δακουσμένος, συγχυσμένος, (κατακλίνω) κατακλυσμένος: ἀπομακρυσμένος, μολυσμένος, ἐπλεπτινυσμένος.

8. -ησμένος, -εισμένος, -οισμένος, -άνισμένος, ἀνάλογα μὲ τὸ θεματικὸ φωνῆν: πρησμένος, σθησμένος κλεισμένος, δανεισμένος: ἀνθρησμένος.

9. -γμένος. Σ' αὐτές δὲν ἀλλάζει τὸ θεματικὸ φωνῆν: πνιγμένος, οιγμένος, ἀγγιγμένος, τυλιγμένος: πηγμένος: δειγμένος: διωγμένος.

10. -ωμένος στὰ ρήματα σὲ -ώνω: ἀπλωμένος, διορθωμένος, κρυωμένος: ἐπίσης: βλέπω - ἰδωμένος, λέγω - εἰπωμένος, γίνομαι - γινωμένος, κάνω- καμωμένος, πίνω - πιωμένος, τρώγω - φρωμένος.

11. -ομένος στὸ ρήμα δίνω-δομένος (καὶ δοσμένος), προδομένος.

B. Παραθετικὰ μετοχῶν. Πολλές μετοχές ποὺ ἐπιδέχονται σύγκριση σχηματίζουν παραθετικά, πάντοτε περιφραστικά:

Θετικὸ	Συγκριτικὸ	Υπερθετ. ἀπόλυτο	Υπερθετ. σχετικὸ
προκομμένος	πιὸ προκομμένος	πολὺ προκομμένος	δ πιὸ προκομμένος

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

"Ασκηση. Ἀναζήτησε τὶς παθητ. μετοχές τῶν κειμένων 115, 116 καὶ 117 καὶ δικαιολόγησε τὴν ὁρθογραφία τους.

Γύμνασμα. Γράψε στὰ τρία γένη τὶς παθητικὲς μετοχές τῶν ρημάτων: στρέβω, ἀπορρίπτω, θλίψομαι, μαζεύω, μαγεύω, ἀποδείχνω, ξεροψήνω, ξεκολλῶ, ἀποκλείω, συναθροίζω, κατατρώγω.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ἀνάλυσε γραμματικὰ ὅλες τὶς ἀντωνυμίες τοῦ κειμένου.

Μιά δυνατή φωνή ἀκούστηκε μέσ' ἀπό τὸ σκάφος: «Ἐλλήνες ναῦτες, κάντε τὸ καράβι νὰ νιώσῃ τὰ κουπιά!» Οἱ λα-
μονοκόποι χάρηκαν, δταν ἀκούσαν τὸ πα-
ράγγελμα, καὶ χτύπησαν τὸ κύμα δυ-
νατά. Μὰ τότε σηκώθηκε ἀπ' ἀνοιχτὰ
ἔνας ξαφνικὸς φοβερὸς ἄνεμος καὶ τὸ
πλοῖο σπρωγμένο ἀπ' αὐτὸν ξαναγύριζε
πρὸς τὴ στεριά.

«Ἡ Ἰφιγένεια, δρθια πάνω στὴν πρύ-
μη, δεήθηκε: «Ἄρτεμη, σεβαστὴ κόρη
τοῦ Δια καὶ τῆς Λητῶς, σῶσε με ἐμένα
τὴν ἱέρεια σου· φέρε με ἀπὸ τὴ βάρβαρη

χώρα στὴν Ἐλλάδα· ἀν παίρνω ἀπὸ δῶ τὸ ἄγαλμά σου, μὴ σοῦ
κακοφανῆ· θὰ τὸ στήσω σὲ τόπο ποὺ ἀξίζει περισσότερο. Ἀγα-
πᾶς, θέα, τὸν ἀδερφό σου τὸν Ἀπόλλωνα· δέξου ν' ἀγαπῶ
κι ἔγώ τὸ δικό μου ἀδερφό.»

Μὰ τὸ πλοῖο ὅλο καὶ πιὸ πολὺ κυλοῦσε κατὰ τοὺς βρά-
χους μὲ τὴν πρύμη στραμμένη πάντα πρὸς αὐτούς. Οἱ συνοδοὶ,
ποὺ λίγο πρὶν, δαρμένοι καὶ ἀποθαρρημένοι, εἶχαν ἀποτραβη-
χτῆ, πῆραν θάρρος καὶ ξαναπλησίασαν. Βρῆκαν στὸ γιαλὸ σκοι-
νιά, ἔκαναν μὲ αὐτὰ θηλιές καὶ τὶς ἔριχναν πρὸς τὸ καράβι
προσπαθώντας νὰ τὸ τσακώσουν ἀπὸ τὸ κατάρτι ἢ ἀπὸ καμιάν
ἄλλη προεξοχή του. «Ἐνας ἀπὸ τοὺς συνοδοὺς ἔτρεξε στὴν
πόλη νὰ δώσῃ εἴδηση στὸ βασιλιά. «Ο κίνδυνος ἥταν μεγάλος.

«Ο θόας ταράχτηκε καὶ ἀγρίεψε πολὺ, δταν ἀκούσει γιὰ τὴν
προσπάθεια τῆς φυγῆς. Πρόσταξε ἀμέσως νὰ ρίξουν πλοῖα στὴ
θάλασσα, γιὰ νὰ κυνηγήσουν τοὺς «Ἐλλήνες» πρόσταξε ἀκόμα
νὰ τρέξουν καβαλάρηδες στὴν ἀκροθαλασσιά, γιὰ νὰ βοηθή-
σουν σὲ δ, τι μπορέσουν καὶ γιὰ νὰ πιάσουν τοὺς «Ἐλλήνες, ἀν
ἡ τρικυμία τοὺς ἔριχνε ἔξω.

«Ἀλλὰ δ ἄνεμος, δπως ξαφνικὰ εἶχε πιάσει, ξαφνικὰ καὶ
σταμάτησε· ἄρχισε μάλιστα νὰ φυσᾶ κι ἔνας ἀντίθετος ἄνεμος,
στεριανός. Καὶ τότε ψηλά, πάνω στὴ σκεπὴ τοῦ ναοῦ τῆς «Ἀρ-
τεμῆς, παρουσιάστηκε ἡ θεά Ἀθηνᾶ.

— Θόα, φώναξε· σταμάτα τὸ κυνηγητό· αὐτὸ ποὺ ἔγινε εἶναι
θέλημα τῶν θεῶν· δ Ἀπόλλωνας ἔστειλε τὸν «Ὀρέστη στὴ χώρα
σας νὰ πάρῃ τὸ ἄγαλμα τῆς ἀδερφῆς του καὶ νὰ τὸ πάη στὴν
Ἀττική. Καὶ ἡ Ἰφιγένεια εἶναι πιὸ καιρός νὰ γυρίσῃ στὴν Ἐλ-
λάδα· ἀρκετὰ ὑπηρέτησε ως τώρα στὸ δικό σας ναό.

— Θέα, δ, τι προστάξεις θὰ γίνη· σταματῶ τὶς ἐτοιμασίες.
.. «Ἐπειτ᾽ ἀπὸ μεγάλο, ἀλλὰ καλὸ ταξίδι τὸ πλοῖο τοῦ «Ὀρέ-

στη ἥταν πάλι πίσω στὴν Ἐλλάδα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. λαμπρόπος βλ. σ. 171.

Περιεχόμενο. Πῶς κινδύνεψε νὰ ματαιωθῇ τὸ σχέδιο τῆς Ἰφιγένειας; Πῶς ἔγινε ἡ ἀνέλπιστη σωτηρία;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Εέρομε πῶς κανονικὰ δὲ παθητικὸς ἀδριστὸς τελειώνει σὲ -**θηκα** ἢ -**τηκα**: δέθηκα, κρύψηκα, πλέγηκα, δροσίσηκα.

Μερικὰ διμως φήματα σχηματίζουν τὸν παθητικὸν ἀδριστὸν σὲ -**ηκα**, χωρὶς δὲ ἢ τὸ ἐμπρόδιον αὐτὸν: κόβομαι - κόπηκα. Οἱ ἀδριστοὶ αὐτὸς λέγεται **δεύτερος παθητικὸς ἀδριστός**.

2. Στὸ δεύτερο παθητικὸν ἀδριστὸν συνήθως ἀλλάζει καὶ τὸ **θεματικὸν φωνῆν**: βρέχομαι - βράχηκα, καίρομαι - χάρηκα.

Τὸ ἔδιο φωνῆν ἔχουν καὶ ὅλοι οἱ χρόνοι ποὺ σχηματίζονται ἀπὸ τὸ θέμα τοῦ παθητικοῦ ἀδριστοῦ: χάρηκα, ὃντα χαρῶ, νὰ σὲ χαρῶ, ἔχω χαρῆ.

3. Τὰ πιὸ συνηθισμένα φήματα ποὺ σχηματίζουν δεύτερο παθητικὸν ἀδριστὸν εἰναι:

α) Μὲ τὸ **ἔδιο θεματικὸν φωνῆν**: γράφομαι - γράφηκα, κόβομαι - κόπηκα, πνίγομαι - πνίγηκα, φρύγομαι - φρύγηκα.

β) Μὲ **διαφορετικὸν θεματικὸν φωνῆν**: βρέχομαι - βράχηκα, τρέπομαι - τράπηκα, σέπομαι - σάπηκα, στρέφομαι - στράφηκα, τρέπομαι - τράπηκα, τρέφομαι - τράφηκα, καίρομαι - χάρηκα, καίομαι - κάηκα.

4. Μερικὰ φήματα σχηματίζουν κοντὰ στὸ δεύτερο παθητικὸν ἀδριστὸν καὶ τὸν κανονικὸν σὲ -**θηκα** ἢ -**τηκα**:

βρέχομαι - βράχηκα, καταβράχηκα (καὶ καταβρέχηκα)

γράφομαι - γράφηκα (καὶ γράφτηκα)

πνίγομαι - πνίγηκα (καὶ πνίγηκα)

φρύγομαι - φρύγηκα (καὶ φρύγηκα).

τρέφομαι - τράφηκα, ἀνατράφηκα (καὶ θρέφηκα, ἀναθρέφηκα).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Τρέψει στὴν παθητικὴν φωνὴν τοὺς παρακάτω ἐνεργητικοὺς ἀδριστοὺς στὸ ἔδιο πρόσωπο καὶ στὸν ἔδιο ἀριθμό:

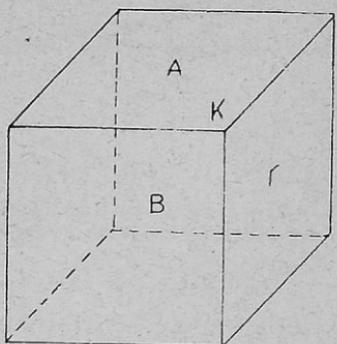
ἔβρεξα, ἔγραψε, ἔκοψε, πνίξαμε, στρέψαμε, ἔκαψαν.

Γύμνασμα. Κλίνε τὸν παθητικὸν ἀδριστὸν τῆς δριστικῆς καὶ ὑποταχτικῆς τῶν φημάτων: τρέπομαι, φαίνομαι, καίρομαι.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ἀνάλυσε γραμματικὰ τὶς ἀντωνυμίες τοῦ παρακάτω μύθου:

"Ἐγας λέοντας κι ἔνας ἀγοιόχοιος πῆγαν σὲ μιὰ πηγὴ νὰ ξεδιψάσον. Ἐκεῖ δυμας μάλλωσαν ποιὸς νὰ πηγ πρῶτος. «Ἐγὼ θὰ πιῶ ποδῶν», ἔλεγε τοῦτος. «Οχι, ἔγώ θὰ πρωτοπῶ», ἔλεγε δὲ ἄλλος. Ἀρπάχηκαν καὶ κόντευαν νὰ σκοτωθοῦν. Τόση ἥταν ἡ μαία τους!» Ἐξαφανίσθηκαν δὲ πλέον ψηλά σὸν οὐρανὸν κάτι τριγνα ποὺ περίμεναν νὰ δοῦν ποιὸς θὰ σκοτωθῇ, γιὰ νὰ πέσουν νὰ τὸν φάνε. Τότε κατάλαβαν καὶ οἱ ἔδιοι τὶ ἔκαναν καὶ ἥρθαν στὸν ἑαυτὸν τους. «Καλύτερα νὰ μαστε φίλοι, παρὰ νὰ σκοτωθοῦμε μόνοι μας καὶ νὰ μᾶς φάνε τὰ δρυνια. «Οσοι εἰναι ἀγαπημένοι δὲ φοβοῦνται τοὺς ἔχθρούς!»

‘Η στερεομετρία είναι δικλάδιος της γεωμετρίας που μελετά τα στερεά σχήματα, τα σχήματα που πιάνουν θέση μέσα στό χώρο, ένω ή έπιπεδομετρία μελετά τα σχήματα που έκτείνονται μόνο σε μιά έπιπεδη έπιφάνεια.

‘Ενα άπλο και πολύ συμμετρικό στερεό σχήμα είναι δικύβος. Ο κύβος περιορίζεται από έξι έπιπεδες έπιφάνειες, έξι έδρες. Δυο έδρες πλαίνες, παρα-

κείμενες, δπως ή Α και ή Β, αποτελούν μιά δίεδρη γωνία.

Στόν κύβο κάθε έδρα είναι κάθετη στη διπλανή της· ή γωνία τους είναι δρυός. Τρεις παρακείμενες έδρες, δπως ή Α, ή Β και ή Γ, που κόβονται σ' ένα σημείο, στήν κορυφή Κ, σχηματίζουν μιά τρίεδρη γωνία. Οι διεδρες και οι τρίεδρες γωνίες λέγονται στερεές γωνίες.

‘Ο κύβος άνηκε στα στερεά σχήματα που περιορίζονται γύρω γύρω από έπιπεδες έπιφάνειες. Υπάρχουν δμως και άλλα στερεά σχήματα που περιορίζονται από καμπύλες έπιφάνειες. ‘Ενα τέτοιο σχήμα είναι ή σφαίρα.

‘Η Γή μας είναι και αύτη μιά σφαίρα, μιά γιγάντια σφαίρα, δχι δμως τέλεια σφαίρα· είναι λίγο ζουληγμένη στούς πόλους και κάπως πιο πλατιά στόν Ισημερινό. Και πήρε αύτό τό σχήμα από τήν περιστροφική της κίνηση, δταν ή ψλη που τήν αποτελεῖ ήταν άκρυμ ρευστή.

‘Οπως ή Γή, έτσι και οι άλλοι πλανήτες είναι σφαίρες. ‘Αν άρχισωμε μετρώντας από τόν ‘Ερμη, που είναι δ πιο κοντινός στόν ήλιο πλανήτης, ή ‘Αφροδίτη έρχεται δεύτερη και ή Γή τρίτη στή σειρά. ‘Επειτα έρχεται δ ‘Αρης, δ Δίας και στή συνέχεια οι άλλοι πλανήτες.

‘Η ψλη τού ήλιου είναι πιο άραιη, πιο λαφριά από τήν ψλη τής Γής. Υπάρχουν δμως άλλα άστρα που έχουν ψλη πιο βαριά και από τήν ψλη τής Γής.

Οι πλανήτες γυρίζουν γύρω γύρω στόν ήλιο. ‘Η κινητήρια δύναμη που τούς άναγκάζει σ' αύτό είναι ή έλξη τού ήλιου πάνω τους· αύτό είναι ένα παράδειγμα τής παγκόσμιας έλξης που διέπει δλα τά υλικά σώματα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. χῶρος τόπος, ἔκταση, θέση.—ἐκτείνομαι ἀπλώνομαι.—παρακείμενος ἐκεῖνος ποὺ βρίσκεται κοντά, πλάι πλάι, πλαίνος.

Περιεχόμενο. Ποιὰ ἄλλα στερεά σχήματα ξέρεις ἐκτὸς ἀπὸ τὸν κύβο καὶ τὴ σφαίρα;—Ξέρεις ἄλλους πλανῆτες ἐκτὸς ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ἀναφέρει τὸ κείμενο;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Μάθαμε πῶς κλίνονται τὰ ἐπίθετα (μαθ. 49, 50, 51, 52). Ἐπ' αὐτὰ ἃς προσέξωμε σήμερα ξεχωριστὰ τὰ θηλυκά.

1. Τὰ θηλυκὰ ἐπίθετα τελειώνουν, σχεδὸν ὅλα, σὲ -η ἥ -α (καταλήξεις -η, -α ἥ -ια καὶ πολὺ σπάνια -ούσα).

α) Σὲ -η δᾶντονα: ὁρθή, ἀραιή, στερεή παροδοῦτονα: καμπύλη, κοίλη, μαύρη προπαροδοῦτονα: δίεδοη, ἐπίπεδη, παρακείμενη, ἀέναη, ὅγδοη, λιγόζωη, ὑπάκουη, στέρεη, ἔνθη, ἀνίδεη, ἀκέδαιη, βέβαιη, βίαιη, δίκαιη, ἐπιπόλαιη, μάταιη, παμπάλαιη.

β) Σὲ -η δᾶντονα: παλιά, νιά, γλυκιά, βαριά, θαλασσιά παροδοῦτονα: δίκια, λεία, πανούργα, φίνα, φοβιτσιάρα προπαροδοῦτονα: γηάντια, εὐχαριστήρια (θυσία), κινητήρια, δριζόντια, παγκόσμια, υπερόπτια, ἀλληλέγγυα, φερέγγυα, ἐπίγεια, ἐπιτήδεια, κυκλώπεια, τέλεια, δμοια.

Σημ. Τὰ προπαροδοῦντα ἐπίθετα σχηματίζουν τὰ θηλυκά τους μὲ τὴν κατάληξη -η, ἢν δὲ ποιν ἀπὸ αὐτὴν φθόγγυος εἶναι σύμφωνο ἥ ἔνα ἀπὸ τὰ τέσσερα φωνήντα α, ο (ω), ον, ε (αι). μὲ τὴν κατάληξη -α, ἢν δὲ προηγούμενος φθόγγυος εἶναι ε (υ, ει, οι). Αὐτὸ τὸ ε (υ, ει, οι) προφέρεται συχνά μαζὶ μὲ τὴν κατάληξη σὲ μία συλλαβή, γίνεται δηλ. συνίζηση, καταχρηστικὸς δίφθογγος, καὶ ἐτοι τὸ ἐπίθετο ἀπὸ προπαροδοῦντο προφέρεται παροδοῦτον.

2. α) Σύμφωνα μὲ τὸ γενικὸ κανόνα γιὰ τὸ βασικὸ τόνο τῶν ἐπιθέτων (σ. 99) μένει καὶ τῶν θηλυκῶν ἐπιθέτων ὁ τόνος ἀμετακίνητος στὴν ἵδια πάντα συλλαβὴ: δμορφη, δμορφης, δμορφες, δμορφων.

β) Οἱ λέξεις ἄγια, βαριά, κυριά, δσια, τέλεια, δεύτερη, τέταρη εἶναι ἐπίθετα καὶ ὁ τόνος τους μένει ἀμετακίνητος: ἥ εὐχὴ τῆς ἄγιας αὐτῆς γυναικας, οι ἄγιες ἡμέρες, τὰ ζήματα τῶν κύρων προτάσεων, τὸ παράδειγμα δσιων καὶ θεάρεστων πρᾶξεων, ἥ ἀκρόαση τέλειων μουσικῶν ἐκτελέσεων κτλ. Οἱ λέξεις ἄγια, βαριά (τονικὸ σημάδι), κυριά, δσια, τέλεια (σημεῖο στίχης), Δευτέρα, Τετάρτη εἶναι οὐσιαστικά. Ἐπ' αὐτὲς γενικὴ τοῦ πληθυντικοῦ σχηματίζει συχνά τὸ κυρία: τὰ καπέλα τῶν κυριῶν, καὶ πολὺ σπάνια τὸ βαριά καὶ τὸ τέλεια. Ἔπισης τονίζεται καμπυλῶν, ὅταν ἡ λέξη αὐτὴ λέγεται μόνη, σὰν οὐσιαστικό ἀλλὰ: τῶν καμπύλων ἐπιφανειῶν.

Ἀντρωνυμικά. Στὴ λαϊκότερη γλώσσα συνηθίζονται γιὰ γυναικες κύρια δύναματα παράγωγα ἀπὸ τὸ βάφτιστικὸ ἥ καὶ ἀπὸ τὸ οἰκογενειακὸ τοῦ ἀντρός: Δημήτραια, Τζαβέλαια, Πολλαια, Μπουμπουλίνα. Τὰ οὐσιαστικὰ αὐτὰ λέγονται ἀντρωνυμικά.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Ἀναζήτησε τὰ ἐπίθετα τοῦ κειμένου καὶ σχημάτισε τὰ τρία γένη.

Γύμνασμα. Γράψε τὰ θηλυκὰ τῶν παρακάτω ἐπιθέτων μαζὶ μ' ἔνα οὐσιαστικὸ ποὺ νὰ ταιριάζῃ στὸ καθένα: αἰώνιος, ἀραιός, βάθιβαρος, γεμάτος, ἐπίπεδος, ἐπιτήδειος, καμπύλος, κυριός, μάταιος, μέτριος, πανάρχαιος, πολνέδορος, στέρεος, στερεός, τέλειος.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Συλλάβισε τὶς λέξεις τῆς πρώτης περιόδου τοῦ κειμένου.

νόδεψε ἀπὸ τὴν ἔξοχὴ στὴν πόλη, δὲν ξέρει ποιὸς εἰναι.

Ἄλγο πιὸ κεῖ ἀπὸ τὴν πόρτα εἰναι μαζεμένη κοπριά, πού θὰ τὴν ἐπαιρναν οἱ δοῦλοι νὰ λιπάνουν τὰ χωράφια. "Ἐνας σκύλος, ποὺ κειτάνταν πάνω στὸ σωρό, σήκωσε τὸ κεφάλι του καὶ τέντωσε τ' αὐτιά του. Ἡταν δὲ Ἀργος. Τὸν εἶχε ἀναθρέψει δὲ Ὁδυσσέας, ἀλλὰ δὲν τὸν χάρηκε, γιατὶ ἔφυγε γιὰ τὴν Τροία, καὶ ἀλλοι κυνηγοὶ ἐπαιρναν τὸ ἄξιο ζῶο στὸ κυνήγι, νὰ κυνῆγα λαγούς, ζαρκάδια καὶ ἀγριοκάτσικα. Τώρα ποὺ γέρασε καὶ ἀρρώστησε, κανένας δὲν τὸ κοίταζε καὶ κειτόταν τσιμπουρισμένο, ἀνήμπορο, πάνω στὴν κοπριά.

Μόλις πλησίασε δὲ Ὁδυσσέας, δὲ Ἀργος ξαφνιάστηκε, μυριστήκε τὸν παλιό του ἀφέντη καὶ τὸν ἀναγνώρισε· εἴκοσι χρόνια, καὶ ἀκόμα δὲν τὸν εἶχε ξεχάσει· κούνησε τὴν οὐρά του, ἀλλὰ δὲν εἶχε τὴ δύναμη νὰ πάγι κοντά του. Ὁ Ὁδυσσέας συγκινήθηκε καὶ γύρισε ἀπὸ τὴν ἄλλη τὸ πρόσωπό του, γιὰ νὰ σφογγίσῃ, χωρὶς νὰ τὸ νιώσῃ δὲν Εὔμαιος, τὰ δάκρυα ποὺ πλημύρισαν τὰ μάτια του.

— Τὶ ώραίο σκυλί ποὺ θὰ ἥταν στὰ νιάτα του, εἶπε στὸ χοιροβοσκό. Πολὺ μοῦ κακοφαίνεται νὰ τὸ βλέπω σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση τώρα ποὺ γέρασε· δὲν ἔπρεπε νὰ τὸ παραμελοῦν ἔτσι.

— Ποιὸς νὰ τὸ νοιαστῇ; εἶπε πικραμένος δὲ χοιροβοσκός· οἱ κακοὶ ἀνθρώποι ξεχνοῦν καὶ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ τοὺς εὔεργέτησαν, θέλεις νὰ θυμοῦνται τὸ καλὸ ποὺ τοὺς ἔκαμαν τὰ ζῶα; Πόσοι θυμοῦνται τὸ μεγάλο, τὸν καλό μας ἀφέντη, τὸν Ὁδυσσέα! Δικός του ἥταν αὐτὸς δὲ σκύλος. Χάθηκε ἐκεῖνος καὶ τὸ ἀγαθά του τὰ σκορπίζουν ξένοι ἀνθρώποι· δὲ ένας δρπάζει ἀπὸ δῶ καὶ δ ἄλλος ἀπὸ κεῖ.

Αὐτὰ εἶπε δὲ Εὔμαιος καὶ μπήκε στὸ παλάτι. Τὸν Ἀργο τὸν πῆρε δὲ θάνατος, ἔκλεισε γιὰ πάντα τὰ μάτια του, ἀφοῦ εἶδε τὸν κύριο του ἐπειτ' ἀπὸ εἴκοσι δλόκληρα χρόνια.

‘Ο Ὁδυσσέας στέκεται ἔξω ἀπὸ τὴν αὐλόπορτα τοῦ σπιτιοῦ του. Εἶναι ντυμένος ζητιάνος, τὰ ρούχα του εἶναι κουρέλια καὶ στὸν δόμο του ἔχει κρεμασμένο ἔνα ταγάρι. Μόλις τώρα, ἐπειτ' ἀπὸ εἴκοσι χρόνια, γύρισε ἀπὸ τὸν πόλεμο καὶ ἀπὸ τις περιπλανήσεις του καὶ σὲ κανέναν, ἔξω ἀπὸ τὸ γιό του τὸν Τηλέμαχο, δὲν ἔδωσε ἀκόμη γνωριμιά. Οὕτε καὶ δὲν γερο-Εὔμαιος, δὲν χοιροβοσκός ποὺ τὸν συ-

Π Α Ρ Α Τ Η Ρ Η Σ Ε Ι Σ Σ Τ Ο Κ Ε Μ Ε Ν Ο

Λέξεις καὶ φράσεις. ταγάρι σακούλι, τορβάς.—λιπαίνω τὸ χωσάφι ρίχνω στὸ χωσάφι κοποιὰ ἥ ἄλλη ὅλη γιὰ νὰ γίνη τὸ χῶμα πιὸ παχὺ καὶ πιὸ γόνιμο.

Περιεχόμενο. Γιατί δὲ Ὁδοσσέας ἡταν νυμένος σὰ ξητιάνος;—Ἄλι' αὐτὰ ποὺ λέει ὁ Εὔμαιος τί ἀνθρώπος φαίνεται πώς ἡταν;—Ποιές ἡταν οἱ ίκανότητες καὶ οἱ ἀρετὲς τοῦ Ἀργού;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. α) Στὸ ἀντικρινὸ κείμενο ὑπάρχει δὲ ἀδόριστος ξαφνίστηκε ἀπὸ ἐνεστῶτα ξαφνίζομαι λέγεται καὶ ξαφνιάστηκε ἀπὸ ἐνεστῶτα ξαφνιάζομαι. Παρατηροῦμε λοιπὸν δὲ τὸ ἀπὸ τὴν ἔδια ὁρίζα (ξαφν-) ἔγιναν μὲ δυὸ διαφορετικές παραγωγικές καταλήξεις δυὸ διαφορετικὰ ρήματα, ποὺ κρατοῦν τὴν διαφορὰ σὲ δῆλη τους τὴν κλίσην. Ἀλλο τέτοιο ρήμα στὸ κείμενο εἶναι τὸ μαζεύω, ποὺ λέγεται καὶ μαζῶν. Ἀλλα παραδείγματα: ἀνακατεύω-ἀνακατώνω, ζυγίζω-ζυγιάζω, χλωμιάζω-χλωμάνω. "Ομοια σχηματίζονται καὶ τὰ ρήματα: βαραίνω-βαράνω (ἐπιβαρύνω), πηγαίνω-πάνω, στριμύζω-χρω, φτιάζω, χάρφω-χάβω, δαγκάνω-δαγκώνω.

β) Ἀφθονώτερα εἶναι τὰ ρήματα ποὺ σχηματίζονται καὶ κατὰ τὶς δύο συζυγίες: ἀνθίζω-ἄνθω, ἀρρωσταίνω-ἀρρωστῶ, κοιτάζω-κοιτῶ, λυγίζω-λυγῶ, ξεφτίζω-ῶ, πλημμυρίζω-ῶ, τριγυρίζω-τριγυρῶν, λαχταρῶ-ίζω, ξενυχτῶ-ίζω, παραστραῶ-ίζω, σκορπίζω-σκορπῶ.

γ) Οἱ διαφορετικές παραγωγικές καταλήξεις δίνουν καμιὰ φορὰ στὰ ρήματα διαφορετικές σημασίες: ἄλλο τὸ χρυσώνω κάνω κατὶ χρυσό, τὸ βάφω χρυσαφί, καὶ ἄλλο τὸ χρυσίζω φαίνομαι σὰ χρυσός. Τέτοια εἶναι καὶ τὰ: βαραίνω-βαρῶ, γυρίζω - γυρίζω, δουλεύω - δουλώνω (ύποδουλώνω), κοντάίνω - κοντεύω, μοιράζω - μοιραίνω (οἱ Μοῖρες μοιραίνουν δηλ., χαρίζουν, δίνουν), μωρίζω - μωρώνω (ἀλείβω μὲ μύρο), φιλιώνω (συμφιλώνω) — φιλεύω (φιλοξενῶ, κάνω τραπέζι).

δ) Ἀπὸ τοὺς διπλοὺς ἐνεστῶτες καλὰ εἶναι νὰ προτιμοῦμε τὸν κοινότερο· ἔτσι, καλύτερα: ἀλείφω, βάζω, βγάζω, γυρίζω, κόβω, ξεφτίζω, ξεφωνίζω, ξεχνῶ, ξεχειλίζω, πλημμυρίζω, ρίχω, σιάρω, σκάβω, ακύβω, ψήνω παρὰ ἀλείφω, βάνω, βγάνω, γυρώνω, κόβωτα, ξεφτῶ, ξεφωνῶ, ξεχάνω, ξεχειλῶ, πλημμυρῶ, ρίχτω, σιάζω, σκάφτω, σκήνωτα, φένω προτιμότερο κολλῶ, κρεμῶ, σφαλῶ, καλῶ παρὰ κολνῶ, κρεμνῶ, σφαλνῶ, καλνῶ.

2. Τὰ ρήματα κακοφαίνεται καὶ πρέπει, ποὺ εἶναι στὸ κείμενο, συνηθίζονται μόνο στὸ γένικὸ πρόσωπο, χωρὶς ὑποκείμενο ἵνα πρόσωπο ἥ ἵνα πράμα. Τὰ ρήματα αὐτὰ λέγονται ἀπρόσωπα. Ἀλλα ἀπρόσωπα ρήματα: βραδιάζει, βρέχει, βροντᾶ, γλυκοχαράζει, ξαστερώνει, ξημερώνει, φέγγει, φυσᾶ, χειμωνάζει, χιονίζει—βολεῖ, μέλει, πρόκειται, συμφέρει, τρέχει (στὴ σημασία τοῦ συμβαίνει).

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

"Ασκηση. Δέγε στὸν ἐνεστῶτα τῆς προσταχτικῆς, στὸ β' πληθ. πρόσωπο, τὰ ρήματα ποὺ τὸ ἀκοῦς στὸν ἀδριστο: ἀνακατῶτε, ἀνακατέψτε, ζυγίστε, ζυγιάστε, τσακῶτε, τσακίστε, φτιάξτε, χιμήστε, ρίξτε, ψήστε, σφαλίστε, κοιτάξτε.

Γύμνασμα. Γράψε ἔξι φράσεις ποὺ ἥ καθεμεία νὰ ἔχῃ ἵνα ἀπὸ τὰ ἀπρόσωπα ρήματα βρέχει, βροντᾶ, γλυκοχαράζει, ξαστερώνει, ξημερώνει, φέγγει, φυσᾶ, χειμωνάζει, χιονίζει—βολεῖ, μέλει, πρόκειται, συμφέρει, τρέχει (στὴ σημασία τοῦ συμβαίνει).

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Σύμφωνα μὲ δσα μάθαμε στὸ μάθ. 12 (σ. 25) καὶ στὸ μάθ. 27 (σ. 55) ξεχώρισε τις λόγιες λέξεις ποὺ ὑπάρχουν στὸ κείμενο 118 καὶ γράψε στὴν ὁνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ χωριστὰ τὰ ούσιαστικὰ καὶ χωριστὰ τὰ ἐπίθετα στὰ τρία γένη.

120. — ΟΙ ΠΡΟΛΗΨΕΙΣ

Ἐκεῖνο τὸ πρωινὸν ἡ κυρα-Παγόνα ἐύπνησε κατσουφιασμένη· εἶχε δεῖ δῆνειρο κακό, πώς ἦταν, λέει, στὴ θάλασσα καὶ μάζευε ψάρια. «Λαχτάρα θὰ μου λάχῃ σήμερα» σκέφτηκε καὶ γυρίζοντας στὴν ἀνατολὴν μουρμούρισε ἔνα ξόρκι ποὺ τῆς εἶχε μάθει ἡ μάνα της. «Υστερα ντύθηκε καὶ βγῆκε. Ἡταν Σάββατο, εἶχε πολλές δουλειές καὶ ἔπρεπε ν' ἀνεβῇ γρήγορα στὴν ἀγορά.

Μόλις δμως κατέβηκε τὸ κατώφλι της συνάντησε τὸ μανάβη. «Κι αὐτὸς μπροστά μου βρέθηκε δ σμειχτοφρύδης;» Ἐπὸ τὴν κατηφοριὰ ἐρχόταν κι δ παπάς. «Ποπό, γρουσουζιά, γρουσουζιά σήμερα, κακὰ θὰ πάη ἡ μέρα μου.»

Ἐτσι ἡ κυρα-Παγόνα, χωρὶς νὰ τὸ πολυλυσκεφτῇ, γύρισε πίσω σπίτι της καὶ, γιὰ νὰ μὴν τὴν πιάσῃ τὸ κακὸ μάτι, φόρεσε τὸ φουστάνι της ἀνάποδα, ἔβαλε μιὰ κόκκινη κορδέλλα στὰ μαλλιά της, κρέμασε μιὰ θαλασσιὰ χάντρα μὲ δυὸ σκόρδα στὸ λαιμὸ κι ἔφυγε εύχαριστημένη ποὺ εἶχε καμωμένο δ, τι ἔπρεπε.

Δὲν εἶχε ξεμακρύνει δμως πολὺ ἀπὸ τὸ σπίτι της κι ἄρχισαν τὰ παιδιά νὰ τὴν πειράζουν.

«Ποπό! Κοιτάξτε τὴν κυρα-Παγόνα. Καλὲ τὶ ἔπαθε; Τρελάθηκε;» Καὶ τὰ παιδιά τὴν πῆραν ἀπὸ πίσω καὶ μαζεύτηκαν κι ἄλλα ἀπὸ ἄλλες γειτονιές καὶ φώναζαν καὶ ἔκαναν τέτοια φασαρία, ποὺ δ κόσμος στεκόταν καὶ γελούσε.

«Οταν ἐκείνη κατάλαβε τὸ χάλι της, ἥταν ἀργά. Δὲν ἤξερε ἀπὸ ποῦ νὰ φύγη. Τελοσπάντων γύρισε πίσω καὶ μὲ χλισ βάσανα ἔφτασε σπίτι της.

«Τὶ ἔπαθα, κόρη μου, τὶ ἔπαθα! Γίνηκα ρεζίλι στὴν κοινωνία, ντρέπομαι τὴ γειτονιά.» Σύρθηκε στὸ κρεβάτι της κι ἔκλαιγε σὰ μικρὸ παιδί.

«Δὲ φταῖς ἐσύ», τῆς εἶπε ἡ κόρη της. «Ἀν ἤξερες λίγα γράμματα, θὰ καταλάβαινες πόσῳ κουτές εἰναι αὐτὲς οἱ προλήψεις. Ἀν εἶδες πώς ἥσουν στὴ θάλασσα, θὰ πή πώς στὸν ὕπνο σου θὰ κρύωνες, ἀν μάζευες ψάρια, θὰ πή πώς πεθύμησες νὰ φᾶς ψάρι. Ἔγὼ ἀν ἔβλεπα τὸν Παπαμανόλη, θὰ ἤμουνα εύχαριστημένη ποὺ συνάντησα τὸν καλὸν αὐτὸν ἀνθρωπο πρωὶ πρωὶ. Ἀν σκεφτόσουν ἔτσι, μητέρα, τώρα θὰ εἶχες πλύνει, θὰ εἶχες μαγειρέψει κι ἐμεῖς θὰ τρώγαμε σήμερα σαββατιάτικα.»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ἔσοκι λόγια μαγικὰ καὶ πολλὲς φορὲς ἀσυνάρτητα, ποὺ ἔχουν τὴν δύναμην νὰ διώχνουν τὸ κακό, ὅπως φαντάζονται μερικοί.—σμειχτοφρύδης ἐκεῖνος ποὺ ἔχει σμειχτὰ τὰ φρύδια του, χωρὶς διάστημα στὴ μέση.—γίνομαι ρεζίλι, γίνομαι γελοῖος, ρεζίλευμοι.

Περιεχόμενο. Ποιὲς εἶναι οἱ παράλογες προλήψεις τῆς κυρα-Παγόνας; Τί ἐπαθεῖ;—Τί τῆς λέει ἡ κόρη της;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ τελευταῖο αὐτὸν κείμενο εἶναι συγκεντρωμένα μερικὰ ἀνώμαλα οήματα, ποὺ τὰ περισσότερα τὰ ἔχομε συναντήσει καὶ σὲ προηγούμενα μαθήματα.

1. Ἀπ' αὐτὰ ἔκχωροίζουμε τέσσερα οήματα ποὺ σχηματίζουν τὸν ἀόριστο ἀπὸ θέμα διάβολος διαφορετικὸς (βλ. μάθ. 110).

βλέπω : ἐνεργ. ἀόρ. δριστ. εἰδα: ὑποτ. (ι)δῶ· προστ. (ι)δὲς (ιδέ), (ι)δῆτε καὶ (ι)δέστε· ἀπαρ. (ι)δεῖ· καὶ σύνθ. ἀνάβλεψα, παράβλεψα, πρόβλεψα κτλ.

παθ. ἀόρ. δριστ. εἰδώθηκα· ὑποτ. ἰδωθῶ· ἀπαρ. ἰδωθῆ· μετοχ. παθ. παρακ. ἰδωμένος.

ἔρχομαι : ἀόρ. δριστ. ἥρθα· ὑποτ. ἔρθω· προστ. ἔλα, ἔλατε· ἀπαρ. ἔρθει.

λέ(γ)ω : ἐνεργ. ἀόρ. δριστ. εἰπα: ὑποτ. πῶ· προστ. πές, πῆτε (πέστε)· ἀπαρ. πεῖ. παθ. ἀόρ. δριστ. εἰπώθηκα· ὑποτ. εἰπωθῶ· ἀπαρ. εἰπωθῆ· μετοχ. παθ. παρακ. εἰπωμένος.

τρώ(γ)ω : ἐνεργ. ἀόρ. δριστ. ἔφαγα· ὑποτ. φά(γ)ω· προστ. φά(γ)ε, φάτε· ἀπαρ. φά(γ)ει.

παθ. ἀόρ. δριστ. φαγώθηκα· ὑποτ. φαγωθῶ· προστ. (φαγώσον), φαγωθῆτε· ἀπαρέμφ. φαγωθῆ· μετοχ. παθ. παρακ. φαγωμένος.

2. Ἄλλα ἀνώμαλα οήματα στὸ κείμενο εἶναι: **λαχ-αίν-ω, μαθ-αίν-ω, πηγ-αίν-ω, καταλαβ-αίν-ω, παθ-αίν-ω** ποὺ σχηματίζουν τὸν ἀόριστο μὲ θέμα χωρὶς τὸ αἰν: ἔλαχ-α, ἔμαθ-α, πῆγ-α, κατάλαβ-α, ἔπαθ-α (μάθ. 110).

Ἐπίσης τὰ οήματα: βγαίνω, ἀόρ. δριστ. βγῆκα· ὑποτ. βγῶ· προστ. βγέσ-βγῆτε, ἀπαρ. βγῆ, μετοχ. παθ. παρακ. βγαλμένος.

(Ἀνάλογα σχηματίζουν τοὺς κρόνους τους καὶ τὰ κατεβαίνω, διαβαίνω.)
Ἄνεβαίνω : ἀόρ. δριστ. ἀνέβηκα· ὑποτ. ἀνέβω καὶ ἀνεβῶ· προστ. ἀνέβα-ἀνεβῆτε· ἀπαρ. ἀνεβῆ, μετοχ. παθ. παρακ. ἀνεβασμένος.

Τέλος ἀνώμαλίες παρουσιάζουν καὶ τὰ οήματα βάζω-ἀόρ. ἔβαλα, φεύγω-ἔφυγα· κάνω - ἔκαμα· μακραίνω- μάκρωνα· στέκομαι - στάθηκα· γίνομαι - ἔγινα καὶ γίνηκα· σέργομαι - σύρθηκα· φταίω - ἔφταιξα· πλένω - ἔπλυνα.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκηση. Ἀναγνώρισε τοὺς ἀνώμαλους τύπους τῶν οημάτων τοῦ κειμένου καὶ σχημάτισε τὸ α' ἐνικὸ τῆς δριστικῆς τοῦ ἐνεστάτα τοῦ κάθε οήματος.

Γύμνασμα. Γράψε τὶς παρακάτω φράσεις ἀλλάζοντας τὰ οήματα στὸ α' πληθυντικὸ 1) τοῦ ἕδιου χρόνου, 2) τοῦ ἀορίστου τῆς δριστικῆς καὶ 3) τοῦ παρακειμένου: Θὰ σὲ βλέπω μὲ χαρά·—Θὰ ἔρχωμαι μαζὶ σου. —Θὰ λέω τὴν ἀλήθεια·—Θὰ τρώγω νωρίς. —Θὰ τὰ παραβλέπω ὅλα. —Θ' ἀνεβαίνω τρέχοντας. —Θὰ κάνω πάντα καλό. —Θὰ βγαίνω στὸν κῆπο.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε 8 φράσεις μὲ τὰ οήματα τοῦ παραπάνω γυμνάσματος στὸ β' ἐνικὸ τῆς προσταχτικῆς τοῦ ἀορίστου.

Π Ι Ν Α Κ Ε Σ

1. *Ακλιτα: ἐπιρρήματα	σελ. 243
2. > ἐπιφωνήματα	> 244
3. > προθέσεις	> 244
4. > σύνδεσμοι	> 245
5. > μόρια	> 245
6. *Αντωνυμίες	> 246
7. *Αριθμητικά	> 247
8. *Ἐπίθετα δημαρχία και δηνώμαρχα	> 248
9. Λέξεις μὲ συντομογραφία.	> 249
10. Λεξιλόγιο (ή καταγωγὴ τῶν Ἑλληνικῶν λέξεων)	> 250
11. Οἰκογένειες λέξεων (παραδείγματα)	> 252
12. Οὐσιαστικά	> 253
13. Οὐσιαστικά δηνώμαρχα	> 254
14. Πνεύματα. Λέξεις ποὺ παίρνουν δασεια	> 256
15. Ρήματα α' συζυγίας. *Ἐνεργητικὴ φωνῇ: δένω	> 257
16. > > > Παθητικὴ φωνῇ : δένομαι	> 258
17. Ρήματα β' συζυγίας	> 259
18. Ρήματα. Πίνακας σχηματισμοῦ μονολεχτικῶν χρόνων κτλ.	> 260
19. Σημασιολογικά	> 263
20. Σύμφωνα. *Η διαίρεσή τους	> 263

Κ Α Ν Ο Ν Ε Σ

1. Κανόνες γιά τὴ στίξη	> 264
2. Κανόνες τονισμοῦ	> 267
3. Κανόνες συλλαβισμοῦ	> 268

AKITA

1. Eπιγενή ματα (Μαθ. 8, 103, 104)

	1. Τοπικά	2. Χρονικά	3. Τροπικά	4. Ποσοτικά	5. Βεβαιωτικά, δισταχτικά, άρνητικά
α) *Ερωγηματικά :	ποῦ; (ποῦθε;)	πότε;	πός;	πόσο;	α) Βεβαιωτικά : νάι, μάλιστα, βέ- βαια, βεβαιότατα, δισταχνώς, άλλη- θεια (άληθινά), σωστά.
β) *Άδειατα :	κάπου, πουθενά, άλλου	κάποτε, κάπου κάπου, πότε πότε, άλλοτε	κάποιας, άλλαις, άλλωτικά	κάποτοσ	
γ) Δεικτικά :	ξδού, ξεκί, αύτού	τότε, τώρα	ξτι	τόσο	
δ) *Αναφορικά :	(ἐκεί) πού, σπου, διπού διπούδηρτος	(τότε) πού, όποτε, διποτεδήρτος	διπού, καθύς	διπού, διδούρτος	β) Δισταχτικά : ίσως, τάχα, (τά- χατε), άριστε, δη- φεν, πιθανό(γ).
ε) Διάφορα :	(ἀ) πάγω (ἐπάνω), κάπω, χάμιο, καταγῆς, μέσα, ξέψω, (ἐ) μπρόσι, (μπροστά), πίσω, θε- ξία, άριστερά, ψηλά, χαμηλά, πλάι, διπλά, κοντά, μακριά, διτέ- ναντι, γύρω, διόρυγα, μεταξύ, διαφετεΐ,	ἀμέσως, εύθυνος, κάλ- λας, τίθη, πά, μόλις, άσωμη (ἀκόμα), πάλι, ξανά, συγχώνα, ουνή- θιας, διστρέφα, επειτα, κατόπι, πρώτα, πρών, πρωτιτερά, νωρίς, άρ- γα, γρήγορα, έγκαι- οτες, συνάρματα, άδιλοκότα, άναμεσα, πέρα, άντι- περά, βρόεια, νότια, άνταρκτικά, δυτικά, βιοριούσανασικά κτλ.	καλά, κακά, σιγά (ἀ- γάλια), έξαφρα (ἀξα- φρα, έσφρινα), τάσια, διδαίς, χωριστά, μόνο μονάχα (μοναχά), δια- κάτω, περισσού, έξ- στο, ώρι, μόλις, κα- θόλιου, διόλου, ολωσ- διόλου, διάλοτελα, μάλ- ιον κτλ.	μάργο, πολύ, περισσό- τερο, πιο, λίγο, λι- γάκι, λιγότερο, κομ- μάτι, άρχετά, σχεδόν τουλάχιστον(γ), άπαντο άχι, δέ(γ), μή(γ), δηλα, βέβαια.	

2. Επιφωνήματα (Μάθ. 68)

Σημασία	Επιφωνήματα
Θαυμασμός	ᾶ! ՚! ω! ποπό! μπά!
Απορία	ᾶ! δ! μπά!
Πόνος, λύπη	ᾶχ! ՚σου! ω! ՚χ! ἀλί! ἀλίμονο!
Στενοχώρια, ἀηδία, ἀπελπισία	՚! ού! οὐφ! πούφ! πά πά πά!
Περίπταιγμα, εἰρωνεία	՚! ού! ἀχαχούχα!
Εύχη	μακάρι! ἄμποτε! εἴθε!
Ἐπιδοκιμασία, ἔπαινος	μπράβο! εῦγε! γειά σου!
Κάλεσμα	՚! ՚!
Παρακίνηση	՚! χά! ՚ι! ἀμε! μάρος! ἄλτ! στόπ! σούτ!
Ἄρνηση	՚Α μπά!

Ἐπιφωνηματικές ἐκφράσεις

- Οὐσιαστικά: κρίμα! φρίκη! Θεέ (μου)! Χριστός! Παναγία μου! Προσοχή!
- Ἐπίθετα: καλέ! μωρέ! κακομοίρη (μου)! τὸν καημένο!
- Ρήματα: ἔλα δά! δρίστε! κόπιασε! ζήτω!
- Ἐπιρρήματα: ἐμπρός! ՚ξω! περαστικά! καλά! ώραῖα! μάλιστα!

3. Προθέσεις (Μάθ. 63)

	Μονοσύλλαβες	Δισύλλαβες	Τρισύλλαβες
Προθέσεις ποὺ δὲ συνθέτονται μὲ ἄλλες λέξεις	μέ, σέ, γιά, ώς	χωρίς δίχως	՚σαμε
Συνηθίζονται καὶ χωριστὰ καὶ ώς πρῶτα συνθετικά	πρὸς	κατά, μετά, παρὰ ἀντί(ς), ἀπό	

4. Σύνδεσμοι (*Μαθ. 64, 65*)

<i>Ē̄δη</i>	<i>Σύνδεσμοι</i>
1. Συμπλεχτικοί	καί, οὔτε, μήτε, οὐδέ, μηδὲ
2. Διαχωριστικοί	η, εἴτε
3. Ἀντιθετικοί	μὰ, ἀλλά, παρά, ὅμως, ὥστόσο, ἐνῷ, ἀν καί, μολονότι, μόνο
4. Συμπερασματικοί	λοιπόν, ὥστε, ἄρα, ἐπομένως
5. Ἐπεξηγηματικὸς	δηλαδὴ
6. Εἰδικοί	πώς, ὅτι, ποὺ
7. Χρονικοί	ὅταν, σάν, ἐνῷ, καθώς, ώς, ἀφοῦ, ἀφότου, ποὶν (ποὶν νά), ἄμα, μόλις, προτοῦ, ὥσπου, διστότου, ὅσο πού, ὅποτε, κάθε πού
8. Αιτιολογικοί	γιατὶ, ἐπειδή, ἀφοῦ
9. Ὑποθετικοί	ἄν, σάν, ἄμα
10. Τελικοί	νά, γιὰ νά
11. Ἀποτελεσματικοί	ῶστε (νά), ποὺ
12. Δισταχτικοί	μή(ν), μήπως
13. Συγκριτικὸς	παρά

5. Μόρια (*Μαθ. 64, 65*)

- ἀς (σημαίνει προτοπὴ ή συγκατάθεση): ἀς φύγωμε, ἀς ἔρθη
- θὰ μελλοντικό: θὰ γράψω, θὰ γράψω
- θὰ δυνητικό: θὰ σοῦ εδίνω, ἀν είχα
- θὰ πιθανολογικό: θὰ είναι ἀρρωστος (ἴσως είναι ἀρρωστος)
- νά (νά) βουλητικό: νά μη μιλᾶς, θὰ ηθελα νά σοῦ σῶ. Αύτὸ κανονικά παίρνει βιαζεία· ὅταν διμως προφέρεται τονισμένα στή φράση, παίρνει δξεία: νά σοῦ πῶ.
- νά δειχτικό (παίρνει πάντοτε δξεία): νά δ ἀδερφός μουν
- μά δρκωτικό (παίρνει πάντοτε δξεία): μά την ἀλήθεια
- γιά προτερητικό (παίρνει πάντοτε δξεία): γιά κοίταξε, γιά νά σοῦ πῶ

ΑΝΤΩΝΥΜΙΕΣ (*Μαθ. 53, 54, 105, 112, 113, 114*)

1. Προσωπικές	2. Κτητικές	3. Ηδιόπαθες	4. Δειχνικές	5. Αναφορικές	6. Ερωτηματικές	7. Άρδιστες
<i>Πιά γιαν κτήσερα</i>	<i>Έγκλιδες</i>					
<i>α' έγινώ</i>	<i>α' δίκος μου</i>	<i>α' τοῦ ἔσυντο μου</i>	<i>αὐτῆς, αὐτῷ</i>	<i>ποὺ (ἄλλιτο)</i>		
<i>β' έστιν</i>	<i>δική μου</i>	<i>β' τοῦ ἔσυντο σου</i>	<i>τοῦτος, τούτῃ τοῦτο</i>	<i>οὐ ποῖος, ή οὐσία,</i> <i>τὸ θητοῖο</i>	<i>ποιός, ποιά, ποιό</i>	<i>τί</i>
<i>γ' αὐτός (τος)</i>	<i>δική (τη)</i>	<i>γ' τοῦ ἔσυντο του</i> <i>(της)</i>	<i>ἔχεινος, ἔχεινη,</i> <i>ἔχεινο</i>	<i>οὐποιος, οὐποια, οὐποιοι,</i> <i>οὐ, τι (άλλιτο)</i>	<i>πόσος, πόση,</i> <i>πόσο</i>	<i>ἔνας, ματα (μία), ένα</i>
<i>αὐτή (τη)</i>	<i>δική σου</i>		<i>πληθυντικός</i>	<i>τέτοιος, τέτοια,</i> <i>τέτοιο</i>	<i>καποιοίς, -α, -ο</i>	<i>κατεύνας (κατεύναται)</i>
<i>αὐτό (το)</i>	<i>δική σου</i>			<i>δοσις, δση, δσο</i>	<i>μερικοί, -ές, -ά</i>	
		<i>γ' δικός του</i>	<i>γ' τοῦ ἔσυντο μας</i>	<i>τόσος, τόση, τόσο</i>	<i>κάπι, καπιτί</i>	
		<i>δική του</i>	<i>β' τοῦ ἔσυντο σας</i>		<i>τύποια, (τύποια)</i>	
		<i>δικό του</i>	<i>γ' τοῦ ἔσυντο τους</i> <i>(των)</i>	<i>δοιαδήποτε</i>	<i>κάμποσος -η, -ο</i>	
				<i>δοιαδήποτες</i>	<i>καθένας, καθεμιαὶ</i>	
				<i>δοιηδηποτε</i>	<i>(καθεμία), καθένα</i>	
					<i>καθετι</i>	
					<i>ό δείνα, ή δείνα,</i>	
					<i>τὸ δείνα</i>	
					<i>ό ταδε, ή ταδε,</i>	
					<i>τὸ ταδε</i>	

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

1. Η γενική τῆς προσωπ. ἀντωνυμίας *ταῶν* χρησιμεύει για 'ἀποφύγωμε τὴν χακοφωνία ποὺ παρουσιάζεται σταν και ή προηγούμενη λέξη τελειώνει σε -ους, και μάλιστα σε -ούς : έστρους τους, τοὺς γάρους τους.

ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΑ ΑΠΟΛΥΤΑ ΚΑΙ ΤΑΧΤΙΚΑ (Μάθ. 94)

Αριθμητικά ψηφία	Έλληνικά σημεῖα	Απόλυτα αριθμητικά	Ταχτικά αριθμητικά
1	α'	ένας, μία (μιά), ένα	πρώτος, πρώτη, πρώτο
2	β'	δύο (δυὸς)	δεύτερος
3	γ'	τρεῖς, τρία	τρίτος
4	δ'	τέσσερεις, τέσσερα	τέταρτος
5	ε'	πέντε	πέμπτος
6	ζ'	έξι	έκτος
7	η'	έφτα (έπτα)	έβδομος
8	η'	όχτω	όγδοος
9	θ'	έννεα (έννια)	ένατος (μ' ένα ν')
10	ι'	δέκα	δέκατος
11	ια'	έντεκα	ένδεκατος
12	ιβ'	δώδεκα	δωδέκατος
13	ιγ'	δεκατρία	δέκατος τρίτος
14	ιδ'	δεκατέσσερα	δέκατος τέταρτος
15	ιε'	δεκατέντε	δέκατος πέμπτος
16	ιζ'	δεκαέξι (δεκάξι)	δέκατος έκτος
17	ιζ'	δεκαεπτά (δεκαεπτά)	δέκατος έβδομος
18	ιη'	δεκαοχτώ	δέκατος ογδοος
19	ιθ'	δεκαεννέα (δεκαεννιά)	δέκατος ένατος
20	ιχ'	είκοσι	είκοστός
21	ικα'	είκοσι ένας, είκοσι μία, είκοσι ένα	είκοστός πρώτος
22	ιχβ'	είκοσι δύο (δυὸς)	είκοστός δεύτερος
30	ιλ'	τριάντα	τριακοστός
40	ιμ'	σαράντα	τεσσαρακοστός
50	ιν'	πενήντα	πεντηκοστός
60	ιξ'	έξηντα	έξηκοστός
70	ιο'	έβδομηντα	έβδομηκοστός
80	ιπ'	όγδοντα	όγδοηκοστός
90	ιη'	ένενήντα (μ' ένα ν')	ένενηκοστός (μ' ένα ν')
100	ιρ'	έκατό	έκατοστός
101	ιρα'	έκατόν ένας, έκατό μία, έκατόν ένα	έκατοστός πρώτος
102	ιοβ'	έκατο δύο (δυὸς)	έκατοστός δεύτερος
200	ισ'	διακόσιοι, -ες, -α	διακοσιοστός
300	ιτ'	τρι(ι)ακόσιοι, -ες, -α	τριακοσιοστός
400	ιυ'	τετρακόσιοι, -ες, -α	τετρακοσιοστός
500	ιφ'	πεντακόσιοι, -ες, -α	πεντακοσιοστός
600	ιχ'	έξακόσιοι, -ες, -α	έξακοσιοστός
700	ιψ'	έφτακόσιοι, -ες, -α	έφτακοσιοστός
800	ιω'	όχτακόσιοι, -ες, -α	όχτακοσιοστός
900	ιδ'	έννιακόσιοι, -ες, -α	έννιακοσιοστός
1.000	ια'	χίλιοι, χίλιες, χίλια	χιλιοστός
2.000	ιβ'	δύο χιλιάδες	δισχιλιοστός
10.000	ιι'	δέκα χιλιάδες	δεκακισχιλιοστός
100.000	ιο.	έκατο χιλιάδες	έκατοντακισχιλιοστός
1.000.000		ένα έκατομμύριο	έκατομμυριοστός
1.000.000.000		ένα δισεκατομμύριο	δισεκατομμυριοστός

ΕΠΙΘΕΤΑ ΟΜΑΛΑ (*Μαθ. 49-52*) ΑΝΩΜΑΛΑ (*Μάθ. 93*)

Α.—Ἐπίθετα μὲ τὸ ἀρσενικὸ σὲ -ος

1. Σὲ -ος, -η, -ο	2. Σὲ -ος, -α, -ο	3. Σὲ ός, -ιά, -δ
δ καλὸς	δ ώραιος	Ἐνικ. - δ γλυκός
ἡ καλὴ	ἡ ώραιά	ἡ γλυκιά
τὸ καλὸ	τὸ ώραιο	τὸ γλυκό
ὅ δύμορφος	ὅ πλοιούσιος	Πληθ. οἱ γλυκοί, τῶν γλυκῶν κτλ.
ἡ δύμορφη	ἡ πλοιούσια	οἱ γλυκές, τῶν γλυκῶν κτλ.
τὸ δύμορφο	τὸ πλοιούσιο	τὰ γλυκά, τῶν γλυκῶν κτλ.

Β.—Ἐπίθετα μὲ τὸ ἀρσενικὸ σὲ -ὺς ἢ σὲ -ῆς

1. Σὲ -ύς, -ιά, -ὺ	2. Σὲ -ής, -ιά, -ὶ
Ἐνικ. δ βαθύς, τοῦ βαθιοῦ ἡ βαθύά, τῆς βαθιᾶς τὸ βαθύ, τοῦ βαθιοῦ	ὅ σταχτής, τοῦ σταχτιοῦ ἡ σταχτά, τῆς σταχτιᾶς τὸ σταχτί, τοῦ σταχτιοῦ
Πληθ. οἱ βαθιοί, τῶν βαθιῶν οἱ βαθιές, τῶν βαθιῶν τὰ βαθιά, τῶν βαθιῶν	οἱ σταχτιοί, τῶν σταχτιῶν οἱ σταχτιές, τῶν σταχτιῶν τὰ σταχτιά, τῶν σταχτιῶν

Γ.—Ἐπίθετα μὲ τὸ ἀρσενικὸ σὲ -ης (άνισοσύλλαβα)

Σὲ -ης, -α, -ικο

Ἐνικός:	ὅ ζηλιάργης	ἡ ζηλιάρα	τὸ ζηλιάρικο
Πληθυντικός:	οἱ ζηλιάρηδες	οἱ ζηλιάρες	τὰ ζηλιάρικα

Δ.—Ἀνώμαλα ἐπίθετα

Ἐνικός:	ὅ πολὺς	ἡ πολλὴ	τὸ πολὺ
Πληθυντικός:	οἱ πολλοὶ	οἱ πολλές	τὰ πολλὰ

ΕΛΛΕΙΠΤΙΚΑ ('Η ίδιότητα ποὺ ἐκφράζουν αὐτὰ τὰ ἐπίθετα ἀναφέρεται συνήθως σ' ἔνα γένος· γ' αὐτὸ δὲ συνηθίζονται σὲ ἄλλα γένη): κοκκινογένης, πρέμος (καιρός) - πρέμο (άεράκι), μανιλούσα, ἐλεούσα, βυζαντινικό κ.ά.

ΛΕΞΕΙΣ ΜΕ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΑ

Οι συχνότερες συντομογραφίες (Μάθ. 87)

ἄγ.=ἄγιος	λογ./σμὸς = λογαριασμὸς	Σια = συντροφία
Ἄγ. Γρ.=Άγια Γραφὴ	λόγ.=λόγου χάρη	τετρ.=τετραγωνικὸς
ἀρ.=ἀριθμὸς	Μ. (Μεγ.)=Μεγάλος	τ.μ.=τετραγωνικὰ μέτρα
βλ.=βλέπε	Μ. Ἀσία = Μικρὴ Ἀσία	τ.μ.=τοῦ μῆνα ποὺ τρέ-
γραμμ.=γραμμάρια	μ.=μέτρα	χει
Δδα = δεσποινίδα	μίλ.=μίλια	ΥΓ.=ύστερογραφο
δηλ.=δηλαδὴ	μ.μ.=μετὰ τὸ μεσημέρι	χγρ.=χιλιόγραμμα
δρ.=δράμια	μ.Χ.=μετὰ τὸ Χριστὸ	χιλ.=χιλιάδες
δρχ.=δραχμὲς	δκ.=δκάδες	χλμ.=χιλιόμετρα
Θεσ/νίκη = Θεσσαλονίκη	Π.Δ.=Παλαιὰ Διαθήκη	ῶρ.=ῶρες
κ.=κύριος ἢ κυρία	πῆχ.=πῆχες	
Κοι, Κα = Κύριος, Κυρία	π.μ.=πρὶν ἀπὸ τὸ μεση-	Γιὰ τοὺς ἀνέμους:
κ.κ.=κύριοι ἢ κυρίες	μέρι	Α ἀνατολικὸς
κ.ἄ.=καὶ ἄλλα	π.μ.=τοῦ περασμένου	Β βόρειος
κ.ἄ.=καὶ ἀκόλουθα	μήνα	Δ δυτικὸς
Κ.Δ.=Καινὴ (Νέα) Δια-	π.χ.=παραδείγματος	Ν νότιος
θήκη	χάρη	ΒΑ βορειοανατολικὸς
κτλ.=καὶ τὰ λοιπὰ	π.Χ.=πρὸ Χριστοῦ	ΒΔ βορειοδυτικὸς
Κων/πολη=Κωσταντι-	σ., σελ.=σελίδα	ΝΑ νοτιοανατολικὸς
νούπολη	σημ.=σημείωση	ΝΔ νοτιοδυτικὸς

Λ Ε Ξ Ε Ι Σ

ποὺ δὲν πρέπει νὰ γράφωνται κομματιασμένες (Μάθ. 31)

Ἀριθμητικὰ	Ἀντωνυμίες	Ἀκλιτα
δεκατρία	καθένας, καθεμία,	ἀπαρχῆς, ἀπεναντίας, ἀπευθείας,
δεκατέσσερα	καθένα (οὐσιαστ.	ἀφότου, διαμιᾶς, εἰδάλλως, εἰδεμή,
δεκαπέντε	καθέκαστα)	ἐνόσῳ, ἐνῷ, ἐξαιτίας, ἐξάλλου, ἐξαρ-
δεκαέξι (δεκάξι)	καθετή, κατιτί	χῆς, ἐξίσου, ἐπικεφαλῆς, ἐπιτέλους,
δεκαεφτά, δεκαεπτά	δύποιοισδήποτε	καθαυτό, καθεξῆς, καλημέρα, καλη-
δεκαοχτώ	δύσοισδήποτε	νύχτα, καλησπέρα, καληώρα, κατα-
δεκαεννέα (δεκαεν-	δύτιδήποτε	γῆς, κατευθεῖαν, κιόλας, μεμιᾶς,
νιά)		μολαταῦτα, μόλο (πού), μολονότι,
		δλημέρα, δληγύχτα, δλωσδιόλου,
		δπουδήποτε, δπωσδήποτε, προπάν-
		των, τωόντι, ὑπόψη, ὠστόσο, ὠσπου

Λ Ε Ζ Ι Λ Ο Γ Ι Ο

• Η καταγωγή τῶν ἔλληνων λέξεων /Mat. 12, 27, 71, 75, 76, 79, 80)
Οι λέξεις τῆς αρχαίας μας γλώσσας διπολεύονται από τηλα στροφήματα (δηλ. ξένους τερεῖς απηγένεις), οἵτις δείχνει τὸ παρακάτω πίνακα :

Π Ρ Ω Τ Ο Σ Τ Ρ Ω Μ Α

Λέξεις κληρονομηθεντικές από τὴν ἀρχαία ἐποχὴν ἃ ποὺ ματήκαν ἀργότερα, περίπου ὅσ την ἐποχὴν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἔμειναν πιὰ στὴ γλώσσα μας.

A) Προελληνικές

Γ) Ἀπὸ δίαλετος γλωσσες

(Τις τῆραν οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τοὺς προελληνικοὺς λαούς.)

(Αγήκουν στὴν ἀρχὴν γλώσσα τῶν πρώτων Ἑλλήνων.)

Κρύστος, λάρισα, λυκαβηττός,
πισός, κηφισός, οἰλυπότος,
παρνασός, ζάνυθος, πλεδός.
πατέρας, μητέρα, ἄντρας, γυναῖκα,
βόδι, ἀγελάδα, μύγα.
θάλασσα, ζέφυρος, δάφνη, κυβερνῶ.
κεφάλα, κολοκύνθη, ωδή, φόδο,
μούσιβη, χειράρι τιτάν.

Β) Ἀρχαὶς ἔλληνικές

Γ) Ἀπὸ δίαλετος γλωσσες

‘Ανατολικές : μῆτρα, βῆτρα, γύμνα κτλ.
Φοινικές : μῆτρα, βῆτρα, γύμνα κτλ.
Περσικές : ἀγγαρία, παριδεισσος, σαπάρης.
‘Εβραικές : ἀσορβάνας, ἀμήν, σατανάς, σαραφέλαι, φρασσαίος, κεροβήρι, Γολγοθᾶς,
Πάσχα, Σάββατο κτλ.

Δατινικές :

ροδάκινο, κελλή, καθεβόνο, σούβλα, τάργα,
πόρτα, σκάλα, πανί, φάσο, πλέστη, τὰ διαδό-
ματα τῶν μηηδῶν κτλ.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΣΤΡΩΜΑ

Τ Ρ Ι Τ Ο Σ Τ Ρ Ω Μ Α

Ξένες λέξεις
τῶν μεταγλωττισμάτων αιώνων
(Μητρίκαν τῶν μεταγλωττισμάτων αιώνων
και κατὰ τὴν τουρκοχρατία.)

Α) Νεώτερες ξένες λέξεις
(“Αρχισαν νῦν μπαίνονταν ἀπὸ τὸν τελευταῖο
αιώνα.)

Σλαβικές : κοτέσι, κονιάβι, μπούπότα,
ρούσχο, σανσός, σφάρσα, Άραχορά, Βε-
λεστίνο, Γρεβενά, Χελιδός κτλ.

Βλάχικες : μανούρι, μανουμπούκι, στουγ-
νάρι κτλ.

Γαλλικές : ζακέτα, μπιουζά, κολόνια,
πούδρα, ρεκλάμα κτλ.

Αγγλικές : βαγόνι, γαλόνι, σπόρι, φεύγοι,
τρόλεϊ, ράμι, τουρισμός κτλ.

Γερμανικές : ποράσα, τάλιρο, τσίρχος κτλ.

Αρβανιτικές : γκιώνης, φιλοκέρα, Διόπε-
σι, Λιάσια, Μενίδι, Σούλι, Ταρόι κτλ.

Ιταλικές : μίζαρια, κάρρος, καπελάνιος,
φοντοροΐνα - βέλο, καπέλο, κάλτσα, κου-
βέρα, πορταλόνι - μαραχάνος, βαρέλι,
βίδα, γάντζος - βάζο, κασελά, καπατές,
πιάτο - γαρφαλό, μπιζέλι, μακαρόνια,
ριούτι κτλ.

Τούρκικες : γιανόριτ, κεφρές, μεζές, σου-
γιάς, καρπούζι, τερέκες κτλ.

Αραβικές : μάνθηρα, βεζέρηρα, καφές, γε-
ραντζή, σουλιάρος κτλ.

Β) Λόγιες νεοσχηματισμένες λέξεις
(Μητρίκαν τὰ τελευταῖα 150 χρόνια
γιὰ νὰ έκφρασουν νέες ξέννοτες.)

Αραΐες λέξεις ποὺ ξαναψητικαν στὴ χρήση :
ἀνακαχή, καθηγητής, κατάσημα, μηροκός,
ξενοδοχεῖο, συμβόλαιο.
(Καὶ μεσαιωνικές : δικηγόρος, πεζοδρό-
μο κτλ.).

Δόργες νεότλαστες λέξεις (ποὺ δὲ λέγον-
ταν στὴν ἀρχαία, παρὰ τὶς έπλασαν οἱ λό-
γιοι, οἵτινες έπλασαν αὐτὰν λέξεων) :
χαλεψὲ ; ή απὸ στονεια ἀρχαίων λέξεων) :
ἀστεροσκοπεῖο, βαθμολογῶ, βασίζω, δημο-
σιογράφος, δημοιολόγος, εὐθετήμο, ἐλασσό-
γεια, οἰσιοστικό, παραγενώνομας, πυροσεβ-
σης, ταχυδρομεῖο, χαροπράκαν κτλ.
(Καὶ μερικὲς ποὺ τὶς έπλασαν ξένοι στὴ
γλώσσα τῶν άπλω στοιχεία ἀρχαίων ἐλλήνων
καὶ λέξεων καὶ ξεπειὰ τὶς πήραμε κι ἐμεῖς) :
ἀεροπλάνο, βαρόμετρο, δημοτίης, έλαστικός,
γήλεκτρομότορ, φωτογραφία κτλ.

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΛΕΞΕΩΝ (Μάθ. 78)

(Παραδείγματα)

'Από τὴν λέξην: ἄστροι.

Παραγωγή: ἄστροι, ἄστρι, ἀστράκι, ἀστρικός, ἀστρούτης (= εἰδος φιδιοῦ), τὸ Ἀστρος (= παραθαλάσσια καιροπόλη τῆς Κυνουρίας στὴν Ἀρκαδία), ἀστέρας, ἀστέρι, ἀστεράκι, ἀστέρινος, ἀστερίσκος, ἀστερισμός, ἀστερωτός.

Α' συνθετ.: ἀστρονόμος, ἀστρονομία, ἀστρονομικός, ἀστροβιολῶ, ἀστροβόλημα, ἀστροστόλιστος, ἀστροκέντητος, ἀστρολόγος, ἀστρολογία, ἀστρολογίουλουδο (= ἡ μαργαρίτα), ἀστροφεγγιά, ἀστροφόρος, ἀστρόμετρο (= δργανό, γιὰ νὰ μετροῦμε τὸ μέγεθος τῶν ἄστρων), ἀστεροσκοπεῖο.

Β' συνθετ.: ἔναστροις, ἄναστροις, Ἐξάστερο ἢ Ἐφτάστερο (= ἡ Πούλια, οἱ Πλειάδες), ἔξαστεριά, ἔξαστερώνω, ἔξαστεροσύνη.

'Από τὴν λέξην: δέντρο.

Παραγωγή: δέντροι, δεντρά, δεντράκι, τὰ δεντρικά (= τὰ διάφορα δέντρα, ὅπως λέμε: τὰ λαχανικά).

Α' συνθετ.: δεντροκαλλιέργεια, δεντροκαλλιεργητής, δεντρόκηπος, δεντρόφυτος, δεντροφυτεύω, δεντροφυτεία, δεντροφυτεύτης, δεντροφύτεμα, δεντροσειρά, δεντροστοιχία, δεντροστόλιστος, δεντροζόμος, δεντροκομῶ, δεντροκομία, δεντρολίβανο, δεντρομηλιά (= εἰδος χόρτου, νεραϊδόχορτο), δεντρόφιδο, δεντροκλαδεύω, δεντροκλάδεμα.

Β' συνθετ.: ἄδεντροις, σύδεντροις, πολύδεντροις, πυκνόδεντροις, χαμιόδεντροι, ἀγριόδεντροι, ἡμερόδεντροι.

'Από τὴν λέξην: ἥλιος.

Μὲ τὸ ἀρχικὸ η

Παραγ. ἥλιος, ἥλιακός, ἥλιαση, ἥλιασμα κ.ἄ.

Α' συνθετ.: ἥλιοβασίλεμα, ἥλιογερμα, ἥλιοθεραπεία, ἥλιόλουστρο, ἥλιοκαμένος, ἥλιολουστος, ἥλιοσκόπιο, ἥλιοτρόπιο (εἰδος φυτοῦ ποὺ στρέφει τὰ φύλλα του ποὺς τὸν ἥλιο), ἥλιοστάλαχτος, ἥλιοστάσιο.

Β' συνθετ.: προσήλιος, προσηλιακός, ἀντηλιά, ἀντήλι καὶ ἀντήλιο (= σκέψιμα τῶν ματιῶν γιὰ νὰ μὴ θαμπώνωνται ἀπὸ τὸν ἥλιο πολλὲς φορὲς αὐτὸν γίνεται μὲ τὸ χέρι μας).

Μὲ ἀποβιολὴ τοῦ ἀρχικοῦ η λιάζω, λιάσμιο, λιακάδα, λιακωτὸ κ.ἄ.
 λιοπύρι, λιόδρομο καὶ λιοστρόφι (= τὸ φυτὸ ἥλιοτρόπιο), λιοτρόπι (= ἥλιοστάσιο), λιόχαμα, (ἡ)λιογέννητος, Αιτιογέννητη (κύριο δνομα), (ἡ)λιόχαρος, λιόξιανθος (= ἔξανθὸς σάν ἥλιος), λιόκαλος, λιοπερίχυτος.

ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ (καταλήξεις)

1. Ἀρσενικά (Μαθ. 41, 44)

Κατά-ληξη	Είδος ὀνόματος	Ένικός	Πληθυντικός
-ἀς	δέξιονα ἀνισοσύλλαβα	ψωμάς	-άδες : ψωμάδες
-ας	παροξύτονα ἰσοσύλλαβα	πατέρας	-ες : πατέρες
-ας	» ἀνισοσύλλαβα	ρήγας	-άδες : ρήγαδες
-ας	προπαροξύτονα ἰσοσύλλα.	φύλακας	-ες : φύλακες
-ας	» ἀνισοσύλλαβα	τσέλιγκας	-άδες : τσελιγκάδες
-ῆς	δέξιονα ἰσοσύλλαβα	νικητής	ἐς : νικητές
-ῆς	» ἀνισοσύλλαβα	πεταλωτής	-ῆδες : πεταλωτῆδες
-ῆς	παροξύτονα ἰσοσύλλαβα	ναύτης	-ες : ναῦτες
-ῆς	» ἀνισοσύλλαβα	βαρκάρης	-ῆδες : βαρκάρηδες
-τῆς	μὲ διπλὸ πληθυντικό	πραματευτής	-άδες, -ές : πραματευτάδες
-ές	δέξιονα ἀνισοσύλλαβα	κεφτές	-έδες : κεφτέδες
-οὺς	» »	παππούς	-οῦδες : παπούδες
-ός	δέξιονα ἰσοσύλλαβα	οὐρανός	-οὶ : οὐρανοὶ
-ος	παροξύτονα >	δρόμος	-οι : δρόμοι
-ος	προπαροξύτονα >	κάτοικος	-οι : κάτοικοι

2. Θηλυκά (Μαθ. 42, 45, 90)

Κατά-ληξη	Είδος ὀνόματος	Ένικός	Πληθυντικός
-α	ἰσοσύλλαβα	χαρά, ὥρα, θάλασσα	-ες : χαρές, ώρες, θάλασσες
-α	ἀνισοσύλλαβα	δύκα, γιαγιά	-άδες : δύκαδες, γιαγιάδες
-η	ἰσοσύλλαβα	ψυχή, νίκη, ζάχαρη	-ες : ψυχές, νίκες, ζάχαρες
-η	» μὲ πληθυν. -εις	σκέψη, δύναμη	-εις : σκέψεις, δυνάμεις
-ω	ἰσοσύλλαβα	Ἀργυρώ, Φρόσω	-ες : (σπάνια : Φρόσες)
-ος	>	ἔγκυκλος	-ες καὶ -οι : ἔγκυκλες (καὶ ἔγκυκλοι)
-οὐ	ἀνισοσύλλαβα	ἀλεπού	-οῦδες : ἀλεπούδες

3. Οὐδέτερα (Μαθ. 43, 46)

Κατά-ληξη	Είδος ὀνόματος	Ένικός	Πληθυντικός
-ο	ἰσοσύλλαβα	βουνό, σίδερο	-α : βουνά, σίδερα
-'	>	παιδί, τραγούδι	-ια : παιδιά, τραγούδια
-ος	>	μέρος, ἔδαφος	-η : μέρη, ἔδαφη
-μα	ἀνισοσύλλαβα	κύμα, δνομα	-ματα : κύματα, δνόματα
-σιμο	>	δέσμιο	-οίματα : δεσμίματα
-ας	>	κρέας	-ατα : κρέατα
-ως	>	φῶς	-ωτα : φῶτα

ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ ΑΝΩΜΑΛΑ (συγκεντρωτικός πίνακας)

254

1. Αξιάτα (Μαθ. 98)

α) Λέξεις δένης καταγωγής:

τὸ ἔνειθ, τὸ κονία, τὸ τρύμ,
τὸ Χερουβίμ κ.ά.

β) Τὰ γενάματα τοῦ ἀλφρέθιου:

τὸ ἄλφα, τὸ βῆτα, τὸ γάμα κτλ.

γ) Τὰ προταπτικά:

‘Αγα, ‘Αλ, γερο, θεια, χυρα,
μαστρο, μπαμπα, παπα, λατηγ-,
χάτερ, καπετάν, κιρ.

Δ.κ.: ή ‘Αγια-Βασβάρα

της ‘Αγια-Βασβάρας κτλ.

δ) Κύρια δινόματα και τοπωνυμίες ξε-

νώνες:

τὸ Πτολεμαί, τὸ Καλκίς, ἡ Ιερουσαλήμ,

τὸ Σινά, τὸ Θαβώ, τὸ Γιβραλτάρ κ.ἄ.

ε) Ορδιμάτα ἀνθρώπων ξενά:

‘Αδάμ, Αβέβ, Μωάμεθ κ.ά.

ζ) Οἰκογενειακά δύναματα και θηλ.

ἀντρωνυμικά μὲ τύπο γενικής:

‘Ο Γεωργίου, τοῦ Γεωργίου κτλ.

Η κυρία Γαλανού,
της κυρίας Γαλανοῦ κτλ.

2. Ελλεπτικά (Μάθ. 98)

α) “Ἐχουν μέρο δυναστική και αιτια-

τική” εντικού:

τὸ δεῖλι, τὸ δρψειος,
τὸ πρώι, τὸ σέλας.

β) “Ἐχουν μέρο δυναστική και αιτια-

τική” σπληθυντικοῦ:

τὰ ἐπίγεια, τὰ ὕπατα, τὰ οὐρκαία
οἱ προάλιες (αιτ. τις προάλις).

Δ.κ.: ή ‘Αγια-Βασβάρα

της ‘Αγια-Βασβάρας κτλ.

δ) Κύρια δινόματα και τοπωνυμίες ξε-

νώνες:

τὸ Πτολεμαί, τὸ Καλκίς, ἡ Ιερουσαλήμ,

τὸ Σινά, τὸ Θαβώ, τὸ Γιβραλτάρ κ.ἄ.

ε) Ορδιμάτα ἀνθρώπων ξενά:

‘Αδάμ, Αβέβ, Μωάμεθ κ.ά.

ζ) Οἰκογενειακά δύναματα και θηλ.

ἀντρωνυμικά μὲ τύπο γενικής:

‘Ο Γεωργίου, τοῦ Γεωργίου κτλ.

Η κυρία Γαλανού,

της κυρίας Γαλανοῦ κτλ.

3. Ηδονόλιτα (Μαθ. 91, 92)

α) Μερικά δέσμευτα σὲ -έας:

“Ἐγκέδος”:

τὸ δεκανέας, τοῦ δεκανέα, τὸ δεκανία, δεκανέα

Πληθυντικός:

οἱ δεκανεῖς, τῶν δεκανείων, τοῖς δεκανεῖς, δεκανεῖς

(“Ἐτοι καὶ τά: γοαιματεῖς, γραφεῖς, διαυρύεις,
εισαγγελεῖς, κονύρεις κ.ά.)

β) Τὰ οὖσαστικά: ε ὃ γ ε ν ἡ δ και σ ο γ γε ν ἡ δ

ποὺς ζήκουν πληθυντικά σὲ -εῖς, τὸν:

οἱ εὐηγενεῖς, τῶν εὐηγενῶν, τοὺς εὐηγενεῖς.

γ) Μερικά οὐδέτερα σὲ -ον, αν, αν, ‘αν:

“Ἐντος δέρθ.” — ‘Ονοι, αἴτ., κλητ.: τὸ δέρ., προσοίο,
καθήκον, πᾶν, σύμπαν, μηδεν, φωνήσιν, δέρ., δέρω.

Γεν.: τοῦ δέρνος, προϊόντος, καθήκοντος, παντός,
σύμπαντος, μηδένος, φωνήσοντος, δέρνος, δέρατος.

Πληθ. δέρθ.—‘Ονοι, αἴτ., κλητ.: τὰ δητα, προ-

όντα, καθήκοντα, πάντα, ουμάντα, φωνήσα,

δέρέα, δέρατα.

Γεν.: τῶν δητῶν, προϊόντων, καθήκοντος, πάντων,
σύμπαντων, φωνήσοντων, δέρξον, δέράτων.

(Τὸ μηδέν δὲν έχει πληθυντικό. “Οταν είγια λό-

γος για βαθύδο ή δέρθυπτα ψηφίο, σηγματίζεται

πληθυντικός από τὴ λέξη μηδενικό: τὰ μηδενικά.)

4. Διπλότιτα (Μάθ. 99)

5. Διπλόμορφα (Μάθ. 99)

6. Διπλοκατάληχτα (Μάθ. 99)

- a) **Μὲ διαφορετικὸν γένος στὸν πληθυντικόν :**
 ὁ πλούτος - τὰ πλούτη
 ὁ ασὸς - τὰ ασὰ
 ὁ τάραρος - τὰ τάραρα
 ἡ νότη - τὰ νάτα
- b) **Μὲ διπλὴ μορφὴ μένον στὸν ἐμικόν :**
 γέναντας - γέγαντας ἔλεφας
 Αἰγαντας - Αἴγαντας
 *Αἰλαντας - *Αἴλαντας
- (Οι δύο τύποι έχουν χάρτοτε καὶ διαφορετική σημασία):
- δ βάτος - οἱ βάτοι, τὰ βάτα
 δ βεάχος - οἱ βεάχοι, τὰ βεάχρα
 δ δεμψός - οἱ δεμψοί, τὰ δεμψά
 δ καπνὸς - οἱ καπνοί, τὰ καπνά
 δ λαμπός - οἱ λαμποί, τὰ λαμπά
 δ λόρος - οἱ λόροι, τὰ λόργα (γεν. τῶν λόργων)
 δ ναῦλος - οἱ ναῦλοι, τὰ ναῦλα
 δ οὐρανὸς - οἱ οὐρανοί, τὰ οὐράνια
 δ πηλὸς - οἱ πηλοί, τὰ πηλά
 δ σκελετός - οἱ σκελετοί, τὰ σκελετά (Φτῆκες γιὰ ἐμπορεύεματα, βιβλία κτλ.)
 δ σταθμὸς - οἱ σταθμοί, τὰ σταθμά (ζύγια)
 δ φάκελος - οἱ φάκελοι, τὰ φάκελα
- δ λεόντος - οἱ λεόντοι (δίως οἱ λεόντοι τῶν ζημάτων), τὰ λεόντια (γεν. ζηρών).

- a) **Μὲ διπλὴ μορφὴ καὶ στοὺς δύο ἀριθμούς :**
 γέροντας - γέροος δράκοντας - δράκοος
 ταῦται οἱ καπετανιοι καὶ οἱ καπεταῖοι
- b) **Μὲ διπλὴ μορφὴ μένον στὸν ἐμικόν :**
 κόμματας - κόμμης Οἰδηποδας - Οἰδηπον
 γάρος - γάροος Κάρος - Κάροντας
 δ οὐρήθος - τὰ οὐρήθ καὶ τὰ στήθα
 τὸ ψεῦτος - τὰ ψεῦτην καὶ τὰ τελία
 δ ἀράνης - οἱ ἀράνηδος (ποὺ ἔχουν μαῦρο κροκαλία)
- c) **Φωνητικὰ επλόμορφα :**
 ημέρα καὶ μέρα
 (Ἡ γενικὴ τοῦ πληθυντικοῦ μὲν η ; τῶν ημερῶν.)
- d) **Χορηγή - οἱ ξορηγεῖς (κυρίως γιὰ τὰ πράμα καὶ πράγμα)**
 (πράματα καὶ πράγματα)
- e) **Χορηγή τοῦ ἐμικοῦ καὶ τοῦ πληθυντικοῦ εἶναι συνήθως μὲν γι : τοῦ πράγματος, τῶν πραγμάτων.)**

ΠΝΕΥΜΑΤΑ

Λέξεις ποὺ παίρνουν δασεία (Μαθ. 4, 23)

1. "Οσες λέξεις ἀρχίζουν ἀπὸ ν : ὑγρασία, ὑπνος, ὑποθέτε.
2. Οἱ ἄτονες : δ, ή, οἱ, ως.
3. Τ' ἀριθμητικά : ἔνας, ἕξι, ἐφτά, ἑντεκα, ἑκατό.
4. "Οσες λέξεις ἔχουν: α' συνθετικό τ' ἀχώριστα λόγια μόρια ἡμι- καὶ ὅμο- ἡμισφαίριο, ἡμικρανία — ὁμόγλωσσος, ὁμοθρησκος, ὁμολογῶ, ὁμολογία, ὁμόνοια, ὁμοσπονδία κτλ.

5. Οἱ ἀκόλουθες λέξεις :

A.—ἄβρος, ἄγιος, ἀγνός, "Αδης, ἀδρός (=ζωηρός, δυνατός), αἷμα, Αἴ- μονας, Αἴμος, αἴρεσθαι, αἴρετος, αἰρετικός, ἀλάτι, "Αλικαρνασσός, ἀλίπαστο, ἀλί- πεδο, ἄλμα, "Αλόννησος, ἀλτήρες, ἀλυκή, ἀλυσίδα, ἀλώνι, ἄλωση, ἄμα, ἄμάξι, ἄμαρτάνω, ἄμαρτια, ἄμιλλα, ἀπαλός, ἀπλός, ἄρμα, ἄρμη, ἄρμός, ἄρμός, ἄρπαξι, ἄφη, ἄψιδα, ἄψιθυμος, ἄψικορος.

E.—έαυτοῦ, ἔβδομος, "Εβραῖος, "Εβρος, ἔδωλο, ἔδρα, εἴλωτας, είμαρμένη (=τὸ πεπωμένο), εἴριτη (=φυλακή), είριμδς (=σειρά), "Ἐκάβη, "Ἐκάτη, "Ἐκτο- ρας, "Ἐλένη, ἔλικας, "Ἐλικώνας, ἔλκος (=πληγή), ἔλκυτο (=σέρνω), "Ἐλλη, "Ἐλ- ληνας, ἔλος, ἔνώνω, ἔξης, ἔρμηνεύω, "Ἐρμῆς, "Ἐρμόνη, ἔρπω (=σέρνομαι), ἔσπερινός, ἔστια, ἔστιατόριο, ἔταιρεία, ἔτοιμος, ἔνθετήριο.

H.—ῆβη, ἥγεμόνας, ἥγονύμενος, ἥδονή, ἥλικια, ἥλιος, ἥμέρα, ἥρεμος, ἥνιο- χος, "Ἡρα, "Ἡρακλῆς, "Ἡρόδοτος, ἥρωας, "Ἡρώης, "Ἡσίοδος, ἥσυχος, ἥπτα, "Ἡφαιστος.

I.—ἰδρύω, ἰδρώτας, ἰερός, "Ιερουσαλήμ, ἰκανός, ἰκετεύω, ἰλαρός, Ἰλεος (=σπλαχνούς), Ἰλερη (ἀρρώστια), ἴμάτια, ἵππικό, "Ιπποκράτης, ἵππότης, ἴστο- ρια, ἴστος (=κατάρτι).

O.—ὅδηγός, ὅδός, ὅδυμος, ὅδύληρος, ὅδοις, ὅμαδα, ὅμαλός, ὅμηρος, "Ομη- ρος, ὅμιλία, ὅμιλος, ὅμίχλη, ὅμιοις, ὅμιως, ὅπλη (=τὸ νύχι τοῦ ζώου), ὅπλο, ὅποιος, ὅποτε, ὅπου, ὅπως, ὅραση, ὅριζω, ὅριο, ὅρκος, ὅρμος (=μικρὸς λιμάνι), ὅρμω, ὁ ὅρος (=ἡ συμφωνία), ὅσιος (=ἄγιος), ὅταν, ὅτι, ὅτι.

YI.—νίοθεσία, νίοθετῶ.

Ω.—ῶρα, ὧραῖος ὠριμος.

Παίρνουν δασεία καὶ ὅσες λέξεις είναι παράγωγες ἢ σύνθετες ἀπὸ λέξεις μὲ δασεία : ἄμάξι—ἄμαξα, ἄμαξάνι, ἄμαξωτός, ἄμαξοστάσιο.

Παίρνουν δασεία :

ἄρματα (πληθ. τοῦ ἄρμα ὅχημα)
δ ὅρος (συμφωνία)

Παίρνουν ψιλή :

τὰ ἄρματα (δπλα)
τὸ ὅρος (βουνό)

ΡΗΜΑΤΑ Α' ΣΥΖΥΓΙΑΣ

Ἐνεργητικὴ φωνή: δένω

Χρόνος	Οριστικὴ	Υποταχτικὴ	Προσταχτικὴ	Μετοχὴ
Ἐξακολούθητικοί	Ἐνεργητικὸς στώτας	δένω, -εις, -ει δένομε, -ετε, -ουν	δένω -ης, -η δένωμε, -ετε, -ουν	δένει δένετε
	Παρατατικὸς	ἔ-δενα, -εις, -ε δέναμε, -ατε, ἔ-δεναν		
	Μέλλ. ἐξακολ.	θὰ δένω, -ης, -η θὰ δένωμε, -ετε, -ουν		
Συγμαῖοι	Ἄρριστος	ἔ-δεσα, -εις, -ε δέσαμε, -ατε, ἔ-δεσαν	δέσω, -ης, -η δέσωμε, -ετε, -ουν	Ἀπαρέμφατο δέσει
	Μέλλ. στιγμ.	θὰ δέσω, -ης, -η θὰ δέσωμε, -ετε, -ουν		
Συγχέλεσμένοι	Παρακείμενος	ἔχω, ἔχεις, ἔχει ἔχομε, -ετε, -ουν ἢ	δέσει ἔχωμε, -ετε, -ουν ἢ	δέσει ἔχησ, ἔχη δέσει
	Ὑπερσυντέλικος	εἰχα, -εις, -ε εἴχαμε, -ατε, εἰχαν ἢ εἰχα δεμένο, -η, -ο κτλ.	δέσει	
Συγχέλεσμ. μέλλ.	θὰ ᔁχω, -ης -η θὰ ᔁχωμε-ετε-ουν ἢ θὰ ᔁχω δεμένο-η-ο κτλ.	δέσει		

Παθητική φωνή : δένομαι

Χεόροι	Οριστική	Υποταχτική	Προσταχ.	Μετοχή
Ἐξακολουθητικοί				
Ἐγεστώτας	δένομαι, -εσαι, -εται δενόμαστε, -εστε, -ονται	δένωμαι, -εσαι, -εται δενόμαστε, -εστε, -ωνται	(δένου) (δένεστε)	
Παρατατικός	δενόμιουν, -όσουν, -όταν δενόμαστε, -όσαστε, -ονταγ			
Μέλλ. ἔξακολ.	θὰ δένωμαι, -εσαι, -εται θὰ δενόμαστε, -εστε, -ωνται			
Στριγματοί:				
Αόριστος	δέθηκα, -θήκες, -θήκε δεθήκαμε, -θήκατε, -θήκαν	δεθῶ, -θῆσ, -θῆ δεθοῦμε, -θῆτε, -θοῦν	δέσου δεθῆτε	Ἀπαρέμφατο δεθῆ
Μέλλ. στιγμ.	θὰ δεθῶ, -θῆσ, -θῆ θὰ δεθοῦμε, -θῆτε, -θοῦν			
Παρακελιμενος	ἔχω, -εις, -ει ἔχομε, -ετε, -ουν η είμαι δεμένος -η -ο κτλ.	δεθῆ ἔχω, -ης, -η ἔχωμε, -ετε-ουν η είμαι δεμένος, -η, -ο		δεμένος -η -ο
Υπερουντελικοί	είχα, -εις, -ε είχαμε, -ετε, είχαν η ημουν δεμένος, -η, -ο κτλ.	δεθῆ		
Συντελεσμού	θὰ ᔁχω, -ης, -η θὰ ᔁχωμε, -ετε, -ουν η θὰ είμαι δεμένος, -η, -ο κτλ.	δεθῆ		

ΡΗΜΑΤΑ Β' ΣΥΖΥΓΙΑΣ
Πρώτη τάξη — Ἐνεργητική φωνή

Οριστική		Προσταχτική	
Ἐνεστώτας	Παρατατικός	Ἐξακολούθ. μέλλ.	Ἐνεστώτας
ἀγαπῶ	ἀγαποῦσσα	θ' ἀγαπῶ	ἀγάπα
ἀγαπᾶς	ἀγαποῦσες	θ' ἀγαπᾶς	ἀγαπᾶτε
ἀγαπᾶ	ἀγαποῦσε	θ' ἀγαπᾶ	Μετοχή
ἀγαποῦμε	ἀγαπούσαμε	θ' ἀγαποῦμε	Ἐνεστώτας
ἀγαπᾶτε	ἀγαποῦσατε	θ' ἀγαπᾶτε	ἀγαπῶντας
ἀγαποῦν	ἀγαποῦσαν	θ' ἀγαποῦν	

‘Ο ἐνεστώτας τῆς ὑποταχτικῆς είναι ὅμοιος μὲ τὸν ἐνεστώτα τῆς ὁριστικῆς.

Πρώτη τάξη — Παθητική φωνή

Οριστική		Προσταχτική	
Ἐνεστώτας	Παρατατικός	Ἐξακολ. μέλλ.	Ἐνεστώτας
ἀγαπιέμαι	ἀγαπιόμουν	θ' ἀγαπιέμαι	
ἀγαπιέσαι	ἀγαπιόσουν	θ' ἀγαπιέσαι	
ἀγαπιέται	ἀγαπιόταν	θ' ἀγαπιέται	
ἀγαπιόύμαστε	ἀγαπιόμαστε		κτλ.
ἀγαπιέστε	ἀγαπιόσαστε		
ἀγαπιόῦνται	ἀγαπιόνταν (-οῦνταν)		

‘Ο ἐνεστώτας τῆς ὑποταχτικῆς είναι ἕμοιος μὲ τὸν ἐνεστώτα τῆς ὁριστικῆς.
‘Η προσταχτική δὲν ἔχει ἐνεστώτα.

Δεύτερη τάξη — Ἐνεργητική φωνή

Οριστική		Προσταχτική	
Ἐνεστώτας	Παρατατικός	Ἐξακολ. μέλλ.	Ἐνεστώτας
λαλῶ	λαλοῦσα	θὰ λαλῶ	λαλῶ
λαλεῖς	λαλοῦσες	θὰ λαλῆς	λάλεις
λαλεῖ	λαλοῦσε	θὰ λαλῆ	λαλεῖτε
λαλεῖμε	λαλοῦσαμε	θὰ λιλοῦμε	Μετοχή
λαλεῖτε	λαλοῦσατε	θὰ λαλῆτε	Ἐνεστώτας
λαλοῦν	λαλοῦσαν	θὰ λαλοῦν	λαλώντας

Δεύτερη τάξη — Παθητική φωνή

Οριστική

Ἐνεστώτας : θυμοῦμαι, -ᾶσαι, -ᾶται, -ούμαστε, -άστε, -οῦνται.
Παρατατικός : θυμόμουν, -όσουν, -όταν, -όμαστε, -όσαστε, -όνταν.
‘Ο ἐνεστώτας τῆς ὑποταχτικῆς είναι ὅμοιος μὲ τὸν ἐνεστώτα τῆς ὁριστικῆς.
‘Ο ἐνεστώτας τῆς προσταχτικῆς είναι σπάνιος.

Αρχαϊκή κλίση τῆς παθητικῆς φωνῆς

Ἐνεστώτας : στεροῦμαι, -εῖσαι, -εῖται, -ούμαστε, -εῖστε, -οῦνται.
Παρατατικός : στεροῦμουν, -ούσουν, -ούταν, -ούμαστε, -ούσαστε, -οῦνταν.

ΡΗΜΑΤΑ

Πίνακας σηματοποιού μονολεξικών λερών, απαρεμφάτων καὶ μετοχῶν.

Οἱ χρόνοι, τὸ διατέμαφθατα καὶ οἱ μετοχὲς καὶ τὸ διατέματος μπάνινου στὸν πίνακα σὲ δυὸ σειρές στὴν α', οἱ χρόνοι καὶ οἱ διάλοι τύποι ποὺ γίνονται ἀπὸ τὸ ἐνεστωτικὸ θέμα· σητὶ β', δοἱ γίνονται ἀπὸ τὸ διοριστικό. Οἱ καθε χρόνοι οἵ τύποι εἶναι χρόνοι δὲ σημειώθηκαν, ἐπειδὴ βρίσκονται εὑκολίᾳ. Απὸ τὸν ἔνεστωτα τῆς ὑποτακτικῆς σημειωνοῦται μόνον ἡ κατάληξη εὐκόλως προσώπου, γὰρ τὸ θεογραφικὸ διάφορο δὲ ποτὲ δριστικό.

Ἐνεργητικὴ φωνὴ

'Ενεργητικὴ φωνὴ	Παρατακτικὸς 'Άριστος διόριστικῆς	Παρατακτικὸς 'Άριστος διόριστικῆς	Μετοχὴ ¹ 'Άριστος προσταχτ.	Μετοχὴ ² 'Άριστος προσταχτ.	'Ενεστωτικὸς ἔριστ. ³	'Ενεστωτικὸς ἔριστ. ⁴	Παρατακτικὸς 'Άριστος διόριστικῆς	'Ενεστωτικὸς προσταχτ.	'Ενεστωτικὸς προσταχτ.	'Ενεστωτικὸς προσταχτ.	'Ενεστωτικὸς μετοχῆς προσταχτ.	'Ενεστωτικὸς μετοχῆς προσταχτ.	
γαύμῳ -εις -ης	ἔντονα γένισσα ἀπλώνω διπλώνω	γαύμῳ -εις ἀπλώνω διπλώνω	γαύμῳ -εις ἀπλώνω διπλώνω	γαύμῳ -εις ἀπλώνω διπλώνω	γαύμῳ -εις ἀπλώνω διπλώνω	γαύμῳ -εις ἀπλώνω διπλώνω	γαύμῳ -εις ἀπλώνω διπλώνω	γαύμῳ -εις ἀπλώνω διπλώνω	γαύμῳ -εις ἀπλώνω διπλώνω	γαύμῳ -εις ἀπλώνω διπλώνω	γαύμῳ -εις ἀπλώνω διπλώνω	γαύμῳ -εις ἀπλώνω διπλώνω	γαύμῳ -εις ἀπλώνω διπλώνω
θεριστῷ -εις -ης	θεριστῷ θεριστῷ	θεριστῷ θεριστῷ	θεριστῷ θεριστῷ	θεριστῷ θεριστῷ	θεριστῷ θεριστῷ	θεριστῷ θεριστῷ	θεριστῷ θεριστῷ	θεριστῷ θεριστῷ	θεριστῷ θεριστῷ	θεριστῷ θεριστῷ	θεριστῷ θεριστῷ	θεριστῷ θεριστῷ	θεριστῷ θεριστῷ
επιθετῷ -εις -ης	επιθετῷ επιθετῷ	επιθετῷ επιθετῷ	επιθετῷ επιθετῷ	επιθετῷ επιθετῷ	επιθετῷ επιθετῷ	επιθετῷ επιθετῷ	επιθετῷ επιθετῷ	επιθετῷ επιθετῷ	επιθετῷ επιθετῷ	επιθετῷ επιθετῷ	επιθετῷ επιθετῷ	επιθετῷ επιθετῷ	επιθετῷ επιθετῷ
πελτιστῷ -εις -ης	πελτιστῷ πελτιστῷ	πελτιστῷ πελτιστῷ	πελτιστῷ πελτιστῷ	πελτιστῷ πελτιστῷ	πελτιστῷ πελτιστῷ	πελτιστῷ πελτιστῷ	πελτιστῷ πελτιστῷ	πελτιστῷ πελτιστῷ	πελτιστῷ πελτιστῷ	πελτιστῷ πελτιστῷ	πελτιστῷ πελτιστῷ	πελτιστῷ πελτιστῷ	πελτιστῷ πελτιστῷ
λαζαρῷ -εις -ης	λαζαρῷ λαζαρῷ	λαζαρῷ λαζαρῷ	λαζαρῷ λαζαρῷ	λαζαρῷ λαζαρῷ	λαζαρῷ λαζαρῷ	λαζαρῷ λαζαρῷ	λαζαρῷ λαζαρῷ	λαζαρῷ λαζαρῷ	λαζαρῷ λαζαρῷ	λαζαρῷ λαζαρῷ	λαζαρῷ λαζαρῷ	λαζαρῷ λαζαρῷ	λαζαρῷ λαζαρῷ
άρπαξτῳ -εις -ης	άρπαξτῳ άρπαξτῳ	άρπαξτῳ άρπαξτῳ	άρπαξτῳ άρπαξτῳ	άρπαξτῳ άρπαξτῳ	άρπαξτῳ άρπαξτῳ	άρπαξτῳ άρπαξτῳ	άρπαξτῳ άρπαξτῳ	άρπαξτῳ άρπαξτῳ	άρπαξτῳ άρπαξτῳ	άρπαξτῳ άρπαξτῳ	άρπαξτῳ άρπαξτῳ	άρπαξτῳ άρπαξτῳ	άρπαξτῳ άρπαξτῳ

θαυμάτω -εις -ης διακρίσιοι	δάκρυα δάκρυσα	δάκρυα δάκρυσε	δάκρυσαντας δάκρυσεν	συλλαγής έργων συλλαγήσει	ταλαιπωρήσω ταλαιπωρήσου	διακρυσμένος
ἀναγγέλλω -εις -ης	ἀνάγγελλα ἀνάγγελλε ἐξερεύνη ἐκρύνει ἀκούσα ἀκούσει	ἀνάγγελλε ἀνάγγελλε κρίνει ἀκούσει	ἀναγγέλλοντας ἀναγγέλλει κρίνει ἀκούσαντας ἀκούσει	συλλαγής έργων συλλαγήσει	συλλαγής έργων συλλαγήσει	συλλαγής έργων συλλαγήσει
κεντρικός βασικός βασικός γελαστός γελαστός διψυχός	κεντριστά κεντριστά βασικόντας βασικόντει γελαστά γελαστά διψυχόντας	κεντριστά κεντριστά βασικόντας βασικόντει γελαστά γελαστά διψυχόντας	κεντριστά κεντριστά βασικόντας βασικόντει γελαστά γελαστά διψυχόντας	κεντρισμός κεντρισμός βασικόντας βασικόντει γελαστά γελαστά διψυχόντας	κεντρισμός κεντρισμός βασικόντας βασικόντει γελαστά γελαστά διψυχόντας	κεντρισμός κεντρισμός βασικόντας βασικόντει γελαστά γελαστά διψυχόντας
πρωτοχρήστη μαλλί -άς	πρωτοχρήστη μαλλί -άς	πρωτοχρήστη μαλλί -άς	πρωτοχρήστη μαλλί -άς	πρωτοχρήστη μαλλί -άς	πρωτοχρήστη μαλλί -άς	πρωτοχρήστη μαλλί -άς
βαττώδιο -εις -ης διφορέατοι πρωτοχρήστη μαλλί -άς	βαττώδιο διφορέατο πρωτοχρήστη μαλλί -άς	βαττώδιο διφορέατο πρωτοχρήστη μαλλί -άς	βαττώδιο διφορέατο πρωτοχρήστη μαλλί -άς	βαττώδιο διφορέατο πρωτοχρήστη μαλλί -άς	βαττώδιο διφορέατο πρωτοχρήστη μαλλί -άς	βαττώδιο διφορέατο πρωτοχρήστη μαλλί -άς

Σ Η Μ Α Σ Ι Ο Λ Ο Γ Ι Κ Α

1. Ὁμώνυμα (Μάθ. 24)

ἄριμα - ἄριμαται, διανεικός - διανεικός (ἀπό τὸ Δανία), γάλος (= διάνος, κούρκος) - Γάλλος, γλείφω - γλύφω (= σκαλίζω τὸ μάρμαρον ἀπ' αὐτὸν γίνεται: γλύπτης), διάλειμμα - διάλυμα, τὰ ἔλη - ἡ Ἐλλη, θύρα (ἡ πόρτα) - θήρα (τὸ κυνῆγον), κόμη (τὰ μαλλιά) - κώμη (χωμόπολη), κλίμα - κλίμα, Κρητικός - κρητικός (= εκεῖνος ποὺ κρίνει), λίρα (τὸ νόμισμα) - λύρα (ἔγχορδο δόγμανο), τὸ νοίκιον - νίκη, πύρα - πείρα, σκίνος (= τὸ μαστιχόδεντρο) - σκοίνος (εἰδος βούρλου ποὺ χρησιμεύει γιὰ νὰ κατασκευάζουν σκοινιά), στίχος (= σειρὰ ἀπὸ λέξεις καὶ κυρίως στὰ ποίηματα) - στοῖχος (κάθε ἄλλη σειρά), ὁ τοῖχος (τοῦ σπιτιοῦ) - τὸ τεῖχος (τῆς πόλης), ὑλη - ὕλη (= λόχος ἵππικον), ψηλός - ψιλός.

2. Παρώνυμα (Μάθ. 24)

(ἀ) μυγδαλὰ - ἀμυγδαλὴ (= ἀδένας στὸ λαμπό), ἡ βρόμια - ἡ βρόμη (= τὸ φυτὸ ποὺ μοιάζει μὲν κριθάρι) - τὸ βρόμιο (χημικὸ στοιχεῖο), ὁ γιαλὸς - τὸ γυαλί, ὁ δειλὸς - τὸ δείλι (τὸ δειλινό), ὁ δείχτης - τὸ δίχτυ, ἵσος - ἴσιος, ὁ καιρὸς - τὸ κερί, σκοτίζω - σκοτεινάζω - σκοτώνω· ἡ κράση - τὸ κρασί.

3. Συνώνυμα (Μάθ. 25)

ἀγώνας, μάχη, πόλεμος, πάλη, σύγκρουση· ἐργασία, ἔργο, δουλειά, ἐπάγγελμα, ἀσχολία, ἀπασχόληση, ὑπόθεση· περιφάνος, καμαρώτος, καμαρωμένος, ἀκατάδεχτος, ψηλομύτης, ἀλαζονικός, φαντασμένος, κορδωτός, κορδωμένος· παράξενος, περίεργος, ἰδιότεροπος, ἀλλοκοτος, ἀλλιώτικος, ἀσυνήθιστος, ἀφύσικος, παράλογος, ἀκατανόητος, πρωτάκουστος· πεθαίνω, ἔψυχω, ψυχομαχῶ, ψυχορραγῶ, τελειώνω, λιώνω, σβήνω, ψιφῶ, μαραίνομαι, ἀφανίζομαι· λέγω, μιλῶ, κοινωνεύω, λαλῶ, ζητόρεύω, φωνάζω, μουρμουρίζω, ψιθυρίζω, μολογῶ, ἔστομίζω· σιγά, σιγαλά, σιγανά, ἥσυχα, ἥρεμα, ἀγάλια, χαμηλόφωνα, γαλήνια.

4. Ταυτόσημα (Μάθ. 110, σ. 221)

ἀραπούτι - καλαμπόκι, ἀχλάδι - ἀπίδι, γίδα - καταίκα, γουρούνι - χοῦρος, καταγῆς - χάμω, κοκκινογύΐλια - παντζάρια, μητέρα - μάνα, δρνιθά - κότα, δρνιθώγας - κοτέτσι, πετενός - κόκορας, πλάτος - φάρδος, στέγη - σκεπή, τριπλός - τρίδιπλος, τετραπλός - τετράδιπλος κτλ.

Σ Υ Μ Φ Ω Ν Α

Ἡ διαίρεσή τους κατὰ διαφορετικοὺς τρόπους (Μάθ. 11, 107)

Κατὰ τὸ μέρος ποὺ σχηματίζονται στὸ στόμα	Κατὰ τὴ διάρκεια					
	Συγμαῖα		Ἐξακολουθητικὰ			
	Ἄηχα	Ἡχηρὰ	Ἄηχα	Ἡχηρὰ	Ρινικὰ	Υγρὰ
Χειλικὰ		μπ	φ	β		
Ὀδοντικὰ	τ	ντ	θ	δ		
Διπλοδοντικὰ (συριστικὰ)	τσ	τζ	σ	ζ		
Λαρυγγικὰ	χ	γχ	χ	γ		
Γλωσσικὰ					ν, μ	λ, ρ

ΚΑΝΟΝΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΤΙΞΗ

1. Ἡ τελεία

1. Σημειώνομε τελεία στὸ τέλος μιᾶς περιόδου, ἐκεῖ δηλαδὴ δπου συμπληρώνεται ἔνα ἀκέραιο νόημα. Ἡ τελεία δείχνει πῶς πρέπει νὰ γίνη κάποιο σταμάτημα τῆς φωνῆς μας, ποὺν συνεχίσωμε.

2. Ὄταν ἐκφράζωμε μιὰ νέα ἰδεα, ὅτι μόνο σημειώνομε τελεία, παρὰ ἀρχίζομε καὶ ἀπὸ καινούρια γραμμή, γράφοντας τὴν πρώτη λέξη πιὸ μέστο ἀπὸ τὸς ἄλλες γραμμές. Τότε λέμε πῶς ἀρχίζομε νέο παράγραφο.

3. Τελεία σημειώνομε καὶ στὶς περισσότερες συντομογραφίες (Π.Δ. = Πλαιαὶ Διατήκη).

4. Τὸ ἀρχικὸ γράμμα τῆς λέξης ποὺν βρίσκεται στὴν ἀρχὴ τοῦ λόγου ἥ στὴν ἀρχὴ τῆς περιόδου ὕστερο ἀπὸ τελεία γράφεται μὲ κεφαλαιοῦ.

Γιὰ τὴ χρήση τῆς τελείας βλ. λ.χ. στὰ μαθ. 4, 7. (Ἐκεῖ βλέπεις καὶ πῶς ἀρχίζουν οἱ νέοι παράγραφοι.)

2. Ἡ ἐπάνω τελεία

1. Σημειώνομε ἐπάνω τελεία στὸ τέλος ἑνὸς τμήματος τῆς περιόδου, ἐκεῖ δηλαδὴ δπου τελείωνται ἔνα ἔχωριστὸ τμῆμα τοῦ νοῆματος, ποὺν συμπληρώνεται παρακάτω μὲ ἄλλο. Ἡ ἐπάνω τελεία δείχνει σταμάτημα μικρότερο ἀπ’ δσο ἥ τελεία.

2. Μία περίοδος μπορεῖ νὰ ἔχῃ δύο ἥ περισσότερα τμήματα ποὺ χωρίζονται μὲ ἐπάνω τελεία.

3. Τὸ ἀρχικὸ γράμμα τῆς λέξης ὕστερο ἀπὸ τὴν ἐπάνω τελεία δὲ γράφεται μὲ κεφαλαιοῦ, ἐκτὸς ἂν ἡ λέξη είναι κύριο δόνομα.

Γιὰ τὴ χρήση τῆς ἐπάνω τελείας βλ. λ.χ. στὰ μαθ. 3, 20, 24, 34, 51, 100, 102.

3. Τὸ κόμμα

1. Σημειώνομε κόμμα γιὰ νὰ χωρίζωμε λέξεις ἥ προτάσεις ποὺ πρέπει νὰ διαβάζουνται κάπτως χωριστά. Τὸ κόμμα δείχνει ποὺν μικρὸ σταμάτημα.

Μὲ τὸ κόμμα χωρίζομε:

α) *Ἄσυνδετες λέξεις τοῦ ἵδιου μέρους τοῦ λόγου* (օύσιαστικά, ἐπίθετα, ἀντωνυμίες, ἐπιφρήματα κτλ.) μέσος στὴν πρόταση:

Τὸ τραπέζι ἡταν φροτωμένο φαγητά, καροπόν, λουλούδια, μέταλλα, κούσταλλα.—τὴ γελαστὴ Ἀφροδίτη μὲ τὴ γλυκιά, τὴ χαϊδευτική, τὴν πραϋντική της λάμψη (μάθ. 34). Βλ. καὶ μάθ. 12.

Δὲ σημειώνομε κόμμα, δταν οἱ τέτοιες λέξεις ἑνώνωνται μὲ συμπλεκτικὸ ἥ διαχωριστικὸ σύνδεσμο :

“Ο πατέρας, ἡ μητέρα, ἡ ἀδερφούλα μον ἥ Λιλὴ κι ἐγώ (μάθ. 34)—Οὔτε ὁ Καλύβας ἔχεται οὔτε δὲ Λεβεντογιάννης (μάθ. 1)—Ἄσκαφτο, ἀνόργωτο, ἀσπαρτο ἥ ἀπότιστο κτλ. (μάθ. 70).

β) *Ἄσυνδετες προτάσεις δμοιες* (κύριες ἥ δευτερεύουσες), μὲ τὸ ἵδιο ἥ καὶ διαφορετικὸ ὑποκείμενο :

Ψιλὴ φωνὴν ἡ κίνησώσε, τὸν πρῶτον τὸν φωνάζει (μάθ. 1).—Νὰ πεταχτῶ σὰν τὸ ποὺλι ψηλὰ στὰ κορφοβούνια, νὰ πάρω δύτιλα τὰ βουνά, νὰ περπατήσω λόγκους, νὰ βοῶ λημέρια τῶν κλεφτῶν κτλ. (μάθ. 25).—Νὰ λιώσουντε τὰ κρούσταλλα, νὰ λιώσουν τὰ χιόνια, νὰ γίνη μιὰ ἀνοιξὶ καλὴ, νὰ γίνη καλοκαῖροι κτλ. (μάθ. 25).

γ) Λέξεις καὶ φράσεις ἐπιπρόσθετες ἥ ἐπεξηγηματικές ποὺ μποροῦμε νὰ τίς παραλείψωμε.

Μία ἀλεπού, ποὺλι πεινασμένη, δὲν ἔβρισκε τίποτε νὰ φάῃ (μάθ. 10).—Μία μέρα, στὸν καρδιὸ τῆς Τουρκοκρατίας, ἔνας παύλος ἀνεβῆκε κτλ. (μάθ. 66).—Τὸ μυομῆγκι, λέσι ἔνας μύθος, δὲν ἡταν ἔντομο ἀπὸ πάντα κτλ. (μάθ. 70).—Μικρὸ ἡταν τὸ κοπαδάκι του, δεκαπεντε κατσίκες δλες δλες (μάθ. 26).

δ) *Τὴν κλητικήν*: «Δημάρατε, θέλω νὰ σὲ ὡριήσω κατιτί» (μάθ. 31).—Πῶς θὰ γυρίσωμε δμος μὲ ἔνα κουπί, κὐδετερό; (μάθ. 22).—Προσπέρτω σου, βασίλισσα, θυητὴ ἥ ἀδάνατη είσαι (μάθ. 32).

ε) *Άσπε τὶς κύριες προτάσεις τὶς δευτερεύουσες, αἰτιολογικές, τελικές* (ἐκτὸς δταν ἀρχίζουν μὲ τὸ νά), συμπλεγματικές, ὑποθετικές, ἑναντιωματικές, χρονικές καὶ δσες ἀρχίζουν με τὸ χωρὶς νά. (Βλ. μαθ. 11, 23, 64 καὶ 65).

ζ) Τὶς ἀναφορικὲς προτάσεις ποὺ εἶναι ἐπιπρόσθετες, ποὺ δὲν εἶναι δηλ. ἀπαραίτητο συμπλήρωμα τῆς κύριας:

Κάτω ἀπὸ τὴν κληματαριὰ ἡ νοικοκυόδη συζητοῦσε μὲ τὴ γιαγιά μου, ποὺ στὸ χωριό μου τὴ λένε νενὲ (μαθ. 48).—Ο παπάς, ποὺ εἶχε ἀνεβῆ μόνος του στὸ ξωκλήσι, εἶπε στὶς γυναικεῖς κτλ. (μαθ. 69).

Δὲ χωρίζομε μὲ κόμμα τὶς εἰδικές, τὶς δισταχτικὲς καὶ τὶς πλάγιες ἐρωτηματικὲς προτάσεις. (Βλ. μαθ. 10.)

Ἐπίσης δὲ χωρίζομε μὲ κόμμα τὶς ἀναφορικὲς προτάσεις ποὺ εἶναι ἀποδίητος προσδιορισμὸς:

Ἄγαμεσα ἀπὸ τοὺς ἀπότομους γκρεμοὺς ποὺ ὑψώνονταν λιγο παραπάνω κτλ. (μαθ. 26).—Καὶ οἱ ναῦτες ποὺ ἀρμενίζουν ἀνοιχτὰ (μαθ. 69).

4. Τὸ ἐρωτηματικὸ

Τὸ σημειώνομε στὸ τέλος μιᾶς ἐρωτηματικῆς φράσης.

Βλ. μαθ. 9, 37, 52, 53, 56, 59, 71.

Δὲ σημειώνεται ἐρωτηματικὸ στὴν πλάγια ἐρωτηματικὴ πρόταση:

Δὲν ἔξερε ποῦ νὰ πάν καὶ τὶ νὰ κάμη... Συλλογιζόταν ἀν ἐπεσε νὰ μπῇ... τὴ ωτήσης τὶ ἔπαθε καὶ γιατὶ ἀγαστέναζε (μαθ. 10).

5. Τὸ θαυμαστικὸ

Τὸ σημειώνομε ὕστερ' ἀπὸ ἐπιφωνήματα καὶ ὕστερ' ἀπὸ ἐπιφωνηματικές φράσεις ποὺ ἔκφράζουν θαυμασμό, χαρά, λύπη, ἐλπίδα, φόβο, προσταγὴ κτλ. Βλ. μαθ. 8, 12, 60, 66, 74, 78.

Οταν ἡ ἐπιφωνηματικὴ φράση ἀρχίζει μὲ ἐπιφώνημα, τότε ὕστερ' ἀπὸ τὸ ἐπιφώνημα σημειώνομε κόμμα καὶ στὸ τέλος τῆς φράσης τὸ θαυμαστικό. Βλ. μαθ. 47, 65.

6. Ἡ διπλὴ τελεία

Τὴ σημειώνομε ἐμπόδιος ἀπὸ λέξεις ἡ φράσεις ποὺ ἔχουν στενὴ σχέση μὲ τὰ προηγούμενα. Δηλαδή:

1) Ἐμπόδιος ἀπὸ λόγια ποὺ ἀναφέρονται κατὰ λέξη καὶ ποὺ κλείνονται σὲ εἰσαγωγικά. Βλ. μαθ. 1, 11, 25, 34, 52, 54, 58, 86.

2) Ἐμπόδιος ἀπὸ μιὰν ἀπαρίθμηση, μιὰ ἔρμηνεία, ἕνα ἐπακόλουθο. Βλ. μαθ. 74, 79.

Ἡ λέξη ὕστερ' ἀπὸ τὴ διπλὴ τελεία γράφεται μὲ κεφαλαῖο στὴν ἀρχή, ὅταν ἀναφέρωμε τὰ λόγια κάποιου.

7. Τὸ ἀποσιωπητικὸ

Μ' αὐτὰ δείχνομε πῶς ἀποσιωποῦμε κάτι, δηλ. πῶς ἡ φράση ἔμεινε ἀτελείωτη ἀπὸ συγκίνηση, ντροπὴ κτλ. Βλ. μαθ. 10, 14, 16, 24, 73, 86

8. Ἡ παύλα

Τὴ σημειώνομε στὸ διάλογο, γιὰ νὰ δείξωμε ἀλλαγὴ στὸ πρόσωπο ποὺ μιλεῖ. Βλ. μαθ. 3, 5, 8, 24, 31, 37, 53, 55, 58, 66 κ.ἄ.

9. Ἡ διπλὴ παύλα

Μέσα σὲ δύο παῦλες ἀπομόνωνομε μιὰ φράση ἡ μέρος της. Αὐτὸ γίνεται ἰδίως ὅταν τὸ μέρος αὐτὸ εἶναι κάπως σημαντικὸ καὶ δὲ θέλωμε νὰ τὸ κλείσωμε σὲ παρένθεση. Βλ. μαθ. 26, 42, 61, 63, 86, 98 κ.ἄ.

10. Παρένθεση

Μέσα σὲ παρένθεση κλείνομε μιὰ λέξη ἡ μιὰ φράση ποὺ ἔξηγει ἡ συμπληρώνει τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ ποὺ μπορεῖ καὶ νὰ παραλειφτῇ. Βλ. μαθ. 33, 116 καὶ στὰ μαθ. τῆς γραμματικῆς σ. 39, 41, 43, 47, 55 κ.ἄ.

11. Τὰ εἰσαγωγικὰ

Μεταχειριζόμαστε εἰσαγωγικά:

1) Γιὰ νὰ κλείσωμε μέσα σ' αὐτὰ τὰ λόγια ἔνὸς προσώπου ποὺ μημονεύονται κατὰ λέξη. Τότε συνήθως πρὸν ἀπὸ τὰ εἰσαγωγικά σημειώνομε διπλὴ τελεία. Βλ. μαθ. 1, 25, 34, 48, 52, 58, 86 κ.ἄ.

2) Γιά νά ξεχωρίσωμε ρητά, φράσεις η λέξεις πού δὲν άνήκουν στη συνθισμένη γλώσσα. Βλ. μαθ. 28, 56.

3) Σὲ τίτλους βιβλίων, θεατρικῶν ἔργων, ἐφημερίδων, σὲ δόνοματα πλοίων, σ' ἐπιγραφὲς κτλ. Βλ. μαθ. 15, 47, 104.

“Οταν τὸ κείμενο τῶν εἰσαγωγικῶν συνεχίζεται καὶ σὲ καινούριο παράγραφο, ξανασημειώνομε στὴν ἀρχὴν του τὰ εἰσαγωγικὰ τοῦ τέλους (>, ἐνῶ ὁ προηγούμενος παράγραφος κλείνει χωρὶς εἰσαγωγικά. Βλ. μάθ. 83.

12. Ἡ παρένθεση καὶ τὰ εἰσαγωγικὰ σὲ σχέση μὲν ἀλλὰ σημεῖα τῆς στίξης

Μέσου σὲ παρένθεση ἡ εἰσαγωγικὰ μπορεῖ νὰ κλειστῇ η ὄλοκληρη περίοδος η ἔνα μόνο μέρος ἀπ' αὐτῆν.

1. “Οταν κλείνεται διόλκηρη περίοδος, κλείνεται μαζὶ της καὶ η τελεία η τὸ ἐρωτηματικὸ η τὸ θαυμαστικὸ ποὺ ἔχει στὸ τέλος της:

— Άντα ἔμαθα γιὰ τὸ γιὸ τοῦ Ὄδυσσεα διαβάζοντας τὴν Ὄδύσσεια. (Διάβασα γὰ τὸν Τηλέμαχο καὶ σὲ ἄλλα βιβλία, δὲ θὰ τὸ ἀναφέρω δύως τώρα.)

— Άντα μοῦ εἶπε γιὰ τὰ ταξίδια του στὶς Ἰνδίες καὶ στὴν Κίνα. (Μεῦ μίλησε καὶ γιὰ ἄλλες μαρκούντες χῶρους, ποὺ γὰ τὰ θυμοῦμαι δύως δῖα.)

— Πήγα καὶ στὴν Κέρκυρα. (Τί πλούσια βλάστηση διήθεια σ' αὐτὸ τὸ νησί!)

— «Ἀργά μήποτε πάσης κακίας.» Αντὸ τὸ θέμα μᾶς δόθηκε γιὰ ἔκθεση στὶς ἐξετάσεις.

— «Εἶδατε ποτέ σας τόσο ώραία ζωγραφιά;» "Εισο ωτοῦσε καὶ ξαναρωτοῦσε γεμάτος θαυμασμού.

— «Ἄγαπάτε ἀλλήλους!» Νέα ἔνα ἀληθινὰ ήδηκο δίδαγμα.

2. “Οταν στὴν παρένθεση ἡ τὰ εἰσαγωγικὰ κλείνεται τὸ τελευταῖο μόνο μέρος τῆς περιόδου, τότε η τελεία, τὸ ἐρωτηματικὸ καὶ τὸ θαυμαστικὸ μπαίνουν ἔπειτα ἀπὸ τὴν παρένθεση ἡ τὰ εἰσαγωγικά, γιατὶ ἀνήκουν καὶ στὸ μέρος τῆς περιόδου ποὺ είναι πρὶν ἀπ' αὐτὰ:

— Ἀπὸ τὴν ὅψην ἀνοιξιάτικη παγωνιά οἱ τρυφεροὶ βλαστοὶ τοῦ ἀμπελιοῦ ξεράθηκαν (ἢ, σπως τὸ ἔλεγε ὁ ἀμπελουνγός, κάγκα).

— Εχει στὶς καταστάσια του ἀποκιακά (ρύζι, καφέ, τοάι);

— Ακοῦσεν νὰ μιλῇ διαρκῶς γιὰ τὸν δαντό του (τὰ πλούτη του, τὰ ταξίδια του, τὶς διασερδάσεις του)!

— Μᾶς ἀπάγγειλε μὲ συγκίνηση τὸ «Ωδὲς πότε, παικιάρια».

— Μήπως διαβάσατε ἔνα βιβλίο ποὺ ἐπιγράφεται «Τὰ ψηλὰ βουνά»;

— Τὶς ἀδιαντροπὰ νὰ λέη δῆλη τὴν ὥρα «ἔγω ζῶ σὲ πόλη καὶ ἔχω μόσφιωση ἀνώτερη ἀπὸ τὴ δική σου», «εσὸν είσαι χωράτης καὶ δὲν έσερις ἀπὸ κόσμο!»

3. Ἡ ἐπάνω τελεία καὶ τὸ κόμμα σημειώνονται ἔπειτα ἀπὸ τὴν παρένθεση καὶ τὰ εἰσαγωγικά:

— Ανεβήκαμε στὴν Ἀκρόπολη ἐκεῖ ἔνας ἀρχαιολόγος μᾶς μίλησε γιὰ τὸν Παρθενώνα· δταν κατεβήκαμε, περάσαμε ἔξω ἀπὸ τὸ θέατρο Ἡρώδη τοῦ Ἀττικοῦ (ὅπου πέρσι είχα δεῖ μια παράσταση ἀρχαῖας τραγωδίας). ἔπειτα κατηφορίσαμε λίγο καὶ μπήκαμε στὸ Διονυσιακὸ θέατρο.

— Κατεβήκαμε ἀπὸ τὸν πεντιά (ὅπου δὲ δασονόμος μᾶς ἔξήγησε τὶς καταστροφὲς που κάνουν στὰ πεῦκα οἱ κάμπιες), περπατήσαμε κάποιαν μιὰ ὥρα καὶ φτάσαμε στὴν ἀκρογαλιά.

— Μοῦ ἔστειλε ἔνα βιβλίο ποὺ εἶχε τὸν τίτλο «Βοηθᾶτε τὸν έαυτό σας καὶ τοὺς ἄλλους». ἀγόρευα ἔνα ἄλλο μὲ ποιήματα.

— Τοῦ παπποῦ τοῦ ἀρρεσες γὰ λέη ἀρχαῖα γνωμικά, σπως «Μηδὲν ἄγαν», «Πᾶν μέτρον ἀριστεῖν», «Χρόνου φείδου» καὶ ἄλλα τέτοια.

4. Τὰ ἀποιωπτικὰ μπαίνουν μέσα στὴν παρένθεση καὶ στὰ εἰσαγωγικά:

— Ξέσω ἀπέων ἀρκετὰ ποιήματα (τοὺς Σολωμῶν, τοὺς Βαλαωρίη, τοὺς Παλαμᾶ...)

— «Καὶ ἄλλα μοῦ ἔσχονται στὸ νοῦ, ἀλλά...», εἶπε δὲ Γιωργος καὶ σταμάτησε ἀπότομα.

ὅ. Τὸ κτλ. ποὺ προσθέτομε, ὅταν παραλείψωμε τὸ τέλος τῶν ἔνειναι λόγων τῶν κλεισμένων στὰ εἰσαγωγικά, μπαίνει ἀπ' ἔξω τους:

— Πάντα ἡ κυρία, διαν ἔβηγαντες ἀπὸ τὸ σπίτι, μοῦ ἔλεγε «μήν ἀνοίξεις τῇ βρύσῃ καὶ ἐκεχάσης γὰ τὴν κλείσης, μὴ βάλης τὸ σίδεο στὴν πρίζα καὶ τὸ ἀφήσης ν' ἄναβῃ κι ἐπειτ' ἀπὸ τὸ σιδέρωμα» κτλ., ἐνῶ ἥξεος πώς είμαι προσεχτικά καὶ ποτὲ δὲν ἔχεινοῦσα.

ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΟΝΙΣΜΟΥ

A.—Γενικοὶ κανόνες

1. Ἡ προπαραλήγουσα παίρνει πάντα δξεία: ἀνήφορος, δώδεκα, ἄραγε.
2. Ἡ βραχύχρονη συλλαβὴ παίρνει πάντα δξεία: γένος, νόμος, χέρι, αὐτός.
3. Ἡ παραλήγουσα παίρνει δξεία, ὅταν ἡ λήγουσα είναι μακρόχρονη: κλειδώνω, θήκη, ἀνεβάνω, δροσίζω, βρύση.
4. Ἡ μακρόχρονη παραλήγουσα παίρνει περισπωμένη, ὅταν ἡ λήγουσα είναι βραχύχρονη: αἱπος, δᾶος, ψυπνήστης, δῶσε.

5. **Βαρεία** παίρνει ἡ λήγουσα στὴ θέση τῆς δξείας, ὅταν δὲν ἀκολουθῇ στιξῆ ἡ λέξη ποὺ γάνει τὸν τόνο της:

Αὐτὸ τὸ καλὸ παιδὶ παίζει στὴν αὐλή τοῦ σπιτιοῦ μας.

Αὐτὸ είναι καλὸ παιδί. Συγχρά πυκνά, διαν θέλη, παίζει στὴν αὐλή μας.

6. Ὁ καταχρησικὸς δίφθοργος στὸ τέλος τῆς λέξης λογαριάζεται γιὰ τὸν τονισμὸ στὸ δύο συλλαβές: ἥλιος, αἴωνις, κούνιες, ποτήρια.

7. Τὰ ζευγάρια **αν**, **εν**, **ει**, **ον**, είναι μακρόχρονα. Ἐπίσης τὸ **αι** καὶ τὸ **οι**, ὅταν δὲν είναι στὸ τέλος τῆς λέξης, είναι μακρόχρονα: ναῦτες, ψεῦτες, ἐκεῖνος, ἀγαποῦμε, παῖξε, τοῖχος.

8. Τὸ **αι** καὶ τὸ **οι** στὸ τέλος τῆς λέξης είναι **βραχύχρονα**: είμαι, θυμοῦνται, αἱποι, τοῖχοι κ.ἄ.

B.—Όνοματα καὶ ἀντωνυμίες

Στὰ ὄνοματα καὶ στὶς ἀντωνυμίες:

1. Ἡ δνομαστική, αἰτιατική καὶ κλητική, ὅταν τονίζωνται στὴ λήγουσα, παίρνουν δξεία (ἡ βαρεία): ὁ τραγουδιστὴς-τὸν τραγουδιστὴ - ἐ τραγουδιστὴ ὁ φωμάς, τὸν φωμά, ἐ φωμά' ἡ καλὴ ψυχὴ - τὴν καλὴ ψυχὴ - ἐ καλὴ ψυχὴ ἐγώ, ἐσύ, αὐτὸνς κ.ἄ.

Ἐξαιροῦνται καὶ παίρνουν περισπωμένη:

Τὰ γῆ, φῶς, πᾶν, νοῦς, πλοῦς, φοῦς.

Οἱ ἀντωνυμίες ἐμεῖς, ἐμᾶς, μᾶς ἐσεῖς, ἐσᾶς, σᾶς.

Τὸ ἀριθμητικὸ τρεῖς καὶ οἱ ἄλλοι πληθυντικοὶ σὲ -εῖς: συγγενεῖς, συγγραφεῖς, διανομεῖς, κτλ. Τὰ κύρια ὄνοματα προσώπων σὲ -ᾶς: Λουκᾶς, Παλαμᾶς, Σκουφᾶς κτλ. Μερικά ἄλλα κύρια ὄνοματα: Ἰησοῦς, Ἀθηνᾶ, Ναυσικᾶ, Ἀπελλῆς, Ἐρμῆς, Ἡρακλῆς, Θαλῆς, Θεμιστοκλῆς, Μωνοής, Περικλῆς.

2. Ἡ γενικὴ ποὺ δὲν ἔχει βραχύχρονο φωνῆν, διαν τονίζεται, παίρνει περισπωμένη: τοῦ καλοῦ τραγουδιστῆ, τοῦ φωμᾶ, τῆς γλυκιᾶς φωνῆς, τῆς Ἀργυρῶς, τῆς ἀλεποῦς, τοῦ παιδιοῦ, τῶν παιδιῶν, σοῦ δίνω, μᾶς είπε.

3. Τὸ **α** στὸ τέλος τῶν οὐδετέρων είναι **βραχύχρονο**: χρῶμα, πεῦκα, πλοῖα, ἐκείνα τὰ ὡραῖα δῶρα, τὰ δόποια.

4. Τὸ **ι** στὸ τέλος τῶν οὐδετέρων λογαριάζεται μακρόχρονο: ποιήσι, ἐρημοκλήσι, καλοκαίρι, λουλούδι, ἀλεύρι, παραμύθι, φίδι.

5. Τὸ **α** στὴ λήγουσα τῶν ἀφεντικῶν καὶ θηλυκῶν λογαριάζεται **μακρόχρονο**: διειμώνας, τοῦ χειμώνα, τὸ χειμώνα, ἡ πείρα, τῆς πείνας, τὴν πείνα, ἡ γυναίκα, τῆς γυναίκας, ἡ γυναίκα, ἡ γλώσσα, ἡ σφαίρα, ἡ μοίρα, ἡ κακομοίρα, ἡ πλατεία, ἡ ὠραῖα, ἡ δόποια κτλ.

9. Τὸ **α**, **ι**, **υ** στὴν **παραλήγουσα** (τῶν ὄνομάτων καὶ ἀντωνυμιῶν) λογαριάζεται **βραχύχρονο**: διάκος, σάκος, σκίνος, Αἴτος, Νίκος, Σπύρος, παπάδης, χωριάτης, δικάδες, δίκες, μύγες, πιάτο, κινύριο, σύνχο, λαθός, πλάσμα, πράγμα, κλίμα, χύμα κ.ἄ.

Γ.—Ρήματα

1. Ἡ μακρόχρονη λήγουσα τῶν οημάτων παίρνει περισπωμένη : ἀγαπᾶ, ἀργεῖς, ἀργεῖ, ἀκούς, νὰ δεθῶ, νὰ δεθῆς, νὰ δῆς, κλαῖς, τοῶς.

Στὰ οήματα λογαριάζεται μακρόχρονη καὶ ἡ τονισμένη λήγουσα μὲ α : ἀγαπᾶς, ἀγαπᾶ, νὰ πᾶς.

2. Τὸ ἄτονο α στὴ λήγουσα τῆς ὁριστικῆς εἶναι βραχύχρονο : είδα, είδαι, ήταν κ. ἄ.

Τὸ ἄτονο α στὴ λήγουσα τῆς προσταχτικῆς εἶναι μακρόχρονο : πήδα, φώτα, τρύπα, φεύγα, τραγούδα, κολτα κ. ἄ.

3. Παίρνουν περισπωμένη οἱ καταλήξεις τοῦ ἔνικοῦ -άμαι, -ᾶσαι, -ᾶται, καὶ τοῦ πληθυννικοῦ -άμε, -ᾶτε, -ᾶνε : θυμάμαι, θυμάσαι, θυμάται· γελάμε, γελάτε, γελάνε· πάμε, πάτε, πάνε· μὴ γελάτε, ἐλάτε γὰ φῆμε.

Παντοῦ ἀλλοῦ τὸ α στὴν παραλήγουσα τῶν οημάτων παίρνει δξεία : βάλε, βράσε, σπάσε, γράψε, κάψε, πάρε· πάρτε, ἀνεβάστε κτλ. Παίρνει διως περισπωμένη τὸ β' πληθ. θυμάστε, κοιμᾶστε, λυπάστε, φοβᾶστε.

3. Τὸ ι, υ στὴν παραλήγουσα τῶν οημάτων λογαριάζεται βραχύχρονο : πίνε, κρίνε, λύνε, λύσε, σκύνε, πλύνε.

ΚΑΝΟΝΕΣ ΣΥΛΛΑΒΙΣΜΟΥ

1. Δύο φωνήνετα ποὺ προφέρονται μαζί συλλαβίζονται μαζί : αι-μα, ει-μαι οι-κο-νό-μος, ού-ρα-νός, αύ-ι, εύ-χο-μαι, αη-δό-νι, βόη-θα, χαῖ-δει-ω, χάι-δε-μα, αη-δόνι, πιά-νω, μα-τιά, δου-λειά, ἀ-δειος, δ-ποιοι, μοιά-ζω, γυα-λι.

Δηλαδὴ τὰ δι η φα φω νη ε ν τ α αι, ει, οι, οἱ συνδυασμοὶ αυ καὶ ευ, οἱ κ ύ ι οι ι δι φ θ ο γ γ οι αη, αι, ει, οη, οι κτλ. καὶ οἱ κ α-τ α χ ο η σ τ i κ o i δ i φ ο γ γ ο i αι, εια, ιου, ειου, υα, υου κτλ. στὸ συλλαβισμὸ λογαριάζονται σὰ μία συλλαβὴ καὶ δὲ χωρίζονται.

2. "Ενα σύμφωνο ἀνάμεισα σὲ δύο φωνήνετα συλλαβίζεται μὲ τὸ ἀκόλουθο φωνῆν :

ἔ-χω, μα-θή-μα-τα, εῑ-μαι, φο-δα-κι-νιά, ἀ-δειά-ζω.

3. Δύο σύμφωνα ἀνάμεισα σὲ δύο φωνήνετα συλλαβίζονται μαζί μὲ τὸ δεύτερο φωνῆν, ἀν ἀρχίζει λέξη ἑλληνικῇ ἀπ' αὐτά. Ἀλλιῶς χωρίζονται :

λά-σπη (σπαθί, σπίθα)	ἔρ-χομαι
ἄ-κρη (κράτος, κρύβω)	όρ-η
στά-χτη (χτένι, χύπος)	τόλ-μη
ἔ-βγα (βγαίνω, βγάζω)	περ-πατῶ
ἔ-ται (τσαρούχη, τσατοάρα)	δάφ-η
τζέ-τζικας (τζάμι, τζάκι)	βαθ-μός

4. Δύο διως σύμφωνα μέσα στὴ λέξη, πάντα συλλαβίζονται χωριστά : θάρ-ρος, ἀλ-λος, ἀλ-λιώς, θάλασ-σα, γράμ-μα

5. Τρία η πεισσότερα σύμφωνα ἀνάμεισα σὲ δύο φωνήνετα συλλαβίζονται μὲ τὸ ἀκόλουθο φωνῆν, ἀν ἀρχίζει ἑλληνικῇ λέξη ἀπὸ τὸ δύο πρῶτα τοιούτας στον ἀπὸ αὐτά. Ἀλλιῶς χωρίζονται καὶ τὸ πρῶτο πάει μὲ τὸ προτιγούμενο :

ἄ-στρο (στρόνω)	ἀμ-βροσία
σφυρί-χτρα (χτένι)	ἄν-θρωπος
αι-σχός (σχῆμα)	ἐκ-στρατεία
ἀ-σφράγιος (σφραγίδα)	παν-στρατιά

6. Τὰ οινικά συμπλέγματα μπ, ντ, γκ, γγ, χωρίζονται στὸ συλλαβισμό : ἀμ-πέλι, πέν-τε, ἀγ-καλιά, ουγ-γραφέας, ἀν-τρειωμένος, μουγ-κρίζω, γεράν-τζι.

Τὰ δίψηφα μπ, ντ, γκ, (ποὺ δὲν εἶναι οινικά συμπλέγματα) δὲν πρέπει νὰ χωρίζονται :

μπαρ-μπούνι, καβουρ-ντίζω, μπου-μπούνι, ντα-ντά, ντό-μπρος, ξε-μπλέκω.

7. Τὰ σύνθετα ἀκόλουθοι τοὺς ἴδιους κανόνες συλλαβισμοῦ :

πα-ρα-κού-ω, βα-ρι-α-κού-ω, προ-σέ-χω, ἀ-στρα-πό-βρον-το.

ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΔΑΣΚΑΛΟΥΣ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ

Τριπλός είναι ό σκοπός τοῦ βιβλίου τούτου. Νά διδάξῃ πρώτα τὰ παιδιά τῶν

11 - 13 χρόνων, δηλαδή τῆς πέμπτης καὶ τῆς ἕκτης τοῦ Δημοτικοῦ, ποὺ γ' αὐτά εἰδίκετα προορίζεται, ἀλλὰ καὶ διστάσια γενικά τὰ ἐλληνόπουλα, καθὼς καὶ δσους μεγάλους θά κηθελαν νὰ τὸ μελετήσουν γιὰ τὸν ἔαυτό τους, τὸν καθιερωμένο, τὸ σωστὸ τύπο τῆς ἔθνικῆς μας νεοελληνικῆς γλώσσας, τῆς κοινῆς δημοτικῆς. Νά κάμη ἔπειτα στὰ παιδιά συνειδητούς τοὺς πιὸ βασικοὺς ἀπὸ τοὺς κανόνες ποὺ κυβερνοῦν τὴ μητρική τους γλώσσα καὶ νὰ τὰ βοηθήσῃ νὰ μάθουν τὴν ὅρθιογραφία της. Νά γίνη τέλος συντελεστής στὴ γενικότερη μόρφωση τῶν παιδιῶν διδηγώντας τα νὰ ἔξετάζουν μὲ σύστημα καὶ μὲ ὅσο γίνεται μεγαλύτερη αὐτενέργεια τὰ φαινόμενα ἐνὸς πολιτιστικοῦ στοιχείου τόσο σημαντικοῦ, ὅπως είναι ή γλώσσα, νὰ παρατηροῦν γόνιμα τὰ φαινόμενα αὐτά καὶ νὰ συνηθίσουν νὰ γενικεύουν, δηλαδὴ νὰ κάνουν μιὰν ἀφαίρεση προσαρμοσμένη στὶς ίκανότητες αὐτῆς τῆς ἡλικιας.

Τὸ κύριο μέρος τοῦ βιβλίου, ὃν δὲ λογαριάσωμε δηλ. τοὺς πίγακες, ποὺ είναι μόνο βοηθητικοὶ, τὸ ἀποτελοῦν 120 μαθήματα.

Τὸ ποσδιῆς ςλης Τὸ καθένα τους πιάνει δυὸ σελίδες· στὴν ἀριστερὴ σελίδα, τῇ ζυγή, είναι πάντα ἔνα κείμενο, στὴ δεξιά, τῇ μονή, τὸ καθαυτὸ μάθημα τῆς γραμματικῆς, καὶ ἀκόμη ἄλλα τρία μέρη: πρῶτο, παραστηρίσεις στὸ κείμενο, δεύτερο, προφορικές ἀσκήσεις καὶ γραπτὰ γυμνάσματα, καὶ τρίτο, γύμαγασμα γιὰ ἐπανάληψη. Ἔτσι, μαλονότι στὴν πρώτη ματιὰ δὲ δύκος τοῦ βιβλίου φαίνεται μεγάλος, η καθαυτὸ γραμματικὴ ςλη δὲν ξεπερνά τὶς 60 - 70 σελίδες, καὶ προσέρεται νὰ διδαχτῇ μέσα σὲ δυὸ χρόνια.

"Αν στὸ Δημοτικὸ σχολεῖο δινόταν στὸ γλωσσικὸ μάθημα η σημασία ποὺ πρέπει νὰ ἔχῃ, ὃν η διδασκαλία του ἀρχίζει ἔγκαιρα καὶ γινόταν μεθοδικὰ καὶ σωστά, ἔνα μέρος ἀπὸ τὴν ςλη ποὺ περιέχει τὸ βιβλίο μας, ἰδίως ἀπὸ τὸ παραγωγικό, θὰ μποροῦσε νὰ λείπῃ, γιατὶ θὰ ἔπειτε νὰ ἥταν γνωστὸ ἀπὸ τὴ δεύτερη, τὴν τρίτη καὶ τὴν τέταρτη τάξη. Στὴ β' τάξη λ.χ. θὰ ἔπειτε νὰ ἔχουν διδαχτῇ ηδη τὰ ὑποκοριστικά, τὰ μεγεθυντικά καὶ η ὀνοματοποία, στὴν γ' τὰ ἔθνικά, τὰ ἐπαγγελματικά καὶ τ' ἀντρωνυμικά καὶ στὴν δ' μερικὰ ἄλλα στοιχεῖα ἀπὸ τὴν παραγωγὴ καὶ τὴ σύνθεση. Δυστυχῶς η προϋπόθεση αὐτὴ δὲν υπάρχει πάντοτε σήμερα καὶ ἔτσι ἥταν ἀνάγκη νὰ πραγματευτοῦμε καὶ ςλη ποὺ κανονικά θὰ ἥταν σωστότερο γὰρ βρίσκεται σὲ βιβλίο προρισμένο γιὰ μικρότερα παιδιά ἥταν ἀνάγκη ηδη. νὰ πάρουν μέσα στὸ βιβλίο θέση δλα τὰ κεφαλαία τῆς γραμματικῆς—στὴν ἔκταση φυσικὰ ποὺ μποροῦν καὶ πρέπει νὰ ἔχουν μέσα στὸ Δημοτικὸ σχολεῖο. Είναι ὀστόσσο αὐτονόητο πώς δὲ δάσκαλος, ποὺ ξέρει τὶς δυνάμεις καὶ τὴν προπαideia τῶν μαθητῶν του, θὰ μπορῇ νὰ δεχθεῖ τὸ βιβλίο τὰ σημεῖα ποὺ τοὺς είναι γνωστὰ καὶ νὰ τὰ παραλείπῃ η—ποὺ θὰ ἥταν καὶ τὸ προτιμότερο—νὰ τὰ περνά γρήγορα.

Πάρ' δλα αὐτὰ φοβούμαστε πώς μερικοὶ συνάδελφοι θὰ κρίνουν πώς καὶ πάλι τὸ βιβλίο είναι πολὺ μεγάλο καὶ φορτωμένο μὲ ςλη περισσότερη ἀπὸ ἔκεινη ποὺ χρειάζεται σὲ παιδιά τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου. Πιστεύουμε πώς δσοι θὰ κρίνουν ἔτσι δὲ θὰ ἔχουν δίκιο. Πάρα πολὺ παραμελήθηκε, πάρα πολὺ περιφρονήθηκε σ' ἔμδις τὸ γλωσσικὸ μάθημα, η διδασκαλία τῆς μητρικῆς γλώσσας, καὶ είναι καιρὸς νὰ τοῦ δοθῆ η θέση καὶ η ἔκταση ποὺ τοῦ ἀξίζουν. Πολλοὶ παραπονοῦνται πώς δχι μόνο τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ τῶν γυμνασίων οἱ μαθητές παρὰ καὶ τῶν δινάτατῶν σχολῶν οἱ σπουδαστές—καὶ πιν-

χιοῦχοι ἐπιστήμονες ἀκόμη—εἰναι ἀκατάρτιστοι γλωσσικά, λίγοι ὅμως συλλογίζονται πώς μὲ τὶς ἱερεμιάδες δὲ διορθώνεται ἡ κατάσταση, πώς μὲ τὰ ψέματα δουλειᾶ δὲ γίνεται, πώς χρειάζεται σύστημα καὶ—γιατὶ νὰ τὸ κρύβωμε;—θετικὴ ἔργασία καὶ κόπος. Στὶς ὅλες πολιτισμένες χῶρες τὰ πανδιά ἔργαζονται καὶ κοπιάζουν νὰ μάθουν καὶ νὰ συνειδητοποιήσουν τὴ μητρική τους γλώσσα συστηματικότερα καὶ διαθέτοντας περισσότερο χρόνο. Καὶ ὅμως ξέχουν νὰ υπερνικήσουν λιγότερες δυσκολίες καὶ ξέχουν καὶ μικρότερη ἀνάγκη ἀπὸ τὰ δικὰ μας πανδιά νὰ ἐκεκάθασίσουν καὶ νὸ στερέωσουν μέρα τους τὸ αἰσθημα τῆς μητρικῆς τους γλώσσας· γιατὶ δὲν ὑπάρχει πλάι στὴ μητρική τους γλώσσα καμιά καθαρεύουσα ποὺ ν' ἀπειλῇ κάθε στιγμὴ νὰ ταράξῃ τὸ γλωσσικὸ τους αἴσθημα, νὰ τὸ θολώσῃ καὶ νὰ τὸ νοθέψῃ.

Νομίζομε λοιπὸν ὅτι 60-70 σελίδες γραμματικῆς διδασκαλίας γιὰ δυό σχολικές χρονιές εἰναι τὸ κατώτατο ὄριο ποὺ μπορεῖ νὰ γίνη. Ἀλλὰ καὶ πάλι, ἀν οἱ δροὶ τῆς λειτουργίας ἐνὸς σχολέου τύχη νὰ είναι ἔξαιρετικά κακοὶ καὶ διάσκαλος βλέπητε πώς καὶ οἱ σελίδες αὐτὲς δὲν μποροῦν νὰ διαδχτοῦν ὅλες, θὰ παραλείψηση στὴν ἀνάγκη μερικὰ μαθήματα ἢ τημήματα μαθημάτων. Ποιά; Μᾶλλον μερικὰ ἀπὸ ἐκείνα ποὺ ἀναφέρονται στὴν παραγωγὴ καὶ τὴ σύνθεση· ὅχι γιατὶ αὐτὰ εἰναι λιγότερο μορφωτικά, παρὰ γιατὶ ἡ σημασία τους γιὰ τὴ σωστὴ χρήση τῆς γλώσσας εἰναι κάπως μικρότερη ἀπὸ τὴ σημασία ποὺ ξέχει ἡ διδασκαλία τοῦ φωνητικοῦ καὶ τοῦ τυπικοῦ μέρους τῆς γραμματικῆς.

“Οπως ἔξηγήθηκε παραπάνω, τὸ καθένα ἀπὸ τὰ 120 μαθήματα τοῦ βιβλίου ἔχει ἔνα κείμενο, πεζὸ κατὰ κανόνα, καὶ σπανιότερα ἔμβιτρο. Ἀπέναντι του, στὴ δεξιὰ σελίδα, ἔπειτα ἀπὸ λίγες ἀπαραίτητες παρατηρήσεις στὸ κείμενο, δίνεται τὸ μάθημα τῆς γραμματικῆς συνοδεμένο ἀπὸ διάκρισεις καὶ διάταξη τῆς ςλῆς γυμνάσματα. Τὰ κείμενα νὰ διαλεχοῦν ἔτσι ποὺ νὰ ξέχουν δυό κύριες δρετές: ήνταν εἰναι πρώτα γλωσσικὰ πρότυπα καὶ νὰ συγκεντρώνουν ἔπειτα δυσοὶ γίνεται περισσότερα παραδείγματα τοῦ γλωσσικοῦ φαινομένου ποὺ πρόκειται νὰ ἔξεταστη στὴν ἀπέναντι σελίδα. Καταλαβαίνει ὁ καθένας πώς ἡ ἀναζήτηση τέτοιων κειμένων μέσα στὴ λογοτεχνία μας ἡ καὶ σὲ ὅλλα βιβλία κατάλληλα γιὰ τὰ παιδιά, γραμμένα στὴ γλώσσα μας, ἥταν ἔργο δύσκολο. Ἡ νεοελληνικὴ λογοτεχνία στάθμης βέβαια ἔνας ἀπὸ τοὺς σπουδαιότερους παράγοντες γιὰ τὴ διαμόρφωση τῆς νεοελληνικῆς κοινῆς, ἀλλὰ ὁ κάθε λογοτέχνης ξεχωριστὰ δὲν προσέχει πάντα στὴ χρήση τῆς γλώσσας τόσο, ὥστε τὸ γραφτό του νὰ μπορῇ νὰ λογαριαστεῖ γιὰ γλωσσικὸ πρότυπο. Συχνά λοιπὸν χρειάστηκε κάποιας ἐπέμβαση γιὰ νὰ παραμειριστοῦν οἱ ἀνωμαλίες καὶ νὰ συμμορφωθῇ τὸ κείμενο πρὸς τὸν καθιερωμένο καὶ κωδικοποιημένο γραμματικὸ τύπο· καὶ εἶναι αὐτὸνότο διτὶ συχνά ἥταν ἀνάγκη νὰ γίνη καὶ κάποια δροθεγραφικὴ ταχτοποίηση.

Μεγαλύτερη ἥταν ἡ ὅλη δυσκολία: νὰ βρεθοῦν κείμενα ποὺ νὰ συγκεντρώνουν σὲ μία μόνο σελίδα κάμποσα παραδείγματα ἀπὸ ἔνα καὶ μόνο γλωσσικὸ φαινόμενο, ἀπὸ ἐκείνο ποὺ πρόκειται, κάθε φορὰ νὰ διδαχτῇ. Σπάνια ὁ γραμματικὸς εἶναι τόσο τυχερός, ὥστε νὰ πέσῃ πάνω σὲ κείμενο προσαρμοσμένο στὸ σκοπὸ τοῦ μαθήματος τῆς ἡμέρας. Ἡ ἐπέμβασή μας ἐδῶ ἥταν ἀναγκαιότερη καὶ ἀναγκαστικὰ τοῦ μπρότερη. Κείμενα ἀπλωμένα σὲ δυό, τρεῖς ἡ καὶ περισσότερες καμιὰ φορὰ σελίδες χρειάστηκε νὰ μικρύνουν, ὥστε νὰ κρατηθοῦν καὶ νὰ συγκεντρωθοῦν σὲ μία σελίδα τὰ χρήσιμα γιὰ τὸ μάθημα παραδείγματα· σὲ ὅλλα ἔπειτα νὰ γίνουν μικρές ἡ μεγαλύτερες ἀλλαγές, ὥστε λέξεις ὀδιάφορες γιὰ τὸ μάθημα τῆς ἡμέρας νὰ παραχωρήσουν τὴ θέση τους σὲ ὅλλα ἀπαραίτητες ὀδιὰ πάλι ἥταν ἀνάγκη νὰ διασκευαστοῦν ριζικότερα. Κάποτε ἥταν ἀδύνατο νὰ βρεθῇ κείμενο προσαρμοσμένο, ἔστω κι ἔπειτα ἀπὸ τροποποιήσεις, στὶς ἀνάγκες τοῦ μαθήματος, καὶ τότε χρειάστηκε νὰ γραφοῦν νέα κείμενα κατάλληλα κάθε φορὰ γιὰ τὸ σκοπὸ τῆς διδασκα-

λίας. 'Ο διαγνώστης θὰ ἴδῃ στὸν πίνακα τῶν περιεχομένων ἀπὸ ποιούς συγγραφεῖς καὶ ἀπὸ ποιὰ ἔργα τους πήραμε τὰ κείμενα.

'Οπως εἴπαμε παραπάνω, τὸ βιβλίο προϊόντες ταῖς Δημοτικοῦ σχολείου ἀλλὰ ὅπως εἶναι σήμερα τὰ πρόγυματα, μὲ τὴν πρόχειρη καὶ ἀσυστατοποίητη ἐργασία πού, χωρὶς νὰ φταῖνε οἱ ἑκπαιδευτικοὶ λειτουργοί, γίνεται γιὰ τὸ γλωσσικὸ μαθῆμα στὸ Δημοτικὸ σχολεῖο, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πώς ἀπὸ τὴν μελέτη τους ἔχουν νὰ ὀφεληθοῦν καὶ τὰ παιδιὰ τοῦ γυμνασίου ἡ ἄλλων σχολῶν, ἀφοῦ δὲν τοὺς δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ μορφωθοῦν γλωσσικὰ ὅταν ἔπρεπε.

'Απὸ τὰ 120 μαθήματα τὰ πρῶτα 12 εἶναι εἰσαγωγικά καὶ καλὸς εἶναι νὰ διδάσκωνται στὴν ἀρχῇ καὶ τῆς πρώτης καὶ τῆς δεύτερης χρονιᾶς' σκοπός τους εἶναι νὰ διδάξουν ἡ νὰ θυμίσουν στὰ παιδιὰ τὴν σημασία τῶν γραμματικῶν ὅρων. 'Ο μαθητής εἶναι ἀνάγκη νὰ ξέρῃ ἀπὸ τὴν ἀρχῇ καὶ νὰ θυμάται πάντα τὶ σημαίνουν μερικοὶ γραμματικοὶ ὅροι ποὺ θὰ τοὺς συναντήσῃ ἀναγκαστικά πρὶν φτάσῃ στὸ μάθημα ὃ που θὰ ξέταστη εἰδικά τὸ κάθε γραμματικὸ θέμα.

'Η ςλη τὸν δῶδεκα εἰσαγωγικῶν μαθημάτων εἶναι συμπυκνωμένη, μαὶ δὲν πρέπει νὰ ἔχηνούμε α') διτὶ ἡ σημασία μερικῶν τουλάχιστο ἀπὸ τοὺς ὅρους αὐτοὺς εἶναι ἡδη — ἡ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι — διπωσδίποτε γνωστὴ στὰ παιδιὰ ἀπὸ τὶς μικρότερες τάξεις, καὶ β') διτὶ ὁ δάσκαλος δὲν εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ διδάξῃ κάθε μάθημα σὲ μία μόνο διδαχτικὴ ὅρα. Αὔτο τὸ δεύτερο ἰσχύει φυσικὰ καὶ γιὰ ὅλα τὰ μαθήματα τοῦ βιβλίου.

'Ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα 108 μαθήματα τὰ 54 πρῶτα (13-66) προορίζονται γιὰ τὴν πρώτη χρονιὰ (πέμπτη τάξη) καὶ τ' ἄλλα 54 (67-120) γιὰ τὴ δεύτερη (έκτη τάξη). 'Η σειρὰ ἡ πρώτη τῶν μαθημάτων τον παραπορέα στὶς διδαχτικὲς ἀνάγκες. Τὸ παραγωγικὸ μέρος τῆς γραμματικῆς εἶναι γενικά πιὸ εὔκολο καὶ γιὰ τὰ παιδιά πιὸ εὐχάριστο καὶ τερπνὸ ἀπὸ τὸ φθογγολογικὸ καὶ τὸ τυπικό. Ἐτοι κρίθηκε σκόπιμο καὶ διδαχτικὰ σωστὸ δάσκαλοι καὶ ἀρχίζῃ σὲ κάθε τάξη—ἔπειτα φυσικὰ ἀπὸ τὰ 12 εἰσαγωγικὰ μαθήματα—μὲ τὴν παραγωγὴ καὶ τὴ σύνθεση (13. μάθημα γιὰ τὴν πέμπτη τάξη, 67. γιὰ τὴν έκτη).

'Οταν ὅμως γίνεται σὲ τὸν διαδικαστικὸ ποὺ θὰ ἔχει τὸν δάσκαλος διάσκολος θὰ διδάξῃ τὴν μιὰ χρονιὰ—ἔπειτα ἀπὸ τὰ 12 εἰσαγωγικά—54 μάθηματα μὲ τὴν ἀκόλουθη σειρά: 13-37, 63-89, 103-104. Τὴν ἐπόμενη ςρονιὰ—ἀφοῦ γίνεται ἐπανάληψη τῶν 12 εἰσαγωγικῶν—τὰ ὑπόλοιπα 54 μὲ τὴ σειρά: 38-62, 90-102, 105-120. Θὰ παρατηρήσῃ ἔτοι πώς σχεδόν δὲ θὰ σκοντάψῃ σὲ δυσκολειες καὶ πώς, ἀν συναντήσῃ καμιά, θὰ εἶναι τέτοια ποὺ εὔκολα θὰ μπορῇ νὰ τὴν ὑπερνικήσῃ. Γιὰ τὴν ἐπανάληψη μόνο θὰ ὑποχρεώνεται καμιὰ φορά νὰ δρίζῃ ἄλλο «γύμνασμα» διτὶς γιὰ κείνο ποὺ ἔχει τὸ βιβλίο.

'Η γλώσσα ποὺ διδάσκει τὸ βιβλίο τοῦτο εἶναι, ὅπως εἴπαμε, η κοινή, η ἔθνική νεοελληνικὴ ή δημοτική. Σὲ κάθε γλώσσα μὲ ίστορία διαμορφωνεται σιγὰ σιγὰ ἔνας τύπος κοινός, ποὺ παραμείζει ὡς ἔνα σημεῖο τὰ ιδιωματικὰ στοιχεῖα, καὶ μιλιέται καὶ γράφεται ἀπὸ τὸν περισσότερο κόσμο. Στὴν

'Ο γλωσσικὸς τύπος καὶ ἡ δραματικὴ τοίος τύπος. 'Αποτέλεσμα αὐτῆς τῆς δραματικῆς ήταν νὰ συνυπάρχουν καὶ ν' ἀκούνται γραμματικοὶ τύποι πολλαπλοί, ποὺ γιὰ πολλούς ἀπὸ αὐτοὺς δὲν ξεκαθαρίστηκε ἀκόμη ποιῶν εἶναι δὲ πικρατέστερος (συγχρήσεως-αναγκίησης).

'Οι φωνητικοὶ τύποι (καθὼς παιγνίδι—παιχνίδι, μυρμήγκι—μερμήγκι, πίνυρο—πίτουρο) καὶ τὸ λεξιλόγιο παρουσιάζουν ἀκόμη μεγαλύτερη ποικιλία.

Αὕτο φαίνεται ίδιως στήν ποίηση, ποὺ συχνά μεταχειρίζεται λέξεις ἢ τύπους μὲ περιορισμένη τοπικά διάδοση, δπως για (ἥ), μήνα (μῆτρας), καλιακούνδα (κάρφα γῆ κάρπα). Επίσης ἡ ποίηση προτιμᾶ λέξεις λαϊκές ποὺ μπήκαν ἀπὸ ένεας γλώσσες, δπως μετεργίζει, ταμπούνι, ἐνῶ ὁ πεζὸς λόγιος μεταχειρίζεται σχεδόν κατά κανόνα τις λόγιες ποὺ πήραν τὴ θέση τους: πρόχωμα, χαράκωμα.

Ωστόσο πολλές είναι οἱ ἔνες λέξεις, προπάντων δοσες μᾶς ἥρθαν ἀπὸ τὰ λατινικά, δπως τέμπλο, ράσο, μαρούλι, σίκαλη, λάντα κτλ., ποὺ τὶς βρίσκομε δχι μόνο στὴ δημοτικὴ πεζογραφία παρὰ καὶ στὴ λεγόμενη γραπτὴ γλώσσα, δηλ. τὴν καθαρέουσα, ἀς είναι καὶ σὲ τύπο λίγο διαφορετικό: τέμπλον, ράσον, σίκαλις κτλ. Μὲ δλὴ τὴν προπάθεια ποὺ ἔγινε γιὰ χρόνια νὰ μὴν τὶς μεταχειρίζομαστε, μὲ δλὸ τὸν πολεμο ποὺ τοὺς ἔκαμαν οἱ ἀρχαίστες (πού, δπως εἶπε ὁ Γάλλος γλωσσολόγος Bréal, ἔξακον ουθουδῦν νὰ πολεμοῦν τοὺς Τούρκους μὲ τὶς λέξεις), οἱ λέξεις τοῦ εἰδούς αὐτοῦ ρίζωσαν καὶ ἔμειναν τόσο σταθερά, δσο καὶ τὰ δνόματα τῶν μηνῶν, ποὺ είναι καὶ αὐτὰ λατινικά.

Μερικὲς λέξεις, δπως στρούγκα, στάλος, γρέκι, πρυνάο, τροπωτῆρα, σκαμπανέβασμα, δὲν είναι πανελλήνια γνωστές, ἐπειδὴ τὶς ἔννοιες ποὺ ἔκφραζουν τὶς ξέρουν ἀνθρώποι δρισμένων ἐπαγγελμάτων ἢ δρισμένων περιοχῶν. Ἀλλὰ δσαν θέλῃ κανεὶς νὰ ἔκφρασῃ τέτοιες ἔννοιες, αὐτές φυσικὰ τὶς λέξεις θὰ μεταχειριστῇ, ποὺ γι' αὐτὸν τὸ λόγο δὲν είναι σωστά καὶ δίκιο νὰ χαρακτηρίζωνται ίδιωματικές.

“Οσο γιὰ τὶς ποιητικὲς λέξεις, παντοῦ καὶ πάντοτε ἀναγνωρίζεται πῶς ἡ λογοτεχνία, κυρίως δμως ἡ ποίηση, ἔχει τὸ δικαίωμα καὶ φυσικὸ είναι νὰ μεταχειρίζεται ποὺ καὶ ποῦ μερικὲς λέξεις σπάνιες, ἀσυνήθιστες, ἀκόμη καὶ ἀπαρχαιωμένες, δσο τῆς είναι ἀπαραίτητες. Λγεις τέτοιες ποιητικὲς λέξεις ύπαρχουν καὶ στὰ κείμενα τοῦ βιβλίου αὐτοῦ.

Πάντως ή γλώσσα ποὺ διδάσκει τὸ βιβλίο μας είναι ή κοινή, ή έθνική νεοελληνική δημοτική, δπως ἔχει διαμορφωθῆ ἀπὸ τὸ δημοτικὸ ποιητικὸ λόγο, ἀπὸ τὴν καλύτερη προσωπικὴ λογοτεχνικὴ παραγωγὴ καὶ ἀπὸ ἄλλα ἔργα γραμμένα στὴ δημοτική, καὶ δπως ἔχει καθοριστῇ καὶ κωδικοποιηθῆ ἀπὸ τὴ μεγάλη κρατικὴ Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ (Αθήνα 1941, ἔκδ. ΟΕΣΒ). Ή γραμματικὴ αὐτή, καθὼς καὶ ἡ περιληψὴ της, ή Μικρὴ Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ τοῦ Μανόλη Α. Τριανταφυλλίδη (Αθήνα 1919), στάθμακαν οἱ βάσεις καὶ οἱ σύμβουλοι μας στὴ σημερινὴ μας ἔργασσα. Καὶ αὐτὸν ήταν πολὺ φυσικό, δχι μόνο γιατὶ τὸ βιβλίο μας ἀνήκει στὴν ἴδια σειρὰ ποὺ ἀνήκει καὶ η Μικρὴ Νεοελληνικὴ Γραμματική, στὴ «Νεοελληνικὴ Βιβλιοθήκη», παρὰ καὶ γιατὶ δὲν ύπαρχει ἄλλος δδήγος δύο συγκροτημένος καὶ τόσο ύπευθυνος.

“Οπως σὲ δλα, ἔτοι καὶ στὴν κλίση τῶν δνομάτων ἀκολουθήσαμε φυσικὰ τὴν κρατικὴ Γραμματική, πού, βασισμένη καὶ σὲ παλαιότερες γνῶμες, καθιέρωσε τὴ διαίρεση τῶν δνομάτων σὲ τρεῖς μεγάλες κατηγορίες κατά τὰ τρία γένη. Πιστεύομε πάντα πῶς ή διαίρεση αὐτὴ είναι ή φυσικότερη, λογικότερη καὶ πιὸ πραστική.

‘Απὸ τὸν δασκάλους δμως παρατηρήθηκε πῶς μὲ τὶς τρεῖς κλίσεις, δπως τὶς ἔδωσε η Γραμματικὴ τοῦ Κράτους, δηλαδὴ κατά γένη, γίνεται σύγχυση στὰ παιδιά—ίσως καὶ σὲ μερικούς δασκάλους—καὶ προπάντων σὲ δσα παιδιά, σὲ ἀνώτερη τάξη, θὰ διδαχτοῦν τὴν καθαρέουσα καὶ τὴν ἀρχαία.

Γιὰ τὴν κατάσταξη αὐτὴ τῶν δνομάτων, ή καλύτερη λύση δόθηκε στὴ Μικρὴ Νεοελληνικὴ Γραμματική, δσο τὰ δνόματα χωρίστηκαν σὲ κλίσεις ἀφεντικῶν, θηλυκῶν καὶ οὐδετέρων.

‘Η πρόταση ποὺ ἔκαμε δ. κ. ‘Α. Τσοπανάκης, καθηγητής τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, νὰ γίνη η διάλρεση τῶν δνομάτων μὲ βάση τὸν Ισοσυλλαβισμό καὶ ἀνισοσυλλαβισμό, μᾶς φάνεται σοβαρή. (Συμβολὴ στὴ ρύθμιση τοῦ νεοελληνικοῦ κλιτικοῦ συστήματος, ‘Ἐπειθῆς Φιλοσοφ. Σχολῆς Παν. Θεσσαλονίκης 6, 1948, σ. 243 ἀ.) Στὴν πρότασή του δμως ἔχουμε ν' ἀπαντήσωμε πῶς ή διάκριση αὐτὴ είναι ἀκόμη πρόσωρη, τὴ στιγμὴ ποὺ δὲν ἀνισοσυλλαβισμέδεν ἔχει ἀπλωθῆ τόσο στὴν κλίση τῶν δνομάτων. Λέγεται δκά ἀδει, ἀλεπού-

οὐδες, ὀλλὰ πολλές φορὲς δὲ ἀνισοσύλλαβος τύπος εἶναι ἵσοδύναμος μὲν τὸν Ισοσύλλαβο, ἰδίως στὰ δρσενικά (βλ. καὶ Θρ. Σταύρου, 'Η κλίση τῶν οὐσια-στικῶν περ., Παιδεία, Β, 1948, 195).

'Ἐπίσης δεχτήκαμε τίς, ἐλάχιστες ὀλλωστε, δρθιογραφικὲς ἀπλοποιήσεις ποὺ καθιέρωσε ἡ κρατικὴ Γραμματική. Οἱ κυριότερες δπ' αὐτὲς εἶναι δύο: α') ἡ διδασκαλία διτὰ τὰ σὲ -ότερος καὶ -όταν παραθετικὰ γράφονται μὲν ωνόνταν τὸ φωνῆν τῆς προηγούμενης συλλαβῆς εἶναι ε ἢ ο, καὶ β') μικρὴ ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ δρθιογραφία στὸν τονισμὸν καὶ μάλιστα στὸν τονισμὸν τῶν διχρόνων. 'Η αὐστηρή, ἡ ὀλλύγιστη τήρηση τῆς ἱστορικῆς δρθιογραφίας σ' αὐτὰ τὰ δυὸ σημεῖα δημιουργεῖ μεγάλες δυσκολίες μὲν ἀποτέλεσμα νά χάνωμε πνευματικές δυνάμεις καὶ χρόνο γιὰ τὴν ὑπερπόθηση τοὺς χωρὶς δέξιογνωφέλεια γιὰ διατσάθμισμασ' σὲ μερικές περιπτώσεις μάλιστα κάνει ἀδύνατη τὴ διατύπωση κανόνων κι ἔτσι τὸ παιδί εἶναι ύποχρεωμένο γ' ἀπομνημονεύη τὴν δρθιογραφία κάθε λέξης ξεχωριστά, χωρὶς κανένα λογικὸ στήριγμα τῆς μνήμης του.

Τὸ βιβλίο αὐτὸ στηριγμένο στὴ γλώσσα ποὺ καθιέρωσε ἡ λογοτεχνικὴ χρήση, τὴν παρουσιάζει ρυθμισμένη, γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ διδαχθῇ στὰ σχολεῖα μὲν πάγιο δρθιογραφικὸ τύπο, ποὺ πρέπει καὶ μπορεῖ, κατὰ τὴ γνώμη μας, νὰ ψύωθῇ σὲ δόδηγο τῆς σχολικῆς γραμματικῆς.

"Αν καὶ ἡ μέθοδος ποὺ ἀκολουθήσαμε, στηριγμένη σὲ ξένα σχολικὰ πρότυπα, διποτελεῖ γιὰ τὴν 'Ελλάδα νεωτερισμό, ἐλπίζουμε πῶς θὰ καταλάβῃ δὲ διαγνώστης πόσο θὰ βοηθήσῃ, ὅστε νὰ γίνη τὸ μάθημα τῆς γραμματικῆς πιο ἀποδοτικὸ καὶ τερπνό.

Τὸ παραδίνομε στὰ χέρια τῶν ἑκπαιδευτικῶν, βέβαιοι πῶς μὲ τὶς παρατηρήσεις τοὺς θὰ μπορέσῃ νὰ γίνη κάποτε καλύτερο.

"Οσοι ἐργάστηκαν γιὰ νὰ γραφῇ ἡ Δημοτικὴ θὰ γιώσουν μερικὲς ἐλλείψεις ποὺ ἀκόμη παρουσιάζει, ὀλλὰ καὶ τὴν αἰσιόδοξη προσδοκία πῶς μὲ τὸν περιορισμὸ τοῦ ἀρχαϊσμοῦ καὶ τὴν τόνωση τῆς Δημοτικῆς θὰ ξεκαθαρίστοῦν οἱ ἔννοιες καὶ θὰ ψύωθῇ ἡ σκέψη καὶ ἡ παιδεία τοῦ λαοῦ μας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ

ΜΑΘΗΜΑ 1. Λεξιλόγιο. Ζιτούνι, ξενικὸ δνομα τῆς Λαμίας (ἀπ' αὐτὸ σχηματιστήκε καὶ τὸ οἰκογενειακὸ δνομα Ζιτονιάτης). — (ν)ταιράς, λ. τουρχ. ποὺ σημαίνει διάδα τὴ σῶμα ἀνθρώπων ἔδω: στρατός.—μάσε ἀνώμ. προστ. ἀσφ. (δριστ. ἀσφ. ἔμασα), ποὺ προϋποθέτει: ἐνεστῶτα μάζω, ιδιωματικό, ποὺ βγήκε ίσως ἀπὸ τὸ δμάζω (δμάς), βλ. Γ. Χατζηδάκη, Μεσαιωνικὰ καὶ Νέα 'Ελληνικὰ 1,119. — Πρέπει νὰ σημειωθῇ πῶς λέξεις ἀπαρχιωμένες (ἀρχαῖες ἡ καὶ μεσαιωνικές), καθὼς καὶ λέξεις ξένες ποὺ δὲ συνηθίζονται πιὰ στὴν κοινή μας γλώσσα, ἀπόμειναν συχνὰ στὰ ιδιώματα, στὴ λογοτεχνία καὶ ιδίως στὴν ποληση. Τέτοιες λέξεις δροσονται καὶ στὸ δημοτικὸ τραγούδι: τοῦ Διάκου, καθὼς καὶ σὲ ἄλλα ποιητικὰ κείμενα τοῦ βιβλίου. Καλὸ εἶναι: κάθε φορὰ νὰ ὑποδειχνεται στὸ μαθητὴ δι: πρόκειται γιὰ λέξεις ποιητικές.

ΜΑΘΗΜΑ 2. Λεξιλόγιο. ταγάρι, δποκορ. τοῦ ταγὴ (σακίδιο γιὰ τὴν ταγὴ, τὴν τραφὴ τοῦ ζώου).

ΜΑΘΗΜΑ 4. Γραμματική. Γιὰ τὴ διαίρεση τῶν συμφώνων σὲ χειλικά, ὁδοντικά, διπλοδοντικά, λαρυγγικά, γλωσσικά, ουνικά βλ. μάθ. 107 (σ. 215).

ΜΑΘΗΜΑ 5. Γραμματική. Ἀν κρίνη σκόπιμο δ δάσκαλος, μπορεῖ νὰ προσθέσῃ στὰ ἀκλιτά τις ἀναφορικὲς ἀντωνυμίες ποὺ καὶ ὅ, τι, τις ἀδρίστες κάθε. κάτι, καθετι, ὁ δεῖνα, δ τάδε, καθὼς καὶ τὰ ἀπαρέμφατα (δέσει, δεθῆ).

ΜΑΘΗΜΑ 6. Λεξιλόγιο. ξέφαντο, μέρος ἀνοιχτό, ποὺ φαίνεται: ἀπὸ μακριὰ (ἀρχ. ἔκφαντον) ξέγναντο, ξέφωτο.

ΜΑΘΗΜΑ 9. Γραμματική. Ἡ διάκριση τοῦ βουλητικοῦ νὰ (πρόκειται γιὰ τὸ μέρος) ἀπὸ τὸν τελικὸ σύνδεσμο νὰ ἀπαιτεῖ κάποια ώριμότητα τῶν παιδιῶν· γι' αὐτὸ δὲν είναι πάντοτε ἀπαραίτητη ἢ διδασκαλία του.

ΜΑΘΗΜΑ 10. Λεξιλόγιο. πελώριος, ἀπὸ τὸ ἄρχ. πέλωρ (τό), ποὺ σημαίνει κάτι μεγάλο καὶ ὑπερφυσικό, τέρας.

ΜΑΘΗΜΑ 12. Γραμματική Γιὰ τὶς «λαϊκές» καὶ «λόγιες» λέξεις δίνεται ἐδῶ ἡ γενικὴ ἔννοια. Μερικὲς λεπτομέρειες προσθέτονται στὸ μαθ. 27 (σ. 55). «Ἐπειτα στὰ μαθ. 75, 76, 79, 80 γίνεται λόγος γιὰ λόγια σύνθετα καὶ παράγωγα. Γιὰ τὴ διδασκαλία τοῦ μαθήματος είναι βοηθητικός καὶ δ πίνακας γιὰ τὴν καταγωγὴ τοῦ ἔλληνικοῦ λεξιλογίου (σ. 250).»

ΜΑΘΗΜΑ 13. Λεξιλόγιο. Ποντικὸς ἔξοχικὸς δ μᾶς ἀρουραῖος ἢ μόνο ἀρουραῖος (ἀγροτικός, ἀπὸ τὸ ἄρουρα γῆ).

ΜΑΘΗΜΑ 15. Λεξιλόγιο. Κλυταιμήστρα (ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ παλιές ἐπιγραφές) τὸ δύομα παράγεται ἀπὸ τὸ κλυτός (Ἑακουστός) καὶ μῆδομαι (σκέψημαι). Τὸ Κλυταιμήστρα μπήκε νωρίς σὲ μερικὰ χειρόγραφα ἀπὸ παρετυμολογία κλυτός καὶ μυρήσσομαι.

ΜΑΘΗΜΑ 16. Κείμενο. ἀντικρινός, ἔτοι μὲ : ἀντικρινός, ἀντικρότζω, ἀντικρισμα, ἀντικριστός, ἀντικριστά· μόνο τὸ ἀντικροῦ (ἢ ἀντίκρου) μὲ ν.

ΜΑΘΗΜΑ 17. Λεξιλόγιο. χήρος λέγεται καὶ χηροίς, θηλ. χήρα (ρ. χηρούνω, ἀφηρ. οὐδ. χηρεία).

ΜΑΘΗΜΑ 18. Γραμματική. Καλὸ είναι νὰ ξεχωρίζῃ δ μαθητής κάθε φορά καὶ στὰ παρακάτω μαθήματα τὰ μεταβατικά ἀπὸ τὸ ἀμετάβατα ρήματα καὶ νὰ βρίσκη τὸ ἀντικείμενο, ἀν διάρχη.

ΜΑΘΗΜΑ 19. Λεξιλόγιο. ποντίζομαι· ἡ ἄρχ. σημ. τοῦ ποντίζου είναι βυθίζω στὸν πόντο (στὴ θάλασσα) καὶ σήμερα στὴν ἐπίσημη ναυτική γλώσσα λέγεται: «ποντίζω ἄγκυραν, νάρκην» κτλ. Τὸ παθ. ποντίζομαι βυθίζομαι στὴ θάλασσα.

ΜΑΘΗΜΑ 21. Λεξιλόγιο. βραχονυγά ἀπὸ τὸ βράχος μὲ τὴν παραγωγ. κατάλ.. ουριά ποὺ σημαίνει πλησμονή· ἔτοι καὶ κλεψτονυγά, λασπονυγά, Λιαπονυγά κ.α.

ΜΑΘΗΜΑ 23. Γραμματική. Στὴ διδασκαλία τὸ ξεχώρισμα συγκεκριμένων καὶ ἀρηγημένων περιορίζεται συνήθως μόνο στὰ οὐσιαστικά. Καλὸ είναι νὰ καταλάθῃ δ μαθητής πώς καὶ τὰ ἐπίθετα καὶ τὰ ρήματα ἔχουν συγκεκριμένη καὶ ἀφηρημένη σημασία. Καὶ τὰ ἐπιρρήματα ἀσύρματα ποὺ παράγονται ἀπὸ ἐπίθετα διακρίνονται σὲ συγκεκριμένα καὶ ἀφηρημένα, ἀνάλογα μὲ τὰ ἐπίθετα ἀπὸ τὰ δποτὰ παράγονται: ἐπιθ. ψηλός, βαθύς, ἐπίρρ. ψηλά - βαθιά (συγκεκριμένα) ἐπιθ. δμορφος, εὐγενικός, ἐπίρρ. δμορφα, εὐγενικά (ἀφηρημένα). «Ἐννοείται πώς κι ἐδῶ δ δάσκαλος θὰ ἔχῃ διπόθη του τὴν ἀντιληπτικὴ ώριμότητα τῶν μαθητῶν του.

ΜΑΘΗΜΑ 25. Λεξιλόγιο. κατώμερο· τέτοια σύνθετα οὐδ. ποὺ σχηματίζουν τὸ β' συνθετικό χωρίς τὸ τελικὸ σ είναι καὶ τὰ ἀπόβαρο, λεμονόδασο κ.ά.— μαργόνω παγώνω, τρέμω ἀπὸ τὸ κρύο· λισως ἀπὸ τὸ ἄρχ. μαργῶ (άω), μαίνομαι.. — γιά, ποιητ. ἀντὶ τοῦ γιατί, μὲ συγκοπὴ τῆς τελευταῖς συλλαβῆς στὴ συνεχφώ-

νηση μὲ τὴ λέξη ποὺ ἀκολουθεῖ: γιατὶ τὸ λέξ αὐτό; γιά τὸ λέξ αὐτό: (*Εμεινε στὴν ποίηση· ή χρήση του κάποτε διευκολύνει τὸ μέτρο.)

ΜΑΘΗΜΑ 24, 25, 26. Γραμματική. Γιὰ τὰ διμώνυμα, παρώνυμα, συνώνυμα βοηθητικός είναι καὶ ὁ πίνακας (σ. 263).

Στὸ μάθ. 26 χρειάζεται προσοχὴ στὸν δρό. Ἰδιωτισμός είναι ἡ ξεχωριστὴ σημασία ποὺ παίρνουν δριτιμένες ἔκφρασεις σὲ μιὰ γλώσσα, δπως λ.χ. στὴ γλώσσα μας ἡ ἔκφραση ἔγινε καπνός (ἔτσι ὑπάρχουν ἰδιωτισμοὶ ἐλληνικοί, γαλλικοί, ἀγγλικοί κτλ.). Ἀλλο είναι τὸ ἰδίωμα καὶ δἰωματισμός: ἰδίωμα είναι ἡ τοπικὴ διάλεκτος, δηλ. ἡ κατὰ τόπους ἰδιαίτερη μορφή, χρήση καὶ προφορὰ τῶν λέξεων τῆς ίδιας ἔθνικής γλώσσας, καὶ δἰωματισμός είναι λέξη ἡ φράση ἐνδὸς ἰδιώματος, δπως λ.χ. τὸ κρητικὸ είντα λέξη τὸ τι μὲ λέξ ποὺ συνηθίζουν οἱ Βορειοελλαδίτες.

ΜΑΘΗΜΑ 28. Δεξιλόγιο. Ὁ δάσκαλος ποὺ βρίσκεται σὲ σχολεῖα ἀστικῶν κέντρων θὰ δέρη δι τὸ μαθητής ἔχει πολλές ἐλλείψεις στὸ λεξιλόγιο ποὺ ἀναφέρεται στὴν ἀγροτικὴ ζωὴ, καὶ ἀντίθετα πώς τὰ παιδιά τῶν ἀγροτικῶν μερῶν ἔχουν ἀνάλογες ἐλλείψεις στὸ λεξιλόγιο ποὺ ἀναφέρεται στὴ γαυτικὴ ἡ ἀστικὴ ζωὴ. Καλὸ είναι οἱ ἐλλείψεις αὐτές γὰ συμπληρωθοῦν, ὥστε τὰ Ἐλληνόπουλα νὰ βγαίνουν ἀπὸ τὸ Δημοτικὸ πλουτισμένα μὲ δσο γίνεται μεγαλύτερο θησαυρὸ τοῦ ἔθνικου μας λεξιλογίου. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ κείμενα τοῦ βιβλίου είναι ἐπίτηδες διαλεγμένα, ὥστε ν' ἀναφέρωνται σὲ δλες τις μορφές τῆς ἐλληνικῆς ζωῆς. Εἰδικά γιὰ τὸ λεξιλόγιο τῆς ποιμενικῆς ζωῆς ἀς ἔχῃ ὑπόφη του δ δάσκαλος καὶ τοὺς δρους: ἀρμεγός καρδάρα, ἔϋλινος κάδος δπου ἀρμέγουν τὸ γάλα: ἀρμεγώνας στρούγκα (βλ. τὴ λ. σ. 57) ἀργοπόκι (τδ), ἀργόκουνδο τὸ μαλλὶ ἀπὸ τὸ κούρεματῶν ἀρνιῶν γέννος (δ) ἡ ἐποχὴ ποὺ γενοῦν τὰ πρόβατα στὰ κειμαδιά: γρέκι καὶ γκρέκι τόπος περιφραγμένος πρόξειρα μὲ κλαδιά ἡ θάμνους, δπου διανυκτερεύουν τὰ γιδοπρόβατα (λέγεται καὶ μαντρί): γουνιάστρα τὸ πρώτο γάλα ἀμέσως θετερ' ἀπὸ τὸ γέννο τῆς προβατίνας ἡ τῆς γίδας· κοπή κοπάδι: σκάρος (δ) νυκτερινὴ βοσκή: στάλισμα καὶ στάλος (δ) τὸ μέρος ἡ ἡ δρα ποὺ σταλίζουν (ἀναπαύσονται) τὰ γιδοπρόβατα, ἰδίως τὸ μεσημέρι.—στάγη, τὸ μέρος δπου βρίσκονται τὰ πρόβατα, τσομπαναριό, ποιμηνιστάσιο: στοὺς νομαδικούς βοσκούς στάγη λέγεται τὸ κινητὸ χωρὶς τῶν πιστικῶν μὲ τις λίγες καλύδες τους: στειροχωρίζω χωρίζω τὰ στέφα (στείρα) ἀπὸ τὰ γαλάρια.—τροκάνη: τετράγωνο κουδούνι τῶν προβάτων, κειλασσοκούδονυα τὰ συνηθισμένα κουδούνια τῶν κοπαδιῶν: μπιμπίνες τὰ μεγάλα κουδούνια τῶν γκεσεμιῶν, λ. ὄνοματοποιημένη ἀπὸ τὸν ἦχο «μπίμ μπίμ»: κυπρὶ (τδ) καὶ κύπρος (δ) καὶ κυπροκούδουνο τὸ κουδούνι: τῶν γιδιῶν καὶ τῶν τράγων (πολλές ποιμενικές λέξεις είναι θησαυρισμένες στὰ λαογραφικὰ βιβλία τοῦ Δ. Λουκόπουλου («Ποιμενικὰ τῆς Ρούμελης», «Πᾶς οὐφίνουν καὶ ντύνονται οἱ Αιτωλοὶ κ. ἄ.), στὰ ποιήματα τοῦ Κ. Κρυστάλλη καὶ στὰ «Διηγήματα τῆς στάνης» τοῦ Χ. Χριστοθασίλη.)

ΜΑΘΗΜΑ 29. Δεξιλόγιο. ἀτόφυος ἀπὸ τὸ μεσωινικὸ αὐτόφυος, ἀρχ. αὐτοφυής.

ΜΑΘΗΜΑ 30. Κείμενο. Τὸ κείμενο, ἀπὸ τὰ «Ποιμενικὰ τῆς Ρούμελης» τοῦ Δ. Λουκόπουλου, είναι ἐπίτηδες διαλεγμένο, γιατὶ ἔχει λέξεις μὲ διψήφα σύμφωνα καὶ ρητικά συμπλέγματα, ποὺ χρησιμεύουν γιὰ τὸ σχετικὸ μάθημα τῆς γραμματικῆς: βοηθεῖ καὶ στὸ λεξιλογικὸ πλουτισμό: ἔτσι: τὰ παιδιά ποὺ δὲ ζοῦν σὲ ἀγροτικές περιφέρειες ἔχουν τὴν εὐκαιρία γὰ μάθουν τὴν ὄνομασία τῶν μουσικῶν ὄργανων τῆς ἀγροτικᾶς.

ΜΑΘΗΜΑ 31. Κείμενο. Στὴ φράση «ἴσως μάλιστα γὰ ἔχουν πάρει κιόλας τὴν ἀπόφαση» τὸ κιόλας ἔχει τὴ σημασία τοῦ ἡδή, πιά. Λέγεται ἀκόμη καὶ στὶς ἀκόλουθες περιπτώσεις: α) Γιὰ κάτι ποὺ ἔγινε πιὸ γρήγορα ἀπ' δ, τι περιμέναμε: ἥρθες κιόλας;—β) Στὴ σημασία ἀμέσως, στὴ στιγμή: Μόλις τὸ εἶπα, τῷ ἀρπαξε

κιδλας. —γ) Μ' ἐπιδοτικὴ σημασία (καὶ μάλιστα, μάλιστα καὶ: Τὸ ξέρεις αὐτὸ τὸ παιδί; —"Αν τὸ ξέρω, λέει; τὸ βάφτισα κιδλας. (Βλ. Νεοελλ. Γράμματ. τοῦ Κράτους σ. 378.)

ΜΑΘΗΜΑ 34. Γραμματική. Γιὰ τὸ ἑνωτικὸ θετερ' ἀπὸ τὰ προτακτικὰ ἄγια-αἱ - γερο - κτλ. γίνεται λόγος στὸ μαθ. 86.

ΜΑΘΗΜΑ 35. Γραμματική. Γιὰ τὸ ἀλλα σημεῖα τῆς στίξης γίνεται λόγος στὸ μαθ. 86. Ἐκεὶ δίνονται καὶ περισσότερες λεπτομέρειες.

ΜΑΘΗΜΑ 36. Δεξιλόγιο. βιγλα, μεσαιωνικὸ ἀπὸ τὸ λατιν. *vigilia* (ἔτοι καὶ βιγλίζω, βιγλάτορας). **Γραμματική.** Λέξεις ποὺ παθαίνουν ἀποβολὴ τοῦ ἀρχικοῦ φωνήνετος ἐκτὸς ἀπ' δοσὲς μνημονεύονται στὸ μάθημα εἰναι καὶ οἱ ἀκόλουθες: ἀγκλι-τοα, ἀμύγδαλο, ἔβδομαδα, ἐλάφι, ἐλαφρώνω, ἐμπρός, ἐξάδεσφος, ἐξοδεύω, ἐξομο-λογῶ, ἐπίστουμα, ἐρωτῶ, εὐναγέλιο, εὐλογῶ, εὐχαριστῶ, Ἐλένη, Ἐνύφοσσύνη, ἥγού-μενος, υγεία (γειά), ὑπερήφανος ὑψαίνω, Ἐλρήνη. Τὸ ίδιο καὶ οἱ ρητατικοὶ τύποι περασμένων χρόνων μὲ ἀτονία αἴσθησης: (ἐδέναμε, (ἐδέσαμε, (ἐγελούναμε.

ΜΑΘΗΜΑ 37. Δεξιλόγιο. ψηφῶ λογαριάζω, διπολογίζω. Ἐγίνει ἀπὸ τὸν ἀδρ. τοῦ ψηφίζω δηλ. κατὰ τὸ σχῆμα ἐτίμησα-τιμῶ, ἐτόλμησα-τολμῶ κτλ. καὶ ἐψή-φισα-ψηφῶ ἔτοις τὰ παράλληλα ρήματα ψηφίζω καὶ ψηφῶ μὲ διαφο-ρετικὴ διμος σημασία.

ΜΑΘΗΜΑ 39. Δεξιλόγιο. ρουπάκι ἀπὸ τὸ ἀρχ. ῥῶπαξ (μεσαιων. ὑποκορ. ρωπάκιον).

ΜΑΘΗΜΑ 40. Γραμματική. Γιὰ τὸ θηλυκὸ τοῦ ἀδρίστου ἀρθρου καὶ τῆς ἀδρίστης ἀντωνυμίας (μαθ. 114) συνηθίζεται δ τύπος μιά, ἐνῶ γιὰ τὸ θηλυκὸ τοῦ ἀριθμητικοῦ συνηθίζεται περισσότερο δ τύπος μία. Καλὸ εἰναι γὰ γίνεται αὐτὸ τὸ δεκάρισμα.

ΜΑΘΗΜΑ 41 - 48. Γραμματική. Ἡ διαίρεση τῶν οδοιαστικῶν σὲ κλίσεις γίνεται μὲ δάση τὸ γένος, γιατὶ δὲν μποροῦσε νὰ γίνη ἀλλιώς. Τὰ δασικὰ γνωρί-σματα ποὺ χαρακτηρίζουν σήμερα τὴν κλίση τῶν οδοιαστικῶν τὴν διεχωρίζουν συ-νήθως ἀπὸ τὴν ἀρχαὶ κλίση. Βλ. σχετικὰ τὴν Ιστορικὴ διασάφηση § 521 στὴ Νεοελλ. Γραμματικὴ τοῦ Κράτους (σ. 226).

ΜΑΘΗΜΑ 43. Δεξιλόγιο. ἀμπαρώνω ἀπὸ τὸ ἀμπάρα, ἵταλ. *barra*.

ΜΑΘΗΜΑ 44. Δεξιλόγιο. καζαντής (ἐπαγγελματικὸ) αὐτός ποὺ φτιάχνει καζάνια· καζάνι λ. τουρχ. —αύτιν (τοῦ ταψιοῦ), χερούλια· σχῆμα κατάρρησης· ἔτοις λέμε καὶ : τὸ πόδι: τοῦ τραπεζιοῦ, ή μύτη τῆς βελόνας, τὸ δόντι τῆς κτένας κτλ.

ΜΑΘΗΜΑ 46. Δεξιλόγιο. τουσούρα, λ. τουρκική.—πλουμίδι, πλουμί, λατιν. *pluma*=φτερό.

ΜΑΘΗΜΑ 50. Γραμματική. Γιὰ τὸ μαθητὴ τῆς ἐκτῆς δίνονται μερικὲς χρή-σιμες συμπληρώσεις γιὰ τὰ θηλυκὰ ἐπίθετα στὸ μαθ. 118.

ΜΑΘΗΜΑ 52. Κείμενο. Στὸ κείμενο ὑπάρχει ἡ λέξη γερο-λαγός: σ' αὐτὸ μπορεῖ ν' ἀνατρέξῃ δ δάσκαλος, δταν θά διδάξῃ τὰ προτακτικὰ (μαθ. 86)

ΜΑΘΗΜΑ 53, 54. Γραμματική. Στὸ μαθ. 53 ζητοῦμε ἀπὸ τὸ μαθητὴ νὰ προσέξῃ τὸ παράδειγμα ἄφρος μας καὶ τὸν ωτοῦμε τὶ γίνεται κάποτε δ τόνος τῶν μονοσύλλαβων τύπων. Στὸ μαθ. 54, ἀφοῦ γίνη ἡ διδάσκαλία καὶ τῶν προσωπ. ἀντων. τοῦ γ' προσ., μπορεῖ δ δάσκαλος νὰ ἐπιμείνῃ περισσότερο στὴν ἔγκλιση τοῦ τόνου καὶ νὰ δείξῃ δτι οἱ μονοσύλλαβοι τύποι τῆς προσωπ. ἀντων., δηλ. οἱ ἐγκλι-τικὲς λέξεις μοῦ μὲ μᾶς-σοῦ σὲ σᾶς-τος τον τη τες κτλ. α) ἀνεδάξει ουν τὸν τόνο (όπε δέξεια) στὴ λήγουσα τῆς προηγούμενης λέξης, δταν αὐτὴ τονίζεται

στὴν προπαραλήγουσα ἡ δταν εἰναι ἐγκλιτικὴ καὶ ἡ προηγούμενη της τονίζεται στὴν παραλήγουσα: ὁ ἔξαδερφός μου, γεάψ μάς τα, δῶσ μού τα· 6) χάνουν τὸν τόνο, δταν ἡ προηγούμενη λέξη τονίζεται στὴ λήγουσα ἡ στὴν παραλήγουσα: ὁ νοῦς μου, φέρε το, δῶσ μας.—“Οταν ἡ προηγούμενη λέξη παίρνη βαρεία στὴ λήγουσα, γράφομε στὴ θέση της ὅξεισα.

ΜΑΘΗΜΑ 63. Δεξιλόγιο. πευκιάς, περιεχτικό παραγωγικές καταλήξεις περιεχτικῶν εἰναι -ιά καὶ ιάς: ἀμμουδιά, ποταμιά (ἡ στεγνὴ κοίτη τοῦ ἔρερπόταμου) ἔλαιιάς, χαλικιάς κτλ. **Γραμματική.** Δὲν πρέπει νὰ γίνεται σύγχυση τῶν προθέσεων τῆς δημοτικῆς (βλ. καὶ πίνακα σ. 244) μὲ τὶς ἀρχαῖες προθέσεις, ποὺ συνήθως στὴ δημοτικὴ δὲ βρίσκονται μόνες παρὰ πάντοτε σὲ σύνθετα σὰ λόγια ἀχώριστα μόρια (μάθ. 71, σ. 143).

ΜΑΘΗΜΑ 64. Δεξιλόγιο. χαροκόπι γλέντι, διασκέδαση ἡ παραγ. κατάλ. -κόπι σημαίνει: ἐνέργεια ἀδιάκοπη, δπως καὶ στὰ ρήματα ἡ καταλ.-κοπῶ: βροντοκοπῶ, γλεντοκοπῶ, λαμποκοπῶ, ἔυλοκοπῶ καὶ τὸ παθ. σταυροκοπέμαι κ.ἄ. — βιό (τὸ) ἡ βιός (τὸ) περιουσία τέτοια σημασία εἰχε συχνὰ ἡ λ. βίος (δ) καὶ στὴν ἀρχ. γλώσσα.

ΜΑΘΗΜΑ 65. Γραμματική. Γιὰ τὴ διδασκαλία τοῦ βουλητικοῦ νὰ βλ. δσα σημειώσαμε στὸ μαθ. 9.

ΜΑΘΗΜΑ 66. Μυστρᾶς ἀπὸ τὸ μυζηθράς (βλ. Νεοελ. Γραμματ. Κράτ. § 467).

ΜΑΘΗΜΑ 69. Δεξιλόγιο. τεσμέρει, λ. τουρχ.

ΜΑΘΗΜΑ 71. Δεξιλόγιο. ἐγκαταστάθηκα, παθ. ἀσρ. τοῦ ἐγκατασταίνομαι.

ΜΑΘΗΜΑ 73. ἡλιοστάλαχτος, λεβεντονίός, ροδοστάλαχτος, ἀγριοπρόσωπος κτλ., ποιητικὰ σύνθετα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἔχει ἀφθονα ἡ νεοελληνικὴ γλώσσα. Γιὰ τὴν εὐκολία ποὺ ἔχει ἡ γλώσσα μας νὰ σχηματίζῃ παράγωγα καὶ σύνθετα καὶ γιὰ τὴν ἐκφραστικότητά τους βλ. Νεοελλ. Γραμματ. Κράτους § 411-415.

ΜΑΘΗΜΑ 74. Στὸ μάθ. 28 σημειώσαμε μερικοὺς δρους ἀπὸ τὸ λεξιλόγιο τῆς ποιητικῆς ἕωης. Ἐδῶ δινομε λίγους ἀπὸ τοὺς πιὸ συνηθισμένους δρους τῶν ναυτικῶν μας, ποὺ τοὺς ἀκοῦμε συχνὰ στὸν προφορικὸ λόγῳ καὶ τοὺς συναντοῦμε σὲ λογοτεχνικὰ καὶ ἄλλα κείμενα: α) Πλωτὰ μέσα: καράβι (ἀρχ. κάραβος) κυρίως ἰστιοφόρο, ἀλλὰ καὶ γενικὰ κάθε εἰδους πλοίο: βαπόρι (ἴταλ.) ἀτμόπλοιο καὶ κάκι (τουρχ.) μικρὸ ἰστιοφόρο γολέτα (βενετ.) ἐλαφρὸ δικάταρτο καράβι μὲ μικρὴ χωρητικότητα, «ῆμιοιλα» μπρατοσέρα (βενετ.) δικάταρτο καράβι μὲ πανιὰ τετράπλευρα σὲ σχῆμα τραπεζίου κορόβετα (ἴταλ.) ἡ νάβα (ἴταλ.) τρικάταρτο ἐμπορικὸ ἡ πολεμικὸ καράβι, «δρόμων» φρεγάδα ἡ -άτα (βενετ.) τρικάταρτο πολεμικὸ καράβι, «φρεγάς» μπράκι (ἀγγλ.) δικάταρτο καράβι μὲ τετραγωνικὰ πανιά, «βρίκιον», «πάρων» σκούρα (ἴταλ.), καράβι ποὺ μοιάζει μὲ γολέτα καὶ μὲ μπρίκι, γολετό μπρικο, «μυοπάρων» μπάρκο (ἴταλ.) εἰδος τρικάταρτο καράβι, «μυοδρόμων» τρεχανήρι (λ. ἀρχ. μεταγεν. τροχανήρη) μικρὸ ἀκτοπλοϊκὸ ἰστιοφόρο, γρήγορο καὶ σταθερό μπενζίνα πλοιάριο ποὺ ἡ κίνησή του γίνεται μὲ μπενζίνα, «βενζινάκατος». φελούκα (ἰσπαν. ἀπὸ ἀρχ. λ. «έφολκιον») σκαμπαρία (ἴταλ.) βάρκα πολεμικοῦ, «έπιτελίς» πάσαρα ἡ (ἴταλ.) βάρκα τοῦ κυβερνήτη, «κέλης» ἡ «φαλαινίς» μασόνια (ἴταλ.) χαμηλὸ καὶ πλατὺ σκάφος γιὰ μεταφορές ἐμπορευμάτων σὲ μικρὲς ἀποστάσεις, «φορτηγίς» ψαροπόντα, ψαράδικο, ψαροκάκιο πλοιάριο γιὰ φάρεμα, «άλιευτικά» πυροφάνι σιδερένια σκάρα σὲ φαραδίκο πλοίο, δπου ἀνάδουν δαδιά τὴν ύγια της φανάρι μὲ ἀστευτική πυράρι φαρόβαρκα γιὰ πυροφάνι προιάρι (μεσσαίων πλοιάριον) ἀβαθή βαρκούλα γιὰ φάρεμα σὲ πολὺ ρηχὰ νερά (στὴ λιμνοθάλασσα τοῦ Μεσολογγιοῦ). — β) Μέρη τοῦ πλοίου: καρένα (λατιν.) τὸ

κάτω μέρος, ή βάση, τοῦ σκελετοῦ τοῦ πλοίου, «τρόπις»· κονιπαστὴ τὸ πάνω χεῖλος τῶν πλευρῶν τοῦ πλοίου, «περιτόναιον», «ἐπισκαλιμῆς» μάσκα (λατιν.) τὸ πλευρὸ τῆς πλάγης⁶ μεριά (τὰ) τὰ πλευρὰ τῆς πρύμης, «γλουτοί»· βρεχάμενα τὸ μέρος τοῦ πλοίου που είναι κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσας, «ὑφαλα»· ψηλά (τὰ) τὸ μέρος τοῦ πλοίου ποὺ είναι πάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσας, «ἴσαλα»· νερᾶ (τὰ) τὶς ἔωστερική γραμμή τοῦ πλοίου ποὺ ἀκουμπά στὴν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσας, «ἴσαλα»· μαδέρα (ἀρχ. βενετ.) οἱ σανδεῖς μὲ τὶς δοποῖς είναι κατασκευασμένη ἡ ἔωστερική ἐπιφάνεια τοῦ πλοίου, «ἐπηγκενίδες»· ἀμπάρι (τουρκ.) τὸ ἔωστερικό βάθος τοῦ πλοίου, «κύτος»· κονιβέρτα (βενετ.) τὸ κατάστρωμα· δοιάκι δριζόντιος μοχλός που γυρίζει τὸ τιμόνι σφηνωμένος στὸ ἐπάνω μέρος του, «օιακί», «οιάκιον»· λαγουδέρα τὸ δοιάκι τῆς βάρκας.

ΜΑΘΗΜΑ 79. Γραμματική. "Οταν μιλοῦμε γιὰ λόγιες λέξεις, γιὰ λόγια σύνθετα ἡ - δπως ἐδῶ - γιὰ λόγιες λέξεις ποὺ χρησιμεύουν στὴν παραγωγὴ καὶ στὴ σύνθεση, δὲν ἔννοοῦμε λέξεις ποὺ ἀνήκουν ἀποκλειστικὰ στὴν καθαρεύουσα, δπως λ.χ. ἀμμώδης, ἀμφίλοις, βισσινοβαφής, ψυχοφρόδος κ.ἄ., παρὰ ἔκεινες ποὺ ἀνήκουν ὅργανικα στὴ δημοτικὴ καὶ είναι προσαρμοσμένες στὸ τυπικὸ καὶ φυσιγγολγικὸ τῆς δημοτικῆς, λ. χ. ουμοτομῶ, ουμοτομία, τιλέφωνο, γραμματολογία, προσγειώνομαι, προσγέλωσα, ταχυδρομεῖσθαι, κ.ἄ. Αδέξ μπτηκαν στὴ γλώσσα μας τὰ τελευταῖα 150 χρόνια, γιὰ νὰ ἔχφράσουν δλες τὶς ἔννοιες τῆς παιδείας, τῶν ἐπιστημῶν, τῶν τεχνῶν, τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ, δλόκληρου τοῦ ἀνάτερου πολιτισμοῦ, ποὺ ἔλειπαν ὡς τότε καὶ φυσικὰ δὲν εἶχε παρουσιαστὴ ἀνάγκη νὰ δημιουργηθοῦν ἀντίστοιχες λέξεις. Οἱ λόγιες αὐτές λέξεις είναι ὡς πρὸς τὴν καταγωγὴ τους δύο ειδῶν: α) Ἀρχαῖες λέξεις ποὺ δὲν ἔφτασαν στὴ σημερινὴ γλώσσα ἀπὸ πατέρα σὲ παιδί, καθὼς οἱ λαϊκές, παρὰ εἰχαν χαθῆ ἀπὸ τὴν δυμιλία μας γιὰ αἰώνες πολλούς καὶ ἔνανχρησιμοποιήθηκαν πολὺ ἀργότερα: ἀνακαρχή, καθηρήης, ἔνοδοχεῖο κτλ.· β) νεόπλαστρες λέξεις ποὺ δὲν είσανται στὴ γλώσσα μας μοι τοῦ δὲ λέγονταν στὴν ἀρχαία γλώσσα, παρὰ τὶς ἔπλασαν οἱ λόγιοι, δταν τὶς χρειάστηκαν, ἀπὸ λέξεις ἀρχαῖες ἡ ἀπὸ στοιχεῖα τους: αἰσιοδοξία, ἀπεροσκοπεῖο, βαθμολογῶ, ἐλαττωματικός, χωροφυλακή· στοὺς νεολογισμοὺς ἀνήκουν καὶ μερικὲς δάνειες λέξεις ποὺ ἔχουν τὴν πλέξη τους ἀπὸ τὴ λατινικὴ ἥ ἀπὸ νέες εὐρωπαϊκές γλώσσες: ρεαλισμός, πεσματισμός, δπτιμισμός, σοσιαλισμός, δαλτονισμός, ἀρβισιμός, ἀρβιστής κ.ἄ.

ΜΑΘΗΜΑ 83. Γραμματική. "Αλλαγὴ τοῦ γραμματικοῦ εἶδους παρουσιάζεται καὶ σὲ δλόκληρη φράση ποὺ μὲ τὸ ἄρθρο μπροστὰ μπορεῖ νὰ γίνη οὐσιαστικό. Ετοι τὸ κείμενο διεδάχαμε: <δὲ σοῦ λέω τὸ ἔχει γειά>· ἐδῶ ἡ φράση τὸ ἔχει γειά είναι οὐσιαστικό καὶ σημαίνει χαριτεισμό χωρισμοῦ.

ΜΑΘΗΜΑ 85. Γραμματική. Στὰ μαθ. 41 καὶ 42 ἔγινε λόγος γιὰ τὸ βασικὸ τόνο τῶν οὖσιαστικῶν, καὶ στὸ μαθ. 49 γιὰ τὸ βασικὸ τόνο τῶν ἐπιθέτων. Ἐδῶ διλογούνται περισσότερες λεπτομέρειες καὶ γίνεται συμπλήρωση μὲ τὴν ἔξεταση τοῦ βασικοῦ τόνου τῶν ρημάτων.

ΜΑΘΗΜΑ 86. Γραμματική. Στὸ μίθημα τοῦτο συμπληρώνεται ἡ διδασκαλία τῆς στιξίης (πρόβλ. μαθ. 34, 35).—Γιὰ τὰ προταχτικὰ σημειώνομε ἐδῶ τὸ ἀκόλουθα: α) Τὰ προταχτικὰ είναι ἀτονα καὶ μένουν ἀμετάβλητα σὲ δλες τὶς πτώσεις: ἡ Ἀγιά - Σοφιά, τῆς Ἀγια - Σοφιᾶς· διαστρο-Γιώργος, τοῦ μαστρο-Γιώργου κτλ.—β) Τὰ καπετάν, κύριο καὶ πάτερ είναι ἔχωρισταὶ ἀτονεῖς λέξεις καὶ κρατοῦν τὸν τόνο τους ἀνάμεσα σ' αὐτὰ καὶ στὰ κύρια δινόματα ποὺ ἀκολουθοῦν δὲ σημειώνεται ἔνωτικό: δικύριο Nίκος, τοῦ κύριο Nίκουν, δικαπετάν Πέτρος, δικάιος Σωφρόνιος κτλ.—γ) Τὸ προταχτικό καὶ τὸ ζνομα ποὺ ἀκολουθεῖ μποροῦν νὰ γραφοῦν· καὶ ὡς μία λέξη, δταν ἔχουν γίνει μόνιμα σύνθετα: δικαρδιματάθης, δι-

Μαστορογιώργης, γεροβασιλιάς. δ) Δέν πρέπει νὰ γίνεται: σύγχυση τοῦ ἔνωτικοῦ (-) μὲ τὴν παύλα (-).

ΜΑΘΗΜΑ 98. Λεξιλόγιο. δέος φόβος, ἔκπληξη, σεθασμός· ἀρχ. λ. ἀπὸ τὸ θέμα δει·-(δεῖδω) - δέδοικα φεβοῦμαι· Θαβώρ (τὸ) βουνὸ τῆς Παλαιστίνης, Α τῆς Ναζαρέτ, διοι νέγινε ἡ μεταμόρφωση τοῦ Χριστοῦ. — Σιγὰ (τό) βουνὸ στὴν δμώνυμη χερσόνησο, στὸ Β μυχὸ τῆς Ἐρυθρῆς Θάλασσας, ἀνάμεσα στὴν Αἰγαίο καὶ τὴν Ἀραβία· σὲ μὲδ κορυφὴ τοῦ Σινᾶ ἔλαθε κατὰ τὴν Γραφὴ δ Μωυσῆς τὸ Δεκάλογο (τὶς δέκα ἐντολές) ἀπὸ τὸ Θεό. — Ἐβρεοῖς (τό) τὸ φηλότερο βουνὸ τῶν Ἰμαλατῶν καὶ δλου τοῦ κόσμου (8.845 μ. ὅφος); δρίσκεται στὴν περιοχὴ τοῦ Νεπάλ κοντά στὰ σύνορα πρὸς τὸ Θιβέτ. — Άραράτ (τό) βουνὸ τῆς Ἀρμενίας (5.400 μ. ὅφος); σ' αὐτὸ κατὰ τὴν Π.Δ. προσάραξε διστερ' ἀπὸ τὸν κατακλυσμὸ ἡ κιβωτὸς τοῦ Νῶε.

ΜΑΘΗΜΑ 105. Λεξιλόγιο. σουλατσάρω περπατῶ χωρὶς δρισμένο σκοπὸ (ιταλ. solazzare διασκεδάζω) ἡ παραγωγικὴ κατάλ. -άρω, σπανιότερα -έργω, συνηθίζεται σὲ ρήματα ἔνης καταγγῆς: μαΐνάρω, σαλπάρω, τρακάρω, τρατέρων. Αὐτά: γιὰ νὰ ξεχωρίζῃ δ παρατατικός ἀπὸ τὸν ἀδριστό, σχηματίζουν παρατατικὸ σὲ -ιζα: σουλατσάριζα καὶ ἀδρ. σὲ -αρα ἢ -άρισα: σουλάτσαρα ἢ σουλατσάρισα.

Κάθε άντίτυπο του βιβλίου είναι σφραγισμένο με ειδική σφραγίδα του Ιδρύματος

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1965 — ΑΝΤΙΤΥΠΑ 20.000

ΤΙΜΗ ΔΡΧ. 20

Κεντρική πώληση: Βιβλιοπωλείο τῆς «Εστίας» I. Δ. Κολλάρου και Σιας, A.E.,
Σταδίου 38, Αθήνα.